

SCI-CONF.COM.UA

INTERNATIONAL SCIENTIFIC INNOVATIONS IN HUMAN LIFE

**PROCEEDINGS OF VI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
DECEMBER 15-17, 2021**

**MANCHESTER
2021**

INTERNATIONAL SCIENTIFIC INNOVATIONS IN HUMAN LIFE

Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference

Manchester, United Kingdom

15-17 December 2021

Manchester, United Kingdom

2021

UDC 001.1

The 6th International scientific and practical conference “International scientific innovations in human life” (December 15-17, 2021) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2021. 998 p.

ISBN 978-92-9472-195-2

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // International scientific innovations in human life. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Manchester, United Kingdom. 2021. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-international-scientific-innovations-in-human-life-15-17-dekabrya-2021-goda-manchester-velikobritaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: manchester@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2021 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2021 Cognum Publishing House ®

©2021 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. ***Берднікова О. Г.*** 17
ВПЛИВ СОРТОВОГО СКЛАДУ НА ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗА ВИРОЩУВАННЯ В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ.
2. ***Бойчук І. В.*** 24
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТРОКІВ СІВБИ ТА СОРТОВОГО СКЛАДУ ВИРОЩУВАННЯ РІПАКУ ОЗИМОГО ЗА УМОВ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ.
3. ***Зима О. О.*** 29
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИРОЩУВАННЯ ГРЕЧКИ В НЕЗРОШУВАЛЬНИХ УМОВАХ СТЕПУ УКРАЇНИ.
4. ***Корнієнко В. О., Цуркан Л. В., Філіпов М. О.*** 33
ВПЛИВ АБІОТИЧНИХ ФАКТОРІВ ВОДНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЗИМІВЛЮ ОСНОВНИХ ОБ'ЄКТІВ РИБНИЦТВА ПІВДНЯ УКРАЇНИ.

VETERINARY SCIENCES

5. ***Кос'янчук Н. І.*** 38
ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНА ЕКСПЕРТИЗА ПРОДУКТІВ ЗАБОЮ ТВАРИН ЗА ДЕЯКИХ ІНВАЗІЙНИХ ХВОРОБ.

BIOLOGICAL SCIENCES

6. ***Chaudhari Aparna, Obradovych A. S.*** 43
THE INFLUENCE OF NEUTRAL MUTATION ON GENOME EVOLVABILITY.
7. ***Skoryk O.*** 47
INVESTIGATION OF THE ROLE OF THE ANTIOXIDANT DEFENSE SYSTEM IN THE FORMATION OF TUMOR RESISTANCE TO CISPLATIN.
8. ***Агалаков В. С., Тімар В. С.*** 52
РЕКРЕАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.
9. ***Волкова Н. Е., Захарова О. О., Корчмарьов А. В.*** 60
КОНЦЕПЦІЇ РЕФЕРЕНТНОГО ГЕНОМА ТА ПАНГЕНОМА (НА ПРИКЛАДІ РОСЛИН).
10. ***Яремчук А. В.*** 64
АКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИРОБНИЦТВІ БІОПАЛИВА.

MEDICAL SCIENCES

11. ***Denysenko O. I., Hayevska M. Yu., Akshaieva I. M., Dovbush K. S.*** 68
FEATURES OF THE CLINICAL COURSE OF SCABIES.
12. ***Hayevska M. Yu., Chorna I. V., Cheban N. M.*** 74
TREATMENT OF PSORIATIC PATIENTS BY MEANS PROBIOTICS.

13. **Kolomiets A.** 81
DEVELOPMENT OF INSULIN PREPARATIONS IN A FIXED COMBINATIONS WITH C-PEPTIDE - FUTURE THERAPY TO PREVENT COMPLICATIONS IN PATIENTS WITH INSULIN-DEPENDENT DIABETES MELLITUS.
14. **Kovpak A. V., Tymofiychuk I. R., Semenenko S. B., Savchuk T. P., Petriuk Ye. A.** 84
EVALUATION OF EFFECTIVENESS OF METABOLIC THERAPY IN THE DEVELOPMENT OF ADHESIVE DYSFUNCTION OF ENDOTHELIA IN PATIENTS WITH ARTERIAL HYPERTENSION.
15. **Kovpak A. V., Tymofiychuk I. R., Semenenko S. B., Savchuk T. P., Petriuk Ye. A.** 88
THE USE OF QUERCETIN IN THE COMPLEX TREATMENT OF PATIENTS WITH ESSENTIAL HYPERTENSION WITH CONCOMITANT TYPE 2 DIABETES MELLITUS.
16. **Kovpak A. V., Tymofiychuk I. R., Semenenko S. B., Savchuk T. P., Petriuk Ye. A.** 96
CLINICAL EFFICACY OF CANDESARTAN IN HYPERTENSIVE PATIENTS.
17. **Kyzovik V., Kolomiets A.** 104
DETECTION OF URINARY SYSTEM MICROLITHS USING SEMI-EXPERT ULTRASOUND DIAGNOSTIC SYSTEMS.
18. **Mandryk O., Kryzhevskaya A., Rusnak Z.** 106
SPECIFIC FEATURES OF BLOOD LIPID PROFILE IN PATIENTS WITH CHRONIC OBSTRUCTIVE PULMONARY DISEASE AND NON-ALCOHOLIC STEATOHEPATITIS DEPENDING ON COMORBID HYPERTENSION AND OBESITY.
19. **Ахраров Х. Х., Юлдашева Х. Ф., Мирзамухамедова К. Ж., Гафорова С.** 109
ОСОБЕННОСТИ РЕГУЛЯЦИИ ТИРЕОИДНЫХ ГОРМОНОВ В АСПЕКТЕ ФИЗИОЛОГИИ.
20. **Борона В. О., Рудан І. В.** 115
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧАСТОТИ ВИНИКНЕННЯ МІОКАРДИТИЧНИХ УСКЛАДНЕНЬ В ХВОРИХ НА COVID-19 ТА ВАКЦИН-АСОЦІЙОВАНИХ МІОКАРДИТИВ.
21. **Князева М. В., Прокопюк А. В.** 119
АНАЛИЗ ОТДЕЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ ОБРАЗОВАНИЯ В ОБЛАСТИ МЕДИЦИНЫ И БИОЛОГИИ В РАБОТАХ ЕВРОПЕЙСКИХ АВТОРОВ.
22. **Колєсник Д. І., Меленко С. Р.** 129
SARS-COV-2 ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ГЕПАТОБІЛІАРНУ СИСТЕМУ.
23. **Лактадир Т. В.** 132
ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СИНДРОМ.

24. *Печеряга С. В., Заньків М. М., Клантюк Я. М.* 135
 ЕТІОЛОГІЯ ЦЕРЕБРО-ВАСКУЛЯРНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ПІД ЧАС
 ВАГІТНОСТІ ТА У ПІСЛЯПОЛОГОВОМУ ПЕРІОДІ.
25. *Сергета І. В., Сергета Д. П., Макарова О. І.* 141
 ПРОГНОСТИЧНА ОЦІНКА УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І
 ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МАТЕРІВ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА
 ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК НОВОНАРОДЖЕНИХ ДІТЕЙ.
26. *Твердохліб Н. Г., Іскендерова Севіндж Мехман Кизи* 147
 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЖІНОЧОЇ СТАТЕВОЇ СИСТЕМИ У
 НОВОНАРОДЖЕНИХ ДІТЕЙ.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

27. *Бородіна Н. В., Семенова А. В., Ткаченко Л. М., Петрук Д. С.,
 Савченко А. О.* 151
 ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОЛЬНИХ СПОЛУК ЗБОРІВ З ВІТЧИЗНЯНОЇ
 ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ.

CHEMICAL SCIENCES

28. *Алиева З.* 156
 ИЗУЧЕНИЯ МЕХАНИЗМА СШИТЫХ ОБРАЗЦОВ ПОЛИЭТИЛЕНА
 С ВИНИЛОВЫМИ МОНОМЕРАМИ В ПРИСУТСТВИИ ПЕРЕКИСИ
 ТРЕТБУТИЛА.

TECHNICAL SCIENCES

29. *Kotilievskia A. S.* 162
 THE APPLICATION OF SEMANTIC ANALYSIS IN THE
 INFORMATION REFERRAL SYSTEM OF AN EDUCATIONAL
 INSTITUTION.
30. *Nikolaienko D. S., Marchenko R. M., Harashenko Ya. V.* 166
 MUSIC AND SOUNDS IN GAMING INDUSTRY.
31. *Voronko I., Zhabinets Yu.* 169
 VOLTAGE REGULATION SYSTEM WITH INTELLECTUAL
 REGULATOR.
32. *Борин В. С., Мінчак В. М.* 171
 УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АВТОМАТИЧНОГО КЕРУВАННЯ
 ЦУКРОВИМ ВИРОБНИЦТВОМ.
33. *Жданова О. Г., Дорошенко К. І.* 179
 РОЗРОБКА СИСТЕМИ З ІНТЕРАКТИВНОГО СКЛАДАННЯ
 РОЗКЛАДУ НАВЧАЛЬНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ.
34. *Іваненко А. В.* 187
 ЗАСТОСУНОК ДЛЯ ГЕНЕРАЦІЇ ПРОЄКТА ПО ОБРАНИМ
 ФІЛЬТРАМ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАГАЛЬНОВІДОМИХ РІШЕНЬ.
35. *Камельчук В. В., Козуб Ю. Г.* 191
 СИСТЕМА ОБРОБКИ АУДІОІНФОРМАЦІЇ.

36.	<i>Литвиненко В. В., Старощук К. Ю.</i> ПРОЕКТУВАННЯ РЕЗЕРВУАРІВ ОДЕСЬКОГО ПОРТУ.	195
37.	<i>Луговець Д. В., Петренко А. Б.</i> СТРУКТУРА ВИЯВЛЕННЯ ФІШИНГОВИХ АТАК СОЦІАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ.	201
38.	<i>Машарова А. С., Узун Д. Д.</i> ВИКОРИСТАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ДІАГНОСТИКИ АВТОМОБІЛЯ.	205
39.	<i>Мосюрчак В. М., Боднар І. І.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ CLOUD COMPUTING.	211
40.	<i>Панасенко Е. А.</i> ШАБЛОНІЗАТОР ДЛЯ ІНТЕРАКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ЗЖАТОЇ УЧБОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.	214
41.	<i>Петровський А. М., Білько М. В.</i> АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРИЙОМІВ ВИРОБНИЦТВА ПИВНИХ ДИСТИЛЯТІВ У ФОРМУВАННІ ЇХ АРОМАТИЧНОГО ПРОФІЛЮ.	224
42.	<i>Яворовенко К. В.</i> РАЗНОВИДНОСТИ ОБЛАЧНЫХ ВЫЧИСЛЕНИЙ.	228
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
43.	<i>Musii R. S., Shynder V. K., Hoshko L. V., Bandytskyi B. Yo., Pyrih I. Yu.</i> SOLUTION OF THE PROBLEM OF THERMAL CONDUCTIVITY FOR INHOMOGENEOUS ORTHOTROPIC CYLINDRICAL SHELL DURING ITS HEATING.	233
44.	<i>Ткаченко Р. В.</i> ДИНАМИКА ЦИЛИНДРА С ЖИДКОСТЮ, НАХОДЯЩЕГОСЯ НА ПОДВИЖНОЙ ПЛАТФОРМЕ.	240
GEOGRAPHICAL SCIENCES		
45.	<i>Антоненко В. С., Хуткий В. О., Мельник Д. О.</i> СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ПОШИРЕННЯ САМОСТІЙНИХ ПОДОРОЖЕЙ.	249
46.	<i>Колісник А. В., Гордієнко Є. С., Шеніда І. М., Коваленко К. С., Леніх Т. Д.</i> ВРАХУВАННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ НА ЗДОРОВ'Я, ЩО РЕАЛІЗУЄТЬСЯ В ХРОНІЧНИХ ПРОЯВАХ.	257
GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES		
47.	<i>Miedviediev O., Miedviedieva O.</i> BASIC PRINCIPLES OF MONITORING IN THE WORLD OF UKRAINE'S WATER STRATEGY.	263

ARCHITECTURE

48. *Lysko B., Nepelyak O.* 269
STUDY ON RTN MEASUREMENT DURATION IMPACT ON
MARKING ACCURACY.

PEDAGOGICAL SCIENCES

49. *Dekusar G., Davydova N.* 274
TIME-MANAGEMENT AS AN INTEGRAL PART OF SOFT SKILLS
OF A MODERN TEACHER.
50. *Krupenyina N.* 282
PROBLEMS OF ADAPTATION OF PUPILS IN THE ARAB
PEDAGOGY.
51. *Nisevych S. I.* 286
MODERN APPROACHES TO TEACHING ENGLISH TO ART
STUDENTS.
52. *Strilets V.* 289
GROUP WORK IN TEACHING SPECIALIZED TRANSLATION.
53. *Авемісова І. С., Тимченко С. Р.* 292
ВПЛИВ І ЗАСТОСУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В МЕДИЧНІЙ
ТА ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ СФЕРІ.
54. *Азімбек А. Б., Сламбекова Т. С.* 297
ОРГАНИЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ВУЗЕ.
55. *Бражко Н. В.* 307
#СТОПБУЛІНГ.
56. *Гадяцька І. В.* 318
СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ – ПЕДАГОГІЧНА УМОВА
ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ.
57. *Дніпровська Н. Г., Хохлова С. С.* 323
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ДВОГОЛОСНОМУ
ХОРОВОМУ СПІВУ ДІТЕЙ СЕРЕДЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.
58. *Дрозд Л. В.* 333
МОДЕЛІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З
ТЯЖКИМИ РУХОВИМИ ПОРУШЕННЯМИ.
59. *Євмененко О. В., Мітько М. О.* 338
ВИВЧЕННЯ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ.
60. *Каніболоцька О. А., Педенко К. А.* 344
МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ З ІСПАНСЬКОЇ МОВИ НА БАЗІ
АНГЛІЙСЬКОЇ ЯК ОСНОВНОЇ В СТАРШИХ КЛАСАХ.
61. *Кізім С. С., Люльчак С. Ю., Грабійчук Т. Р.* 349
ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ
(ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ.

62.	Кузнєцова О. В. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ВИХОВАТЕЛЯ ЛОГОПЕДИЧНИХ ГРУП ПРИ ПОРУШЕННЯХ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ З ФФНМ.	359
63.	Кулаєва З. А. КОНТРОЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ ОБУЧАЕМЫХ К САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.	369
64.	Майєр Н. В. ПРИНЦИПИ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ І КУЛЬТУР.	379
65.	Мартинюк В. В. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.	382
66.	Савєнкова О. В., Єланська О. О. АДАПТИВНЕ ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК НОВИЙ НАПРЯМОК В СИСТЕМІ ОСВІТИ.	391
67.	Савченко В. В. КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПІДХІД У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ.	395
68.	Самая Т. В. МЕТРОНОМ ЯК ПЕРЕШКОДА У ВИХОВАННІ МУЗИЧНОГО РИТМУ.	401
69.	Смаканова М., Ускєнбаєва С. Т. МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ КАЗАХСТАНЕ.	408
70.	Тюльпа Т. М. ОБҐРУНТУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОЇ ПАРАДИГМИ В ОСВІТІ ЯК ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.	415
71.	Харченко І. І. ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЧНОЇ КРИЗИ.	419
72.	Чєпурна С. П. ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ.	422
73.	Шкатуляк Н. М., Кожухар В. В. ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРИЗОВАНОГО ПРАКТИКУМУ З ЕЛЕКТРИКИ.	428
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
74.	Hrechyshkin D. S., Prokopyev S. A., Mieshkov D. M., Zhylin M. Yu. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PROCRASTINATION IN YOUTH AGE.	434

75.	<i>Ripnyi V. V., Goncharov D., Morozov M. M., Chupakhin A. B.</i> THE PROBLEM OF DETERMINING THE WAYS OF EMOTIONAL DEVELOPMENT STUDENT PERSONALITY INTELLIGENCE.	439
76.	<i>Волощук В. Г.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ.	443
77.	<i>Гнітій О. О., Поденко А. В.</i> ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ЯК НОВОУТВОРЕННЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.	446
78.	<i>Колодяжна А. В.</i> ПРОБЛЕМА ДОВІРИ В МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ.	455
79.	<i>Крупеніна Н. А., Слотюк Д. В.</i> СЕНСИТИВНІ ПЕРІОДИ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.	459
80.	<i>Кузікова С. Б., Сіренко Ю. О.</i> ПРОКРАСТИНАЦІЯ: МЕХАНІЗМИ ВИНИКНЕННЯ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ.	462
81.	<i>Лисіна К. А., Крупеніна Н. А.</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА СТАТІ.	472
82.	<i>Пашко Т. А.</i> ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АЗАРТНОСТІ ЯК НОРМАТИВНОЇ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ.	477
83.	<i>Пелешенко О. В., Ільченко О. В.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ COVID-19.	485
84.	<i>Пріснякова Л. М., Данько Д.</i> ПРОБЛЕМА ЗАЛЕЖНОСТІ ТА СПІВЗАЛЕЖНОСТІ В СУЧАСНІЙ СІМ'Ї.	494
85.	<i>Просандєєва Л. Є.</i> ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЛІТНЬОГО ПОДРУЖЖЯ.	499
SOCIOLOGICAL SCIENCES		
86.	<i>Великий Ю. Ю., Меламед В. А.</i> РЕКЛАМА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН.	506
87.	<i>Корнілова О. В., Колесникова О. А., Ушакова О. О.</i> ТАЄМНИЙ ПОКУПЕЦЬ ЯК ОДИН З МЕТОДІВ ПРИХОВАНОЇ ОЦІНКИ РОБОТИ ПЕРСОНАЛУ.	516
ART		
88.	<i>Артеменко М. П., Книга О. О.</i> СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ОСОБЛИВИХ ДІТЕЙ НА ЕТАПАХ ДИЗАЙН-ПРОЄКТУВАННЯ КОСТЮМА.	521

89.	<i>Байгулакова Р. Т.</i> ЖАНРОВО-ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ПРИРОДА МУЗЫКИ ХОРОВЫХ СЦЕН В ОПЕРЕ "БИРЖАН И САРА" М. ТУЛЕБАЕВА.	526
90.	<i>Морозюк Ю. В., Рублева В. Н.</i> ФОРМООБРАЗОВАНИЕ В ПРОЕКТНО-ГРАФИЧЕСКОМ МОДЕЛИРОВАНИИ ШАХМАТНЫХ ФИГУР ВО ВРЕМЕННОЙ РЕТРОСПЕКТИВЕ.	530
91.	<i>Осмачко Ю. О.</i> ТВОРЧА ПОСТАТЬ ЗОЇ МАРКОВИЧ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США.	542
92.	<i>Петренко А. А.</i> РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРУ «БОГОРОДИЦЯ ПЕЧЕРСЬКА З ПЕРЕДСТОЯЧИМИ МУЧЕНИКАМИ» З МУЗЕЮ ІСТОРІЇ НОВГОРОДКІВСЬКОГО РАЙОНУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ, ДОСЛІДЖЕННЯ.	547
93.	<i>Шульга А. В.</i> ІСТОРІЯ ДИЗАЙНУ КЛАСИЧНИХ ГЕРОЇВ ДІСНЕЯ.	557
HISTORICAL SCIENCES		
94.	<i>Поцулко О. А., Остапенко Є. С.</i> ЗОРЯНА МІСІЯ ЛЕОНІДА КАДЕНЮКА (ДО 25-РІЧЧЯ З ЧАСУ СТАРТУ).	573
95.	<i>Троцька В. І.</i> РИТУАЛ РОЗБИВАННЯ, ПЕРЕВЕРТАННЯ ГЛИНЯНОГО ПОСУДУ В ПОХОВАЛЬНОМУ ОБРЯДІ ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ.	584
CULTUROLOGY		
96.	<i>Грищенко О. В., Айрапетян Т.</i> ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУХНІ.	590
97.	<i>Грищенко О. В., Воєводін А.</i> СИМВОЛІКА ТВАРИН.	597
98.	<i>Грищенко О. В., Гайман О.</i> РОЛЬ РОСЛИН У ЖИТТІ ПРАДАВНИХ УКРАЇНЦІВ.	603
POLITICAL SCIENCES		
99.	<i>Алмашій А. О.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСТВА В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ.	610
100.	<i>Гурицька М. С., Рихлік В. А.</i> ОСНОВНІ МОДЕЛІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ.	615
101.	<i>Третяк О. А.</i> ТЕНДЕНЦІЇ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ ПОЛІТИКИ.	625

PHILOLOGICAL SCIENCES

102. *Chugunova N. V.* 628
TEACHING ENGLISH LANGUAGE THROUGH INFORMATION-
COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES.
103. *Kapinus O.* 632
THE BASE ASPECTS OF CORPUS LINGUISTICS.
104. *Lytvyn S., Sikaliuk A., Perminova V.* 636
PROBLEM OF ORGANIZING FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN
MIXED GROUPS.
105. *Pylypiuk K. M.* 642
HARVARD CONCEPT OF NEGOTIATION.
106. *Shevchuk S.* 648
WAYS AND METHODS OF TRANSLATING MODERN ENGLISH
BUSINESS DISCOURSE.
107. *Балабенко А. О.* 654
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АВІАЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ.
108. *Бєлова К. В.* 659
МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У МОВЛЕННЄВІЙ СТРУКТУРІ
М. ХАРКОВА.
109. *Гапоненко О. М.* 664
ПЕРЕКЛАД ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ, ЩО УТВОРЮЮТЬ
КОНЦЕПТ ВОРОГА (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ
ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ).
110. *Дакіч В. В.* 670
МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ У МЕРЕЖЕВОМУ ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСІ.
111. *Дубова О. А., Мовчан Л. С.* 674
КОНОТАЦІЇ ФОРМУЛ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ.
112. *Карімова А. П.* 679
МОВЛЕННЄВИЙ ПОРТРЕТ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ В
АМЕРИКАНСЬКОМУ ТЕЛЕСЕРІАЛІ «ЛЮЦИФЕР».
113. *Ліштаба Т. В., Делюрман М. О.* 683
КОЛЬОРИСТИКА ПРОЗИ ЛЮКО ДАШВАР.
114. *Северіна К. Н.* 690
ВИВЧЕННЯ БІБЛІЙНИХ РЕЦЕПЦІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ.
115. *Шевченко О. П., Тихонова В. С.* 696
ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: РОЛЬ У ПЕРЕКЛАДІ
МЕДИЧНИХ ТЕКСТІВ.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

116. *Літус І. І.* 703
РОЛЬ МІФОЛОГІЧНОГО ТИПУ СВІТОГЛЯДУ У ФОРМУВАННІ
ОПОЗИЦІЇ «СВІЙ-ЧУЖИЙ».

117. *Мараєва У. М., Долішняк В. Ю.* 709
ІДЕАЛИ ГУМАНІЗМУ В СУЧАСНОМУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ
ПРОСТОРІ.

ECONOMIC SCIENCES

118. *Bezrukova N. V., Novak M. A.* 716
THE ROLE OF VENTURE BUSINESS IN THE COUNTRY'S
ECONOMY.
119. *Bunda O. M., Korzh V. K.* 720
ACCOUNTING SYSTEM OF FIXED ASSETS AT THE ENTERPRISE.
120. *Nikiforova L. O., Kondratyuk V. V.* 724
PRODUCT STANDARDIZATION AND CERTIFICATION AS A BASIS
FOR IMPROVING ITS QUALITY.
121. *Petrova I. P.* 727
PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE FIELD OF INNOVATION.
122. *Shylina V., Nazarenko T., Shylina N.* 732
DEVELOPMENT OF A MARKETING STRATEGY TO BUSINESS-
ACCOUNTS IN INSTAGRAM ON ITS ALGORITHMS.
123. *Svichkar V. A., Orlenko R. V.* 739
CRYPTOCURRENCIES IN UKRAINE: CURRENT STATE AND
PROSPECTS OF USE.
124. *Ажаман І. А., Пущина Н. В., Мельник Д. М.* 744
СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ДИСТРИБУТИВНОЇ ПОЛІТИКИ
КОМЕРЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА.
125. *Варламова А., Варламова І. С.* 752
ДОСЛІДЖЕННЯ ВЕДЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ В
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.
126. *Гончарук Н. С.* 756
РОЛЬ ТОКЕНОМІКИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ.
127. *Заїка О. О.* 759
РОЛЬ АНАЛІЗУ ЧУТЛИВОСТІ В СИСТЕМІ ПЛАНУВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ВИРОБНИЧОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ.
128. *Заяць О. І., Ярема Т. В., Кут В. В.* 768
ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ У
ГЛОБАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ.
129. *Калінін В. В.* 774
СУЧАСНИЙ СВІТОГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОСТІР:
ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ.
130. *Капліна Т. В., Москаль Л. Ю.* 782
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ
РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ПРИ ГОТЕЛЯХ.
131. *Клочан В. В., Клочан І. В.* 791
ЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГРОМАД В СИСТЕМІ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.

132.	Ковалевська К. А. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ.	796
133.	Лисенко Д. О., Лободзинська Т. П. ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ ТА БОРОТЬБА З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ.	801
134.	Лищенко О. Г., Філь Р. Є. ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ.	805
135.	Майстренко Ю. В., Зюзь Н. Ю. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.	810
137.	Матковський А. В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.	817
138.	Нагорна І. В., Оберло Ю. Є. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІЗУ ТОВАРНИХ ОПЕРАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ.	821
139.	Наумова М. А., Ткачук А. В. РІВЕНЬ ВВП В УКРАЇНІ: ЙОГО ЗМІНИ ТА ДИНАМІКА.	831
140.	Пашкуда Т. В., Гринчук О. О. ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ З РЕАЛІЗАЦІЇ ЯЄЦЬ В УКРАЇНІ.	834
141.	Пашкуда Т. В., Медері А. Ш. ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.	841
142.	Пашкуда Т. В., Харчук В. М. ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИНКУ ЦУКРУ В УКРАЇНІ.	847
143.	Петряєв О. О., Явнікова А. О. ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ.	852
144.	Самосват В. О. ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ.	858
145.	Сєрова І. А. ВИБІРКОВІ ОБСТЕЖЕННЯ: ПИТАННЯ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ІНФОРМАЦІЇ.	863
146.	Ткаль Я. С., Бурякова О. С. ОБЛІКОВА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИМ ПІДПРИЄМСТВОМ.	870
147.	Федорович А. Н., Макеєнко Г. И. ЭКСПЕРТНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ.	880
148.	Циган Р. М., Лижова Є. М. ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ КАНАЛІВ ЗБУТУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ.	886

149. *Шерстюк О. Л.* 891
ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ПРЕДМЕТ
КОНТРОЛЮ ТА АНАЛІЗУ.
150. *Шрейнер С. В., Белінська Ю. В.* 894
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ
ІТ.

LEGAL SCIENCES

151. *Koval O.* 900
SOME PROBLEMS OF HOLOGRAPHIC PERFORMANCE.
152. *Meskhishvili-Epadze Mariam* 903
INTEGRATION OF GEORGIAN LAW INTO LEGAL REGULATION IN
THE CAUCASUS.
153. *Ануфрієва М. С., Рибалкін А. О.* 910
ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ДУМКИ І СЛОВА В УКРАЇНІ.
154. *Блошкіна О. О.* 914
ВИЩИЙ АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
СУДОВОЇ РЕФОРМИ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ.
155. *Віткова С. В., Савіщенко В. М.* 920
ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ СЛІДЧИМ.
156. *Ворона В. І., Наливайко Л. Р.* 924
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.
157. *Головка С. Г., Євченко А. О., Заліська Є. Я.* 927
ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ В УКРАЇНІ (1917-1921 РР.).
158. *Григоренко А. О.* 931
МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПІД
ЧАС ДОПИТУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.
159. *Демиденко Д. С., Наливайко Л. Р.* 935
ГЕНДЕРНЕ ОНЛАЙН-НАСИЛЬСТВО ЯК ПРОБЛЕМА
СЬОГОДЕННЯ.
160. *Джаним А. С., Наливайко Л. Р.* 940
ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА
ПРАКТИКИ.
161. *Іванченко М. А., Савіщенко В. М.* 944
ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА.
162. *Іванько Є. Д., Орлова О. О.* 949
ГЕНДЕРНІ ПИТАННЯ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ.
163. *Ксіонда Є. Г., Ченік-Трегубенко О. С.* 953
СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.
164. *Кусайко І. Ю., Кравченко А. В., Пожидасєв М. Ю.* 957
ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В
НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ COVID-19.

165.	<i>Левадна В. С., Бахчев К. В.</i>	964
	ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ.	
166.	<i>Павлішин В. Є., Примаков К. Ю.</i>	970
	КОРУПЦІЯ – ЯК ОСНОВНА ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.	
167.	<i>Порохня Д. О., Припутень Д. С.</i>	975
	ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ.	
168.	<i>Рабада А. І., Задаля Д. К.</i>	978
	ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ.	
169.	<i>Рабада А. І., Ковбаса В. М.</i>	983
	ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА НАГЛЯДУ ЗА СТАНОМ ДОРІГ.	
170.	<i>Твердохліб Я. В., Талдикін О. В.</i>	987
	КОЗАЦТВО В КОНТЕКСТІ ПЕРЕТВОРЕНЬ, ПОЛІТИЧНОЇ ТА ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ НА УКРАЇНІ: XVI-XIX СТ.	
171.	<i>Темченко Е. П., Горбалінський В. В.</i>	991
	ЩОДО ПИТАННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕЛЕМЕНТИ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ.	
172.	<i>Юдіна М. О., Мінакова Є. В.</i>	995
	ГЕНДЕРНІ ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК НЕВІД’ЄМНА ЧАСТИНА СУЧАСНОГО ЖИТТЯ М. ХАРКОВА.	

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК: 633.11:631.811.98 (477.7)

ВПЛИВ СОРТОВОГО СКЛАДУ НА ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗА ВИРОЩУВАННЯ В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ

Берднікова Олена Геннадіївна

к. с.-г.наук, доцент

Херсонський державний
аграрно-економічний університет

Вступ. Пшениця озима є однією з головних зернових культур, яка за валовими зборами та високою якістю зерна забезпечує національну продовольчу безпеку України. Сучасні умови агропромислового виробництва вимагають збільшення обсягів якісної сільськогосподарської продукції за одночасного зменшення економічних та енергетичних витрат у технологіях її вирощування.

Актуальності дослідження у даному напрямі набувають і через зміни. Сільськогосподарське виробництво України формує 16-22% національного доходу країни, причому в структурі виробництва зерна більше половини припадає на пшеницю озиму. Посівна площа під озиму пшеницю складає 5,5-6,6 млнга при врожайності зерна в межах 2,3-2,8 т/га, що дозволяє отримати 13,9-18,7 млнт.

Ціль дослідження. На сьогоднішній день потенціал цієї важливої вітчизняної галузі реалізується недостатньо, а для її розвитку необхідно задіяти всі невикористанні резерви, наявні як в аграрній науці, так і в сільськогосподарському виробництві. Подальший розвиток галузі вимагає ґрунтовної оцінки й перегляду цілого ряду позицій за структурними, організаційно-економічними, техніко-технологічними та ринковими умовами.

Матеріали та методи досліджень. Застосування зрошення на фоні підвищення фону мінерального живлення складаються сприятливі для рослин умови водного та повітряного режимів ґрунту, поліпшуються умови життя та діяльність ґрунтової мікрофлори, що значно посилює ростові процеси і підвищує їх продуктивність [68].

Посушливі умови південного Степу України суттєво впливають на формування врожаю сільськогосподарських культур. Розвиток вегетативних та репродуктивних органів рослин залежить від рівня забезпеченості вологою, поживними речовинами, погодних умов, агрохімічних особливостей ґрунту, біологічних особливостей культури та інших умов зовнішнього середовища [39].

Результати досліджень. Результати польових досліджень показують, що тривалість вегетаційного періоду озимої пшениці, а також міжфазних періодів дещо збільшується при застосуванні мінеральних добрив.

У цілому, тривалість вегетаційного періоду при застосування підвищених доз добрив ($N_{90}P_{90}$ та розрахункової дози) збільшувалась на 3-5 дні, що пов'язано зі зростанням вегетативної маси, площі листової поверхні та уповільненням процесів старіння наприкінці вегетаційного періоду.

Ріст рослин є одною з головних ознак, що вказують на умови вирощування культури. Динаміка лінійного росту рослин озимої пшениці представлена в таблиці 3.1.

Із наведених даних видно, що лінійний ріст сортів Херсонська 99 та Куяльник до фази колосіння і під час її проходить доволі повільно, а в подальшому темпи росту рослин збільшуються. Після цвітіння рослин лінійний ріст рослин практично зупинявся.

Таблиця 1

**Вплив сортового складу та фону мінерального живлення на
біометричні показники озимої пшениці та ступінь ураження хворобами
(середнє за 2017-2018 рр.)**

Варіанти удобрення (фактор В)	Висота рослин, см	Кількість листіків, шт.	Ураженість іржастими грибами, %	Кількість уражених стебел, %
Сорт Херсонська 99 (фактор А)				
Без добрив	71	7,3	4,1	5,2
N ₆₀ P ₆₀	74	7,5	1,9	3,2
N ₉₀ P ₉₀	79	7,9	4,0	3,0
Розрахункова доза добрив	85	7,9	2,0	2,9
Сорт Куяльник (фактор А)				
Без добрив	98	10,8	3,3	3,0
N ₆₀ P ₆₀	103	12,4	2,0	1,1
N ₉₀ P ₉₀	112	11,0	2,4	2,8
Розрахункова доза добрив	119	12,5	1,8	2,3

Порівнюючи висоти рослин при різних у варіантах дослідю можна зробити висновок, що відмінності у величині цього показника проявляються вже на початку фази весняного кущення. Так, на удобрених варіантах відмічено збільшенню висоти рослин. За позитивної дії на рослини мінеральних добрив зафіксовано зростання висоти рослин на 1-11 см залежно від варіантів використання азотних і фосфорних добрив за фазами розвитку рослин. Найвища висота рослин відмічена на сорті Куяльник – 119 см за умов внесення розрахункової дози мінеральних добрив.

Крім того, в дослідях встановлено, що застосування добрив підвищує стійкість рослин до негативного впливу грибних хвороб. Так, у неудобрених варіантах ураженість іржастими хворобами становила 3,3 і 4,1%, а кількість уражених стебел – 3,0 та 5,2%, відповідно. При використанні мінеральних добрив різними дозами та сорту Куяльник ураженість іржастими хворобами знизилася, як і кількість уражених стебел.

На ділянках з сортом Херсонська 99 та без використання мінеральних добрив відмічені мінімальні прирости рослин у висоту на рівні 0,2-0,4 см/добу у

період після наливу зерна, коли рослини пшениці посилено формують зерно і відбуваються накопичення в них органічних речовин, а ростові процеси практично зупинилися.

Спостереження за площею листової поверхні та її індексу при вирощуванні сортів Херсонська 99 та Куяльник показали значну позитивну дію зрошення та високих доз мінеральних добрив (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив сортового складу та удобрення на площу листя озимої пшениці та індекс листової поверхні (середнє за 2019-2020 рр.)

Варіанти удобрення (фактор В)	Площа асиміляційного апарату тис. м ² /га	Індекс листової поверхні
Сорт Херсонська 99 (фактор А)		
Без добрив	29,2	3,1
N ₆₀ P ₆₀	32,4	3,8
N ₉₀ P ₉₀	32,8	3,9
Розрахункова доза добрив	33,5	4,1
Сорт Куяльник (фактор А)		
Без добрив	42,6	4,3
N ₆₀ P ₆₀	44,5	4,7
N ₉₀ P ₉₀	47,1	4,4
Розрахункова доза добрив	48,7	4,8

Так, у варіанті з сортом Херсонська 99 проявилось позитивна дія мінеральних добрив на площу асиміляційної поверхні, оскільки відмічено зростання цього показника на 7,3-10,5%, а у варіанті з сортом Куяльник позитивна азотних і фосфорних добрив була ще більшою – 9,9-14,3%. Схожі тенденції виявлено й відносно показників індексу листової поверхні, який був становив 4,7-4,8 при вирощуванні сорту Куяльник, внесенні добрив дозою N₆₀P₆₀ та розрахункової дози. Більш повну інформацію про інтенсивність ростових процесів у посівах озимої пшениці в зв'язку з факторами, що вивчалися дають досліді динаміки накопичення вегетативної маси рослин. Органічні речовини, які утворюються в листках у процесі фотосинтезу, визначають формування вегетативних і репродуктивних органів. Тому в період

вегетації необхідно створити рослинам сприятливі умови, щоб сформувати максимальну масу та повноцінне зерно [3]. Приріст сирої біомаси протягом вегетаційного періоду рослин озимої пшениці залежав від сортового складу та фону мінерального живлення, що вивчався (табл. 3.).

Таблиця 3

Динаміка накопичення надземної маси сортами пшениці озимої від фону мінерального живлення, ц/га (середнє за 2019-2020 рр.)

Варіанти удобрення (фактор В)	Фаза розвитку			
	весняне кущіння	колосіння	налив зерна	молочна стиглість
Сорт Херсонська 99 (фактор А)				
Без добрив	90	153	197	167
N ₆₀ P ₆₀	94	180	253	189
N ₉₀ P ₉₀	101	210	281	236
Розрахункова доза добрив	105	204	269	224
Сорт Куяльник (фактор А)				
Без добрив	167	280	323	236
N ₆₀ P ₆₀	173	317	399	291
N ₉₀ P ₉₀	188	357	437	371
Розрахункова доза добрив	187	349	421	355

В дослідях відмічено більш інтенсивне зростання показників наростання сирої біомаси у варіанті з сортом Куяльник та внесення мінеральних добрив дозою N₉₀P₉₀ та розрахункової дозою. У фазу весняного кушення різниця між неудобреними варіантом та з використанням мінеральних добрив різними дозами внесенням у фази кущіння й колосіння дорівнювала 20-21 ц/га, то у фазу наливу зерна збільшилася до 98-114 ц/га. До фази молочної стиглості зерна спостерігається зниження рослинної біомаси в усіх варіантах, що пов'язано з підсиханням листостеблової маси та нагромадженням поживних речовин у колосі, проте внесенням більш високих доз мінеральних добрив і позитивним впливом вегетаційних поливів сповільнювали цей процес. Найбільший середньодобовий приріст сирої маси був відмічений від початку колосіння до наливу зерна. В удобрених варіантах приріст становив

721-862 кг/га за добу, а його інтенсивність на контрольних ділянках (без обробок) була меншою на 14,3-24,5%. Після наливу зерна середньодобовий приріст поступово зменшувався, а потім припинявся. Добре розвинене листя рослин при покращенні умов живлення обумовлює високий приріст сухої речовини. Згідно проведених досліджень встановлено, що інтенсивність наростання сухої речовини при вирощуванні на дослідних ділянках сорту пшениці Куяльник та при застосуванні азотних і фосфорних добрив вища, ніж при вирощуванні сорту Херсонська 99 та без внесення добрив. В середньому за роки проведення досліджень аналіз урожайних даних показав, що найменша врожайність зерна на рівні 5,38 т/га зафіксована на ділянках з сортом Херсонська 99 та без внесення добрив (табл. 4).

Таблиця 4

Урожайність та якісні показники зерна озимої пшениці залежно від сортового складу та фону мінерального живлення (середнє за 2019-2020 рр.)

Варіанти удобрення (фактор В)	Урожайність, т/га	Маса 1000 насінин, г	Вміст клейковини, %	Група клейковини за ІДК	Клас зерна
Сорт Херсонська 99 (фактор А)					
Без добрив	5,38	39,6	26,9	III	3
N ₆₀ P ₆₀	5,79	40,2	28,0	II	3
N ₉₀ P ₉₀	6,03	41,4	29,7	I	2
Розрахункова доза добрив	6,25	41,5	31,8	I	2
Сорт Куяльник (фактор А)					
Без добрив	7,05	40,5	26,9	III	3
N ₆₀ P ₆₀	7,71	40,9	27,3	III	3
N ₉₀ P ₉₀	7,97	41,6	28,4	II	3
Розрахункова доза добрив	8,33	42,3	30,3	I	2
НІР ₀₅	А	0,17			
	В	0,29			

Застосування азотних і фосфорних добрив при вирощуванні сорту Херсонська 99 сприяло збільшенню врожайності зерна пшениці озимої з 5,38 до 5,79-6,25 т/га або на 12,7-23,9%, а при вирощуванні сорту Куяльник – з 7,05 до

7,71-8,33 т/га, або на 14,2-25,9%. Максимальна врожайність сформувалась у варіантах з внесенням $N_{90}P_{90}$ та розрахункової дози добрив.

Сортовий склад слабо зманював якість зерна, проте мінеральні добрива проявили позитивний вплив на масу 1000 зерен, вміст клейковини, групу клейковини за ІДК підвищили класність зерна. Найкращі результати було досягнуто у варіантах із застосуванням $N_{90}P_{90}$ та розрахункової дози азотних і фосфорних добрив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нетис І.Т. Водний режим ґрунту на посівах озимої пшениці та його регулювання. І. Т. Нетис. Херсон: ВАТ "ХМТ", 2009. 60 с.
2. Нельсон Л. В. Эффективность микроудобрений на пшенице. Л.В. Нельсон *Сельское хозяйство за рубежом*. 1982. № 1. С. 19.
3. Ничипорович А.А. Фотосинтетическая деятельность растений в посівах. А. А. Ничипорович, Строгонова Л.Е., Чмара С.Н Москва, 1961. 78 с.
4. Носатовский А. И. Пшеница. А.И.Носатовский. Москва: Колос, 1965. С. 122-127.
5. Остапов В.И. Орошаемое земледелие / В.И. Остапов, И.И. Андрусенко и др. / под ред. В.И.Остапова. Киев: Урожай, 1987. 280 с.
6. Остапов В.І. Програмування урожаїв на поливних землях. В.І. Остапов, Філіп'єв І.Д. *Вісник сільськогосподарської науки*. 1977. № 4. С. 30-33.
7. Аистова Ю.Т. Урожайность озимой пшеницы в зависимости от генотипа сорта и некоторых их компонентов. Проблемы повышения плодородия почв. Ю.Т. Аистова 1995. Вып. 344. С. 15-18.
8. Алиев Д.А. Фотосинтетическая деятельность минерального питания и продуктивность растений. Д.А. Алиев: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. с.-х. наук: спец. 06.01.09. «Растениеводство». Баку. 1987. 24 с.

УДК:633.85.454:631.543(477.7)

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТРОКІВ СІВБИ ТА СОРТОВОГО СКЛАДУ
ВИРОЩУВАННЯ РІПАКУ ОЗИМОГО ЗА УМОВ
ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ**

Бойчук Інна Володимирівна

к. с.-г.наук, доцент
Херсонський державний
аграрно-економічний університет

Постановка проблеми. Інтенсивне зростання виробництва олійних культур за останні роки виявилось однією із характерних особливостей розвитку світового землеробства. Темпи його розвитку не мають аналогів серед інших галузей агропромислового комплексу. Важливою проблемою, яка потребує прискореного вирішення, являється нарощування виробництва рослинної олії. Її споживання на душу населення по Україні становить лише 10-12 кг, що нижче медично-обґрунтованих норм та показників розвинутих країн світу. Головною олійною культурою являється соняшник. За його рахунок в попередні роки вдавалось покривати потреби внутрішнього ринку споживання і навіть експортувати частину продукції. В сучасних умовах, при встановленні України як самостійної держави та різкому зниженні сільськогосподарського виробництва, в зв'язку з фінансово-економічними труднощами понизилась ефективність кінцевого результату, а в ряді областей України з'явився суттєвий дефіцит в рослинній олії та високо енергетичних кормах для тваринництва.

Цілі дослідження. Для вирішення цієї проблеми необхідно розширити в сільськогосподарському виробництві посіви капустияних олійних культур з використанням сучасних технологій вирощування і переробки. Такий підхід з успіхом використовують в Західній Європі, Америці та Азії. Особливу увагу приділяють культурі ріпаку, посіви якого в більшості країн світу зростають високими темпами і за останнє десятиріччя збільшилися втричі. На Україні під посів капустияних олійних культур щорічно відводять лише декілька десятків

тисяч гектарів, тому ріпакова олія в загальному обсязі промислового виробництва складає незначну частину. В усіх ґрунтово-кліматичних зонах України, які займаються ріпакосіянням, одержання високих та якісних врожаїв насіння озимого ріпаку неможливе без дотримання науково-обґрунтованого комплексу агрозаходів починаючи з підготовки ґрунту і сівби та закінчуючи збиранням врожаю. Беручи недостатній стан вивченості впливу важливих факторів, в тому числі строків сівби, на процеси росту і розвитку урожайність і якість насіння ріпаку озимого, і особливо його нових сортів, впродовж 2020 року нами були проведені польові та лабораторні дослідження по встановленню оптимальних строків сівби ріпаку озимого в умовах без зрошення.

Результати досліджень. За результатами проведених чисельних досліджень встановлено, що нормальний ріст і розвиток ріпаку восени значною мірою визначає рівень урожайності та якості насіння культури. Під час перезимівлі ріпак озимий втрачає частину більш старих розеткових листків, а рано навесні починає швидко відростати. Саме у весняний період формується велика вегетативна маса з необхідними для формування майбутнього врожаю органічними речовинами. В ході досліджень нами було проведено визначення накопичення надземної маси рослинами ріпаку озимого за різних строків сівби (табл. 1.)

Таблиця 1.

Вплив строків сівби на накопичення надземної маси рослин ріпаку озимого, ц/га

Фактор А (гібрид)	Фактор В (строк сівби)	Періоди визначення			
		стеблування	бутонізація	цвітіння	молочно- воскова стиглість
Ксенон	25. VIII	151	274	381	311
	5. IX	176	321	418	325
	15. IX	135	261	360	298
Шерпа	25. VIII	168	298	394	326
	5. IX	134	345	432	349
	15. IX	149	274	365	311
Агора	25. VIII	144	260	369	301
	5. IX	168	301	401	318
	15. IX	129	248	351	287

За результатами досліджень встановлено, що строки сівби впливали на формування надземної маси рослинами ріпаку озимого.

Нами встановлено, що найбільше надземну масу формував гібрид ріпаку озимого Шерпа за всіх строків сівби. Найбільше накопичення надземної вегетативної маси в цього гібриду на всіх фазах розвитку виявлено за сівби 5 вересня. Запізнення зі строками сівби призводило до зниження формування надземної маси в середньому на 17%.

Найбільше надземну масу досліджувані гібриди формували у фазу цвітіння за всіх строків сівби. Проте найбільшим цей показник виявлено за сівби 5 вересня. Так, гібрид Ксенон за цих термінів формував 418 ц/га вегетативної маси, гібрид Шерпа відповідно – 432 ц/га, гібрид Агора – 401 ц/га. Дещо меншим цей показник зафіксовано за сівби 25 серпня, відповідно, гібрид Ксенон – 381 ц/га, Шерпа – 394 ц/га, Агора – 369 ц/га. Сівба 15 вересня призводила до зниження цього показника в середньому на 13-16% відносно оптимальних строків (5 вересня).

Якщо порівнювати особливості накопичення надземної маси досліджуваними гібридами нами визначено, що найбільше надземну масу формував гібрид Шерпа. Дещо меншим цей показник був у гібриду Ксенон. Найменше вегетативну масу за результатами наших досліджень формував гібрид Агора. Площа листової поверхні є дуже важливим компонентом у формуванні урожаю будь-якої сільськогосподарської культури, в тому числі й ріпаку озимого. Накопичення органічної речовини урожаю в результаті фотосинтетичної діяльності рослин на посівах, перш за все, визначається розміром поверхні фотосинтезуючих органів, головним чином, листків. Чим більшою буде площа листової поверхні, тим повніше буде уловлюватись посівами сонячна радіація і тим більшим буде загальний врожай органічної речовини. такий позитивний характер взаємозв'язку фотосинтетичної продуктивності і розмірів листків спостерігається при збільшенні поверхні лише до певного розміру, після чого цей взаємозв'язок робиться протилежним за своїм характером і впливом на загальний урожай органічної речовини в

посівах.

У культури ріпаку озимого листки неоднорідні, в нижній частині стебла великі м'ясисті, черешкові, ліровидно-надрізні. Кінцева лопать нижнього листку ріпака велика, тупо- або подовжено-овальна, іноді слабко хвиляста. Бічних лопатей 2-4 пари, вони дрібні, овальна або тупо-трикутні. Листки гладкі або в різному ступені зморшкуваті, по краях і до черешка можуть мати рідкісні білі щетинисті волоски. Середні листки подовжено-списоподібні, верхні – подовжено-ланцетні з розширеною основою, що охоплюють стебло на 1/3 – 2/3.

У фазі розетки у молодих рослин листові пластинки сизо-зелені, бувають з антоціаном і без нього. Зустрічаються з восковим нальотом.

Вплив строків сівби на формування листової поверхні представлено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Вплив строків сівби на формування листової поверхні (тис. м²/га)

Фактор А (гібрид)	Фактор В (строк сівби)	Періоди визначення			
		стеблування	бутонізація	цвітіння	молочно- воскова стиглість
Ксенон	25. VIII	11,7	13,5	21,1	4,5
	5. IX	12,9	15,5	22,1	5,0
	15. IX	10,5	11,4	19,8	4,0
Шерпа	25. VIII	12,8	14,8	22,1	4,8
	5. IX	14,5	16,7	23,8	5,7
	15. IX	11,1	12,5	20,9	4,1
Агора	25. VIII	10,9	12,8	20,1	4,0
	5. IX	12,0	14,2	21,3	4,6
	15. IX	9,8	10,9	18,7	3,7

В результаті наших досліджень визначено, що строки сівби впливали на формування площі листової поверхні рослинами ріпаку озимого. Так, наприклад, у фазу стеблування за сівби 25 серпня досліджувані гібриди формували від 10,9 до 12,8 тис. м²/га листової поверхні. За сівби 5 вересня відмічалось збільшення цього показника відповідно від 12,0 до 14,5 тис. м²/га. Запізнення сівби до 15 вересня призводило до зменшення формування площі листової поверхні в середньому на 19-23% порівняно із сівбою 5 вересня.

Висновок. Виходячи із вищесказаного можна зробити висновки: строки

сівби впливають на формування площі листкової поверхні. Найбільшу площу листкової поверхні досліджувані гібриди формували у фазу цвітіння за сівби 5 вересня (21,3-23,8 тис. м²/га). Запізнення зі строками призводить до зниження цього показника. Найбільше площу листкової поверхні 5 вересня формував гібрид Шерпа, а саме у фазу стеблуння 14,5, бутонізації – 16,7, цвітіння – 23,8, молочно-воскової стиглості – 5,7 тис. м²/га. Найменшими ці показники в цей період виявлено у гібриду Агора, відповідно 12,0; 14,2; 21,3; 4,6 тис. м²/га.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агладзе Г.Д. Влияние удобрений и предшественников на урожайность озимого рапса / Агладзе Г.Д. / Кормопроизводство. – 2002. - №9. – С. 29-30.
2. Адаменко С.М. Ріпакове харчування / С.М. Адаменко, С.Г. Гончар // Зерно. – 2008. - №4. – С. 64-67.
3. Алімов Д.М. Технології виробництва продукції рослинництва / Д.М. Алімов, Ю.В. Шелестов. - К.: Вища шк., 2008. - 271 с.
4. Бергманн Х. Рапс в топливный бак / Х. Бергманн, Э. Лакемайер // Новое сельское хозяйство: Журнал агроменеджера. - М.: ООО DLV Агродело. - 2005. - С. 34-37.
5. Анішин С. Як підготуватися до збирання озимого ріпаку / С. Анішин // Пропозиція. – 2008. - №5. – С. 54-56.
6. Бойко І.О. Агротехнічні умови вирощування озимого ріпаку при зрошенні на півдні України. Автореферат дисертації к. с.-г. н / Бойко І.О. – Херсон, 1994. – 16 с.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИРОЩУВАННЯ ГРЕЧКИ В НЕЗРОШУВАЛЬНИХ УМОВАХ СТЕПУ УКРАЇНИ

Зима О. О.

Здобувач магістерського рівня
Першого року навчання
Херсонський державний
аграрно-економічний університет

Зміну клімату за останні десятиліття великою мірою можна вважати справжнім шоком для суспільства не тільки в Україні, а й у світі в цілому. Кліматичні зони зміщуються на північ та захід, спека і посухи стають все більш катастрофічними, багато екстремальних явищ погоди, які раніше були рідкісними, часто повторюються в нетипові сезони та на нетипових для них територіях. Це пов'язано зі зміною клімату, яка позначається на вирощуванні сільськогосподарських культур

Практично всі посівні площі сільськогосподарських культур в Україні знаходяться в зоні ризикованого землеробства (території із природним дефіцитом опадів), де є постійний ризик втрати обсягів урожаю у надто посушливий рік або втрати якості урожаю у надмірно дощовий рік. Аграрії враховують цей фактор для прийняття ефективних рішень та практичних перспективі та об'єктивно оцінювати погодні умови кожного року для зниження ризиків у короткостроковій перспективі. Гречка, одна із культур актуальна для сільського господарства Південного Степу в умовах зміни клімату. Від багатьох інших популярних у нас в країні зернових гречка відрізняється тим, що дуже любить вологу. Води ця культура при вирощуванні споживає, наприклад, в 2 рази більше, ніж пшениця, і в 3 рази — ніж просо. Вегетаційний період у гречки дуже короткий. Проростати вона може вже при температурі +7...+8 °С. Однак одночасні сходи гречки з'являються тоді, коли повітря прогрівається до +15...+22 °С. Оптимальної ж температурою вирощування цієї культури вважаються +16...+18 °С. При цьому краще всього

гречка розвивається і плодоносить при вологості понад 50%.

Гречку вирощують на зелене добриво як покращувач ґрунту. Одна тонна вегетативної маси цієї культури під час масового цвітіння прирівнюється заходів для пристосування (адаптації) до зміни клімату у довгостроковій до 30 кг сульфату амонію, 14,1 кг 15%-го суперфосфату та 18,1 кг 50%-го хлористого калію. Поле гречки в сівозміні практично єдине, в якому можна отримати екологічно безпечну продовольчу продукцію без застосування пестицидів. Враховуючи виключно важливе значення гречки в харчуванні людей, покращенні їх здоров'я, агротехнічну роль у підвищенні якості ґрунтів, а також медоносність культури, доцільно мати поле гречки в сівозміні та вирощувати її. Гречка характеризується високою здатністю накопичення у надземній масі важких металів, тому можливе її використання як фітомеліоранта. В Україні протягом багатьох років гречку вирощували переважно на Поліссі та в Лісостепу. Значно менше сіяли її періодично у зоні Степу Традиційний метод Строки сівби. При встановленні стійкої теплої погоди з денними температурами повітря вище 18-20°C і нічними вище 8-10°C (кінець квітня - початок травня). Ґрунт повинен погрітись до температури вище 12-14°C впродовж тривалого періоду, за який можна отримати стійкі дружні сходи культури.

Гречка – культура, яка слабо реагує на терміни сівби. Її часто висівають як післяукісну і післяжнивну культуру, отримуючи 2 врожаї з однієї площі. Лімітуючим фактором для сівби у червні-липні може бути лише наявність достатньої кількості вологи у посівному шарі для проростання насіння. Способи сівби та норми висіву насіння. Гречку висівають двома способами: широкорядним із шириною міжрядь 45 см та звичайним рядковим з міжряддям 15 см. Вибір способу сівби залежить від ступеня окультурення ґрунту та забезпеченості технікою. Єдиної думки щодо переваг певного способу сівби в умовах посухи не має. Проте, окремі наукові джерела вказують на кращий розвиток рослин та кореневої системи за широкорядного способу сівби, оскільки збільшується площа живлення окремої рослини. Норма висіву насіння залежить від способу сівби. Оптимальним за широкорядного способу сівби є

висівання 2,0 – 2,5, а за звичайного рядкового – 3,5-4,0 млн схожих насінин на 1 га. У посушливих умовах норму висіву бажано збільшити на 10-15% для компенсації зниження польової схожості насіння. Аналіз кліматичних умов післязбирального періоду проміжних культур вказує на можливість вирощування гречки в повторних посівах як страхової, післяжнивної та післяукісної культури. Післяжнивні посіви гречки мають також велику цінність як кормова база для бджіл у серпні, коли інших джерел медозбору вже немає. Вирощування гречки в декілька строків сівби, під час цвітіння з початку червня до жовтня, може забезпечити галузь бджільництва гарною кормовою базою.

Одержання двох урожаїв у рік з однієї площі характеризує високу інтенсивність господарювання, що дозволяє збільшити продуктивність 1 га на 30–80%. Такі посіви є показником правильного використання ріллі в економічному відношенні. Урожайність гречки, як і якісні показники насіння, за післяукісної сівби менші, ніж у разі весняної. У той же час гречка у літніх посівах інтенсивно росте, прискорюється процес настання фенологічних фаз, раніше зацвітає й утворює плоди. На таких посівах період вегетації гречки скорочується на 15–20 і більше діб. Кращим літнім строком сівби гречки є період із 25 червня по 15 липня. Сіяти її після 20 липня не рекомендують. Глибина загортання насіння гречки визначається гранулометричним складом ґрунту, його вологістю, температурним режимом. На сірих лісових ґрунтах оптимальною є глибина 3-4 см, на структурних чорноземних – 4-5 см. Проте в умовах 2020 р. за відсутності опадів глибину загортання насіння на усіх типах ґрунтів доцільно збільшити до 5-6 см. Обов'язковим агрозаходом після сівби є прикочування посівів, особливо в умовах дефіциту вологи. Метою нашого дослідження є процеси росту і розвитку, перспективи вирощування гречки в умовах Південного степу України. Це нова культура для нас, досліді розпочали у 2021 році, але дана культура зарекомендувала себе у нашій зоні вирощування та показала непогані результати.

- СОРТ гречки АРНО
- Ультраранній сорт гречки АРНО –розроблений відомим канадським

Холдингом SERTIS.

- Вегетаційний період складає близько 70-80 днів.
- Сорт характеризується стійкістю до високих температур під час цвітіння та утворення плодів. Рослини сорту гречки є таким, що самозапилюються, пилок цього сорту не згорає і при температурі до + 35-40 С*.

- Маса 1000 насінин - до 33 г.
- Сорт має стійкий імунітет до усіх захворювань та шкідливих комах тих, що вражають звичайні сорти гречки. Зерно рівномірно дозріває на усій рослині і не обсипається, до повного дозрівання, завдяки цьому не потребує десикації. Насіння забирається прямим комбайнуванням.

- Потенційна врожайність до 5,5 тонни/га в Україні урожаї коливаються в межах 20 - 35 ц/га.

Агротехніка вирощування:

- Попередник: озима пшениця
- Осінь: дискування після збирання урожаю, друге дискування листопад.

- Весна: боронування, 2 культивації.

- Посів: квітень 2021 (прикочування посівів)

- Норма висіву 4 млн.шт на 1 га.

- Перші сходи 26-28 квітня

- Збір урожаю вересень 2021 року.

- Урожайність 20 ц/га

Досліди по вирощуванню гречки у Південному степу України показали , що господарство продовжить вирощувати її й у сезоні 2022 року.

ЛІТЕРАТУРА:

1.<https://superagronom.com/articles/347-tehnologiya-viroschuvannya-grechki>

2.<http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/12592-sivba-hrechky-osnovni-aktsenty.html>

3. https://agromage.com/stat_id.php?id=83

**ВПЛИВ АБІОТИЧНИХ ФАКТОРІВ ВОДНОГО СЕРЕДОВИЩА НА
ЗИМІВЛЮ ОСНОВНИХ ОБ'ЄКТІВ РИБНИЦТВА ПІВДНЯ УКРАЇНИ**

Корнієнко Володимир Олександрович

к. с.-г. н, доцент

Цуркан Людмила Віталіївна

асистент

Філіпов Микола Олексійович,

студент

Херсонський державний
аграрно-економічний університет

м. Херсон, Україна

Вступ. Цілі сталого розвитку планети, прийняті ООН, висувають перед спеціалістами-рибоводами низку викликів, спрямованих насамперед на можливості забезпечення населення достатньою кількістю якісних, насамперед білкових продуктів. Не є винятком і рибне господарство України, де існуюча проблема зумовлює необхідність розвитку рибного господарства у внутрішніх районах та підвищення ефективності рибного промислу. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є відновлення обсягів вирощування рибної продукції. Це неможливо без наявності у спеціалізованих господарствах власного ремонту та маточних стад, здатних забезпечити ефективне штучне розмноження та вирощування достатньої кількості якісного посадкового матеріалу.

Особливо цінними та популярними видами для риборозведення є коропові та осетрові види риб. Чималу роль в успішному результаті технологічного процесу грають результати зимівлі рибопосадкового матеріалу, сприятливий результат якої залежить від температурного режиму зимувальних ставів.

Але за останні 50 років кліматичні умови півдня України змінилися у бік підвищення середньорічних температур, особливо у холодну пору року (з листопада до березня) [1]. Така ситуація призводить до створення несприятливих умов зимівлі рибопосадкового матеріалу (риба знаходиться в

русі, концентрується у водотоків, виснажується) і, як наслідок, підвищується відхід під час зимівлі, оскільки у виснаженої риби різко знижується резистентність організму [2-5].

Ключові слова: сума температур, маса, кисень, льодовий покрив.

Мета роботи. Провести дослідження температурного режиму зимувальних ставів на тлі підвищення середньорічної температури повітря. Встановити гідрохімічний режим зимувальних ставів та проаналізувати характер льодового покриву.

Матеріали та методи. Дослідження температурного режиму зимувальних ставів проводилися в умовах ставкових господарств ДУ «Новокаховський рибоводний завод часткових риб» протягом зимового періоду 2016-2019 років, як об'єкт досліджень використовували зимувальні ставки господарства. Предметом досліджень були температурний режим та гідрохімічні параметри води. Показники температури повітря отримали в базі українського гідрометеорологічного центру. Температура води в експериментальних ставках визначалася за допомогою зануреного температурного датчика води з бездротовим з'єднанням автоматичної професійної метеостанції Ambient Weather AW007 за модулем UC20GC-128 STD. Відбір проб води щодо гідрохімічного аналізу відбувався безпосередньо зі ставка із застосуванням пробовідбірників з дотриманням загальноприйнятих у рибогосподарських дослідженнях методик. Зібрані проби оброблялися сертифікованим приладом мультипараметричний фотометр Palintest 7500.

Визначення товщини льодового покриву ставків відбувалося шляхом прорубки лунок і вимірювання з допомогою лінійки.

Результати та обговорення. Виходячи з отриманих даних середніх температур повітря, була розрахована сума температур повітря за місяцями протягом зимового періоду 2016-2020 років. (рис.1).

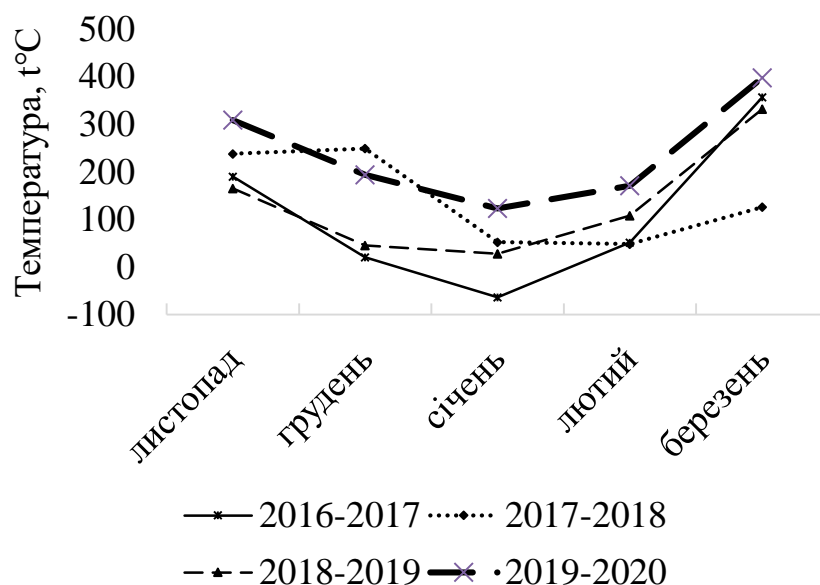

Рис.1. Сума температур повітря протягом зимових періодів 2016-2021 років.

Згідно з представленим графіком, сума температур повітря в зимовий період демонструє поступове підвищення, що особливо помітно за температурою найхолоднішого місяця зими - січня. Так, у 2016 році сума температур у січні досягала $-64\text{ }^{\circ}\text{C}$, тоді як у 2020 році вона становила $123\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Це, в свою чергу, впливає на динаміку температур води в зимових ставках. (рис.2).

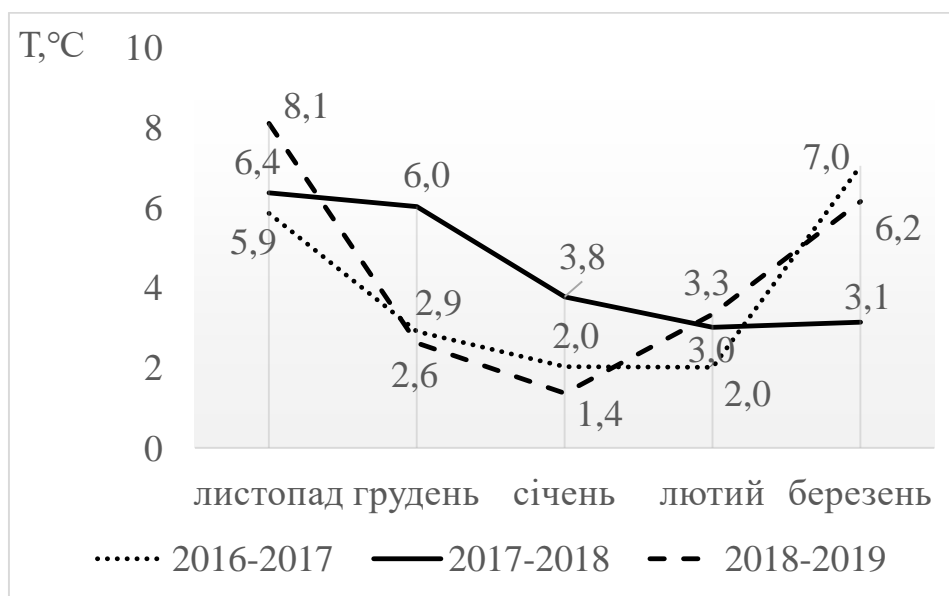

Рис. 2. Динаміка температури води в зимувальних ставках під час зимового періоду 2016-2020 років

Аналізуючи вище представлений графік, стає очевидним, що підвищення температур повітря призвело до скорочення періоду оптимальних зимових температур води на два місяці, оскільки температура води досягає 4°C на початку грудня і тримається на рівні 1-4°C до кінця лютого. Таким чином, період, коли рибопосадковий матеріал перебуває в умовах голодного обміну, становить два місяці.

Також було проведено аналіз хімічних показників води у зимувальних ставках. Концентрація розчиненого у воді кисню була в межах 7 мг/дм³ не знижується до критичних позначок. рН був на рівні 7,3-8,2, рівень NO₂ становив 0,001-0,030 мг/дм³, рівень NO₃ становив 0,16-0,25 мг/дм³. Поряд з цим, практично у всі періоди, спостерігається понаднормова окислюваність води 5,5-17,8 мг/дм³, що говорить про забрудненість ставків органічними речовинами та обумовлено відсутністю літання ставків тривалий період.

Оскільки лід відіграє велику роль як атмосферний ізолятор. У період льодоставу практично повністю припиняється дія вітрів на воду, уповільнюється доступ кисню. Також льодовий покрив перешкоджає попаданню світла у воду, яке, у свою чергу, є важливим орієнтиром при вертикальних міграціях. У ході досліджень було з'ясовано, що період льодоставу скоротився втричі, з 150 днів у 1963 році до 40 днів у 2019 році. При цьому товщина льоду не перевищувала 20 см та спостерігалися часті відлиги.

Висновки. В результаті дослідження було визначено, що у зимовий період на півдні України спостерігається тенденція до підвищення температури повітря, що, своєю чергою, впливає на температуру води у ставках зими. В результаті тривалість оптимальних температур води для зимівлі цьогорічки коропа та осетрових становить три місяці. При цьому протягом двох місяців риба перебуває у стані голодного обміну, що провокує підвищені енергетичні витрати та призводить до зниженого відсотка виходу річників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Цуркан Л.В. Аналіз сучасних гідрологічних умов зимівлі цьоголітків коропових риб. Водні біоресурси та аквакультура №1. Херсон, 2021. с. 114-126.
2. Цуркан Л.В., Воліченко Ю.М., Шерман І.М. Физиолого-биохимические показатели белого и пестрого толстолобиков в период зимнего содержания. Colloquium-journal №17 (69). Warszawa, Polska, 2020 с. 29-32.
3. Цуркан Л.В., Воліченко Ю.М., Шерман І.М. Особливості зимівлі цьоголітків рослиноїдних риб в умовах Півдня України, Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2018. Вип. 2, с. 67-71
4. Цуркан Л.В., Воліченко Ю.М., Шерман І.М. Особливості зимівлі цьоголітків коропа в умовах Півдня України, Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. Вип. 100. Т. 2. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. с. 331-336;
5. Цуркан Л.В., Воліченко Ю.М., Кутіщев П.С., Шерман І.М. Динаміка змін основних рибничо-біологічних показників рибопосадкового матеріалу коропа та рослиноїдних риб як реакція на клімат сучасної зими півдня України, Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. Вип. 109. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. с. 225-232

VETERINARY SCIENCES

УДК 351.773.637.5'64

ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНА ЕКСПЕРТИЗА ПРОДУКТІВ ЗАБОЮ ТВАРИН ЗА ДЕЯКИХ ІНВАЗІЙНИХ ХВОРОБ

Кос'янчук Ніна Іванівна,
к., вет. н., доцент
Національний університет
біоресурсів і природокористування України

Анотація. В статті розглянуто динаміку надходження продуктів забою свинини та яловичини на одному із агропродовольчих ринків Кіровоградської області та проведено моніторинг за ветеринарно-санітарної експертизи внутрішніх органів щодо інвазійних захворювання за період 2018-2020 роки. Співробітниками лабораторії не допущено до реалізації і утилізовано 45 кг печінки яловичини за фасціольозу великої рогатої худоби та 53 кг печінки свинячої з ознаками ехінококозу.

Ключові слова: м'ясо, продукти забою тварин, ветеринарно – санітарний контроль, якість та безпечність,

Вступ. М'ясо та м'ясні продукти належать до основних продуктів харчування людини, оскільки є джерелом повноцінних білків, до складу яких входять незамінні амінокислоти, а сало та інші тваринні жири є джерелом енергії та ненасичених жирних кислот.

Головним завданням агропромислового комплексу України є збільшення виробництва продуктів харчування і покращення їх якості та безпечності. Одна з найважливіших причин неспроможності вирішити це питання – недосконалість ветеринарно – санітарного контролю м'яса та м'ясної продукції

на підприємствах, де переробляють та реалізують продукцію [1].

М'ясо та продукти забою можуть утворювати сприятливі умови для забезпечення життєдіяльності патогенних мікроорганізмів, в тому числі їх ріст, розвиток та розмноження [2,3]. Тому м'ясо та інші продукти забою тварин не залежно від місця їх виробництва підлягають обов'язковій післязабійній ветеринарно-санітарній експертизі, яку проводить лікар ветеринарної медицини. Головними цілями ветеринарно-санітарній експертизи слід вважати:

- попередження випуску в продаж м'яса тварин, хворих на зоонози;
- виключення можливості розсіювання інфекцій і інвазій з вибракованими тушами і органами;
- застосування своєчасних заходів щодо знезараження умовно придатного м'яса.

Відповідно до «Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року» основним вектором розвитку є забезпечення активної присутності України на світовому ринку продовольства, враховуючи зростаючий зовнішній попит та наявність нереалізованого експортного потенціалу галузі за умови неодмінного дотримання вимог щодо забезпечення продовольчої безпеки країни [4].

Світовий досвід свідчить, що в умовах ринку відбувається жорстка конкуренція. Щоб вижити й ефективно працювати, тваринницьким підприємствам і індивідуальним селянським господарствам потрібно мати високопродуктивних тварин, повноцінні збалансовані корми, дотримуватись ветеринарно-санітарних вимог під час оббігу тваринницької продукції.

Основний текст. Метою роботи є вивчення динаміки надходження продуктів забою тварин на одному із агропродовольчих ринків Кіровоградської області та проведення моніторингу за ветеринарно-санітарної експертизи внутрішніх органів щодо інвазійних захворювання за період 2018-2020 роки.

Матеріалом для досліджень були туші та продукти забою свинини та

яловичини, що надходили на ринок із індивідуальних селянських та невеликих приватних фермерських господарств за останні три роки, а також використані статистичні матеріали ветеринарної звітності лабораторії ветеринарно – санітарної експертизи ринку за вищезгадані роки.

Дослідження проводилися у Благовіщенській державній лабораторії ветеринарно-санітарної експертизи на агропродовольчому ринку, Кіровоградській області.

Згідно діючих ветеринарних нормативно-правових актів, а саме: «Правил ветеринарного огляду тварин та ветеринарно – санітарної експертизи м'яса та м'ясної продукції» та «Положення про державну лабораторію ветеринарно – санітарної експертизи на ринку» всі продукти забою тварин, що надходять до реалізації у мережу агропродовольчих ринків підлягають обов'язковій ветеринарно – санітарній експертизі (контролю) в державних лабораторіях ветеринарно – санітарної експертизи (ДЛВСЕ). Цю експертизу проводять фахівці державних установ ветеринарної медицини, що пройшли спеціальну підготовку з ветеринарно – санітарної експертизи та акредитації у встановленому порядку [5,6].

Чинне законодавство дозволяє проводити забій тварин на бойнях, забійно-санітарних пунктах і у виняткових випадках – подвірню.

М'ясо та інші продукти забою, у тому числі субпродукти, жир тощо за підозри їх якості та безпеки, а також отриманні від хворих та підозрілих у захворюванні тварин, до продажу на ринку не допускаються.

Згідно звітної документації за період 2018–2020 років на Благовіщенський агропродовольчий ринок надійшло 4675 туш свиней та 2190 великої рогатої худоби. Динаміка надходження свинини та яловичини з кожним роком знижується. Так, у 2019 році частка надходження яловичини і свинини на 16,98% нижче, порівняно з 2018 роком, а у 2020 році – на 20,35%, порівняно з 2019 роком (Рис. 1)..

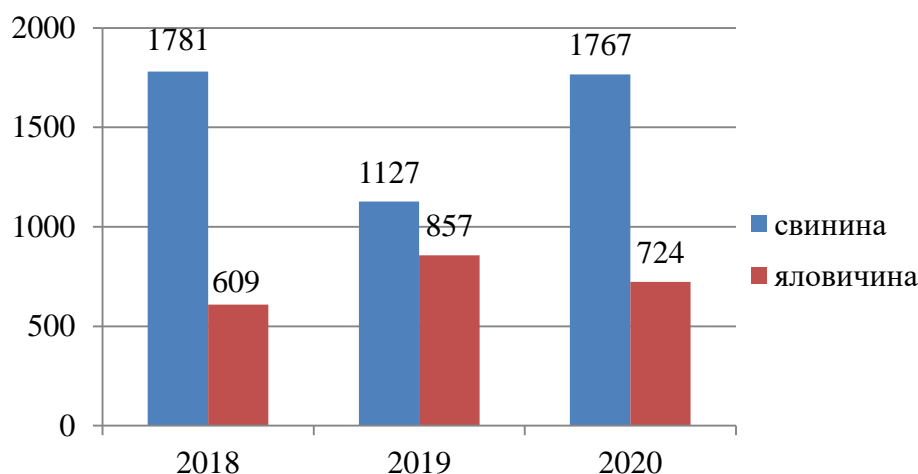

Рис. 1. Динаміка надходження свинини та яловичини в період 2018-2020 років, туш.

За цей період під час проведення ветеринарно-санітарної експертизи продуктів забою у свиней було виявлено 62 випадки ехінококозу печінки та 4 випадки еймеріозу, а у яловичини – 18 випадків фасціольозу та 6 випадків диктіокаульозу.

За діючим ветеринарним законодавством фасціольозна печінка небезпечна як джерело розповсюдження інвазії. Співробітниками лабораторії не допущено до реалізації і утилізовано 45 кг печінки яловичини за фасціольозу великої рогатої худоби, 53 кг печінки свинячої з ознаками ехінококозу (Рис. 2.).

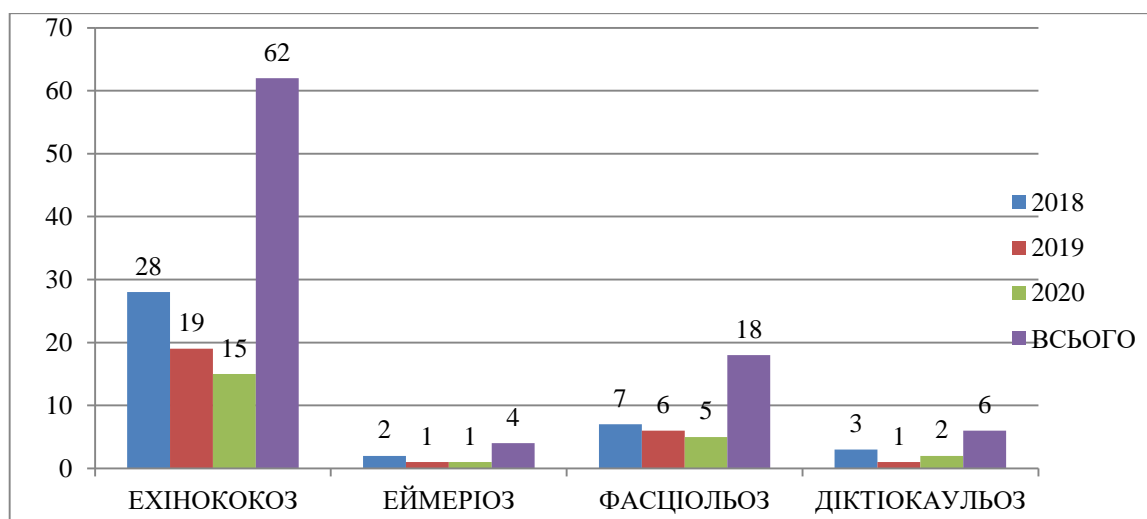

Рис. 2. Моніторинг інвазійних захворювань за ветеринарно-санітарної оцінки туш свиней та яловичини.

З метою запобігання поширення інвазійних захворювань власникам

тварин необхідно проводити комплекс ветеринарно-санітарних заходів що включають: дезінвазію, дератизацію, дезінфекцію, дезінсекцію.

З метою підвищення обізнаності населення щодо безпечності та якості харчових продуктів через засоби масової інформації проводити роз'яснювальну роботу про небезпеку закупівлі м'яса та інших продуктів забою за межами ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Полтавченко Т. Сучасні правові й нормативні аспекти ветеринарно-санітарної експертизи на ринках /Т.Полтавченко // Ветеринарна медицина України. – 2012. – №6.– С.41.

2. Драчова Л. Якість і безпека харчових продуктів / Л. Драчова // Харчова і переробна промисловість. – 2007.– №1.– С.15-18.

3. Павленко М. Лабораторно-діагностична служба в системі державної ветеринарної медицини / М. Павленко // Ветеринарна медицина України. – 2012 .– №8. – С.6.

4. Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text) (дата звернення: 21.08.2020)

5. Правила передзабійного ветеринарного огляду тварин і ветеринарно-санітарної експертизи м'яса та м'ясних продуктів. – наказ від 07.06.2002, № 28. – [поточна редакція від 09.08.2013]. – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0524-02>.

6. Положення про державну лабораторію ветеринарно-санітарної експертизи на ринку – наказ від 15.04.2002, № 16. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0404-02> .

BIOLOGICAL SCIENCES

UDC 577.212.8

THE INFLUENCE OF NEUTRAL MUTATION ON GENOME EVOLVABILITY

Chaudhari Aparna
student

Obradovych Anastasia Sergiivna
assistant of Department of Medical Biology and Genetics
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Annotation. It is believed that only beneficial or lethal mutations lead to evolutionary change. However, neutral mutations, despite their zero effect on adaptation, affect the evolution of species, providing access to new phenotypes through the effect of accumulation. The article describes the characteristics of such mutations and their possible effects on genome evolvability.

Key words: neutral mutation, beneficial mutation, genome, evolution.

Introduction. A mutation can be considered as change in DNA sequence. According to this a “neutral mutation” is a type of changes in DNA sequence which are neither beneficial nor detrimental to the ability of an organism to survive and reproduce. Despite having null effect or zero effect this mutation gives new phenotype and affects evolvability. Recently noted that neutral mutations despite their null effect on fitness, have been shown to affect evolvability by providing access to new phenotypes through subsequent mutations that would not have been available otherwise.

Aim. Understanding the mechanisms of neutral mutations and their impact on the evolutionary fate of genomes.

Materials and methods. Review and systematization of available literature sources on this topic.

Results and discussion. Mutations are permanent modifications of the genetic material and the major source of heritable phenotypic diversity, which is the substrate of natural selection. Mutations can be classified based on their effects on fitness as beneficial, deleterious and neutral, we can use these to understand adaptation, gene function and molecular determination of disease.

The maturity of mutations have neither negative nor positive goods on the organism in which they do. These mutations are called neutral mutations. Exemplifications include silent point mutations. They are neutral because they do not change the amino acids in the proteins they render. Some mutations have a positive effect on the organism in which they do. They are called beneficial mutations. They lead to new performances of proteins that help organisms acclimatize to changes in their terrain. Beneficial mutations are essential for elaboration to do. They increase an organism's changes of surviving or reproducing, so they are likely to come more common over time. Any arbitrary change in a gene's DNA is likely to affect in a protein that doesn't serve typically or may not serve at all. Similar mutations are likely to be dangerous. Dangerous mutations may beget inheritable diseases or cancer [4].

Neutral mutations are typically used as markers to build genealogies or phylogenies. Indeed, a mutation without selective effect has an evolutionary fate that is completely governed by chance. This process results in a constant accumulation of neutral mutations that is only dependent on the mutation rate of the organism.

Neutral mutation is typically used to study evolutionary events as speciation and adaptive or evolutionary radiation (increase in taxonomic diversity). Hence in population genetics the importance is given to the set of mutations which will propagate in population and their interactions, but not to the future outcome.

But neutral mutations may affect genome evolution both in terms of the type of evolutionary path that will be followed as well as in the rate at which changes will occur [6].

According to the past studies the adaptive mutations are composed of network of genotypes and they are interconnected by mutations. And then this network gets directly connected to the evolvability. As neutral mutations accumulate high genetic diversity in genotypes, we can use this approach for fixation of deleterious mutation. With the development of high mutagenesis and sequencing, some experimental approaches have even suggested that neutral genetic variation may promote adaptation.

For example, populations that had accumulated some neutral variation in a yellow fluorescent protein adapted faster to selection of green emission. In these studies of adaptive mutation, neutral mutations are essentially a source of cryptic phenotypic variation [3].

In most cases, it is the degeneracy of the genotype-to-phenotype fitness map that allows some mutations to change the genotype but not outcome or fitness.

The impact of neutral mutations may also affect other important processes due to recombination of diverged sequences coming from another organism.

For example, in bacteria the DNA sequence controls mechanism of gene transfer. This same DNA sequence along with recombination sequence controls conjugal gene transfer in gram-negative bacteria. These types of barriers play an important role in blocking the propagation of adaptive alleles between different species. Also, in the integration of a focal foreign-DNA fragment, these mechanisms contribute to the long-term process of speciation, which is defined as the “loss of gene flow in lineages” [4].

The “Neutral theory of molecular evolution” explains that most evolutionary changes occur at the molecular level, and most of the variation within and between species, are due to random genetic drift of mutant alleles that are selectively neutral.

However, to be able to demonstrate that a sequence is subject to selective pressure, one must reject the null hypothesis that this sequence evolves neutrally. For example, one strong (and elegant) prediction of the neutral theory is that at selectively neutral sites, the rate of substitution is equal to the rate of mutation [1,2,5].

Conclusion. Thus, although it is believed that neutral mutations do not affect evolution, the above facts suggest that they still contribute to the adaptation of species.

REFERENCES

1. Duret L. Neutral Theory: The Null Hypothesis of Molecular Evolution. *Nature Education*. 2008. № 1(1).
2. Jukes Th.H. The Neutral Theory of Molecular Evolution. *Genetics*. 2000. № 154. P. 956-958.
3. Nei M. Graur D. Extent of protein polymorphism and the neutral mutation theory. *Evolutionary Biology*. 1984. № 17. P. 73–118.
4. Tenailon O., Matic I. The impact of neutral mutations on genome evolvability. *Curr Biol*. 2020. № 30(10). P. 527-534. URL: <https://doi:10.1016/j.cub.2020.03.056>.
5. The importance of the Neutral Theory in 1968 and 50 years on: A response to Kern and Hahn 2018 / Jensen J.D. et al. *Evolution*. 2019. № 73(1). P. 111-114. URL: <https://doi:10.1111/evo.13650>.
6. Tomizawa J. Derivation of the relationship between neutral mutation and fixation solely from the definition of selective neutrality. *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 2020. № 97 (13). P. 7372–7375.

**INVESTIGATION OF THE ROLE OF THE ANTIOXIDANT DEFENSE
SYSTEM IN THE FORMATION OF TUMOR RESISTANCE TO CISPLATIN**

Skoryk Olena

Phd

Oles Honchar Dnipro National University

Dnipro, Ukraine

Abstract. The role of the antioxidant system in the development of tumor resistance to cisplatin was studied. The reduction of glutathione concentration in the T8 group by 75% compared to the control is shown, which indicates a high intensity of the process of lipid peroxidation and depletion of the glutathione system. The content of reduced glutathione is reduced by 44% in the group T8* compared with the control group. The activity of glutathione peroxidase was reduced by 2,1 times compared to the control. In the group T8* there is an increase in the activity of this enzyme by 1,3 times compared with the group of tumor carriers, at the same time this figure is reduced compared to the control by 1,6 times. Therefore, we can assume the association of the glutathione system with the mechanism of pharmacological resistance of the tumor.

Key words: glutathione, glutathione peroxidase, cancer, antioxidant defense system, cisplatin.

Introduction. Cancer is a global problem, scientists from around the world are looking for the solutions for this problem. The therapeutic regimen often involves a combination of many cisplatin-based drugs. Chemotherapy is currently the standard procedure used for patients with various types of cancer [1, p.441; 2, p. 1785]. Acquired resistance to cisplatin is the most common reason for the failure of cisplatin chemotherapy [2, p. 1785]. Therefore, further understanding of the mechanisms of chemoresistance is important for developing a new therapeutic strategy and improving clinical outcomes. Glutathione and enzymes of its metabolism are

important member of antioxidant system which metabolizes intracellular ROS and maintains homeostasis of cells. Glutathione and enzymes of its metabolism are important elements of the mechanism of resistance of cells to alkylating agents, including platinum compounds, but the data obtained in the literature are quite contradictory and require more detailed study.

Therefore, the **aim of the study** was to investigate changes in glutathione content and glutathione peroxidase activity in rats with Guerin's carcinoma and Guerin's carcinoma resistant to cisplatin.

Materials and methods. The experiment was performed on Wistar rats weighing 150-200 g, aged 2-3 months, which were kept in standard vivarium conditions. Animal experiments were performed in accordance with the rules of the European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and Other Scientific Purposes. Donors of cancer cells were tumor-bearing rats, which were purchased at the R.E. Kavetsky Institute of Experimental Pathology, Oncology and Radiobiology of National Academy of Science of Ukraine, Kyiv directly before transplantation. Animals were divided into 3 groups of 8 each ($n = 8$): K (control group, healthy rats), T8 (rats with Guerin's carcinoma), T8* (rats with Guerin's carcinoma resistant to cisplatin). Glutathione peroxidase (GP) activity was assessed by changes in the content of reduced glutathione in samples before and after incubation with tert-butyl hydroperoxide by color reaction with dithionitrobenzoic acid [3, p. 7]. The content of reduced glutathione was determined as follows. The sulfhydryl group of the reduced glutathione reacts with 5,5-dithio-bis- (2-nitrobenzoic) acid (Elman's reagent), resulting in the formation of yellow-colored thionitrophenyl anion in equimolar amounts, with a maximum of 40 nm [3]. Statistical processing of the results was performed using Excel, using the Student's t-test.

Results and discussion. Studies of the content of reduced glutathione in the model of tumor growth are presented in Figure 1.

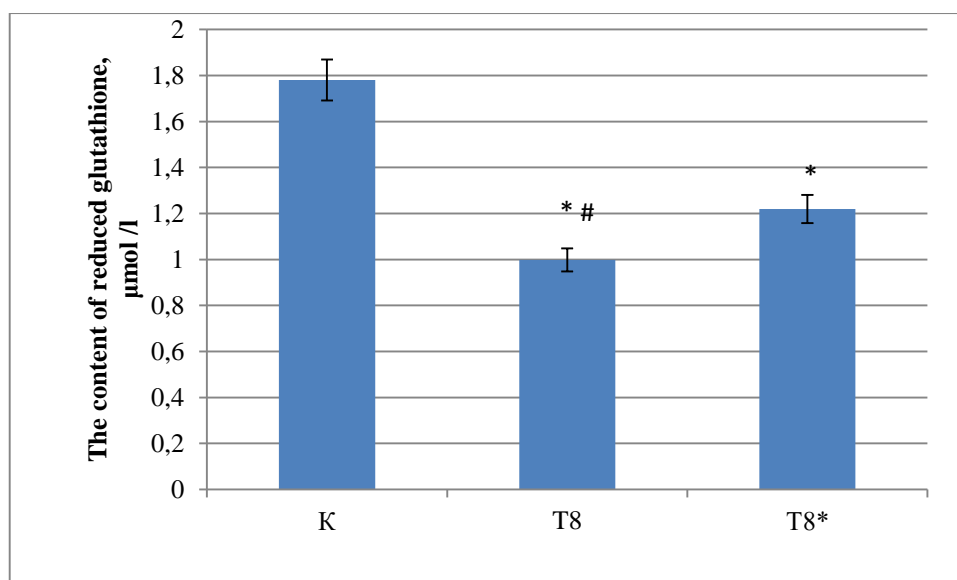

Fig. 1. The content of reduced glutathione in the blood of healthy rats, rats with Guerin's carcinoma and resistant Guerin's carcinoma, µmol / l.

*** -significant difference compared to the control group, P <0,05**

- significant difference compared to group T8 *, P <0,05

Glutathione makes a major contribution to the functioning of the antioxidant defense system. A 75% decrease in the concentration of glutathione in the T8 group compared to the control indicates a high intensity of the process of lipid peroxidation and depletion of the glutathione system. The content of reduced glutathione is reduced by 44% in the T8* group compared to the control group, as the ROS targets are cysteine SH groups in the reduced glutathione molecule that oxidize it. A comparison of glutathione content in groups T8 and T8* revealed a significant increase in this indicator by 22%. Most cisplatin-resistant cell lines are characterized by elevated intracellular glutathione and/or overactivity of glutathione enzymes. Conjugation of glutathione with platinum preparations produces inactive compounds that include 2 molecules of glutathione per 1 molecule of cytostatic. Then they are actively removed from the cell intercellular space under the action of the drug multidrug resistance protein MRP₂ (Multidrug Resistance-associated Protein). Therefore, the increased amount of glutathione contributes to the active neutralization of cisplatin and its toxic effect on the cell.

Studies of glutathione peroxidase (GP) activity in the blood of rats with resistant Guerin's carcinoma are presented in Fig. 2.

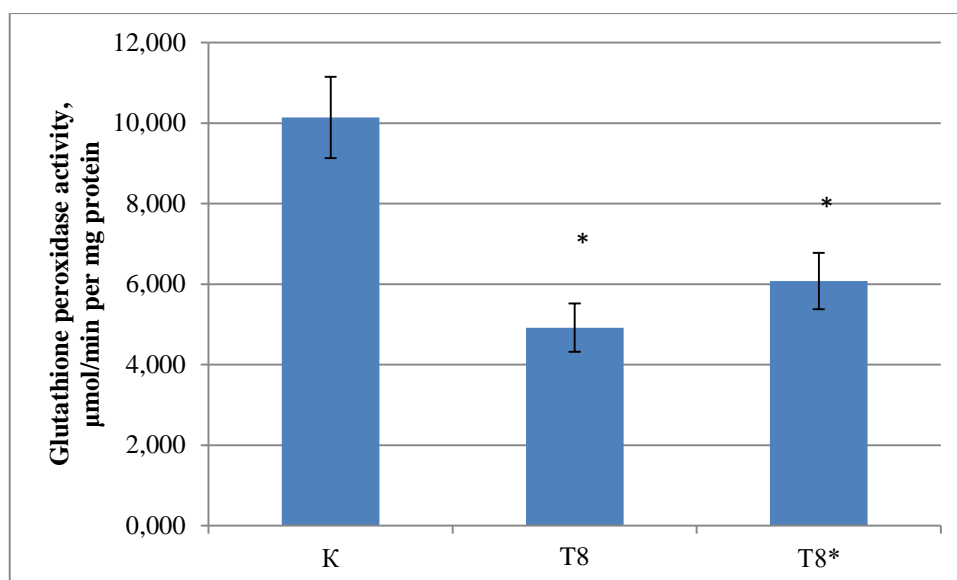

Fig. 2. Glutathione peroxidase activity in erythrocytes of healthy rats, rats with Guerin's carcinoma and animals with resistant Guerin's carcinoma, $\mu\text{mol} / \text{min}$ per 1 mg of protein. * - significant difference compared to the control group, $P < 0,05$.

It was shown a decrease in glutathione peroxidase activity by 2,1 times compared to the control. This situation leads to the accumulation of oxidized glutathione and as a result of reduced antioxidant protection of cells and increased non-enzymatic oxidation of reduced glutathione by activating oxidation processes. It is known that with tumor growth, glutathione peroxidase activity in tissues increases in the period preceding the maximum tumor growth. During tumor growth, glutathione peroxidase activity decreases. The activity of glutathione peroxidase in erythrocytes and whole blood of cancer patients is much lower than normal [4, p. 1255]. In the group T8* there is an increase in the activity of this enzyme by 1,3 times compared with the group of tumor carriers, at the same time this figure is reduced compared to the control by 1,6 times. Increasing the activity of the enzyme under the influence of active metabolites leads not only to the reduction of hydrogen peroxide, but also significantly prevents the formation of free radicals. Experimental work of other researchers has shown overexpression of GP, which causes resistance to cisplatin drugs by blocking the accumulation of intracellular reactive oxygen species (ROS) [5, p. 9]. Because GP plays a fundamental role in intracellular ROS metabolism and maintains cell hemostasis, it is safe to assume that elimination of

cisplatin-induced ROS may be a member of the mechanism of GP-induced cisplatin resistance in cancer.

Conclusions. The study showed a 22% increase in free glutathione content and glutathione peroxidase activity in the blood of rats with Guerin-resistant carcinoma compared to cisplatin-resistant rats compared to the group of rats with Guerin's carcinoma. Therefore, we can assume the association of the glutathione system with the mechanism of pharmacological resistance of the tumor. This provides an important basis for understanding the molecular mechanisms of cisplatin-based chemoresistance and for developing a new clinical strategy in the treatment of cancer.

REFERENCES

1. Chocarro De Erauso L, Zuazo M, Arasanz H et al. Resistance to PD-L1/PD-1 blockade immunotherapy. a tumor-intrinsic or tumor-extrinsic phenomenon?// *Front. Pharmacol.* – 2020 – V.11 . - P.441
2. Fukuda M. , Ogasawara Y., Hayashi H. et al. Down-regulation of Glutathione Peroxidase 4 in Oral Cancer Inhibits Tumor Growth Through SREBP1 Signaling// *Anticancer research.* – 2021. – V. 41. – P. 1785-1792. DOI 10.21873/anticancer.14944
3. Metere A., Frezzotti F., Graves C. E. et al. A possible role for selenoprotein glutathione peroxidase (GPx1) and thioredoxin reductases (TrxR1) in thyroid cancer: our experience in thyroid surgery.// *Cancer Cell International.* – 2018. - V. 18(1). - p. 7
4. Pitt JM, Vetizou M, Daillere R et al. Resistance mechanisms to immune-checkpoint blockade in cancer: tumor-intrinsic and -extrinsic factors.// *Immunity.* – 2016 –V. 44(6). - P.1255–1269
5. Sun X., Yang Z. Tang Y. et al. Optimal subsequent treatments for patients with hepatocellular carcinoma resistant to anti-PD-1 treatment.//*Immunotherapy* . -2021. – P. 9 doi.org/10.2217/imt-2021-0057

РЕКРЕАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Агалаков В'ячеслав Сергійович

Викладач кафедри фізичного виховання та спорту

Тімар Володимир Сергійович

Студент

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

В останні часи інтенсифікація навчального процесу та збільшення навчального навантаження, особливо на фоні карантинних заходів, спричинених пандемією Covid-2019, поглибили тенденції зниження рухової активності студентської молоді, що негативно позначається на показниках фізичного та психічного здоров'я молодих людей. Ситуацію ускладнює поява та розвиток привабливих видів нефізичної діяльності та розваг, що набувають все більшої популярності серед молоді. Отже, в сучасних умовах значущою проблемою постає формування, збереження, відновлення та зміцнення здоров'я студентської молоді, зокрема через застосування рекреаційних технологій, тож, поглиблення теоретичних та практичних аспектів рекреації українських студентів не втрачають актуальності, що обумовлює необхідність подальших наукових досліджень в даному напрямку.

Метою дослідження є огляд теоретичних аспектів рекреації студентської молоді та визначення напрямків її вдосконалення в сучасних умовах.

Результати дослідження представлених точок зору свідчить про відсутність єдиного підходу до трактування терміну «рекреація», але можна дійти висновку, що в загальному розумінні рекреацією вважають діяльність, яка сприяє відновленню чи відтворенню фізичних, психологічних і духовних сил людини у процесі її життєдіяльності [1, с. 289]. На сьогодні виділяють та використовують на практиці різні види рекреації. Одним із розповсюджених підходів є поділ рекреації за її функціями на три види: лікувальну, спортивну та пізнавальну [2, с. 33]. Визначену типологію розширює колектив авторів у

складі В. Павлова та Л. Черчика, які пропонують такі типи рекреації як: лікувальна, оздоровчо-спортивна, пізнавальна [3, с. 73]. Доволі цікавий підхід до типізації рекреації було запропоновано О. Топчієвим та Ц. Ваном, які за мотивацією людини до власної рекреації виділяють духовну, пізнавальну, фізіологічну, розважальну та економічну рекреації [4, С. 47]. За функціональною складовою І. Смаль виділив вісім типів рекреаційної діяльності: 1) рекреаційно-лікувальна; 2) рекреаційно-оздоровча; 3) рекреаційно-спортивна; 4) рекреаційно-пізнавальна; 5) рекреаційно-розважальна; 7) рекреаційно-сакральна; 8) рекреаційно-виробнича (або агро-рекреаційний) [5].

Здебільшого, представлені в науковій літературі, зокрема, окреслені вище, підходи до типізації рекреації та рекреаційної діяльності ґрунтуються на виокремленні видів рекреації, які тим чи іншим чином пов'язані із туризмом. Але, вважаємо, що не можна зводити рекреацію тільки до туризму, так як відновлення фізичного та психічного стану людини може відбуватись іншим шляхом, не пов'язаний безпосередньо із будь-яким проявом туристичної діяльності. Рекреація людини може відбуватись шляхом організації відпочинку, дозвілля, фізичної активності.

Особливої актуальності ця проблема набуває у сфері рекреації молоді, в тому числі студентської. Як відомо, молоді люди хоч і ведуть здебільшого активний спосіб життя, але не завжди мають можливість користуватись туристичними послугами через фінансові, часові, організаційні, юридичні та інші обмеження. Отже, для ефективної та дієвої організації рекреації молоді необхідно здійснювати пошук альтернативних її видів.

Підвищення ефективності відновлюваних процесів може реалізовуватись через оптимізацію використання вільного часу, раціоналізацію організації дозвілля, застосування рекреаційно-оздоровчих заходів.

Зазначеними обставинами обумовлено появу в наукових джерелах результатів дослідження такого виду рекреації як фізична рекреація. Фізична рекреація – це відносно самостійна форма фізичної культури, яка задовільняє

потреби людини в активному відпочинку та здатна принести користь й моральне задоволення від рухливої активності. Основною метою фізичної рекреації є зміцнення здоров'я людини через гармонізацію фізичного та психологічного стану, активізацію основних функцій організму, підвищення імунітету.

Змістовну характеристику фізичної рекреації складають певні ознаки, що дають змогу віднести її до окремого виду рекреації, основними з них є наступні: основою фізичної рекреації є рухова активність; основним засобом реалізації фізичної рекреації є фізичні вправи; заходи в межах фізичної рекреації не пов'язані з виконанням трудової діяльності людини-рекреанта; заходи в межах фізичної рекреації здійснюються у вільний та/ або спеціально визначений час; заходи в межах фізичної рекреації носять переважно розважальний характер; фізична рекреація відбувається на добровільній основі; фізична рекреація ґрунтується на відповідній науково-методичній базі; заходи в межах фізичної рекреації можуть проводити у природному середовищі, що є додатковою їх перевагою; фізична рекреація повинна оптимально впливати на організм людини; в сучасних умовах достатньо розвиненими є рекреаційні послуги, що надаються в рекреаційних установах та закладах, з використанням рекреаційних ресурсів.

Основною метою фізичної рекреації є досягнення певних біологічних, соціологічних, психологічних, естетичних, освітньо-виховних та культурно-аксиологічних результатів (рис. 1). Досягнення рекреаційного ефекту можна визначати як різницю у фізичному, психічному та емоційному станах рекреанта до і після реалізації рекреаційних заходів. При цьому ефект можна вважати позитивним (досягнутим) за умови покращення цих станів.

Основними заходами реалізації фізичної рекреації можна вважати: виконання фізичних вправ; виконання спортивних вправ у спрощеній формі; виконання фізичних та спортивних вправ в процесі активного відпочинку; зміна видів діяльності; фізкультурні й спортивні розваги; туристичні походи; певні види спорту за умови обмеженого навантаження.

Отже, фізична рекреація є досить ефективним, результативним та привабливим саме для студентської молоді видом рекреації, який відрізняється невисокою вартістю та відносною простотою організації. За умови самоорганізації молоді люди можуть здійснювати вище зазначені заходи відновлення власного організму без залучення сторонніх осіб та грошових коштів.

Рисунок 1 – Результати фізичної рекреації

Однак, систематичний брак вільного часу у студентів, особливо старших курсів, пов'язаний із інтенсифікацією навчального навантаження, участю в науковому, культурному, соціальному житті вишів, а іноді з необхідністю працювати для отримання додаткових коштів, що стає все більш актуальним в сучасних кризових умовах, призводить до стрімкого скорочення можливостей додаткових занять фізичною культурою. Дану ситуацію ускладнюють майже дворічні карантинні заходи, пов'язані із пандемією Covid-2019, застосування яких призводить до суттєвого скорочення можливостей отримання

рекреаційних послуг в сфері фізичної культури, спорту, оздоровлення. Закриті або обмежені в доступі заклади, установи, підприємства, які надають послуги даного характеру, призводять до ускладнень у відвідуванні спортивних і тренувальних залів, басейнів, спортивних майданчиків, фітнес-центрів студентською молоддю, що прискорює та поглиблює зниження їх рухової активності та ускладнює пошук шляхів розв'язання цієї проблеми.

Спостереження та соціальні опитування показують, що серед молоді, в тому числі студентської, все більшої популярності набуває рекреаційна направленість фізичної культури. Фізична рекреація забезпечує молодим людям активний відпочинок та відновлення фізичної і розумової працездатності. Крім зміцнення здоров'я та поліпшення його показників, фізичного, психологічного та розумового відновлення, мотивацією для застосування фізичної культури у якості рекреаційного засобу виступають також: підвищення фізичної підготовки, тренування сили, гнучкості, спритності, швидкості, витривалості; формування сміливості, цілеспрямованості, сили духу та характеру, рішучості та інших вольових якостей; досягнення особистих досягнень у певних видах спорту; вдосконалення постави і фігури, нарощування м'язової маси, зменшення чи збільшення маси тіла, тобто підвищення фізичної привабливості людини; зменшення емоційного, психологічного, напруження, переміщення фокусу уваги з розумової на фізичну діяльність; покращення настрою, самопочуття, отримання задоволення; активне проведення дозвілля, розваги; спілкування з однодумцями; підготовка до майбутньої професійної діяльності та життєвих труднощів.

Отже, як бачимо, значущу роль в організації та забезпеченні рекреації студентської молоді має підвищення їх мотивації до використання рекреаційно-оздоровчих технологій у повсякденному житті.

Важливе значення в організації фізичної рекреації студентської молоді мають навчальні заняття фізичною культурою у вищих навчальних закладах. В останні роки концепція навчальних занять фізичною культурою в навчальних

закладах постійно потерпає від утисків та критики її противників. Лунають призови до скорочення годин навчального навантаження, іноді пропонують взагалі відмінити дисципліну «фізична культура» у закладах вищої, передвищої та середньої професійної підготовки, та навіть у школах. Однак, в умовах розвитку та поглиблення гіподинамії, швидкого її поширення серед молоді, особливо в умовах обмеженого доступу до рекреаційних ресурсів та закладів під час пандемії Covid-2019, дослухатись до подібних закликів не тільки недоцільно, але й небезпечно. Натомість використання технологій, методів та методик викладання дисципліни «фізична культура», які збереглися у деяких навчальних закладах ще з радянських часів, також не на часі, що потребує вдосконалення навчального процесу, з метою його приведення у відповідність до сучасних викликів та вимог.

Основними напрямками вдосконалення навчального процесу з дисципліни «фізична культура» у вищих навчальних закладах можна вважати наступні:

1. Проведення активної роз'яснювальної та агітаційної роботи серед студентів вишу з метою формування дієвої мотивації до занять фізичною культурою.

2. Вдосконалення системи оцінювання з дисципліни з метою зміщення фокусу уваги з каральної функції оцінки на мотивуючу і стимулюючу до занять фізичною культурою.

3. Вдосконалення навчального процесу для студентів, які мають обмеження у заняттях спортом, які потребують полегшення фізичних навантажень, через застосування індивідуального підходу, впровадження реабілітаційних занять, направлених на відновлення здоров'я або полегшення фізичного стану людини, виконання спортивних вправ без застосування нормативів, тощо.

4. Розробка та обґрунтування інноваційних форм позанавчальних занять, активізація студентського самоврядування в частині розвитку спортивно-масової роботи серед студентів.

5. Застосування фізичних вправ та видів спорту, які є найбільш привабливими для студентів, наприклад, настільного тенісу, баскетболу, волейболу, футболу (міні-футболу), атлетичної гімнастики, загальної фізичної підготовки, плавання, легкої атлетики, аеробіки, тощо.

6. Дозволити індивідуальний одиничний вибір, або вибір малими групами студентів інших видів спорту.

Висновки. Проведене дослідження показало, що в сучасних умовах великого значення набуває рекреація студентської молоді, яку необхідно проводити із застосування сучасних адаптованих інструментів та заходів. На особливу увагу заслуговує фізична рекреація, як особливо привабливий для молодих людей вид рекреації. З метою активізації фізичної активності студентської молоді необхідно впровадити заходи, направлені на підвищення її мотивації до використання рекреаційно-оздоровчих технологій у повсякденному житті.

Важливе значення в організації фізичної рекреації студентської молоді мають навчальні заняття фізичною культурою у вищих навчальних закладах, які потребують вдосконалення та застосування нових технологій і інструментарію, що обумовлює необхідність подальших наукових і прикладних досліджень.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Тімар І.В. Проблеми та перспективи розвитку суб'єктів сфери рекреаційних послуг Автономної республіки Крим. Управління розвитком підприємництва в інтеграційних умовах: колект. Моног. За заг. Ред. Гринько Т.В. Дніпропетровськ: Біла К.О., 2014. С. 287-297.

2. Геоекологія рекреаційних зон України. Київ: Нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 1996. 200 с.

3. Павлов В.І., Черчик Л.М. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи. НАН України, І-т регіональних досліджень. Луцьк: Надстир'я, 1998. 122с.

4. Ван Ціншен, Топчієв О.Г. Теоретичні та методологічні аспекти рекреаційної географії: сучасний підхід. *Український географічний журнал*. 2003. № 1 (41). С. 45–49.

5. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. С. 336.

**КОНЦЕПЦІЇ РЕФЕРЕНТНОГО ГЕНОМА ТА ПАНГЕНОМА
(НА ПРИКЛАДІ РОСЛИН)**

Волкова Наталія Едуардівна
доктор біологічних наук,
старший науковий співробітник
заступник начальника відділу
Захарова Ольга Олександрівна
кандидат біологічних наук
начальник відділу
Корчмарьов Аріна Вікторія
МВА, BSc, директор
ТОВ «Котекна Україна Лімітед»
м. Одеса, Україна

Анотація: розглянуто парадигму єдиного референтного геному та необхідність переосмислення поняття референтного геному виду, надано опис концепції пангеному та його типи (відкритий або закритий), наведено приклади пангеномів модельних та важливих сільськогосподарських рослин.

Ключові слова: сиквенування, референтний геном виду, пангеном, пангеноміки рослин, поліморфізм генів.

Успіхи науково-дослідної роботи з сиквенування геномів модельних організмів, наприклад, рослин – різущки Таля *Arabidopsis thaliana*, рису *Oryza sativa*, квасолі звичайної *Phaseolus vulgaris*, були настільки значними, що сиквенування одного референтного (еталонного) геному для кожного виду вважалося достатнім для розуміння біологічних процесів, характерних для цього виду. Такі еталонні референтні геноми стали основою функціональної геноміки та досліджень генетичного різноманіття шляхом ресиквенування. Парадигма єдиного референтного геному набула великої популярності завдяки простоті роботи та візуалізації: у більшості геномних браузерів референтні геноми представлені у вигляді лінійних послідовностей.

Розвиток технологій сиквенування значно прискорив процес визначення послідовності ДНК, що дозволило визначити послідовності геномів кількох представників одного виду. Зі збільшенням інформації щодо сиквенованих геномів концепція єдиного референтного геному є недостатньою: єдиний референтний геном для виду не відображає генетичну різноманітність у межах усього виду. Поняття референтного геному виду вимагало переосмислення. Найновіший підхід у цьому відношенні – концепція пангеному (*грец.* pan, що означає цілісний): замість однієї послідовності референтного геному використовувати пангеном, який містить інформацію про всю генетичну різноманітність виду.

Термін «пангеном» введений Х. Тетеліном [1, с. 13952] для опису генного вмісту кількох штамів *Streptococcus agalactiae*. Через 15 років після публікації цієї статті кількість геномів, сиквенованих і доступних у базах даних, зростає в геометричній прогресії та перевищила 30000 геномів у 2020 році [2].

Отже, пангеном (*англ.* pan-genome, panggenome, supragenome) визначають як сукупність ортологічних і унікальних генів певної групи організмів (як правило, монофілетичної, що походить від одного предка). Пангеном складається з основного геному (*англ.* coregenome), допоміжного геному (*англ.* accessory, flexible, dispensable genome) та генів, специфічних для виду або штаму (*англ.* cloud genes, singleton genes, ie, species-specific genes).

По суті, концепція пангеному базується на тому факті, що єдиний референтний геном не може представляти всіх представників у межах виду через різні механізми зміни послідовностей, такі як варіації кількості копій (*англ.* copy number variations, CNV), варіанти присутності/відсутності (*англ.* presence/absence variations, PAV) та однонуклеотидні поліморфізми (*англ.* single nucleotide polymorphisms, SNP). Зростаюча кількість доказів свідчить про те, що єдиний організм не здатний містити всю генетичну інформацію виду через різні варіації геномних послідовностей. Таким чином, збірка пангеному необхідна для визначення ступеня геномної варіації. Пангеном означає всю кількість генів для певного виду; він складається з основних генів, наявних у кожній особині,

разом із варіабельними генами та генами, специфічними для штаму (або ізоляту). CNV та PAV можуть бути присутніми навіть між особинами одного виду. Отже, частина геному існує в кожній особині (основний геном) виду, інша частина складається з комбінованого геномного вмісту, що зустрічається лише в підкласі особин; додавання обох цих елементів становить загальний геном виду.

Пангеном вважається відкритим або закритим (обмеженим) на основі значення альфа закону Хіпа (*англ.* Heap law). Відкритий загальногеномний підхід відноситься до стану, коли у виді немає фіксованої кількості генів, і щоразу, коли новий організм включається до аналізу загального геному, існує ймовірність ідентифікації нових генів. З іншого боку, при закритому пангеномному підході генофонд обмежений, і пангеном, проаналізований на основі певної кількості особин (або зразків, штамів), не буде розширений з точки зору кількості генів з геномів додаткових проаналізованих особин. У відкритому пангеномі кількість сімейств генів буде постійно збільшуватися з додаванням нових геномів до аналізу, тоді як у закритому пангеномі кількість сімейств генів не збільшиться значно.

За останні п'ять років опубліковані більш 500 робіт, присвячених пангеному. Як приклади, наводимо інформацію щодо пангеномів кукурудзи [3], рису [4], пшениці [5], ячменю [6]. Виділяють п'ять основних напрямів застосування пангеноміки рослин [7]: підходи до генетичного картування, оцінка різноманітності сільськогосподарських культур, адаптація до змін клімату, селекція рослин, продукування цільових ознак. Але щоб повністю використати цінність пангеномів, важливо інтегрувати широку інформацію щодо фенотипу, навколишнього середовища та дані про експресію, щоб отримати уявлення про роль варіабельних регіонів в геномах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Tettelin H. et al. (2005). Genome analysis of multiple pathogenic isolates of *Streptococcus agalactiae*: Implications for the microbial «pan-genome». Proc. Nat.

Acad. Sci. 102: 39, 13950–13955. doi: 10.1073/pnas.0506758102.

2. <https://gold.jgi.doe.gov/statistics>.

3. Brohammer A., Kono T., Hirsch C. (2018). The Maize Pan-Genome. In: Bennetzen J., Flint-Garcia S., Hirsch C., Tuberosa R. (eds). The Maize Genome. Compendium of Plant Genomes. Springer, Cham. doi: 10.1007/978-3-319-97427-9_2.

4. Sun C. et al. (2017). RPAN: rice pan-genome browser for ~3000 rice genomes. Nucl. Acids Res. 45, 2, 597–605. doi: 10.1093/nar/gkw958.

5. <http://www.10wheatgenomes.com>.

6. Padmarasu J. et al. (2020). The barley pan-genome reveals the hidden legacy of mutation breeding. Nature. doi: 10.1038/s41586-020-2947-8.

7. Munir F. et al. (2020). Pan-genomics of plants and its applications. In: Barh D. et al. (eds). Pan-genomics: Applications, Challenges, and Future Prospects. Academic Press. P. 285-306.

АКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИРОБНИЦТВІ БІОПАЛИВА

Яремчук Аліса Василівна

Ліцей № 3 Коростишівської міської ради
учитель біології, "спеціаліст вищої категорії"

Вступ Важливим напрямом ресурсозбереження на сучасному етапі розвитку цивілізації є розроблення технологій виробництва біопалива і перш за усе біогазу з органічних відходів. Аргументом на користь біогазу є необхідність вирішення на сучасному рівні екологічних проблем, що виникають при утилізації відходів. Однією з основних тенденцій у розгортанні екологічно безпечного виробництва продукції рослинництва і тваринництва є розвиток комплексних технологій з використанням процесів метанового зброджування при утилізації біомаси, в результаті якого утворюється біогаз. Для виробництва біогазу придатними є різноманітні відходи агропромислового комплексу, які містять целюлозу та інші цукри. У сільськогосподарських та побутових відходах за певних умов виникають біохімічні процеси, які називаються ферментацією. У результаті ферментації із сільськогосподарських відходів одержують не лише біогаз, але й концентровані органічні добрива, які є цінним продуктом для застосування в сучасних технологіях вирощування культур - системах органічного землеробства тощо.

Виклад Основного Матеріалу Перша установка для отримання газу зі стоків була побудована неподалік від Гааги. Пізніше, в останній чверті 20 століття, в багатьох країнах Європи відновились інтенсивні експериментальні пошуки ефективної технології метанової ферментації, що дає можливість виробництва біогазу з різної сировини сільськогосподарського походження. У результаті широкомасштабних досліджень було створено технологію безкисневої переробки сільськогосподарських відходів, відому сьогодні в усьому світі. Її реалізація у різних регіонах має свою специфіку. В Європі внаслідок низьких температур застосовують додаткове підігрівання для забезпечення необхідної температури метанової ферментації. У більшості

випадків використовують комплексні системи, які виробляють з біогазу одночасно теплоту та електроенергію, проте їх недоліком є високі одиничні інвестиційні витрати. У порівнянні з іншими носіями енергії біогаз відрізняється своєю перспективністю, особливо для сільської місцевості.

Виробництво біогазу з різних видів сільськогосподарських відходів, головним чином з гною, є традиційною технологією в ряді країн, що розвиваються. В останні роки біогазові установки отримали розповсюдження і в промислово розвинутих країнах, особливо в Західній Європі, де приблизно 3/4 їх припадає на невеликі установки з ємністю реакторів від 100 до 300 м³, утилізуючих в основному відходи тваринництва. Біля 90 більш великих промислових біогазових установок з робочим об'ємом реактора до 5000 м³ застосовуються для переробки стоків гною. Доцільність автономного енергозабезпечення ферм з власного джерела енергії та необхідність зменшення шкідливих викидів в оточуюче середовище роблять енергетичний біогазовий блок обов'язковим елементом сучасних тваринницьких комплексів. Зараз загальна кількість промислових біогазових установок на території ЄС складає близько 750 одиниць, з них найбільше (500) знаходиться у Німеччині, в Австрії – 120, в Італії – 70, у Швейцарії – 59 і в Данії – 40. Сьогодні в Данії існує близько 20 великих централізованих об'єктів типу CAD (Centralised Anaerobic Desgestion), що обслуговують господарства у радіусі 10 – 15 кілометрів. В Австрії функціонують 3 об'єкти такого типу, у Швеції - 8, в Італії – 5 і в Німеччині — 3. Великі CAD-системи щорічно постачають з аграрних кооперативів по декілька сот тонн сільськогосподарських відходів. Перевагами централізованих систем є можливості використання передових технологій знезаражування та звільнення від великої кількості баластних речовин у сировині. Такі централізовані CAD-системи мають ферментаційні камери місткістю до 10000 м³, в яких можна виробляти енергію у кількості від кількох сот кВт до декількох МВт. Одним з недоліків централізованих систем є великі відстані, на які необхідно перевозити субстрати. Слід зазначити, що розмір інвестицій не обумовлює кількості установок, а їх число – обсягів виробленого

біогазу. Наприклад, Італія, яка має 70 біогазових установок, виробляє у 6 разів менше біогазу, ніж Данія, де переважають великі централізовані установки. Ферментація у невеликих камерах, без додаткового підігріву системи, де сировиною можуть бути гноївка та комунальні відходи, можлива в країнах з високою середньою температурою навколишнього середовища та іншими, ніж у розвинених країнах, структурами сільського господарства. Ферментаційні камери місткістю 4 м – 12 м, що обслуговують одне або декілька господарств, найбільш популярні у країнах Африки та Азії. Біогаз, який виробляється в малих системах, задовольняє енергетичні потреби господарств, служить для приготування їжі та освітлення приміщень. Найбільша кількість таких установок (8 мільйонів ферментаційних камер) знаходиться в Китаї. Утворений, в результаті метанової ферментації, біогаз є джерелом теплової або електричної енергії. Енергетична цінність біогазу залежить від частки метану і в середньому складає $17 \text{ МДж/м}^3 - 23 \text{ МДж/м}^3$. З одного метра кубічного гноївки можна отримати близько 20 м^3 біогазу з енергетичною цінністю $20 \text{ МДж/м}^3 - 25 \text{ МДж/м}^3$. Після виділення з біогазу двоокису вуглецю шляхом розчинення його у лужній воді можна отримати газ із вмістом до 95% метану, тоді його енергетична цінність зростає до 36 МДж/м^3 . В Україні застосована установка анаеробного збражування з загальним об'ємом метантенків 2000 м^3 на свинофермі з поголів'ям 14000, когенераційна установка $160 \text{ кВт} - 300 \text{ кВт}$.

Висновки В Україні вже створені умови для розробки дослідних та промислових зразків обладнання для реалізації виробництва біогазу з відходів сільськогосподарських та комунальних підприємств [1-8]. Обсяги виробництва біогазу з агропромислової сировини в Україні можна оцінити на рівні 1,6 млн. тонн умовного палива. Враховуючи сучасні технологічні можливості використання зеленої маси як вихідної сировини для одержання біогазу, потенціал біогазового палива можна вважати істотно більшим. За попередніми оцінками, із сировинної бази України при частковому використанні ріллі й пасовищ для вирощування біомаси та органічних відходів тваринницьких комплексів можна одержувати енергію у кількості до $2 \cdot 10^{10} \text{ МДж/рік}$. Таким

чином, вищевказані напрямки технологічних і технічних розробок дозволяють забезпечити виробництво екологічно чистої продукції тваринництва і рослинництва для дитячого, дієтичного і профілактичного харчування, усунути забруднення навколишнього середовища при одночасному зменшенні енергетичних і матеріальних витрат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" № 4004–ХІІ від 24.02.1994р. та Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" № 2915–ІІІ від 19.01.2002 р.
2. Закон України "Про відходи" № 187/98-ВР від 05.03.1998 р.
3. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про охорону атмосферного повітря" № 2556-ІІІ від 21.06.2001 р.
4. Водний Кодекс України. Введений в дію Постановою ВР України № 214/95–ВР від 06.06.1995 р.
5. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів. ДСП № 173 – 96. Затв. Наказом МОЗ України від 19.06.1996р., № 173.
6. Burke D.A. Diary Waste Anaerobic Digestion Handbook .Environmental Energy company: Olimpia. – 2001 Державні санітарні правила і норми "Вода питна. Гігієнічні вимоги до якості води централізованого господарсько-питного врдопостачання ". ДСанПіН № 383–96. Затв. Наказом МОЗ від 23.12.1996р., № 383.
7. Биологическая очистка сточных вод и отходов сельского хозяйства: Динамические модели и оптимальное управление / А.Ю. Гараев, Л.Г. Седых, М.Ж. Кристапсонс, А.П. Гриберг, В.Э. Давидс; под ред М.Ж. Кристапсонса.– Рига: Зинатне, 1991 – 173 с.
8. Иванов В.И. Очистка сточных вод пищевой промышленности. Пищевая и перерабатывающая промышленность /В.И. Иванов, Л.В. Кривцун, Т.А. Мануйлова. – М.: 1996. – 32 с.

MEDICAL SCIENCES

UDC: 616.5:616.995.428-036.1-07

FEATURES OF THE CLINICAL COURSE OF SCABIES

Denysenko Olha Ivanivna

Doctor of Medical Sciences,
Professor, Head of the Department of
Dermatology and Venereology

Hayevska Marina Yurievna,

candidate of Medical Sciences associated
professor of the Department of
Dermatology and Venereology

Akshaieva Inna Mykolaivna,

Dovbush Kristina Serhiivna

Doctor-interns

Higher State Educational Institution of Ukraine

"Bukovinian State Medical University"

Chernivtsi, Ukraine

Introduction Scabies is a parasitic disease of the skin that disproportionately affects disadvantaged populations. The disease causes considerable morbidity and leads to severe bacterial infection and immune-mediated disease. Scientific advances from the past 5 years suggest that scabies is amenable to population-level control, particularly through mass drug administration. In recognition of these issues, WHO added scabies to the list of neglected tropical diseases in 2017 [1-4]. To develop a global control programme, key operational research questions must now be addressed. Standardised approaches to diagnosis and methods for mapping are required to further understand the burden of disease [5-7]. The safety of treatments for young children, including with ivermectin and moxidectin, should be investigated. Studies are needed to inform optimum implementation of mass treatment, including the threshold for intervention, target, dosing, and frequency [8-10]. Frameworks for

surveillance, monitoring, and evaluation of control strategies are also necessary. Despite the significant improvement in living standards and living conditions of the population at the present stage, the incidence of scabies is quite high, including among the socially prosperous sections of the population [11-13]. This aspect can be explained both by excessive fascination of the population with hygienic procedures, which leads to overdrying of the skin and reduction of its protective, barrier functions, or the development of immunodeficiency in patients due to concomitant somatic and infectious diseases, including HIV / AIDS, and atypical clinical course of scabies at the present stage, which is the cause of diagnostic errors, untimely detection and treatment of such patients and anti-epidemic measures [1, 4, 8-10]. All this justifies the relevance of studying the modern features of the clinical course of scabies in order to avoid diagnostic errors, timely treatment of such patients and the implementation of appropriate anti-epidemic and preventive measures.

The aim of the study To study and analyze the level of morbidity and features of the clinical course of scabies in adults in Chernivtsi region over the past three years.

Research materials and methods A study and analysis of the incidence of scabies among the adult population of Chernivtsi region for the last three years (2017-2019) based on the analysis of statistical data of the OCU "Chernivtsi Regional Information and Analytical Center for Medical Statistics, engineering and pharmaceutical support of security institutions health of the region". We also studied and analyzed the nature of clinical manifestations of scabies in 78 patients, including 27 men and 51 women aged 19 to 68 years, who were on outpatient or inpatient treatment at OKNP "Chernivtsi Regional Dermatological and Venereological health center " during the last three years (2017 -2019).

The diagnosis of scabies in the examined patients was made on the basis of clinical, instrumental and laboratory examination methods [1, 2]. Statistical processing of research results was performed on a personal computer using licensed programs.

The results of the research and their discussion Analysis of statistical data

on the incidence of scabies in the Chernivtsi region showed that the incidence of scabies among the adult population of Chernivtsi region over the past three years (2017-2019) as a whole increased 1.46 times (in 2017 - 27, 7 cases per 100 thousand population, in 2019 - 40.4 cases per 100 thousand population). At the same time, the incidence of scabies among urban residents, which is much lower than the regional average and the incidence of scabies in rural areas, has increased almost 1.93 times over the past three years (respectively: 8.7 and 16.8 cases per 100 thousand population), which indicates the need to improve diagnostic, anti-epidemic and health education among the urban population of the region.

Based on the study of the nature of clinical manifestations of scabies in the examined patients, it was found that 37 (47.4%) of 78 patients had a typical clinical picture, which manifested itself: itchy skin in the area of the rash in the evening and at night; typical localization of skin lesions - interdigital folds of the hands, lateral surfaces of the fingers, flexion surface of the upper extremities, anterior and lateral surfaces of the abdomen, lumbar region (symptom of a triangle or rhombus Michaelis), buttocks, thighs, genitals; typical elements of skin rash - small papules and vesicles located in pairs and the superficial burrows of scabies between them, as well as bloody (Gorchakov's symptom) and purulent crusts (Ardi's symptom) in the area of the extensor surface of the elbows and around them in case of prolonged dermatosis .

At the same time, 41 (52.6%) examined patients were diagnosed with atypical clinical forms of scabies: asymptomatic (erased, "well-groomed"), complicated (secondary pyoderma, allergic dermatitis, eczematization), as well as manifestations of postscabial lymphoplasia.

Thus, 19 (24.4%) patients were diagnosed with asymptomatic (erased, asymptomatic, latent, "well-groomed") scabies, or scabies of "tidy" people who follow hygienic rules, often wash, as indicated by most (15 of 19) patients) (daily, sometimes repeated hygienic procedures with the use of detergents). In such patients, the itching was mild, the number of rashes was insignificant - it is mostly small follicular papules, isolated vesicles, individual hemorrhagic crusts in typical scabies

localization, the superficial burrows of scabies were isolated or absent. The same clinical picture was observed in the case of "treated" scabies in 7 patients after the use of corticosteroid ointments (doctor's appointment or self-medication), when the rash was mistaken for manifestations of allergic dermatitis.

In 18 (23.1%) patients scabies had a severe clinical course, in particular in 11 (14.1%) patients it was complicated by pyoderma - pustular skin diseases (in the form of impetigo, folliculitis, ecthyma), and in 7 (9.0%) patients - manifestations of allergic dermatitis with the phenomena of eczematization, which caused a decrease or temporary loss of patients' ability to work. All these patients were recommended a comprehensive examination (biochemical, immunological blood test, etc.) after treatment to identify possible factors in the aggravated clinical course of dermatosis.

4 (5.1%) patients were diagnosed with postscabial lymphoplasia (nodular scabies), manifested by itchy nodules (papules) of peas and more, which are manifestations of benign hyperplasia of lymphoid tissue due to a delayed allergic reaction to the mite itself and its products. Nodular scabies was found in patients with a long (more than 2-3 months) course of dermatosis.

Thus, according to studies, it was found that more than half (52.6%) of examined patients had atypical clinical course in the form of asymptomatic manifestations or aggravated clinical course complicated by pyoderma, allergic dermatitis with eczematization or post-scabies lymphoplasia, which make it difficult timely diagnosis and treatment of scabies in such patients. The established features of the clinical course of scabies in the adult population at the present stage indicate the need for a comprehensive examination of such patients to identify probable causes of atypical and aggravated clinical course of dermatosis and planning for these patients rational treatment and prevention measures, and should be taken into account. carrying out preventive and sanitary-educational actions, and also at preparation of medical experts of various level.

Conclusion The incidence of scabies among the adult population of the Chernivtsi region over the past three years has a tendency to increase, especially among urban residents. Among the clinical manifestations of scabies in recent years,

most (52.6%) are atypical forms of dermatosis, which should be taken into account while examining and treating such patients, as well as when carrying out preventive and sanitary-educational measures among the population.

Prospects for further research Prospects for further research are the study and analysis of the dependence of the nature of clinical manifestations and the course of scabies, depending on the previous treatment and the presence of concomitant somatic diseases in such patients.

REFERENCES

1. Anderson KL, Strowd LC. Epidemiology, Diagnosis, and Treatment of Scabies in a Dermatology Office. *J Am Board Fam Med.* 2017;30(1):78-84. doi: <https://doi.org/10.3122/jabfm.2017.01.160190>.
2. Denysenko OI, Haievska MYu, Perepichka MP, Gulei LO, Karvatska YuP, Shulenina OV, et al. Fundamentals of diagnosis and treatment in dermatovenereology. *Chernivtsi,*2020:38-65.
3. Belovol AN, Tkachenko SG. Entomodermoskopiya kak sovremennyj metod diagnostiki chesotki [Endomodermoscopy as a modern method for diagnosing scabies]. *Dermatolohiia ta venerolohiia.* 2014;1(63):78-83. (in Russian).
4. Sokolova TV, Malyarchuk AP. CHesotka: sostoyanie problemy. CHast' 1. Zabolevaemost', etiologiya, epidemiologiya, klinika [Scabies: the state of the problem. Part 1. Morbidity, etiology, epidemiology, clinic]. *Ukrainskyi zhurnal dermatolohii, venerolohii, kosmetolohii.* 2012;3(46):12-24. (in Russian).
5. Salavastru CM, Chosidow O, Boffa MJ, Janier M, Tiplica GS. European guideline for the management of scabies. *J Eur Acad Dermatol Venereol.* 2017;31(8):1248-53. doi: <https://doi.org/10.1111/jdv.14351>.
6. Volbyn SV, Vashchenko KF, Vashchenko OO, Yakymiv OV. Aktualnist rozrobky spreiu dlia likuvannia korosty [The relevance of the spray for curing spray]. *Ukrainskyi zhurnal dermatolohii, venerolohii, kosmetolohii.* 2016;1(60):112. (in Ukrainian).
7. Chandler DJ, Fuller LC. A Review of Scabies: An Infestation More than

Skin Deep. Dermatology. 2019;235(2):79-90. doi:
<https://doi.org/10.1159/000495290>.

8. Aussy A, Houivet E, Hébert V, Colas-Cailleux H, Laaengh N, Richard C, et al. Risk factors for treatment failure in scabies: a cohort study. *Br J Dermatol*. 2019;180(4):888-93. doi: <https://doi.org/10.1111/bjd.17348>

9. Cohen PR. Classic and Non-classic (Surreptitious) Scabies: Diagnostic and Treatment Considerations. *Cureus* [Internet]. 2020[cited 2020 Sep 15];12(3):e7419. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7186094/pdf/cureus-0012-00000007419.pdf> doi: 10.7759/cureus.7419.

10. Denysenko OI, Yurniuk SV, Perepichka MP, Hayevska MY, Majkan IJ, Hulei LO, et al. Dermatological manifestations of HIV-infection/AIDS. *Archives of the Balkan Medical Union*. 2017;3(52):298-305. https://umbalk.org/wp-content/uploads/2017/09/09.Dermatological_manifestations_of_HIV.pdf

11. Daniel Engelman PhD The public health control of scabies: priorities for research and action / Daniel Engelman PhD, Paul T Cantey MD, Michael Marks PhD, Anthony W Solomon PhD // *The Lancet*. - 2019. - Vol.394. P. 81-92.

12. Cassell JA Scabies outbreaks in ten care homes for elderly people: a prospective study of clinical features, epidemiology, and treatment outcomes / Cassell JA // *Lancet Infect Dis*. - 2018. - No. 18 (8). P. 894–902.

13. Romani L Efficacy of mass drug administration with ivermectin for control of scabies and impetigo, with coadministration of azithromycin: a single-arm community intervention trial / Romani L, Marks M, Sokana O // *Lancet Infect Dis*. - 2019. - No. 19 (5). P. 510.

TREATMENT OF PSORIATIC PATIENTS BY MEANS PROBIOTICS

Hayevska Marina Yurievna,

candidate of Medical Sciences associated professor of the Department of
Dermatology and Venereology

Chorna Iryna Vitaliivna,

Cheban Nataliia Mirchivna

Doctor-interns

Higher State Educational Establishment of Ukraine

"Bukovinian State Medical University"

Chernivtsi, Ukraine

Introduction Experimental and clinical studies have confirmed safety and the medical benefits of probiotics as immunomodulatory medications [1-2]. Recent advances have emphasized the critical effect of gastrointestinal bacteria in the pathology of inflammatory disorders, even, outside the gut. Probiotics have shown promising results for curing skin-influencing inflammatory disorders through modulating the immune response by manipulating the gut microbiome [3-5]. Psoriasis is a complex inflammatory skin disease, which exhibits a microbiome distinct from the normal skin. In the present review, we considered the impact of gastrointestinal microbiota on the psoriasis pathogenesis, and through literature survey, attempted to explore probiotic species utilized for psoriasis treatment [6-8]. The probiotic medication Enterogermina contains four strains of gram-positive aerobic endospore-forming bacterium *Bacillus clausii*, which has a wide range of antibacterial resistance. Bacterium *Bacillus clausii* is characterized by the unique ability of spore and vegetative forms for reproduction, survival and functional-metabolic activity in the gastrointestinal tract.

Bacillus clausii stimulate cellular and humoral immunity, which is especially important in the case of intestinal infections, synthesizing vitamins and amino acids. Biologically active substances that secrete bacteria *Bacillus clausii* provide the following effects of the medication: inhibition of pathogenic and opportunistic flora, organization of optimal conditions for maintaining normal

intestinal microflora, facilitating the splitting and absorption of food components; improvement of the immune-barrier function of the intestine, decrease in the level of anti-inflammatory cytokines. While entering into the intestine the medication Enterogermina at a dose of 1-10 billion viable cells guarantees a content of 1ml of secretion of 10^6 - 10^7 colony-forming units of viable bacteria. The reasons for good tolerability of the medication are in its natural origin and the absence of any ballast substances, stabilizers and preservatives in its composition. The only auxiliary substance in medication is the presence of highly-purified water.

Objective of the work The objective of the research was to investigate the effectiveness of probiotic Enterogermina forte and hepatoprotector Chophytol usage in patients' treatment with atopic dermatitis.

Materials and methods 52 patients with atopic dermatitis from one to three years old (23 boys and 29 girls) with mild or moderate stage of exacerbation with concomitant dysbacteriosis (dysbiosis) of the intestine have been examined during the research. The research complex included: anamnesis, examination, general clinical studies, microscopy of affected tissues; coprocytogram chart, general level of Ig E; where Ig E is the level of total antibodies to food allergens. Very often dysbacteriosis was determined after the examination of children with colic (15,15 and 38,89% respectively). Here it should be emphasized that when conducting a coprological examination, children were obliged to determine the level of pH feces in order to exclude transient or secondary lactase deficiency, which was detected in two cases with children's colic and in one with a postponed rotavirus infection. These children were not included in the observation group, as the reason for improving their wellbeing and reducing complaints was the exclusion of milk from the diet. When studying the possible factors that lead to the emergence of dysbacteriosis in our patients, the obstetric history of their mothers were given in details. As a result, a high incidence of inflammatory diseases of the urinary and genital area in mothers during pregnancy was established both in the main (54, 54%) and in the control group (66, 67%); caesarean section occurred in 8 (21, 25%) cases in the main group and in 6 (11, 25%) in the control group; other factors were observed in isolated cases.

It was also found that during the treatment of Enterogermina forte and Chophytol (it may be due to excision of the intestinal biocenosis in patients from the observation group) there was a decrease in the incidence and a significant decrease ($p < 0,5$) in the severity manifestations of atopic dermatitis. In our research, there were no cases of any signs or symptoms indicating that the medication is not tolerated either from the skin or from the gastrointestinal tract.

All patients had minor dysfunctions of the gastrointestinal tract that are characteristic for the syndrome of dysbiosis (dysbacteriosis): anorexia and nausea in mild form; moderate disorders in coprocyogram: shift of pH to the alkaline side, muscle fibers, digested cellulose, fatty acids, neutral fat, iodophilic flora, mucus; sporadic liquid stool of greenish colour, sometimes with mucus, unpleasant sour or rotten smell; in some cases, stomach cramps, flatulence.

Sowing on dysbiosis (dysbacteriosis) revealed a significant decrease in lactobifidus bacteria $< 10^5$; an increase in the staphylococcus aureus $> 10^3$.

For the possibilities of evaluating the effectiveness of treatment, the titres of bacteria are carried out to the point (marked) system: 10^1 - 1 point 10^9 - 9 points. When assessing the severity of AD in children by the SCOARD the index of 18 points (22,3 - 12,9) was received. When comparing the results in the first and the second group of children (after 3 weeks of treatment), the significant proportions, both in relation to the symptoms of AD, and the syndrome of dysbiosis and coprocytogram were detected.

The children under our supervision, from one to three years with a mild and moderate severity in the stage of exacerbation with concomitant dysbiosis of the intestine. In order to compare the effectiveness of treatment, the patients were divided into 2 groups: by sex, age, severity of the disease, degree of dysbacteriosis of the intestine (colon). The children with intolerance of cow's milk protein, lymbiosis and helminthiasis, confirmed by data from clinical and laboratory examinations were not included into this research. Comprehensive treatment for all children included: topical corticosteroids, enzymes, sorbents, H-1 blockers of the last generation, skin care products.

A comparative assessment of effectiveness was carried out according to the SCOARD (Scoring of Atopic Dermatitis) index that was worked out by the European Working Group. It allows evaluating objectively the severity of AD. Index SCOARD takes into account the following indicators: (A) the prevalence of the skin process, (B) the intensity of clinical manifestations and (C) subjective symptoms.

Results and discussions

As probiotic, the medication Enterogermina forte was used during the time of investigation and was prescribed 1 - 2 bottle per day (depending on the age, for children up to 1 year - 1 bottle was prescribed, for older children 2 bottles were prescribed) during 10 days patients (main group) at the age from 3 months to 5 years who applied for an outpatient admission to the gastroenterologist at the 10th Children's Clinical Hospital for the period from September 2019 to January 2020. Since contraindications to the use of Enterogermina forte and hepatoprotector Chophytol practically do not exist, all those who applied to the gastroenterologist were prescribed this medication, that is, there wasn't special selection of patients. This allowed us not only to evaluate the effectiveness of the medication, but also to make some conclusions about the structure of the diseases, on the background of which dysbacteriosis and the features of its clinical manifestation may develop in children.

Evaluation of the effectiveness of the medication was carried out in 10 days and one month from the first day of its administration according to the questionnaires, which were filled by the mothers every day, and according to the results of the coprologic studies of feces for dysbacteriosis before and after 1 month after the administration of the medication. Three months later, a mothers' survey was conducted on the subject of clinical manifestations of dysbacteriosis.

Most of the examined children have dysbiosis of the colon cavity varying from I - IV degrees: 11 children (23%) - had dysbiosis of the I degree, 20 children (38%) - had dysbiosis of the II degree, 13 children (25%) - had dysbiosis of the III degree, 8 children (14%) had the dysbiosis of the IV degree. Depending on the beginning of the administration of the probiotic, patients were divided into two groups by age and

severity of the course of disease:

In the first group were (28 patients) who started taking the drug from the first day of treatment; in the second group were (24 patient) who started taking the drug from the third or the fourth day of treatment. Patients in the 1st group on the 3-4 days of treatment had significantly fewer pathological impurities in emptying (mucus, foam, undigested lumps). As a result of treatment, there was a recovery of intestinal microflora in 85% of patients, an increase in the number of patients with eubiosis (by 40.0%) and significantly decreased the number of patients with dysbiosis the III degree (by 41.6%); levels of side effects from the use of antibiotics were leveled. The clinical characteristics of the main and control groups were as follows: the average age of children in the main group was 13.11 months, in the control group - 12, 72 months. As dysbiotic disorders are usually secondary and are observed in the background of other diseases, we were interested in the main diseases that were diagnosed to the children of both groups. It was found that in both groups, the most frequent were various kinds of allergic diseases (57, 57% of patients in the main and 50% of the control group), and in the vast majority of cases there was atopic dermatitis, which was observed in 14 of 28 patients with allergic pathology in the first group and in 13 out of 24 - in the second. Bronchial asthma, allergic rhinitis, and recurrent urticaria occurred in both groups in isolated cases. In the second place in frequency, there were intestinal dysfunctions that occurred after acute intestinal infections 1-3 months ago, both viral and bacterial, or intestinal giardiasis, which comprised 21.21% in the main and 38.98% in the control group. In some cases, the phenomenon of dysbiosis was observed against the background of functional gastrointestinal disorders - (BDD) bile duct dyskinesia, functional constipation, intestinal dysfunction or reflux. In four cases in the main group and in one - in the control group, dysbiosis was observed after antibiotic therapy.

Results The administration of an Enterogermina forte and Chophytol for 10 days against the background of basic therapy of AD enables to accelerate the improvement of the patient's condition, promotes the rapid resorption of AD elements, reduce itching and the time to reach remission.

It can be argued that the risk factors for the development of dysbiosis in young children are the presence of various inflammatory diseases of the urogenital area in mothers and cesarean section in obstetric history; acute intestinal infections which occurred in patients; as well as repeated respiratory diseases requiring antibiotic therapy. Dysbiotic disorders are most often observed on the background of atopic dermatitis, childhood colic (in children of the first year of life) and after recent cases of acute intestinal infections. The obtained results showed that the early inclusion of the probiotic in the treatment scheme contributes to a more rapid decrease in the severity of manifestations of dysbiosis. All children have a significant positive dynamics of indicators of coprocytogram, normalization of stools, and improvement of well-being and night sleep. The introduction of the probiotic Enterogermina forte and hepatoprotector Chophytol in the complex treatment leads to a significant positive dynamics both from the skin and atopic process, as well as from the intestinal dysbiosis, which makes it possible to prolong the remission of AD. Adequate complex treatment of AD of mild and moderate severity, after three weeks of treatment, leads to the normalization of the basic indicators of quality of life. Thus, the use of a probiotic Enterogermina forte and Chophytol for the complex treatment of chronic dermatosis can, in a short time, leads not only to the normalization of the allergic skin process, but also to normalize the intestinal microbial process. The following study showed the need for pro - bioitics in the treatment of atopic dermatitis.

Perspectives for further research The introduction of probiotics and hepatoprotector in the treatment scheme for patients with chronic dermatitis, namely atopic dermatitis are very promising for further investigation.

USED LITERATURE:

1. P. Haines Ely MD Is psoriasis a bowel disease? Successful treatment with bile acids and bioflavonoids suggests it is / P. Haines Ely MD // Clinics in Dermatology. - 2018. - Vol.36, P. 376-389.
2. Rendon Schäkel Psoriasis Pathogenesis and Treatment / Rendon, Adriana,

and Knut Schäkel // International Journal of Molecular Sciences. – 2019. – Vol.20, No. 6. P. 1475.

3. Kamiya K Risk Factors for the Development of Psoriasis / Kamiya K, Kishimoto M, Sugai J, Komine M, Ohtsuki M // International Journal of Molecular Sciences. - 2019. - Vol.20, No. 18. P. 4347.

4. Benca TM. Probioiki i prebiotiki [Probiotics and prebiotics].Liky Ukrainy/2016; 7 P. 34-43.

5. Kurinnaja.EG.Probiotici, prebiotici I kishechnaja mikroflora: sovremennyj vzglad [Probiotics, prebiotics and intestinal mikroflora: a modern look]/cuchasna gastroenterologia. - 2014; 5 P. 111-18

6. Hadi Atabati Probiotics with ameliorating effects on the severity of skin inflammation in psoriasis: Evidence from experimental and clinical studies / Hadi Atabati, Seyed-Alireza Esmaeili, Ehsan Saburi, Maedeh Akhlaghi, Amir Raofi, Nima Rezaei, Amir Abbas Momtazi-Borojeni // Journal of Cellular Physiology. - 2020. - Vol.235, P. 8925-8937.

7. J.A. Cardenas-de la Garza Microbiome, probiotics and dermatology / J.A. Cardenas-de la Garza, W. Haidari, S.R. Feldman // British Journal of Dermatology. - 2019. - Vol.182, P. 8-9.

8. Eisaku Ogawa Pathogenesis of psoriasis and development of treatment / Eisaku Ogawa, Yuki Sato, Akane Minagawa, Ryuhei Okuyama // The journal of dermatology. - 2018. - Vol.45, P. 264-272.

**DEVELOPMENT OF INSULIN PREPARATIONS IN A FIXED
COMBINATIONS WITH C-PEPTIDE - FUTURE THERAPY TO PREVENT
COMPLICATIONS IN PATIENTS WITH INSULIN-DEPENDENT
DIABETES MELLITUS**

Kolomiets Anhelina

Endocrinologist, doctor of internal medicine

physician therapist

Kyiv City Clinical Hospital 12

Kyiv, Ukraine

Summary: In this work development of new preparations of insulin is offered in fixed combination with the protein C-peptide with the aim of more natural mimicking of content of secretory granules of pancreas and prevention thus of development of some complications of diabetes mellitus,

Key words: diabetes mellitus, C-peptide, insulin, fixed combination, prevention of complications.

From last data of the "Global lecture on diabetes" of Worldwide Organization of health Protection (BOO3) by the state on 2020 [1] - tenth everybody in the world is ill the diabetes mellitus of different types. Approximately one third from this amount needs permanent or temporal інсулінотерапії. Statistics of morbidity differs after separate countries, but grows constantly. In 2014 in the world a 422 million adult population older 18 had a diagnosis "diabetes mellitus"

It is first suggested to create preparations of insulin in the fixed combination with the protein C - peptide ("Connecting-peptide" is a connecting protein), that will recreate quality composition and quantitative correlations of operating substances, maximally close to natural content of components of endocrine secretory granules of pancreas in the moment of destruction of their shells and exit of content in blood. Such preparations are potentially able not only effectively to compensate a hyperglycaemia for patients, patients with the insulin-dependent forms of diabetes

mellitus but also to prevent development of some complications of illness and promote patient compliance.

Treatment of complications envisages mainly not liquidation, but some reduction to intensity of displays and deceleration of them further development. But even it needs considerable material, technical, technological and skilled resources already . From the moment of origin of complications for patients with a diabetes mellitus we no longer can examine quality of life of these patients only within the framework of private questions of separate individual or cohort. This problem finds the reflection, in particular, in such statistical indexes as an amount of appeals after medicare, frequency and duration of hospitalizations, days of temporal loss of capacity on a year and other. Among them a most load for an economy is folded by the proof loss of capacity – disability.

Research 2015-202 [2, 3, 4] prove that protein C - peptide is characteristics of alarm molecule, due to what has influence on the mechanisms of feed-back at adjusting of processes of secretion and freeing of insulin. Biological activity of C-peptide of man is important for prevention of progress of such complications of diabetes as diabetic neuropathy, diabetic nephropathy, diabetic retinopathy, osteoporosis [2, 3, 4] and others like that.

On results work practical recommendations are given in relation to the choice of molecule of insulin for the fixed combination from C - peptide and also in relation to regarding the choice of producer and vectorial system of expression squirrel for the receipt of sequence of C – peptide.

LIST OF LITERATURE

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. Європейське регіональне бюро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.euro.who.int/ru/home>
2. Insights into the physiology of C-peptide. Vejrazkova D, Vankova M, Lukasova P, Vcelak J, Bendlova B. *Physiol Res.* 2020 Sep 30;69(Suppl 2(sad))S237-S243. doi: 10.33549/physiolres.934519

3. The Association of Fasting C-peptide with Corneal Neuropathy in Patients with Type 2 Diabetes. Anju Zuo, Chuan Wang, Lili Li, Jingru Qu, Juan Cao, Li Chen, Solomon Tesfaye, Wenjuan Li, and Xinguo Hou, 2020.

4. С-пептид: нові відкриття та терапевтичні можливості. Джон Ворен , Шарлотта Ларссон . DOI: 10.1016/j.diabres. 2015.01.016

EVALUATION OF EFFECTIVENESS OF METABOLIC THERAPY IN THE DEVELOPMENT OF ADHESIVE DYSFUNCTION OF ENDOTHELIA IN PATIENTS WITH ARTERIAL HYPERTENSION

Kovpak Alona Vasylivna

Assistant Professor

Tymofiychuk Inha Romanivna

PhD, Assistant Professor

Semenenko Svitlana Bogdanivna

PhD, Assistant Professor

Savchuk Tetiana Pavlivna

Assistant Professor

Petriuk Yevheniia Anatoliivna

Assistant Professor

Bukovinian State Medical University Chernivtsi

Ukraine

Abstract. Endothelial dysfunction is considered a predictor of high risk of cardiovascular disease. Additional use of metabolic therapy in the complex treatment of patients with hypertension affects to stabilize endothelial dysfunction, which prevents the occurrence and progression of complications.

Key words: vascular endothelial endothelial molecules, vascular endothelial adhesion molecule type 1 (s-VCAM-1), intracellular adhesion molecule (VCAM-1), endothelin-1, hypertension, combination therapy, ramipril, amlodipine, corvitin, quertine

The aim is to evaluate the effectiveness of metabolic therapy on the change of endothelial adhesive dysfunction in patients with hypertension (AH).

Material and methods. The results of the concentration of vascular endothelial adhesion molecules (s-VCAM), type I intercellular adhesion molecules (s-ICAM-1), as well as the level of endothelin-1 in the serum of patients with stage II hypertension of 2-3 degrees are presented. 65 patients (32 men and 33 women) were examined. The mean age of patients was (45.2 ± 10.5) years. Patients with

hypertension received basic combination antihypertensive therapy ramipril / amlodipine in individually selected doses, in combination with metabolic therapy with quercetin.

Results. The use of metabolic therapy in patients with hypertension helps to reduce the concentration of soluble forms of adhesive molecules of the vascular endothelium (s-ICAM-1, s-VCAM), the level of endothelin-1, reduces endothelial dysfunction and reduces the development and progression of complications. .

Conclusions. Disruption of endothelium-dependent vasodilation in patients with hypertension is associated with a significant increase in the number of soluble adhesion molecules: s-VCAM and ICAM-1 in the serum, as well as with an increase in the concentration of endothelin-1. The use of quercetin (corvitin, quertin) in combination therapy with the combination antihypertensive drug ramipril / amlodipine affects the stabilization of endothelial dysfunction, which prevents the occurrence and progression of complications in patients with hypertension.

REFERENCE

1. Hedayat, M., Mahmoudi, M.J., Rose, N.R., & Rezaei, N. (2010). Proinflammatory cytokines in heart failure: double-edged swords. *Heart Fail. Rev.*, 15 (6), 543-562. DOI: 10.1007/s10741-010-9168-4. PMID: 20405319.
2. Hodgkinson, J., Mant, J., Martin, U., Guo, B., Hobbs, F.D., Deeks, J.J., & McManus, R.J. (2011). Relative effectiveness of clinic and home blood pressure monitoring compared with ambulatory blood pressure monitoring in diagnosis of hypertension: systematic review. *BMJ.*, 342, d3621. DOI: 10.1136/bmj.d3621.
3. Van Nieuw Amerongen, G.P., Vermeer, M.A., Nègre-Aminou, P., Lankelma, J., Emeis, J.J., & van Hinsbergh, V.W. (2000). Simvastatin improves disturbed endothelial barrier function. *Circulation*, 102 (23), 2803-2809. DOI: 10.1161/01.cir.102.23.2803.
4. Aleksandrova, E.N. (2012). Rastvorimyye molekuly adgezii pri antifosfolipidnom sindrome, svyazannom s sistemnoy krasnoy volchankoy, i pervichnom antifosfolipidnom sindrome [Soluble adhesion molecules in

antiphospholipid syndrome associated with systemic lupus erythematosus and primary antiphospholipid syndrome]. *Ter. arkh. – Ter. Arch.*, 5, 23-27. DOI: 10.15587/2519-4798.2017.100135 [in Russian].

5. Berezyn, A.E. (2000). Sostoyaniye endotelialnoy funktsii u bolnykh IBS i serdechnoy nedostatochnostyu pozhilogo i starcheskogo vozrasta [The state of endothelial function in patients with coronary heart disease and heart failure in the elderly and senile age]. *Problemy stareniya i dolgoletiya – Aging and Longevity Problems*, 9, 47-52. Retrieved from: <https://www.umj.com.ua/article/89966/rol-endotelialnoj-disfunkcii-v-razvitii-kardiovaskulyarnyx-zabolevanij-perspektivy-farmakologicheskoy-korrekcii-donatorami-oksida-azota> [in Russian].

6. Volkov, V.Y., Salamekh, Kh.N., & Serik, S.A. (2002). Pro- i protivovospalitelnyye tsitokiny pri serdechnoy nedostatochnosti [Pro- and antiinflammatory cytokines in patients with heart failure]. *Ukrainskyi kardiologichnyi zhurnal – Ukrainian Journal of Cardiology*, 2, 42-44. Retrieved from: http://www.journal.ukrcardio.org/cardio_archive/2002/2/volkov.htm [in Russian].

7. Horbas, I.M. (2007). Faktory ryzyku sertsevo-sudynnykh zakhvoriuvan: poshyrenist i kontrol [Factors of rhizicum of the heart-and-heart disease: wideness and control]. *Zdorovia Ukrainy – Health of Ukraine*, 21 (1), 62-63. Retrieved from: <http://health-ua.com/article/17120-faktori-riziku-sertcevosudinnih-zahvoryuvan-poshirenst--kontrol> [in Ukrainian].

8. Zaremba, Ye.Kh., Zaremba-Fedchyshyn, O.V., & Prokosa, M.I. (2020). Vplyv metabolichnoi terapii na dynamiku dobovoho monitorynhu arterialnoho tysku u khvorykh na arterialnu hipertenziiu [The influence of metabolic therapy on daily blood pressure monitoring dynamics in hypertensive patients]. *Simeina medytsyna – Family Medicine*, 4 (90), 63-66. Retrieved from: <http://family-medicine.com.ua/article/download/217673/217546> [in Ukrainian].

9. Korzh, A.N. (2007). Klinicheskaya effektivnost lozartana i yego vliyaniye na sutochnyy profil arterialnogo davleniya i diastolicheskuyu funktsiyu miokarda levogo zheludochka u bolnykh arterialnoy gipertenziyey [Clinical efficacy

of losartan and its effect on the daily blood pressure profile and diastolic function of the left ventricular myocardium in patients with arterial hypertension]. *Kardyyolohyia – Cardiology*, 4, 22-23. Retrieved from: <https://angiology.com.ua/ua/archive/2008/6%2817%29/article-173/endotelialna-funkciya-sudin-pri-ishemichniy-hvorobi-sercyu-u-poiednanni-z-arterialnoyu-gipertenziieyu> [in Russian].

10. Moibenko, A.A. (2007). Patogeneticheskoye obosnovaniye effektivnosti novogo otechestvennogo kardioprotektora korvitina (vodorastvorimogo kvertsetina) pri ostrom infarkte miokarda [Pathogenetic substantiation of the effectiveness of a new domestic cardioprotector corvutin (water-soluble quercetin) in acute myocardial infarction]. *Visnyk farmakolohii ta farmatsii – Bulletin of Pharmacology and Pharmacy*, 5, 46-47. Retrieved from: <https://doi.org/10.22141/2224-0713.6.108.2019.180530> [in Russian].

11. Syrenko, Yu.N., & Zharynova, O.Y. (Eds.). (2009). *Arterialnaya gipertenziya i serdechno-sosudisty risk* [Arterial hypertension and cardiovascular risk]. Kyiv: Chetverta khvylya [in Russian].

**THE USE OF QUERCETIN IN THE COMPLEX TREATMENT OF
PATIENTS WITH ESSENTIAL HYPERTENSION WITH CONCOMITANT
TYPE 2 DIABETES MELLITUS**

Kovpak Alona Vasylivna

Assistant Professor

Tymofiychuk Inha Romanivna

PhD, Assistant Professor

Semenenko Svitlana Bogdanivna

PhD, Assistant Professor

Savchuk Tetiana Pavlivna

Assistant Professor

Petriuk Yevheniia Anatoliivna

Assistant Professor

Bukovinian State Medical University Chernivtsi,
Ukraine

Abstract. The article examines the effect of quercetin on the morphofunctional state of the heart, heart rate variability and functional state of the kidneys in patients with essential arterial hypertension (EAG) with concomitant type 2 diabetes mellitus (DM). The use of quercetin in the complex treatment of patients with EAG and type 2 diabetes contributed to a significant improvement in systolic and diastolic function of the left ventricle (LV), reducing the size of the left atrium and a significant regression of LV hypertrophy.

Key words: essential arterial hypertension, type 2 diabetes mellitus, quercetin.

Treatment of essential arterial hypertension (EAS) in combination with type 2 diabetes mellitus (DM) and prevention of cardiovascular complications in these patients remain a complex and unresolved issue and are increasingly attracting the attention of specialists in various fields [1–4]. This is due to the significant prevalence of these pathological conditions in the population, their frequent combination, early development of severe complications, high levels of disability and

mortality, as well as insufficient completeness of the pathogenetic mechanisms of these diseases [2-4, 16].

Materials and methods of research. The study included 49 patients with EAG II. in combination with type 2 diabetes aged 44–66 years, who were treated at the Kyiv City Clinical Endocrinology Center. The mean age of patients was 56.1 ± 0.6 years; there were 20 men (40.8%) and 29 women (59.2%). The duration of the disease on the EAG averaged 8.9 ± 0.4 years, on type 2 diabetes - 6.1 ± 0.5 years. 5 (10.2%) patients had grade 1 hypertension, 33 (67.4%) had grade 2 hypertension, and 11 (22.4%) had grade 3 hypertension. According to the level of glycosylated hemoglobin, 12 (24.5%) patients were in a state of compensation, 25 (51.0%) - in a state of subcompensation and 12 (24.5%) - in a state of decompensation of carbohydrate metabolism. Exceptions were patients with secondary hypertension, myocardial infarction or stroke, III-IV functional class of angina, unstable angina, heart failure IIB-III. (III-IV FC according to NYHA), severe arrhythmias, hemodynamically significant heart defects, hypertrophic cardiomyopathy, type 1 diabetes, severe type 2 diabetes, liver or kidney failure, bronchopulmonary diseases, uncorrected electrolyte disturbances $< 3.5 \text{ mmol / l}$ or $> 5.5 \text{ mmol / l}$), a history of intolerance to ACE inhibitors, cancer and infectious patients, as well as those who were unable to sign informed consent or follow the study protocol. All patients were divided into 2 groups. Patients in both groups received ramipril 5–10 mg per day in combination with amlodipine 5–10 mg per day, atorvastatin 20–40 mg per day, aspirin 75 mg per day, and antidiabetic drugs (metformin, gliclazide, or a combination thereof). Patients in group 2 ($n = 35$) were additionally given quercetin 0.5 g per 50 ml of isotonic sodium chloride solution intravenously 1 time per day for 10 days. After that, patients continued to receive quercetin in granules orally 2 g 2 times a day for 2 months. The course of treatment with quercetin was repeated after 3 months. At the beginning of the study, a significant difference between the groups in the main clinical and demographic indicators (age, sex, body mass index, disease duration, systolic and diastolic blood pressure [BP], heart rate [heart rate], lipid profile, glucose level fasting blood plasma, glycosylated hemoglobin and

microalbuminuria [UIA]) was not observed ($p > 0.05$). The state of intracardiac hemodynamics was examined on an En Visor C ultrasound scanner (Philips, USA) with a 2–4 MHz sector sensor in standard positions using M-, 2D-modes and pulse-wave Doppler. The following parameters were determined: left atrial size (LE), end-systolic (DAC) and mean RR intervals in the middle of all NN segments lasting 5 min [SDANN, ms], standard deviation of the difference of successive NN intervals [RMSSD, ms] and spectral indicators of heart rate variability (HRV): power in the low frequency range (0.04– 0.15 Hz) (LF, ms²), power in the high frequency range (0.15–0.4 Hz) (HF, ms²), LF and HF in normalized units (LF, HF, n. Units), respectively - LF / HF solution (LF / HF, units).

Results and discussion. After treatment in group 2, the degree of reduction of the average daily (respectively 10.6% and 12.4% of baseline; $p < 0.05$), daily (respectively 9.9% and 11.2%; $p < 0.05$) and night values (respectively 11.7% and 14.4%; $p < 0.05$) CAT and DBP, as well as their variability did not differ significantly from similar data in group 1. Instead, in group 2 a significant decrease in heart rate was recorded (by 12.8%, $p < 0.05$), while in group 1 this indicator did not change. This result can be explained both by the direct protective effect of quercetin on the myocardium, which is to improve metabolic processes and correction of functional disorders, and by reducing the activation of the sympathetic nervous system. Also noteworthy is the fact that the circadian rhythm of blood pressure was normalized in more patients of group 2 (CAT - in 28.3% vs. 19.1% in group 1; DBP - in 33.2% vs. 22.7% end-diastolic (CDR) size of the left ventricle (LV), end-systolic (CSR) and end-diastolic (BW) LV volume, LV ejection fraction (EF), interventricular septal thickness (TMS) and posterior wall thickness) LSh. Calculated the relative wall thickness (PTS): $PTS_{LV} = (TZS_{LV} + TMSHP) / CDR$. LV myocardial mass (LM) was calculated according to the Penn Convention formula: $LV\ MM\ (g) = 1.04 \times ([CDR + LV\ TLC + TMSP]^3 - [CDR]^3) - 13.6$. LV myocardial mass index (BMI) was defined as the ratio of LV MM to body surface area. More than 125 g / m² of LV IMM was taken as the criterion of LVH. The following types of LV geometry were determined (according to A. Ganau et al.): Normal geometry (LV IMM - N, LV HTS

<0.45), concentric remodeling (LM HM - N, LV HTS > 0.45), eccentric hypertrophy (LV BMI > N, LV HF < 0.45) and concentric hypertrophy (LV LV > N, LV HF > 0.45). In the analysis of transmitral blood flow was determined by the maximum rate of early (Em) and late (Am) filling of the left ventricle and their ratio (Em / Am). The use of quercetin in the complex treatment of patients in group 2 led to significantly more positive changes in morpho-functional status of the heart compared with the corresponding data of group 1 (Table 1). Diastolic LV function in group 2 also improved more significantly. The size of LP decreased by 10.9% (p < 0.05), which significantly exceeded the indicators of group 1 (9.0%). The ratio of Em / Am in group 2 increased most markedly (by 53.9%; p < 0.05), which was significantly more than in group 1 (by 36.1%). In addition, in group 2, the proportion of persons with LV diastolic dysfunction decreased significantly (from 80.0% to 34.3%; p < 0.05), but these data did not differ significantly from the corresponding results of group 1 (from 85, 3% to 47.1%, p < 0.05). In group 2 there was a more significant regression of LVH - MM and LV IMM decreased by 21.1% (p < 0.05), which is significantly more than in group 1 (MM and LM LMM decreased by 16.6%; p < 0, 05) (see Table 1). In addition, patients in group 2 registered a significant decrease in percentage unfavorable types of LV geometry - the share of concentric LV decreased by 40.0% (from 74.3% to 34.3%; p < 0.05), which is 10.6% higher than the similar result in group 1 (p > 0.05).

Table 1.

Dynamics of morpho-functional status of the heart in patients with essential hypertension and type 2 diabetes

Index	Group 1 (n=34)		Group 2 (n=35)	
	Before treatment	After treatment	Before treatment	After treatment
LP, sm	3,79±0,06	3,45±0,05*	3,84±0,06	3,42±0,06*,#
KSR, sm	5,02±0,10	4,73±0,10*	5,17±0,07	4,79±0,06*,#
KDR, sm	3,53±0,09	3,23±0,08*	3,61±0,05	3,20±0,04*,#
KSO, ml	120,24±6,02	103,34±5,12*	125,95±3,72	105,85±3,01*,#
KDO, ml	53,34±2,96	43,54±2,43*	54,85±1,67	41,71±1,22*,#
FV, %	56,34±0,94	58,94±0,93	56,52±0,79	61,23±0,67*,#

TMSHP, sm	1,31±0,02	1,24±0,02*	1,27±1,01	1,18±0,01*,#
T3C JIII, sm	1,32±0,02	1,26±0,02*	1,28±0,01	1,20±0,01*,#
MM LTh, g	311,82±9,75	259,92±7,41*	316,71±8,01	249,75±6,03*,#
IMM LTh, г/м ²	165,79±5,61	138,19±4,30*	168,31±3,92	132,81±3,15*,#
E _M /A _M , y. o.	0,72±0,03	0,98±0,03*	0,76±0,04	1,17±0,05*,#

Notes: * - the difference is significant compared to the corresponding indicator at the beginning of treatment, $p < 0,05$; # - the difference is significant compared with group 1, $p < 0,05$; LP - left atrium, KSR - end-systolic size, KDR - end-diastolic size, KSR - end-systolic volume, KDO - end-diastolic volume, PV - ejection fraction, TMSHP - thickness of the interventricular membrane - thickness of the posterior wall of the left ventricle, LV MM - left ventricular myocardial mass, LV IMM - mass index In the analysis of ECG parameters, a decrease in the amount of EC in group 2 by 55.3% ($p < 0.05$) was recorded, which was significantly more than in group 1 (by 20.1%; $p < 0.05$). The average daily heart rate in groups 1 and 2 decreased by 13.7% and 3.3%, respectively ($p < 0.05$). In the analysis of HRV parameters, no statistically significant difference between groups 1 and 2 was registered (Table 2).

Table 2.

Dynamics of temporal and spectral indicators of heart rate variability in patients with essential hypertension and type 2 diabetes.

Logarithmic index (Ln)	Group 1 (n=34)		Group 2 (n=35)	
	Before treatment	After treatment	Before treatment	After treatment
SDNN, mc	53,42 ±16,39	61,51 ±15,16	54,52 ±15,29	70,66 ± 15,42
pNN 50, %	5,56 ± 1,0	6,47 ± 1,09	5,35 ± 1,00	6,56 ± 1,08
rMSSD, mc	21,05 ±4,02	24,58 ± 4,23	20,78 ±3,70	25,44 ± 3,83
LF, H. o.	2,81 ± 0,15	2,37 ± 0,14*	2,83 ± 0,16	2,30 ± 0,13*
HF, H. o.	1,07 ± 0,12	1,12 ± 0,13	1,06 ± 0,11	1,17 ± 0,12
LF/HF, H. o.	2,62 ± 0,25	2,11 ± 0,26	2,66 ± 0,22	1,97 ± 0,20*

However, metabolic therapy with quercetin contributed to a more significant increase in the temporal and spectral parameters of HRV and a decrease in the LF / HF ratio than the use of AGT alone. Probably, this was due to the direct effect of quercetin on the myocardium and physiologically favorable adjustment of the

autonomic regulation of heart rhythm in the direction of increasing the activity of the parasympathetic component.

In group 2, the level of creatinine in blood plasma decreased by 10.5% ($p < 0.05$), and GFR increased by 11.8% ($p < 0.05$), which did not differ significantly from the results of group 1 indicators changed by 9.2% and 10.3%, respectively; $p < 0.05$).

Instead, the additional appointment of quercetin in patients of group 2 contributed to a decrease in the level of UIA by 43.8% ($p < 0.05$), which was more by 10.5% ($p < 0.1$) than in group 1, the level of UIA decreased at 33.3%, $p < 0.05$). The positive effect of quercetin was also manifested in an increase in the number of people without signs of UIA in group 2 (from 20.0% to 54.3%; $p < 0.05$). It can be assumed that this result is a consequence of improved endothelial function due to reduced synthesis of inflammatory mediators, as well as membrane stabilizing, antioxidant and antihypoxant action of quercetin. In other clinical and experimental studies, quercetin contributed to the improvement of the functional state of the kidneys in patients with acute renal [8] and chronic heart failure on the background of chronic kidney disease [7]. Given the positive result, quercetin can be recommended in the complex treatment of patients with EAG and type 2 diabetes with UIA to increase the nephroprotective efficacy of AGT.

Conclusions. The use of quercetin in the complex treatment of patients with EAG and concomitant type 2 diabetes contributed to a significant improvement in systolic (PV increased by 8.3% vs. 4.6% in the group without quercetin; $p < 0.05$) and diastolic function of the left ventricle (E_m / A_m increased by 53.9% against 36.1% in the group without quercetin; $p < 0.05$), a decrease in the size of the LP (by 10.9% against 9.0 % in the group without quercetin; $p < 0.05$) and the reversal of LVH (LV BMI decreased by 21.1% against 16.6% in the group without quercetin; $p < 0.05$).

Additional administration of quercetin in patients with EAG and type 2 diabetes caused a stable decrease in heart rate (by 53.3%; $p < 0.05$), a significant reduction in the number of episodes of extrasystole, as well as more significantly increased the temporal and spectral HRV and reduced the ratio LF / HF than the use

of basic therapy alone. At the same time, there was a decrease in UIA in these patients by 43.8% ($p < 0.05$).

Quercetin should be prescribed as part of a comprehensive treatment in patients with EAG and concomitant type 2 diabetes and UIA to increase the cardio- and nephroprotective efficacy of standard therapy.

REFERENCES

1. Order of the Ministry of Health of Ukraine dated 24.05.2012 №384 "On approval and implementation of medical and technological documents for standardization of medical care for hypertension".

2. Hypertension. Updated and adapted evidence-based clinical guidelines. - 2012. - 129 p.

3. Hypertension. Unified clinical protocol of primary, emergency and secondary (specialized) medical care. - 2012. - 72 p.

4. Arterial hypertension in special categories of patients / Ed. V.N. Kovalenko, EP Svishchenko. - К.: Морион, 2009. - 374 с.

5. Alyavi AP The effect of corvitin on reversible left ventricular myocardial dysfunction in patients with acute coronary syndrome with ST segment elevation / A.P. Alyavi, M.L. Кенжаев, Б.А. Alyavi // Practice. angiology. - 2009. - №1 (20). - P. 41–42.

6. Blockade of 5-lipoxygenase corvitin: effect on markers of inflammation and endothelial dysfunction in patients with acute myocardial infarction / Parkhomenko AN, Kozhukhov SN, Moybenko AA [etc.] // Rat. pharmacoter. - 2008. - №2 / 1. - P. 85–88.

7. The influence of cardioprotection on the state of hemodynamics in the treatment of cardiorenal syndrome in patients with chronic heart failure and chronic kidney disease / Mikhailova Yu.A., Kravchun PG, Petyunina OV [etc.] // International. honey. magazine. - 2013. - №1. - P. 44–47.

8. Горошко О.М. Therapeutic properties of lipoflavone and corvitin in experimental acute renal failure: author's ref. dis. ... Cand. farm. наук / O.M. Peas. -

Kharkiv, 2009. - 27 p.

9. The effectiveness of quercetin in increasing the energy potential of the myocardium in acute heart failure / Dudka PF, Lukasevich LM, Ktitareva VI [etc.] // Ukr. cardiol. magazine. - 2007. - №5. - P. 143.

10. Ilashchuk TO Corvitin in the treatment of patients with acute myocardial infarction complicated by acute left ventricular failure / TO Ilashchuk // Bukov. honey. spring - 2007. - V. 11, №2. - P. 48–50.

11. Cardioprotectors / Chekman IS, Gorchakova NA, Frantsuzova SB et al. / Ed. I.S. Checkman. - K., 2005. - 204 p.

12. Lapshina LA Oxidative stress in acute heart failure and the role of the antioxidant quercetin in its correction / L.A. Лапшина, В.И. Золотайкина // International. honey. magazine. - 2009. - V. 15, №3 (59). - P. 45–51.

13. Parkhomenko AN The effectiveness of the intravenous form of the blocker 5-lipoxygenase of quercetin in patients with myocardial infarction and acute heart failure syndrome: a possible link with the correction of nitrogen metabolism / A.N. Parkhomenko, SN Kozhukhov // Ukr. honey. magazine. - 2005. - №2. - P. 45–51.

14. The results of an open randomized study to study the tolerability and effectiveness of the drug Corvitin in patients with congestive heart failure and left ventricular systolic dysfunction / A.N. Parkhomenko, SN Kozhukhov (on behalf of a group of researchers) // Ukr. honey. magazine. - 2014. - №4 (102). - P. 71–76.

15. The role of metabolic therapy in the complex treatment of patients with hypertension and thyrotoxicosis / IL Tsymbalyuk, NI Shvets, NV Гульчий, О.А. Pastukhova // Family Medicine. - 2014. - №4. - WITH. 89–92.

16. Sirenko Yu.M. Hypertension and concomitant pathology. - Donetsk: Publisher Zaslavsky O.Yu., 2010. - 384 p.

**CLINICAL EFFICACY OF CANDESARTAN
IN HYPERTENSIVE PATIENTS**

Kovpak Alona Vasylivna

Assistant Professor

Tymofiychuk Inha Romanivna

PhD, Assistant Professor

Semenenko Svitlana Bogdanivna

PhD, Assistant Professor

Savchuk Tetiana Pavlivna

Assistant Professor

Petriuk Yevheniia Anatoliivna

Assistant Professor

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Abstract. The article presents the results of large randomized controlled clinical trials confirming the efficacy and safety of the angiotensin II receptor blocker candesartan in the treatment of patients with high-risk arterial hypertension. The clinical efficacy and tolerability of candesartan (Kasark®, Arterium, Ukraine) in 20 patients with stage I – II hypertension were studied. A high rate of achievement of the target blood pressure level when using the drug (in 90% of patients) and normalization of the daily blood pressure profile can guarantee a decrease in cardiovascular risk, an improved prognosis and protection of target organs with regression of the identified changes.

Key words: blood pressure, hypertension, angiotensin II receptor blockers, candesartan, Casark.

The problem of adequate antihypertensive therapy is relevant all over the world, since arterial hypertension (AH) is the main risk factor for such severe diseases as cerebral stroke, myocardial infarction, heart (HF) and renal failure (Lewington S. et al., 2002). The only way to prevent their development is to actively

control blood pressure (BP). It has been reliably established that lowering blood pressure to the recommended level (<140/90 mm Hg) leads to a decrease in the risk of developing cardiovascular complications. According to the results of large randomized placebo-controlled studies, normalization of blood pressure helps to reduce the risk of cerebral stroke by 42%, coronary heart disease - by 14% (Collins R. et al., 1990).

Drugs affecting the renin-angiotensin-aldosterone system currently occupy one of the leading places in antihypertensive therapy. Angiotensin II receptor blockers (ARBs) are a dynamically developing class of antihypertensive drugs. With the accumulation of the evidence base, they changed their status as a reserve drug for the treatment of patients with hypertension and became one of the main classes of drugs in cardiology, which have proven their effectiveness in preventing cardiovascular and cerebral complications in people with hypertension, HF, atrial fibrillation, and chronic disease. kidney, after myocardial infarction (Mancia G. et al., 2013). In addition, the ability of ARBs to reduce levels of inflammatory markers such as C-reactive protein, adhesion molecules, tumor necrosis factor has been shown, as well as to reduce the fibrinolytic activity of the blood.

With the accumulation of clinical experience, it became clear that the most attractive effects of bipolar disorder are not only a low frequency of side effects comparable to placebo, but also ease of use, maximum protection of target organs (organoprotective effect), increased survival, primarily in patients with hypertension and high risk of complications (severe left ventricular myocardial hypertrophy (LVH), impaired renal function, diabetes mellitus (DM), HF, cerebrovascular diseases) (Kobalava Zh.D. et al., 2001).

In the treatment of patients with hypertension, it is important not only to achieve target blood pressure levels, but also to protect target organs, which in itself is an independent goal of therapy. The multicenter, prospective, randomized, double-blind study CATCH (Candesartan Assessment in the Treatment of Cardiac Hypertrophy) examined the ability of candesartan (8-16 mg once daily) and the angiotensin-converting enzyme (ACE inhibitor) inhibitor enalapril (10-20 mg once

daily) to reduce myocardial mass in patients with hypertension and echocardiographic signs of LVH. Target levels of systolic (SBP) and diastolic blood pressure (DBP) were achieved in both groups, while normalization of left ventricular myocardial mass was noted in more patients in the candesartan group compared with the enalapril group (36.3% and 28.6%, respectively) (Cuspidi C. et al., 2002). Candesartan Antihypertensive Survival Evaluation in Japan (CASE-J) prospective multicenter, randomized, open-label, parallel-group study compared the efficacy of candesartan and the calcium channel blocker amlodipine in patients with hypertension. Both drugs provided the same decrease in the incidence of cardiovascular events; however, in patients with baseline LVH, candesartan led to a significantly more pronounced decrease in the mass of the left ventricular myocardium compared with amlodipine. In addition, the number of new cases of diabetes was significantly lower among patients taking candesartan (Ogihara T. et al., 2008). The aim of our study is to study the clinical efficacy and tolerability of candesartan (Kasark®, Arterium, Ukraine) in patients with grade 1–2 hypertension.

Object and research methods. The study included 20 patients (mean age 51.4 ± 9.8 years) with stage I – II hypertension, including those who applied for the first time for an increase in blood pressure, and those who did not reach the target when taking 1–2 antihypertensive drugs. blood pressure level. The duration of therapy was 4 weeks. Patients were recruited into the study after a decision on eligibility and informed consent was obtained. The participants were prescribed Kasark® for the first 2 weeks at a dose of 8 mg once a day (in the morning), for the next 2 weeks - at a dose of 16 mg once a day (in the morning). According to the study protocol, patients were questioned about previous antihypertensive therapy, a physical examination was performed to determine anthropometric parameters, and blood pressure was measured. An electrocardiogram was performed in 12 standard leads. Biochemical blood tests (liver enzymes, bilirubin, glucose, creatinine, urea, electrolytes) were performed using a DAYTONA biochemical analyzer (Great Britain). 24-hour blood pressure monitoring (ABPM) was performed on a blood pressure monitor "TONOPOINT V" Firmware Version 1.4 (Germany). The antihypertensive efficacy of

the drug was assessed by monitoring office SBP, DBP and ABP after 2 and 4 weeks. Also, the frequency of side effects and a number of biochemical blood parameters were determined to assess the tolerance and safety of the drug.

According to the study protocol, provided that the main criterion of effectiveness is met - a decrease in the average daily SBP by 10 ± 5 mm Hg. Art. based on the results of ABPM or reaching the target blood pressure - the patient continued to use the study drug at a dose of 8 mg 1 time per day (in the morning), provided that the main criterion of effectiveness was not met, the dose of the drug was increased to 16 mg 1 time per day (in the morning) and continued for 3 –4th week.

Results and their discussion. Monotherapy with Kasark® was received by 13 (65%) patients; a combination of two antihypertensive drugs (Kasark® and a β -adrenergic receptor blocker) - 5 (25%); 3 antihypertensive drugs (Kasark®, β -adrenergic receptor blocker and calcium channel blocker) - 2 (10%) patients. Before inclusion in the study, the initial SBP value was 149.5 ± 1.6 mm Hg. Art; DBP - 93.0 ± 0.9 mm Hg. Art.; heart rate (HR) - 73.3 ± 1.9 beats / min. After 2 weeks of treatment with candesartan, there was a significant ($p = 0.0001$) decrease in SBP to 130.8 ± 3.5 mm Hg. Art., DBP - up to 85.5 ± 2.2 mm Hg. Art. compared to the baseline. The degree of SBP reduction was $11.6 \pm 1.8\%$, DBP - $8.1 \pm 2.2\%$ (Table 1). The target values of SBP were reached by 8 (40%), DBP - 5 (25%), while SBP and DBP - 6 (30%) patients.

Table 1

Dynamics of SBP, DBP, heart rate during therapy.

Index	Baseline indicators	Kasark® drag (n = 20)	
		2 weeks	4 weeks
SAD, mm Hg. Art.	$149,5 \pm 1,6$	$131,8 \pm 3,2^{\#}$	$121,3 \pm 2,4^*$
DAT, mm Hg Art.	$93,0 \pm 0,9$	$85,5 \pm 2,2^{\#}$	$78,0 \pm 1,3^*$
Heart rate, beats / min	$73,3 \pm 1,9$	$70,1 \pm 1,1$	$70,6 \pm 1,2$
Δ SAD,%	–	$11,6 \pm 1,8$	$18,6 \pm 1,3$
Δ DAD,%	–	$8,1 \pm 2,2$	$16,1 \pm 1,3$

*Significance between baseline and after 2 weeks of therapy ($p = 0.001$); * reliability between baseline and after 4 weeks of therapy ($p = 0.0001$).

By the end of the 4th week, a significant ($p = 0.0001$) decrease in SBP to 121.3 ± 2.4 mm Hg was also noted. Art., DBP - up to 78.0 ± 1.3 mm Hg. Art. compared to the baseline. The degree of SBP reduction was $18.6 \pm 1.3\%$, DBP - $16.1 \pm 1.3\%$. 18 (90%) patients reached the target values for SBP, 18 (90%) for DBP, 18 (90%) patients at the same time for SBP and DBP.

To study the daily blood pressure profile and the hypotensive efficacy of Kasark®, all patients underwent ABPM. According to the results obtained, a significant decrease was noted after 2 weeks:

- average daily SBP (from 140.7 ± 2.4 to 133.8 ± 3.4 mm Hg; $p = 0.03$);
- average daily DBP (from 91.6 ± 1.8 to 85.4 ± 2.3 mm Hg; $p = 0.008$);
- average daily SBP (from 142.4 ± 2.4 to 134.6 ± 3.5 mm Hg; $p = 0.03$);
- average daily DBP (from 93.2 ± 1.9 to 86.9 ± 2.5 mm Hg; $p = 0.01$);
- mid-night SBP (from 137.4 ± 3.4 to 128.7 ± 3.8 mm Hg; $p = 0.002$);
- average nighttime DBP (from 86.3 ± 2.1 to 80.1 ± 2.4 mm Hg; $p = 0.005$).

After 4 weeks of therapy, a significant decrease was noted:

- average daily SBP up to 128.6 ± 3.1 mm Hg. Art. ($p = 0.0003$);
- average daily DBP up to 81.3 ± 2.3 mm Hg. Art. ($p = 0.0002$);
- average daily SBP up to 127.8 ± 3.4 mm Hg. Art. ($p = 0.0003$);
- average daily DBP up to 81.6 ± 2.5 mm Hg. Art. ($p = 0.0002$);
- mid-night SBP up to 125.9 ± 3.8 mm Hg. Art. ($p = 0.002$);
- average nighttime DBP up to 78.1 ± 2.5 mm Hg. Art. ($p = 0.005$).

The tolerability of Kasark® in the course of the study was assessed as very good. No serious side effects were observed. The drug did not have a negative effect on the biochemical parameters of the blood (Table 2).

Table 2**Biochemical parameters of blood.**

Index	Baseline indicators	Kasark® drag (n = 20)	
		2 weeks	4 weeks
Aspartate aminotransferase, U / L	23,1±1,4	25,1±1,9	25,1±1,9
Alanine aminotransferase, U / L	25,8±3,8	24,5±3,5	27,9±4,5
Bilirubin, μmol / l	12,6±1,3	12,6±1,06	13,5±1,1
Creatinine, μmol / l	83,5±4,0	85,0±3,0	86,4±2,8
Urea, mmol / l	5,6±0,3	6,0±0,4	6,0±0,4
Glucose, mmol / l	5,5±1,1	5,5±0,1	5,8±0,2
Potassium, mmol / l	5,0±0,1	4,9±0,09	4,8±0,1
Sodium, mmol / l	146,9±0,8	148,5±0,7	147,5±0,6

The results of this study indicate a high antihypertensive efficacy of the drug with a normalization of the daily blood pressure profile with good tolerance.

Conclusions. The results of a clinical study of the antihypertensive efficacy and safety of Kasark® allowed us to resolve the issue of the possibility of achieving the target blood pressure level in patients with hypertension stages I – II. A high rate of achievement of the target blood pressure level when using the drug (in 90% of patients) and normalization of the daily blood pressure profile, according to ABPM data, can reduce cardiovascular risk, improve prognosis and protect target organs with regression of the identified changes.

Clinical safety and metabolic neutrality of the drug ensure patient adherence to treatment, which is an important factor in achieving the goal of therapy.

REFERENCES

1. Kobalava Zh.D., Sklizkova L.A., Tarapata N.P. (2001) Rationale, experience and prospects for the use of candesartan cilexetil. *Wedge. pharmacol. ter.*, 1: 92–96.
2. Sirenko Yu.N., Donchenko N.V. (2011) The role of candesartan in current therapy for cardiovascular disease: a review of the evidence. *Arterial hypertension*, 4 (18): 114-126.

3. Collins R, Peto R, MacMahon S et al. (1990) Blood pressure, stroke, and coronary heart disease. Part 2, Short-term reductions in blood pressure: overview of randomized drug trials in their epidemiological context. *Lancet*, 335 (8693): 827-838.
4. Cuspidi C., Muiesan M.L., Valagussa L. et al. ; CATCH investigators (2002) Comparative effects of candesartan and enalapril on left ventricular hypertrophy in patients with essential hypertension: the candesartan assessment in the treatment of cardiac hypertrophy (CATCH) study. *J. Hypertens.* 20 (11): 2293-2300.
5. Ducharme A., Swedberg K., Pfeffer M.A. et al. ; CHARM Investigators (2006) Prevention of atrial fibrillation in patients with symptomatic chronic heart failure by candesartan in the Candesartan in Heart failure: Assessment of Reduction in Mortality and morbidity (CHARM) program. *Am. Heart J.*, 152 (1): 86–92.
6. Easthope S.E., Jarvis B. (2002) Candesartan cilexetil: an update of its use in essential hypertension. *Drugs*, 62 (8): 1253-1287.
7. Escobar C., Barrios V., Calderón A. et al. (2008) Electrocardiographic left ventricular hypertrophy regression induced by an angiotensin receptor blocker-based regimen in hypertensive patients with the metabolic syndrome: data from the SARA Study. *J. Clin. Hypertens. (Greenwich)*, 10 (3): 208-214.
8. Kasanuki H., Hagiwara N., Hosoda S. et al. ; HIJ-CREATE Investigators (2009) Angiotensin II receptor blocker-based vs. non-angiotensin II receptor blocker-based therapy in patients with angiographically documented coronary artery disease and hypertension: the Heart Institute of Japan Candesartan Randomized Trial for Evaluation in Coronary Artery Disease (HIJ-CREATE). *Eur. Heart J.*, 30 (10): 1203-1212.
9. Lewington S., Clarke R., Qizilbash N. et al. ; Prospective Studies Collaboration (2002) Age-specific relevance of usual blood pressure to vascular mortality: a meta-analysis of individual data for one million adults in 61 prospective studies. *Lancet* 360 (9349): 1903-1913.
10. Lithell H., Hansson L., Skoog I. et al. ; SCOPE Study Group (2003) The Study on Cognition and Prognosis in the Elderly (SCOPE): principal results of a randomized double-blind intervention trial. *J. Hypertens.*, 21 (5): 875-886. Mancia

G., Fagard R., Narkiewicz K. et al .; Task Force Members (2013) 2013 ESH / ESC Guidelines for the management of arterial hypertension: the Task Force for the management of arterial hypertension of the European Society of Hypertension (ESH) and of the European Society of Cardiology (ESC). *J. Hypertens.* 31 (7): 1281-1357.

11. Ogihara T., Fujimoto A., Nakao K., Saruta T .; CASE-J Trial Group (2008) ARB candesartan and CCB amlodipine in hypertensive patients: the CASE-J trial. *Expert Rev. Cardiovasc. Ther.*, 6 (9): 1195-1201.

12. Trenkwalder P., Lehtovirta M., Dahl K. (1997) Long-term treatment with candesartan cilexetil does not affect glucose homeostasis or serum lipid profile in mild hypertensives with type II diabetes. *J. Hum. Hypertens.*, 11 (Suppl. 2): S81 – S83.

DETECTION OF URINARY SYSTEM MICROLITHS USING SEMI- EXPERT ULTRASOUND DIAGNOSTIC SYSTEMS

Kyzovik Viacheslav

Doctor of Technical Sciences, Professor
National Aviation University

Kolomiets Anhelina

Doctor of ultrasound diagnostics
Kyiv City Clinical Hospital 12
Kyiv, Ukraine

Summary: In work by the analysis of existent mechanisms forming of artefacts and decline of quality of ultrasonic visualization the row of changes was offered in tuning of the systems during realization of researches that have for an object detection of dense structures.

Key words: semi-expert class ultrasound system, setting operating mode setting, twinkling effect, visualization artifact/

Visualization of structures of organism by means of ultrasound is a non-invasive diagnostic method, does not have contra-indications and is informing enough. For establishment of row of diagnoses an ultrasonic method is the "gold standard" of inspection of patients after international clinical protocols. The systems of ultrasonic diagnostics are used on all levels of grant of medicare to the population, from a domestic out-patient's clinic to високоспеціалізованих curative and educational-scientific medical establishments. A requirement in such systems in Ukraine and world is high, there are permanent perfection of existing and creation of new. Availability of the newest systems of expert class remains subzero not only in Ukraine through the cost of such apparatus. State and most private establishments use the systems of semi-expert class and portable, that is a retentive factor for upgrading of medical services. Actual is a question of search of methods of improvement of quality of visualization at the use of the most popular classes of the systems for satisfaction of clinical necessities in the conditions of present resources. By the

analysis of existent mechanisms [1] forming of artefacts and decline of quality of ultrasonic visualization by me the row of changes was offered in tuning of the systems during realization of researches that have for an object detection of dense structures (microliths and macroliths, extraneous bodies, wreckages of bones and other). The changes of tuning are applied by me in practice. 47 ultrasonic studies of kidneys and urinoexcretory ways are undertaken to the patients with a previous diagnosis "nephrocolic". The Researches of patients were conducted with the use of two systems of ultrasonic diagnostics : Canon (Toshiba) Xario 200 (semiexpert class) and Lanmage C5EXP (portable). Comparison of results showed the best possibility to детекції of dense structures with application of tuning offered by me in Canon. For a functional channel that provides realization of work of the system Canon (Toshiba) Xario 200 in the select operating mode with application of tuning recommended by me reliability indexes were expected from with the use of methodology of classic determination of probability of refuse and statistical security analysis. A defect is that for the achievement of improvement of visualization of dense structures by this method necessary ability correctly to apply the offered. Not all producers of the systems of semiexpert class offer to the users possibility to change tuning within the framework of base concrete vehicle software (SOFTWARE). Often expansion of SOFTWARE is given as an option and needs additional payment. At presence of possibility of change of tuning within the framework of base SOFTWARE the desirable amount of parameters and gradations is offered not always, that can distort a result also. Application of tuning offered by me improves quality of visualization and promotes the diagnostic value of ultrasonic researches with the use of the systems of semiexpert class, that have for an object детекцію in the organism of dense structures. The improvement of visualization is arrived at.

LIST OF LITERATURE :

1. Leonov D.V., Kulberg N.S., Gromov A.I., Morozov S.P., Kim S.Yu. Causes of of Ultrasound Doppler Twinkling Artifact // Acoust. Phys. 2018. Vol. 64. P. 105-114. DOI: <https://doi.org/10.1134/S1063771018010128>

SPECIFIC FEATURES OF BLOOD LIPID PROFILE IN PATIENTS WITH CHRONIC OBSTRUCTIVE PULMONARY DISEASE AND NON- ALCOHOLIC STEATOGEPTHITIS DEPENDING ON COMORBID HYPERTENSION AND OBESITY

Teacher:

Mandryk Olga

Candidate of Medical Sciences

Associate Professor

Students

Kryzhevskaya Adriana

Rusnak Zoia

Bukovinian State Medical University

Introduction. The frequent combination of COPD with co-morbidities is the main factor in predicting its effects. Some of these diseases develop independently of COPD, others have a causal relationship: either the diseases have common risk factors, or one disease increases the risk of another [GOLD, 2016]. The association of COPD with non-alcoholic steatohepatitis (NASH) and hypertension (HTN) with the inclusion of certain parts of the metabolic syndrome (MS) is relevant and little studied.

Objective: to study the clinical features of the disease and to investigate the lipid profile of the blood in patients with COPD with co-morbid NASH and HTN on the background of obesity.

Materials and methods. The study included 90 patients with COPD GOLD 2B, who were hospitalized in the pulmonology department of the A&E hospital in Chernivtsi in 2016 due to infectious exacerbations. The average age of patients was (61.5 ± 1.01) years. Among the patients, there were 50 (55.5%) men and 40 (44.5%) women. Of these, 35 patients with COPD GOLD 2B were diagnosed with NASH – Group 1, 30 patients had COPD together with NASH and HTN stage II - Group 2, Group 3 consisted of 25 patients having COPD with co-morbid NASH, HTN stage II and grade I obesity.

The duration of the disease ranged from 2 to 8 years. The control group consisted of 20 practically healthy persons (PHP) – Group 4. A full range of general clinical studies was carried out: general clinical blood and urine test, the syphilis RDT, glycemic, lipid profile of the blood, chest photofluorography, ECG, coprology examination, biochemical tests with functional tests of the liver, daily monitoring of blood pressure, ultrasound of the abdominal cavity, pulse oximetry, computer spirometry to determine the functions of external respiration (FER).

Results and discussion. The blood concentration of general lipids in Groups 1 and 2 patients exceeded the norm by 27.3% and 38.3% ($p < 0.05$), respectively, and in Group 3 – to the maximum extent when comparing with other groups with the probable statistical difference between the groups ($p < 0,05$). The content of total cholesterol (cholesterol) in the blood was also increased in comparison with PHP - by 37.5% ($p < 0.05$) in patients of Group 1, 46.8 in Group 2, however, the highest was observed in patients of Group 3 - 53.8% ($p < 0.05$).

Significantly increased probable changes in the concentration of triacylglycerides (TG) (respectively 1.9, 2.1, and 3.2 times ($p < 0.05$)) were registered in Groups 1, 2 and 3. That is, the blood levels of TG in the co-morbid course of NASH with COPD and GC on the background of obesity were probably higher than in patients with NASH and COPD. The concentration of low-density lipoprotein (LDL) in patients of Group 1 was significantly higher than in the control group - 1.6 times ($p < 0.05$), in patients of Group 2 the probable increase in LDL was 1.8 ($p < 0.05$), and in patients of Group 3 - 2.3 times in accordance with the probable statistical difference between the groups ($p < 0.05$). High concentrations of cholesterol, LDL and triglycerides with low levels of high-density lipoprotein (HDL) can be considered as one of the predictors of metabolic syndrome formation.

Conclusions. Blood lipid spectrum in non-alcoholic steatohepatitis with co-morbid COPD, HTN and obesity is characterized by a significant increase in general cholesterol, low-density lipoprotein cholesterol, triglycerides and atherogenic index. The NASH disease on the background of obesity and COPD on the background of high blood pressure is accompanied by the formation of the most atherogenic types of

dyslipidemia according to Frederickson. The results of the study can be regarded as indicators for stratification of cardiovascular risk in patients with COPD grade II in the acute phase in combination with HTN stage II and NASH on the background of obesity.

ОСОБЕННОСТИ РЕГУЛЯЦИИ ТИРЕОИДНЫХ ГОРМОНОВ В АСПЕКТЕ ФИЗИОЛОГИИ

Ахраров Хабибулла Хамидуллаевич

доцент

кафедры фармакологии, физиологии

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Юлдашева Хуснора Фуркатовна

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Мирзамухамедова Комила Жавлоновна

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Гафорова Ситора

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Интеграция клеток, тканей и органов в единый человеческий организм, приспособление его к различным изменениям внешней среды или потребностям самого организма осуществляется за счет нервной и гуморальной регуляции. Система нейрогуморальной регуляции представляет собой единый, тесно связанный механизм. Во-первых, природа биоэлектрических процессов является физико-химической, т.е. заключается в трансмембранных перемещениях ионов. Во-вторых, передача возбуждения с одной клетки на другую или исполнительный орган происходит посредством медиатора. И, наконец, наиболее тесная связь между механизмами прослеживается на уровне гипоталамо-гипофизарной системы. Гуморальная регуляция возникла раньше. В дальнейшем, в процессе эволюции, она дополнилась высокоспециализированной нервной системой, которая осуществляет свои регуляторные влияния на органы и ткани с помощью нервных проводников,

передающих нервные импульсы. Для передачи нервного сигнала требуются доли секунды. Поэтому нервная система осуществляет запуск быстрых приспособительных реакций при изменениях внешней или внутренней среды.

Гуморальная регуляция - это регуляция процессов жизнедеятельности с помощью веществ, поступающих во внутреннюю среду организма (кровь, лимфу, ликвор). Гуморальная регуляция обеспечивает более длительные адаптивные реакции. К факторам гуморальной регуляции относятся гормоны, электролиты, кинины, простагландины, различные метаболиты и т.д.

Регуляторные гипоталамические гормоны – группа нейропептидов, включая недавно открытые энкефалины и эндорфины, действуют не только как гормоны, но и выполняют своеобразную медиаторную функцию. Некоторые из регуляторных гипоталамических пептидов обнаружены не только в нейронах головного мозга, но и в особых клетках других органов, например, кишечника: это вещество P, нейротензин, соматостатин, холецистокинин и др. Клетки, вырабатывающие эти пептиды, образуют, согласно современным представлениям, диффузную нейроэндокринную систему, состоящую из разбросанных по разным органам и тканям клеток. Клетки этой системы характеризуются высоким содержанием аминов, способностью к захвату предшественников аминов и наличием декарбоксилазы аминов. Отсюда название системы по первым английским словам Amine Precursors Uptake and Decarboxylating system – APUD – система – система захвата предшественников аминов и их декарбоксилирования. Поэтому правомерно говорить не только об эндокринных железах, но и об их эндокринной системе, которая объединяет все железы, ткани и клетки организма, выделяющие во внутреннюю среду специфически регуляторные вещества.

Принципиально важными для нормального развития центральной нервной системы (ЦНС) являются гормоны щитовидной железы. Если внутриутробное развитие плода проходит в условиях дефицита тиреоидных гормонов, то задерживается рост КБП и мозжечка замедляется рост тел нейронов переднего мозга, нарушается рост аксонов, дендритов и их

миелинизация практически во всех отделах мозга, наблюдается задержка дендритной арборизации клеток Пуркинье. Вероятно, в основе этих многочисленных морфологических нарушений развития мозга может лежать либо дефицит регулирующего влияния тиреоидных гормонов на относительно большое количество генов, либо нарушение регуляции нескольких ключевых генов в различных типах нервных клеток и областях мозга. В частности, установлено регулирующее влияние тиреоидных гормонов в процессе развития мозга на гены, контролирующие синтез белков цитоскелета актина и тубулина, образование синтазы простагландина D₂, образование основного белка миелина и миелин-связывающего гликопротеина, а также некоторых рецепторов нейронов мозга. Особый интерес представляют данные о регулирующем влиянии тиреоидных гормонов на гены, контролирующие образование факторов роста – нейротрофинов, ответственных за развитие и дифференцировку нейронных популяций ЦНС. Обнаружено, что в процессе развития тиреоидные гормоны в различных областях мозга по-разному регулируют экспрессию генов, контролирующих образование нейтрофинов и их рецепторов. В частности, тироксин, стимулирует экспрессию генов фактора роста нервов и нейтрофина-3 в мозжечке крыс в перинатальном периоде развития и в гиппокампе взрослых животных. Если у новорожденных крыс с нормальной функцией щитовидной железы наблюдается в первой неделе прогрессивное увеличение уровня мРНК актина и тубулина клеток мозга, то у гипотиреоидных животных имеет место значительное замедление прироста содержания мРНК этих белков. В течение второй и третьей недель развития гипотиреоидных животных, в отличие от быстрого восстановления уровня мРНК у контрольных животных, скорость снижения содержания мРНК тубулина и актина остается существенно сниженной, а в период восстановления – затянутым. Причиной всех этих изменений является нарушение при гипотиреозе процессов регуляции экспрессии генов, контролирующих синтез тубулина и актина, имеющих важное значение для развития мозга в критический период синаптогенеза.

Очевидно, что в основе нарушений морфологического развития мозга и, вероятно, нарушения его функции после окончания периода развития, лежат измененные биохимические процессы. В отсутствие тиреоидных гормонов вес мозга у новорожденных понижен, размер нейронов коры уменьшен, снижены скорости синтеза и содержание РНК на единицу массы мозговой ткани, снижено содержание белка, ферментов, необходимых для синтеза ДНК, нейромедиаторов и их синаптических рецепторов, липидов миелина. При гипотиреозе замедляется синтез фосфолипидов, являющихся структурными компонентами миелина. При гипотиреозе замедляется синтез фосфолипидов, являющихся структурными компонентами миелина. После тиреоидэктомии у новорожденных крысят уменьшается в мозге и мозжечке на 50-60% содержание цереброзидов и сульфатидов, и на 25% холестерина, однако, в целом метаболические нарушения при постнатальном гипотиреозе более выражены в КБП, чем в мозжечке.

Развитие астроцитов в меньшей степени страдает при гипотиреозе, чем развитие нейронов мозга. В то же время, тиреоидные гормоны играют важную роль в дифференцировке олигодендроцитов, понижая жидкость их плазматических мембран путем изменения содержания фосфолипидов, холестерина и белков.

В экспериментах на животных показано, что тиреоидные гормоны играют важную роль в регуляции экспрессии генов, контролирующей синтез различных изоформ O_6 -гуаниннуклеотидтрифосфат связывающих белков, которые, как известно, участвуют в передаче сигнала от активированных гормонами или другими антагонистами рецепторов клеточной поверхности нейрона к внутриклеточным эффекторным ферментам, модулирующим скорость протекания различных биохимических реакций или изменяющим проницаемость или перенос ионов через нейтральную мембрану. Зависимый от влияния тиреоидных гормонов синтез G-белков имеет важное значение в регуляции роста и дифференцировки нервных клеток. Его нарушение является одной из причин того, что при дефиците и, возможно, при избытке тиреоидных

гормонов в раннем постнатальном периоде нарушается синхронизация программ нейрональной пролиферации, дифференцировки, миелинизации и адресного синаптогенеза.

У детей, родившихся с агенезией щитовидной железы или с ее пониженной функцией, имеют место нарушения в развитии синапсов и более поздние процессы миелинизации. Такие дети в последующем характеризуются задержкой развития психических функций. Однако, поскольку основные процессы развития структур и функций мозга интенсивно протекают после рождения, то своевременно (до 45-дневного возраста) и адекватно проведенная заместительная терапия тироксином обеспечивает нормальное дальнейшее развитие мозга и его функций.

Таким образом, подводя итог литературного обзора можно сказать, что тиреоидные гормоны могут непосредственно влиять на различные процессы не только развивающейся нервной системы, но и на нервные процессы у взрослых животных и человека. По-видимому, этим можно объяснить, что в мозге концентрация тиреоидных гормонов поддерживается в узких пределах колебаний.

ЛИТЕРАТУРА

1. Теппермен Дж., Теппермен Х. Физиология обмена веществ и эндокринной системы. Медиа. 2012 г.с-15-18
2. Ерофеев Н.П., Парийская Е.Н. Физиология эндокринной системы. СпецЛит. 2013 г.с.11-12.
3. Иванов А.А. Сравнительная физиология животных / А.А. Иванов, О.А. Войнова, Д.А. Ксенофонтов, Е.П. Полякова/ Изд-во «Лань», 2014. - 416с.
4. Струков Д.А. Разработка инструментов управления медицинской помощью больным первичным гиперпаратиреозом, автореферат, Воронежская государственная медицинская академия им. Н.Н. Бурденко, Воронеж 2008.- С.3.
5. Черенько С.М. Современное состояние проблемы диагностики и лечения первичного гиперпаратиреоза // Современные аспекты хирургической

эндокринологии: Лекции XI (XIII) Российского симпозиума с международным участием по хирургической эндокринологии. – СПб.: WELCOME, 2003. – Т.2. - С.121-128.

6. Silverberg SJ, Bilezikian JP. “Incipient” primary hyperparathyroidism: a “forme fruste” of an old disease. *J Clin Endocrinol Metab* 2003;88;5348-5352.

7. Sokoll LJ, Wians FH, Remaley Jr Remaley AT. Rapid Intraoperative Immunoassay of Parathyroid Hormone and Other Hormones: A New Paradigm for Point-of-Care Testing. *Clin Chemistry* 2004; 50: 1126–1135.

УДК: 616-06

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧАСТОТИ ВИНИКНЕННЯ
МІОКАРДИТИЧНИХ УСКЛАДНЕНЬ В ХВОРИХ НА COVID-19 ТА
ВАКЦИН-АСОЦІЙОВАНИХ МІОКАРДИТІВ**

Борона Вікторія Олегівна

Студентка 5 курсу 16 групи

Рудан Іванна Василівна

асистент кафедри інфекційних хвороб

та епідеміології БДМУ

Буковинський державний медичний університет

Анотація: Сьогодні, поряд із більш традиційними завданнями та покликаннями, що їх вважають характерними для наукової спільноти, постає нове – подання всього наявного масиву наукових даних у вигляді коротких, узагальнюючих аналізів вузькоспеціалізованих питань. Це завдання є відповіддю на мінливі віяння, які поширюються в медіа, зокрема заявам, що базуються лише на уривках інформації, і не репрезентують реальну картину дійсності. Зокрема, питанням, що потребує такого висвітлення стала порівняльна характеристика частоти виникнення міокардитичних ускладнень в хворих на COVID-19 та вакцин-асоційованих міокардитів.

Ключові слова: COVID-19, вакцинація, вірус, міокардит, м-РНК.

Актуальність: надзвичайна поширеність SARS-CoV-2[4] та ймовірні важкі наслідки роблять важливим вивчення особливостей перебігу цього захворювання, а зокрема, ризику виникнення ускладнень[4, 5]. Водночас існує тенденція до підвищення стурбованості населення стосовно вакцинації від COVID-19. Таким чином порівняльна характеристика ймовірності важких кардіальних ускладнень, зокрема міокардитів, дозволить оцінити серйозність небезпеки Covid-інфекції та правомірність побоювань стосовно вакцини[1, 2].

Мета: оцінити частоту виникнення міокардитичних ускладнень в

неімунізованих хворих на COVID-19 та вакцин-асоційованих міокардитів

Матеріали і методи: задля оцінки висвітлених питань було проведено аналіз сучасної наукової літератури, зокрема статей стосовно частоти ускладнень після перенесеної COVID-інфекції та наукові публікації, що відображали міокардит, як вакцин-асоційоване ускладнення, як епідеміологічно так і в аналізі окремих кейсів.

Матеріали і методи: аналіз даних наукової літератури стосовно типової клінічної картини активного запалення міокарду в пацієнтів, що хворіють на SARS-CoV-2. Вивчення метааналізів та окремих кейсів, висвітлених на рецензованих ресурсах авторитетними клініцистами, що стосуються випадків міокардиту в пацієнтів із COVID-19 а також епізодів вакцин-асоційованого міокардиту.

Результати: При аналізі вакцин-асоційованих міокардитів більшість досліджень показують[1, 2], що це рідкісний побічний ефект, який частіше проявляє себе після другої дози і зазвичай виникає у підлітків через 3-20 днів після ін'єкції.

Діагностика поствакцинального міокардиту важча, зокрема через досить помірну клінічну вираженість захворювання, діагностика відбувалась за умови використання МРТ, як методу оцінки стану міокарда[3]. Всі відомі кейси поствакцинального міокардиту закінчились клінічним і лабораторним видужанням пацієнтів без наявних функціональних порушень роботи міокарда.

Міокардит частіше виявляли на фоні вакцинації м-РНК вакцинами, тобто Pfizer-BioNTech і Moderna (в середньому частота такої побічної дії складала 5,98 випадків на 1000000 введених доз). Окрім цього, поставакцинальний міокардит має специфічну вікову тропність і вражає частіше всього молодих людей (12-17 років, 20,94 (95% CI = 19,01–23,01) на мільйон доз, 18-64 років 5,92 (95% CI = 5,62–6,24) на мільйон доз, 65 років і старше = 1.92 (95% CI = 1,65–2,23) на мільйон доз)[2]

Що стосується міокардиту, як ускладнення гострої COVID-інфекції[6], була виявлена набагато вища захворюваність – 150 випадків на 100 000

пацієнтів. Це не тільки суттєво більше, аніж серед пацієнтів тих самих багатопрофільних лікарень[6], які не хворіли на Covid, але й суттєво перевищує показник поствакцинальних міокардитів.

Висновки: висока частота виникнення міокардиту, як ускладнення SARS-CoV-2 в поєднанні із важкістю вірусного міокардиту підтверджується багатьма дослідженнями та описана в межах окремих клінічних кейсів. Водночас поствакцинальний міокардит статистично практично незначимий і до того ж має досить згладжену клінічну картину та позитивний прогноз.

Таким чином проаналізовані нами дослідження доводять високі потенційні ризики Covid-19 для серцево-судинної системи пацієнтів, а також спростовують міф стосовно частих поствакцинальних міокардитів, що, зрештою, призводить до усвідомлення доцільності оперативної та повноцінної вакцинації задля уникнення потенційних ускладнень та інвалідизації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

- 1) Li M, Yuan J, Lv G, Brown J, Jiang X, Lu ZK. Myocarditis and Pericarditis following COVID-19 Vaccination: Inequalities in Age and Vaccine Types. *Journal of Personalized Medicine*. 2021; 11(11):1106. <https://doi.org/10.3390/jpm11111106>
- 2) Perez Y, Levy ER, Joshi AY, et al. Myocarditis Following COVID-19 mRNA Vaccine: A Case Series and Incidence Rate Determination [published online ahead of print, 2021 Nov 3]. *Clin Infect Dis*. 2021;ciab926. doi:10.1093/cid/ciab926
- 3) Salah HM, Mehta JL. COVID-19 Vaccine and Myocarditis. *Am J Cardiol*. 2021;157:146-148. doi:10.1016/j.amjcard.2021.07.009
- 4) Sawalha K, Abozenah M, Kadado AJ, et al. Systematic Review of COVID-19 Related Myocarditis: Insights on Management and Outcome. *Cardiovasc Revasc Med*. 2021;23:107-113. doi:10.1016/j.carrev.2020.08.028
- 5) Siripanthong B, Nazarian S, Muser D, et al. Recognizing COVID-19-related myocarditis: The possible pathophysiology and proposed guideline for diagnosis and management. *Heart Rhythm*. 2020;17(9):1463-1471.

doi:10.1016/j.hrthm.2020.05.001

6) Soumya RS, Unni TG, Raghu KG. Impact of COVID-19 on the Cardiovascular System: A Review of Available Reports. *Cardiovasc Drugs Ther.* 2021;35(3):411-425. doi:10.1007/s10557-020-07073-y

УДК 612:577.15:378.1

АНАЛИЗ ОТДЕЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ ОБРАЗОВАНИЯ В ОБЛАСТИ МЕДИЦИНЫ И БИОЛОГИИ В РАБОТАХ ЕВРОПЕЙСКИХ АВТОРОВ

Князева Марина Владиславовна

д.б.н., профессор

Харьковский национальный университет

им. В. Н. Каразина

Прокопюк Александра Викторовна

к.м.н, доцент

Харьковский национальный медицинский университет

г. Харьков, Украина

Аннотация: По-мнению европейских ученых, представленному на 45 Конгрессе FEBS в июле 2021 года в Любляне, решение таких проблем как развитие навыков трудоустройства студентов в 6-недельном модуле стажировки по биомедицине с использованием интерактивного регистрационного журнала, а также различий в требованиях к получению степени PhD, программ и практик докторантуры в странах Европы и США позволяет повысить эффективность образования.

Ключевые слова: биомедицинские науки, высшее образование, навыки трудоустройства, модуль стажировки, различия в докторантура в странах Европы и США.

Введение. Проблемы повышения эффективности высшего образования в области медицины и биологии неоднократно становились предметом обсуждения на европейских симпозиумах. Не стал исключением и 45 Конгресс Федерации европейских биохимических обществ (FEBS), проходивший в июле 2021 года в Любляне. В число рассматриваемых проблем входило обсуждение развития у студентов-бакалавров навыков трудоустройства в модуле стажировки с критической оценкой этих навыков с помощью интерактивного регистрационного журнала, а также проблема подготовки клинических

специалистов, биомедицинских исследователей и доклиников в качестве компетентных исследователей в ходе обучения в докторантуре по биомедицине и медицине, ведущее к получению степени доктора философии (PhD) в США (Йель с 1865г.) и Великобритании (Оксфорд с 1917г.). Присуждать докторскую степень следует младшим студентам, которые закончили курс аспирантуры и успешно защитили диссертацию, содержащую оригинальные исследования в области естественных или гуманитарных наук. Это требование остается основой для текущей подготовки кандидатов наук в большинстве учебных заведений по всему миру. Однако, несмотря на такое повсеместное распространение, программы докторантуры в разных странах сильно различаются, например, в Великобритании и Скандинавии, в США, Канаде и Европе. Сравнение программ докторантуры в различных учреждениях различных стран позволит учиться друг у друга, повысив гарантии качества докторантуры для подготовки необходимых обществу профессионалов.

Материал и методы исследования. Проведен анализ данных, представленных на 45 Конгрессе FEBS в Любляне в начале июля 2021 года на секции «Образование» ведущими мировыми исследователями высшего образования в области естественных наук [1-8].

Результаты и обсуждение. В работе [1] сообщается о результатах 6-недельного зачетного модуля последнего года обучения, который был специально разработан для развития и улучшения навыков трудоустройства студентов. Важным акцентом этого модуля было то, что стажировки студентов оценивались не только с точки зрения науки, но и с позиций на осмысленную оценку развития навыков трудоустройства. Студенты отмечали степень своей уверенности в своих навыках до, во время и после стажировки в интерактивном регистрационном журнале в рамках итоговой оценки модуля. Важным вопросом, по мнению авторов, был вопрос выбора карьеры и стремлений, а опыт трудоустройства либо подтвердил предыдущий выбор, либо открыл новые горизонты. Регистрационный онлайн-журнал помог студентам почувствовать поддержку своего научного руководителя, находящегося на

расстоянии. За это время студенты дополнительно развили свои навыки трудоустройства и получили доказательства развития навыков, оценили полезность выполненной работы для их будущего карьерного роста.

Еще в 1997г. [2] была указана необходимость расширения ряда «ключевых» компетенций для студентов университетов с целью улучшения их жизненных навыков и навыков трудоустройства. Университеты либо включили эти навыки в основные модули, либо разработали специальные модули, которые развивают такие навыки, наряду с академической учебной программой. Это изменило процесс развития навыков, хотя некоторые сотрудники считали, что учебная программа университета должна быть сосредоточена только на академических предметах. В последнее время акцент сместился на навыки трудоустройства и готовность студентов к работе. Авторы [1] отмечают, что многие работодатели сообщают о неготовности студентов к работе за пределами своей академической дисциплины [3]. Конкуренция между студентами за годовые рабочие места возрастает. Они не могут показать свою компетентность в навыках в заявлении о приеме на работу, навыки трудоустройства часто рассматривают как факультативные мероприятия. Развитие навыков, основанное на критической самооценке и экспериментальном обучении, по мнению [1], будет более эффективным, чем дидактическое обучение таким навыкам.

В этой статье сообщается о результатах модуля магистерского уровня, который был специально разработан для развития и улучшения навыков трудоустройства студентов, изучающих естественные науки, через 6-недельную стажировку в британской организации или зарубежном университете-партнере. Модуль стажировки предназначен для студентов интегрированной магистратуры Школы естественных наук Ливерпульского университета. Это четырехлетняя степень, где первые 3 года составляют бакалавриат, а четвертый год - магистерский. Работа по стажировке проводится летом между 3 и 4 годами обучения и должна проводиться за пределами Школы естественных наук. На стажировку приходится 30 из 120 кредитов четвертого года. Целью

этого модуля является получение студентами практического опыта, который невозможно получить во время обычных проектов в лабораториях. Ключевыми результатами обучения по этому модулю являются следующие: учебное руководство для студентов относительно ожиданий от стажировки и их роли в процессе экспериментального обучения и личностного развития; самооценка учащимися своих предполагаемых компетенций в ряде навыков трудоустройства до, во время и после стажировки, в сочетании с самоанализом того, как эти навыки были развиты и могут быть продемонстрированы; и о том, как эта работа может принести пользу обществу. Во время стажировки сотрудник принимающего учреждения контролирует работу студента. Кроме того, сотрудник Ливерпульского университета оказывает поддержку, необходимую для обучения и личностного развития студентов [4] .

Студенты должны работать с интерактивным регистрационным журналом до начала стажировки, а затем каждую неделю во время стажировки. Журнал имеет три компонента: введение, проверка навыков и вопросы. Студенты заполняют шесть еженедельных онлайн-форм, которые затем читаются и оцениваются в Интернете руководителями Ливерпульского университета, предоставляющими отзывы и предложения по улучшению. Этот журнал также включает аудит навыков, в котором подчеркиваются научные и личные навыки, которые студенты развили во время их зачисления. Мониторинг текущей успеваемости студентов важен для того, чтобы поощрять формирующую обратную связь и диалог между студентами и руководителями университета. Модуль позволил студентам развить ключевые навыки трудоустройства за более короткий 6-недельный период (вместо годичной стажировки). Стажировка способствует развитию навыков, но хорошо организованный и тщательно структурированный, контролируемый и оцениваемый опыт может помочь учащимся лучше понять и осознать развитие своих навыков.

Работа [5] посвящена сравнению докторантуры по биомедицине и медицине для некоторых программ для выпускников в Великобритании и

Скандинавии (Школа медицины, Кардифф; Институт интегративной биологии, Ливерпуль; Медицинский факультет, Берген; Каролинский институт, Стокгольм). Важные различия касаются критериев приема и роли студентов в выполнении (Великобритания) или управлении (Скандинавия) своим проектом. Также разные акценты в отношении диссертации: Великобритания, переплет (200–300 страниц); Скандинавия, опубликованные статьи и небольшой обзор. Исторические основы для последипломного обучения в Великобритании и Скандинавии берут начало из одной концепции фон Гумбольдта (1810 г.) о том, что исследования требуют профессиональной подготовки по программам, по которым аспиранты проводят исследования под руководством и завершают учебу, защищая диссертацию. После этого им присуждают «степень доктора философии». В настоящее время существуют значительные различия в способах организации обучения выпускников. Анализ заполненных анкет (форма разработана Организацией докторантуры в области биомедицины и медицинских наук в Европейской системе (ORPHEUS)), показывает различия в требованиях к поступлению, содержанию обучения по программам докторантуры, формату кандидатской диссертации, способу оценки диссертации и финансовой модели. В Великобритании программы для аспирантов направлены в первую очередь на обучение аспирантов исследовательской работе с особым вниманием практическим методам. В Скандинавии основное внимание уделяется управлению проектами и публикации статей. В какой-то степени различия приводят к неполному признанию тезисов друг друга как основы для написания диссертации.

В Скандинавии недавно программы, связанные с исследовательской подготовкой, были реструктурированы в программы докторантуры, но традиция, согласно которой они основывались на опубликованных исследованиях, была сохранена. Кроме того, с этим изменением правительства Скандинавии признали, что подготовка докторантуры должна быть направлена не только на заполнение академических позиций, но и на вакансии на более широком рынке труда. Были введены соответствующие нормативные акты и

предоставлено финансирование для обеспечения того, чтобы обучение в докторантуре способствовало развитию компетенций, которые были бы полезны для общества в целом.

Еще одно важное различие между Великобританией и Скандинавией связано с тем, что представляет собой «бакалавриат». В Великобритании это традиционно относится к завершению трехлетней программы бакалавриата, тогда как в Скандинавии это относится к пятилетнему «кандидатскому образованию». Традиционная основа для поступления на докторскую программу в Великобритании и Скандинавии различается: в Великобритании для поступления требуется законченная программа бакалавриата, тогда как в Скандинавии требуется законченная программа бакалавриата плюс магистерская программа, включающая 1-летний исследовательский проект.

Третье важное отличие - это бизнес-модель. В Великобритании существует значительная плата за обучение для получения степени доктора философии, и, хотя многие аспиранты получают стипендии, многие этого не делают. В Скандинавии все аспиранты получают зарплату, с них не взимают плату за обучение.

Четвертое, самое фундаментальное отличие - это характер тезиса. В Великобритании основным результатом является длинная диссертация (до 250–300 страниц), в которой описывается работа, которую проделал студент, связь результатов с существующей литературой и перспективы. В Скандинавии диссертация состоит из статей (или рукописей), вытекающих из работы, и резюме, которое охватывает те же вопросы, что и диссертация в Великобритании, но намного короче (обычно около 50 страниц). В то время как студенты несут ответственность за всю проделанную работу, они не обязательно должны делать всю работу сами (что не признается в Великобритании!). В этой статье используется термин «аспирант», хотя многие аспиранты выражают широкое желание называть их «кандидатами» [3]. Существуют значительные различия в подходах к программам докторантуры в Великобритании и Скандинавии. В Великобритании получение докторской

степени считается продолжением образовательной программы бакалавриата, дающей относительно молодым аспирантам возможность узнавать об исследованиях под наблюдением экспертов. Работа должна содержать материалы, пригодные для публикации, но сама публикация не рассматривается как основная цель, и аргументы в пользу платы за обучение убедительны. В Скандинавии же, напротив, более старшие и более образованные аспиранты чаще всего уже имеют исследовательский опыт. В Скандинавии руководители ожидают, что их аспиранты поддержат деятельность своей исследовательской группы публикациями, а зарплата и степень доктора философии, которую они получают, являются компенсацией за это. Скандинавскому подходу в значительной степени следуют и другие европейские страны [6]. Поскольку оба подхода приводят к эквивалентному титулу «степень доктора философии», возникает вопрос, схожи ли компетенции выпускников докторантуры в этих двух регионах. Целью авторов [5] является изучение различий в подходах в надежде, что оба региона могут учиться друг у друга. В работе [7] сравнили программы докторантуры США и Европы в четырех репрезентативных учреждениях (Университет Вандербильта, Университет Манитобы, Каролинский институт и Медицинский университет Граца), используя утвержденный опросник (ORPHEUS) для оценки ключевых аспектов обучения. Было выявлено существенное совпадение целей и содержания программ докторантуры в областях наставничества, содержания диссертаций и передаваемых навыков, но также значительные различия в структуре программ докторантуры, наставничестве и оценке докторских диссертаций. Большинство аспирантов в США поступают на программы после получения степени бакалавра. Степень магистра не требуется для поступления на программы докторантуры. Многие программы в Соединенных Штатах используют «зонтичный» механизм поступления, при котором студенты принимаются в общую программу обучения, построенную на основе основной учебной программы, которая дополняется возможностью опробовать ряд лабораторий и дисциплин. Студенты выбирают наставника (или научного

руководителя в Европе) и конкретную программу обучения. Через 2 года студенты сдают квалификационный экзамен, а затем проводят 3 или более лет, работая над конкретным исследовательским проектом. Срок получения диплома после поступления составляет более 6,5 лет [8]. Первые 2 года программы Vanderbilt PhD в США очень похожи на европейскую магистерскую программу. Стандартизированное время от начала бакалавриата до получения докторской степени варьируется от 8 до 9 лет по североамериканским и европейским программам, но на практике может быть значительно дольше из-за расширения программы PhD. Студенты в Граце должны включить в свою диссертацию хотя бы одну опубликованную статью, и это может задержать процесс. В ведущие университеты США, такие как Vanderbilt, поступление соискателей на получение докторской степени в области биомедицинских наук предполагает подачу заявления на программу обучения, краткое изложение предыдущего опыта исследований, академические справки, результаты стандартизированных тестов и список рекомендателей, которые могут прокомментировать достижения и способности кандидата. Заявки оценивает приемная комиссия. Редко студенты принимаются с намерением присоединиться к заранее выбранной лаборатории факультета. В США двухлетний период перед квалификационным экзаменом дает студентам время для разработки проектов в качестве важного первого процесса исследовательской подготовки, что является преимуществом американского подхода. Во всех учреждениях, включенных в анализ, аспиранты получают финансовую поддержку. Но это не универсальная поддержка. В некоторых странах студенты должны платить за обучение. В североамериканской модели у кандидатов наук есть диссертационный комитет, состоящий из наставника и 3-5 преподавателей, который гарантирует обратную связь со студентом в отношении его успеваемости первые 2 года в докторантуре и обсуждение проводимых исследований. В европейской модели кандидаты на степень доктора философии принимаются в исследовательскую группу наставника, и затем наставник несет ответственность за обеспечение того, чтобы студент

планировал и выполнял диссертационный проект в течение последующих 3–4 лет. Таким образом, сравнивая и противопоставляя практики между учреждениями и континентами, считают авторы [7], можно расширить наши взгляды и учиться друг у друга. Учитывая глобализацию занятости в научном секторе, и что постдокторские периоды часто проводятся в другой стране, это дает дополнительные преимущества для знания или оценки различных систем подготовки кандидатов наук в разных частях земного шара.

Выводы. Развитие навыков трудоустройства у студентов в ходе 6-недельного зачетного модуля стажировки с акцентом на критическую оценку развития в интерактивном регистрационном журнале ведет к пониманию ими различных проблем, а также различных приоритетов в производственных, клинических и академических условиях. Хорошо организованный и структурированный, контролируемый и оцениваемый опыт помогает учащимся осознать развитие своих навыков, их место в процессе личного и научного развития.

Анализ скандинавских докторских диссертаций (основанных на публикациях с несколькими авторами) и британских диссертаций (часто без сопроводительных публикаций) поможет понять основу британских и скандинавских тезисов, а также ценность каждого из них.

Объединяющим фактором в образовательных учреждениях во всем мире должно быть стремление повысить гарантии качества докторантуры, чтобы предоставить обществу новые поколения полностью подготовленных и творческих профессионалов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Mello L.V., Varga-Atkins T., Edwards S.W. A structured reflective process supports student awareness of employability skills development in a science placement module.- FEBS OpenBio (2021) Volume 11, Issue 6.-P.1524-1536
2. Report of the National Committee of Inquiry into Higher Education, Higher Education in the Learning Society (The Dearing Report) (1997) Last accessed

<http://www.educationengland.org.uk/documents/dearing1997/dearing1997.html>

3. Hurrell SA (2016) Rethinking the soft skills deficit blame game: employers, skills withdrawal and the reporting of soft skills gaps. *Hum Relat* 69, 605– 628.

4. Moore T. and Morton J. (2017) The myth of job readiness? Written communication, employability, and the “skills gap” in higher education. *Stud High Educ* 42, 591– 609.

5. Williams A., Jones M.G., Jonsson R., Harris R.A., Mulvany M.J. (2019) A comparison of doctoral training in biomedicine and medicine for some UK and Scandinavian graduate programmes: learning from each other.- *FEBS Open Bio.*- V.9.- I.5.-P.830-839

6. Mulvany M.J. (2013) Biomedical PhD education—an international perspective. *Basic Clin Pharmacol Toxicol* 112, 289– 295.

7. Barnett J.V., Harris R.A., Mulvany M.J. (2017) A comparison of best practices for doctoral training in Europe and North America.-*FEBS Open Bio.*- V.7.- Issue10.-P.1444-1452.

8. National Science Foundation, National Center for Science and Engineering Statistics (2015) Doctorate Recipients from US Universities: 2014. www.nsf.gov/statistics/2016/nsf16300

SARS-COV-2 ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ГЕПАТОБІЛІАРНУ СИСТЕМУ

Колєсник Дмитро Іванович

Студент 4 групи, 5 курсу, МФ1

Буковинського державного медичного університету

Науковий керівник:

Меленко Світлана Романівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри

інфекційних хвороб та епідеміології

Буковинського державного медичного університету

Вступ. На сьогодні SARS-CoV-2 (severe acute respiratory syndrome coronavirus-2) є найбільш актуальною проблемою в світі. Сучасні дані свідчать, що SARS-CoV-2 має здатність уражати всі органи та системи організму, в тому числі і гепатобіліарну систему.

Мета роботи. Проаналізувати дані наукової літератури щодо впливу SARS-CoV-2 на гепатобіліарну систему. Продемонструвати основні патогенетичні механізми ураження печінки.

Матеріал і методи. Огляд наукових робіт, протоколів, досліджень ВООЗ щодо впливу SARS-CoV-2 на гепатобіліарну систему.

Результати і обговорення. Більшість досліджень [2, 5, 6, 11] вказують на те, що SARS-CoV-2 може маніфестувати печінковими симптомами. У третини госпіталізованих пацієнтів активність АСТ зростала на 30,9%, АЛТ - на 32,7% [3]. При цьому рівень загального білірубіну не перевищував нормальних значень ($13,21 \pm 1,17$ мкмоль/л), а рівень загального білка становив $70,9 \pm 1,66$ г/л. За результатами даних літератури одним із патогенетичних аспектів SARS-CoV-2 є зв'язування шипового білка вірусу з ангіотензинперетворювальним ферментом-2 (АПФ-2), що залежить від рівня його експресії в різних типах клітин [5]. Відомо, що рівень експресії АПФ-2 в холангіоцитах співставний із рівнем експресії клітин альвеолярного типу 2 і в десятки разів вище, ніж в гепатоцитах [4]. Холангіоцити є багатофункціональними і відіграють значну роль у регенерації печінки та імунних реакціях, що вказує на те, що у пацієнтів

із SARS-CoV-2 може мати місце вірус-індуковане ураження печінки [9]. Також розглядається тип гострого ураження печінки при SARS-CoV-2 як наслідок застійної гепатопатії при гострій кардіоміопатії, тромбоемболії легеневої артерії та легеневої гіпертензії [1, 7]. Тяжкий ішемічний гепатит, який характеризується вираженим збільшенням рівня АСТ, може розвиватися в пацієнтів із SARS-CoV-2, які перебувають у критичному стані [8]. В окремих випадках, при прогресуванні SARS-CoV-2, спостерігається збільшення рівня лужної фосфатази, що може бути пов'язано з холестазом, сепсисом і гепатотоксичною дією ліків, зокрема такий вплив може мати парацетамол (характерним є гепатоцелюлярний тип гострого ураження печінки за умови застосування дози, що перевищує 4 г на добу, протягом тижня й більше), азитроміцин (холестатичний тип ураження переважає над гепатоцелюлярним), статини (гепатоцелюлярний тип ураження переважає над холестатичним), гідроксихлорохін (немає даних про виникнення ускладнень) [9].

За даними Fan Z. et al. [4], підвищення печінкових ферментів може виникнути в результаті імунного ушкодження, викликаного запальною відповіддю. Імуноопосередковане пошкодження через системне запалення супроводжується розвитком цитокинового шторму. Поява цього синдрому пов'язана з активним вивільненням протизапальних цитокінів і маркерів запалення, таких як фактор некрозу пухлин, ІЛ-2, 6, 7, 18, гранулоцит-колонійстимулюючий фактор, інтерферон, феритин [10]. В свою чергу запальна відповідь може викликати гепатоцелюлярний або змішаний тип пошкодження, що характеризується підвищенням рівня сироваткових трансаміназ, гепатомегалією, розвитком жовтяниці і печінкової недостатності.

Висновок. Розвиток коронавірусної хвороби супроводжується ураженням печінки, яке корелює із тяжкістю перебігу SARS-CoV-2. Патогенетичні механізми ураження печінки при SARS-CoV-2 ще до кінця не вивчені. Проте наведених даних достатньо, щоб приділяти увагу хронічним захворюванням гепатобіліарної системи і корегувати лікування коронавірусної інфекції, уникаючи розвитку порушення функції печінки.

ЖИТЕПАТҮПА

1. Gu J, Han B, Wang J. COVID-19: gastrointestinal manifestations and potential fecal-oral transmission. *Gastroenterology*. 2020; 158 (6): 1518-19.
2. Jin X, Lian J-S, Hu J-H, Gao J, Zheng L, Zhang Y-M et al. Epidemiological, clinical and virological characteristics of 74 cases of coronavirus-infected disease 2019 (COVID-19) with gastrointestinal symptoms. *Gut*. 2020; 69 (6): 1002 - 09.
3. Guan W-J, Ni Z-Y, Hu Y, Liang WH, Ou CQ, He JX et al. Clinical Characteristics of COVID-19 in China. *N Engl J Med*. 2020; 382 (18): 1708-20.
4. Zhang W, Du RH, Li B, Xu D, Wang J, Li Z, Lin J. Molecular and serological investigation of 2019-nCoV infected patients: implication of multiple shedding routes. *Emerg Microbes Infect* 2020; 9 (1): 386-9.
5. Fan Z. Clinical features of COVID-19-related liver damage. *Clin Gastroenterol Hepatol*. 2020; 4: 1227-9.
6. Song Y, Liu P, Shi XL, Chu JL, Zhang J, Xia J et al. SARS-CoV-2 induced diarrhea as onset symptom in patients with COVID-19. *Gut*. 2020; 69 (6): 1143 - 44.
7. Ungaro RC, Sullivan T, Colombel J-F, Patel G. What should gastroenterologist and patients know about COVID-19? *Clin Gastroenterol Hepatol*. 2020; 18 (7): 1409 - 11.
8. Boettler T, Newzone PN, Mondelli MU, Matitic M, Cordeo E, Cornberg M et al. Care of Patients with liver disease during the COVID-19 pandemic: EALS-ESCMID position paper. *JHEP Rep*. 2020; 2 (3): 1001-13. DOI: 10.1016/j.jhepr.2020.100113.
9. Bangash MN, Patel J, Parekh D. COVID-19 and the liver: little cause for concern. *Lancet. Gastroenterol. Hepatol*. 2020; 5(6): 529–30.
10. Mehta P. COVID-19: consider cytokine storm syndromes and immunosuppression. *Lancet (London, England)*. 2020; 395(10229): 1033–4. Doi: 10.1016/S0140-6736(20)30628-0.
11. Pan L, Mu M, Ren HG, Yang P, Sun Y, Wang R et al. Clinical Characteristics of COVID-19 patients with digestive symptoms in Hubei, China: a descriptive, cross-sectional. *Am.J Gastroenterol*. 2020; 115 (5): 766-73.

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СИНДРОМ

Лахтадир Тетяна Валеріївна

к.мед.н., доцент

Кафедри описової та клінічної медицини

Національний медичний університет

імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

Незаперечним є означення феномену як незвичайного явища сучасного світу, події, особи, рідкісного факту. За визначенням Канта, феноменом є будь-яке явище, яке можливо пізнати, спостережуване явище чи подія [1]. З огляду на це, посттравматичний синдром є повсякчасним фактом, який здійснився в українському суспільстві. Феномен – це незвичайний, непізнаний, винятковий факт або явище, причина якого невідома. У деяких філософських системах феноменом називають зовнішню сторону явища, досягнути яку можливо тільки на чуттєвому рівні.

У медичній науці термін «стрес» вперше використав канадський вчений Г. Сельє, який вважав, що у відповідь на дію різних за якістю, але сильних і неадекватних подразників в організмі стандартно розвивається один і той же комплекс змін, які характеризують цю реакцію. Цей неспецифічний синдром складається з ряду функціональних і морфологічних змін, що розгортаються як єдиний процес. Психолог виділив три стадії цього процесу: стадію тривоги, стадію резистентності (адаптації) і стадію виснаження. Він також розрізняв конструктивний і деструктивний стрес. Стресова активація може бути позитивною мотивуючою силою (еустресс), а також ослаблює надмірність ситуації (дистрес). Так, стресова реакція може відбуватися по наростаючій від позитивних впливів до негативних наслідків. Це залежить як від індивідуальних особливостей, так і від сили впливу стресорів [2].

Важливу роль у формуванні концепції посттравматичного синдрому зіграло вивчення особистісних змін в учасників локальних війн. На основі

спостережень, зроблених в період бойових дій американської армії в Кореї, була виділена група психічних розладів, яка отримала назву «велика стресова реакція» [3]. Ці порушення визначалися як стан, виникаючий в ситуаціях, коли індивід піддається впливу значному фізичному навантаженню або вираженому емоційному стресу. Важливість досліджень в цій області стала очевидною у середині 70-х рр. ХХ ст., коли американське суспільство вперше впритул зіштовхнулося із проблемами, викликаними дезадаптивними формами поведінки ветеранів В'єтнаму. Виявлене в процесі досліджень зростання числа актів насильства, що здійснюються цими особами, кількості суїцидів, їх неблагополуччя в сфері сімейних і виробничих відносин змусили суспільство вжити необхідних заходів щодо їх реабілітації.

До найбільш частих розладів віддаленого посттравматичного синдрому у колишніх військових відносяться «нав'язливі спогади, які повторюються», які часто набувають форму яскравих чуттєво-образних уявлень та супроводжуються страхом, пригніченням і сомато-вегетативними розладами, а також наростаючими станами відчуження і байдужості з втратою раніше властивих їм інтересів, почуттям провини, страхітливими сновидіннями бойового змісту і характерологічними змінами [4]. Також звертається увага на виражену специфіку психічних порушень, а також на динаміку розгортання картини посттравматичного синдрому. В багатьох випадках хворобливі переживання не зникають з часом і, стаючи все більш виразними, проявляються раптово на тлі зовнішнього благополуччя [5].

Була створена нейропсихологічна гіпотеза, яка узагальнює психофізіологічні і біохімічні дослідження в цій області. Будь-які подразники, які пов'язані з екстремальною ситуацією, викликають в мозку надмірну концентрацію гормону норепінетріна, що веде до порушення збалансованості реакцій збудження і гальмування. У цих випадках у осіб, які страждають посттравматичними порушеннями, спостерігається гарячковий пульс і різкий стрибок кров'яного тиску, які за своєю інтенсивністю неадекватні ситуації, що склалася. В основі подібних збоїв в роботі ендокринних механізмів лежить факт

тривалого перебування в зоні бойових дій, де військові довгий час відчують страх, почуття тривоги і злості. Це виявляється непосильним навантаженням для стресового апарату мозку, в результаті чого мозок може втратити здатність регуляції рівня гормонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант. Переклад з німецької Ю. Федорченка. – Київ : Юніверс, 2000. – 504 с.
2. Самойлова О. В. Особистісна самооцінка дітей із сімей вимушених переселенців із проявами посттравматичного стресового розладу / О. В. Самойлова // Медична психологія. – 2016. – № 2. – С. 26–31.
3. Цихоня В. Пам'ятка про посттравматичний стресовий розлад / В. Цихоня // Мистецтво лікування. – 2014. – № 7–8 (113–114). – С. 57–58.
4. Чернуха І. О. Психокорекція особистості засобами арт-терапії : дис. ... канд. психол. Наук : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / І. О. Чернуха [наук. кер. А. Е. Мелоян]. – Ялта, 2010. – 290 с.
5. Ярошок Ю. В. Регуляція психічної напруженості військовослужбовців в умовах службово-бойової обстановки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. Наук : 20.02.02/ Ю. В. Ярошок. – Хмельницький : НАПВУ, 2001. – 24 с.

УДК: 618.3-06:616.831

ЕТИОЛОГІЯ ЦЕРЕБРО-ВАСКУЛЯРНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ПІД ЧАС ВАГІТНОСТІ ТА У ПІСЛЯПОЛОГОВОМУ ПЕРІОДІ

Печеряга Світлана Володимирівна

к.мед.н., асистент кафедри акушерства
гінекології та перинатології

Заньків Марія Миколаївна

Клантюк Ярослав Михайлович

студенти 5 курсу

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Анотація: У статті наведені дані огляду літературних джерел щодо причин церебро-васкулярних захворювань під час вагітності та у післяпологовому періоді. Встановлено, що факторами ризику є гіпертонічна хвороба, прееклампсія, еклампсія, серповидно-клітинна хвороба, системний червоний вовчак, мігрень, коагулопатія та вживання тютюну.

Ключові слова: інсульт, вагітність, цереброваскулярна патологія.

Актуальність. Церебро-васкулярна патологія має найвищий ризик виникнення у третьому триместрі та протягом 6 тижнів після пологів й включає ішемічний інсульт, тромбоз венозних вен мозку, внутрішньомозковий крововилив, синдром зворотної церебральної вазоконстрикції та синдром задньої зворотної енцефалопатії. У недавньому метааналізі частота артеріальних ішемічних інсультів під час вагітності становила 12,2 на 100 000 осіб (розділяючи артеріальний та венозний тромбоз [1]).

У вагітних жінок найбільш часто артеріальна гіпертензія спостерігається при важкій акушерській патології (прееклампсія та еклампсія), що необхідно враховувати лікарям при спостереженні за перебігом вагітності, своєчасно її діагностувати та проводити профілактику цереброваскулярної патології [2]. Інсульт при вагітності та післяпологовому періоді є частою причиною

інвалідності та смертності майбутніх матерів [3].

Мета. Проаналізувати дані літературних джерел щодо причин виникнення церебро-васкулярних порушень у вагітних жінок та у післяпологовому періоді.

Матеріали та методи дослідження. Аналіз відкритих джерел сучасної медичної літератури щодо причин виникнення церебро-васкулярних порушень у вагітних жінок та у післяпологовому періоді.

Обговорення результатів дослідження. Аналізуючи дані наукового дослідження Японського товариства боротьби з інсультом, які провели широкомасштабне опитування в періоді з 2012-2013 років, варто зазначити, що геморагічний інсульт спостерігався у 111 випадках (73,5%), ішемічний – у 37 (24,5%), змішаний тип – у 3 випадках (2,0%). За їх оцінкою, частота інсульту, пов'язаного з вагітністю, становила 10,2 на 100 000 пологів. Основними причинами крововиливу були: аневризма - у 19,8%, артеріовенозна мальформація – у 17,1%, гіпертонія, спричинена вагітністю – у 11,7%, і синдром HELLP (гемоліз, підвищення рівня печінкових ферментів і низький рівень тромбоцитів) – у 8,1% випадків. У 59 (53,1%) вагітних виявлено церебро-васкулярні захворювання, що спричиняють крововилив. Серед усіх ішемічних інсультів у 28 (75,7%) жінок вони були артеріальними та у 9 (24,3%) – венозними [4].

Підвищений артеріальний тиск - не являється єдиною причиною гострих інсультів під час вагітності. Насправді, частота церебральних крововиливів низька у жінок з преєклампсією, включаючи тих, хто страждає від важкої гіпертензії. Ще однією причиною інсульту у жінок з преєклампсією є гестаційна ендотеліопатія, що призводить до протеїнурії та набряку і, як наслідок, пошкодження гематоенцефалічного бар'єру [5, 6].

При вагітності розрив церебральної артеріальної аневризми частіше відбувається в третьому триместрі вагітності (в цей період відбувається максимальний запас рідини в організмі вагітної) і в післяпологовому періоді (починаючи з першої доби післяпологового періоду виникає мобілізація

інтерстиціальної рідини в судинне русло). Все це призводить до збільшення об'єму циркулюючої крові, а відповідно і збільшується кількість крові, що потрапляє в аневризму, в результаті чого вона все більше розтягується і розривається. Під час пологів, виникає активація стресових систем, в тому числі і симпатоадреналової, внаслідок підвищення середнього артеріального тиску і, як результат, церебрального перфузійного. При цьому спрацьовує авторегуляція церебрального кровотоку, виникає підвищення тонуусу церебральних судин і зменшення їх просвіту і, як результат, не відбувається збільшення припливу крові до церебральних судин і до самої аневризми. Повторні крововиливи при цій же вагітності відзначаються приблизно у половини жінок [7].

Факторами ризику внутрішньомозкової кровотечі в післяпологовому періоді є вік >35 років, негроїдна раса, попередня гіпертензія, гестаційна гіпертензія, прееклампсія та еклампсія, коагулопатія та вживання тютюну [8].

Існує кілька факторів ризику ішемічного інсульту під час вагітності, включаючи гіпертензію, серповидно-клітинну хворобу, системний червоний вовчак та мігрень [3].

Показано, що практично усі захворювання серця можуть спричиняти розвиток церебральної емболії. Патологічні зміни клапанів і вроджені вади розвитку — дві групи найбільш поширених причин кардіоемболічного інсульту після порушень серцевого ритму в молодих дорослих пацієнтів. Відкрите овальне вікно виявляється приблизно у 27% дорослих пацієнтів. Добре відомий зв'язок між криптогенним інсультом у молодих з відкритим овальним вікном, яке є в половини цих пацієнтів [9].

Існують дані щодо виникнення інсультів у вагітних на тлі відкритого овального вікна [10, 11]. Вагітність асоціюється з гіперкоагуляційними порушеннями і підвищенням ризику венозних тромбоемболій. Під час вагітності та в післяпологовому періоді ішемічний інсульт найчастіше обумовлений емболією з вен тазу, ніг, правого передсердя [12]. При цьому розвивається гостра оклюзія середньої мозкової або іншої великої церебральної

артерії з відповідною неврологічною симптоматикою. Переміщення емболів із правої половини серця в ліве може бути викликане незарощенням овального отвору, проведенням трансезофагеальної ехокардіографії, дефектом міжшлуночкової перетинки. Перипартальна кардіоміопатія також може бути чинником розвитку кардіоемболічного інсульту [13]. У масштабному дослідженні, проведеному в США [14], серед 1 408 015 вагітних зареєстровано 183 випадки інсульту і 170 випадків внутрішньочерепних венозних тромбозів.

Слід зазначити, що при вагітності відбуваються фізичні та нейроендокринні зміни, багато з яких мають бути нейропротекторними проти таких тяжких неврологічних проблем, як інсульт. Так, змінюється активність гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової системи, рівень базального кортикостерону змінюється в період пізньої вагітності, а рівні естрогену і прогестерону підвищуються протягом вагітності і зменшуються в останні кілька днів, під їх впливом відбувається ремоделювання серцево-судинної системи, а температура тіла хронічно знижується. Існує гіпотеза, що всі ці зміни повинні захищати мозок вагітної від ішемічного ушкодження. Наприклад, естроген, як відомо, має нейропротективний ефект у мозку після ішемії церебральних судин, а кортикостерон знижує розміри ушкоджень мозку в гіпоксично-ішемічних новонароджених. Гіпотермія також має нейропротективний ефект [15].

Висновок. Беручи до уваги вищезначені дані літератури, можна зробити висновок, що інсульт є нечастим, але серйозним потенційним ускладненням вагітності, пологів та післяпологового періоду, в розвитку якого велику роль відіграють різноманітні фактори. Нажаль, до сьогоденного часу проблема церебро-васкулярної патології під час вагітності обумовлена недостатньою вивченістю причин захворювання і потребує подальшого ретельного вивчення. Також сучасна тенденція до відкладення дітородного віку дає змогу припустити, що пов'язані з віком неврологічні події, такі як інсульт, стануть більш поширеними під час вагітності, тому необхідно розробити ефективні методи профілактики, ранньої діагностики та комплексної терапії і реабілітації

таких хворих.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The incidence of pregnancy-related stroke: A systematic review and meta-analysis / R.H. Swartz, M.L. Cayley, N. Foley [at al.] // *Int J Stroke*. - 2017. - №12(7). – P. 687-697.
2. Дідкова Ю.П. Роль гіпертонічної хвороби як предиктора розвитку гострих і хронічних форм цереброваскулярної патології / Ю.П. Дідкова, В.М. Білошицький // *Гіпертонічна хвороба та інсульт*. – 2012. - № 6. – С.10-14.
3. Ischemic stroke and cerebral venous sinus thrombosis in pregnancy / Hannah J Roeder, Jean Rodriguez Lopez , Eliza C Miller // *Handb Clin Neurol*. - 2020. -№172. – P. 3–31.
4. Strokes Associated With Pregnancy and Puerperium: / Kazumichi Yoshida, Jun C Takahashi, Yohei Takenobu [at al.] // *A Nationwide Study by the Japan Stroke Society* – 2017. - №48(2). – P.276-282.
5. Treadwell S.D. Stroke in pregnancy and the puerperium / S.D. Treadwell, B. Thanvi, T.G. Robinson // *Postgrad Med J*. - 2008. - №84(991). – P. 238-245.
6. Prognostic role of neutrophil-to lymphocyte ratio in patients with brain arteriovenous malformations / Zhang Sunfu, Jing Zhang, Qingqing Ren [at al.] // *Oncotarget*. – 2015. - №9 (1). - Suppl. 1. – P. s1259-s1266.
7. Cranial arteriovenous malformations during pregnancy: A multidisciplinary algorithm for safe management. case series and review of the literature / A. Mohamed, S. Ahmed, H. Tamer [at al.] // *Journal of Neurology & Stroke*. – 2016. - № 4(2). – P. 1-11.
8. Rupture Risk of Cerebral Arteriovenous Malformations During Pregnancy and Puerperium: A Single-Center Experience and Pooled Data Analysis / D. Zhu, P. Zhao, N. Lv [at al.] // *World Neurosurg*. - 2018. - №111. – P. e308-e315.
9. Davalos A. Citicoline preclinical and clinical update 2009—2010 / A. Davalos, J. Secades // *Stroke*. - 2011. - Vol. 42. - P. S36-S9.

10. Giberti L. Pregnancy, patent foramen ovale and stroke: a case of pseudoperipheral facial palsy / L. Giberti, G. Bino, P. Tanganelli // *Neurol. Sci.* - 2005. - Vol.26 (1). - P. 43-45.
11. Lui C.Y. Arrhythmogenic right ventricular dysplasia masquerading as peripartum cardiomyopathy with atrial flutter, advanced atrioventricular block and embolic stroke / C.Y. Lui, F.I. Marcus, R.E. Sobonya // *Cardiology.* - 2002. - Vol.97 (1). - P. 49-50.
12. Prognostic usefulness of left ventricular thrombus by echocardiography in dilated cardiomyopathy in predicting stroke, transient ischaemic attack, and death / T.C. Crawford, W.T. Smith, E.J. Velazquez [et al.] // *Am. J. Cardiol.* - 2004. - Vol. 93 (4). - P. 500-503.
13. Baughman K.L. Peripartum cardiomyopathy / K.L. Baughman // *Curr Treat Options Cardiovasc Med.* - 2001. - Vol. 3(6). - P. 469-480.
14. Lanska D.J. Risk Factors for Peripartum and Postpartum Stroke and Intracranial Venous Thrombosis / D.J. Lanska, R.J. Kryscio // *Stroke.* - 2000. - Vol. 31(6). - P. 1274-1282.
15. Definition and evaluation of transient ischemic attack: a scientific statement for healthcare professionals from the American Heart Association/American Stroke Association Stroke Council; Council on Cardiovascular Surgery and Anesthesia; Council on Cardiovascular Radiology and Intervention; Council on Cardiovascular Nursing; and the Interdisciplinary Council on Peripheral Vascular Disease / J.D. Easton, J.L. Saver, G.W. Albers [et al.] // *Stroke.* - 2009. - Vol.40. - P. 2276-2293.

**ПРОГНОСТИЧНА ОЦІНКА УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І
ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МАТЕРІВ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА
ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК НОВОНАРОДЖЕНИХ ДІТЕЙ**

Сергета Ігор Володимирович

д.мед.н., професор
завідувач кафедри загальної гігієни та екології
Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова

Сергета Діна Петрівна

к.мед.н., лікар-неонатолог

Макарова Ольга Ігорівна

к.мед.н., лікар-педіатр

м. Вінниця, Україна

Анотація: У ході проведених досліджень визначено, що в структурі медико-соціальних характеристик їх матерів найбільший взаємозв'язок з провідними показниками фізичного розвитку новонароджених дітей мають показники, що визначають порядковий номер вагітності і пологів, наявність ускладнень перебігу вагітності та наявність в анамнезі абортів, вік матері, маса тіла матері перед пологами, особливості місця постійного проживання, сімейного положення і соціального статусу жінок, у структурі організації повсякденної добової діяльності і режиму дня їх матерів – показники, що визначають особливості рухової активності, ступеня фізичного і, передусім, емоційного напруження протягом робочого дня, особливості організації професійної діяльності і рівня професійної адаптації, у структурі особливостей особистості їх матерів – показники, які визначають особливості нейротизму, ситуативної і особистісної тривожності, астеничного і депресивного станів, акцентуацій характеру емотивного, тривожного, збудливого та дистимного типів.

Ключові слова: новонароджені діти, фізичний розвиток, матері

новонароджених, особливості особистості, умови життя, взаємозв'язок.

Одним із найважливіших інструментів проведення ефективної прогностичної оцінки окремих проявів та явищ, які відбуваються, слід вважати застосування процедур кореляційного і кластерного аналізу, що надають можливість відповідно або виявити особливості функціональної взаємозалежності основних характеристик досліджуваних об'єктів на підставі визначення ступеня їх близькості у багатовимірному просторі досліджуваних показників, або здійснити класифікацію облікових ознак множини отриманих даних в багатовимірному просторі чинників для виділення чітко окреслених критеріально-значущих якісних і кількісних характеристик процесів, котрі аналізуються [1, с. 436]. Саме такий підхід успішно реалізований у цілому ряді досліджень, проведених протягом останнього часу в галузі гігієни дітей, підлітків та молоді [2, с. 104; 3, с. 126; 4, с. 115; 5, с. 129; 6, с. 139].

Метою наукової роботи було здійснення прогностичної оцінки умов життєдіяльності і особливостей особистості матерів та встановлення закономірностей їх впливу на фізичний розвиток новонароджених дітей на підставі застосування процедур кластерного аналізу.

Дослідження проводились на базі Вінницької обласної клінічної лікарні ім. М. І. Пирогова і Вінницької дитячої обласної клінічної лікарні. Використовувались гігієнічні (визначення особливостей організації добової діяльності та проведення санітарно-гігієнічної оцінки умов перебування), антропометричні (визначення показників фізичного розвитку новонароджених дітей та їх матерів), медико-соціологічні (вивчення соціальних і житлово-побутових умов життя та режиму дня матерів), психодіагностичні (оцінка особливостей особистості матерів) методи та методи статистичного аналізу (статистична обробка одержаних даних, встановлення зв'язків між характеристиками фізичного розвитку та показниками медико-соціальних умов життєдіяльності, особливостей режиму дня і особливостей особистості їх матерів).

Так, в ході використання процедур кластерного аналізу, що спрямовані на пошук закономірностей групування як об'єктів дослідження, так і їх провідних ознак в окремі локальні множини та підмножини, тобто в окремі кластери, на підставі застосування агломераційно-ієрархічного методу встановлені структурні особливості окремих кластерів, що характеризують особливості взаємозв'язку провідних корелят фізичного розвитку новонароджених дітей та комплексу показників, які визначають особливості перебігу періоду вагітності їх матерів (перша класифікаційна ознака), медико-соціальні характеристики, особливості організації повсякденної добової діяльності і режиму дня та рівня трудової адаптації матерів (друга класифікаційна ознака), а також особливості особистості матерів (третьа класифікаційна ознака).

Зокрема, відповідно до першої класифікаційної ознаки у структурі показників, які відображують особливості перебігу періоду вагітності та морфофункціональні особливості організму досліджуваних жінок, як серед матерів, що народили дівчаток, так і серед матерів, що народили хлопчиків, слід було відзначити 3 провідних кластери. У структурі першого кластеру (антропометричні показники матерів) визначальні позиції займали дані щодо маси і довжини тіла жінок, у структурі другого кластеру (медико-соціальні показники) – дані відносно віку, соціального положення та особливостей організації професійної діяльності, у структурі третього кластеру (особливості акушерського анамнезу) – дані щодо порядкових номерів вагітності і шлюбу, наявності абортів, особливостей перебігу вагітності і, передусім, її ускладнень.

Згідно із другою класифікаційною ознакою в структурі показників, які відображують медико-соціальні характеристики, особливості організації повсякденної добової діяльності і режиму дня та рівня трудової адаптації досліджуваних жінок, як серед матерів, що народили дівчаток, так і серед матерів, що народили хлопчиків, слід було відзначити 5 провідних кластерів. У структурі першого кластеру (особливості соціального статусу і житлово-побутових умов проживання) визначальні позиції займали дані щодо соціально-економічних характеристик та особливостей місць постійного проживання

жінок, у структурі другого кластеру (особливості організації добової діяльності) – дані відносно наявності і тривалості провідних режимних компонентів повсякденної діяльності жінок, у структурі третього кластеру (особливості емоційного і фізичного напруження та професійної діяльності) – дані щодо особливостей емоційного і фізичного напруження під час виконання типових видів добової діяльності та професійної діяльності жінок, у структурі четвертого кластеру (особливості мікрокліматичних умов та еколого-гігієнічної оцінки регіону перебування) – дані щодо узагальненої характеристики мікрокліматичних умов місць постійного перебування та наявності забруднень атмосферного повітря, у структурі п'ятого кластеру (особливості рухової активності та застосування оздоровчих процедур) – дані відносно особливостей рухової діяльності та тривалості динамічного компонента в добовому бюджеті часу та включення у режим дня вправ ранкової гімнастики та процедур загартовування.

Зрештою, відповідно до третьої класифікаційної ознаки у структурі показників, які відображують особливості особистості досліджуваних жінок, як серед матерів, що народили дівчаток, так і серед матерів, що народили хлопчиків, слід було відзначити 3 провідних кластери. У структурі першого кластеру (особливості тривожності та астеничного і депресивного станів) визначальні позиції займали дані щодо ситуативної і особистісної тривожності та характеристик астенії і депресії, у структурі другого кластеру (властивості темпераменту і характеру) – дані відносно показників нейротизму, екстравертованості та акцентуацій характеру, у структурі третього кластеру (особливості рівня суб'єктивного контролю і психічних станів) – дані щодо провідних характеристик розташування локусу суб'єктивного контролю та узагальнених корелят психічних станів жінок.

Таким чином, на підставі використання процедур кластерного аналізу визначено, що у структурі медико-соціальних характеристик та житлово-побутових і соціальних умов життя їх матерів найбільший взаємозв'язок з провідними показниками фізичного розвитку новонароджених дітей мають

показники, що визначають порядковий номер вагітності і пологів, наявність ускладнень перебігу вагітності та наявність в анамнезі абортів, вік матері, маса тіла матері перед пологами, особливості місця постійного проживання, сімейного положення і соціального статусу жінок, у структурі організації повсякденної добової діяльності і режиму дня та рівня трудової адаптації їх матерів – показники, що визначають особливості рухової активності і виконання оздоровчих процедур, ступеня фізичного і, передусім, емоційного напруження протягом робочого дня, особливості організації професійної діяльності та узагальненої оцінки характеру трудового процесу і рівня професійної адаптації, у структурі особливостей особистості матерів – показники, які визначають особливості нейротизму, ситуативної і особистісної тривожності, астеничного і депресивного станів, акцентуацій характеру емотивного, тривожного, збудливого та дистимного типів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антомонов М. Ю. Математическая обработка и анализ медико-биологических данных – К., 2006. – 558 с.
2. Мороз В. М., Макаров С. Ю., Серебреннікова О. А., Сергета І. В. Навчальний стрес та психофізіологічні критерії оцінки адаптаційних можливостей організму студентів закладів вищої медичної освіти. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. – 184 с.
3. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. – 208 с.
4. Сергета І. В., Бардов В. Г., Дреженкова І. Л., Панчук О. Ю. Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. – 184 с.
5. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі

стоматологічних спеціальностей). – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. – 348 с.

б. Тимощук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. – 272 с.

УДК 61

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЖІНОЧОЇ СТАТЕВОЇ СИСТЕМИ У НОВОНАРОДЖЕНИХ ДІТЕЙ

Твердохліб Наталія Гнатівна
Асистент
Іскендерова Севіндж Мехман Кизи
студент
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Анотація: Знання даної теми завжди залишається актуальним й складає основу акушерства, як розділу медицини. Без знання даної теми неможливе повноцінне вивчення акушерства, опанування багатьох тем з акушерства та гінекології.

Ключові слова: зовнішні статеві органи: великі та малі соромітні губи, клітор, присінок піхви, великі залози присінка, зовнішній отвір сечівника, дівоча перетинка; анатомічна будова, функції.

Жіноча репродуктивна система людини - одна з систем органів організму жінки, яка утворює поряд з чоловічою репродуктивну систему людини, відповідальну за продовження роду, і складається з жіночих внутрішніх і зовнішніх статевих органів.

Органи даної системи представлені грудним (молочні залози) і тазові відділами. Вхідні в цю систему органи з точки зору їх розташування на зовнішній поверхні тіла або під нею, в черевній або тазовій порожнинах тіла, ділять на дві групи - внутрішні і зовнішні статеві органи. Зовнішні жіночі статеві органи тазової області в сукупності носять назву вульва (лат. vulva).

Жіноча репродуктивна система взаємопов'язана з іншими органами і системами організму. Вона має загальні елементи з ендокринною та сечовидільною системами. Рівень жіночих гормонів впливає на стан шкірних

покривів і жирової тканини всього організму, а також щільність кісткової тканини, а коливання цього рівня впливають на стан нервової системи і психіки.

За функціонуванням жіночої репродуктивної системи протягом усього життя жінки спостерігають і при необхідності надають медичну допомогу лікарі-гінекологи. Медичним супроводом пологів займаються акушери. Соромітна ділянка (*pubendum femininum*). У новонародженої лобковий горб (*mons pubis*) представлений у вигляді трикутного піднесення нижньої порожнини живота, з краніально опуклою основою, і відгородженою борозною. По боках воно обмежене паховими борознами, що проходять від передньо-верхньої ості клубової кістки до соромітної щілини, (*rima pudendi*), що починається від верхівки лобкового підвищення. Великі соромітні губи (*labium majus pudendi*) набряклі, їх вільний край закруглений, медіальна сторона висока, приблизно 1 см або більше, і покрита сосочками. Великі статеві губи зменшуються у напрямку до передньої спайки (*commissura labiorum anterior*) і залишаються високими тільки ззаду. До народження вони містять невелику кількість жирової тканини, що поступово збільшується. Малі статеві губи (*labium minus pudendi*) відокремлені від великих міжгубною борозною (*interlabial*). Вони тільки частково покриті великими. На їх латеральній поверхні приблизно до 3 років з'являються залози; в 4 роки залози з'являються і на медіальній поверхні. Ці залози дозрівають до шостого року життя. Малі губи обмежують передні дві третини присінка піхви (*vestibulum vaginae*). На цьому рівні задня третина присінка піхви обмежена тільки великими статевими губами. Малі статеві губи у передній частині діляться на 2 пластинки, одна з них проходить попереду клітора (*clitoris*), утворюючи плоть клітора (*preputium clitoridis*). Обидві структури широкі, їх довжина перевищує довжину клітора. До народження статеві губи великі, набряклі, потім зменшуються і до кінця першого року життя починають знову розвиватися. Жирова тканина малих статевих губ розвивається і в період статевого дозрівання. Шкірний покрив статевих органів дещо пігментовані і покриті родовим мастилом. Передня

частина присінка піхви глибока, тому зовнішню частину сечовивідного каналу (*ostium urethrae externum*) погано видно. В період статевого дозрівання його можна побачити. Слизова оболонка статевих органів дуже ніжна, з маленькими залозами присінка піхви (*gl. vestibulares minores*), які не мають певних особливостей. Дуже швидко розвиваються великі залози присінка (*gl. vestibulares majores*) порівняно з малими. Дівоча пліва (*hymen*) це сполучнотканинна перетинка, що закриває вхід у піхву в незайманих дівчат. Отвір дівочої пліви може мати різну форму, іноді таких отворів є два, також отвір швидко збільшується у віці від 16-18 років. Якщо гімен не має отвору, це може стати на заваді відтоку менструальної крові та є явищем патологічним. Статеві тільця (*corpusnthe genitalia*) з'являються на другому році життя. Клітор довгий, з увігнутою верхівкою. Цибулина присінка (*bulbus vestibuli*) розвинена слабо. Жіночий сечовипускальний канал (*urethra feminina*) довжиною 29 мм (у дорослої 30 - 38 мм), ширше, ніж у дорослої, і має дуже косий напрямок; він зігнутий, з передньою опуклістю. У грудної дівчинки внутрішній отвір сечівника розташований на 11 мм каудальніше, ніж у новонародженої. У дитинстві розвивається м'язовий шар, в шкільний період сфінктер остаточно розвинений. У 13 років сечовипускальний канал повністю сформований. У дорослої він відділений від лобкового зрошення жировою тканиною. Молочна залоза (*gl. mammaria*) слабо розвинена до 6 місяців, потім набуває будову, яка залишається без зміни до періоду статевого дозрівання. До цього часу у дівчаток молочна залоза збільшується, розвивається її жировий шар, і вона набуває остаточно форму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. http://www.akusherstvo.ltd.ua/aa_1_1_03.html
2. <https://medcentr.zp.ua/menstrual-cycle/>
3. Andronescu, A. Embriologie. I. M. F., Bucuresti, 1963.
4. Waldeyer, A. Anatomie des Menschen. Berlin, W. De Gruyter & Co., 1943.

5. Тонков, В. Н. Учебник анатомии человека. Ленинград, Медгиз, 1953.

6. Головацький, А. С. Анатомія людини (в трьох томах). Вінниця, Нова Книга, 2009

PHARMACEUTICAL SCIENCES

УДК 615.322

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОЛЬНИХ СПОЛУК ЗБОРІВ З ВІТЧИЗНЯНОЇ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ

Бородіна Наталія Валеріївна
д. фарм. н., доцент кафедри фармакогнозії
Семенова Альона Володимирівна
Ткаченко Ляна Миколаївна
Петрук Давид Сергійович
Савченко Аліна Олександрівна
здобувач вищої освіти фармацевтичного факультету
Національний фармацевтичний університет
м. Харків, Україна

Анотація. В роботі представлені результати дослідження фенольних сполук зборів з вітчизняної лікарської рослинної сировини. У розроблених лікарських рослинних зборах під умовною назвою «Вербафіт № 18» для застосування у комплексному лікуванні псоріатичної хвороби, «Вербафіт № 24» симптоматичного лікування пошкоджень шкіри, «Вербафіт № 22» для застосування у комплексної терапії депресивних розладів та «Вербафіт № 1» з протизапальною дією визначено кількісний вміст флавоноїдів, дубильних речовин та гідроксикоричних кислот.

Ключові слова. Фенольні сполуки, лікарська рослинна сировина.

Вступ. Останнім часом інтенсивне застосування синтетичних препаратів, не завжди виправдана терапія антибіотиками, особливо під час лікування хронічних захворювань призводить до виникнення алергії, зниженню імунітету, порушенню функцій органів та систем, погіршує якість життя хворих. Всі ці фактори призводять до збільшення інтересу до фітотерапії, як самотійному,

так ї допоміжному методу, що застосується у комплексному лікуванні багатьох захворювань, особливо з хронічним перебігом та ускладненими суміжними хворобами.

На сьогоднішній день к найбільш значимим медико-соціальним проблемам у всьому світі захворюванням відноситься псоріатична хвороба та депресивні розлади. [1, с. 29-36; 7, с. 174-175; 9]. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, депресією страждає близько 300 млн людей по всьому світі. У країнах з низьким і середнім рівнем доходу, до яких належить Україна, лікування депресії часто відсутнє або недостатньо розвинене, тому показники захворюваності у нашій країні продовжують зростати. У лікуванні та профілактиці цих важких патологій чільне місце належить фітотерапії. Фітопрепарати, які містять складну комбінацію різноманітних біологічно активних речовин, здатних комплексно впливати на всі ланки захворювання і організм в цілому, сприяти мобілізації механізмів саморегуляції організму, відновленню його структурних і функціональних порушень, підвищувати якість та тривалість життя, спричиняти синергічний ефект, що значно посилюється при поєднанні двох і більше рослинних компонентів. Все це робить актуальним дослідження спрямовані на розширення використання в комплексної терапії хронічних захворювань зборів з вітчизняної лікарської рослинної сировини.

Тому метою роботи стало вивчення фенольних сполук розроблених лікарських рослинних зборів під умовною назвою «Вербафіт № 18» для застосування у комплексному лікуванні псоріатичної хвороби, «Вербафіт № 24» - симптоматичного лікування пошкоджень шкіри, «Вербафіт № 22» для застосування у комплексної терапії депресивних розладів та «Вербафіт № 1» з протизапальною дією.

Матеріали та методи. Для аналізу суми флавоноїдів застосовували спектрофотометричний метод з використанням реакції комплексоутворення флавоноїдів з хлоридом алюмінію. Як зразок стандартної речовини використовували ДСЗ рутину. Оптичну густину розчинів вимірювали при довжині хвилі 410 нм у кюветах з товщиною шару 10 мм на спектрофотометрі

СФ-46. Визначення вмісту гідроксикоричних кислот у досліджуваній сировині проводили спектрофотометричним методом за методикою, розробленою сектором молекулярно-спектроскопічних методів аналізу ДНЦЛЗ, яка була наведена у ТФС "Трава еригерону канадського."(42-У-6/37-323-96). Оптичну густину розчинів вимірювали при довжині хвилі 327 нм у кюветах з товщиною шару 10 мм на спектрофотометрі СФ-46. Вміст суми гідроксикоричних кислот обчислювали в перерахунку на хлорогенову кислоту і абсолютно суху сировину. Кількісний вміст суми дубильних речовин визначали методом пермангонатометрії за загальноприйнятою методикою. Ці методи аналізу було використано нами у попередніх дослідженнях. [2, с. 27-33; 6, с. 37-40].

Результати та обговорення. У склад запропонованих зборів включено сировину лікарських рослин з достатньою сировинною базою, які зростають в Україні. Раніше нами було охарактеризовано морфологічні та анатомічні признаки компонентів зборів.

Попередніми дослідженнями встановлена наявність в сировині зборів різних груп біологічно активних речовин: фенологлікозидів, саліцилатів, флавоноїдів, дубильних речовин переважно конденсованої групи, кумаринів, гідроксикоричних кислот, полісахаридів, амінокислот, макро- і мікроелементів. [3, с. 123; 4, с. 95-96; 5, с. 45-46, 8, с. 34 - 44]. Аналіз даних показав, що вміст фенольних сполук у зборах, що досліджуються на достатньо високому рівні. У найбільших кількостях в сировині міститься сума дубильних речовин, у найменших – сума флавоноїдів. Вибір в якості стандартних речовин для визначення кількісного вмісту фенольних сполук – рутину і кислоти хлорогенової був обумовлений тим, що максимум поглинання комплексу рутину з алюмінію хлоридом в присутності кислоти оцтової має дуже близьке значення з максимумом поглинання комплексу, якій утворюють флавоноїди в розчинах екстрактів з тим же комплексоутворювачем, а максимумами поглинання кислоти хлорогенової майже збігаються з максимумами поглинання екстрактів фенольних сполук зі зборів. Статистично оброблені результати кількісного визначення флавоноїдів, дубильних речовин та гідроксикоричних кислот у

зборах наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісний вміст фенольних сполук у зборах.

Збір	Вміст БАР, %, $x \pm \Delta x$, $n = 6$		
	флавоноїдів	дубильних речовин	гідроксикоричних кислот
ВЕРБАФІТ № 1	2,08±0,09	18,43±0,06	3,21±0,09
ВЕРБАФІТ № 18	1,27±0,11	16,14±0,09	2,42±0,17
ВЕРБАФІТ № 22	3,12±0,06	19,17±0,08	4,07±0,12
ВЕРБАФІТ № 24	1,46±0,08	16,97±0,13	2,88±0,07

Перманганатометричний метод є традиційним для кількісного визначення дубильних речовин, проте він має ряд недоліків, одним з яких є те, що цей метод не відрізняється більшою вибірковістю, тому визначається не тільки вміст власно дубильних речовин, але й усіх окислювальних сполук: простих фенолів, фенолкарбонових кислот, флавоноїдів та інших природних органічних сполук, що проявляють відновні властивості. Тому у подальшому вміст дубильних речовин буде визначено за методикою ДФУ.

Висновки. Отримані результати будуть враховані у подальшому фітохімічному вивченні та стандартизації зборів для застосування у комплексному лікуванні відповідних хронічних захворювань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анализ международного опыта изучения коморбидности псориаза и метаболического синдрома / С.Т. Ткаченко, А.Н. Беловол, В.Б. Кондрашова [и др.] // Укр. журн. дерматол., венерол., косметол. – 2011. – № 2. – С. 29 – 36.

2. Бородин Н.В., Ковалев В.Н. Сравнительный анализ фенольных соединений побегов *Salix caprea* L., *Salix purpurea* L., *Salix viminalis* L., флоры Украины. Фенольные соединения: фундаментальные и прикладные аспекты: сборник материалов IX Международного симпозиума, 20-25 апреля 2015 г. Москва, 2015. С.27-33.

3. Вивчення макро- та мікроелементного складу збору для застосування у комплексному лікуванні ожиріння Н.М. Козінченко, Н.В.

Бородіна Міжнародна науково- практична internet-конференція «Теоретичні та практичні аспекти дослідження лікарських рослин» 26-27 листопада 2020 р. кафедра ботаніки НФаУ (м. Харків, Україна) стр.123

4. Дослідження макро- та мікроелементного складу зборів для застосування у комплексному лікуванні хронічних уражень суглобів. Нога Ю.А., Поліщук М.І., Бородіна Н.В. Міжнародна наукова конференція «Міждисциплінарні наукові дослідження: особливості та тенденції» 4 грудня 2020 р. Чернігів, Україна. стр. 95-96.

5. Елементний склад збору для застосування у комплексному лікуванні стоматологічних захворювань Білоконь Я.В., Бородіна Н.В. IV Міжнародна науково- практична internet-конференція «Теоретичні та практичні аспекти дослідження лікарських рослин» 26-27 листопада 2020 р. кафедра ботаніки НФаУ (м. Харків, Україна) стр.45-46.

6. Рудник А. М., Ковальов В. М., Бородіна Н. В. Дослідження фенольних сполук тополі китайської (*Populus Simonii Carr.*). Фармацевтичний часопис. 2008. № 4 (8). С. 37–40

7. Шевченко-Бітенський К. В. Новий підхід до лікування тривожних і депресивних розладів при псоріатичній хворобі / К. В. Шевченко-Бітенський // Сучасні теоретичні та практичні аспекти клінічної медицини (для молодих вчених та студентів) : міжнар. наук. конф., присвячена 85-річчю з дня заснування Студентського наукового товариства ОНМедУ, 22–24 квітня 2015 р., Одеса: тези доп. – Одеса: ОНМедУ, 2015. – С. 174–175.

8. Borodina N., Kovalyov V., Koshovyi O., Gamulya O. Study of the morphologo-anatomic signs of shoots of the *Salix caprea* L. of Ukrainian flora. Scientific Journal «ScienceRise: Pharmaceutical Science». 2019. № 4 (20). С. 34-44.

9. CORE HEALTH INDICATORS in the WHO European Region. SPECIAL FOCUS: 2030 Sustainable Development Agenda. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/338902/WHO-EURO-2020-1887-41638-56893-eng.pdf>

CHEMICAL SCIENCES

УДК 678.660.541.64

ИЗУЧЕНИЯ МЕХАНИЗМА СШИТЫХ ОБРАЗЦОВ ПОЛИЭТИЛЕНА С ВИНИЛОВЫМИ МОНОМЕРАМИ В ПРИСУТСТВИИ ПЕРЕКИСИ ТРЕТБУТИЛА

Алиева Захида
Зав. лаборатории
Азербайджанский Государственный Университет
Нефти и Промышленности
г. Баку. Азербайджан

Аннотация Методом адсорбционно тонкослойной хроматографии нами сделана попытка косвенного определения молекулярно-весового распределения полистирола, сшитого полиэтилена по молекулярно-весовому распределению полистирол , находящегося в композиции, но не вступившего в реакцию с полиэтиленом в процессе структурирования

В результате исследований установлено, что полиэтилен, сшитый со стиролом, состоит из геля 86,8-94%, гомополимеров стирола 0,8-9,3%, полиэтилена 0,7-13,7%.

Ключевые слова: химические связи, полиэтилен, виниловый мономер, ИК- спектроскопии, метиленовые группы, перекись третбутила, модификация.

С целью сшивки полиэтилена с акрилонитрилом или со стиролом проводили эти исследования. При этом использовали самые современные методы исследования. В наших исследованиях определено, что во многих случаях нет необходимости в полном термодинамическом совмещении компонентов в полимер-полимерные системы, поскольку заданные свойства композиции часто достигаются именно благодаря тому, что система

оказывается несовместимой. Эта закономерность нами доказана с позиций термодинамической совместимости и особенно коллоидно-химической, представленной в дисперсных

ИК-спектры пленок толщиной до 100мк снимались на спектрометре VR с призмой NaCl и LiF в области 700см^{-1} . Рентгеноструктурные анализы (пластина 1,5x2,5мм) проводились на установке УРС-50 ИМ с ионизационной регистрацией.

Термический анализ образцов (крошка 1x2 мм) исследовался на дериватографе системы Ф. Паули, И. Паули и Л. Эрден в платиновом тигле в интервале температур 25-600⁰ С со скоростью нагревания в град/мин. [1,С.54],[2,С.35],[3,С.120]

О наличии химической связи между молекулами полиэтилена винилового мономера можно судить по спектрам, снятым с проэкстрагированных образцов сшитого полимера. (рис.1-4)

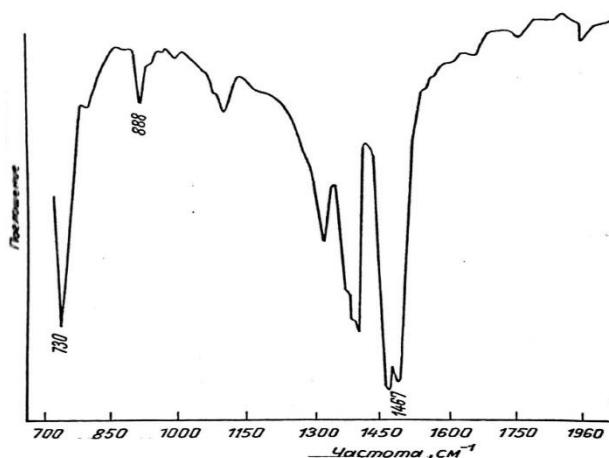
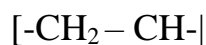

Рис.1 ИК-спектр не сшитого полиэтилена

В спектре полиэтилена, сшитого со стиролом (рис. 2), появление дополнительных полос поглощений при 750; 840; 908; 1028; 1600-1940 см^{-1} следует отнести к метиленовым группам ароматического ряда. Эти полосы в спектре свидетельствуют о присутствии структур

C_6H_5 в сшитом полимере

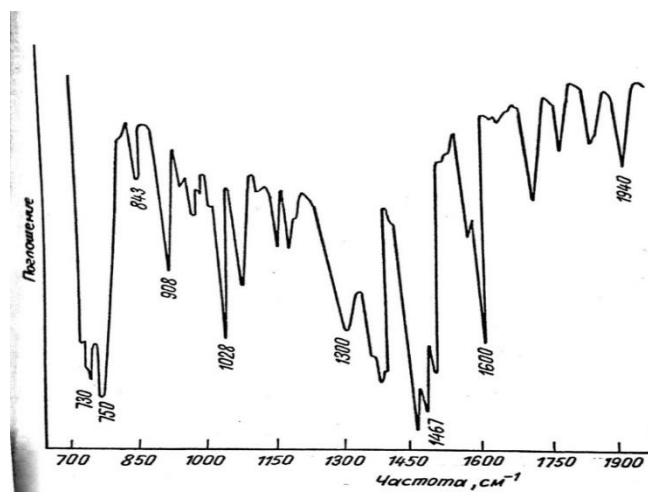

Рис. 2. ИК-спектры полиэтилена сшитого со виниловым мономером

Состав композиции: ПЭ-100 масс.частей,стирол-40 масс.частей,перекись третбутила-1,3 масс.частей.

Как следует из рис. 1-4, в спектрах Полоса 730 см^{-1} , по которой обычно оценивают кристаллитическое состояние полиэтилена [4,С.81],[5,С.8],[6,С.37] в спектрах сшитого полиэтилена, сохраняют свою интенсивность.

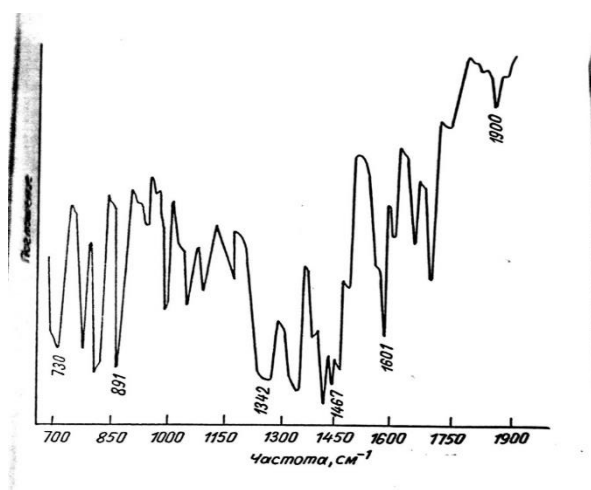

Рис. 3. ИК-спектры ПЭ сшитого с винилацетатом.

Состав композиции: ПЭ-100 масс.частей,винилацетат-20 масс.частей,перекись третбутила-1,3 масс.частей.

На рис. 3 в спектре полиэтилена, сшитого с изопронилстирольной фракцией, интенсивные полосы поглощения в области 886-892 см^{-1} принадлежат изопронильной группе, а полосы поглощения в области 1600-1900 см^{-1} мителеновым группам ароматического ряда.

Изучение спектрограммы полиэтилена, сшитого с акрилонитрилом (рис. 4.), показывает появление полос поглощений в области 1070; 2246 см^{-1} , характерных соответственно деформационным им валентным колебаниями $\text{C}\equiv\text{N}$ связей [2,С.34],[4,С86] которые позволяют продолжить наличие групп в структурированном полиэтилене.

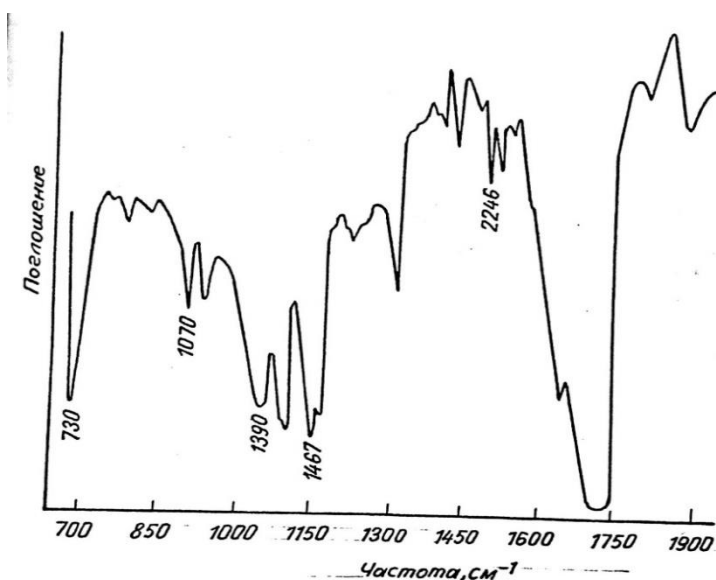
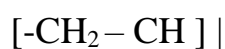
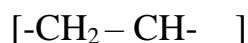

Рис.4. ИК-спектры полиэтилена сшитого с акрилонитрилом

Состав композиции: ПЭ-100 мас. частей, акрилонитрил-20 мас. частей, перекись третбутила-1,3 масс. частей.

В спектре полиэтилена, сшитого с винилацетатом (рис.5), появление характерной полосы поглощения в области 1720-1730 см^{-1} следует отнести к валентным колебаниям $\text{C}=\text{O}$ содержащих групп [6 ,С.39]. Это позволяет предложить, что в процессе структурирования полиэтилена происходит сшивание структур с полимерной цепью.

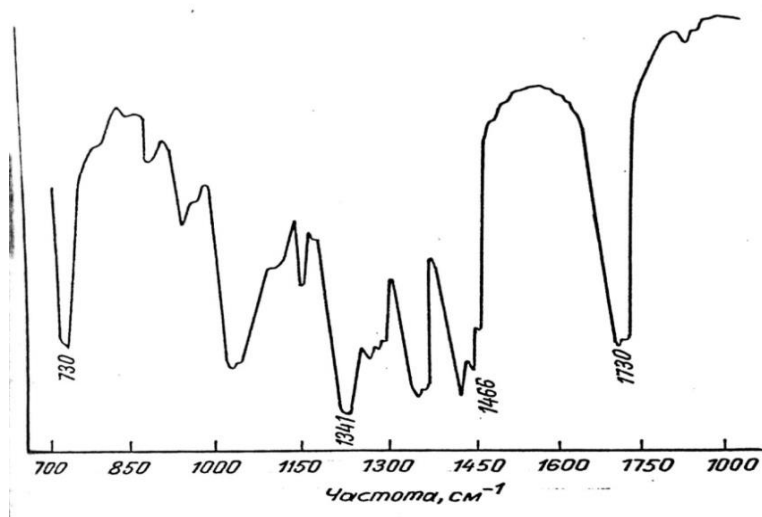
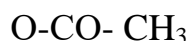

Рис. 5 ИК-спектры ПЭ сшитого с винилацетатом.

Состав композиции: ПЭ-100 и ас. частей, винилацетат-20 мас. частей, перекись третбутила-1,3 мас. частей.

В таблице 1 показана оптическая плотность характерных полос поглощения сшитого полиэтилена в зависимости от содержания мономера в композиции.

Таблица 1

Изменение оптической плотности характерных полос поглощения сшитого полиэтилена в зависимости от содержания мономера в композиции

Содержание мономера масс. частей на 100м.ч. полиэтилена	Полосы поглощения при соответствующих частотах полиэтилена, сшитого мономерами: см							
	Стирол			Изопропен ил-стирол		Акрилон ит-рил		Винил-ацетат
	908	1028	1600	891	1600	1080	2246	1720-1730
10	0,08	0,10	0,15	0,20	0,31	0,10	0,14	0,56
20	0,12	0,17	0,27	0,38	0,46	0,11	0,38	0,69
40	0,21	0,28	0,47	0,44	0,47	0,13	0,39	0,80
60	0,22	0,33	0,60	0,46	0,78	0,15	0,37	0,98
80	0,31	0,43	0,80	0,54	0,81	0,12	0,40	1,21

Выводы Таким образом, анализ инфракрасных спектров сшитых образцов свидетельствует, что взаимодействием макромолекул полиэтилена с виниловыми мономерами в присутствии перекиси третбутила происходит химическая реакция, в результате чего мономерные звенья, химически связанные с полиэтиленом, теряют способность к растворению в

соответствующих растворителях и дают характерные полосы поглощения.

REFERENCES

1. Koshkarov AM Dielectric relaxation of polyethylene in a wide range of frequencies and temperatures. *Plastics of mass.* 4, -1969.- P.54-56.
2. Aliguliev RM, Abbasov AM, Sadykova MA Influence of filling on activation energy of viscous flow of HDPE modifiers. *»Chemistry and petrochemistry»*, 4. Baku.: 2002.-P.35-40.
3. Printsipy create polymeric composite materials. Al. Bermen et al., *Chemistry*. "M.: 1980.-240С.
4. Bunat-zade. Sirotkina VA, Kuznetsova EP, Abbasov AM Full polyethylene with improved properties. *Sb. Scientific works of ONPO »Plastpolymer»*., L.: 1986.- P.81-86.
5. Bunyat-zade A.A., Abbasov. A.V. Ysokonapolnennyye composite materials on the basis of various grades of polyethylene. *"TsniyetEnterechim"*, *Sat. Scientific works*. M.: - 1991.- P. 8-17
6. Shikaliyev K.S. Thermodynamics and mutual distribution of macromolecules in the chlorine-chlorine-containing polymers *International Scientific and Practical Conference "WORLD SCIENCE - 4 (20), Vole / 5, -2 017. -C.37-4*
7. Shikaliyev K.S. Study of the Effect of Various Fillers on the Properties of Epoxy Oligomers
8. Shikaliyev K.S. THEORY AND PRACTICE OF OBTAINING COMPOSITE MATERIALS BASED ON POLYMER BLENDS *Nat. Volatiles & Essent. Oils*, 2021; 8(4) pp.6173-6185 13p.

TECHNICAL SCIENCES

THE APPLICATION OF SEMANTIC ANALYSIS IN THE INFORMATION REFERRAL SYSTEM OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION

Kotilevska Anastasiia Serhiivna

student of
National Aviation University
Kyiv, Ukraine

Annotation: Analysis of technical appliance of the natural language processing of students requests in the educational institution's information referral system. Description of the working methods and functions of semantic analysis. Analysis of the relevance of the problem, an overview of existing systems and ways to improve them using text analysis.

Key words: semantic analysis, natural language processing, information referral system, chatbot

Digitalization is an essential attribute of our time. It is not surprising that the active dissemination of modern technologies primarily affects such public institutions that are associated with development, training, education, in particular - universities. This is how they communicate with students using text through information systems. And these systems can be modified and improved using text analysis.

Each mode of communication with the university, whether it is a request or a review in the comments section of a website, contains potentially helpful, even valuable information that educational institutions that wish to remain competitive must acquire and comprehend. The difficult aspect is not obtaining the data. What is really challenging is digesting what is being stated and doing so on a large scale [1].

For humans, understanding what is being said is an almost automatic process.

To comprehend what a document is saying, we depend on our prior knowledge of the language and the ideas included within it. Machines, on the other hand, cannot depend on these same tactics.

Semantic analysis is a term that refers to the process of comprehending natural language – the way people communicate – through the lens of meaning and context. Semantic analysis of natural language material begins by reading all of the words in the text in order to determine their true meaning. It recognizes and classifies text components according to their logical and grammatical function [2]. It examines the context of the surrounding text and the text structure in order to correctly disambiguate the correct meaning of words with several definitions. Semantic technology analyzes the logical structure of phrases in order to extract the most important parts from the text and comprehend the subject being addressed [3]. Additionally, it comprehends the links between various ideas in the text. For example, it knows that a text is about "schedule" and "National Aviation University" even if the terms "lesson," "aviation" are omitted.

Because semantic analysis and natural language processing enable machines to understand text automatically, this contributes to the larger goal of translating information – that potentially valuable piece of students' feedbacks or insight contained in searching query and their answers.

One of the ways to use semantic text analysis in the work of an educational institution is to automate the search for information in the information system of an educational institution. The information system is a software package that allows you to accumulate and process information about the activities of the university and display this information in a form convenient for users. Basically, the information systems of modern Ukrainian higher educational institutions look like a website with a complex structure with many pages and hyperlinks. Also, information about the university and about a separate faculty is often located on different sites, such as at the National Aviation University, which also complicates the search for the necessary information for students.

The search for information can be simplified and automated using a chatbot. A

chatbot is a piece of artificial intelligence software that can carry on conversations with its users. Chatbots can exchange text messages or utilize speech analysis and speech synthesis. Sometimes they are used as fully automated self-service tools and sometimes they assist real people with handling multiple conversations. According to a study by Oracle, more than 50% of users already expect to receive advice from an organization 24/7 [4]. Chatbots can handle this request and respond to user requests around the clock. An example of a chatbot in an educational institution is the bots of the National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic" [5], created to help students find the schedule and a chatbot of the West Ukrainian National University that has even more functionality that allows students to also get examples of documents, take receipts for payment, and so on [6]. However, these bots do not use natural language processing, so users should make a lot of steps in order to find needed data. It can be improved through semantic analysis. Using chatbot with natural language processing students will be able to find the answer to the question of concern, even if they do not know which section it belongs to more.

Conclusions This thesis deals with the determination of semantic analysis and investigation of its possible application in the information referral system of an educational institution. The continuation of this work in this domain can be the development of methods and models for text analysis in the university's informational system and in the design of software applications such as chatbots for an educational organization.

REFERENCES

1. Natural Language Processing Semantic Analysis: A Definition [Electronic resource]. – <https://www.expert.ai/blog/natural-language-process-semantic-analysis-definition/>
2. Natural Language Processing - Semantic Analysis [Electronic resource]. – https://www.tutorialspoint.com/natural_language_processing/natural_language_processing_semantic_analysis.htm
3. Методы и системы семантического анализа текстов [Electronic

resource]. – <http://swsys-web.ru/methods-and-systems-of-semantic-text-analysis.html>

4. Oracle Chatbot- Infographic [Electronic resource]. – <https://www.oracle.com/us/technologies/mobile/chatbot-infographic-3672253.pdf>

5. Розклад занять завжди в телефоні: університет запустив на Telegram чат-бот для студентів [Electronic resource]. – Режим доступа: <https://nupp.edu.ua/news/rozklad-zanyat-zavzhdi-v-telefoni-universitet-zapustiv-na-telegram-chat-bot-dlya-studentiv.html>

6. Студентський помічник ЗУНУ [Electronic resource]. – <https://www.wunu.edu.ua/news/19929-ofcjni-j-chat-bot-zahdnoukrayinskogo-nacionalnogo-unversitetu.html>

MUSIC AND SOUNDS IN GAMING INDUSTRY

**Nikolaienko Dmytro Serhiyovych,
Marchenko Roman Mikhailovich,
Harashenko Yaroslav Volodymyrovych**

Students

Kharkiv National University of Radio Electronics
Kharkiv, Ukraine

Abstract: Modern world is full of modern technologies. It's hard to believe, but some centuries ago humanity lived even without the light in their houses and died from different diseases, that are now can be easily hilled. Even our close parents like grandparents were much more restricted in technologies than we are. They didn't had the phone! Some people can't eat without him. Music always was important part of spiritual life of people and nations. But now it evolved just from sound of instruments to powerful "weapon" and tool in hands of creators of computer games. Exactly about using music and sound in computer games I want to talk in this work.

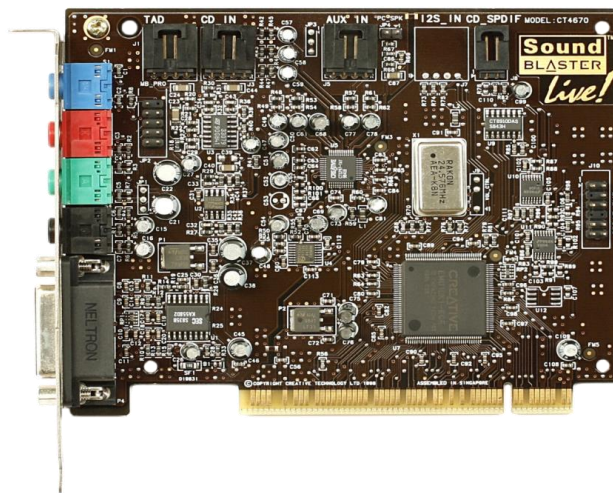
Keywords: sound systems, music, speakers, sound cards, computer evolution, gaming industry, soundtracks, usability of sound systems, industry of entertainment, beeps.

Computer industry was developed approximately after WWII, but it was very far from comfort modern computers and systems. First Glimpse of musical progressing in games usually related to the time, when PC-Speaker was created (pic 1). It was the dynamic, which produced sound by the signals called beeps. Of course, very raw sound can't compare with modern audio card, but it was the first very indicative step, which showed to developers, that sound and music in games important as an graphics or gameplay.

Pic. 1. PC-Speaker

From the late 80's computer scientist's started developing sound cards (or audio cards), which is the separate board, that can be putted into the motherboard (pic 2). With creation of this boards, people were not limited in their possibilities of creating sounds and music, and started to create with all freedom and necessary for a project.

Pic. 2. Sound Card

Need to admit, that with becoming of sound cards, a lot of musicians started to use them for more qualified sound. For, example, Musicians from The Beatles renewed their albums by new technologies. [1, p.143]

One of the first and really popular games, that used musical and sound potential in advance, was Alone in The Dark (pic. 3). It's a horror style game, in which big tension was created not only because monsters were scary. Music was like an symphonies, and a lot of sound effect were on level. A lot of gamers remember

that cracking floors in game.

Pic. 3. Alone in the Dark

BIBLIOGRAPHY

1. Ian MacDonald's *Revolution in the Head: The Beatles' Records and the Sixties*, p. 143.

**VOLTAGE REGULATION SYSTEM WITH
INTELLECTUAL REGULATOR**

Voronko Iryna

Senior Lecturer

Zhabinets Yuliia

student

State University of Infrastructure and Technologies

Kyiv, Ukraine

Abstract: an intelligent controller of the transformer control system is proposed, which differs from the well-known ones taking into account the resource of control devices under a load of transformers and variable delay for switching, which increases the reliability of transformer control systems.

Keywords: transformers, transformer voltage regulation, Sales Acquisition Cost, intelligent regulator, voltage regulation system.

At the stage of distribution of electricity between substations of voltage regulation of consumers through transformers equipped with voltage regulation of transformer (RPT). These devices are the most unreliable part of the system and have low wear resistance, so they can only work in extreme conditions that can cause voltage deviations at the input of the consumer. So far, most devices have exhausted their lives [1, p. 10]. Therefore, given the resources of its on-load tap-changer, with appropriate regulatory quality indicators, high integration with the work management system, proper reliability, and speed, there are problems in building such transformers Sales Acquisition Cost (SAC) [2, p. 80].

The structure of the transformer remote control system is proposed, which works according to the established control law, as shown in figure 1 (TC, TH-measuring voltage current transformers, PLC-programmable logic controller, workstation - automated workstation, inverter - frequency converter)

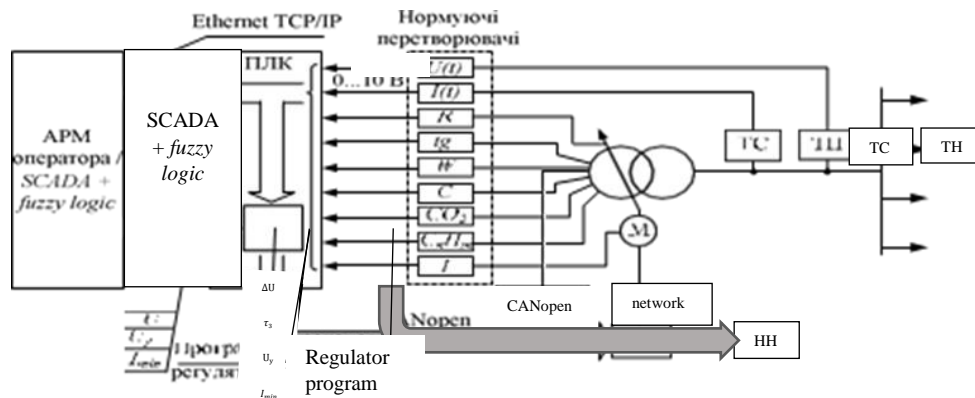

Fig. 1. Block diagram of the remote-control system of the on-load tap-changer

The on-load tap-changer control system provides the formation of the switching signal delay based on a fuzzy conclusion of the assessment of the parameters of its state [3, p. 23].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грабко В. В. Моделі і засоби регулювання напруги за допомогою трансформаторів з пристроями РПН : монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2005. — 109 с. ISBN 966-641-115-6. С. 10.
2. Бурикін О.Б. Автоматизація оптимального керування потоками потужності на основі критеріального методу / О.Б. Бурикін, К.І. Кравцов, В.В. Кулик. Вісник ВПІ, 2007. – № 2. С. 80.
3. Кириленко А.В. Разработка иерархического оперативно-управляющего комплекса и внедрение его в энергообъединении Украины / А.В. Кириленко, В.Л. Прихно, П.А. Черненко // Наука та інновації, 2008. – № 6. – Т. 4. С.23.

УДК 681.5

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ АВТОМАТИЧНОГО КЕРУВАННЯ ЦУКРОВИМ ВИРОБНИЦТВОМ

Борин Василь Степанович,

к.т.н., доцент

Мінчак Віталій Михайлович

Студент

Івано-Франківський національний технічний університет

нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: Стаття присвячена визначенню оптимального тиску пресування та виходу соку зі стружки під час виробництва цукру.

Ключевые слова: цукор, цукровий буряк, виробництво, вода

Серед галузей агропромислового комплексу України бурякоцукрове виробництво посідає особливо важливе місце, оскільки має стратегічне значення у забезпеченні споживчого ринку та стабільності роботи підприємств харчової промисловості. Разом з тим, цукрова промисловість належить до найбільш матеріаломістких галузей економіки, в яких об'єм сировини і допоміжних матеріалів у декілька разів перевищує вихід готової продукції. Так, в середньому на випуск 1 т цукру витрачається 8-10 т цукрових буряків, близько 60 м³ води, 0,6 т вапнякового каменю, 0,24 м² фільтрувальної тканини, 0,53 т умовного палива. Крім того, для виробничої діяльності підприємств цієї галузі характерним є значне забруднення повітря, водних ресурсів, виснаження земель [1,2].

В технологічному процесі виробництва цукру вода, перш за все, використовується для миття буряків, екстрагування сахарози з бурякової стружки, промивання фільтраційного осаду, а також цукру в центрифугах. Також вода в бурякоцукровому виробництві використовується як хімічний реагент при одержанні вапняного молока із оксиду кальцію для очищення

дифузійного соку.

Процес пресування подрібненої стружки цукрових буряків досліджувався в експериментальному апараті, показаному на рис. 1.

Робочий циліндр (рис.2) оснащений проміжною пластиною з отворами внизу, які забезпечують витікання рідини під час пресування. Пластина оснащена шпильками з трьома фіксованими положеннями на різній висоті, що дозволяє встановлювати робочі циліндри різної висоти для зміни товщини шару пресованого продукту [3].

Рис. 1. Експериментальний апарат:

1 – циліндр; 2 – перфороване дно; 3 – шток; 4 – гідравлічний циліндр;

5 – насос; 6 – манометр; 7 – рама

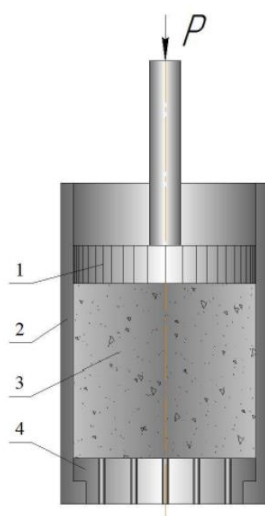

Рис. 2. Схема

експериментальних досліджень процесу пресування стружки цукрових буряків
в: 1 – поршень; 2 – циліндр; 3 – шар, що пресується; 4 – перфороване дно

Перероблені цукрові буряки завантажувалися в робочий циліндр (рис. 2). Під час експериментів змінювався тиск пресування, температура попередньої обробки сировини, а також ступінь подрібнення. Тиск пресування визначався за манометром. Висота шару визначалася положенням штока гідравлічного циліндра щодо рами. Кожен експеримент повторювався 3 рази, в результаті визначалося середнє значення. Кількість отриманого соку вимірювалася мірною чашкою. Після кожного експерименту вологість отриманого жому визначалася шляхом його висушування до постійної маси.

Після ознайомлення з літературними даними було встановлено, що найважливішими факторами, що впливають на процес пресування бурякової стружки, є тиск пресування, тривалість витримки продукту під цим тиском, а також температура пресованого матеріалу.

Основним завданням першого експерименту було визначити оптимальний тиск пресування. Для цього використовувалася бурякова стружка у формі пластинок товщиною 2 мм без попередньої термічної обробки. Тиск пресування змінювався в діапазоні від 0,1 до 1,0 МПа, збільшуючись на 0,1 МПа. Результати дослідження представлені на рис. 3.

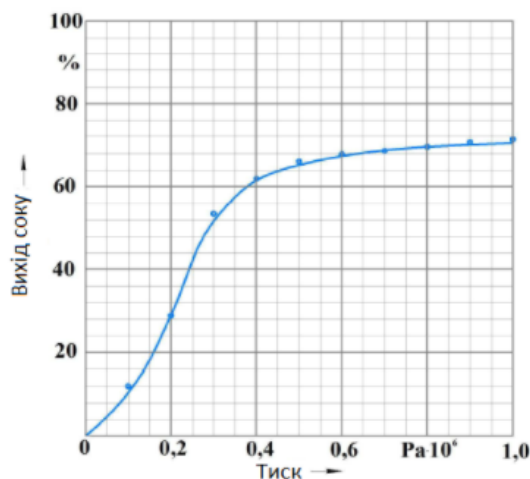

Рис. 3. Вихід соку зі стружки цукрових буряків при різному тиску пресування

У цьому випадку вихід соку становив не більше 60%, а його чистота (рис. 4) була значно нижчою за чистоту дифузійного соку, отриманого на переробному підприємстві, через високий вміст пектину та білкових речовин у

віджатому соку. Як показано на рис. 5, різке збільшення виходу соку спостерігається тоді, коли тиск пресування знаходиться в діапазоні від 0,25 до 0,35 МПа, при цьому кількість виділеного соку досягає максимального значення. Подальше збільшення тиску в діапазоні 0,35-1,0 МПа вимагає збільшення питомого споживання енергії через значне ущільнення шару пресованого матеріалу, що перешкоджає виходу соку (виділенню), при цьому кількість виділеної рідини поступово зменшується [4].

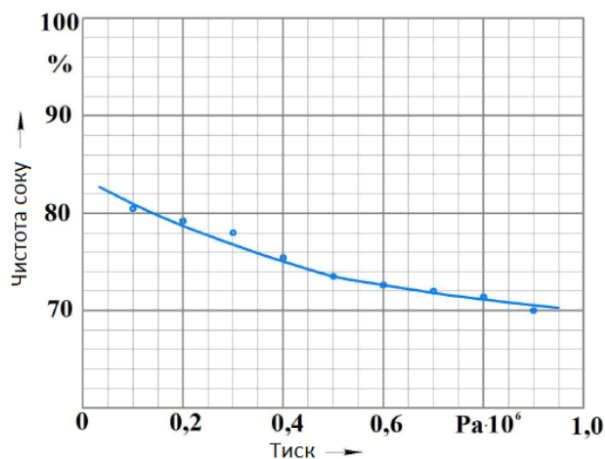

Рис. 4. Чистота бурякового соку при різних нормах тиску

У зв'язку з цим можна зробити висновок, що перед процесом пресування необхідна попередня підготовка бурякової стружки для збільшення чистоти та кількості виділеного з неї соку.

Після ознайомлення з літературними даними скальпінг та ферментативна обробка були обрані як напрямки інтенсифікації попередньої підготовки бурякової стружки до процесу пресування.

Іншим завданням було визначити вплив температури попередньої обробки бурякової стружки на параметри процесу пресування. У цьому випадку подрібнений цукровий буряк попередньо витримувався протягом 20 хв при температурі 333°К, після чого поміщався в циліндр експериментального апарату. Із подальшим збільшенням температури, незважаючи на збільшення виходу соку, його чистота виявилася гіршою через процес денатурації [5].

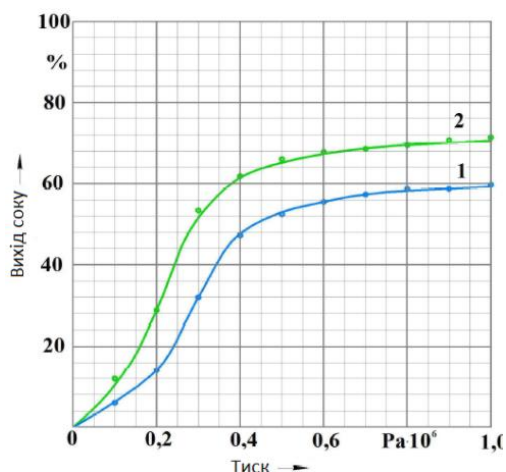

Рис. 5. Вихід соку при різних нормах тиску пресування: 1 – без обробки; 2 – з попереднім витриманням стружки при температурі 333 °К протягом 20 ХВИЛИН

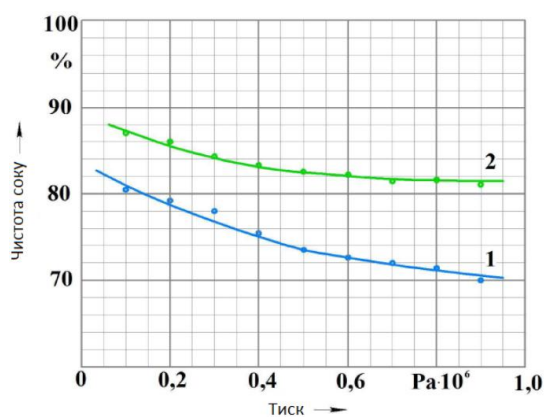
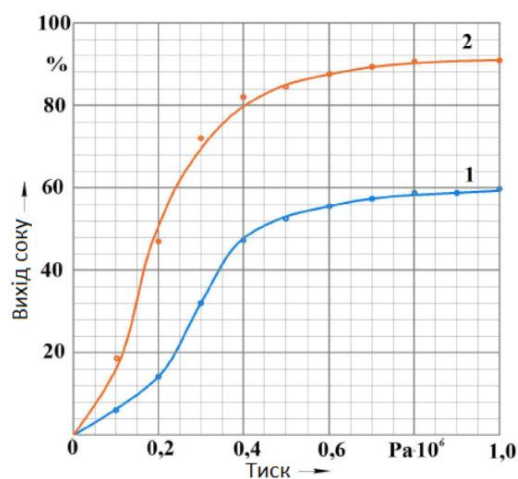

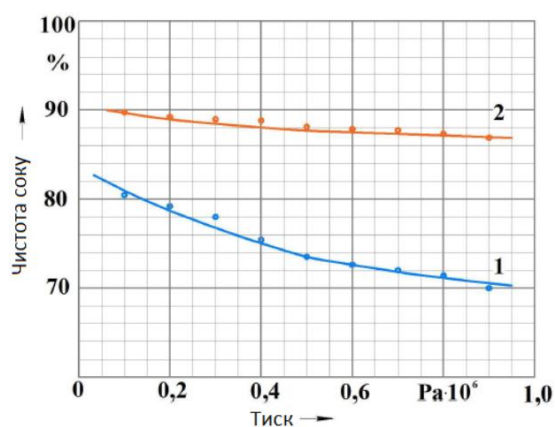
Рис. 6. Чистота бурякового соку при різних нормах тиску пресування: 1- без обробки; 2 – з попереднім витриманням стружки при температурі 333°К протягом 20 хвилин

Як видно з наведених на рис. 5 співвідношень, скальпінг дозволяє збільшити вихід соку до 70%, а його чистоту до 84-87% (рис. 6).

Проведені експерименти показали, що у разі додаткової обробки стружки ферментними розчинами Visco-Star вихід соку збільшується до 80%, а його чистота — до 88...89% (рис. 7,8). Розроблено наступний режим ферментативної обробки: тривалість обробки — 20 хв, температура — 333°К, масова частка ферменту в розчині — 5%.

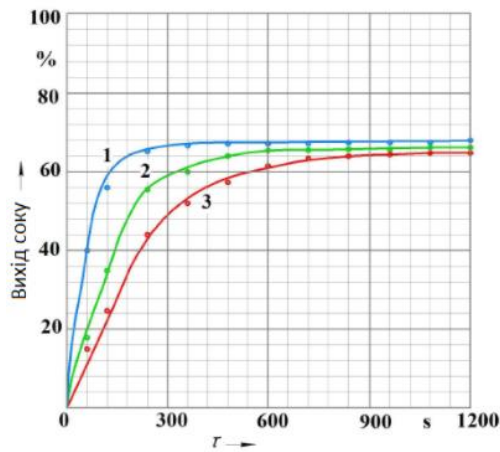

**Рис. 7. Вихід бурякового соку при різних нормах тиску пресування:
1 – без обробки; 2 – з попередньою ферментативною обробкою
бурякової стружки**

**Рис. 8. Чистота бурякового соку при різних нормах тиску пресування:
1 – без обробки; 2 – з попередньою ферментативною обробкою
бурякової стружки**

Метою наступного експерименту було дослідити природу впливу товщини шару бурякової стружки, що пресується, на інтенсивність виходу соку (вихід, виробництво) при оптимальному тиску 0,3 МПа (рис. 9). Із графіків видно, що зі зменшенням товщини шару вихід соку та швидкість його витікання збільшуються, а збільшення товщини шару призводить до збільшення довжини пористих каналів зі звивистою формою всередині пресованої маси буряка, що перешкоджає відтоку соку.

**Рис. 9. Вихід соку з плином часу в умовах різної товщини шару:
1 – 100 мм; 2 – 150 мм; 3 – 200 мм**

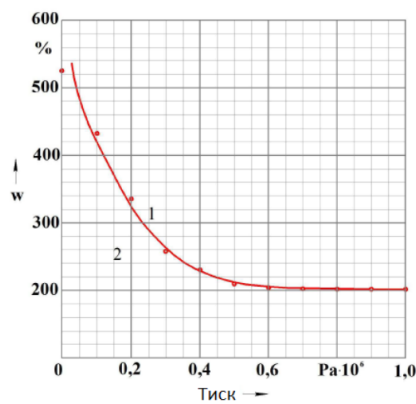

Рис. 10. Крива стискання процесу пресування стружки цукрових буряків

Для визначення залежності зміни вологості пресованого жому цукрових буряків від тиску пресування була побудована крива стиснення (рис. 10). На початку експерименту до 0,5 МПа спостерігалось інтенсивне ущільнення бурякової стружки, що відповідало максимальному виходу соку. При ще більшому ущільненні в діапазоні тиску від 0,5 до 1,0 МПа пресована маса сильно спресовується, а питоме споживання енергії для виділення соку значно зростає.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Василів О.Б. Структура та шляхи раціонального використання води на харчових підприємствах /О.Б. Василів, О.О. Коваленко // Наук. пр. ОНАХТ. – 2009. – Вип. 35, т. 1. – С. 54-58.
2. Василів О.Б., Коваленко О.О. Структура та шляхи раціонального

використання води на харчових підприємствах / Наукові праці ОНАХТ. – 2009.
– Вип. 35, т. 1. – С. 54-58.

3. Цукрові компанії України. URL:<http://ukrsugar.com/uk/ecm/owner>.

4. Запольський А.К., Українець А.І. Екологізація харчових виробництв: Підручник. – К.: Вища школа, 2005. – 423 с.

УДК 681.513.2

РОЗРОБКА СИСТЕМИ З ІНТЕРАКТИВНОГО СКЛАДАННЯ РОЗКЛАДУ НАВЧАЛЬНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Жданова Олена Григорівна

к.т.н., доцент

Дорошенко Карина Ігорівна

Студентка 5 курсу

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Анотація: Погляньмо на зміну форми навчального процесу, що відбувається зараз. Він потребує злагодженої співпраці між викладачами та студентами. Зважаючи на значне навантаження викладачів та їх багаточисельні наради, студентам не завжди вдавалося з ними поспілкуватися у позалекційний час. А онлайн-форма навчання взагалі звела можливість консультації з викладачем до мінімуму. Кількість онлайн-зустрічей зростає щодня, і постає питання правильної організації їх проведення. Тому ефективна онлайн-комунікація студентів та викладачів закладу вищої освіти у рамках навчального процесу є запорукою успішного навчання та швидкого засвоєння матеріалу студентами.

Отже, є потреба у розробці інтерактивної системи, що дозволить складати ефективні розклади навчальних консультацій. Розробка ґрунтується на застосуванні основ теорії розкладів та реалізації мобільного додатку на платформі Android.

Ключові слова: складання розкладу, навчальні консультації, мобільний застосунок для планування, інтерактивне складання розкладу навчальних консультацій.

Сьогодні середньостатистична людина має дуже багато справ і дуже мало

часу на їх виконання. Ми намагаємося встигнути зробити якомога більше і до того ж ефективно. Тому базові знання з тайм-менеджменту необхідні кожному.

Оскільки не всі у змозі тримати майбутні плани в голові, існують онлайн-застосунки, які допомагають їх відслідковувати та складати відповідний графік. Ці програмні продукти мають різні можливості, інтерфейс, версії та функціонал, такі як мобільні та веб-рішення, системи з анонімним користуванням. Деякі призначені для широкого застосування, наприклад, ведення бізнесу, а інші для вузьких сфер – лише запис клієнтів чи подій. Такі продукти можуть розроблятися з ціллю загального доступу або ж виключно приватні.

Такі системи, як Google Calendar, Doodle, RaLLLY пропонують свої послуги для створення розкладу свого робочого графіку. Ми маємо можливість вказати час, призначений для онлайн-зустрічей, уникнути подвійного резерву одно й того ж часу для дзвінка чи просто уникнути непередбачуваних ситуацій.

Зараз існує достатньо багато різноманітних застосунків для планування онлайн зустрічей. Більшість з них не прив'язані до певної сфери і є доволі багатофункціональними. Безкоштовні системи часто мають обмежений функціонал на відміну від платних. Але усі вони спрямовані на ефективну організацію плану зустрічей і чудово виконують свою задачу.

Метою дослідження є отримання програмного забезпечення для підвищення ефективності організації навчального процесу за рахунок складання розкладу консультацій, узгодженого з усіма зацікавленими сторонами.

Для розробки цього додатку було використано офіційне середовище розробки мобільних застосунків для платформи Android – Android Studio та засіб для розробки мобільних застосунків з операційною системою Android – Android SDK.

Науковою новизною даного дослідження є розробка власного програмного забезпечення, яке підвищить ефективність організації навчального процесу за рахунок складання розкладу консультацій, узгодженого з усіма

зацікавленими сторонами.

Практичною цінністю даної роботи є програмний продукт, який дозволить спростити процес комунікації викладачів зі студентами за рахунок інтерактивного складання розкладу навчальних консультацій. А це у свою чергу значно вплине на ефективність навчання студентів та роботу викладачів. Призначення системи описане діаграмою прецедентів, рис.1.

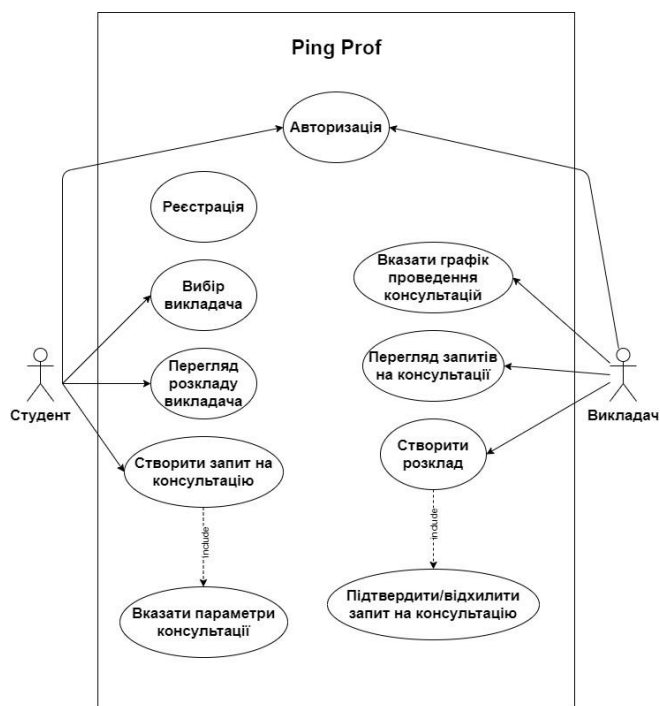

Рис.1. Діаграма варіантів використання

Для реалізації даного додатку важливою частиною є розробка математичного забезпечення, що включає в себе змістовну та математичну постановку задачі, обґрунтування методу розв'язку та розробка алгоритму для розв'язання поставленої задачі.

Змістовна постановка задачі

Для ефективного навчального процесу викладач та студент мають можливість проведення навчальних консультацій. Для забезпечення цього необхідно скласти оптимальний розклад консультацій.

Маємо задачу теорії розкладів, у якій потрібно скласти оптимальний розклад навчальних консультацій. Кожен студент відправляє викладачу запит на консультацію, де вказує наступні параметри:

- можливі початок і кінець інтервалу роботи студента (дата та час);

- тривалість консультації.

Викладач у свою чергу вказує вільні години роботи для проведення консультацій, а саме: моменти початку і кінця роботи (дата та час).

Математична постановка задачі

Маємо n студентів та одного викладача. Для проведення консультацій викладач визначає m інтервалів роботи. Відомі моменти початку та кінця j -го інтервалу роботи викладача: a_j та c_j відповідно, $a_j < c_j$, ($j = \overline{1, m}$). Кожен студент може забронювати одну консультацію, вказавши її параметри:

b_i – можливий початок інтервалу роботи i -го студента ($i = \overline{1, n}$), e_i – можливий кінець інтервалу роботи i -го студентам $b_i < e_i$ ($i = \overline{1, n}$) та t_i – тривалість консультації i -го студента, $t_i \leq e_i - b_i$, ($i = \overline{1, n}$) [1].

Змінними (шуканими величинами) задачі є:

x – вектор, де $x_i = 1$, якщо студенту i призначена консультація або $x_i = 0$, якщо йому консультація не призначена ($i = \overline{1, n}$);

s_j – початок консультації i -го студента (якщо $x_i = 0$, $s_j = \text{NULL}$).

$$b_i \leq s_i, (i = \overline{1, n}) \quad (1)$$

$$s_i + t_i \leq e_i, (i = \overline{1, n}) \quad (2)$$

$$z = \sum_{i=1}^n t_i x_i \rightarrow \max \quad (3)$$

Обмеження (1) та (2) гарантують, що консультація студента повинна відбуватись всередині його інтервалу.

Додаткові обмеження для викладача:

- консультації студентів не повинні перетинатися;
- консультації студентів мають бути вкладені в доступні інтервали роботи викладача. Цільова функція (3) визначає сумарну кількість годин консультацій. Потрібно скласти розклад навчальних консультацій таким чином, щоб максимізувати сумарну кількість годин, протягом яких студенти мають консультації.

Вхідні дані:

- можливі початок і кінець інтервалу роботи студента (дата та час);

- тривалість консультації;
- моменти початку і кінця роботи викладача (дата та час).

Вихідні дані:

Оптимальний розклад навчальних консультацій, складений на основі вказаних вхідних даних.

Проілюструємо цю постановку на рисунках 3.1 та 3.2 для випадку, $n = 4$ та $m = 4$.

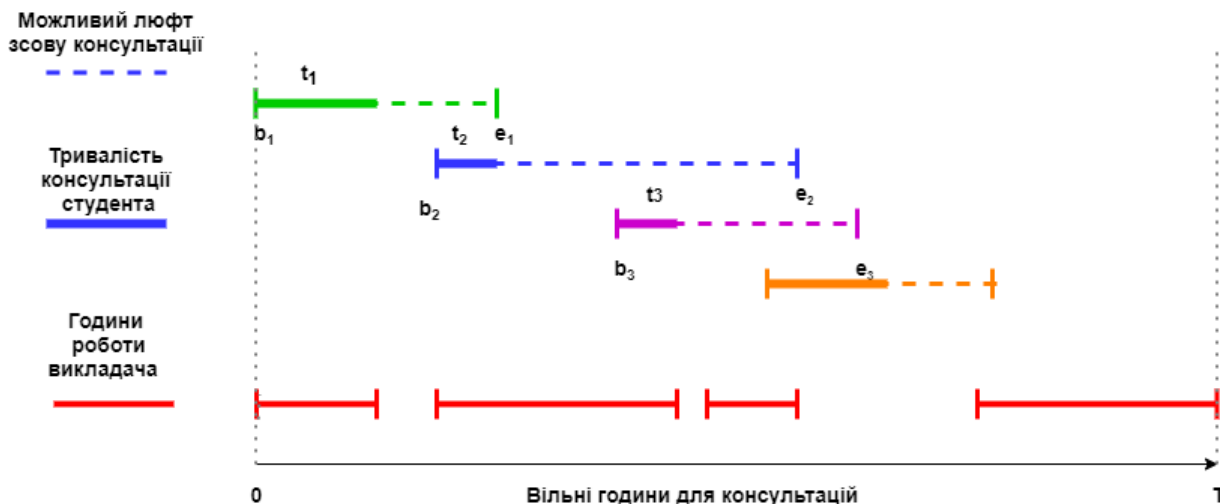

Рисунок 2 – Вхідні дані задачі

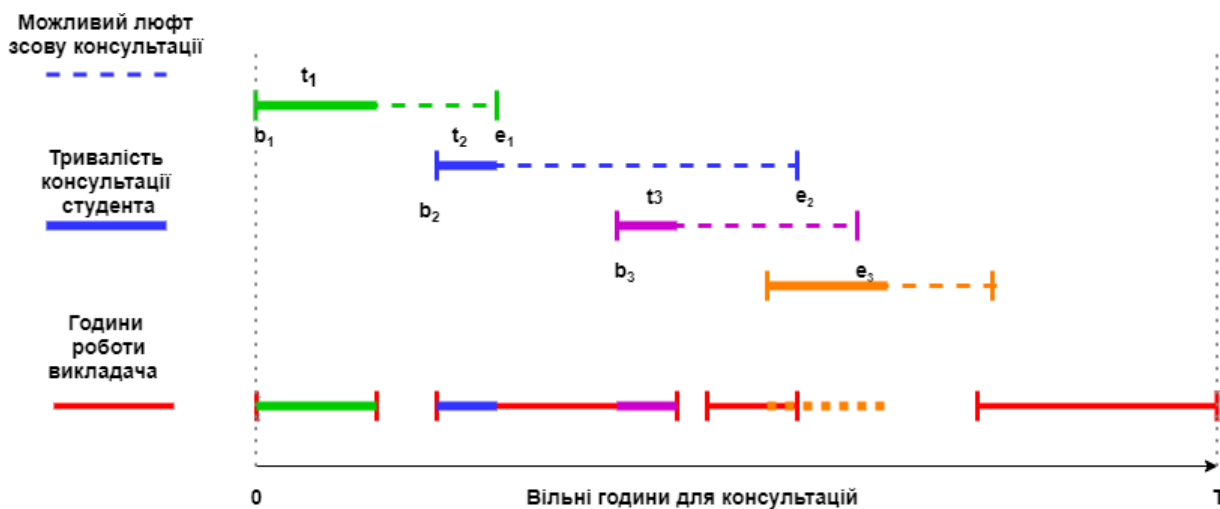

Рисунок 3 – Вихідні дані задачі – приклад допустимого розкладу

Обґрунтування методу розв’язання

Задача складання розкладу навчальних консультацій з метою максимізації сумарної кількості годин, протягом якої студенти мають консультації, є задачею комбінаторної оптимізації.

Для розв'язання даної задачі існує декілька можливих методів:

- метод імітації відпалу;
- жадібний алгоритм.

Метод імітації відпалу є ефективним методом оптимізації. Доцільно його використовувати випадку пошуку глобального оптимуму за наявності

Великої кількості локальних оптимумів. «Відпал» є аналогією до термодинаміки, а саме охолодження та відпалу металів. Метод імітації відпалу використовує цільову функцію задачі оптимізації у якості енергії матеріалу. Реалізація методу імітації відпалу є нескладною.

Алгоритм імітує випадкове переміщення атома в речовині, що спричиняє зміну енергії. Якщо зміна енергії від'ємна, енергетичний стан нової конфігурації нижчий і нова конфігурація приймається. Якщо ж зміна енергії додатня, то нова конфігурація набуває вищого енергетичного стану, однак, він може бути прийнятий відповідно до коефіцієнта ймовірності Больцмана, вигляд якої наведено у формулі (4):

$$P = \exp\left(\frac{-\Delta E}{k_b T}\right), \quad (4)$$

де k_b – константа Больцмана,

T – поточна температура [1].

Зазначимо, що за даним рівнянням: ймовірність пропорційна температурі – у міру охолодження ймовірність зменшується; та обернено пропорційна – чим більша зміна енергії, тим менша ймовірність прийняття зміни стану [1].

Проведемо аналогію між енергією та цільовою функцією. Розв'язання починається при високій температурі, де значення цільової функції максимальне (задача мінімізації). Далі робимо випадковий хід. Якщо обраний хід покращує розв'язок, то він завжди приймається. В іншому випадку хід теж може бути прийнятим відповідно до ймовірності, заданої фактором Больцмана. Ймовірність Больцмана порівнюється з випадковим числом, яке було отримане з рівномірного розподілу між 0 та 1. Якщо випадкове число має значення менше, ніж ймовірність Больцмана, конфігурація приймається. Це дає можливість

уникати локальних мінімумів [1].

Жадібний алгоритм призначений для досягнення оптимального розв'язку задачі. Підхід даного алгоритму полягає в тому, що оптимальним розв'язком вважається найближчий розв'язок. Жадібний алгоритм намагається знайти локальний оптимальний розв'язок, який з часом може призвести до глобального оптимального розв'язку за рахунок багаторазового вибору кращого локального рішення. Результат, отриманий за допомогою жадібного алгоритму, є завжди допустимим, але не завжди оптимальним. Для вирішення задачі цей алгоритм не витрачає велику кількість ресурсів та часу [2].

Переваги жадібного алгоритму:

- простота: зазвичай жадібний алгоритм набагато легше реалізувати у кодї, ніж інші алгоритми;
- ефективність: часто жадібні алгоритми можуть ефективнішими за інші[2].

Кожен жадібний алгоритм у своїй основі завжди містить складніше рішення з використанням методу динамічного програмування. Для визначення рівня ефективності алгоритму його слід розглянути з точки зору властивості жадібного вибору та оптимальності. Якщо можна визначити, що задача, яку потрібно розв'язати, має обидві властивості, то для неї можна побудувати жадібний алгоритм.

Властивість жадібного вибору – багаторазовий вибір локального оптимуму може призвести до глобально оптимального розв'язку.

Оптимальна властивість – задача має оптимальну властивість, якщо оптимальні розв'язки підзадач є в оптимальному розв'язку задачі.

Розробка алгоритму для розв'язання задачі

Схема жадібного алгоритму, обраного для розв'язання основної задачі системи, має наступний вигляд:

Вхід: список непідтверджених консультацій. Вихід: оптимальний розклад консультацій.

- а) відсортувати непідтвержені консультації по певній даті;

б) виділити параметри консультації, потрібні для складання розкладу (початок, кінець, тривалість);

в) перетворити параметри початок, кінець та тривалість у інтервали: можливий інтервал консультації та інтервал тривалості консультації;

г) відсортувати консультації по зростанню тривалості та інтервалу запасу вільного часу;

д) створити перший допустимий розклад та створити масив з відхиленими запитами;

е) якщо можна замінити пусте місце і місце консультації з меншою тривалістю на відхилену консультацію з більшою тривалістю, заміняємо її;

ж) перевірити, чи можна на пусті місця поставити консультацію, яку щойно замінили;

1) якщо можна замінити – заміняємо;

2) інакше – відхиляємо;

3) виконуємо кроки е-ж для усіх відхилених консультацій.

Висновки: Дана робота присвячена підвищенню ефективності організації навчального процесу за рахунок складання розкладу консультацій та розроблено алгоритм складання розкладу. Було сформовано математичну модель задачі та розроблено алгоритм з розв'язання даної задачі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Simulated Annealing Tutorial [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://armonitor.com/me575/index.php/Main/SimulatedAnnealing>

2. Greedy Algorithms [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://web.stanford.edu/class/archive/cs/cs161/cs161.1138/lectures/13/Small13.pdf>

ЗАСТОСУНОК ДЛЯ ГЕНЕРАЦІЇ ПРОЄКТА ПО ОБРАНИМ ФІЛЬТРАМ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАГАЛЬНОВІДОМИХ РІШЕНЬ

Іваненко Артем Володимирович
студент
Національний Авіаційний університет
м. Київ, Україна

Анотація: Розробка застосунку який за допомогою зручного графічного інтерфейсу зможе вирішити ключові проблеми при створенні проекту. Конфігурацію, контроль пакетів, розгортання ПЗ, рекомендації для вибору бібліотек та список реалізацій загальновідомих проблем, з використанням контейнеризації, для швидкого розгортання проекту в локальному середовищі та продакшн за допомогою однієї консольної команди.

Ключові слова: застосунок для створення проекту, генерація проекту, реалізація загально відомих проблем, початкова конфігурація проекту

Розробка програмного забезпечення — це складний процес який може включати багато циклів розробки: визначення вимог, проєктування, програмування, документування, тестування та виправлення помилок.

Основним в розробці програмного забезпечення є написання та підтримка вихідного коду. Гнучкість, удосконалення та можливість масштабування програмного застосунку закладається з самого початку створення проекту. Тобто вибір технологій та інструментів для початкової розробки напряду впливає на комфорт підтримки, а також на легкість супроводження.

В сучасній розробці ПЗ використовують різні технології, для пришвидшення створення програм, а також для уніфікації коду. Для написання програм вищого рівня, використовують фреймворки, бібліотеки, та пакетні менеджери.

Проблематика:

1) В проєктах на етапі створення закладають рішення, які в майбутньому

можуть призвести до великих втрат часу на підтримку та покращення ПЗ.

2) Використання слабо підтримуваних, або бібліотек, що не підтримуються

3) Ускладнення коду в загальновідомих рішеннях, а також написання рішень в унікальний спосіб, що призводить до важкого читання коду, та ускладнюють новим розробникам розуміння проекту.

4) Витрати часу при налаштуванні середовища розробки, та операційної системи.

5) Пошук та перевірка нових технологій на сумісність з проектом

Більшість завдань з якими мають справу програмісти, є вирішеними в оптимальний спосіб, і популяризація цих рішень дає змогу створювати загально зрозумілі програми.

Насправді сьогодні одним із ключових навичок, які потрібні розробнику, є вибір правильних програмних бібліотек та фреймворків для використання в певних ситуаціях [1]. Крім того, над бібліотеками часто працює велике ком'юніті програмістів яка займається її оптимізацією та розширенням функціоналу.

Сучасне програмування це підключення різних блоків розроблених сторонніми розробниками а також використання функцій цих бібліотек. І підбір цих блоків для подальшої розробки.

Тому було прийнято рішення в розробці застосунку який за допомогою зручного графічного інтерфейсу зможе вирішити ключові проблеми при створенні проекту. Конфігурацію, розгортання ПЗ, рекомендації для вибору бібліотек та список реалізацій загальновідомих проблем, з використанням контейнеризації, для швидкого розгортання проекту за допомогою однієї консольної команди.

Цілі проекту:

- 1) Скоротити час на початкове створення проекту
- 2) Поширити найкращі практики серед розробників,
- 3) Допомогти в підборі бібліотек та в обранні технологій для проекту

З поширенням Інтернету найбільшу популярність отримала клієнт-серверна архітектура, отже програми згенеровані за допомогою застосунку будуть використовуватися як вебдодатки та вебсервіси. Саме цей факт є основоположним при обранні фільтрів на основі яких і буде створений проєкт.

Застосунок забезпечує безперебійну роботу різних інструментів збірки з розумними налаштуваннями за замовчуванням, тому розробник зможе зосередитися на написанні своєї програми, а не витратити час на суперечки з конфігураціями. У той же час програміст отримує гнучкість для конфігурації кожного інструменту без необхідності серйозних змін.

Для створення проєктних середовищ та легкого імпорту зовнішніх залежностей використовують менеджер пакетів. Вам не потрібно винаходити велосипед, і ви зможете максимально використовувати наявні у вашому розпорядженні інструменти [2], які доступні всім в репозиторію пакетного менеджера.

Фреймворки надають попередньо визначену кодову базу та рекомендації для полегшення безперебійної веброзробки. Водночас він прискорює процес розробки та скорочує час виходу програмного забезпечення на ринок, скорочуючи життєвий цикл розробки програми [3].

Docker усуває повторювані рутинні завдання з налаштування і використовується протягом усього життєвого циклу розробки для швидкої, простої та переносної розробки додатків - для настільних комп'ютерів та у хмарі [4].

Застосунок не тільки допомагає створювати проєкт, а й на основі фреймворків і бібліотек створює приклади вирішення загальновідомих завдань, що дозволяє програмісту використовувати в оптимальний спосіб функції фреймворку чи бібліотеки.

Застосунок ніколи не зможе повноцінно замінити розробників і для комфортного використання у програміста має бути певний набір навичок і досвід в розробці програмного забезпечення. Але завдяки зручному дизайну людина без глибоких знань програмування зможе з легкістю згенерувати свою

конфігурацію і з допомогою зрозумілої документації з запуску проєкту, мінімальними зусиллями запусити проєкт і почати вивчати програмування на основі найкращих практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. What makes a good software library? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.thereformedprogrammer.net/what-makes-a-good-software-library/>

2. What is a package manager and why should you use one? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://blog.idrsolutions.com/2018/07/what-is-a-package-manager-and-why-should-you-use-one/>

3. Web Development Using Frameworks: Why Does It Matter? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://erpsolutions.ooodles.io/blog/web-development-frameworks-benefits/>

4. Docker makes development efficient and predictable [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.docker.com/>

СИСТЕМА ОБРОБКИ АУДІОІНФОРМАЦІЇ

Камельчук Владислав Володимирович

Магістрант

Козуб Юрій Гордійович

д.т.н., доцент

Луганський національний університет

ім. Тараса Шевченка

м. Старобільськ, Україна

Анотація: У статті розглянуто основні методичні підходи та моделі розпізнавання голосових сигналів в умовах обмеженої обчислювальної потужності, запропоновано концептуальну модель генерації параметризованих еталонів аудіосигналів для розробки системи обробки аудіоінформації.

Ключові слова: алгоритм, ER-модель, ADSR, система обробки аудіоінформації, Android

Область у якій ведеться дослідження – пов'язана з музикою. Тому на самперед слід розуміти, яку роль вона грає у житті людини. І ця роль дуже значна, отже музика переслідує людину відусюди. Перша музика з'явилася ще у ті часи, коли у людей не було писемності. Цей тезис підтверджує велика кількість археологічних знахідок різноманітних музикальних інструментів. [1].

Будь-який музикальний інструмент вимагає точного налаштування, щоб він міг звучати відповідно до свого призначення. Якісь види інструментів вимагають регулювання дуже часто (скрипка), інші дуже рідко (рояль, барабани) або отримують особливості звучання в момент виготовлення (дерев'яні духові). Гітара займає проміжне положення: як щипковий струнний інструмент вимагає налаштування перед кожним сеансом гри [2].

Для того, щоб спростити процес налаштування, були винайдені різні пристрої (камертони, тюнери). Хоча вмілий музикант повинен уміти налаштовувати гітару на слух, це не завжди зручно, а головне – не надто

швидко. До того ж, для цього бажана тиша, якої в умовах репетицій та концертів немає. Згідно цих фактів стає зрозуміло, що інформаційні системи для обробки аудіо-інформації, які допомагають спростити налаштування інструменту і грають значну роль у житті людини є актуальною темою дослідження.

Метою дослідження є модифікація моделі генерації параметризованих еталонів аудіосигналів для розробки системи обробки аудіоінформації.

У рамках проєкту надано формалізований опис предметної області на етапі концептуального проєктування бази даних. Модель являє собою графічний опис предметної області з використанням стандартизованого набору позначень. На основі ER- моделі за певними правилами будується логічна модель для реалізації додатку, яка складається з атрибутів сутності: аналогового сигналу; ADC; обробки сигналу; відображення результату обробки. Всі атрибути сутності знаходяться в різних зв'язках один з одним (рис.1).

Рис. 1. Концептуальна модель

Кожна струна налаштована на певну ноту, якій відповідає деяка частота. Різниця між частотою і нотою в тому, що кожна нота несе в собі деяку музичну функцію, яка визначається положенням ноти щодо інших нот. Так, наприклад: нота До в послідовності До-мажор відіграє роль тоніки, тобто основного і самого стійкого звуку. Якщо ця нота трохи зрушиться, то вона втратить свою функцію. Для того, щоб видобувні звуки відповідали нотам, потрібно дотримуватись суворої відповідності між інтервалами нот і співвідношенням частот. Від точності і стабільності частоти, що породжується струною, буде

залежати відповідність витягнутого звуку тієї функції, що була закладена в ноту.

Якщо скористатися ADSR моделлю (рис. 2), яку запропонував дослідник і композитор Володимир Усачевський для перших синтезаторів, то звук струни являє собою модульоване деякою обгорткою гармонійне коливання. Ця обгортка отримала назву ADSR, тому що вона має чотири характерні моменти: атаку, спад, сустейн і загасання [3].

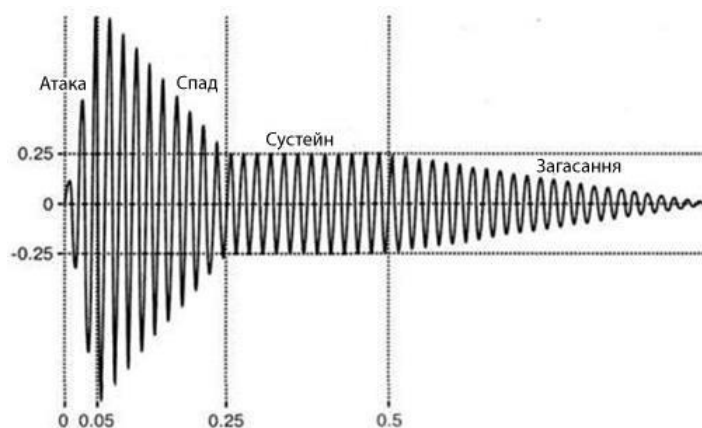

Рис. 2. Обгортка ADSR

Фаза сустейна найбільш чітко передає частоту, тому що коливання відбуваються практично без зміни амплітуди. Якби гітара утворювала ідеальний моногармонійний звук, то з урахуванням ADSR-обвідного спектру такого коливання мав би вигляд вузької смужки. Але достеменний інструмент породжує нелінійні коливальні процеси, у результаті чого з'являються побічні гармоніки, які називають гармонійними обертонами.

Ці обертони є вкрай негативним фактором, тому що вони можуть переважати над основним тоном і перешкоджати визначенню частоти. Але зазвичай, все-таки, основний тон добре виділяється без додаткових маніпуляцій.

В основі спектрального аналізу звукових даних лежить алгоритм перетворення Фур'є. При розкладанні вихідного звукового сигналу на частотні складові, окремі частоти називаються гармоніками. Основна гармоніка визначає висоту звучання, а другорядні гармоніки визначають його тембр. Є досить багато мобільних додатків, які використовують перетворення Фур'є для

того, щоб відобразити весь спектр частот (гармонік). Так само, є мобільні додатки, які служать для налаштування гітар. Вони працюють за принципом: основна гармоніка знаходиться за найвищим значенням амплітуди в спектрі. Таке твердження не зовсім вірно, тому що основна гармоніка визначається самою найменшою з усіх кратних цієї гармоніці, або кроком між гармоніками. Виникає необхідність знайти спосіб, який дозволить відобразити значення основної гармоніки в спектрі звукового сигналу.

Алгоритм дискретного перетворення Фур'є на комп'ютері виконується за час, що є занадто повільним процесом. Для швидких обчислень дискретного перетворення Фур'є, застосовується швидке перетворення Фур'є (ШПФ). Алгоритм ШПФ, виробляє обчислення, використовуючи рекурсивний підхід, завдяки якому, час виконання алгоритму зменшується. Існує готова реалізація алгоритму у середовищі програмування Java, яка представлена у вигляді бібліотеки JTransforms. За отримання звукових даних в форматі PCM з мобільного пристрою на платформі Android відповідає клас AudioRecord.

Таким чином, розглянуто моделі відображення гармонійного коливання ADSR, і обробки сигналів перетворенням Фур'є звукової хвилі, представлене дослідження означено напрямом функціоналу за яким буде працювати система обробки аудіоінформації у вигляді тюнеру для налаштування гітари на смартфоні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Газарян С.С. Потомки камня. В мире музыкальных инструментов. 2-е изд. М.: Просвещение, 1989. С. 126 - 140..
2. Прибор для настройки гитары. URL: <https://uchenikspb.ru/kbase/pribor-dlya-nastroyki-gitary/>. (дата звернення: 11.12.2021) .
3. Бабак В.П., Хандлецький В.С., Шрюфер Е. Обробка сигналів: Підручник. К.: Либідь, 1996. 392 с.

ПРОЕКТУВАННЯ РЕЗЕРВУАРІВ ОДЕСЬКОГО ПОРТУ

Литвиненко Вікторія Вікторівна
старший викладач кафедри МРПВШТЕ,
заступник декана ФВТШС

Старощук Кирило Юрійович
магістр, спеціальність 192 БЦІ
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Анотація: В майбутньому планується освоєння континентального шельфу на Чорному морі, розробка джерел нафти, поблизу острова Зміїний. Збільшиться обсяг нафти в країні, тому необхідно буде розміщувати додаткові нафтосховища в портах на нафтових терміналах.

Місцем розміщення нафтосховища обраний морський торговельний порт Одеса, нафтогазовий термінал, найбільший з діючих нафтотерміналів в Україні.

Ключові слова: нафтосховища, термінал, резервуар, метод скінчених елементів, програмний комплекс, міцність.

В даний час резервуарне обладнання для зберігання нафти та нафтопродуктів поширене вкрай широко і є присутнім на всіх етапах нафтовидобутку та нафтопереробки. Резервуари встановлюються безпосередньо на родовищі нафти, проміжних станціях з перекачування, підприємствах нафтопереробки та нафтохімічних підприємствах, а також на місцях аварійного розливу нафтопродуктів. Оскільки склад, хімічні та фізичні властивості нафтопродуктів можуть змінюватись в залежності від етапу, це вимагає застосування резервуарів різної конструкції та призначення.

У геоструктурном відношенні територія приурочена до північного схилу Причорноморської западини. Територія розташована на косі, що розділяє Хаджибейський лиман і Чорне море. Інженерно-геологічна будова даної території до глибини 40 м характеризується розвитком лиманно-морських і алювіальних відкладень, представлених перешаровуванням пісків різної

крупності, супесей і мулів, потужністю до 10 м. Нижче по розрізу залягають мулисті суглинні ґрунти, підстилаючі, на глибинах 28-30 м, сіро-зеленими глинами меотіса. З поверхні породи перекриті насипним шаром. Гідрогеологічні умови території характеризуються наявністю водоносного горизонту в лиманно-морських відкладеннях. Глибина залягання його рівня в більшості випадків не перевищує 2,0 м від денної поверхні.

Геологічна будова ділянки представляється товщею меотичних щільних глин, прикритих шаром слабкого мулу. Покрівля глин перебуває в межах відмітки мінус 11,0 м. Потужність намулів становить від 2 до 3 м. По своїй структурі мотичні глини неоднорідні, що переважають є щільні, рідше зустрічаються у вигляді піщаних прошарків із трохи ослабленою щільністю.

Виходячи із властивостей мотичних глин, для розрахунку г/т споруджень рекомендуються наступні вихідні дані:

1. До відмітки мінус 12,5 для верхньої частини глин, підданих деякому розбуханню:

- кут внутрішнього тертя дорівнює 20° ;
- зчеплення дорівнює $0,2 \text{ кг/см}^2$;
- модуль деформації дорівнює 100 кг/см^2 ;
- об'ємна вага (під водою) дорівнює $1,0 \text{ т/м}^3$;

2. Нижче відмітки мінус 12,5:

- кут внутрішнього тертя дорівнює 20° ;
- зчеплення дорівнює $0,25 \text{ кг/см}^2$;
- модуль деформації дорівнює $150 \dots 200 \text{ кг/см}^2$;
- об'ємна вага (під водою) дорівнює $2,02 \text{ т/м}^3$.

За даними ДБН В .1.1-12:2006, Одеса знаходиться в сейсмічно активній зоні, небезпека знаходиться з боку Румунії в районі Вранча. Найбільшим зафіксованим землетрусом в Одесі, був землетрус в 1940 р. епіцентром якого була зона Вранча, бальність якого досягла 9-10 балів, коли до Одеси дійшла частина в 6 балів. У проекті будемо приймати 1% ймовірність перевищення сейсмічної інтенсивності повторюваності 1 раз в 5000 років, і це дорівнює 8

балів.

До основного конструкційного матеріалу резервуара пред'являються такі вимоги: корозійна стійкість, несхильність до хімічних впливів з боку продукту і непроникність. Тому основним матеріалом, що йде на виготовлення резервуарів, є сталь (листовий прокат) вуглецевих та низьколегованих сортів, для яких характерні гарна зварюваність, стійкість до деформації та хороші характеристики пластичності. В окремих випадках використовують алюміній.

Загальноприйнятими розмірами резервуарів для зберігання нафти на 5 000 м³ є: резервуар з внутрішнім діаметром стінки 20 920мм, висотою стінки 14 900 мм

Таблиця 1

Характеристика резервуару

№	Найменування	Од. вим.	Кількість
1	Номінальний об'єм	м ³	5000
2	Корисний об'єм резервуара	м ³	4709
3	Діаметр резервуара, D	м	20,92
4	Висота резервуара, H	м	14,9
5	Кількість поясів	шт	10
6	Загальна вага резервуара	т	110,6

Для перевірки міцності конструкції виконуємо розрахунок у програмному комплексі **Autodesk Robot Structural Analysis Professional**. У розрахунках ця програма використовує метод скінчених елементів.

Autodesk Robot Structural Analysis Professional - програмний комплекс для розрахунку будівельних конструкцій та споруд на міцність, стійкість та динамічні впливи. Розрахунок виконується шляхом кінцевих елементів.

Autodesk Robot Structural Analysis Professional — універсальна програма, в якій застосована технологія інформаційного моделювання будівель (BIM) та реалізована підтримка масштабних проектних моделей.

- Швидкий та високопродуктивний розрахунок будівельних конструкцій будь-якого типу із застосуванням різних матеріалів.

- Розширена взаємодія з програмами архітектурного проектування та створення робочих креслень будівельних конструкцій, а також підтримка

технології BIM.

- Різні типи розрахунків: лінійні, нелінійні, динамічні.
- Рішення, що підтримує норми розрахунків різних країн і включає

великі регіональні бібліотеки перерізів та матеріалів.

Програма має сертифікат відповідності РОСС US.СП15.Н00329 № 0005634. Сертифікат [PDF / 441,358 байт].

Типи конструкцій, що розраховуються:

- 2D - та 3D - стрижневі елементи;
- пластини;
- оболонки;
- попередньо напружені пластини;
- заздалегідь деформовані пластини;
- осесиметричні конструкції;
- різноманітні матеріали елементів конструкцій;
- об'ємні твердотільні елементи.

Кількість вузлів та стрижнів не обмежена.

Двосторонній зв'язок із Revit Structure. Реалізовано вільну передачу даних між Autodesk Robot Structural Analysis Professional та Revit Structure спільно з інструментами Revit Extensions для Revit Structure.

Двосторонній зв'язок дозволяє координувати процеси створення та розрахунку моделі. Завдяки технології BIM можливе своєчасне оновлення всіх компонентів проекту, що дозволяє швидко отримати конструкторську документацію.

Одержання вихідної документації. Створена розрахункова модель та результати аналізу, отримані за допомогою Autodesk Robot Structural Analysis Professional, передаються в AutoCAD Structural Detailing для отримання деталей. Завдяки такій передачі даних конструктор може пройти всі етапи - від проектування до розрахунків та створення детальних креслень.

Розширені можливості автоматичного створення сіток. Потужний механізм генерації кінцево-елементної сітки дозволяє конструктору працювати

з великими та складними моделями. Сітки створюються автоматично або за допомогою ручного налаштування параметрів генерації. Для кожної окремої поверхні можна встановити індивідуальні параметри розбиття. Це допомагає створювати сітки високої якості для отримання точніших результатів розрахунку.

Локалізація елементів оформлення креслень. Autodesk Robot Structural Analysis Professional підтримує багато міжнародних стандартів: англійську, французьку, румунську, іспанську, німецьку, російську, польську, японську та китайську. Наприклад, мова інтерфейсу може бути російська, норми розрахунку - європейські, а вихідні дані можуть бути отримані німецькою мовою. В одному проекті можуть одночасно використовуватися метричні та імперські одиниці виміру.

Підтримка стандартів проектування. Autodesk Robot Structural Analysis Professional підтримує понад 60 стандартів проектування. Ви можете вибрати потрібний стандарт із загального списку в процесі налаштування програми.

Широкий набір різних видів розрахунку. Підтримуються лінійні та нелінійні методи розрахунку конструкцій. Програма дозволяє легко і ефективно здійснювати безліч нелінійних методів розрахунку - наприклад таких, як Р-дельта аналіз, розрахунок напружено-деформованих елементів, розрахунок вант і пластичних елементів.

Спільне проектування залізобетонних та сталевих конструкцій. Модулі Autodesk Robot Structural Analysis Professional, призначені для розрахунку залізобетонних та сталевих конструкцій, включають понад 40 типів марок сталі та 30 типів залізобетонних елементів. Програма спрощує процес проектування, дозволяючи вибирати необхідні перерізи елементів із бази даних.

Динамічний аналіз Швидкий динамічний розрахунок може бути використаний для конструкцій будь-якої складності. Ефективні алгоритми розрахунку Autodesk Robot Structural Analysis Professional оптимізовані для застосування на двоядерних та багатоядерних процесорах. Це забезпечує високу швидкість розрахунку та отримання високоточних результатів протягом

декількох хвилин.

Широкий діапазон вихідних даних. Autodesk Robot Structural Analysis Professional забезпечує широкий набір вихідних даних за результатами розрахунку. Подання даних може бути таким:

- таблиці з можливістю сортування та фільтрації даних;
- діаграми;
- фрагменти конструкцій;
- колірні схеми;
- напруги та навантаження по конструкції загалом у балках та

колонах.

Гнучкість інтерфейсу API (інтерфейс прикладного ПЗ). Autodesk Robot Structural Analysis Professional використовує технологію Microsoft COM (Component Object Model), що дозволяє реалізувати гнучкий API.

Запроектований резервуар вертикального циліндричного типу, розташований в нафтогазовому терміналі Одеського морського порту, був випробуваний на моделюванні різних навантажень (вітер, сніг, гідродинамічний тиск, сейсмічний вплив) в Autodesk Robot. За результатами було виявлено максимальні деформації в стінках резервуару до 3,3 см і порівняно напругу на крайові навантаження в пластині резервуару з межею плинності застосовуваної сталі, максимум якої складає 245 МПа, що не перевищує межу плинності сталі (270 МПа).

СТРУКТУРА ВИЯВЛЕННЯ ФІШИНГОВИХ АТАК СОЦІАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Луговець Денис Вікторович

студент 6-го курсу

Петренко Андрій Борисович

к.т.н, доцент

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Анотація: Соціальна інженерія відноситься до дії, під час якої хакери отримують несанкціонований доступ до комп'ютерів за допомогою нетехнічних засобів. Фішинг є найпоширенішим типом атаки соціальної інженерії. Він включає спам-повідомлення, замасковані як справжні з темою або повідомленням, призначеними для затримання постраждалих. У цьому документі представлено структуру для виявлення атак на соціальну інженерію з використанням фішингових листів. Різні частини електронної пошти витягуються за допомогою процесу вибору функцій. Підхід класифікатора застосовується до даних після процесу вибору ознак.

Ключові слова: соціальна інженерія, фішинг, класифікатор, захист інформації, атака

Вступ Людська психологія є принципом, що лежить в основі більшості атак соціальної інженерії. Згідно з дослідницькою групою Gartner, соціальна інженерія (SE) визначається як порушення систем безпеки за допомогою маніпуляції людьми замість машин[1].

Згідно з роботою tripwire щодо безпеки в SE, фішингові атаки є найпоширенішим типом атак із застосуванням методів соціальної інженерії. Зловмисники використовують електронну пошту, соціальні мережі, обмін миттєвими повідомленнями та SMS, щоб обманом змусити жертв надати конфіденційну інформацію або відвідати шкідливу URL-адресу, намагаючись зламати свої системи[2].

На високому рівні більшість фішингових шахрайств намагаються досягти трьох речей:

а) Отримати особисту інформацію, таку як імена, адреси та номери соціального страхування.

б) Використовуйте скорочені або оманливі посилання, які перенаправляють користувачів на підозрілі веб-сайти, на яких розміщені фішингові цільові сторінки.

в) Включайте погрози, страх і відчуття невідкладності, намагаючись маніпулювати користувачем, щоб він швидко реагував[3].

У період з 1 по 23 березня 2020 року дослідники Barracuda виявили 467 825 фішингових атак електронною поштою. 9 116 відсотків атак. Для порівняння, у лютому було виявлено 1 188 атак на електронну пошту, пов'язаних з коронавірусом, і лише 137 – у січні. З атак, пов'язаних з коронавірусом, виявлених Barracuda Sentinel до 23 березня, 54 відсотки були шахрайськими. 34 відсотки — це атаки, що видають себе за бренд, 11 відсотків — шантаж, 1 відсоток — компроміс ділової електронної пошти.

У квітні 2020 року Google повідомила, що виявляє близько 18 мільйонів шкідливих програм або фішингових повідомлень на тему пандемії на день і близько 240 мільйонів спам-повідомлень, пов'язаних з Covid. «Хакери часто розглядають кризи як можливість, і Covid-19 не відрізняється», — сказав Шейн Хантлі з Google Threat Analysis Group у своєму блозі. Тому зростає потреба в захисті конфіденційної інформації в нашій електронній пошті шляхом захисту за допомогою стратегії. .

Підхід, який базується на класифікації

Запропоновано класифікаційну техніку, щоб відрізнити спам від електронної пошти. Першим кроком у цьому процесі є збір даних, який є набір даних електронної пошти. Набір даних електронної пошти складається зі спаму та елементів електронної пошти. Після збору електронних листів його потрібно конвертувати у формат електронної пошти.

На етапі попередньої обробки процес токенізації застосовується для

фільтрації слів у форматі EML електронних листів. Розрахунок характеристик був застосований до відповідних моментів[4].

Максимальна ефективність досягається після усунення непотрібних слів у електронній пошті. Запропонована структура для виявлення фішингу наведена на малюнку 3.1.

Процес вибору функції стосується вилучення атрибутів об'єктів, необхідних для обробки. Це потрібно зробити з усіма електронними листами в наборі даних. На цьому етапі витягуються такі елементи, як тіло електронного листа, заголовок листа та URL-адреса.

До поля адреси з полів адресного файлу, копії та прихованої копії. Після вибору функції результативний файл перетворюється у формат ARFF. Формат файлу ARFF використовується для застосування процедури класифікації. Процедура класифікатора застосовується шляхом поділу набору даних на навчальний набір і дані тестування. До вибраних об'єктів застосовується класифікація на основі правил. Ця модель замовлень показує електронну пошту як спам або непотріб на основі точних значень.

Порівняння способів захисту

Набір даних EDRM використовується з метою перевірки. Набір даних із 1000 записів береться після попередньої обробки. Продуктивність набору даних перевіряється за допомогою трьох методів класифікатора, таких як Navie Byes, J48 та Bayes Net ans J48.

Враховуються такі статистичні показники, як точність класифікатора, істинно позитивний показник, істинно негативний показник, F-міра та точність. J.Nan та M.Kamber (2006) визначили ці показники у формі матриці плутанини. Компонентами матриці плутанини є істинно позитивний, істинно негативний, хибнопозитивний і хибнонегативний.

Матриці продуктивності, що використовуються для вимірювання ефективності та міцності запропонованої моделі, такий відсоток правильно класифікованих кортежів називається точністю класифікатора.

Частка позитивних кортежів, які правильно класифікуються як TPR

(істинно позитивний показник). Частка негативних кортежів, які правильно класифікуються як TNR (справжня негативна швидкість).

Набір функцій застосовується таким чином, що він визначає невідповідну функцію. Цей захід відіграє важливу роль у процесі розробки моделі на основі техніки класифікації. Потім модель застосовується для класифікації фішингових електронних листів.

Експеримент проводиться з використанням середовища Waikato для аналізу знань програмного забезпечення для аналізу даних з використанням машини Intel i8 із середовищем Windows-10. Точність моделей з 70-30% даних навчального тестування. TPR і TNR розраховуються для перевірки надійності розроблених моделей за допомогою матриці плутанини.

Помилковий негатив: система не може розпізнати фішингову атаку. Помилковий позитивний результат: система розпізнає веб-сайт хамовита як фішинговий.

Висновок Робота в цій статті зосереджена на ідентифікації справжньої електронної пошти шляхом відокремлення спам-повідомлень з метою захисту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

[1] Sawa, Y., Bhakta, R., Harris, I. G., Hadnagy, C. (2016) "Detection of social engineering attacks through natural language processing of conversations." In 2016 IEEE Tenth International Conference on Semantic Computing (ICSC), pp. 262-265. IEEE, 2016.

[2] <https://www.tripwire.com/state-of-security/security-awareness/5-social-engineering-attacks-to-watch-out-for/>

[3] Mouton, F., Nottingham, A., Leenen, L., Venter, H. S. (2018) "Finite state machine for the social engineering attack detection model: SEADM." SAIEE Africa Research Journal 109, no. 2 : 133148,2018.

[4] Bezuidenhout, M., Mouton, F., Venter, H.S. "Social engineering attack detection model: Seadm." Information Security for South Africa. IEEE, 2010.

ВИКОРИСТАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ДІАГНОСТИКИ АВТОМОБІЛЯ

Машарова Анна Сергіївна

здобувач вищої освіти факультету радіоелектроніки
комп'ютерних систем та інфокомунікацій
Харківський національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського
Науковий керівник:

Узун Дмитро Дмитрович

К. т. н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних систем,
мереж та кібербезпеки
Харківський національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського
Україна

Вступ./Introduction. Не дивлячись на швидкі темпи розвитку автомобільної індустрії, сьогодні велика кількість автомобілів є достатньо примітивними і навіть не мають бортового комп'ютера або мають, але він наділений дуже вузьким функціоналом. Але в той самий час майже всі сучасні автомобілі обладнані діагностичними портами, які дозволяють отримати безліч корисної інформації про авто.

Технологій комп'ютерної діагностики автомобіля OBD2 – це стандарт діагностики різних систем автомобіля, що виконується блоками управління автомобілем. Він був введений у 1996 році як обов'язковий для усіх автомобілів, що продаються в Сполучений Штатах Америки, а згодом і в усіх інших автомобілях.

Тож з великою впевненістю можна сказати, що дана технологія є перспективною для дослідження. На сьогоднішній день існує велика кількість подібних програм, що дозволяють автомобілістам самостійно діагностувати власну машину. Але вони мають ряд певних недоліків. Усі ці програми можна розділити на 2 види: професійне програмне забезпечення та те, яке призначене для широкого використання. Професійне ПЗ звичайно має широкий функціонал

та надає велику кількість можливостей користувачу. Але це програмне забезпечення по-перше вимагає професійного обладнання, і по-друге має велику вартість. Ці фактори перекреслюють будь-який сенс використання цього ПЗ широкими масами.

Інша категорія програм – це ті, які призначені для широкого використання. Вони в свою чергу мають невелику вартість, але переважна більшість має вузький функціонал, недоліки у своїй роботі або просто незручний та не інтуїтивний інтерфейс.

Сучасні машини – це дуже складні технологічні механізми, які наповнені нескінченною кількістю різноманітних комп'ютерних систем, блоками керування певними вузлами. Тож сьогодні діагностика автомобіля – це складний процес. Адже із плином технічного прогресу автомобілі дуже стрімко розвиваються та стають більш комп'ютеризованими. Тому у разі якоїсь поломки майже неможливо її діагностувати без спеціалізованого обладнання та програмного забезпечення. Звичайно велика кількість автомобілів обладнана просунутими бортовими комп'ютерами, які здатні самостійно виявляти та попереджати помилки. Але далеко не всі машини мають подібні функції. А ті що мають не завжди можуть надати всю необхідну інформацію.

Ціль роботи./Aim. Метою дослідження є дослідження методів інформаційної технології комп'ютерної діагностики автомобіля та застосування у програмній системі, що є аналогом бортового комп'ютера автомобіля, вивчення можливостей інтеграції із сервісами, що надають потрібну інформацію для діагностики автомобіля, створення системи асистента автомобіліста, яка надає функції діагностики автомобіля.

Матеріали та методи./Materials and methods. Початком наукових досліджень є детальний аналіз сучасного стану розглянутої проблеми. Це базується на пошуку інформації, який активно використовує джерела у глобальній комп'ютерній мережі Інтернет. На основі аналізу проблеми редагуються огляди та звіти, даються ключові класифікації напрямів та визначаються конкретні завдання дослідження. Фактичною практикою

наукових досліджень є вирішення спочатку поставлених завдань. Використовується математичне моделювання. Математичне моделювання передбачає кілька послідовних кроків. Це редагування математичної моделі дослідницького процесу на основі зібраних даних, використання готової моделі дослідницького процесу на основі зібраних даних або використання готової моделі з основами та коригуваннями. Допоміжний фактор. Для зручності визначення поставленої задачі математичний опис явища здійснюється у безрозмірних одиницях на основі теорії подібності. Потім розгляньте деякі умови та оберіть метод (аналітичний або наближений) для вирішення проблеми. Термін виконання; оптимальна вартість матеріалу. Результати експерименту обробляються за допомогою комп'ютера.

Завершення наукової розробки - це аналіз отриманих результатів та їх проектування. Теоретичні та експериментальні результати порівнюються та дається аналіз їх можливих відмінностей. Звіт про проведені наукові дослідження буде підготовлений та підготовлений відповідно до державних стандартів.

Виокремимо п'ять основних етапів прикладних досліджень.

- формулювання теми;
- формулювання цілей та завдань дослідження (огляд літератури, порівняння та критика проблемної інформації, узагальнення та висвітлення проблем за темами);
- теоретичні дослідження (дослідження фізичної природи явищ, формулювання гіпотез, виведення математичних залежностей та їх теоретичний аналіз);
- експериментальні дослідження (розробка експериментальних цілей та завдань, планування, вимірювальні засоби, постановка експериментів, проведення експериментів, обробка результатів);
- аналіз та проектування результатів досліджень (загальний аналіз теоретичних та експериментальних досліджень, порівняння цих результатів, аналіз відмінностей, уточнення теорії за потребою, проведення додаткових

експериментальних досліджень).

Результати./Results. Регулюючий намір OBD-I полягав у тому, щоб заохотити автовиробників розробляти надійні системи контролю викидів, які залишаються ефективними протягом терміну експлуатації автомобіля. Ідея полягала в тому, що, примусове щорічне тестування викидів для Каліфорнії, та відмови в реєстрації транспортним засобам, які не пройшли перевірку, стимулюватимуть водіїв, купувати транспортні засоби, які б відповідали всім нормам. OBD-I в основному був невдалим, оскільки засоби звітності про специфічну діагностичну інформацію не були стандартизованими. Технічні труднощі з отриманням стандартизованої та надійної інформації про викиди з усіх транспортних засобів призвели до неможливості ефективно виконувати річну програму випробувань. Діагностичні коди несправностей в OBD-I, як правило, можна було знайти без дорогого спеціалізованого обладнання. Проте кожен виробник використовував власний з'єднувач, його розташування та процедуру для зчитування інформації з автомобіля. Також автомобілі обладнані OBD-I мали менше доступних кодів несправностей, ніж для автомобілі, обладнані OBD-II. [2]. Виходячи з описаних вище команд, можна сформувати ініціалізацій рядок. Він матиме наступний вигляд: Для зчитування діагностичних даних використовуються спеціальні команди PID's. PID (Parameter id's - Бортові діагностичні ідентифікатори параметрів) - коди, які використовуються для запиту показників певних датчиків автомобіля.

OBD-II є продовженням розвитку технології. Він переважає попередників з точки зору можливостей та стандартизації. Ця версія стандарту запровадила єдиний тип діагностичного роз'єму.

OBD-II є покращенням порівняно з OBD-I як з точки зору функціональності, так і стандартизації. Стандарт OBD-II визначає тип діагностичного роз'єму та його вихід, доступні протоколи електричної сигналізації та формат обміну повідомленнями. Він також надає перелік параметрів транспортного засобу для спостереження та спосіб кодування інформації. У роз'ємі є елементи, які живлять сканер від автомобільного

аккумулятора, усуваючи необхідність підключати сканер до окремого джерела живлення. Однак деякі технічні працівники можуть підключити сканер до допоміжного джерела живлення, щоб захистити дані у випадку аномалії, коли транспортний засіб втрачає живлення через поломку. Нарешті, стандарт OBD-II надає перелік кодів DTC(diagnostic trouble code) тобто кодів помилок. В результаті цієї стандартизації зчитувальний пристрій може отримувати дані з вбудованого комп'ютера будь-якого автомобіля. OBD-II був доступний у двох моделях, OBD-IIА та OBD-IIВ. Специфікація OBD-II забезпечує стандартизований апаратний інтерфейс (материнський 16-контактний (2x8) роз'єм J1962). На відміну від роз'єму OBD-I, який може знаходитись під капотом автомобіля, роз'єм OBD-II повинен знаходитись на відстані 0,61 м від рульового колеса в межах досяжності водія.

Доступні діагностичні дані OBD-II. OBD-II забезпечує доступ до даних з блоку управління двигуном (ЕБК) та надає цінне джерело інформації для усунення несправностей у салоні автомобіля. Стандарт SAE J1979 визначає, як запитувати список різних діагностичних даних та стандартних параметрів, доступних у ЕБК. Різні доступні параметри визначаються за допомогою "ідентифікаційного номера параметра" або PID, визначеного в J1979. Виробники не зобов'язані використовувати всі піди, перелічені у стандарті, і можуть включати власні піди, яких немає в списку. Список загальних кодів несправностей OBD-II, запропонованих SAE, див. Додаток Б. Деякі виробники часто додають запатентовані DTC, щоб поліпшити свої набори кодів OBD-II.

Висновки./Conclusions.; В результаті статті було вивчено основні можливості технології OBD2 для комп'ютерного діагностування автомобіля. Основною метою було вивчення можливості створення системи, що дозволить діагностувати будь-яке сучасне авто, маючи при цьому універсальний автомобільний сканер. Основною перевагою технології OBD2 – є уніфікованість портів, а також стандартів передачі даних та взаємодії з ними.

Було виявлено, що все сучасні автомобілі, які обладнані діагностичними портами стандарту OBD2 мають універсальний стандарт взаємодії з

автомобілем, а також певний уніфікований набір команд, який підпорядковується стандарту SAE J1979, що дозволяє створити єдиний інтерфейс для взаємодії з автомобілем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. TOAD Pro: Perfect OBD2 Programming Software For Laptop (2020).

Вилучено з: <https://www.obdadvisor.com/toad-pro>

2. PCMSCAN Features Palmer performance engineering, inc. (2005).

Вилучено з: <https://www.palmerperformance.com/products/pcmscan/index.php>

3. OBD-II PIDs. (2019). Вилучено з: https://ru.wikipedia.org/wiki/OBD-II_PIDs/

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ CLOUD COMPUTING

Мосюрчак В. М.

старший викладач

ЗВО Університет Короля Данила

Боднар І. І.

старший викладач

ЗВО Університет Короля Данила

м. Івано-Франківськ

Стрімке удосконалення технологій інформаційного суспільства, електронних ресурсів, мережевого апаратно-програмного забезпечення зумовлює процеси трансформацій, які зачіпають різні галузі. У сучасних умовах розвитку ІТ-індустрії, інженерія програмного забезпечення потребує залучення нових підходів до проектування ПЗ, модернізації робочого циклу розробки проектів, скорочення затрат на випуск продукту або його частин, здешевлення вартості виконання робіт на окремих етапах і стадіях життєвого циклу. Окрім цього, важливою є адаптація організаційних та додаткових процесів життєвого циклу до сучасних викликів у галузі ІТ-індустрії. Зокрема, це пов'язано з інтенсивним розвитком IoT-технологій, cloud-сервісів, хмарних обчислень, зміною даних, які необхідно швидко опрацьовувати і які, зазвичай, є неоднорідними та розподіленими. Тому, на сьогодні актуальними задачами в науковому контексті є розробка і впровадження технологій cloud computing і їх реалізацій, які б дали змогу оптимізувати розробку програмних систем на усіх рівнях життєвого циклу з врахуванням особливостей існуючих у компаніях моделей зрілості процесів.

На даний час cloud-сервіси надають широкі можливості щодо зберігання та опрацювання великих об'ємів інформації, забезпечення обміну даних між різними джерелами інформації, взаємодії різних сервісів, в тому числі інтелектуальних. Однак, для ефективного використання «хмарних технологій» в контексті реалізації бізнес-процесів та витрат за використання ресурсів необхідно залучати фахівців з високим рівнем кваліфікації у сфері cloud

computing. На даний час таких фахівців доволі невелика кількість. Це пояснюється відсутністю або недосконалістю документації щодо використання тих чи інших cloud-сервісів; фахівці з програмування не мають достатнього досвіду адміністрування та розгортання сервісів, а у фахівців з системного адміністрування – недостатня база в інженерії програмного забезпечення. Для зниження порогу входу як програмістів, так і системних адміністраторів необхідно створювати проміжні шари між «хмарою» з відповідними програмними сервісами та програмним забезпеченням, яке проектується. Тому актуальність створення інструментальних засобів, а інколи і цілих платформ розробки програмного забезпечення з підтримкою cloud-сервісів є актуальною задачею. Проведемо аналіз платформи Onlizer, яка проектується за участі авторів, як системи взаємодії з cloud-сервісами з однієї сторони і платформи розробки web-орієнтованого програмного забезпечення з іншої.

Onlizer – online-платформа розробки та супроводу програмного забезпечення, побудована на мікросервісній архітектурі з орієнтацією на використання cloud-сервісів, що в комплексі представляє собою PaaS. Onlizer надає можливості взаємодії із сховищами даних, зокрема реляційними та документоорієнтованими структурами, апаратним забезпеченням з доступом до Internet (підтримки IoT), володіє набором візуальних інструментів для побудови back-end логіки web-орієнтованого програмного забезпечення, є хорошим інструментом для інтеграції однорідного та неоднорідного програмного забезпечення, а також міграції «наземного» ПЗ в «хмару».

Найбільш важливим і трудомістким процесом життєвого циклу є процес збору та аналізу вимог до програмного забезпечення, оскільки від результатів його виконання залежать якість майбутньої програмної системи, терміни і вартість реалізації. При використанні Onlizer, швидкість внесення змін в архітектуру ПЗ, у порівнянні з класичними середовищами розробки, які вимагають написання програмного коду, в середньому зростає на 60%, яка обумовлена застосуванням візуальних компонентів, у яких вказуються параметри та налаштування, необхідні для реалізації тієї чи іншої вимоги.

Onlizer надає засоби масштабування архітектури і практично миттєво публікує їх в нову версію розроблюваного ПЗ. Оскільки, кожен компонент системи, що проектується на основі Onlizer, представляє собою сервіс, який взаємодіє з іншим через API, то реалізація масштабування архітектури в середньому проводиться на 40% швидше, ніж при застосуванні класичних підходів з написання коду.

Процес кодування архітектури програмних систем на основі платформи Onlizer за критеріями продуктивності та ефективності зростає на 65%, оскільки написання backend логіки не вимагає написання значної кількості рядків коду, а особливості опису предметної області та процесів, які в ній протікають займають максимум 35%. Frontend логіка програмних систем реалізується шляхом написання власних шаблонів представлення і відображення інформації, а також забезпеченням точки під'єднання до backend логіки.

Технології cloud computing є перспективним напрямом розвитку та удосконалення електронних ресурсів. Завдяки сервісам даним сервісам відкривається шлях до розвитку потужніших методів множинного доступу до електронних ресурсів, створення на цій основі більш якісних програмних продуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карабін О. Й. Проектна діяльність у формуванні професійного саморозвитку майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій. «Молодий вчений». 2016.
2. Стрюк А. М., Стрюк М. І., Коваль М. В. Методична система навчання інформатичних дисциплін з використанням хмарних технологій. 2017.
3. Биков В.Ю. Хмарні технології, ІКТ-аутсорсинг і нові функції ІКТ підрозділів освітніх і наукових установ / В.Ю.Биков // Інформаційні технології в освіті.- №10. – 2011.

ШАБЛОНІЗАТОР ДЛЯ ІНТЕРАКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ЗЖАТОЇ УЧБОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Панасенко Едуард Анатолійович

Студент 5 курсу

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Анотація: В наш час не можливо уявити людину, яка б не пізнавала навколишнє середовище чи вивчала щось нове для свого комфортного життя та з часом інформації стає забагато і дещо забувається та знайти її іноді дуже складно. З цією проблемою може зіткнутися кожний будь-коли та навіть в якийсь відповідальний момент свого життя. Тому потреба в сервісі, який би зміг вирішити дану проблему зростає зі зростанням кількості учбової інформації у світі.

На даний момент часу аналогів, які б задовольняли всі поставлені потреби не існує, але можна знайти програмні забезпечення типу Microsoft Office Word, що дозволять приблизитись до бажаного результату.

Метою статті є розробка системи, що дозволяє швидко та легко створити шаблон для вашої інформації, який можна буде використовувати в будь-якому вам зручному місці, якщо ви не можете згадати те що вам потрібно. А якщо немає часу та потрібно швидко знайти певний матеріал, то можна використати вже готові шаблони інших користувачів, які мають рейтинг за допомогою, якого можна вибрати найкращі.

Ключові слова: інформація, учбова інформація, шаблон, веб-додаток, зручний для користувача.

Процес пошуку нової інформації рахується не простим для більшості

людей, які б хотіли отримати нові знання та покращити свої вміння чи підвищити свій рівень кваліфікації. Тому в сучасному світі можна виділити два основних види пошуку.

Перший тип це використання звичайних бібліотек чи навіть електронних. Коли суб'єкт даного процесу бажає знайти книгу по певній категорії він починає шукати потрібну бібліотеку так як не кожна бібліотека має певні книги щоб задовольнити всі потреби користувача, який бажає знайти та здобути нові знання. Тому більш ефективний підхід це електронні бібліотеки. Беззаперечний плюс цього підходу це відсутність потреби пошуку бібліотек, процесу знаходження шляху та взагалі відсутність потрібних бібліотек у місті де проживає людина, якій потрібні певні знання в певній галузі.

Також де які книги є в електронному форматі, що дозволяє прослуховувати учбову інформацію паралельно іншим справам людини. Але аудіо книг на даний момент існує не в достатній кількості щоб задовольнити всі потреби користувача, та щоб створити таку книгу потрібно багато зусиль, таких як прочитати виразно книгу та не помилитися, створити аудіо файл та загрузити на веб сторінку, але наявна проблема з форматами самого аудіо запису, а саме існування багатьох форматів для зберігання та відтворення звукової інформації, такі як AIFF, AU, MP3/MP4, WAV, WMA та багато інших. І це створює ряд проблем для користувача, наприклад звичайний школяр вирішив завантажити аудіо книгу по біології, він зайшов на певний веб-сайт та знайшов потрібну йому книгу по заданим ним критеріям але вона у форматі AIFF, що не підтримується його телефоном та йому тепер потрібно знайти відповідне програмне забезпечення, що не завжди буде безкоштовним та відповідатиме всім потребам користувача.

Перейдемо до другого типу пошуку учбової інформації і це пошукові системи мережі інтернет. Цей метод на даний час вважається найпопулярнішим та найефективнішим але не дає нам потрібного функціоналу, певної адаптивності та інтерактивності вихідної інформації. Розглянемо це більш детально, користувача потрібно обрати пошукову систему (на даний момент

найпопулярніші пошукові системи – це Google, Baidu, Yandex, на рис. 1 зображено їх популярність залежно від регіонів) та ввести ключові слова для знаходження певної інформації, наприклад студенту вищого навчального закладу потрібно знайти певний алгоритм знаходження приблизного розв'язку використовуючи механізми числової апроксимації для задачі математичного аналізу. Тому він обирає ключові слова з цього запиту, такі як чисельні методи, апроксимація, алгоритм, рішення та вводить їх до строки пошуку та отримує певну кількість результатів перераховану в одному великому списку та розділену на сторінки і не завжди там буде потрібна інформація, яка потрібна вам для знаходження рішення.

Цей феномен виникає за самого механізму роботи пошукових систем, які намагаються знайти найбільшу схожість за кожним словом та скомпонувати певні результати за поєднанням ключових слів у запиту користувача. Саме цей механізм не дозволяє відсортувати варіанти, що згенерував нам браузер. Було б дуже зручно вибирати категорії в яких потрібно знайти певне рішення поставленої проблеми. Тому браузер вважається дуже гарною альтернативою але має певну сукупність проблем, що заважають ефективно проводити процес навчання, пошуку та засвоєння інформації.

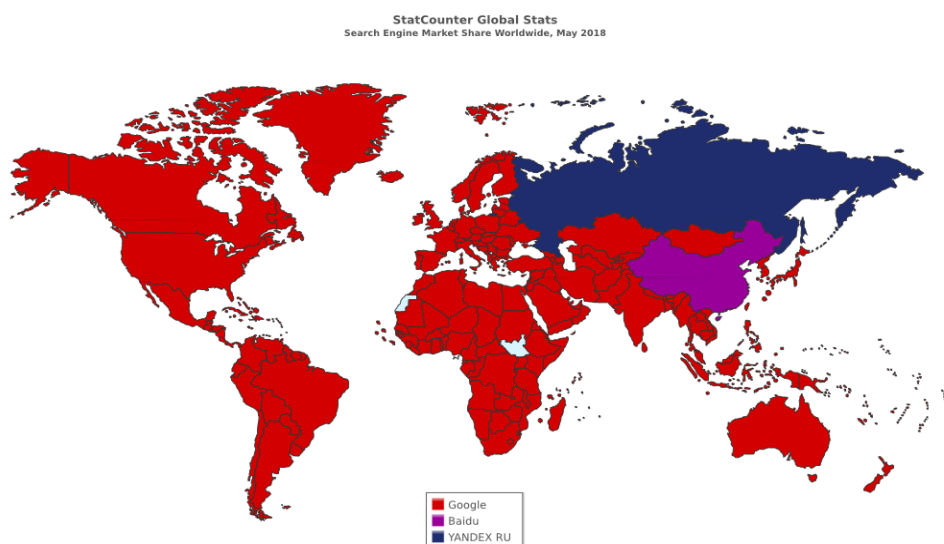

Рис. Рис. 1. Популярність браузерів на карті світу

Також потрібно врахувати додатки, які можуть створювати шпаргалки за допомогою писемного вводу інформації на папір та сканування цієї інформації

в цей додаток та поєднувати його з іншими фрагментами. Але цей підхід просто створює одне велике полотно, яке в подальшому можна перетворити лише в картинку. А ціль нашого проекту це створення адаптивного та інтерактивного шаблонізатору, щоб кожен користувач міг взяти певний шаблон створений, ким-небудь іншим та модифікувати його за власним бажанням. Тому сам шаблон повинен мати змогу вміщати в себе, як і зображення так і текст.

Зробивши аналіз основних рішень поставлених задач, потрібно наступним етапом розглянути вже готові реалізації рішення, зробити їх детальний аналіз, виявити їх сильні та слабкі сторони, побудувати початкову модель додатку та вибрати підхід до реалізації побудованої моделі.

Загалом виділяють три типи реалізації подібних систем, що можуть задовольнити наші потреби:

– веб-додаток, який використовує механізми роботи браузера для відображення результату роботи програми та для спілкування з клієнтом. Клієнт – це учасник архітектури «клієнт – сервер», що описує частину програми з якої взаємодіє користувач. А в свою чергу архітектура «клієнт – сервер» - це середовище в якому можуть знаходитись декілька комп'ютерних машин чи технічних споряджень, які спілкуються між собою для передачі даних, де клієнт це сторона, яка передає дані та виконує виклик запит для отримання інформації від серверної частину, а сервер – це частина, яка відповідає за збереження даних. Процес роботи даної архітектури зображено на рис. 2;

Рис. 2. Архітектура «клієнт – сервер»

– комп'ютерний додаток, розміщується на певному комп'ютері та не

потребує для повноцінної роботи можливість доступу до мережі інтернету. Переваги такої реалізації це швидкодія програмного забезпечення але залежно від операційної системи встановлення програмного продукту та процес розробки може відрізнятись. Також такий тип реалізації дуже вразливий до комп'ютерних вірусів;

– мобільний додаток встановлюється на різноманітні мобільні пристрої, такі як смартфони, планшети та навіть на розумні годинники по типу Apple watch, Samsung Gear чи Huawei Watch GT за допомогою сервісів по типу App Store для операційної системи IOS та Play Market для пристроїв на базі операційної системи Android, але теж як і комп'ютерні додатки залежать від операційної системи.

Для реалізації шаблонізатору для інтерактивного формування зжатої учбової інформації було обрано підхід веб-додатку. По-перше, готові шаблони потрібні бути доступними в будь-якому місці для користувача даної системи, тому варіант з комп'ютером ми не беремо до уваги, тому що переносити великий комп'ютер дуже складно, завжди потрібне джерело живлення технічного пристрою. А ноутбуки має не кожний. Тому залишився вибір з мобільного додатку та веб-додатку. Мобільний додаток залежить від операційної системи тому написання коду стає значно довшим, а іноді потребує використання двох різних мов програмування та виключає змогу створювати шаблони на технічних засобах, як ноутбук чи настільний комп'ютер, що суперечить одну з пунктів характеристики майбутнього додатку. А веб-додаток надає можливість використовувати готовий продукт на будь-якому технічному засобі зі змогою виходу до мережі інтернет. Такий підхід дасть можливість звертатися до готових шаблонів та навіть створювати його в будь-якому місці планети з виходом в інтернет, а так як дуже важливо мати вже готові шаблони під рукою буде реалізовано функціонал для конвертування шаблонів у формати типу PNG. Що дозволить користуватися вже готовим продуктом без доступу до інтернету та при бажанні можна буде навіть роздрукувати в будь-якому зручному форматі для користувача системи формування інтерактивної учбової

інформації.

Клієнт-сервер архітектура – це модель системи де клієнт використовує запити до серверу на якому виконується його обробка та результат цього запиту відправляється клієнту для відображення певної інформації чи виконання якого-небудь функціоналу. Сервер має змогу працювати з багатьма клієнтами одночасно та створювати чергу для послідовної обробки запитів. Черга виконується послідовно, але завдяки певних особливостей даної архітектури можна змінювати послідовність використовуючи пріоритетність запиту, що дозволяє виконувати більш пріоритетні запити швидше ніж звичайні.

Клієнт – це певний комп'ютеризований засіб, що формує запит до серверу для отримання певного відгуку чи активації функціоналу.

Сервер – це комп'ютерна машина або їх сукупність, що володіє великою потужністю для одночасної обробки великої кількості запитів, виконання коду чи певного функціоналу викликаного клієнтом.

Функціонал серверу:

- обробка запитів;
- зберігання певної інформації;
- захист інформації на сервері.

Функціонал клієнту:

– відтворення інтерфейсу додатку;

– створення та відправка запитів на серверну частину; отримання відповідей на запит та реагування на них. Також виділяють два підходи до реалізації архітектури клієнт-сервер:

- Слабкий клієнт в парі з потужним сервером, де вся обробка інформації відбувається на сервері та клієнту необхідно тільки створювати запити та відображати всю необхідну інформацію;
- сильний клієнт, де частина обробки відбувається на стороні клієнта та частина на стороні серверу. Цей підхід дозволяє розгрузити сервер, але і потребує більшої потужності від клієнта.

Також дана архітектура ділиться на дворівневу, триврівневу та

багаторівневу архітектуру. Дворівнева архітектура використовує засоби та механізми клієнту та серверу. Механізм роботи дуже простий клієнт робить пряму запит до серверу та сервер обробляє запити та відправляє відповідь клієнту без використання сторонніх ресурсів. Принцип роботи зображено на рис. 3.

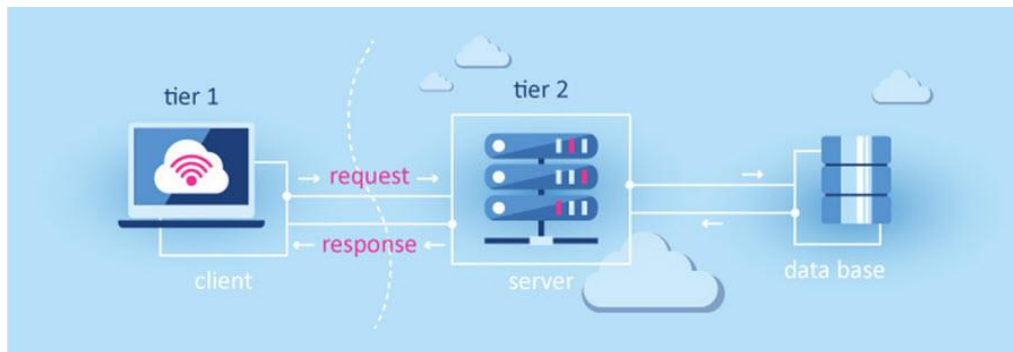

Рис. 3. Дворівнева архітектура

На просторах інтернету існують аналоги системи, але не всі вони є вдалими, отже коротко розглянемо деякі з них, для виявлення проблем та постановки цілей у новоствореному шаблонізаторі. Яскравим прикладом є ShporaPrinter – це безкоштовний додаток для створення шпаргалок, який спрямований на автоматизацію та автоматичне редагування учбової інформації та орієнтований на таку групу користувачів, як школярі.

Даний додаток, являється комп'ютерною програмою для операційної системи Windows починаючи з windows 95 та закінчуючи windows 7. Тому користувачі з операційною системою windows 10 можуть мати проблеми з сумісністю версій, а на даний момент більша частина користувачів використовує саме нову версію цієї ОС. З відси слідує, що даний додаток немає змоги бути використаним на всіх типах комп'ютерних машин та мобільних пристроях, що є дуже важливим мінусом для процесу вивчення та засвоєння учбової інформації. Також додаток ShporaPrinter не може представити функціоналу розповсюдження готових шпаргалок, а надає тільки функціонал створення та редагування. Тому для знаходження нової інформації цей додаток немає певних технічних рішень але в поєднанні з джерелами інформації, наприклад електронна бібліотека, це може стати гарним аналогом шаблонізатору

для інтерактивного формування зжатої учбової інформації.

Перейдемо до позитивних моментів даного продукту. По-перше, він безкоштовний, бо зазвичай потрібно купувати підписку та платити за користування продуктом певну суму кожного року чи місяця, що є дуже затратним для більшості людей. По-друге, ShporaPrinter має потужний функціонал редагування зображень та може використовувати алгоритми ШІ для вирівнювання, обрізання чи компонування зображень на полотні на якому створюється шпаргалка. Завдяки такому функціоналу створення шпаргалок займає не багато часу і такий процес можна назвати швидким. Інтерфейс даної програми зображено на рис. 4 є застарілим та не адаптивним під великі значення розширення екранів. Інтерфейс складається з двох частини. Перша частина це вікно з 4 вкладками:

«О программе» - дана вкладка містить інформацію про програмне

1. забезпечення з коротким описом основних моментів та характеристик.

2. «Список файлов» - дана вкладка містить список ваших шпаргалок.

3. «Шпаргалки» - дана вкладка містить механізм створення шпаргалок для зжатої учбової інформації.

4. «Обратная связь» - дана вкладка містить механізми зворотного зв'язку з технічною підтримкою додатку.

Та друга частина це вікно з такими вкладками:

1. «Инструкция» - дана вкладка містить методичні вказівки та поетапно розписані пояснення до функціоналу програми.

2. «Свойства снимка» - дана вкладка відповідає за редагування зображень.

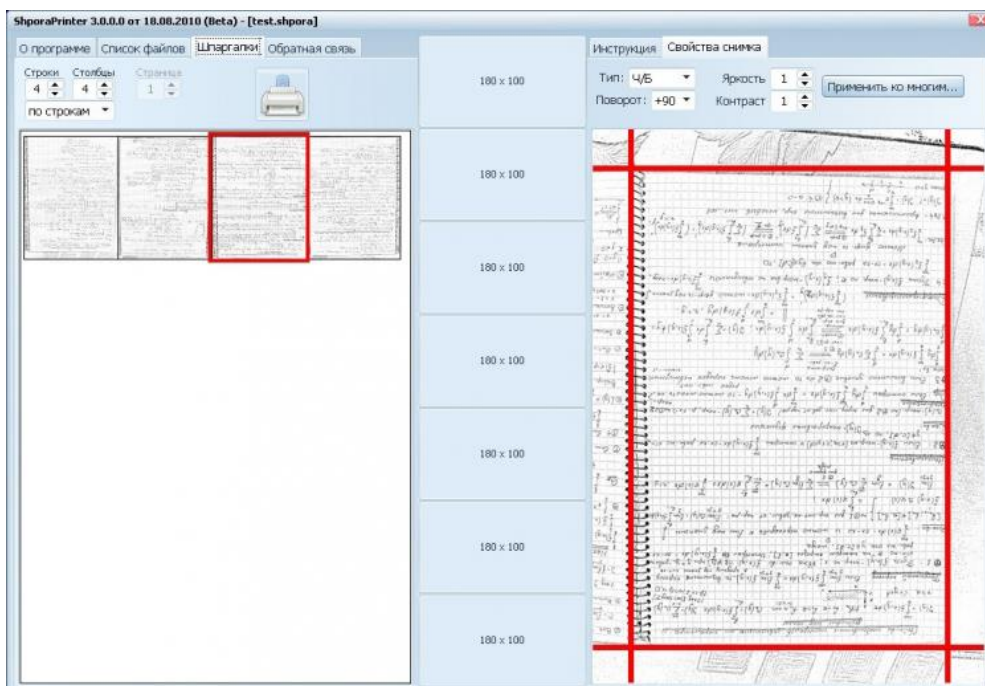

Рис. 4. Интерфейс dodatku ShporaPrinter

Беручи до уваги все, що було сказано вище можна відмітити, що програмне забезпечення ShporaPrinter має потужний хоча і обмежений функціонал для швидкого та інтерактивного створення шпаргалок для учбової інформації з своїми позитивними та негативними сторонами. З позитивного це наявність штучного інтелекту, що дозволяє автоматично вирівняти, обрізати та підібрати місце розташування зображень для кращого компонування шпаргалки та її мобільності. Також дане програмне забезпечення є безкоштовним. З негативного це хоч і потужний але скромний функціонал створення шпаргалок для учбової інформації, відсутність кросплатформеності та можливості ділитися та переглядати шпаргалки інших користувачів, що додає проблему з пошуком інформації. Також даний продукт має застарілий інтерфейс.

Висновки: Підсумовуючи все вищесказане, можемо зробити наступні висновки, що створення шаблонізатору для інтерактивного формування зжатої учбової інформації, дозволяє створювати, редагувати та ділитися з іншими користувачами шаблонами. Функціонал даного продукту включає також роботу з текстовими даними та зображеннями, що допомагає зробити кінцевий результат шаблонізатору більш інтуїтивно зрозумілим для кожного.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. FreeSoft.ru - ShporaPrinter [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://freesoft.ru/windows/shporaprinter>
2. QATestLab training center [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://training.qatestlab.com/blog/technical-articles/client-server-architecture/>
3. Документация BILLmanager – Синтаксис EJS-шаблонизатора [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://docs.ispsystem.ru/billmanager/tonkaya-nastrojka-billmanager/rabota-s-ejs-shablonizatorom/sintaksis-ejs-shablonizatora>

УДК 663.55

**АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРИЙОМІВ ВИРОБНИЦТВА
ПИВНИХ ДИСТИЛЯТІВ У ФОРМУВАННІ ЇХ
АРОМАТИЧНОГО ПРОФІЛЮ**

Петровський Андрій Михайлович

аспірант

Національний університет харчових технологій

Україна

Білько Марина Володимирівна

доктор технічних наук, професор

професор кафедри біотехнології продуктів

бродіння і виноробства

Національний університет харчових технологій

Україна

Вступ. Пивний дистилят – вторинний продукт пивоваріння, отриманий внаслідок вакуумної перегонки пива. Напої на основі пивних дистилятів виробляють майже в усіх країнах, де пиво широко розповсюджено – Німеччина, Чехія, Великобританія, Бельгія, Австрія. Своєї популярності ці напої набувають в США та Японії.

В Європі подібні напої об'єднані під загальною назвою «пивні бренді», до яких розроблені відповідні регламенти, в яких визначені вимоги до міцності напою, сировини та методу дистиляції [1]. Україна має глибокі історичні традиції виробництва дистилятів на основі рослинної сировини, хоча виробництво саме пивних дистилятів тільки зароджується, що дає пивоварам та виробникам дистилятів широкі можливості для експериментів в напрямку дослідження різних сортів пива як сировини для дистиляції, солоду різних сортів та якості, витримки в різних видах бочок, використання альтернативної витримки, і додавання в процесі витримки різних інгредієнтів, охмеління і новітні технології дистиляції. Дійсно, сьогоденню ситуацію на пивному ринку та ринку дистилятів можна порівняти з промисловою революцією, оскільки за

останні декілька років розвиток пивоваріння на світовому ринку здійснюється в напрямку нового тренду – Craft. Тому дослідження, спрямовані на відновлення національного спадку України у виробництві дистилатів на основі пива, є актуальними. Дослідження цієї роботи були направлені на вивчення та аналіз факторів, які формують органолептичний профіль пивних дистилатів.

Результати досліджень та їх обговорення.

Згідно даних російських вчених, основними групами речовин, які формують сенсорний профіль солодових дистилатів, є вищі спирти, середні естери та альдегіди [2]. Їх концентрація та якісний склад залежить від сорту солоду, режимів та способів затирання, температурних умов бродіння сусла та раси дріжджів. Основні параметри, які впливають на регулювання вмісту цих сенсорно значущих речовин, це вміст сухих речовин в суслі, амінного азоту та рН. Параметри бродіння повинні забезпечувати найкраще засвоєння дріжджами екстрактивних речовин сусла, тому що на стадії бродіння утворюються всі основні сенсорно значущі речовини, а перегонка лише концентрує їх вміст у дистилаті. На думку науковців, солодовий дистилат високої органолептичної якості повинен містити, мг/дм³: 12...43 альдегідів, 1980...5125 вищих спиртів; 27...60 складних ефірів та не більше 60 метилового спирту. Ряд авторів вважають, що режими дистиляції є найбільш важливими в створенні оригінального напою, тому приватними виробниками вони зберігаються в секреті [3]. Також на формування органолептичних характеристик має вплив вибір способу дистиляції – безперервний чи періодичний, де можна здійснити направлене регулювання складу та вмісту летких компонентів продукту. У разі використання устаткування безперервної дії дистилати мають вищу ступінь очищення, а умови проведення процесу не дозволяють у повній мірі сприяти процесу новоутворення летких домішок, які мають місце в кубах апаратів періодичного дії. Двохкратна згонка характеризується підвищеною втратою спирту на відмінну від одноразової перегонки. Під час цього процесу дистиляції втрачаються концентрації β-фенілетилового спирту та вищих спиртів та збільшується вміст альдегідів, фурфуролу та метилового спирту.

β -фенілетиловий спирт – є цінним компонентом, які має приємний аромат троянди. Його вміст у фракціях за однократної дистиляції становить приблизно 18 % від його кількості в суслі, за двократної – близько 26 % від його вмісту в спирті-сирці. Разом з тим більш повніше видалення ацетальдегіду, підвищений вміст якого негативно впливає на органолептичні характеристики дистиляту, відбувається при двохкратній згонці. Оцінювання способу дистиляції за вмістом вищих спиртів та метанолу вказує на перевагу одноразової дистиляції [3]. Ці факти свідчать про те, що спосіб дистиляції суттєво впливає на баланс розподілу летких компонентів по фракціям. Ще один немало важливий фактор – це витримка дистилятів. Як же відмічали, за хімічним складом компоненти, які відповідають за смак і аромат напою можна розділити на наступні групи: спирти, альдегіди, складні естери, леткі кислоти та лактони. Саме останні з'являються в дистилятах під час контакту з деревиною [4].

Суттєвий вплив на формування сенсорного профілю має обсяг бочки. Слід зауважити, що крафтові дистилятори застосовують в основному маленькі бочки від 10 до 225 л. Використання бочки меншого об'єму сприятиме інтенсифікації процесів екстрагування речовин деревини, але аромат та смак часто незбалансовані, в яких переважають нотки деревини. Тому має значення тривалість процесу витримки. Згідно даних авторів [3] Бочки малого об'єму слід використовувати для первинної короткотривалої витримки протягом 40...60 діб з наступним переливанням дистиляту в бочки середнього та великого об'єму. Альтернативою витримки дистилятів у бочках є застосування дубової щепи, яка дозволяє скоротити термін витримки та виключає застосування вартісних дубових бочок. Разом з тим, для наближення органолептичних характеристик дистиляту з щепою до класичного процесу витримки в бочках, технологію треба вести з періодичною аерацією дистиляту для протікання необхідних хімічних реакцій та утворення достатньої кількості летких речовин, відповідальних за букет готового напою. Отже, основними речовинами, які формують сенсорний профіль пивних дистилятів є вищі спирти, альдегіди, складні естери, леткі кислоти, фурфурол та лактони, на їх

утворення та співвідношення в дистиллятах суттєву роль відіграє якість солоду, режими затирання, параметри бродіння, раси дріжджів, спосіб дистиляції та тара витримки, її обсяг та тривалість процесу. Дослідження в кожному із представлених напрямків та управління цими процесами надасть можливість створення широкого асортименту вітчизняних дистиллятів високої якості з відмітними органолептичними характеристиками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Priest F.G., Stewart G.G. (Ed.) Handbook of brewing. CRC Press, 2006. 853 р.
2. Романов В.А., Баракова Н.В. Подбор технологических параметров для получения солодового дистиллята с наиболее приемлемым сенсорным профилем. Научный журнал НИУ ИТМО. Серия «Процессы и аппараты пищевых производств». № 4, 2017. С. 53-60. DOI: 10.17586/2310-1164-2017-10-4-53-60
3. Песчанская В.А., Крикунова Л.Н., Дубинина Е.В. Сравнительная характеристика способов производства зерновых дистиллятов. Пиво и напитки. №6, 2015. С. 40-43.
4. Оценка дистиллятов при выдержке в бочках объемом 40л. URL: <https://www.doctorguber.ru/book/samogonovarenie/tehnologiya-proizvodstva/article-ocenka-distillyatov/>

РАЗНОВИДНОСТИ ОБЛАЧНЫХ ВЫЧИСЛЕНИЙ

Яворовенко Константин Викторович

магистрант

Харьковский национальный университет радиоэлектроники

г. Харьков, Украина

Аннотация: когда люди говорят об облачных вычислениях, все это может довольно быстро запутаться. Одна из основных причин этого заключается в том, что доступно несколько типов облачных моделей вычислений, и все они могут предоставлять разные возможности. В этой статье будут рассмотрены преимущества и недостатки самых распространённых типов облачных вычислений.

Ключевые слова: облачные сервисы, типы облачных вычислений.

Современные тренды в мире вычислительных технологий показывают, что большие и даже маленькие компании всё чаще используют облачные вычисления для хранения, обработки и аналитики больших данных. Облачные провайдеры, такие как Google Cloud Platform, AWS, Azure Cloud позволяют пользователям в считанные секунды развернуть виртуальную инфраструктуру и большие вычислительные мощности с передовыми стандартами по производительности и безопасности. Согласно исследованиям, 94% корпораций так или иначе будут пользоваться услугами облачных провайдеров в обозримом будущем [1, с. 2]. Давайте разберёмся, что это за технология, какие её виды и почему же она так востребованна в современном мире.

Термин «облако» часто придает облачным вычислениям мистический оттенок, на самом деле он не так уж отличается от традиционной вычислительной архитектуры. Облачные вычисления по-прежнему зависят от того же физического серверного оборудования, которое составляет основу любой компьютерной сети. Разница в том, что облачная архитектура делает

вычислительную мощность и емкость хранилища этого оборудования доступными через Интернет. Это позволяет поставщикам облачных услуг использовать серверы, распределенные по всему миру, для формирования консолидированной мощной вычислительной сети, к которой можно получить доступ через любое подключение к Интернету. Это оказалось особенно ценным, когда организации переходят на удаленную рабочую среду в ответ на COVID-19 [2, с. 241]. Чтобы лучше понять данное определение, следует рассмотреть сравнительную характеристику облачных и традиционных вычислений (табл. 1).

Таблица 1

Отличия между облачными и традиционным вычислениями

Традиционные вычисления	Облачные вычисления
Потребность в большой инфраструктуре, которая приводит к увеличению затрат	Централизация инфраструктуры по месту с меньшими затратами
Потребность в человеческих ресурсах высокой квалификации	Человеческий ресурс с высокой квалификацией можно сократить
Стоимость поддержки безопасности высока	Из-за централизации в сети эта стоимость невысока
Обслуживание очень сложное и затратное	Техническое обслуживание проще благодаря сетевым подключениям
Уровень надежности меньше	Высокий уровень надёжности
Разработка программного обеспечения занимает много времени и очень сложно	В облачных вычислениях разработка программного обеспечения очень проста и занимает меньше времени.
Дизайн программного обеспечения ориентирован на одно приложение.	Программные компоненты, которые могут быть встроены в несколько приложений

Существует четыре основных типа облачных вычислений: частные, общедоступные, гибридные и мультиоблака. Выбор типа облака или облачного сервиса — уникальное решение. Нет двух одинаковых облаков (даже если они одного типа), и никакие два облачных сервиса не используются для решения одной и той же проблемы. Но, понимая сходство, можно прогнозировать риски, связанные с каждым типом облачных вычислений и облачной службой.

Публичное облако — это предоставление вычислительных услуг через

общедоступный Интернет сторонним поставщиком. Общедоступные облачные сервисы доступны всем, кто хочет их использовать, и могут быть как бесплатными, так и платными. При развертывании общедоступного облака ответственность за управление и обслуживание систем ложится непосредственно на поставщика. Хотя архитектура публичного и частного облака может быть идентична, могут быть существенные различия в требованиях безопасности для каждого развертывания облака. Модель развертывания общедоступного облака устраняет дорогостоящие первоначальные затраты на приобретение, управление и обслуживание локальной аппаратной и программной инфраструктуры. Она также предлагает быстрое развертывание и почти бесконечную масштабируемость благодаря огромному размеру поставщиков общедоступных облачных технологий такими как Google, Microsoft и Amazon.

Частное облако — это предоставление вычислительных услуг для доступа одной организации через Интернет или частную внутреннюю сеть. Частным облаком можно управлять внутри компании или сторонним поставщиком. Развертывание частного облака предложит вам многие из преимуществ общедоступного облака, включая самообслуживание и масштабируемость. По сравнению с общедоступным облаком у вас также будет больший контроль и возможность настройки услуг, которые вы используете в своем частном облаке. Это означает, что вы можете реализовать более высокий уровень безопасности и конфиденциальности — идеально, если вы работаете в отрасли, где соблюдение определенных стандартов является обязательным. Однако за эти дополнительные преимущества приходится платить. В большинстве случаев ответственность за расходы и подотчетность по управлению частным облаком остается за ИТ-отделом. Это означает, что частные облака развертываются медленнее и несут те же расходы на персонал, управление и обслуживание, что и традиционное владение центром обработки данных. Гибридное облако — это предоставление вычислительных услуг посредством комбинации развертывания общедоступного облака и частного

облака. Этот тип развертывания позволяет обмениваться данными и приложениями между обеими облачными средами. Гибридное облако предлагает вам возможность беспрепятственно масштабировать ресурсы от локальной частной инфраструктуры до общедоступного облака, чтобы удовлетворить колебания потребностей в обработке вычислений. Это позволяет использовать ресурсы общедоступного облака для неконфиденциальных вычислительных задач, сохраняя при этом безопасность важных бизнес-приложений в рамках развертывания частного облака. При эффективном использовании гибридное облачное развертывание позволяет масштабировать и удовлетворять пики краткосрочного спроса на ресурсы без необходимости в долгосрочных инвестициях. Гибридные вычисления — это платформа, которая предлагает «лучшее из обоих миров», предоставляя вам доступ ко всему спектру преимуществ облачных вычислений — гибкости, масштабируемости и экономической эффективности в сочетании с минимально возможным уровнем риска.

Мультиоблако — это развертывание единого разрозненного облачного развертывания, которое объединяет нескольких поставщиков облачных услуг (не путать с гибридным облаком). Выбор подхода с несколькими облаками снижает вашу зависимость от одного поставщика услуг, предлагая повышенную гибкость за счет большего выбора.

Выводы В данной статье были рассмотрены основные типы облачных вычислений. Как показывает опыт большинство организаций стремятся к гибридным или мультиоблачным решениям. В каждом из типов есть свои преимущества и недостатки. Стоит выделить гибридную облачную модель, в которой организация запускает большинство приложений и хранит данные в частной облачной среде, но передает некритические приложения на аутсорсинг провайдеру общедоступного облака. Такой порядок характерен для организаций, которым необходим доступ к специализированным инструментам разработки (например, Adobe Creative Cloud), базовому программному обеспечению для повышения производительности (например, Microsoft Office

365) или платформам CRM (например, Salesforce). Также компании часто разворачивают мультиоблачную архитектуру, объединяющая нескольких поставщиков облачных услуг для удовлетворения различных уникальных потребностей.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. "RightScale 2019 State of the Cloud Report from Flexera," Flexera, <https://resources.flexera.com/web/media/documents/rightscale-2019-state-of-the-cloud-report-from-flexera.pdf>, accessed December 10, 2021
2. Khot, N. (2014). Cloud computing: Types, services and application in Academic Libraries. *International Journal of Information Dissemination and Technology*, 4(3), 240-243.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

UDK 536.2

SOLUTION OF THE PROBLEM OF THERMAL CONDUCTIVITY FOR INHOMOGENEOUS ORTHOTROPIC CYLINDRICAL SHELL DURING ITS HEATING

Musii Roman Stepanovych

DSc (Phys.& Math.), professor

Shynder Valentyn Kostyantynovych

Ph.D., associate professor

Hoshko Liubomyr Vasylovych

Ph.D., associate professor

Bandytskyi Bohdan Yosypovych

Ph.D., associate professor

Lviv Polytechnic National University

Pyrih Igor Yurievych

Ph.D., associate professor

Lviv Medical Institute

Lviv, Ukraine

Abstract: The problem of heat conductivity is formulated for an inhomogeneous anisotropic shell, the material of which is inhomogeneous in thickness and anisotropic with one plane of thermal symmetry. Two-dimensional equations of heat conduction are written for a cylindrical inhomogeneous anisotropic shell with a linear temperature distribution over its thickness. The temperature characteristics integrated over the shell thickness were chosen as the determining functions. Using the double finite Fourier transform in coordinates and the integral Laplace transform in time, the general solution of the nonstationary heat conductivity problem for the shell under consideration when it is heated by the temperature field

specified at the initial moment of time is written.

Key words: thermal conductivity, cylindrical anisotropic shell, temperature heating.

Introduction Inhomogeneous shells are elements of many modern structures that operate under intense heating conditions [1-5]. The greatest application have constructions with continuous inhomogeneity (functionally gradient) [6-8] and piecewise-homogeneous (layered) [3, 9, 10]. Piecewise homogeneous materials, in particular, are used in the construction of thermostats, to intensify heat transfer, for insulation, for protection against aggressive media, for increasing or decreasing rigidity. When studying the thermoelastic state of layered shells that are nonuniformly heated, it is necessary to determine the temperature field, the distribution of which in the shell is not known in advance. Therefore, the formulation of the corresponding two-dimensional boundary value problems of heat conduction for inhomogeneous thin-walled elements is an urgent scientific and technical problem.

Reduction of three-dimensional problems of heat conduction to two-dimensional, as a rule, is performed by one of the appropriate methods: variational, operator, averaging over the thickness of an inhomogeneous shell, etc. Two-dimensional equations of heat conductivity for isotropic shells were obtained in [11], for orthotropic ones – in [12], and for layered ones – in articles [9, 10, 13, 14].

In this article, the problem of heat conductivity is formulated for anisotropic shells of an inhomogeneous structure. A two-dimensional mathematical model for an orthotropic cylindrical shell is proposed. The solution of the problem of heat conductivity for the considered shell is written down when it is heated by the temperature field specified at the initial moment of time.

Formulation of the heat conduction problem for an inhomogeneous anisotropic shell Consider a thin shell of constant thickness, which exchanges heat with the environment according to Newton's law and is heated by heat sources. The shell material is inhomogeneous in thickness and anisotropic with one plane of

thermal symmetry. The distribution of the temperature field $t(\alpha, \beta, z, \tau)$ in such a shell is described by a three-dimensional heat conductivity equation. After simplification, which corresponds to the accuracy of the theory of thin shells [11], this equation for an inhomogeneous anisotropic body in a curvilinear orthogonal coordinate system α, β, z has the form

$$\Delta t + \frac{\partial}{\partial z} \left(\lambda_{33}(z) \frac{\partial t}{\partial z} \right) + 2k_0 \lambda_{33}(z) \frac{\partial t}{\partial z} - c_e(z) \frac{\partial t}{\partial \tau} + w_t = 0. \quad (1)$$

$$\text{Here } \Delta = \frac{1}{AB} \left[\lambda_{11}(z) \frac{\partial}{\partial \alpha} \left(\frac{B}{A} \frac{\partial}{\partial \alpha} \right) + \lambda_{22}(z) \frac{\partial}{\partial \beta} \left(\frac{A}{B} \frac{\partial}{\partial \beta} \right) + 2\lambda_{12}(z) \frac{\partial^2}{\partial \alpha \partial \beta} \right];$$

w_t – heat source density; $c_e(z)$ – specific heat;

$\lambda_{ij}(z)$ – heat conductivity coefficients; τ – time;

A, B – Lamé coefficients; k_0 – mean curvature of the shell.

To make the solution of Eq. (1) unique, we use the initial condition

$$t|_{\tau=0} = t_0(\alpha, \beta). \quad (2)$$

Here $t_0(\alpha, \beta)$ is a function that describes the initial temperature distribution in the shell. As the boundary conditions, we choose one of the conditions

$$t = t^\pm, \quad \lambda_{33} \frac{\partial t}{\partial z} = \mp q^\pm, \quad \lambda_{33} \frac{\partial t}{\partial z} \pm \alpha_z^\pm (t - t_z^\pm) = 0 \quad (3)$$

on the surfaces $z = \pm h$ of the shell. Here α_z^\pm are the coefficients of heat transfer from surfaces $z = \pm h$, and t^\pm, q^\pm, t_z^\pm are the temperature, heat flux and environment temperature, respectively, set on these surfaces. If the shell is not closed, then similar conditions must be set at its edges.

Two-dimensional equations for an inhomogeneous orthotropic cylindrical shell

Consider a circular closed cylindrical shell referred to a cylindrical coordinate system x, θ, z , which has a finite length l , a radius R of the middle surface and a constant thickness R . The shell is made of inhomogeneous orthotropic material, and the orthotropy axes coincide with the coordinate axes. It is heated by the temperature field set at the initial moment of time.

Thermal conductivity equations (1) with respect to the integral characteristics of temperatures T_1 and T_2 in the absence of heat sources and a linear distribution over the thickness of the shell are obtained in the form

$$\begin{aligned} (\Delta_{(1)} - \varepsilon_1^t)T_1 + (\Delta_{(2)} + \Lambda_{33}^{(1)}/(Rh) - \varepsilon_2^t)T_2 - C^{(1)}\dot{T}_1 &= -F_1^z, \\ (\Delta_{(2)} - \varepsilon_2^t)T_1 + (\Delta_{(3)} - \Lambda_{33}^{(1)}/h^2 - \varepsilon_1^t)T_2 - C^{(3)}\dot{T}_2 &= -F_2^z. \end{aligned} \quad (4)$$

Here

$$\Delta_{(k)} = \Lambda_{11}^{(k)} \frac{\partial^2}{\partial x^2} + \frac{\Lambda_{22}^{(k)}}{R^2} \frac{\partial^2}{\partial \theta^2}, \quad (k=1,2,3);$$

$$F_1^z = \varepsilon_1^t t_1^z + \varepsilon_2^t t_2^z + W_1^t; \quad F_2^z = \varepsilon_2^t t_1^z + \varepsilon_1^t t_2^z + W_2^t.$$

To unambiguously solve the system of equations (4), we set the following boundary conditions at the edges $x=0$ and $x=l$ of the shell:

$$T_1 = T_2 = 0 \quad (5)$$

and the initial conditions at the moment of time $\tau=0$:

$$T_1(x, \theta, 0) = T_1^0(x, \theta), \quad T_2(x, \theta, 0) = T_2^0(x, \theta). \quad (6)$$

General solution to the problem of heat conduction

Applying the double finite Fourier transform in coordinates x, θ to the system of equations (4) for the integral characteristics of temperatures T_1 and T_2 and taking into account the boundary conditions (5), we write it in the form of the relations

$$\begin{aligned} \frac{dT_{1mn}}{d\tau_1} + g_1 T_{1mn} + g_2 T_{2mn} &= F_{1mn}^z, \\ \frac{dT_{2mn}}{d\tau_1} + g_3 T_{1mn} + g_4 T_{2mn} &= F_{2mn}^z. \end{aligned} \quad (7)$$

Here

$$\begin{aligned} g_1 &= L_{11}^{(1)} \mu_n^2 + L_{22}^{(1)} \delta^2 m^2 + Bi_1; \quad g_2 = L_{11}^{(2)} \mu_n^2 + L_{22}^{(2)} \delta^2 m^2 - \delta + Bi_2; \\ g_3 &= \tilde{C} (L_{11}^{(2)} \mu_n^2 + L_{22}^{(2)} \delta^2 m^2 + Bi_2); \quad g_4 = \tilde{C} (L_{11}^{(3)} \mu_n^2 + L_{22}^{(3)} \delta^2 m^2 + Bi_1 + 1); \\ \mu_n &= \frac{\pi n h}{l}; \quad \delta = \frac{h}{R}; \quad \tau_1 = \frac{\Lambda_{33}^{(1)}}{h^2 C^{(1)}} \tau; \quad \tilde{C} = \frac{C^{(1)}}{C^{(3)}}; \quad L_{ii}^{(j)} = \frac{\Lambda_{ii}^{(j)}}{\Lambda_{33}^{(1)}}; \quad Bi_i = \frac{\varepsilon_i^t h^2}{\Lambda_{33}^{(1)}}; \end{aligned}$$

$$F_{1mn}^z = Q_{1mn}(x, \theta) \tilde{F}_1(\tau) = Bi_1 t_{1mn}^z + Bi_2 t_{2mn}^z + W_{1mn}^t \frac{h^2}{\Lambda_{33}^{(1)}};$$

$$F_{2mn}^z = Q_{2mn}(x, \theta) \tilde{F}_2(\tau) = \left(Bi_2 t_{1mn}^z + Bi_1 t_{2mn}^z + W_{2mn}^t \frac{h^2}{\Lambda_{33}^{(1)}} \right) \tilde{C}.$$

Applying the Laplace integral transform in time τ to the system of equations (7) taking into account the initial conditions (6), we obtain its general solution in the form of the relations

$$T_1 = \sum_{n=1}^{\infty} \sum_{m=0}^{\infty} \sum_{\substack{j=1 \\ k \neq j}}^2 \frac{\sin \frac{\pi n x}{l} \cos m \theta}{p_j - p_k} \left\{ (p_j - g_4) Q_{1nm} Z_1^{(j)}(\tau) + g_2 Q_{2nm} Z_2^{(j)}(\tau) + \right.$$

$$\left. \left[(p_j - g_4) T_{1nm}^0 + g_2 T_{2nm}^0 \right] \exp(-p_j \tau_1) \right\},$$

$$T_2 = \sum_{n=1}^{\infty} \sum_{m=0}^{\infty} \sum_{\substack{j=1 \\ k \neq j}}^2 \frac{\sin \frac{\pi n x}{l} \cos m \theta}{p_j - p_k} \left\{ (p_j - g_1) Q_{2nm} Z_2^{(j)}(\tau) + g_3 Q_{1nm} Z_1^{(j)}(\tau) + \right.$$

$$\left. \left[(p_j - g_1) T_{2nm}^0 + g_3 T_{1nm}^0 \right] \exp(-p_j \tau_1) \right\}. \quad (8)$$

$$\text{Here } p_i = \frac{g_1 + g_4}{2} + (-1)^i \sqrt{\frac{(g_1 - g_4)^2}{4} + g_2 g_3},$$

$$\{Q_{inn}, T_{inn}^0\} = \frac{\zeta}{\pi l} \int_0^l \int_{-\pi}^{\pi} \{Q_i, T_i^0\}(x, \theta) \sin \frac{\pi n}{l} x \cos m \theta dx d\theta, \quad (9)$$

$$\zeta = \begin{cases} 1, & m = 0 \\ 2, & m \neq 0 \end{cases}, \quad (i = 1, 2),$$

$$Z_i^{(j)} = \int_0^{\tau_1} \tilde{F}_i(u) \exp(-p_j(\tau_1 - u)) du, \quad (i, j = 1, 2). \quad (10)$$

Taking into account (9), (10) and substituting expressions (8) into the linear law $t = T_1 + \frac{z}{h} T_2$ of temperature distribution over the entire thickness of the considered shell, we obtain general solution of the heat conductivity problem for it. Note that, using the same technique for the system of equations (1), we write down the general solution of the heat conductivity problem for a given shell also in the case

of a cubic law of temperature distribution over its thickness.

REFERENCES

1. F. Matthews, R. Rawlings. Composite materials: engineering and scienc. London: Chapman&Hall, 1994.
2. R.B. Hetnarski, M.R. Eslami, Thermal Stresses – Advanced Theory and Applications, Springer Science Business Media, B.V., 2009. – 559 p.
3. Awrejcewicz J., Krysko V. A., Krysko A. V. Thermo-Dynamics of plates and shells (foundations of engineering mechanics). Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, 2010. – 789 p.
4. Kolyano Yu.M. Methods of thermal conductivity and thermoelasticity of inhomogeneous bodies. - K .: Naukova dumka, 1992. - 280 p. (in Ukrainian)
5. Kushnir R.M., Nykolyshyn M.M., Zhydyk U.V., Flyachok V.M., On the theory of inhomogeneous anisotropic shells with initial stresses // J. Math. Sci. – 2012. – 186 . – P.61–72.
6. Reddy J. N. Mechanics of laminated composite plates and shells. Theory and analysis. – New York: CRC Press, 2004. – 831p.
7. Fazelzadeh S. A., Rahmani S., Ghavanloo E., Marzocca P., Thermoelastic vibration of doubly-curved nano-composite shells reinforced by graphene nanoplatelets // J. Therm. Stresses. – 2019. – 42, N 1. – P.1–17.
8. Punera D., Kant T., Desai Y. M. Thermoelastic analysis of laminated and functionally graded sandwich cylindrical shells with two refined higher order models // J. Therm. Stresses. – 2018. – 41, N 1. – P. 54–79.
9. Thai H. T., Kim S. E. A review of theories for the modeling and analysis of functionally graded plates and shells // Compos. Struct. – 2015. – 128. – P. 70–86.
10. Brishetto S., Carrera E., Heat conduction and thermal analysis in multilayered plates and shells // J. Mech. Res. Communications. – 2011. – 38. – P. 449–455.
11. Podsrygach Ja.S., Shvets R.N. Thermoelasticity of thin shells. - K .: Naukova dumka, 1978. –344 p. (in Ukrainian)

12. Shevchenko V.P., Goltsev A.S. Thermoelastic bending of locally heated orthotropic shells // *Appl. Mech.* - 2007. - 43, № 3. - P. 80–85. (in Ukrainian)
13. Shvets R.M., Flyachok V.M., Heat conduction equations for multilayer anisotropic shells // *J. Therm. Stresses.* – 1999. – 22, N 2. – P. 241–254.
14. Zhydyk U.V., Flyachok V.M. Temperature fields in sloping shells of layered structure // *Qualification of the book.* - 2017. - № 1 (31). - P. 94–97. (in Ukrainian)

ДИНАМИКА ЦИЛИНДРА С ЖИДКОСТЬЮ, НАХОДЯЩЕГОСЯ НА ПОДВИЖНОЙ ПЛАТФОРМЕ

Ткаченко Роксолана Валерьевна,

ассистент

Национальный авиационный университет

г. Киев, Украина

Аннотация: Построена математическая модель совместного движения жесткого цилиндрического резервуара с жидкостью со свободной поверхностью, присоединенного пружиной к подвижной платформе и исследовано колебания цилиндра под действием приложенной к подвижной платформе гармонической силы.

Ключевые слова: цилиндрический резервуар, жидкость со свободной поверхностью, подвижная платформа, нелинейные колебания, гармоническая сила.

Задачи динамики конструкций с жидкостью со свободной поверхностью продиктованы потребностями современной техники. Во многих работах исследовались отдельные элементы таких конструкций [1,2,3] Недостаточно изучены нелинейные задачи совместного движения таких систем. В математическом плане такие задачи описываются уравнениями неоднородной структуры. Аналитические решения таких нестационарных нелинейных краевых задач до настоящего времени не получены, поэтому применяются приближенные методы, основанные преимущественно на вариационных алгоритмах и методах нелинейной механики. В работах автора [4,5] детально исследовано динамику свободной поверхности жидкости в резервуаре в задаче о совместных колебаниях абсолютно твердого цилиндрического резервуара, заполненного жидкостью со свободной поверхностью, присоединенного пружиной к подвижной платформе, под действием гармонического нагружения.

Целью настоящей работы является определение характерных особенностей нелинейных колебаний цилиндра в задаче о совместном движении жесткого цилиндрического резервуара с жидкостью со свободной поверхностью, присоединенного пружиной к подвижной платформе, под действием приложенной к подвижной платформе гармонической силы.

Задача в нелинейной постановке решается аналитически, а реализация аналитических алгоритмов – численно на компьютере.

Рассмотрим движение в горизонтальной плоскости абсолютно твердого цилиндрического резервуара, частично заполненного жидкостью, присоединенного пружиной к подвижной платформе. В начальный момент времени система «платформа – резервуар с жидкостью» находится в покое. К платформе приложена гармоническая сила $F = A\cos(\omega t)$, при $\omega = 3.0; 3.5; 3.8; 4.0; 4.1; 4.13; 4.14; 4.147; 4.157; 4.2; 4.3; 4.5; 4.8; 5.2; 5.5$ (1/с); жесткость пружины принималась $c=50$ кН/м, 100кН/м, 200 кН/м, 500 кН/м, 2000 кН/м., амплитуды внешних сил изменяются в широком диапазоне от 210Н до 200кН. Общий вид такой механической системы приведен на рисунке 1.

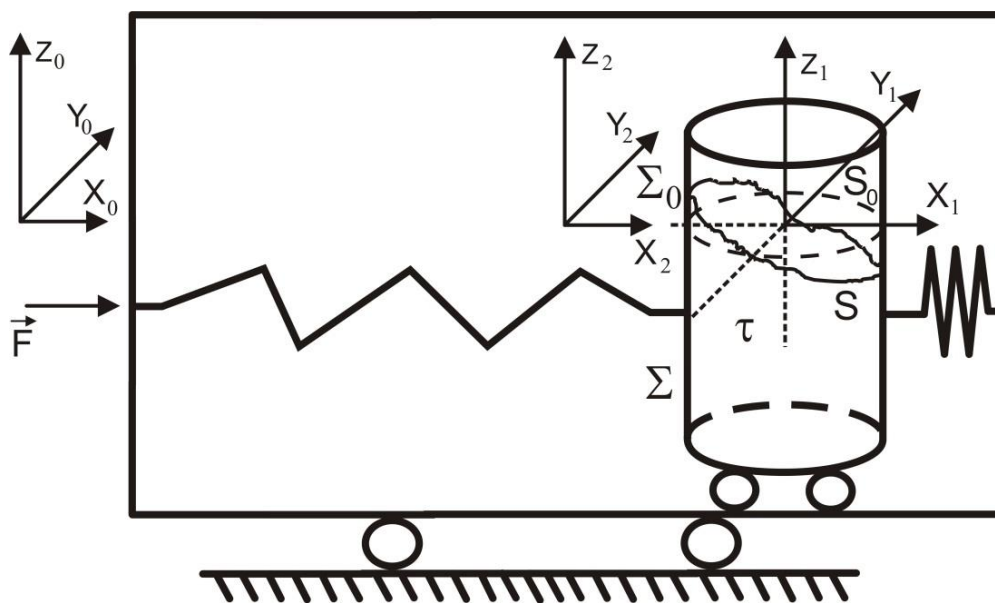

Рис.1. Общий вид механической системы

Здесь обозначено τ – область, занимаемая жидкостью в данный момент времени, S – возмущенная свободная поверхность жидкости, S_0 – невозмущенная свободная поверхность жидкости, Σ_0 и Σ – области контакта

жидкости со стенками резервуара в невозмущенном и возмущенном состояниях. Обозначим $z = \xi(x, y, t)$ – уравнение свободной поверхности жидкости в возмущенном состоянии. Полагаем, что жидкость однородная, несжимаемая, идеальная. В начальный момент времени вихревые движения жидкости отсутствуют, влиянием сил поверхностного натяжения пренебрегаем. При построении математической модели движения рассматриваемой системы применим вариационный принцип Гамильтона–Остроградского. В формулировку задачи входят кинематические и динамические условия. К кинематическим условиям относятся: уравнение неразрывности жидкости в цилиндре.

$$\Delta\varphi = 0 \text{ в } \tau, \quad \varphi = \varphi_0 + \dot{\varepsilon} \cdot \vec{r}, \quad (1)$$

условие неперетекания на границе тело-жидкость и на свободной поверхности жидкости

$$\left. \frac{\partial\varphi}{\partial n} \right|_{\Sigma} = \vec{V}_0 \cdot \vec{n}, \quad \left. \frac{\partial\varphi}{\partial n} \right|_S = \vec{V}_0 \cdot \vec{n} + \frac{\frac{\partial\xi}{\partial t}}{\sqrt{1 + (\vec{\nabla}\xi)^2}}, \quad (2)$$

где φ – потенциал скоростей жидкости, φ_0 – соответствует собственному волновому движению жидкости, $\dot{\varepsilon} \cdot \vec{r}$ – связи волнового движения жидкости с поступательным движением резервуара, \vec{r} – радиус-вектор точек области τ , $\dot{\varepsilon}$ – вектор поступательного перемещения резервуара, \vec{V}_0 – вектор скорости перемещения резервуара, \vec{u} – перемещение платформы относительно резервуара. Полагаем, что в начальный момент времени система находится в покое. Динамические граничные условия получаем из принципа Гамильтона–Остроградского как естественные. Функция Лагранжа для данной системы имеет вид

$$L = \frac{1}{2} \rho \int_{\tau} (\vec{\nabla}\varphi + \dot{\varepsilon})^2 d\tau + \frac{1}{2} M_{res} (\dot{\varepsilon})^2 + \frac{1}{2} M_{fr} (\dot{\varepsilon} + \dot{u})^2 - \frac{1}{2} \rho g \int_{S_0} \xi^2 dS - \frac{1}{2} cu^2 - \vec{F} \cdot (\dot{\varepsilon} + \dot{u}) \quad (3)$$

где ρ – плотность жидкости, M_{res} – масса резервуара, M_{fr} – масса платформы, c – коэффициент жесткости пружины. Кинематические граничные условия далее рассматриваем как механические связи, накладывающие

ограничения на вариации в принципе Гамильтона–Остроградского

$$\delta \int_{t_1}^{t_2} L dt = 0. \quad (4)$$

Из этого принципа следуют уравнения движения резервуара и платформы и динамическое граничное условие на свободной поверхности,

$$\begin{aligned} \frac{\partial \varphi_0}{\partial t} + \frac{1}{2}(\vec{\nabla} \varphi_0)^2 + g\xi + \vec{r} \cdot \ddot{\vec{\varepsilon}} &= 0 \\ (\rho + M_{rez} + M_{fr})\ddot{\vec{\varepsilon}} + M_{fr}\ddot{\vec{u}} + c\vec{\varepsilon} + \vec{F} + \vec{R} + (M_{rez} + M_{fr})\vec{g} &= 0 \\ M_{fr}\ddot{\vec{u}} + M_{fr}\ddot{\vec{\varepsilon}} + \vec{F} + c\vec{u} &= 0 \end{aligned} \quad (5)$$

$$\begin{aligned} \vec{R} &= -\rho \int_{s_0} \left[\frac{d^2 \xi}{dt^2} \vec{r} + \frac{d\xi}{dt} \vec{\nabla} \varphi \right] \Big|_s ds \\ \frac{\partial \varphi}{\partial t} + \frac{1}{2}(\vec{\nabla} \varphi)^2 + \vec{\nabla} \varphi \cdot \vec{\varepsilon} + g\xi + \vec{r} \cdot \ddot{\vec{\varepsilon}} &= 0 \text{ на } S \end{aligned} \quad (6)$$

где \vec{R} – динамическая реакция гидроупругой системы (гидродинамическое давление жидкости на стенки цилиндра при движении.) Уравнения (1), (5), граничные условия (2), (6) и начальные условия (состояние покоя системы) дают постановку задачи в дифференциальной форме. Для поступательного движения в направлении оси Ox спроектируем эти уравнения на ось Ox и будем иметь систему уравнений нашей задачи.

$$\begin{aligned} \frac{\partial \varphi_0}{\partial t} + \frac{1}{2}(\vec{\nabla} \varphi_0)^2 + g\xi + x\ddot{\varepsilon}_x &= 0 \\ (\rho + M_{rez} + M_{fr})\ddot{\varepsilon}_x + M_{fr}\ddot{u}_x + c\varepsilon_x + F_x + R_x &= 0 \\ M_{fr}\ddot{u}_x + M_{fr}\ddot{\varepsilon}_x + F_x + cu_x &= 0 \end{aligned} \quad (7)$$

$$R_x = -\rho \int_{s_0} \left[\frac{d^2 \xi}{dt^2} x + \frac{d\xi}{dt} \left(\frac{\partial \varphi}{\partial x} \right) \right] \Big|_s ds$$

Это сложная взаимосвязанная система уравнений, в которую входят как уравнения в частных производных так и обыкновенные дифференциальные уравнения. Решить эту систему сложно. Более эффективно использовать вариационный подход с концепцией разделения переменных, предложенный

О.С.Лимарченко [2], где исследование нелинейной динамики совместного движения резервуара, жидкости, частично заполняющей его, и подвижной платформы, к которой пружиной присоединен резервуар, производится на основе многомодовой модели.

Нелинейная дискретная модель динамики исходной системы построена в работе [2] на основе метода Канторовича, примененного к вариационной формулировке задачи основанной на вариационном принципе Гамильтона–Остроградского. Совершаем переход от дискретно-континуальной структуры системы к ее дискретной модели в два этапа. Разлагаем выражения для величин φ , ξ в ряды с коэффициентами a_i , b_i по формам собственных колебаний жидкости ψ_n из задачи о движении ограниченного объема жидкости в подвижном резервуаре, при удовлетворении кинематических граничных условий на твердых стенках и условия на свободной поверхности жидкости в линеаризованном виде. Подставляя эти разложения в функцию Лагранжа, после несложных преобразований, найдем функцию Лагранжа для несвободной дискретной системы, выраженную через коэффициенты a_i , b_i . При этом в нашей задаче механической связью остается нелинейное условие на свободной поверхности жидкости, которое удовлетворяется приближенно на основе метода Галеркина. Для безвихревого движения идеальной однородной жидкости движение границ полностью определяет движение всего объема жидкости. Поэтому именно амплитудные параметры возбуждения форм собственных колебаний жидкости a_i приняты в качестве независимых параметров движения жидкости. Определяется также зависимость коэффициентов b_i от a_i . Подставив эти выражения в исходную функцию Лагранжа после ряда преобразований получим функцию Лагранжа для свободной дискретной системы. Все связи исключены. Число степеней свободы всего объема жидкости N совпадает с числом амплитудных параметров a_i . Таким образом перешли от дискретно-континуальной системы к ее дискретной модели. Из вариационного принципа Гамильтона–Остроградского для

свободной дискретной системы определяем систему уравнений Лагранжа второго рода в амплитудных параметрах колебания жидкости a_i и в параметрах поступательного перемещения резервуара в абсолютной системе координат ε_x и платформы u_x (или движение цилиндра относительно платформы)

$$\begin{aligned} & \sum_i \ddot{a}_i \left(\delta_{ir} + \sum_j a_j A_{rij}^3 + \sum_{j,k} a_j a_k A_{rijk}^4 \right) + \frac{1}{\alpha_r^v} \ddot{\varepsilon}_x \left(B_r^1 + \sum_i a_i B_{ri}^2 + \sum_{i,j} a_i a_j B_{rij}^3 + \sum_{i,j,k} a_i a_j a_k B_{rijk}^4 \right) = \\ & = \sum_{i,j} \dot{a}_i \dot{a}_j C_{ijr}^3 + \sum_{i,j,k} \dot{a}_i \dot{a}_j a_k C_{ijk}^4 + \dot{\varepsilon}_x \left(\sum_i \dot{a}_i B_{ij}^2 + \sum_{i,j} \dot{a}_i a_j B_{ijk}^3 + \sum_{i,j,k} \dot{a}_i a_j a_k B_{ijk}^4 \right) - \sum_m \frac{g}{\alpha_m^v} a_m N_m \\ & \ddot{\varepsilon}_x + \frac{\rho}{M_l + M_{rez} + M_{fr}} \left(\sum_i \ddot{a}_i \left(B_i^1 + \sum_j a_j B_{i,j}^2 + \sum_{jk} a_j a_k B_{i,j,k}^3 + \sum_{jkl} a_j a_k a_l B_{i,j,k,l}^4 \right) \right) + \frac{M_{fr}}{M_l + M_{rez} + M_{fr}} \ddot{u}_x = \\ & = \frac{-F_x - c\varepsilon_x}{M_l + M_{rez} + M_{fr}} - \frac{\rho}{M_l + M_{rez} + M_{fr}} \sum_{ij} \dot{a}_i \dot{a}_j \left(B_{ij}^2 + 2 \sum_k a_k B_{i,j,k}^3 + 3 \sum_{kl} a_k a_l B_{ijk}^4 \right) \\ & \ddot{u}_x + \ddot{\varepsilon}_x = -\frac{F_x}{M_{fy}} - \frac{cu_x}{M_{fy}}; \end{aligned} \quad (8)$$

Эта система в общем виде имеет форму

$$\sum_{n=1}^N p_m(a_k, t) \ddot{a}_n + \sum_{n=N+1} p_m(a_k, t) \ddot{\varepsilon}_{n-N} + \sum_{n=N+2} p_m(a_k, t) \ddot{u}_{n-N-1} = q_r(a_k, \dot{a}_l, t), \quad r = \overline{1, N+2} \quad (9)$$

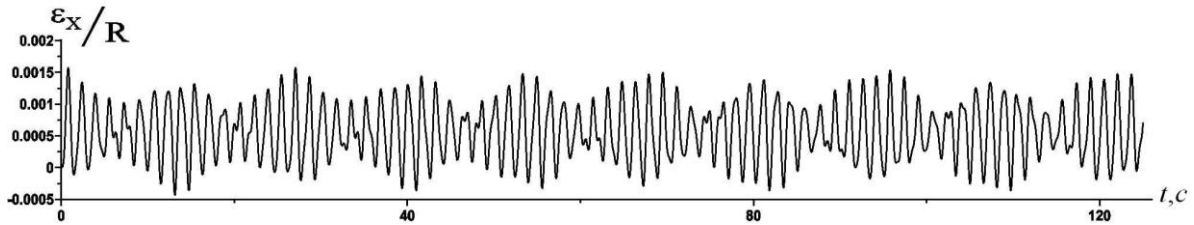
где p_m матрица, q_r – вектор размерности $N+2$, которые выражаются через алгебраические формы от нулевого до третьего порядка от амплитудных параметров и обобщенных скоростей которые определяются через квадратуры от форм колебаний (координатных функций) и их производных по S_0 . Первая

собственная частота системы определялась по формуле $\omega^2 = \frac{\chi}{R} g \operatorname{th} \left(\frac{\chi H}{R} \right)$. Здесь

H – высота заполнения резервуара жидкостью в невозмущенном состоянии, R – радиус цилиндра, χ – параметр краевой задачи Неймана о движении ограниченного объема жидкости со свободной поверхностью в подвижном резервуаре в линейной постановке. Для резервуара радиуса 1м и глубины заполнения 1м $\omega = 4,1433681/\text{с}$. То есть, рассмотренный диапазон ω охватывает дорезонансные, окологрезонансные и зарезонансные частоты.

При исследовании поведения резервуара при наличии пружины

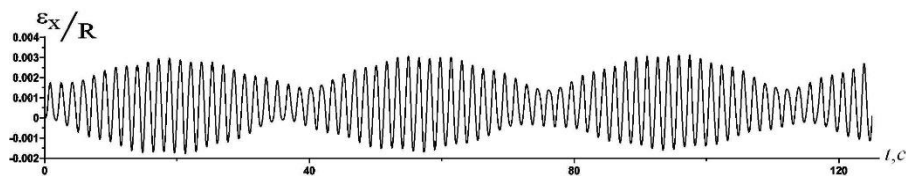
определены, как и при поведении жидкости внутри цилиндра, основные нелинейные эффекты: модуляция колебаний жидкости, дрейф среднего значения колебаний жидкости, отсутствие стремления системы к выходу на установившийся режим колебаний.

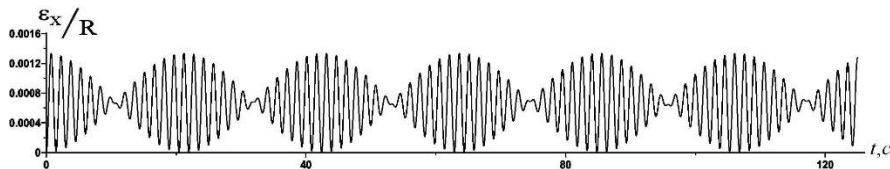
**Рис.2. Колебания цилиндра при наличии пружины для $\omega=4,3(1/c)$,
 $c=100\text{кН/м}$, $A=210\text{Н}$**

Здесь явно выражена модуляция колебаний цилиндра, при постоянном среднем значении, которое смещено вверх.

Далее остановимся на характеристике движений в дорезонансной, резонансной и зарезонансных зонах. В дорезонансной зоне при наличии пружины (а также при $\omega=4,3(1/c)$ без пружины) характер колебаний цилиндра в основном такой же как и при колебаниях жидкости на стенках резервуара но с меньшими амплитудами и частотами. При отсутствии пружины имеем также кобательный режим с большими частотами и амплитудами, которые находятся полностью в положительной зоне.

а)

б)

Рис.3. Колебания цилиндра при наличии пружины а) и отсутствии пружины б) при $\omega=4,0(1/c)$, $c=100\text{ кН/м.}$, $A=535\text{Н}$

Явно видно, что амплитуды колебаний цилиндра меньше амплитуд

колебаний жидкости.

Отметим, что при каждой частоте колебаний и различных жесткостях пружины существуют минимальные амплитуды внешних сил, при которых колебания резервуара попадают в диапазон нелинейных возбуждений. В этом случае выход на колебательный режим происходит с некоторым запаздыванием, среднее значение сдвинуто в положительном направлении, горбы больше впадин то есть здесь нет выхода на установившийся режим.

При подходе к этой зоне как при фиксированных жесткостях так и при фиксированных частотах увеличивается период модуляции колебаний и на данном часовом интервале происходит выход на упорядоченный режим, при котором увеличивается амплитуда колебаний резервуара, среднее значение колебаний сдвинуто вверх, горбы больше впадин, т.е. здесь также нет выхода на установившийся режим. При более низких частотах $\omega = 3.0; 3.5(1/c)$ это явление не наблюдается. При отсутствии пружины такой режим имеем в окрестности частот $\omega = 4.25-4.3$ и силе 231Н. В дорезонансной зоне имеем такие области в окрестности частоты $\omega = 3.8(1/c)$ при $c=100$ кН/м, где $A=210$ Н, и в окрестности частоты $\omega=4.0(1/c)$ при $c=200$ кН/м, $A=620$ Н.

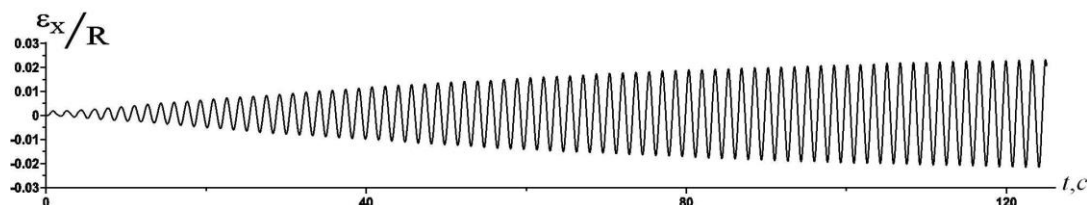

Рис 4 Движение резервуара при $A=210$ Н, $\omega = 3,8(1/c)$, $c=100$ кН/м.

В окрестности резонанса $\omega=4.14$ при жестком закреплении имеем выход на установившийся режим, но в положительной области.

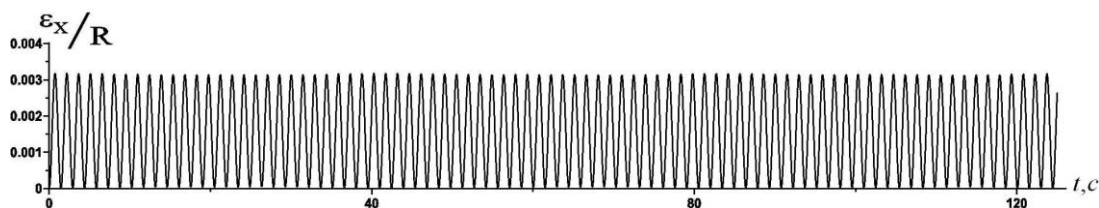

Рис.5. Амплитуды колебаний цилиндра при жестком закреплении $\omega = 4,14(1/c)$, $A=622$ Н

При наличии пружины происходят колебания со слабой модуляцией. В

зарезонансной зоне колебания резервуара существенно отличаются от колебаний свободной поверхности жидкости, изменяется частота модуляции, дрейф среднего значения. В окрестности $\omega=4,3(1/c)$ пружина уменьшает амплитуду колебаний. При увеличении частоты это свойство исчезает при этом явно выражено смещение среднего значения вверх. Отметим, что при $\omega=4,3(1/c)$ режим колебаний без пружины будет таким как при наличии пружины при $\omega=3,8(1/c)$ и наоборот. При подходе к $\omega=5,2(1/c)$ видим влияние более высоких гармоник. Появляются двухгорбые пики, дрейф среднего значения, существенное смещение в положительном направлении.

ЛИТЕРАТУРА

1. Луковский И.А. Математические модели нелинейной динамики твердых тел с жидкостью. – Киев: Наукова думка. – 2010. – 408.
2. Лимарченко О.С., Матараццо Дж., Ясинский В.В. Динамика вращающихся конструкций с жидкостью. – К., ГНОЗИС. – 2002. – 304 с.
3. Limarchenko O., Semenova I. Nonlinear wave Generation on a fluid in a moving parabolic tank // Int. Appl. Mech. – 2011 – **46**, №8. – P. 864–868.
4. Limarchenko, R. Tkachenko Effect of spring fixation on dynamics of cylindrical reservoir with liquid on movable platform. – Int. Appl. Mech. – 2014. – **50**, №3. – P. 69–76.
5. Лимарченко О.С., Ткаченко Р.В. Коливання вільної поверхні рідини в циліндричному резервуарі, що знаходиться на рухомій платформі // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Сер. Математика. Механіка. – 2014., № 2(32). – С. 50 – 55.
6. Pal P. Sloshing of liquid in partially filled container – an experimental study // International Journal of Recent Trends in Engineering, – 2009, – Vol. 1, – No. 6, – P. 1–5.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

УДК 338.242

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ПОШИРЕННЯ САМОСТІЙНИХ ПОДОРОЖЕЙ

Антоненко Володимир Степанович

д.г.н., професор

Хуткий Володимир Олександрович

аспірант

Київський університет культури

м. Київ, Україна

Мельник Денис Олегович

магістрант

Київський національний університет культури і мистецтв

м. Київ, Україна

Анотація. В статті висвітлено соціально-економічні засади виникнення та поширення самостійних подорожей, основні тенденції у зміні вимог та очікувань подорожуючих. Показано, що зростання інтересу різних верств населення до самостійної організації свого відпочинку або подорожей обумовило появу самостійних мандрівників або селф-туристів. Доведено, що основним об'єктивним чинником, що вплинув на стрімкий розвиток самостійного туризму, стало впровадження інформаційних технологій і телекомунікацій. Визначено переваги та недоліки самостійних подорожей і організованих турів.

Ключові слова: соціально-економічні засади, самостійні подорожі, організований туризм, селф-туристи.

Постановка проблеми. Характерною особливістю туризму на сучасному етапі є виникнення альтернативних його видів, зокрема, самостійних

подорожей. Саме вони відзначаються поширенням та значним інтересом у соціумі, оскільки мають велику кількість переваг перед організованим туризмом. Поширення самостійних подорожей в значній мірі обумовлено соціально-економічним середовищем потенційних подорожуючих. Глобалізаційні виклики сучасності вимагають чіткого планування часу та фінансових витрат на рекреацію і подорожі. Все це обумовлює актуальність і необхідність дослідження даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти самостійних подорожей вже неодноразово опинялися в полі зору науковців. Серед багатьох праць можна виділити передусім статті Т.В.Рябової і Е.В. Ертмана, А. Базиленко, Т.І. Ткаченко, Г.Н. Ковальова, В. О. Виноградової, Е.В. Агамірової, К.А. Жураєва та інших.

Мета статті. Визначити основні соціально-економічні умови поширення самостійних подорожей на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У туризмознавстві має місце сегментування туристичного ринку за різними ознаками: географічними, демографічними, соціально-економічними, психологічними і поведінковим, а також сегментування ринку на основі поєднання зазначених ознак.

Сегментування за соціально-економічною ознакою давно відомо і застосовується в маркетингових дослідженнях ринку подорожей. Серед соціально-економічних характеристик потенційних туристів найбільш важливими є рівень доходів, а також соціальний статус, рід занять (професія) і рівень освіти.

Відмінності в матеріальному становищі населення породжують неоднорідність туристського попиту. Порівняно певний клас заможних осіб прагне до дорогих турів з високим класом обслуговування. Вони зазвичай подорожують індивідуально або в складі нечисленних груп з особливими інтересами (VIP). Населення з більш скромним достатком купує тури по середнім і низьким цінам, розрахованим на масового споживача.

Практично всі маркетологи визнають і використовують географічні,

демографічні та соціально-економічні ознаки сегментування ринку. Зібраними відомості про стать, вік, розмір сім'ї, соціальний статус, рівень освіти, майновий стан, місце проживання, дозволяють всебічно описати туристів і виділити серед них однорідні групи. Такий підхід до сегментації іноді називають описовим.

У туризмі при дослідженні споживчого ринку застосовуються, головним чином, три різновиди сегментування за поведінковою ознакою. Одна з них – сегментування по шуканим вигодам (перевагам). У туризмі найбільшим членуванням ринку по шуканим вигодам вважається поділ на відвідувачів з розважальними та діловими цілями. Ці два головних сегмента відвідувачів в свою чергу можуть бути розділені на більш дрібні ринкові аудиторії. Наприклад, багато з тих, хто їде відпочивати, прагнуть відірватися від повсякденної дійсності і компенсувати недолік фізичної активності. Інші розглядають туризм як засіб міжособистісного спілкування. Їх дозвільна діяльність націлена на встановлення більш тісних комунікативних відносин з іншими відпочиваючими. Особливо допитливі туристи, які об'єднуються під девізом «культура, відкриття, життя», бажають отримати нову інформацію, збагатитися інтелектуально або на час змінити рід занять. Широке коло відпочиваючих потребує спокою, реабілітації після стресових ситуацій повсякденного життя. Є й такі туристи, які шукають в подорож можливість реалізувати свій творчий потенціал.

Варто звернути увагу на зростання інтересу різних верств населення до самостійної організації і проведення свого відпочинку (подорожей), що обумовило появу самостійних мандрівників або селф-туристів. Можливості Інтернету сприяють тому, що зараз без допомоги турагентства можна самостійно організувати подорож. Є велика кількість інтернет-сервісів, що надають допомогу в організації самостійної подорожі [2].

Історично подорожі з'явилися раніше, ніж масовий організований туризм, який отримав розвиток у ХХ ст. До виникнення організованого туризму будь-яка подорож могла вважатися самостійною. В даний час можна розмежувати

масовий ринок подорожей, реалізованих як готовий продукт, і ринок самостійних подорожей (або незалежних подорожей—*independent travels*). Масовий туризм передбачає, що подорож здійснюється в рамках туру, організованого туристичним оператором. Сформована туropератором подорож (або туристичний продукт) включає в себе комплекс послуг з перевезення, проживання, екскурсійного обслуговування і т. д., що надаються туристу за певну ціну. Самостійна подорож включає в себе ті ж самі складові, проте ці складові купуються туристом не в комплексі (тобто не як єдиний туристичний продукт), а окремо.

Популярність самостійного туризму почала зростати в кінці ХХ – початку ХХІ ст. Зростанню популярності самостійних подорожей сприяє розвиток інтернет-технологій (он-лайн бронювання, електронний квиток, різні Веб-форуми про самостійні подорожі тощо), які дозволяють швидко знаходити необхідну інформацію і купувати складові подорожі.

Згідно з організаційним принципом розрізняють організований і неорганізований (самостійний) туризм. Організований туризм – це строго регламентовані подорожі, пропонувані туристичними компаніями, і, як правило, реалізуються на умовах попереднього бронювання і оплати. Однозначного визначення поняття «самостійний туризм» не існує. Аналіз публікацій на розглянуту тему дозволяє зробити висновок про безліч найменувань самостійного туризму (самодіяльний, неорганізований, самостійний тощо).

Науковці застосовують поняття «неорганізований туризм», який представляє собою подорожі, організовані самими туристами, без участі туристського підприємства. Туристи при цьому самостійно розробляють маршрут подорожі, визначають об'єкти відвідування, кількість ночівель і оплачують тільки туристичні послуги (проживання, харчування тощо) під час їх придбання. Таким чином, неорганізований туризм (або самодіяльний туризм) – подорожі, які здійснюються громадянами самостійно без попереднього бронювання послуг підприємств індустрії туризму і без участі будь-яких

посередників, які оплачують кожну послугу окремо у міру її споживання в місці перебування [1].

Інші вчені вважають, що неорганізовані туристи не зв'язані ніякими взаємними зобов'язаннями з різного роду посередниками – громадськими організаціями або туристичними фірмами. Вони подорожують на принципах самодіяльності і самообслуговування.

Російські дослідники Т.В.Рябова і Е.В.Ертман в статті «Соціально-культурні аспекти самостійного туризму» [3] застосовують поняття «самостійний туризм», під яким розуміють специфічний вид туристської діяльності, в рамках якої турист формує туристичний продукт самостійно, відповідно до власних бажань, мотивів і потреб за допомогою придбання окремих елементів своєї подорожі.

На наш погляд, вживання поняття «самостійний туризм» є найбільш прийнятним для позначення даного явища.

Головною характерною рисою самостійного туризму є свобода вибору. Турист самостійно вибирає місце подорожі, його маршрут, кількість днів перебування, способи пересування і розміщення, типи харчування та екскурсійного обслуговування. Самостійний турист має можливість створювати програму власної поїздки, вибираючи найбільш бажані, що відображають його інтереси об'єкти відвідування в рамках поїздки. Тому варіативність маршруту і зміст програми подорожі можна розглядати в якості наступної особливості самостійного туризму.

Вчені відзначають, що крім розвитку інформаційних технологій, соціально-економічних умов середовища, імпульсом для зростання кількості самостійних туристів стали недоліки масового пакетного турпродукту, що пропонують туристичні фірми-посередниками (програми можуть бути стандартизовані, перевантажені). Включення ексклюзивності в програму туру, як правило, призводить до суттєвого підвищення його вартості, внаслідок чого знижується доступність такого продукту для туристів [6].

Соціально-економічні умови поширення самостійних подорожей:

– відсутність страхів перед зарубіжжям. Тридцять років тому подорожі за кордон здавалися чимось незвіданим і лякаючим. Мало у кого з громадян пострадянського простору був достатній досвід закордонних подорожей. Це спонукало людей користуватися послугами туристичних агенцій – надійного і вірного провідника в незвіданому і незнайомому зарубіжному світі, який порадить гарне місце відпочинку, порекомендує комфортабельний готель, організовує цікаву екскурсію;

– дискредитація турагентств і туроператорів. Однак з часом туристичні агенції та туроператори перестали бути надійними і вірними провідниками. Новини про банкрутство турфірм і їх нездатності захистити своїх клієнтів в екстрених ситуаціях, численні негативні відгуки про туристичні компанії і періодично виникаючі скандали з їх участю підірвали довіру клієнтів до цих гравців ринку. Стало очевидно, що навіть найвідоміші і популярні турагентства не завжди здатні виправдати всі очікування туриста від відпочинку;

– міжнародний досвід та скасування візових обмежень. Завдяки спілкуванню з мандрівниками з інших країн і міжнародних сайтах про подорожі багато зараз зрозуміли, що планувати свій відпочинок самим виходить дешевше і ефективніше, ніж користуватися послугами турагентства. Самостійні мандрівники не переплачують за подорож – адже у вартість будь-якого турпаketу закладена комісія агентству. Крім того, вони можуть розпланувати свій відпочинок, орієнтуючись виключно на власні смаки й уподобання, а не за шаблонами готових путівок;

– розвиток послуг для самостійних мандрівників. На зміни в свідомості і поведінці споживачів відреагувало і бізнес-середовище. Зараз стрімко розвивається індустрія послуг для самостійних мандрівників: від продажу авіаквитків і бронювання готелів до оренди автомобілів і яхт. Гравці ринку постійно вишукують нові способи зацікавити і утримати клієнтів, заманюють їх цікавими пропозиціями і вигідними цінами [5].

Розвиток самостійного туризму обумовлено стрімкому розвитку

інформаційних технологій, появи систем on-line бронювання, підвищенням рівня доступності інформації в цілому, а також зростаючого обсягу пропозицій суб'єктів туристичного ринку.

Важливою передумовою розвитку самостійного туризму стали недоліки масового пакетного турпродукту, пропонованого турфірмами-посередниками: стандартність, перевантаженість туристської програми або, навпаки, наявність значного обсягу вільного часу; односпрямованість і стереотипність показу екскурсійних об'єктів (обмеженість екскурсійного показу тільки так званим туристським мінімумом: найбільш популярними в дестинації об'єктами історії і культури); недостатня адаптованість і рівень опрацювання маршрутів для ряду соціально-демографічних груп населення, в тому числі дітей, молоді та ін.; обмеженість цілей подорожі тощо. Чисельні спроби туроператорів привнести в програму туру елементи ексклюзивності неминуче ведуть до істотного підвищення його вартості, внаслідок чого знижується доступність такого продукту.

В цілому, самостійний туризм слід розуміти як специфічний вид туристської діяльності, в рамках якого турист проявляє здатність і готовність здійснювати дії від свого імені, відповідно до власних соціально-культурних інтересів і потреб, вільно вибирати суб'єктів – організаторів туристської діяльності (екскурсійні бюро, транспортні компанії тощо), які сприяють на різних етапах організації подорожі [4].

Висновки. Важливою соціально-економічною передумовою розвитку самостійного туризму стали недоліки масового пакетного туристичного продукту, пропонованого турфірмами-посередниками, а саме: стандартизація, перевантаженість туристської програми або, навпаки, наявність значного обсягу вільного часу; односпрямованість і стереотипність показу екскурсійних об'єктів (обмеженість екскурсійного показу тільки так званим туристським мінімумом: найбільш популярними в дестинації об'єктами історії та культури); недостатня адаптованість і рівень опрацювання маршрутів для ряду соціально-демографічних груп населення, в тому числі дітей, молоді та ін.; обмеженість

цілей подорожі і т.п. Зусилля туроператорів по включенню в програму туру елементів ексклюзивності неминує вестись до істотного підвищення його вартості, внаслідок чого знижується доступність такого продукту. Самостійний туризм, будучи альтернативою по відношенню до сфери організованого туризму, дає можливість туристу орієнтуватися безпосередньо на власні потреби і інтереси, а також матеріальні можливості людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колективна монографія / за наук. ред. проф. Волошина І. М. – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2015. – 328 с.
2. Ковалев Г. Н. Тенденции развития туризма в современных социально-экономических условиях / Г. Н. Ковалев, В. А. Виноградова // «Экономика и социум». – 2016. – №1(20). – С. 1-9.
3. Рябова Т.В. Самостоятельный туризм как перспективное направление развития туристской сферы/ Т.В.Рябова, Е.В. Эртман // Россия – Казахстан: приграничное сотрудничество, музейно-туристический потенциал, проекты и маршруты к событиям мирового уровня: сб. ст. Междунар. науч.-практ. конф. Вып. 1. – Самара, 2016. – С. 1-4.
4. Рябова Т. В. Социально-культурные аспекты самостоятельного туризма / Т. В. Рябова, Е. В. Эртман // Сервис plus. – 2016. – Т. 10. – № 3. – С. 3-5.
5. Сизинцев А. Самостоятельные путешествия: тренд с большим будущим [Электронный ресурс] / А. Сизинцев // ЧасКоре. – 28.12.2013. – Режим доступа: http://www.chaskor.ru/article/samostoyatelnye_puteshestviya_trend_s_bolshim_budushchim_30464.
6. Шашмурина В. А. Самостоятельный туризм в современных условиях [Электронный ресурс] / В. А. Шашмурина // NovaInfo. – №65-1, 15.05.2017. – Режим доступа: <https://novainfo.ru/article/?nid=13053>

**ВРАХУВАННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ЗАБРУДНЕННЯ
АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ НА ЗДОРОВ'Я, ЩО РЕАЛІЗУЄТЬСЯ В
ХРОНІЧНИХ ПРОЯВАХ**

Колісник Алла Вікторівна,
к.геогр.н., доцент
Гордієнко Євген Сергійович,
Шепіда Ігор Миколайович,
Коваленко Кирило Сергійович,
Лепіх Тетяна Дмитрівна
Магістранти
Одеський державний екологічний університет
м. Одеса, Україна

Анотація: для врахування та аналізу негативного впливу забруднення атмосферного повітря на здоров'я, що може бути реалізовано в хронічних проявах у дослідженні використовується лінійно-експоненціальну модель. *Метою* є оцінка канцерогенного ризику хронічної інтоксикації від забрудненого атмосферного повітря міст Одеса та Ізмаїл (Одеська область, Україна). *За результатами* оцінки встановлено, що для м. Одеси найвищі канцерогенні ризики хронічної дії відмічаються для формальдегіду та оксидів вуглецю, а в м. Ізмаїлі – для діоксиду сірки; в Одесі за значеннями сумарного канцерогенного ризику безпечним є перебування в умовах відкритого атмосферного повітря не більше 3 годин на добу, а в м. Ізмаїл – не більше 9 годин на добу.

Ключові слова: ризик, хронічна інтоксикація, забруднюючі речовини, забруднення атмосфери.

Для дослідження одного з видів екологічного ризику від забруднення довкілля застосована Методика оцінки ризиків токсичних ефектів для здоров'я людей від забруднення атмосферного повітря [1, с. 84-88]. На основі цієї

методики виконана оцінка канцерогенного ризику хронічної інтоксикації від забрудненого атмосферного повітря м. Одеса та м. Ізмаїл Одеської області (Україна) за 2017 р.

В якості вихідних даних для дослідження використані концентрації забруднюючих речовин у атмосферному повітрі з Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища у Одеській області в 2017 році [2, с. 22]. На першому етапі дослідження на основі методу гранично допустимих концентрацій (ГДК) [3, с. 60] розраховуємо показники перевищення кратності ГДК з врахуванням відповідних середньодобових та максимально разових гранично допустимих концентрацій. Результати розрахунків репрезентуємо за допомогою гістограм з динамікою зміни середньорічних та максимальних з разових концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі (в одиницях кратності ГДК) для м. Одеси та м. Ізмаїлу. Для міста Одеси (рис. 1) встановлено, що пріоритетною забруднюючою речовиною в атмосферному повітрі є формальдегід; для міста Ізмаїл (рис. 2) – діоксид азоту. На наступному етапі дослідження застосовуємо математичний апарат Методики оцінки ризиків токсичних ефектів для здоров'я людей від забруднення атмосферного повітря [1, с. 84-88].

Рис. 1. Динаміка середньорічних та максимальних з разових концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі м. Одеса в 2017 році (в одиницях кратності відповідних ГДК)

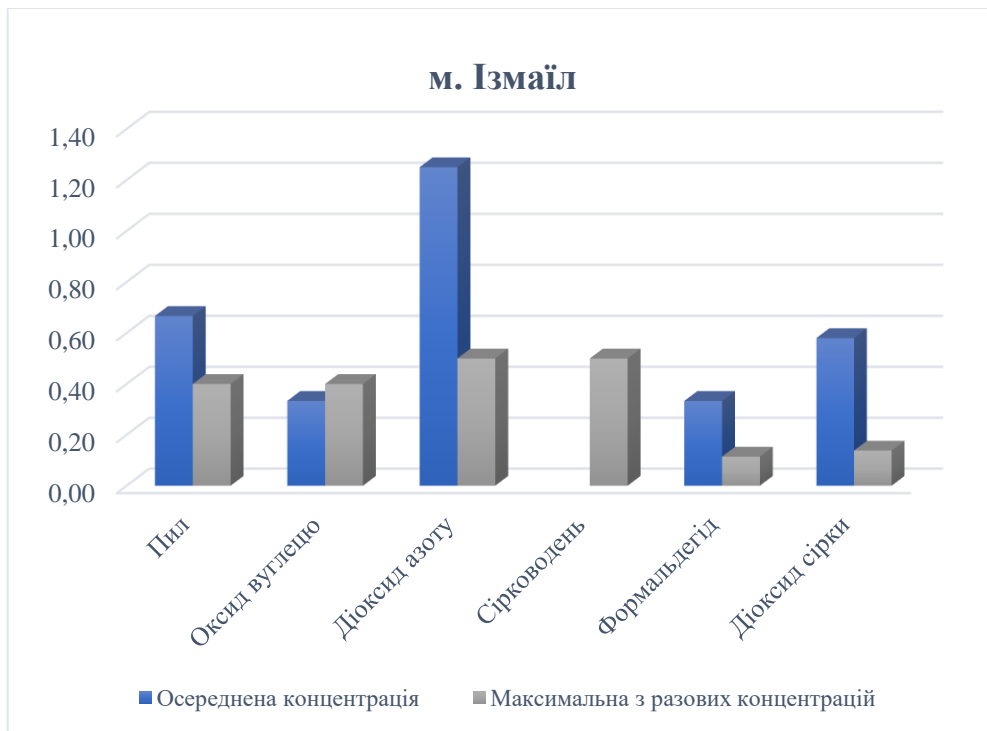

Рис. 2. Динаміка середньорічних та максимальних з разових концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі м. Ізмаїл в 2017 році (в одиницях кратності відповідних ГДК)

Для розрахунку ризику хронічної інтоксикації – R_3 використовуємо формулу [1, с. 87]:

$$R_3 = 1 - \exp \left[-0,174 \times \left(\frac{c}{ГДК_{сд} \times K_3} \right)^\beta \times \tau \right] \quad (1)$$

де $ГДК_{сд}$ – гранично допустима середньодобова концентрація хімічної речовини у атмосферному повітрі населених місць, $мг/м^3$. Ця концентрація не повинна негативно впливати на організм людини прямо чи опосередковано при невизначено тривалому (десятки років) вдиханні.

Параметри β та K_3 , рекомендовані для розрахунків для часу експозиції 25 років, представлені в таблиці 1. Крім того, незалежно від класу небезпеки речовини, при концентрації, яка не перевищує значення ГДК, $\beta = 1,00$.

**Параметри для розрахунку ризику хронічної інтоксикації
(канцерогенного ризику), пов'язаного із забрудненням атмосферного
повітря [1, с. 88]**

Клас небезпеки токсиканта	Характеристика речовини	β	K_3
1-й	Надзвичайно небезпечні	2,40	7,5
2-й	Високонебезпечні	1,31	6,0
3-й	Помірно небезпечні	1,00	4,5
4-й	Малонебезпечні	0,86	3,0

Розрахунки ризику інтоксикації виконуємо для часу експозиції (τ), який змінюється у діапазоні 1-24 годин, тобто від однієї до двадцяти чотирьох годин знаходження в умовах забрудненого атмосферного повітря. Комплекс забруднюючих речовин для атмосферного повітря кожного з двох міст індивідуальний. Динаміка зміни розрахованих числових значень канцерогенного ризику хронічної інтоксикації, пов'язаного із забрудненням атмосферного повітря, у залежності від часу експозиції для кожного з міст представлена на рисунках 3-4.

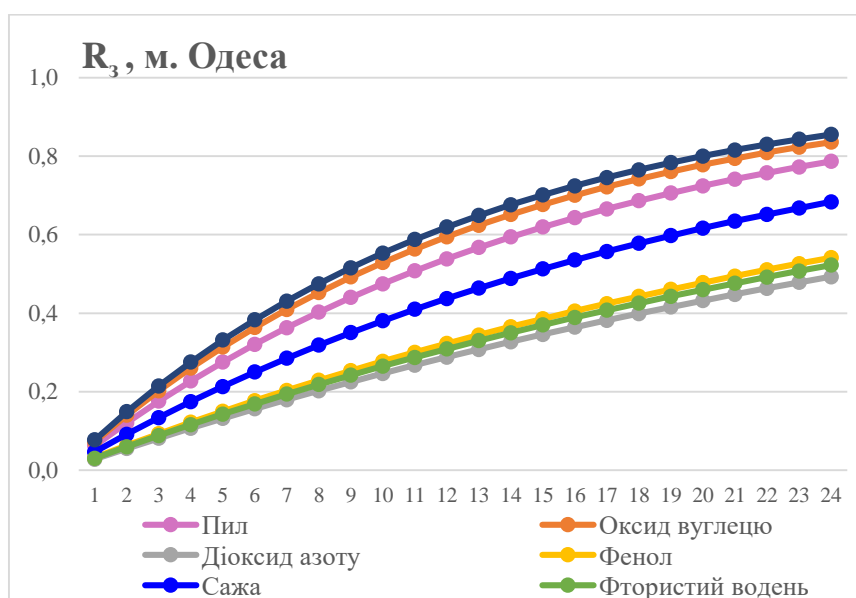

Рис. 3. Зміна канцерогенного ризику хронічної інтоксикації у залежності від часу експозиції (м. Одеса, 2017 р.)

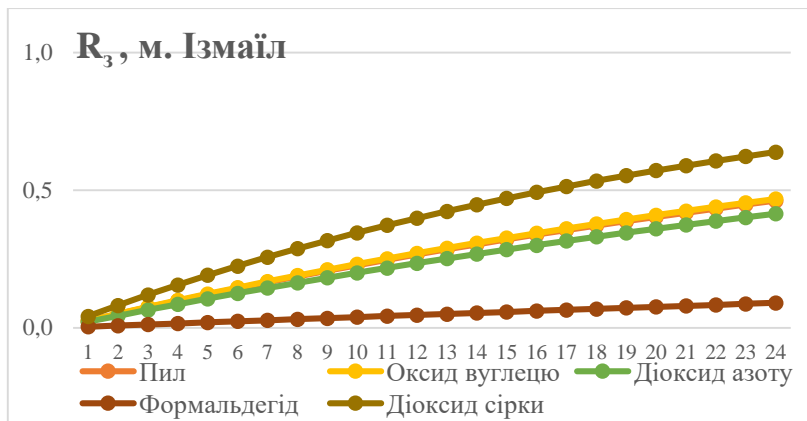

Рис. 4. Зміна канцерогенного ризику хронічної інтоксикації у залежності від часу експозиції (м. Ізмаїл, 2017 р.)

На рисунках 5-6 репрезентовані сумарні канцерогенні ризики хронічної інтоксикації у залежності від часу експозиції для м. Одеса та м. Ізмаїл.

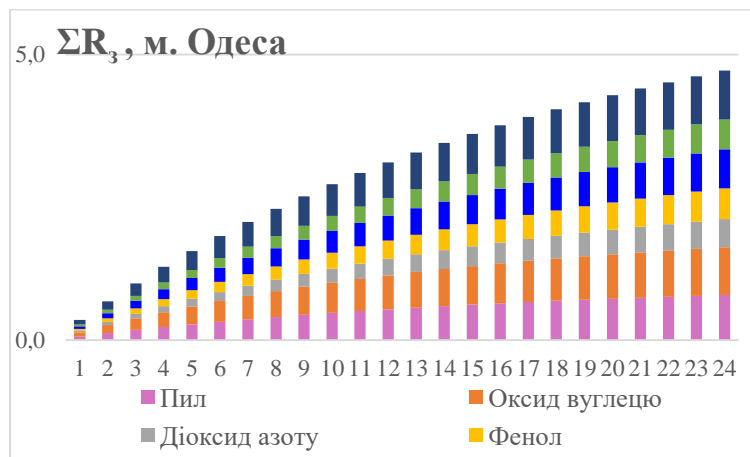

Рис. 5. Сумарний канцерогенний ризик хронічної інтоксикації (м. Одеса, 2017 р.)

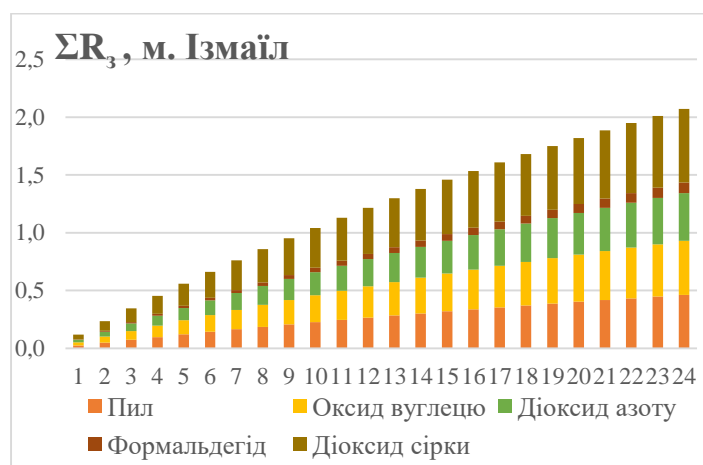

Рис. 6. Сумарний канцерогенний ризик хронічної інтоксикації (м. Ізмаїл, 2017 р.)

Сумарний канцерогенний ризик, який не перевищує одиницю, можна вважати допустимим для організму людини, яка знаходиться в умовах відкритого атмосферного повітря і піддається негативному впливу комплексу забруднювальних речовин. Час експозиції, який змінюється від 1 до 24 годин може бути як «безпечним» та і «небезпечним» для людини в умовах відкритого атмосферного повітря. Аналізуючи сумарні канцерогенні ризики хронічної інтоксикації у залежності від часу експозиції для кожного з міст встановлюємо безпечні умови для організму людини.

Висновки. За результатами оцінки канцерогенного ризику хронічної інтоксикації від забрудненого атмосферного повітря міст Одеської області (Україна) встановлено, що: 1) для м. Одеса найвищі канцерогенні ризики хронічної дії відмічаються для формальдегіду та оксидів вуглецю, а за значеннями сумарного канцерогенного ризику безпечним є перебування в умовах відкритого атмосферного повітря не більше 3 годин на добу; 2) для м. Ізмаїл найвищі канцерогенні ризики хронічної дії відмічаються для діоксиду сірки, а за значеннями сумарного канцерогенного ризику безпечним є перебування в умовах відкритого атмосферного повітря не більше 9 годин на добу; 3) в м. Ізмаїл канцерогенні ризики хронічної дії на здоров'я населення є меншими ніж в м. Одеса, тому в умовах атмосферного повітря цього міста перебувати безпечніше ніж в обласному центрі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алымов В. Т., Тарасов Н. П. Техногенный риск: Анализ и оценка. М.: ИКЦ Академкнига, 2005. 118 с.
2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2017 році. Одеса, 2018. 270 с.
3. Сафранов Т. А., Колісник А. В. Системний аналіз якості навколишнього середовища: конспект лекцій. Одеса, Одеський державний екологічний університет, 2021. 205 с.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

UDC 504.064.36:631.6.03

BASIC PRINCIPLES OF MONITORING IN THE WORLD OF UKRAINE'S WATER STRATEGY

Miedviediev Oleh

Candidate of Geological and Mineralogical Sciences
Separate subdivision "BLACK SEA Center
of water resources and soils" of the
Basin management of water resources of the
Black Sea and lower Danube rivers,
Odessa city, Ukraine

Miedviedieva Olha

Junior Research Fellow
State institution "Scientific and engineering
center for radiohydrogeoecological research", department of
radiohydrogeological problems,
Kyiv city, Ukraine

Abstract: The monitoring system should help to identify, first of all, the negative consequences of human activities. The aquatic environment is particularly susceptible to significant changes. Since independence, the priorities of monitoring have changed. Ukraine, as a state, has signed and ratified many international documents, but at the same time loses the established monitoring system.

As part of the work, the legislative base of state monitoring, which was performed by specialists of the State Water Agency, was analyzed. The main steps for the adoption of a balanced Water Strategy of Ukraine, taking into account the Water Framework Directive and the basin principle, are proposed.

Keywords: monitoring, natural environment, water strategy, water bodies,

standards, laws.

The main tasks of the state monitoring system are: observation of the state of the environment; analysis of the state of the environment and forecasting its changes; providing state executive bodies with systematic and operational information on the state of the environment, as well as forecasts and warnings about possible changes; development of scientifically sound recommendations for management decisions.

Depending of the purpose, it is necessary to carry out the general (*standard*), operational (*crisis*) and background (*scientific*) environmental monitoring.

General (*standard*) monitoring of the surrounding natural environments are optimal for the number of observation parameters at points united in a single information technology network, which allow on the basis of assessment and forecasting of the condition environment to regularly develop management decisions at all levels.

Operational (*crisis*) monitoring of the natural environment - is the observation of special indicators on the target networks of points in real time for individual objects, sources of increased environmental risk in some regions, which defined as zones of ecological emergency, and also in areas of accidents with harmful environmental consequences in order ensuring prompt response to crisis situations and making decisions on their elimination, creating safe conditions for people.

Background (*scientific*) monitoring of the surrounding natural environments are special high-precision observations of all components of the environment, as well as for nature, composition, circulation and migration of pollutants substances, the response of organisms to pollution at the individual level populations, ecosystems and the biosphere in general. Background monitoring carried out in natural and biosphere reserves, in others protected areas at base stations.

System of state monitoring of the environment is created on three levels:

local - on the territory of individual objects (enterprises, cities, areas of landscapes);

regional - within the administrative-territorial units in the territories of

economic and natural regions;

national - in the country as a whole.

The main principles of monitoring are based on the Laws of Ukraine "On Environmental Protection", "Water Code", "Land Code", "On Land Reclamation", Resolutions of the Cabinet of Ministers, various state standards and norms [1-6].

Article 22 of the Law of Ukraine "On Environmental Protection" ("Environmental Monitoring") states the creation of: "... *system of state environmental monitoring*". The procedure for state monitoring of the environment is determined by the Cabinet of Ministers of Ukraine [1].

Article 15⁻¹ of the "Water Code" stipulates that the central executive body implementing state policy in the field of environmental protection, management and control over the use and protection of water and reproduction of water resources includes "*organization and implementation of state monitoring waters*" (item 3) [2].

Article 16 of the "Law on Land Reclamation" reflects the basic principles and powers of the central executive body implementing state policy in the field of water management, and provides for "*monitoring of reclamation of irrigated and drained lands, technical condition of reclamation systems*" and "*monitoring the state of soils in the areas of influence of reclamation systems and the reformation of shores, coastal areas of reservoirs*" [4].

"Land Code" determines the composition of the lands of the water fund (Article 58) and monitoring of these lands (Articles 191 and 192) [3].

Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 23, 1993 №785 and March 30, 1998 №391 determined the procedure for the creation and operation of such a system in Ukraine, which more or less functioned until 2018 [5-6].

Within the framework of this resolution, the State Water Agency was to carry out:

– radiological and hydrochemical observations of water (on water management systems of complex purpose, in systems interbranch and agricultural water supply, in zones impact of nuclear power plants);

- monitoring the condition of soils within the influence of reclamation systems;
- observation of shore reshaping and hydrogeological the state in the coastal zones of reservoirs;
- accounting for surface water resources.

According to the procedure of functioning of the state monitoring system, the State Water Agency must provide data on:

- *concentration of radioactive substances in rivers, reservoirs, canals, irrigation systems and reservoirs in nuclear zones power plants;*
- *concentration of pollutants in surface waters in places of their intensive use for economic needs;*
- *water use by enterprises, institutions and organizations;*
- *reclamation condition of irrigated and drained lands (depth occurrence and mineralization of groundwater, the degree of salinity and salinity of soils, the scope of improvement measures reclamation condition);*
- *flooding of rural settlements;*
- *reshaping of shores and hydrogeological state (flooding territory) in coastal areas of reservoirs.*

Most of these data were provided by hydrogeological and reclamation expeditions and parties, but since the beginning of 2018 they were "optimized" and their single residues significantly reduced monitoring studies. Recent changes in legislation have somewhat changed the concept and types of water monitoring [7-8].

To adopt a balanced WATER STRATEGY OF UKRAINE, taking into account the Water Framework Directive and the Basin Principle, it is necessary to:

1. Conduct a full audit of the availability, affiliation and use of water bodies of Ukraine for the last 30 years. At the same time, it is first necessary to adopt a common terminology and definition of the main water bodies - what is a lake, reservoir, pond, etc. This is primarily due to the fact that these concepts are interpreted differently (*for example, some consider the Danube reservoirs Cahul, Yalpus, Katlabug, China reservoirs, not lakes*). Second, many different water bodies

exist only in reporting documents and on paper. At the same time, the audit should indicate the state of the object for the last 30, 20 and 10 years, and if it is a river, indicate the actual length (*in recent years in the south of Odessa region not only rivers are disappearing, but their length is reduced*). This analysis allows us to have a factual picture of the state of our water resources.

2. For surface water bodies it is necessary to develop national standards, taking into account European experience, assessment of water quality according to environmental criteria, taking into account horizontal (geographical) and vertical (geological) zoning (*water quality in the south and north of the country can not be assessed by the same criteria. For example, the content of sulfates in the water in the north will be less than the content in the south, and together in the north and south it will be the natural state of water bodies*). The national standard will allow a unified approach to the interpretation of water quality in any region of Ukraine.

3. Taking into account the above, conduct an audit of the quantity, type, condition and waterworks (WW) to calculate and minimize the harmful effects of water. Analysis of the presence and condition of the WW will minimize the impact and take timely measures to prevent harmful effects of water, thereby relieving social tension in places where it manifests itself.

4. Having the data on the first two points, we can move on to address the use of water bodies in various sectors of the economy.

5. On reclaimed lands (irrigated and drained) to analyze land use over the past 30 years. It is necessary to indicate the actual availability of reclaimed lands, their use, hydrogeological and reclamation status, availability and prospects of restoration of existing irrigation sources, reasons for non-use (*lack of quality irrigation source, lack of irrigation equipment, etc.*); availability of drainage and discharge network (*its technical and hydrogeological and reclamation condition, balance holder of the network, expediency of further use or restoration, etc.*). The analysis will allow the rational use of water resources, irrigated and drained land for full-fledged agricultural production and address the food needs and security of the country.

6. In order to fully analyze and further implement the new WATER STRATEGY OF UKRAINE, it is necessary to determine the main directions and executors of monitoring.

LIST OF REFERENCES

1. Zakon Ukrainy "Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovishcha". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian]

2. Vodnyi Kodeks Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]

3. Zemelnyi Kodeks Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> [in Ukrainian]

4. Zakon Ukrainy «Pro melioratsiiu zemel». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-14#Text> [in Ukrainian]

5. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro derzhavnij monitoring navkolishn'ogo prirodnoho seredovishcha vid 23 veresnya 1993 r. N 785. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-93-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

6. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro derzhavnu sistemu monitoringu dovikillya vid 30 bereznya 1998 r. N 391. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP980391?an=927747> [in Ukrainian]

7. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni «Pro vnesennya zmin do deyakih postanov Kabinetu Ministriv Ukraïni» vid 19 travnya 2021r. №489. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-2021-%D0%BF#Text>

8. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni «Pro vnesennya zmin do deyakih postanov Kabinetu Ministriv Ukraïni» vid 1 veresnya 2021r. №922. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2021-%D0%BF#Text>

ARCHITECTURE

УДК 528.3

STUDY ON RTN MEASUREMENT DURATION IMPACT ON MARKING ACCURACY

Lysko Bohdan

Candidate of Technical Sciences

Nepelyak Oleh

Student

Department of Engineering Geodesy

Ivano-Frankivsk National Technical University
of Oil and Gas, 15 Karpatska St., Ivano-Frankivsk
Ukraine, 76019

There is a great number of scientific works, dedicated to RTN mode measurements, aimed at definition of point coordinate accuracy and the way of natural and mechanical factors influence on it. In the meantime, problems related to the accuracy of lines and angles development according to the GNSS measurements, that define the possibility to use them within the planning and marking works are not fully solved [1]. In the previous works, our research was based on finding the **MSE** of the distances and angles measurements influenced by the mutual location of the permanent stations, physical-geographical characteristics of work when measuring on the closely-spaced points during 1 hour [3]. During the research we have developed and explored the algorithm of coordinates transformation from the coordinates system of the general plan in USK-2000 and vice versa, by minimizing the influence of the random mistakes of RTN solutions and possibility to eliminate rough errors in the coordinates of the geodesic base sites, by providing the optimal correlation of the sites coordinates in two systems by iteration method and its experimental proof [4]; have designed practical recommendations for measuring the main axes of GNSS

measurement development by the RTN methodology and providing the additional control of the marking works by using the electronic total station [5].

Keywords: GNSS, coordinates, RTN measurement, planning works, total station.

The methodology of using measurements in RTN mode for planning and marking works was suggested and proved, based on the obtained results,. The results of the research have shown that the accuracy of defining of the developed vectors (lines) with the GNSS receiver under different conditions is always higher than the accuracy of defining of the coordinates with the same device. The range of errors in the sites coordinates is formed because of the influence of different factors and during the planning works. They are usually divided into systematic $\sigma_{syst.}$ and random $\sigma_r.$

When working with the GNSS receiver, we can outline one more range of errors, that depend on the satellite constellation the receiver works with. Their distinguishing characteristics is that they recur in time are the number of satellites and their geometrical location and, possibly, tropospheric delay $\Delta\rho_k^{trop}$ [2]. Let's call them conventional σ_c . [8]. The $\sigma_{syst.}$ includes errors caused by the shift of satellite and receiver clocks, ionospheric delay, orbital delay, that is driven by inaccurate value of the k satellite orbit ephemeris and errors that caused by calculating of the coordinates from WGS-84 into the flat rectangular coordinate system of the general plan. The σ_r . Includes error that occurred due to the phase receiver noise and multipath ε_k^Ψ . In such a way, the accuracy of measuring the coordinate of the certain point will depend on the following errors:

$$\sigma = \sigma_{syst.} + \sigma_r + \sigma_c. \quad (1)$$

This assumption (1) will be reasonable if RTN measurements are conducted on the specific site. On practice, depending on the task, it may be necessary to define such geometrical parameters as distances and angles. These parameters are tensor values, that's why the influence of systematic errors, related to the coordinate transformation, ionospheric delays, delays of satellite clock and receiver shifts will be significantly decreased because of the compensation of their systematic part [9, 10].

We can't predict the random errors, as the multipath phenomenon fully depends on the environment, which is individual for each object or even its section, when the phase noise of the receiver will not only depend on the receiver model and brand, but the batch as well. Our research was made on the specific basis and the measurements were done by the same receiver, so let's focus on exploring the influence of location of the navigational satellites on the accuracy of the developed vectors with the RTN method, that will have the influence on the results accuracy when doing asynchronous measurements on the closely-spaced points. System Solutions was used as a source network. As it's known, the accuracy of defining a pseudo distance to the satellites includes each of the four position components measured by the receiver (which is x, y, z, t). If the navigational satellites are close to each other in the sky, the geometry is bad and the DOP value is large[16]. If they are far away from each other, geometry is sufficient and DOP value is small. In our case, DOP is a set of separate components:

HDOP - horizontal dilution of precision,

VDOP- vertical dilution of precision,

PDOP - position (3D) dilution of precision,

TDOP - time dilution of precision,

GDOP - geometric dilution of precision.

There is a strong connection between these technological parameters, that are described according to the following formulas: (2)

$$\begin{aligned} \text{PDOP}^2 &= \text{HDOP}^2 + \text{VDOP}^2 \\ \text{GDOP}^2 &= \text{PDOP}^2 + \text{TDOP}^2 \\ \text{GDOP}^2 &= \text{HDOP}^2 + \text{VDOP}^2 + \text{TDOP}^2 \end{aligned} \quad (2)$$

During the planning works under the specific work conditions, it may be tough to take measurements in the neighbor points less than in 2 hours. Moreover, measurements in operating conditions often last for several days. As the technological parameters of DOP repeat for this object and can be predicted when using the software GNSS Planning, located on the general sites [6], that's why the research was focused on proving the assumption that measurements in different time,

taken during the same DOP parameters, allow to get the optimal accuracy. So the purpose of this work is to explore the possibility of doing planning and geodesic engineering RTN works on the closely-spaced points by the way of asynchronous observations with time, which is unlimited and convenient for operational conditions.

Summary

The following conclusions were made based on the results of these studies:

1. Accuracy of vector (line) development with the RTN solution usage in the System Solution network fluctuated in 1.4-26.5 mm range within the experiment, depending on the technological parameters, which made it possible to develop recommendations for conducting observations.

2. Planning and placement of engineering and geodetic works can be performed within a few days, however, it is necessary to withstand similar technological parameters that are relatively simply predicted with the specialized software (for example, GNSS Planning free access) and the proposed mathematical model that allows predicting the accuracy of these works.

3. The following recommendations should be met in order to ensure the required accuracy (3-5 mm) of vector development: the number of satellites ≥ 15 , HRMS $\leq 0,009$, the GNSS receiver should be adjusted to at least of 25 averages (the methodological recommendations are valid for a partial case, when the marking works are performed in the 10 km zone from the permanent station). The possibility to continue planning and marking engineering geodesic works by RTN method after some period of time, by following the recommended technological parameters.

REFERENCES

1. Allahyari M., Olsen M., Gillins D., Dennis M., 2018: Tale of two RTNs: Rigorous evaluation of real-time network GNSS observations. *Journal of Surveying Engineering*, 144(2), 05018001, DOI: 10.1061/SU.1943-5428.0000249.

2. Böhm, J., Möller, G., Schindelegger, M., Pain, G., and Weber, R., 2015: Development of an improved empirical model for slant delays in the troposphere (GPT2w). *GPS Solut*, 19(3), 433-441, DOI: 10.1007/s10291-014-0403-7

3. Burak K., Lysko B., 2017: Exploring the accuracy of lengths constructions when solving the engineering geodesy issues with RTN method. *Geodesy, Cartography and Aerial Photography, Lviv, №85*, 5–12
4. Burak K., Lysko B., 2018: Implementation of alternative algorithms for defining the transformation parameters of USK-2000 and coordinate systems of general layout during the marking operations. *Archives of Institute of Civil Engineering, Poznan, № 87*, 49–60
5. Burak K., Lysko B., 2018: The possible uses of RTN solutions for markup works on construction. *Geodesy, Cartography and Aerial Photography, Lviv, №87*, 18–23
6. GNSS Mission Planning інтернет-ресурс. – Режим доступу: <http://gnssmissionplanning.com/App/Settings/>
7. Gujarati, Damodar N.; Porter, Dawn C., 2009: *Basic Econometrics* (5th ed.). Boston: McGraw-Hill Irwin
8. Hobiger, T., Ichikawa, R., Koyama, Y., Kondo, T., 2008: Fast and accurate ray-tracing algorithms for real-time spacegeodetic applications using numerical weather models. *J. Geophys. Res. Atmos*, 113, 1–14.
9. Krzyzek R., 2015: Algorithm for Modeling Coordinates of Corners of Buildings Determined with RTN GNSS Technology Using Vectors Translation Method. *Artificial Satellites*, 50 (3), 115-125.
10. Krzyżek R., 2014: Reliability analysis of the results of RTN GNSS surveys of building structures using indirect methods of measurement. *Geodesy and Cartography*, 63 (2), 161-181.

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 37.032.2

TIME-MANAGEMENT AS AN INTEGRAL PART OF SOFT SKILLS OF A MODERN TEACHER

Dekusar Ganna

Davydova Natalia

Senior Lecturers of

Ukrainian Studies and Foreign Languages Department,

Dnepropetrovsk State University of Internal Affairs

Dnipro, Ukraine

Annotation: The article highlights one of the most up to date issues of the contemporary teaching process – rational usage of time. The focus is given to the ways of time management implementation and the advantages of time management application in the teaching practice.

Key words: time management, vital skill, time pressure, setting the priorities, personal development, optimization.

The time has come when every specialist needs to learn time management. First of all, teachers need to learn this. Firstly, because the ability to manage your time is the way to the professional and personal success of the teacher (the word “success” itself is associated with the word “to keep up”), given their high employment. Secondly, because success is a powerful incentive and trigger for continuous self-development and self-improvement, without which an information society teacher cannot take place [1]. And finally, because the success of a student and the entire education system as a whole can only be ensured by a successful teacher.

Many of the teachers, after making a small analysis of the days they have lived,

will come to the following conclusions with annoyance: I am wasting my time on little things; I allow other people, emotions, circumstances to take away from me; I do not know how to plan well and therefore create additional difficulties and wasted time for myself; I do not achieve my goals on time; I do what others could do; because of the constant bustle and "routine" I do not devote enough time to important and significant things: maintaining health, personal and professional development, raising my own children, rest, etc.; I often feel a sense of dissatisfaction due to chronic time pressure and the inability to change the existing way of life, etc.

Now is the time to understand the concept of management. In a few words, it is the science of managing people and time. With the development of management as a science and deepening (technologization) of practical activity, built according to its principles and laws, whole scientific and practical directions and branches began to "sprout". One of these areas is the science of "time management" (hereinafter - TM) - the science of time management as the most important life resource. Time as an objective reality cannot be controlled. In fact, TM is a science and art about the effective management of a person by himself, about the rational use of his time and the time of others [2]. TM is the art of keeping up with everything. But the most important thing for which TM is needed is the achievement of one's life goals, the realization of one's needs and true desires.

Controlling time is not as difficult as it might seem at first glance. This can be done by making decisions about what to do and when. Practice shows: if a person knows how to manage and manage his time rationally, then vanity and turmoil disappears and he can calmly deal with key tasks. However, TM is not at all reduced to writing to-do lists and tightly monitoring every minute. The problem of time management goes much deeper. We are talking about a new quality of human life as a member of the information society. This quality is achieved through the ability to manage oneself, the development of clear personal values, the formation of clear and real life goals, the setting of priorities, etc., which are then transformed into specific tasks and action programs "in time." Thanks to this, not only does the productivity of life and the effectiveness of activity increase, but also new opportunities and reserves

of time open up for personal development, sports, reading, and recreation [2].

Being able to manage your own time is a vital skill that takes time, effort and an individual approach to develop and improve. There are no universal methods of personal TM. Therefore, everyone creates for themselves their own unique management system for their main wealth - their own time. As a result, it is possible not only to achieve more in life and career, but also to get satisfaction from every day lived, to make the routine of one's own life and work habitual and expected.

Unfortunately, many people begin to develop the ability to manage time only when necessary. At the same time, in most cases, it turns out that it is quite difficult to get rid of already ingrained bad habits, disorganization and laziness. By investing the time and effort in learning about ways to develop your time management skill, you are likely to achieve positive results, such as:

- stop procrastinating and shirking your responsibilities;
- you will become faster and more accurate in assessing the assigned work and your capabilities;
- less worry about deadlines; increase the effectiveness of your life and work;
- get more time for self-development, sports and recreation.

How to overcome this and achieve success is presented in the following tips and tricks for developing personal time management skills among teachers.

1. Optimize sleep and nutrition. Man is a biological being. Therefore, in order to maintain normal health and vital activity, he needs to adhere to certain biorhythms. Listen to your body. Get up at the same time every morning, and go to bed only when you feel tired. Make your bedroom a quiet and peaceful place. Remove the TV from the bedroom. Eat a hearty breakfast after vigorous air exercise. Don't eat dinner after 8 pm.

2. Develop your academic and intellectual skills. Learn to read quickly and productively. Master modern methods: active reading, EyeQ (reading "with the eyes"), "PhotoReading", etc. Work with texts as productively as possible. Use the "blind" method of working on your computer - do not allow yourself to look at your

fingers when you type. Be clear, concise, and precise in your questions and answers. Encourage students and colleagues to do this [3].

3. Formulate and clarify your goals (life, strategic, current, operational). Evaluate all time spent and actions by the contribution they make to achieving your goal tree.

4. Develop a sense of timing and a sense of efficiency. Think of the continuous flow of time more often. Really feel its progress. Constantly look for reserves to save minutes and hours. Strive to get things done faster and more efficiently. Enjoy quickly and efficiently done work, from the rational use of every hour.

5. Take perspective and current notes. "Materialize", that is, write down all your thoughts and tasks, because while they are "in the head", they cannot be controlled. Make various lists, save and regularly adjust them (to-do list, to-do list, to-do list, travel list, etc.). Write down valuable ideas and thoughts, meaningful information and its source (website, book, etc.).

6. Plan your time. Keep a diary. With its help, you can structure long-term plans and streamline current affairs. Plan in a simple and flexible way. Don't be a slave to plans. Any plan is not an end in itself, but a means of achieving genuine goals. The planning technology can be as follows: first, draw up an annual cyclogram (events, affairs and issues that will most likely take place during the year); then - a weekly cyclogram (mode of life and work, cases that are repeated weekly). Approximately 70% of the remaining time is subject to both "hard" and "soft" scheduling on a daily basis. Set aside the remaining 30% for unforeseen matters, kairos (solving "incidental" problems and matters), etc. Plan your day in the evening. Don't overload your daily plans. Always carry your diary with you.

7. Highlight the most important things. Start with them, give them the best time and energy. Select and classify all cases by importance and urgency (Eisenhower matrix - cases: important - urgent, important - non-urgent, unimportant - urgent, etc.). Invest time in the future. It always pays off.

8. Control yourself. Create your own performance monitoring. Whenever you start any business, make sure that it is really necessary to carry it out. Often ask

yourself questions like: "What am I doing now? Why am I doing this? Is it really necessary to do it now? " Reflecting on your own activities with analysis and conclusions is a reliable way to gain self-confidence, and therefore high performance.

9. Set your own deadlines for the assignment (red line). Nobody likes deadlines, which cause stress, worsen mood, increase anxiety and tension. A sure way to eliminate some of these experiences is to set your own earlier deadlines.

10. Do a retrospective analysis of the time lived. Measure the results achieved, the costs and the effectiveness of the time spent. Count the minutes and hours used in your diary daily (evening) and weekly. Evaluate their productivity in three categories: rational, ineffective, irrational. Manage your time based on facts, not perceptions.

11. Always be ready to meet the right people. Seize opportunities. Remember the right thing at the right time. Set separate pages in your diary according to the number of people with whom you communicate more often. Accumulate questions for discussion with them in case of a planned or casual meeting.

12. Improve telephone conversations. Schedule your phone calls on time. Sketch the content of the upcoming phone call.

13. Make the most of your mobile phone. Learn to confidently operate it: a notebook, an alarm clock, reminder signals, etc. Use the dictaphone more often to record speeches, negotiations, briefings, meeting materials, as well as your own thoughts, ideas, etc.

14. Do not allow yourself to postpone things under various pretexts. Be realistic and demanding of yourself. Organize your work. Try to avoid procrastination - the main enemy of productivity. Combine and structure matters in terms of meaning, content, place, time, etc. If there is no system, there is no result.

15. Identify the internal and external "killers" of your time. These can be other people, your emotions, unproductive methods, circumstances, etc. Learn to anticipate and avoid them [4].

16. Learn to switch quickly. Increase your pace of response to change. Know how to break away from one business and immediately switch to another, more important and urgent, if circumstances require it.

17. Use the "doubling method" [1]. Think about what things can be done at the same time, without reducing their effectiveness, for example: do morning exercises and listen to text in English, have dinner and listen to (watch) the news, talk on the phone and browse the Internet, etc. At the same time, be able to focus on one thing if it requires special attention, and try not to mix it with others. Learn to identify when a multitasking activity is impairing productivity.

18. Delegate authority and shift responsibilities. Quite often people (especially leaders) take on more than they can accomplish. Overestimating one's abilities often leads to fatigue and decreased productivity at work. To avoid unnecessary stress, don't be afraid to delegate authority and delegate matters to others.

19. Work in a group and with a group. This advice works in conjunction with the previous one. There is no need to be afraid of handing over some of the work to other group members. This is a great way to increase the productivity of the whole group. Make sure all performers understand the tasks, know the deadlines, and are able to take responsibility for completing them. Take the time to instruct and train staff.

20. Build yourself a positive TM image. People around you (colleagues, students, parents and, of course, the administration) should know that you value your and others' time, do not forget anything and always achieve your goals.

21. Try not to overwork. Overwork occurs when your body and mind can no longer handle overwhelming work. Don't try to force yourself to do the impossible. Set aside time not only for important things, but also for relaxation and reflection. Reflect on your recent accomplishments and make sure you feel good.

22. Reward yourself. Challenge yourself and reward yourself after completing a difficult challenge. After completing something (especially important), take the time to reward yourself for your efforts. For example, allow yourself a "personal holiday", arrange a "shopping", etc. The effectiveness of this method is obvious.

23. Punish yourself. You will increase your productivity by introducing penalties for yourself if you do not cope with the planned tasks. First of all, you should establish punishment for yourself for violating the deadlines for fulfilling

plans and tasks.

24. Live "here and now." Remember that life is "the moment between the past and the future" [5]. If possible, do not put off anything "for later". Live a fulfilling, emotional and fulfilling life. Attend shows and concerts. Receive guests and visit yourself. Learn to find and appreciate small pleasures, communication with friends, family, etc.

Time management techniques focus on keeping track of time, progress, and breaking down goals into tasks. This is necessary in order to maintain a focus of attention on the important, to set priorities and alternate rest with work. You can use any of the suggested methods to develop discipline and fulfill your plans [6].

Time management is difficult, as it entails the need to embody many other serious changes in life. It is literally impossible to control it - neither stop it, nor return it, nor look ahead - but you can work on yourself, control individual elements of your own life. This way you will be able to gradually regain control over the passage of time and your achievements.

Having analyzed the ways of time management, we can conclude that the main ones are: planning, goal setting and control. The effective organization of the time of a teacher, a teacher depends on successful activities at these stages. The work on acquiring time management skills in developing the ability to manage time and professional activity will increase not only work efficiency, but also stress resistance.

It is clear that not everyone succeeds in changing their own habits right away, but the desire to be able to do everything and to keep up with everything, as well as to organize the environment around them, will justify all efforts!

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Архангельский Г. Тайм-драйв: как успевать жить и работать [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.improvement.ru
2. Стив П. 30 дней (до) успеха. Статьи по тайм менеджменту. (Steve Pavlina. 30 Days To Success) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.stevpavlina.com/blog>.

3. Витер Д. Практические советы для тайм-менеджмента тренеров.
4. Хазанов А. Убийцы времени [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://pocketnotes.ru>.
5. Вудкок М. Раскрепощённый менеджер [Текст] / М. Вудкок, Д. Френсис. — М., 1991.
6. Бишке Дж. 36 часов в сутках. (Bischke Jon. How to Have a 36 Hour Day); Пер. С. Бирюкова [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://jon.gaia.com/blog/>.

PROBLEMS OF ADAPTATION OF PUPILS IN THE ARAB PEDAGOGY

Krupenyina Natalia

PhD in Pedagogy Associate Professor

Alfred Nobel University

Dnipro, Ukraine

Abstract. In the modern world, the problem of adaptation of students to the educational process is significantly exacerbated in connection with the informatization of public life, as well as due to the lack of a clear definition of the very phenomenon of adaptation as a pedagogical definition. The author interpreting its content in the context of the scientific field Arab pedagogy.

Key words: adaptation, personality adaptation, educational adaptation, student adaptation success.

In modern education, the problem of adapting students to the learning process is significantly aggravated in connection with the informatization of social life, the complication of pedagogical interaction, and also because of the uncertainty of the very phenomenon of adaptation as a pedagogical definition. The author analyzes this pedagogical definition in Arab pedagogy.

Our ability to adapt to new situations cannot be compared with the resources for adapting a child. We have a wealth of experience that allows us to adapt to new situations more smoothly and controlled.

Adaptation concept. When a person finds himself in new circumstances, in a new social environment, he experiences moments of confusion and tries to find the appropriate means or method to cope with the circumstances or situations. A new situation can be expressed in the desire to adapt to it. A person's behavior can be described as a reaction to a new system of requirements, requirements or pressures that he must withstand, for example, the shape that a person wears differs depending on the climate in which he lives and the temperature in summer and winter day and

night and this represents a kind of harmonization with climate conditions. This is also an adaptation. We can say that the adaptation process is a set of reactions, thanks to which a person adjusts his psychological or behavioral structure in order to adapt to a new situation, and this is manifested during the first admission of a child to school, so that he is moving from the society of the family to the society of the school. Leaving home and integrated into a new environment, with peers those who have never seen, with different rules to be learned and in a strange place, not easy. The student always strives for adaptation and integration with the school environment, especially with the teacher, striving for the psychological and social stability that he achieves, and which helps him to advance in his studies in harmony with his colleagues.

Arab scholars Dr. Al-Hafni, Abde-Monim[1;2] consider adaptation as a process aiming at coping with inconsistency between the student and the new school environment. This process includes psychological, social and academic adaptation aspects. The adaptation process results in a qualitative interaction between the student and the school environment, harmony and a steady balance of their relationships. Seeking this harmony, both the student's and the school's integral efforts are critical. The student has to bear a new role, consistent with his own nature and the requirements of the new environment. These requirements, however, must be well-defined, clear and reasonably worded, protecting autonomy and dignity of the maturing personality. Teachers' behavior directly influences the process of students' adaptation to a new school and its result. Success of pupils adaptation depends on the degree to which he can satisfy his needs (psychological, social and didactical) in the new environment. If these needs are satisfied, the student functions causing problems for neither himself nor those around him, he sets a positive attitude towards his new school. Analysis of Arab scientific publications (Al-Halabi Muvaffak, Beirut, 2000; Ruzan Farouk, Amman, Jordan, 1994; Kaddumi Mavran Ali, Sudan, 2016; Abu Huraira, Morocco, 2016) helped to ascertain that researches on the school transition have two well-defined trends: 1) the school transition influence on students' academic and social functioning, emphasizing identification of difficulties, encountered by the students; 2) strategies, facilitating students' adaptation to a new

school environment, providing a favorable school environment.

Changes in school environment explain problems of pupil's adaptation to a new school for the most part. If the school environment does not conform to the students' needs, his adaptation process complicates. Researchers elucidate such significant factors for the successful students' adaptation to a new school as students' safety and a warm and welcoming environment, also called school microclimate or ethos. However, the students' adaptation and success of their further functioning at a new school mostly depend on students-teachers' relationship (Rifai Naim, Damascus [3]; Asaad Jozef, Dar Nahded Misr, Cairo [4]. Newcomers successfully adapt to a new school and overcome negative effects of the school transition, when their teachers' behavior is distinguished by such attributes as showing interest in their students, caring for their students, appreciation of their students' endeavour, listening to their pupils, their active involvement in learning (Abdulla Moataz, Cairo [5]), making of pupils feel supported by their teachers and able to receive individual help (Jamil Hassan Al-Tahrawi [6]). The teachers' behavior indicator, especially important for pupils' adaptation to a new school, is to help of pupils enabling them to understand many changes in students' learning, personal and interpersonal relationship after a school transition. Relying on pupils evaluation of help, received from their teachers, we can forecast indicators of many other variables, namely, students' psychological condition (self-concept, depression), interpersonal relationship (interaction with teachers, peers, deviant of pupils, children-parents conflicts). Researches on adaptation to a new school usually rely on an analysis of the subjective experiences of pupils transitioned from one school to another. However, researches on their parents' opinion about teachers' behavior with newcomers and its effect on the students' emotional state at a new school has been scanty (for instance, Abu Jado Saleh, 2005[7]; Nabbi Abdul Majid, 2004[8]; Adas Abdulrahman, 2000 [9]).

Today Integration of children with special needs in a mass school - a worldwide trend; due to this trend, various issues related to adaptation to the conditions of joint learning are also relevant in Arab pedagogy [10; 11; 12]. The

author of the article has experience in pedagogical research in Iraqi Kurdistan, Qatar and the UAE and argues that the study of the problems of adaptation of schoolchildren by Arab scientists deserves special attention of European scientists.

REFERENCES

- 1- القاهرة, مدبولي مكتبة, النفسي للتحليل الموسوعي المعجم: (1995) المنعم عبد, الحفني-1
- 2- القاهرة, مدبولي مكتبة, اليومية حياتنا في النفس علم, النفسية الموسوعة: (1995) المنعم عبد, الحفني-2
- 3- دمشق جامعة, ط6, التكيف سيكولوجية في دراسة, النفسية الصحة: (1982) نعيم, الرفاعي-3
- 4- القاهرة, مصر نهضة دار, الانتقام سيكولوجية: (ت,ب) يوسف, أسعد-4
- 5- القاهرة, والنشر للطباعة غريب دار, الاجتماعي النفس علم في بحوث: (1997) معتز, الله عبد-5
- 6- القاهرة, والنشر للطباعة غريب دار, ط2, اجتماعية نفسية دراسة, التعصب: (1997) معتز, الله عبد-6
- 7 عمان المسيرة دار, التربوي النفس علم, 2005, صالح, جادو ابو
- 8 . الفرقان دار, التربوي النفس علم, 2004, عبدالمجيد, نشواتي
- 9 الفكر دار, التربوي النفس علم, 2000, عبدالرحمن, عدس
- 10 المدرسي بالتكيف وعالقه العادية بالمدرسة سمعيا المعوق الطفل إدماج(, 2113) ,سعاد إبراهيمي.
- كلية الجزائر جامعة, مدمجين غير سمعيا معاقين أطفال و مدمجين سمعيا المعاقين الأطفال بين مقارنة دراسة في الماجستير شهادة لنيل مكملة مذكرة, والارطفونيا التربية وعلوم النفس علم قسم, الاجتماعية العلوم الارطفونيا.
- 11 ودوافع والسريرة الاجتماعية التنمية أساليب, ط ب(, 2118) , فرج فتحي محمد الزليتي.
- للطباعة القباء دار: القاهرة, النجاز الدراسية
- 12 للطلبة المدرسي التكيف في المؤثرة العوامل(, 2113) ,ناصر والجمعية محمد خضر القصاص.
- التربوية الدولية المجلة, الدراسي والمستوى العمر بمتغيري وعالقتها التعلم صعوبات ذوي و العاديين السعودية العربية المملكة, 9 العدد, 2 المجلد, المتخصصة

MODERN APPROACHES TO TEACHING ENGLISH TO ART STUDENTS

Nisevych Svitlana Ivanivna

Doctor of Philosophy

Associate Professor of the Decorative Art Department

Kosiv Institute of Applied and

Decorative Art of Lviv National Academy of Art

Ukraine

Abstract: the paper deals with innovative approaches to teaching English for specific purposes to art students. The role of Communicative and Interdisciplinary approaches to training artists has been analyzed. It was pointed to the benefits and efficiency of the new educational technologies.

Key words: English for specific purposes, Communicative approach, Interdisciplinary approach, language activities, artists.

In a modern challenging world the knowledge of a foreign language is a necessity for any professional. The main goal of the instructors of higher educational establishments is to prepare the students for the future successful career. English for specific purposes (ESP) at art institutes is characterized by its own peculiarities. The main task of this discipline is to place art in the center of learning. It is based mainly on studying professional literature, terminology, communication on professional topics, and differs from English for general purposes. It should assist students in searching information on art in English, in developing creativity and imagination as well as be relevant to the interests and needs of the students. ESP has to focus on developing communicative skills in the professional field. Thus, Communicative and Interdisciplinary approaches have become the basis of foreign language teaching to art students.

Many prominent Ukrainian and foreign scholars such as Casey Jones, Iryna Ghritchenko, Inna Nesterenko, Alla Anisimova, Liubov Koshova and others highlight the importance of these approaches in their studies.

The objective of the paper is to analyze the advantages of communicative and interdisciplinary approaches to teaching English for specific purposes to future artists.

The Communicative approach has become quite popular since 1970s. It was introduced by D. Hymes and M. Halliday who viewed language as a system of communication. The shifts were made from grammar and sentence formation to the use of language in its situational context. The Communicative approach aims at increasing students' communicative competence through skill integration and expanding the range of activities [1, pp. 38–46]. They may include talking about artistic movements, artists; presenting and describing pictures; analyzing the works of applied and decorative art, writing and discussing the article or book reviews, doing interviews with art critics, etc. The students are encouraged to be engaged in discussions, sharing information and interaction. Besides, it is worth noting that “students of art specialties refer to visuals” [2, p. 110]. As future artists percept the world through sight and “think by visual images” [2, p. 110], it would be helpful to accompany communication with diagrams, tables, figures, pictures, maps, posters, videos, etc. In addition, changes the role of a teacher. He/she is no longer a controller, but a facilitator who assists students in the communication process [1, pp. 46–47]. The quality of the activities will also depend on the materials used in class. It is important to choose up-to-date material relevant to the interests of art students and connected to the real world and their field of study.

Therefore another significant approach should be taken into account, namely the interdisciplinary approach. It does not only enhance communication skills, but also synthesizes English with a number of art disciplines such as art history, drawing, perspective, etc. It urges students to broaden their knowledge of art during the classes of English. Though to apply this approach the teachers of English have to collaborate with instructors of other disciplines in order to decide what content is the most important to use. According to Casey Jones, using interdisciplinary approach may seem like a hard and exhausting way, but in the end, “students and their teachers will advance in critical thinking, communication, creativity” [3, p. 80].

Thus, the new approaches to teaching English for specific purposes to art

students proved to be beneficial. The Communicative and Interdisciplinary approaches have made a big difference in training process, enabling the instructors to conduct their classes in a more exciting and efficient way.

REFERENCES

1. Anisimova, A., & Koshova L. (2010). *Modern Aspects of English Language Teaching: Theory & Practice*. Dnipropetrovsk: DNU [in English].
2. Ghritchenko, I., & Nesterenko, I. (2016). Innovative approaches to teaching English language to artists. *Advanced Education*, 106–110. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.85954> [in English].
3. Jones, C. (2010). *Interdisciplinary Approach – Advantages, Disadvantages, and Future Benefits of Interdisciplinary Studies*. Glen Ellyn: DigitalCommons@C.O.D [in English].

GROUP WORK IN TEACHING SPECIALIZED TRANSLATION

Strilets Valentyna

PhD in Education, Associate Professor
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Abstract. The paper discusses the role of group work in teaching specialized translation and suggests applying it at the translation training stage when performing various exercises and role-playing and at the translation practice stage when carrying out a translation project.

Key words: specialized translation, group work, role-playing, project work method, translation project.

One of the approaches to teaching specialized translation is the context-based approach [1], according to which the content, methods, teaching techniques and trainee translators' mode of learning should meet the conditions of modern practicing translators' real-life professional activity.

The analysis of interviews and surveys of different categories of stakeholders has shown that practicing translators often perform large-scale translation projects, working in pairs or teams of three or more people. In addition, they have to contact translation outsourcers to discuss the translation brief and experts in a particular field to clarify subject-matter issues and specialized terminology. The above confirms the need to use pair and group work in the process of teaching specialized translation.

In our methodology we split the contact and self-study academic hours allotted to the "Translation and Interpreting Practice" course into two parts: translation training and translation practice – differentiating them by the degree of translator trainer's supervision and correspondingly trainee translators' autonomy and the complexity of exercises and tasks. At face-to-face and online lessons within the first

stage trainee translators do exercises on composing a mind-map of the source text, monolingual paraphrasing, making up definitions, analysing / applying translation techniques and transformations, editing the target text, compiling terminology vocabularies etc. working in pairs and mini-groups.

In addition, we involve them in role-playing, a technique allowing students to familiarize themselves with the professional responsibilities of each member of the translation team (project manager, translator, terminologist, documentation specialist, editor), as well as to understand the importance of other participants of the translation process (translation outsourcer, expert in a particular field etc.). In the classroom (face-to-face or online), we tell trainee translators about the features of group work on written translation, outline the role of each team member and the essence of the translation task, divide the class into groups and assign roles. Taking into account the multi-phase nature of specialized translation (preparation, analysis, synthesis, editing), we recommend applying the role-playing technique at one phase or sub-phase, i.e. to perform a short-term translation task.

The project work method should be applied at the stage of translation practice. It is suitable for medium- and long-term translation tasks and, accordingly, is aimed at involving students in a full-scale translation project, which includes all the above phase. In the classroom, each translation team receives a translation task, which can be given by an educational institution, company, organization, etc. The team members continue performing the task beyond the classroom communicating with each other via ICT tools (email, Viber, Telegram, Zoom). The translator trainer is constantly in touch with them, acting as a consultant, facilitator, moderator, expert etc. The project lasts for 2 – 4 weeks.

At the final lesson, students present their translations as well as discuss the process and outcome. The group work techniques will allow trainee translators to develop team-working skills which are integral components of their professional competence.

REFERENCES

1. Стрілець В. В. Підходи до формування компетентності в письмовому науково-технічному перекладі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. № 61, Т.2.С. 186–192.

ВПЛИВ І ЗАСТОСУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В МЕДИЧНІЙ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ СФЕРІ

Аветісова Ірина Сергіївна

к.п.н., доцент

Тимченко Сніжана Романівна

Студентка

Донецький Національний

Медичний Університет

м. Краматорськ, Україна

У статті розглядається застосування та роль англійської мови в фармацевтичній справі, а також вплив та концепція англійської мови на медицину. Описано наслідки вивчення англійської мови та застосування їх у медичній та фармацевтичній сфері. Було обґрунтовано ідею про те, що кожен із нас повинен вивчати англійську мову для того, щоб мати успіх у професійній діяльності.

Ключові слова: вплив, розвиток, сучасність, перспективи, освіченість, переваги, стійкість, навички, інтелект, фармацевт.

Вступ. Медицина. Скільки понять та значення у цьому малому, але значущому слові. Професія лікаря завжди була важливою та цінною для нашого суспільства. Люди постійно хворіють та потребують допомоги. Перше з чим стикаються майбутні лікарі - це отримання знань та навичок. І крім зазубрення конспектів з анатомії, визначне місце займає англійська мова. Чому так? А тому що англійська мова в медицині- це майбутнє, яке настає.

Мета статті. Залучити увагу на вивчення англійської мови та розповісти студентам про вплив англійської мови на медичну та фармацевтичну сферу. Направити їх на таку думку: "Я прагну бути сучасним лікарем, тому я повинен знати англійську мову!" Довести до відома, що вивчення англійської мови надає можливість працювати за кордоном і розвиватися, тому що англійська мова - це мова бізнесу та кар'єрного зростання в медичній та фармацевтичній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо ти обрав професію лікаря, тебе починають поважати, бо знають, що ти можеш у майбутньому врятувати сотні або навіть мільйони життів. Сучасність - це світ новітніх технологій, штучних інтелектів, цікавих та незнайомих інновацій, а також комп'ютерів та гаджетів, про які наші бабусі та дідусі навіть не могли уявити собі в дитинстві. І ось ці цікаві технології тісно вторглися в наше життя. Найбільш цікавим є те, що всі ці новинки написані англійською мовою програмування. Вмикаючи телевізор у новинах ми кожного дня бачимо те, що операції, які проводять досвідчені лікарі потребують новітніх технологій, які були створені саме за допомогою англійської мови. Операція на серці маленького немовляти, якому ще навіть немає п'яти місяців, але який так хоче жити та в майбутньому радувати своїх батьків! Чи операція спортсменки, яка йде на місце чемпіонки світу із художньої гімнастики або родини, яка потрапила в ДТП, коли їхала від родичів у місті Києві. Всі ці ситуації, наведені мною, зовсім різні, але водночас вони такі однакові!!! Тому що всі ці люди хочуть перш за все: ЖИТИ! І вони потребують термінової допомоги від лікарів. Але, на жаль, будь-який лікар не може бути всемогутнім та кожен із них намагається вдосконалювати свої знання. У цей сучасний час, коли розум лікаря поєднується з новітніми технологіями, програмна мова яких була створена та використовується на англійській мові - це наш шанс врятувати в теперішньому та майбутньому тисячі людських життів.

«Сьогодні приблизно 1,5 млрд. людей розмовляють англійською мовою та 80% інформації, що зберігається на комп'ютерах у медичних закладах по всьому світі, англомовна.»[1]

Реалії сьогодення є такими: мова медицини – англійська мова. Якщо лікар, викладач або студент не володіє англійською мовою, це автоматично означає, що він читає перекладені підручники п'яти-семилітньої давності, тобто він відстає. І це неприйнятно в сучасних умовах.

«Головна обов'язкова вимога для студента – знання англійської мови на професійному рівні.»[2]

Англійська мова дуже сильно впливає на долю людини, яка обрала медичну освіту, тому що студенти медичних вузів, які прагнуть зростати професіонально, можуть мати змогу стажуватися за кордоном та проходити курси підвищення своєї кваліфікації, брати участь в міжнародних дослідницьких проектах в сфері медицини та новітніх технологій. Це надає значну можливість не тільки зростати професіонально, а й отримати безліч нових знань, які принесуть тільки користь у майбутньому. Сучасний світ потребує ліків та розвитку фармацевтичної сфери. Люди використовували фармацію ще з первісних часів. Фармацевтична справа тісно пов'язана з медичною, тому що головний обов'язок фармацевта - вилікувати хворого та не нашкодити йому. Зараз дуже величезна кількість препаратів містить у собі інформацію на англійській мові і це не дивно, тому що головна ціль інформації на англійській мові в лікарських засобах - це подолання мовного бар'єру. І якщо фармацевт хоче зарекомендувати себе як освічену людину, він повинен знати англійську мову та вміти пояснювати інформацію про препарат.

Фармацевтична справа включає в себе кар'єрний зріст. Дуже багато фармацевтичних компаній готові взяти досвідченого фармацевта "з руками і ногами", але головна умова вкотре відзначу- це знання англійської мови. Наприклад, уявімо, що фармацевт, який працює в компанії "Байер" не знає англійської мови під час тендеру, і що це буде за фахівець? Потрібно розуміти, що вивчення англійської мови для людини, яка обрала фармацевтичну справу повинно бути улюбленим заняттям, тобто, хоббі. Володіння англійською мовою для майбутнього фармацевта підкреслює його цілеспрямованість, сучасність, жагу до самовдосконалення та відкритість до всього нового в медичній сфері.

«Сучасні реалії доводять лиш одне: якщо ти знаєш англійську мову в фармацевтичній сфері та медицині, то для тебе відкриті всі двері та можливості сучасного світу.»[3]

Завдяки вивченню англійської мови в медичній та фармацевтичній сфері можна:

-спілкуватися із пацієнтами інших країн, які потребують медичної

допомоги;

-бути обізнаним у медичних термінах (адже багато книг зараз саме на англійській мові);

-мати можливість працювати за кордоном;

-працювати в іноземних компаніях;

-мати більш можливостей, чим ті лікарі та фармацевти, які не знають англійської мови.

Знати англійську мову потрібно, тим паче, якщо ти обрав професію лікаря - це завжди престижно. Невже це не чудово, коли у тебе з'явиться можливість в майбутньому мати міжнародну практику кваліфікованого спеціаліста із великим досвідом за кордоном? Того лікаря чи фармацевта, який знає англійську мову та обізнаний у медичній сфері завжди буде поважати та цінувати керівництво. Тому що працівник, який володіє англійською мовою вважається «на вагу золота». На співбесідах у фармацевтичних компаніях завжди віддають перевагу тій людині, яка володіє англійською мовою, ніж тому, хто не знає мови. Цікавим є те, що для того, щоб бути гідним пошани багато не треба, головне-це користуватися набутими знаннями в медичній сфері та знати англійську мову, яка надає можливість спілкуватися з зарубіжними колегами та брати участь у міжнародних конференціях. Отже, на мою думку-знати англійську це сучасно та привабливо!

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті розгляду цього питання можна стверджувати, що англійська мова в медичній та фармацевтичній сфері відіграє важливу та провідну роль. Знання англійської мови для медичної та фармацевтичної сфери відкриває багато наукових, освітніх та професійних можливостей для людини у білому халаті: доступ до найсучасніших публікацій у сфері медицини, можливість отримувати міжнародні гранти та пропозиції підвищення рівня своєї кваліфікації. Але найголовнішим є те, що знання англійської мови робить лікаря більш привабливим та розумним в очах інших. Англійська мова тісно пов'язана з медичною та фармацевтичною сферою, що б це зрозуміти, потрібно хоч раз

відкрити наукові сучасні підручники або поїхати на міжнародну медичну конференцію. Зараз, коли ера новітніх технологій домінує, кожен лікар та фармацевт повинен вивчати англійську мову для того, щоб бути із сучасною медициною на «ти». Тож, вчіть англійську мову та пам'ятайте, що легких шляхів до щастя не буває!

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1.»Чому варто вивчати англійську?»[Електронний ресурс].- URL: <https://ihlviv.com/29-prychyn-vyvchyty-anglijsku-movu/>

2.»Американські іспити і англійська мова: як зміниться українська медична освіта?» [Електронний ресурс].- URL: <https://hromadske.radio/publications/amerykanski-ispyty-i-angliyska-mova-yak-zminytsya-ukrayinska-medychna-osvita>

3. А. А. Котвіцька, В. В. Горбаньов, »Історія медицини та фармації»: навч. посіб. для студентів вищих фармацевтичних навчальних закладів - Х.: НФаУ : Золоті сторінки, 2016. – С. 12-13

4. Верхнатський С.А., Заблудовський П.Ю. Історія медицини: Навч. Посібник. – 4-е вид., випр. і допов. – К.:Вища школа, 1991. – С.20-23

5.»Значення англійської мови в сучасному світі» [Електронний ресурс].- URL: https://katezymova.blogspot.com/2018/02/ii_12.html

ОРГАНИЗАЦИЯ ВОЛОНТЕРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ВУЗЕ

Азімбек А. Б.

Сламбекова Т. С.

Евразийский национальный университет

им. Л. Н. Гумилева

Нур-Султан, Казахстан

Аннотация: Волонтерское движение в Республике Казахстан не только развивается как часть глобальной тенденции, но и имеет свои вехи, сложившиеся в определенной традиции. Добровольчество охватывает все возрастные и социально - экономические группы населения. При этом основным фактором развития волонтерского движения является волонтерское участие молодежи. Молодежь является культурным, интеллектуальным, репродуктивным, социально - экономическим резервом любого государства. Молодежь считается основным агентом для осуществления этой деятельности, так называемый волонтерский ресурс. До недавнего времени потенциал волонтерской деятельности не был в полной мере использован в высшем образовании. Цель исследования статьи: Организация волонтерской деятельности в системе образования, управление ими, активизация данной деятельности на базе вуза, анализ их роли. Достижение этой цели потребовало постановки и решения следующих задач: получить определение понятия волонтерская деятельность, рассмотреть сущность волонтерской деятельности в системе образования, проанализировать мероприятия, проводимые в стране в рамках этой сферы. Методы исследования: изучение литературы, индукция, дедукция, анкетирование, сопоставление и другие методы исследования.

Ключевые слова: система образования, волонтер, волонтерская деятельность, вуз, студент, движение, деятельность, процесс.

Волонтер-это люди, которые своим энтузиазмом действуют на благо

гражданского общества, посвящают свои знания, время и силы не получению материального вознаграждения или оплачиваемой работе, а совместной социальной силе. В целях поддержки волонтерской деятельности в стране, привлечения граждан к волонтерству 25 июля 2006 года Президент Республики Казахстан подписал «Концепцию развития гражданского общества в Казахстане на 2006-2011 годы». Эта концепция поддерживает организацию и развитие гражданского общества с открытием различных некоммерческих организаций, таких как неправительственные организации, для привлечения добровольного социально активного населения. Концепция подчеркнула важность развития гражданского общества.

Для установления статуса и места волонтерской деятельности в стране 30 декабря 2016 года впервые в рамках государственного плана был утвержден Закон Республики Казахстан О волонтерской деятельности.

В толковых словарях указывается прежнее толкование понятия "волонтер" – как человек, добровольно поступающий на военную службу. Вот несколько современных определений, приведенных в работах отечественных авторов:

- лицо, бесплатно работающее в государственных или частных организациях медицинского, образовательного, социального обеспечения или являющееся членом добровольной организации, общественного объединения социальной направленности, действующее неформально, совершающее что-либо по собственному желанию, по соглашению, а не по принуждению;

- лицо, выполняющее на основе личной заинтересованности и свободного выбора работу, направленную на пользу общества, без оплаты и принуждения извне;

- * добровольный, добровольно осуществляющий социально значимую деятельность, через личный вклад и предоставляющий свою помощь бесплатно;

- * лицо, принявшее решение посвятить свое время, опыт, знания и навыки общественному благу, помочь другим людям или провести какое-либо мероприятие на безвозмездной основе.

По словам Н. В. Тарасовой, волонтерская деятельность-это добровольное выполнение людьми мероприятий, направленных на решение социальных, культурных, экономических, экологических социально значимых проблем в обществе, не связанных с извлечением прибыли, независимо от возраста, расы, пола и религии[1].

В социологической науке молодежь как определенная общность людей превращается в некую субкультуру, представляющую собой особый способ организации жизни молодых людей, объединенных в автономное целостное образование внутри доминирующей культуры. Как отмечают исследователи, наиболее активные социальные субкультуры характеризуются наличием присущих им норм, правил поведения и ценностных ориентаций, отражающих духовные потребности, интересы, образ жизни молодежи. Кроме того, говоря о молодой субкультуре, социологи отмечают наличие множества типов. На наш взгляд, волонтерство или волонтерство можно рассматривать как одно из характерных проявлений молодежной субкультуры.

С точки зрения М. В. Певной, добровольчество может быть защищено как социальное движение, в рамках которого вкладываются знания, навыки, а также способности и усилия добровольцев или добровольцев. Здесь добровольцы выступают в качестве субъектов, обладающих одинаковыми культурными ценностями и ориентациями, способных регулировать и организовывать определенные формы своей деятельности [2].

Анализ добровольности в контексте концепций социального движения позволяет охарактеризовать ее как общество, представители которого воспринимают себя как активных субъектов социально значимой деятельности, выступают как "создатели социальной системы". В состав волонтерского сообщества входят люди, способные решать конкретные социальные проблемы, достигать целей гуманистического характера. В этом контексте следует выделить основные социальные функции добровольчества по отношению к молодежи, среди которых важнейшей является функция социализации. Эта функция предполагает усвоение представителями добровольческого

сообщества или добровольцами присущих ему норм и ценностей, направлений роста.

Одной из функций образовательных программ высшего образования считается воспитание ответственных граждан, готовых внести свой вклад в лидерство, принимать управленческие решения, руководствуясь принципами общечеловеческой морали. Волонтерство как часть университетской практики формирует готовность к самостоятельному принятию решений, развивает лидерские качества, является важным для личностного роста, способствует достижению социальной зрелости.

Всего по отчету Министерства образования и науки Республики Казахстан за 2021 год в стране обучаются 128 вузов и 624 263 студента.

Каждая организация высшего образования имеет направление подготовки студентов, требования внутреннего распорядка. Особенности организации и требования к проведению волонтерской деятельности различны.

На университетском уровне волонтерская деятельность определяется как ценностно-значимая и жизнеспособная альтернатива другим видам внеурочной деятельности студентов. Волонтерство признается неотъемлемой частью такого явления, как студенческая деятельность: чем больше времени студент уделяет университетской деятельности, и чем больше он вовлечен в эту деятельность, тем выше его вовлеченность.

На основе изучения различных международных научных и практических источников этому понятию можно дать следующее определение: взаимовыгодное сотрудничество между университетом, сотрудниками, студентами и обществом, что способствует активному обучению студента через хорошее участие в мероприятиях.

Теоретики студенческого волонтерства в Великобритании подчеркивают важность существования студенческого сообщества, работы в малых группах, реализации проектов под руководством студентов, обучения в волонтерском процессе, участия в краткосрочных общенациональных и международных инициативах.

Совместное участие администрации университета, преподавателей, студентов, их родителей, аспирантов, выпускников в волонтерстве – эффективный метод развития потенциальных способностей, формирования характера студента, воспитания инициативы, ответственности, трудолюбия. Британские ученые Брэйм и М. Рюхонен обнаружили, что студенты, которые стали волонтерами при поддержке своего университета, имеют больше возможностей, чем те, кто занимается своими добровольцами.

Развитие волонтерской деятельности в образовательных учреждениях и вовлечение в нее молодежи позволяет решать ряд задач как в области образовательной политики и профессиональной подготовки, так и в имиджевой политике университета: создание благоприятного имиджа университета на региональном уровне для различных категорий населения; содействие социально-экономическому развитию региона и страны через повышение социальной активности молодежи; достижение соответствия современным требованиям, предъявляемым к ведущим вузам развитие общественно полезной добровольной деятельности; создание партнерских программ с муниципальными образованиями, предпринимательским сообществом, общественными организациями. По мнению ряда российских исследователей и организаторов в области образования и добровольчества, добровольческую деятельность студентов можно интегрировать в учебный процесс.

О. Р. Данилова считает, что добровольная работа может быть связана с учебной и научно-исследовательской деятельностью и охватывать под своим влиянием все категории обучающихся. Многие волонтеры сами рассматривают волонтерство как форму профессиональной ориентации и профессиональной практики. Внедрение волонтерской деятельности в учебный процесс университета позволяет ускорить получение студентами жизненного опыта, дает больше возможностей, основанных на профессиональном и личностном определении личности будущего специалиста, получении первоначального представления о будущей профессии и овладении реальным опытом будущей

профессиональной деятельности, позитивным опытом социально - профессионального взаимодействия с различными категориями населения, различными социальными партнерами [3].

Доктора педагогики и социальных наук поддерживают идею внедрения волонтерства в учебный процесс, но при этом считают важным, чтобы студенческое волонтерство было профильным, чтобы общественная деятельность помогала молодежи совершенствовать свои профессиональные навыки. Поддерживая данное направление, образовательная методика "обучение в процессе оказания услуг" (service learning) способствует привлечению студентов к волонтерской деятельности и может быть использована преподавателями различных дисциплин. Суть направления заключается в том, что образовательный процесс сочетается с практикой на протяжении всего периода изучения дисциплины. Профильная волонтерская работа может улучшить предметные знания студентов и магистрантов, а также привести их к потенциально интересным темам исследования в рамках курсовых или выпускных работ.

Научно-исследовательская практика на основе волонтерства усиливает взаимосвязь в сотрудничестве университетов и внешних предприятий, а также вносит значительный вклад в академические достижения студента. Кроме того, волонтерские программы, успешно влияющие на эффективность обучения, побуждают студентов продолжать волонтерскую деятельность в своей профессиональной жизни.

Исследователи объясняют разницу между формальной волонтерской деятельностью студентов и ее спонтанным характером. Первый вид студенческого волонтерства можно назвать организованным: мероприятия планируются централизованно, проводятся на регулярной основе, ход акций и контроль за их выполнением координируется структурным подразделением университета, занимающимся образовательной и социальной работой или целенаправленным волонтерством. Второй тип характеризуется отсутствием развитой методологической и технологической базы и ограничивается только

организацией *стихийных акций*.

Для устранения возможных барьеров в работе с волонтерами используются все виды поддержки . К их числу относятся:

1. обучение в различных формах (тренинги, семинары, спецкурсы и т.д.);
2. перспективы трудоустройства на оплачиваемую должность в организации;
3. возмещение необходимых расходов (проезд, питание и т.д.);
4. безопасность (труд, жизнь, страхование от несчастных случаев и т.д.);
5. признание труда, формирование имиджа в местном сообществе;
6. свободное время, создание команды в неформальной обстановке[4].

Одним из видов поддержки является учет волонтерского опыта. Важной частью системы делопроизводства в волонтерском управлении является ведение записей о продолжительности и качестве работы волонтера.

Одним из видов волонтерской деятельности является самоуправляемое студенческое волонтерство. Направления работы, План мероприятий, формы и периодичность волонтерских акций предлагаются самими волонтерами, инициативными студентами, имеющими опыт волонтерства и организаторские способности. Например, в вузах Германии традиционно поддерживается практика создания самостоятельных студенческих групп, разрабатывающих спектр своих мероприятий, получая поддержку от руководящего органа в лице студенческого комитета, осуществляющего координацию мероприятий культурно-массовой и спортивной направленности.

Следует отметить, что наиболее распространенной формой организации волонтерского движения в сфере высшего образования Республики Казахстан является отряд. Волонтерский отряд в вузе представляет собой команду (отряд) студентов, желающих добровольно участвовать в социально значимой безвозмездной деятельности, руководство которой осуществляет лидер из числа волонтеров.

Содержание работы отрядов зависит от выбранных направлений волонтерской деятельности. В зависимости от направления профильной

подготовки подразделяется на сельскохозяйственную, педагогическую, медицинскую, строительную, сервисную. В стране 26 августа 2019 года президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев в своем Послании народу подписал указ об объявлении 2020 года «Годом волонтеров».

Волонтерский центр-люди, имеющие опыт подготовки волонтеров к мега-событию, сегодня работает на региональном уровне как профессиональные организации, работающие в сфере развития и поддержки волонтерства. Они собирают волонтерскую базу и оказывают комплекс услуг организациям и гражданам. Волонтерские организации вузов сталкиваются со многими проблемами управления, которые одинаково характерны для любой организации. Однако основной особенностью организации добровольной деятельности в вузе является подотчетность руководству вуза. Волонтерские центры, находящиеся в ведении вузов, пользуются определенными запросами спонсоров и людей, определяющих политику развития и связи с внешними группами общества. Требования вуза могут также касаться участия волонтеров во внутренних культурно-массовых или научных мероприятиях, а также работы студенческих делегаций вне ВУЗа – взаимодействия с неакадемическими сообществами. Как отмечает Е. В. Гареева, инициатива организации волонтерской деятельности может исходить "сверху" – от администрации вуза, органов государственной власти или бизнеса или "снизу" – от представителей молодежи. Студенческая волонтерская группа может находиться на разных уровнях контроля, но обычно требует сопровождения со стороны компетентного лица [5]. Волонтеры являются неотъемлемой частью успешного управления и функционирования спортивных организаций и услуг, предоставляемых игрокам, клубам, зрителям. Роль волонтеров широко признана важным вкладом в экономическую и культурную составляющую проведения спортивных мега-мероприятий.

Организация волонтерской деятельности и распределение по группам вузов страны осуществляется следующим образом (Таблица 1).

Распределение вузов по организации волонтерской деятельности

I. волонтерские организации вузов, созданные для проведения мега-событий	
II. Волонтерские организации вузов, задействованные в проведении Мега мероприятий	
III. Волонтерские организации вузов, созданные вне событийных проектов	

В качестве материала исследования статьи выступают нормативно-правовые документы, определяющие развитие системы образования Республики Казахстан, информационные ресурсы и технологии образовательных и государственных организаций, опыт работы научно-педагогических работников преподавателей вузов и колледжей. В качестве методов исследования были проанализированы материалы по изучению и анализу нормативно-правовой документации, сложившейся практики, организации, управлению волонтерской деятельностью системы высшего образования, проведен опрос студентов по теме. В заключение следует отметить, что активное участие студентов в волонтерском движении является не только одним из факторов его профессионального становления, но и основным фактором процесса усвоения основных ценностей и традиций современной Республики Казахстан. Итак, феномен волонтерской деятельности относит нас к процессу формирования ответственного гражданина, воспитания активной и творческой личности, оказания помощи нуждающимся в ней и выполнения общественно полезной работы. Эти особенности волонтерства неразрывно связаны с целями и задачами образовательного процесса в системе образования, поэтому организованы на базе высших учебных заведений ряда волонтерских объединений. С педагогической точки зрения волонтерская деятельность обладает значительным психолого-педагогическим потенциалом, который проявляется, прежде всего, в осуществлении образовательной, образовательной и развивающей функций. В ходе выполнения указанных задач из результатов теоретического изучения темы и экспериментальной

исследовательской работы удалось сделать следующие выводы:

- Организация волонтерской деятельности в вузе позволяет формировать у студентов такие способности молодежи, как интерес, единство, целостность, открытость к общению;
- Посредством изучения зарубежного опыта получены рекомендации по организации и управлению волонтерской деятельностью страны.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Тарасова Н. В. Волонтерская деятельность как историко-педагогический феномен Н. В. Тарасова Педагогическое образование в России. 2012. № 4. С. 46-52.
2. Певная М.В. Функциональный анализ волонтерства: от глобального феномена до локальных социальных практик // Социология и общество: глобальные вызовы и региональное развитие. М.: РОС, 2012. С. 1506-1513. (0,3 п.л.)
3. Социальная ответственность: вызовы времени»: студенческое волонтерство должно быть тесно связано с учебным процессом. URL: <https://www.asi.org.ru/news/uchastniki-foruma-sotsialnaya-otvetstvennost-vyzovy-vremeni-studencheskoe-volonterstvo-dolzno-byt-tesno-svyazano-s-uchebnym-protsessom/>
4. Сакенов Д.Ж., Шнайдер Е.А., Иваницкий Н.П. Вовлечённость молодёжи Казахстана в решение социальных проблем через волонтерское движение. *Педагогический вестник Казахстана*: республиканский научно-педагогический журнал. Павлодар, 2009.
5. Гареева Е.В. Анализ волонтерства как процесса социализации современной молодежи // V Международная студенческая электронная научная конференция «Студенческий научный форум» (15 февраля – 31 марта 2013 г.). URL: <https://www.scienceforum.ru/2013/157/3674#>

Бражко Надія Віталіївна

Учитель української мови та літератури
Харківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 38
Харківської міської ради Харківської області
м. Харків, Україна

Анотація: у статті розглянуто поняття та визначено зміст поняття «булінг». Наведено ознаки та компоненти даного діяння. Окреслено причини цькування та охарактеризовано типові риси учнів, які схильні до булінгу. У дослідженні наведено анкету та індекси різних форм агресивних і ворожих реакцій.

Ключові слова: освіта, педагогіка, дослідження, поняття, види, дії, риси.

Глибоко в людських серцях закладена пристрасть травити когонебудь

Чарлз Діккенс

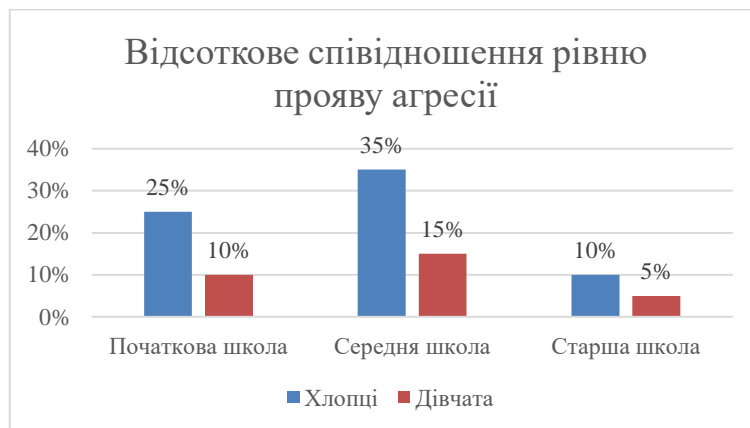
Питання насильства, цькування, знущання, приниження існувало завжди. Таке явище є глобальним і масовим.

Термін «булінг» означає тривалий процес свідомого жорстокого ставлення з боку особи чи групи осіб до іншої особи або інших осіб, які не здатні захистити себе в даній ситуації. Особистість, яку вибрали жертвою, намагаються принизити, залякати, ізолювати від інших будь-якими способами.

У шкільному середовищі зазначене явище набуває обертів. Це соціально-педагогічна та психологічна проблема сучасних освітніх закладів.

Ця специфічна форма агресії особливо характерна для середнього віку та підлітків. При переході з початкової школи в середню девіантна поведінка учнів слабшає, проте у деяких дітей – це стійка особистісна риса, яка з віком лише змінює форму свого прояву.

Психологи стверджують, що кривдники-хлопці частіше застосовують фізичну агресію, а дівчата – психологічну (дражняться, поширюють чутки, ізолюють, ігнорують). Для кожного віку характерний свій рівень прояви агресії в тому чи іншому відсотковому вимірі. За результатами дослідження, проведеним у закладі освіти, отримали наступні результати (діаграма 1).

Діаграма 1

На основі проведених досліджень в Україні, узагальнено поняття цькування та приниження – булінг (bullying, від англ. bully - хуліган, грубіян, насильник). Що ж означає це слово у шкільному середовищі?

Булінг - це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, сексуальному та економічному насильстві.

Розберемося детальніше у видах цього діяння та з'ясуємо їх ознаки.

1. Психологічний булінг (шантаж, погрози, міміка, принизливі погляди, поширення образливих чуток, ігнорування).

2. Фізичний булінг (нанесення тілесних пошкоджень, підніжки, стусани, ляпаси, штовхання).

3. Сексуальний булінг (жарти сексуального характеру, принизливі погляди в бік жертви, жести, образливі рухи тіла, прізвиська).

4. Економічний булінг (вимагання грошей, пошкодження чи знущення одягу та інших особистих речей, крадіжка).

З появою сучасних технологій з'явився ще один з видів булінгу - кібербулінг. Це процес переслідування, знущення, морального приниження за допомогою інформаційно-комунікативних технологій, а саме, через мобільні

телефони та Інтернет.

Компонентами булінгу є:

- навмисне приниження, цькування;
- регулярна дія;
- нерівність сил;
- груповий процес;
- негативний психологічний вплив на всіх учасників.

Слушно зазначити, що в ситуації з булінгом, учасниками процесу є три сторони: той, хто переслідує та здійснює негативні дії - агресор, булер; той, кого переслідують, на кого спрямовані негативні дії - жертва; ті, хто спостерігає за цими діями чи знають про них. Такий круговий зв'язок в освітньому процесі й отримав назву «шкільний булінг». Однак не кожен конфлікт стає булінгом. Адже цькування - це тривалий процес, а одинична сутичка між учасниками такою не може вважатися.

Що ж мотивує учасників освітнього процесу до таких дій? Що впливає на агресивну поведінку дітей?

По-перше, мотивацією до цькування є заздрість, помста, відчуття неприязні; по-друге, боротьба за лідерство в певному середовищі; по-третє, потреба підпорядкування лідерові, нейтралізація суперника та самоствердження. Впливом на таку поведінку підлітків стає низка зовнішніх факторів: культ насильства в сім'ї, суспільстві, оточенні; негативний вплив у ЗМІ; низький рівень виховання; гіперопіка з боку батьків чи навпаки їх байдужість до дитини; комп'ютерні ігри.

Хто ж з учасників освітнього процесу схильний до того, щоб стати «жертвою» цькування та яка наявна поведінка таких дітей?

Зазвичай, вони відчувають страх і безпорадність від постійної загрози. У них провокуються тривожні та депресивні розлади, пригнічується імунітет та підвищується вразливість до різних захворювань. Постійно намагаються вдати з себе хворих, аби уникнути відвідування шкільного закладу освіти. Страху та невпевненість в собі руйнують здатність до формування та підтримки стосунків

з однолітками, що призводить до відчуття самотності, замкненості. Через це дитина втрачає повагу до своєї особистості. Поведінка та темперамент змінюються. Існує зв'язок між потерпанням від цькування та розладами харчування, порушенням сну. Діти втрачають інтерес до різних форм активності. Емоційна сфера стає напруженою: дитина впадає в депресивний стан та починає проявлятися суїцидальна поведінка, яка закріплюється відлюдкуватістю.

Типовими ж рисами учнів, схильних до проявів насильства, є наступні:

- не співчують іншим дітям;
- мають нестабільні стосунки із друзями, часто сваряться;
- легко зриваються на негативні судження як з боку однокласників, так і з боку вчителів;
- занадто зухвалі, категоричні;
- імпульсивні, легко шаленіють;
- маніпулюють іншими дітьми;
- люблять самостверджуватися та керувати іншими;
- радіють чужим невдачам і намагаються привселюдно частіше нагадувати про них.

Кожна форма агресії має свої наслідки. У дитини-жертви можуть виникати проблеми у взаємодії з оточуючими. Ці труднощі проявляються і в юності, і в молодості, і навіть у зрілому віці. Постійна ганьба призводить до спотворення формування особистості в майбутньому. Більшість кривдників часто не досягають високого ступеня реалізації своїх здібностей, бо звикають самостверджуватися за рахунок інших, а не в результаті власних зусиль.

Психіка сторонніх спостерігачів також під загрозою і піддається зміні. У них може розвиватися позиція невтручання та ігнорування чужого страждання.

Таким чином, наслідки прояву цькування жахливі і для жертви, і для агресора, і для спостерігачів. Перед освітянами постала гостра потреба усвідомлення, що питання булінгу щодалі набиратиме обертів. Нажаль, не

кожна дитина наважується розповісти батькам, педагогам про цькування у свій бік. За статистикою «гарячої лінії», за період з 2019 по 2021 роки, 67 % українських дітей зазнали цькування та насилля у школі, і лише 15 % наважилися повідомити про це дорослим. Інші намагаються або самостійно вирішувати проблему, або продовжують терпіти приниження.

Тому багато в чому саме педагоги мають змогу виявити перші ознаки булінгу в дитячому колективі та вберегти дітей від цієї жахливої форми агресії та її наслідків.

Як же вчителю вчасно розпізнати такі відносини серед учасників освітнього процесу і які мають бути дії при виявленні цькування?

1. Спостереження за поведінкою з боку учнів (агресивні дії).
2. Систематичне залякування, цькування жертви агресором.
3. Постійне з'ясування відносин між тими й самими учнями.
4. Намагання зробити жертві боляче (психологічно чи фізично).

Учитель має пам'ятати, що учасники булінгу мають не однакову владу та фізичні можливості.

При виявленні булінгу серед учнів педагог має зберігати спокій, бути терплячим і не тиснути на дітей. Слід учням дати зрозуміти, що їх готові вислухати та допомогти. Запропонувати можливі варіанти вирішення ситуації, яка склалась. Зайняти нейтральну позицію в суперечці, бо обидві сторони конфлікту потребують допомоги. Уникати при спілкуванні слів «агресор» та «жертва», аби запобігти розподілу ролей. При аналізі ситуації розібратися в тому, що спричинило цю дію, вислухати потерпілого і обов'язково поговорити з кривдником, щоб зрозуміти, чому він так вчинив, що можна зробити, щоб ситуація не повторювалася. Пояснити дітям, які дії вважаються булінговими і чому їх варто припинити.

У роботі з батьками слід повідомити обидві сторони про дії та надати поради для подальшого розв'язання конфлікту. На класних зборах провести анкетування учнів щодо виявлення схильних до булінгу учнів. Результати опрацювати та проаналізувати з батьками та дітьми в індивідуальному порядку

(додаток 1). На батьківських зборах провести бесіду щодо запобігання дій проти цькування. Обговорити наслідки булінгу та відповідальність за вчинення протиправних дій, повідомити номери телефонів гарячої лінії щодо протидій булінгу (додаток 2). Повідомити адміністрацію закладу освіти про ситуацію, що склалася. Отже, зазначимо, що жертвою булера може стати будь-яка дитина. Педагоги мають вчасно розпізнати булінг і попередити його наслідки. Від професійності вчителя залежить майбутнє кожної дитини - і булера, і жертви. Саме в колективі гідне становище однолітків дає дитині моральне задоволення, основну умову для нормального психологічного розвитку. Папа Франциск про цькування говорив так: «Нажаль, знуцання - це «повітря», яким наші діти дихають. Задача наша в тому, щоб змусити їх дихати іншим повітрям, більш здоровим і більш людяним».

Додаток 1

Анкета дослідження рівня агресивності

(автори А. Басс і А. Дарки, російською мовою стандартизована А.А. Хваном, Ю.А. Зайцевим і Ю.А. Кузнєцовою)

Анкета призначена для діагностики агресивних та ворожих реакцій. Під агресивністю розуміється властивість особистості, що характеризується наявністю деструктивних тенденцій, переважно у сфері суб'єктно-об'єктних відносин. Ворожість розуміється як реакція, що розвиває негативні почуття та негативні оцінки людей і подій. Створюючи свій опитувальник, що диференціює прояви агресії і ворожості, А. Басс і А. Дарки виділили такі види реакцій:

1. Фізична агресія - використання фізичної сили проти іншої особи.
2. Непряма - агресія, манівцем спрямована на іншу особу або ні на кого не спрямована.
3. Роздратування - готовність до прояву негативних почуттів при найменшому збудженні (запальність, грубість).
4. Негативізм - опозиційна манера в поведінці від пасивного опору до активної боротьби проти звичаїв і законів, що встановилися.

5. Образа - заздрість і ненависть до оточуючих за дійсні та вигадані дії.

6. Підозрілість - в діапазоні від недовіри та обережності по відношенню до людей, до переконання в тому, що інші люди планують і завдають шкоди.

7. Вербальна агресія - вираз негативних почуттів як через форму (крик, вереск), так і через зміст словесних відповідей (прокляття, загрози).

8. Почуття провини - висловлює можливе переконання суб'єкта в тому, що він є поганою людиною, що надходить зло, а також докори совісті, що відчуваються ним.

Додаток 2

Анкета

Вік _____

Дата та місце тестування _____

Час тестування _____

Інструкція

Позначте «так», якщо ви згодні із твердженням, і «ні» - якщо не згодні.

Намагайтеся довго над питаннями не роздумувати.

Питання

1. Іноді я не можу впоратися з бажанням заподіяти шкоду іншим.

2. Іноді пліткую про людей, яких не люблю.

3. Я легко дратуюсь, але швидко заспокоююсь.

4. Якщо мене не попросять по-доброму, я не виконаю.

5. Я не завжди отримую те, що мені належить.

6. Я не знаю, що люди говорять про мене за мою спиною.

7. Якщо я не схвалюю поведінку друзів, я даю їм це відчутти.

8. Коли мені траплялося обдурити когось, я відчував болючі докори совісті.

9. Мені здається, що я не здатний вдарити людину.

10. Я ніколи не дратуюсь настільки, щоб кидатися предметами.

11. Я завжди поблажливий до чужих недоліків.

12. Якщо мені не подобається встановлене правило, мені хочеться

порушити його.

13. Інші вміють майже завжди користуватися сприятливими обставинами.

14. Я тримаюся насторожено з людьми, які ставляться до мене дещо більш дружньо, ніж я очікував.

15. Я часто буваю не згоден з людьми.

16. Іноді я пригадую думки, яких я соромлюся.

17. Якщо хтось першим ударить мене, я не відповім йому.

18. Коли я роздратований, я гримаю дверима.

19. Я набагато більш дратівливий, ніж здається.

20. Якщо хтось видає себе за головного, я завжди роблю йому всупереч.

21. Мене трохи засмучує моя доля.

22. Я думаю, що багато людей не люблять мене.

23. Я не можу утриматися від суперечки, якщо люди не згодні зі мною.

24. Люди, що ухиляються від роботи, повинні відчувати почуття провини.

25. Той, хто ображає мене і мою сім'ю, напрошується на бійку.

26. Я не здатний на грубі жарти.

27. Мене охоплює лють, коли з мене глузують.

28. Коли люди вдають себе за головного, я роблю все, щоб вони не зазнавалися.

29. Майже щотижня я бачу когось, хто мені не подобається.

30. Досить багато людей задрять мені.

31. Я вимагаю, щоб люди поважали мене.

32. Мене пригнічує те, що я мало роблю для своїх батьків.

33. Люди, які постійно виводять мене, стоять того, щоб їх «клацнули по носі».

34. Я ніколи не буваю похмурий від злості.

35. Якщо до мене ставляться гірше, ніж я того заслуговую, я не засмучуюсь.

36. Якщо хтось виводить мене з себе, я не звертаю уваги.

37. Хоча я й не показую цього, але іноді задрю іншим.

38. Іноді мені здається, що з мене сміються.
39. Навіть якщо я злюсь, я не вдаюся до «сильних» виразів.
40. Мені хочеться, щоб мої гріхи були прощені.
41. Я рідко даю здачі, навіть якщо хтось ударить мене.
42. Коли виходить не по-моєму, я іноді ображаюся.
43. Іноді люди дратують мене однією своєю присутністю.
44. Немає людей, яких би я по-справжньому ненавидів.
45. Мій принцип: «Ніколи не довіряти «чужинцям»».
46. Якщо хтось дратує мене, я готовий сказати, що я про нього думаю.
47. Я роблю багато такого, про що згодом шкодую.
48. Якщо я розлючусь, я можу вдарити кого-небудь.
49. З дитинства я ніколи не виявляв спалахів гніву.
50. Я часто відчуваю себе як порохова бочка, що готова вибухнути.
51. Якби всі знали, що я відчуваю, мене б вважали людиною, з якою важко працювати.
52. Я завжди думаю про те, які таємні причини змушують людей робити щось приємне для мене.
53. Коли на мене кричать, я починаю кричати у відповідь.
54. Невдачі засмучують мене.
55. Я б'юся не рідше і не частіше, ніж інші.
56. Я можу згадати випадки, коли я був настільки злий, що хапав першу річ, що траплялася мені під руку та ламав її.
57. Іноді я відчуваю, що готовий першим почати бійку.
58. Іноді я відчуваю, що життя чинить зі мною несправедливо.
59. Раніше я думав, що більшість людей говорить правду, але тепер я в це не вірю.
60. Я лаюся тільки від злості.
61. Коли я роблю неправильно, мене мучить совість.
62. Якщо для захисту своїх прав мені потрібно застосувати фізичну силу, то я застосовую її.

63. Іноді я висловлюю свій гнів тим, що стукаю кулаком по столу.

64. Я буваю жорстоким по відношенню до людей, які мені не подобаються.

65. У мене немає ворогів, які б хотіли мені нашкодити.

66. Я не вмію поставити людину на місце, навіть якщо він того заслуговує.

67. Я часто думаю, що жив неправильно.

68. Я знаю людей, які здатні довести мене до бійки.

69. Я не засмучуюся через дрібниці.

70. Мені рідко спадає на думку, що люди намагаються роздратувати або образити мене.

71. Я часто тільки погрожую людям, хоча й не збираюся їм нашкодити.

72. Останнім часом я став занудою.

73. У суперечці я часто підвищую голос.

74. Я намагаюся зазвичай приховувати своє погане ставлення до людей.

75. Я краще погоджуся з чим-небудь, ніж буду сперечатися.

Обробка результатів.

Індекси різних форм агресивних і ворожих реакцій визначаються підсумовуванням отриманих відповідей

<i>№п/п</i>	<i>Вид агресії</i>	<i>Варіант відповіді</i>	<i>Номери висловлювань</i>	<i>Бали</i>
1.	Фізична агресія	так	№1,25,33, 48,55, 62, 68	
		ні	№ 9,17,41	
2.	Непряма агресія	так	№2,18,34,42,56,63	
		ні	№10,26,49	
3.	Роздратування	так	№ 3, 19, 27, 43, 50, 57, 64, 72	
		ні	№ 11, 35, 69	
4.	Негативізм	так	№ 4, 12, 20, 23.36	
5.	Образа	так	№ 5, 13, 21, 29, 37, 51,58	
		ні	№ 44	
6.	Підозрілість	так	№ 6, 14, 22, 30, 38, 45, 52, 59	
		ні	№ 65,70	
7.	Вербальна агресія	так	№ 7, 15, 23, 31,46, 53, 60, 71, 73	
		ні	№ 39, 74, 75	
8.	Докори совісті, почуття провини	так	№ 8,16, 24, 32	
		ні	№40, 47, 54, 61, 67	

Фізична агресія, непряма агресія, роздратування та вербальна агресія разом утворюють сумарний індекс агресивних реакцій, а образа і підозрілість - індекс ворожості;

-ворожість - загальна негативна, недовірлива позиція стосовно оточуючих;

-агресія - активні зовнішні реакції агресії стосовно конкретних осіб.

Індекс ворожості включає 5 і 6 шкали, а індекс агресивності включає в себе шкали 1,3,7. Нормою агресивності є величина її індексу, що дорівнює 21 плюс - мінус 4, а ворожості - 6,5-7 плюс-мінус 3. При цьому звертається увага можливість досягнення певної величини, що показує ступінь прояву агресивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кон И.С. Что такое буллинг и как с ним бороться? // И. С. Кон // Семья и школа. - 2006. - № 11. - С.15-17

2. Кон И. С. Что такое буллинг и как с ним бороться? / [Электронный ресурс] / И. С. Кон // Сексология. Персональный сайт И. С. Кона. - Режим доступа :<http://www.sexology.narod.ru./info178.html>.

3. Лэйн Д.А. Школьная травля (буллинг) [Электронный ресурс] / Давид А. Лэйн // ZipSites. ru: бесплат. електрон. интернет б-ка. -Режим доступа: <http://www.Zipsites.ru/psy/psyib/info.php?=414>.

4. Мерцалова Т. Насилие в школе: что противопоставить жестокости и агрессии?/ Т.Мерцалова // Директор школы. -2000. -№ 3.- С.25-32

5.Руллан Э. Как остановить травлю в школе. - М. Генезис,2012

6. Стельмах С. Булінг у школі та його наслідки / С.Стельмах // Гуманізація навчально - виховного процесу: збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. В.І.Сипченка] .- Вип LVI.- Слов'янськ: СДПУ, 2011. - С. 431- 440.

СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ – ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Гадяцька Ірина Валентинівна
вчитель початкових класів
Херсонського загальноосвітнього
навчально-виховного комплексу № 48
Херсонської міської ради

Анотація. У статті проаналізовані дослідження науковців з проблеми вивчення; охарактеризована мета сучасної технології «створення ситуації успіху» у початковій школі; сформульовано послідовність етапів створення ситуації успіху на уроках в початкових класах, а також означено особливості використання зазначеної технології для всебічного розвитку здобувача початкової освіти.

Ключові слова: початкова школа, технологія, розвиток, учні, діяльність.

Модернізація сучасної початкової освіти України передбачає її спрямування на демократизацію взаємовідносин вчителя та здобувача освіти, забезпечення потреб дітей у гармонійному та всебічному розвитку [1]. Сучасний вчитель має бути обізнаним з інноваційними освітніми технологіями, що сприяють комфортному й ефективному оволодінню здобувачами освіти компетентностями з усіх освітніх галузей. Однією з таких інноваційних технологій є «створення ситуації успіху».

Ідея організації освітнього процесу на основі цієї технології досліджується у наукових доробках багатьох науковців (В. Сухомлинський, О.Пехота, М.Венгер, О.Белкін, Г. Люблінська, К. Ушинський тощо).

О. Гусак і В. Луценко зазначають, що створення ситуації успіху в освітній діяльності передбачає конкретний алгоритм: установка на освітню діяльність (емоційна підготовка до вирішення освітніх завдань); реалізація діяльності

(створення умов для успішної роботи учнів); аналіз одержаних результатів із прогнозованими (свідоме ставлення до результатів власної освітньої роботи) [2, с.48].

О.Пехота, М.Кірик, О.Любарська та ін. переконані, що основою такої технології «створення ситуації успіху» є особистісно-орієнтований підхід до процесу освіти. На їхню думку: «ситуація успіху – це поєднання умов, які забезпечують успіх як результат такої ситуації. Її організовує педагог з метою успішного навчання здобувачів освіти і досягнення ним радості» [3, с. 200].

На основі аналізу наукової та методичної літератури з феномена успіху, видатний педагог В.О.Сухомлинський запропонував фундаментальне положення: «Успіх у навчанні - єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися» [4, с. 164].

Аналіз наукових робіт вітчизняних дослідників у педагогічній галузі констатує, що «ситуація успіху – це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи, творця явища. Ситуація успіху досягається тоді, коли сама дитина визначає цей результат як успіх. Навіть інколи переживаючи ситуацію успіху, дитина може зазнати сильних емоційних вражень» [5,с.4].

Основна мета досліджуваної технології у початковій школі – створення ситуації успіху для розвитку особистості дітей початкової школи, дати можливість кожному учню відчувати радість досягнення успіху, усвідомлення своїх здібностей, віри у власні сили.

Головний зміст діяльності вчителя початкової школи полягає в тому, щоб надати здобувачу початкової освіти можливість бути успішним, сприяти розвитку впевненості учня, підвищенню самооцінки, розвитку почуття власної значимості [6,с.233].

Педагогічна технологія «Створення ситуації успіху» сприяє подоланню труднощів, створенню різних видів радості, використанню методів та прийомів, за допомогою яких активізується робота з учнями усього класу. Головне, що потрібно вчителю початкових класів, який працює за досліджуваною

технологією, - забезпечити позитивний емоційний настрій учнів початкових класів на продуктивну освітню діяльність дитини, виконання освітніх завдань.

Переживання здобувачем початкової освіти ситуації успіху: підвищує мотивацію до освітньої діяльності і сприяє розвитку пізнавальних інтересів, дозволяє учневі відчути задоволення від власної освітньої діяльності; стимулює до результативного виконання поставлених завдань; корегує особливості поведінки дітей такі, як невпевненість, тривожність, підвищує самооцінку; розвиває ініціативність, творчість, активність; підтримує в дитячому колективі сприятливий психологічний клімат [7,с.45]

Створення ситуації успіху на уроках зі здобувачами початкової освіти дозволяє використовувати варіативні педагогічні прийоми, які спрямовані на організацію взаємодопомоги, впевненості, допомагає учневі стати успішним, відчувати радість від виконання завдання та подолання певних труднощів.

Відповідно наукових пошуків науковців було сформульовано послідовність етапів створення ситуації успіху на уроках в початкових класах:

1. *Зняття страху.* Допомагає перебороти невпевненість (*Учні вчать на своїх помилках і знаходять шляхи вирішення проблем*).

2. *Авансування успішного результату.* Допомагає педагогу висловити тверду переконаність у тому, що його учень обов'язково впорається з поставленим завданням. Це, в свою чергу, переконує здобувача освіти у своїх силах і можливостях (*«У тебе обов'язково вийде; я навіть не сумніваюсь у позитивному результаті»*).

3. *Прихований інструктаж.* Допомагає учням початкових класів уникнути поразки. Досягається за допомогою побажань (*«Можливо краще почати з...; виконуючи роботу не забудь про...»*).

4. *Мотивація діяльності.* Показує учневі заради чого або кого реалізується ця діяльність, кому буде добре після виконання (*«Без твоєї допомоги твоїм друзям не впоратись...»*).

5. *Індивідуальна винятковість.* Визначає вагомість зусиль учня в діяльності, що виконується (*«Тільки ти міг би...; тільки тобі й можу*

доручити...»).

6. *Мобілізація активності, педагогічне виконання.* Спонукає до виконання певних дій («Ми дуже хочемо розпочати роботу...»).

7. *Висока оцінка деталі.* Допомагає емоційно пережити не результат в цілому, а якоїсь окремої деталі («Найбільше мені сподобалось у твоїй роботі...; найбільше тобі вдалося...») [8,с.56-58].

Ситуація успіху на уроках у початкових класах має деякою мірою характер штучно створеної, бо на деякий час посилюється оцінний аспект на позитивних якостях праці здобувачів освіти.

Ситуація успіху, що була засобом розвитку пізнавальної активності, переростає в умову, що формує в учнів початкової школи свідоме, творче відношення до освітнього процесу. Послідовна зміна позиції здобувача початкової освіти й розвиток відносин до навчання нерозривно зв'язані між собою, взаємозумовлюють і доповнюють один одного.

Здійснений аналіз не вичерпує усіх аспектів означеної проблеми і потребує систематизації факторів, котрі сприяють створенню ситуації успіху в освітній діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про освіту». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 21.09.2018).
2. Гусак О. Г. Педагогічна технологія створення ситуації успіху в професійній підготовці. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. Вип. 6. С. 48–53.
3. Освітні технології: навч.-метод. посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Том 5. – К.: Видавництво «Рядянська школа», 1977. – с.543,638.
5. Романовський О.Г. Педагогіка успіху: її сутність та основні

напрями вивчення / О.Г. Романовський // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2011. – № 2. – С. 3-9.

6. Луценко В. Ситуація успіху: психолого-педагогічні механізми й етапи організації. *Освіта регіону*. 2016. № 4. С. 232–236

7. Химинець В.В., Кірик М.Ю. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 312 с.

8. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N.M. Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.

9. Крок до толерантності: використання арттехнологій у захисті прав дітей-біженців: навч.-метод. посібник / за ред. Р. Безпальчої. Київ: Школа Рівних Можливостей, 2010. 124 с.

10. Якими можуть бути українські вчителі майбутнього: досвід переможців «Global teacher Prize». URL: [http://lviv1256.com/news/yakymy-mozhut-buty-ukrajinski-vchytelimajbutnoho-dosvid-peremozhstiv-global-teacher-\].](http://lviv1256.com/news/yakymy-mozhut-buty-ukrajinski-vchytelimajbutnoho-dosvid-peremozhstiv-global-teacher-)

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ДВОГОЛОСНОМУ
ХОРОВОМУ СПІВУ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Дніпровська Наталя Георгіївна

ст. викладач

Хохлова Софія Сергіївна,

студентка,

Комунальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Анотація: Стаття висвітлює теоретичні та практичні питання роботи вчителя музичного мистецтва та хормейстера стосовно особливостей початку переходу дитячого хору з одноголосного до двоголосного співу. Розглядаються прийоми та необхідні умови для досягнення чистоти інтонування, оволодіння гармонійним слухом; даються нотні приклади за темою.

Ключові слова: дитячий хор; дитячий хоровий спів; учитель музичного мистецтва; хормейстер; голос дитини середнього віку; робота над двоголоссям; дитяче хорове виконавство.

Хор – це безліч голосів. Основна сутність і краса хорового співу розкривається у багатоголосності. У хоровому мистецтві найвищою художньо-виконавчою формою є багатоголосний спів. Якість володіння ним визначає рівень хорової культури колективу. У процесі опанування співу по партіях у хористів активно формується гармонійний слух, чистота співочої інтонації, ладове почуття, удосконалюється виконавський рівень. Вікові фізіологічні обмеженості дитини та природний слабкий розвиток її гармонійного слуху обумовили певні труднощі дитячого багатоголосного співу. Сутність проблеми полягає у підходах до роботи на початку переходу до двоголосного хорового співу та найбільш дієвих прийомів, котрі ведуть до розвитку необхідних

вокально-слухових навичок. Цій проблемі присвячено дану статтю.

Як відомо, для дитини першим і найдоступнішим засобом музикування є її голос. Хоровий спів як особливий вид музично-творчої діяльності має низку специфічних властивостей: сприяє масовому охопленню дітей і залученню їх до культури, мистецтва, колективної творчості. Педагог-музикант на заняттях шкільного хору та на уроках музичного мистецтва прищеплює дітям любов до співу, формує необхідні вокально-слухові навички та потребу в систематичному музикуванні.

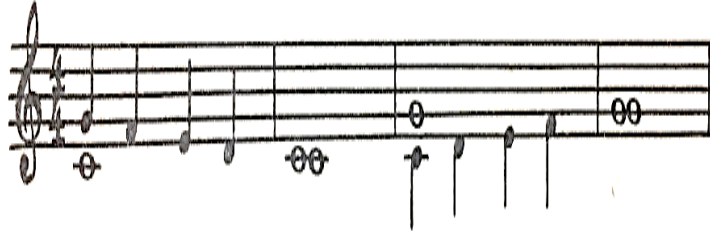
Питання, пов'язані в роботі хормейстера з особливостями етапу опанування двоголосним співом, піднімали в науково-методичній літературі Л. Абелян, Н. Аверина, О. Апраксина, Н. Буянова, В. Попов, В. Самарін, М. Осеннева, Л. Уколова, Г. Стулова, П. Халабузарь, Л. Чернова, Т. Матулова та багато ін. «Робота хормейстера – вчителя музики має особливу специфіку, яка полягає в тому, що його хор складається здебільшого з дітей, котрі не вміють правильно співати» [1, с. 3] – пише Г. Стулова. Педагог-хормейстер вирішує два взаємопов'язані завдання одночасно: створення музичного колективу з усіма притаманними йому технічними якостями та навчання кожного його учасника володінню своїм «інструментом» – співочим голосом. На заняттях він вводить дітей у «світ прекрасного» – розповідає їм про музику, хор, композиторів, поетів, диригентів, знайомить із хоровими творами. Багато труднощів у роботі хормейстера виникає в період середнього віку дітей, пов'язаних із початком двоголосного співу.

Відомо, що середній шкільний вік дитини – це важливий період її розвитку та формування особистості. Від того, яку основу буде закладено у цьому віці, багато в чому залежить подальший розвиток дитини, зокрема, її людські, інтелектуальні якості, музичні здібності, готовність до співочої діяльності. На дітей середнього віку справляють глибоке враження музичні твори, вірші й оповідання, які розкривають теми шкільного життя й навчання, світ ігор і дозвілля, казки. Стає більш широким спектр їх почуттів: це переживання співчуття, приязні, прихильності, а також радості, жалю,

обурення, хвилювання тощо. Оскільки діти середнього шкільного віку емоційні й досить розумні, їх легко захопити музикою та зробити співучасниками процесу хорового музикування. Діапазони дитячих голосів шкільного віку середніх класів – загальний діапазон: $сi_{м.о.} (ля) – фа^2$; сопрано: $до^1 – фа^2$; альти: $сi_{м.о.} (ля) – ре^2$.

Розучування хорового твору в хорі або класі – це захоплюючий творчий процес осягнення дітьми нового образного та художньо-емоційного явища. Умовно він складається з кількох етапів: вступне слово керівника; показ твору; усне пояснення щодо змісту та характеру поетичного та музичного текстів; розучування твору; робота над художньою інтерпретацією; виконання твору. До кожного етапу існують різні підходи і прийоми, що зумовлено його завданнями, особливостями конкретного твору та творчим досвідом педагога-хормейстера. І якщо в молодшому хорі основна увага керівника зосереджується на самому процесі співу кожної дитини – вірним формуванням звуку, чистоті інтонації, – то в роботі з середнім хором з'являється нове завдання – навчити дітей співати по партіях у два голоси.

Для початкового засвоєння навичок співу на два голоси усі практики одностайно радять підбирати прості та доступні для сприйняття й виконання дітьми вправи і твори. Але щодо типу голосоведіння у цьому двоголоссі єдиної думки серед них немає. Відомо, що типи руху голосів розрізняються на прямий, непрямий та протилежний, і, на думку багатьох практиків, найменше підходить для цього прямий терцево-паралельний виклад хорової фактури, хоч він завдяки консонантності і характерний для вітчизняного народного співу та, взагалі, для усієї вокально-хорової музики. Більше користі дадуть вправи з непрямым та протилежним рухом, а також із широкими інтервалами, тому що вони найбільш «чутні» дітям із різним слуховим досвідом. Для успішного розвитку гармонійного слуху кожній хоровій партії корисно вчити обидва голоси, щоб уміти виконувати їх по черзі, наприклад:

Мал. 1, 2. Вправи з непрямим типом голосоведіння

Спершу доцільно, щоб педагог виконував партію другого голосу, тоді як хор співає основну мелодію. І навпаки, – хор співає другий голос, а педагог основний. Засвоївши вправу, можна перейти до колективного співу без допомоги керівника, а також користуватися цим прийомом у процесі розучування творів. З перших занять із хором робота має проводитись як із підтримкою інструмента, так і без супроводу. Поступово навички співу на два голоси будуть удосконалюватися.

На певному етапі корисно вводити в роботу хору канон. Робота над канонем не лише дає змогу розвинути у хористів гармонійний слух, але й сприяє формуванню навички виконання багатоголосся та поліфонії. Ставлення до канону серед хормейстерів не однакове. «Навчання двоголосості необхідно починати з остинато або органного пункту (витриманого тону) в одному з голосів, а не з канонів та паралельних терцій у мелодії, як це зазвичай

починають робити багато хормейстерів. <...> Спів канонів можливий лише тоді, коли всі співаки можуть чисто повторити мелодію» [2, с. 5-6]. Тому спів канонів – не проста, проте цікава та продуктивна форма вокальної роботи з дітьми. Канон вносить у заняття елементи гри і змагання при повній рівноправності мелодичного матеріалу в партіях. Наприклад:

Мал. 3. Канон В. Моцарта (з варіацій)

У дитячій музиці непрямий тип голосоведіння зустрічається достатньо часто. Як приклади можна навести твори: «Ми любимо весну» М. Завалішиної; «Звуки музики» Р. Роджерса (з однойменного кінофільму); «Зимові дні» А. Кос-Анатольського; «Муха-Зеленуха», укр. н. п. в обр. Г. Ластовиченка.

Допомагає хористам відчувати себе в окремій партії та посилити свій внутрішній слуховий контроль репертуар із діалогом голосів у партитурі. Наприклад: М. Римський-Корсаков «Белка», з оп. «Сказка о царе Салтане»; О. Сандлер «Пісня про маму»; польська нар. п. в обр. Г. Сигетинського «Кукушка»; укр. нар. п. «Два півники»:

Мал. 4. Укр. н. п. «Два півники»

У роботу над двоголоссям корисно також включати вправи і твори де голоси рухаються у протилежних напрямках. У цьому випадку учні краще почують один одного і менше ймовірності того, що вони «збиватимуться» на

інший голос. Наприклад: «*Сеяли девушки яровой хмель*», р. н. п. в обр. О. Гречанінова; «*Как у наших у ворот*», р. н. п. в обр. А. Луканіна:

Оживлённо

Мал. 5. «Как у наших у ворот», р. н. п. в обр. А. Луканіна

Мал. 6. «Гая, гай, зелен гай», укр. н. п. в обр. А. Лазаренка

Подальшою роботою над засвоєнням дітьми навички співу по партіях є навчання двоголосся у прямому та паралельному русі. При цьому знову зазначимо, що у виконуваних вправах і творах краще уникати постійного терцевого руху голосів, оскільки це найважче дається малому слуховому досвіду дітей. Хоча епізодичні появи терції у двоголоссі неминучі, треба намагатися вибирати ті твори, у яких терцевий рух буде мінімальним. Наприклад: Б. Фільц «Баба Яга»; Ф. Колесса «Фіялочки»; Ф. Мендельсон «*Воскресный день*»; укр. н. п. в обр. М. Дремлюги «Ой, де ж ти був там, чорний баране»; «*Ах, вы сени, мои, сени*», рос. н. п. в обр. С. Любського:

Мал. 7. «Ах, вы сени, мои, сени», р. н. п. в обр. С. Любського

Слід зазначити, що майже всі практики підкреслюють у вихованні дитячого хору велику роль народної пісні та її обробки, – як у матеріалі для

розспівування, так і в концертно-педагогічному репертуарі. Але це є окремою темою.

Зрештою, наступний етап роботи – це включення до репертуару хору та навчального процесу творів, у яких зустрічаються різні прийоми голосоведіння. Це найцікавіший, насичений і складний період засвоєння досвіду співу двоголосся. У цих творах можуть зустрічатися такі фактурні прийоми голосоведіння як поступовий вступ голосів, перехрещення, нескладні елементи класичної або народно-підголоскової поліфонії. Це свого роду вершина в оволодінні вокально-хоровими навичками середнім дитячим хором. До них відносяться як обробки народних пісень, так і оригінальні авторські твори, наприклад: укр. н. п. в обробці Б. Фільц «Перепілочка»; «При долине калинушка стоить» р. н. п. в обр. Н. Владикіної-Бачинської; «Бородино» р. н. п. в обробці С. Чернецького; Г. Гембер «Дзвоник – лікар»; Г. Конников «Тик и так»; О. Берлін «Свято няньок і бабусь»; Й. Бах «Нам день приносит свет зари»; Ж. Рамо «Цвіркун»; Р. Бойко «Утро»:

Не спеша
tr
За дремали звезды зоботы е, за дрожа ло зерка;
Улыбнулись сонны е безрезки, растрепали шелко.

Брежит свет на заво;
Шеле стят зелены;
ло загона, За во;
вы екосы, Шеле.

ди речны е и румянит сетку не бо скло на;
се режки, и горят себры ны е ро сы;
ди речны е и сетку не бо скло на;
стят се режки, се ребры ны е ро сы.

Мал. 8. Р. Бойко «Утро»

Уже в початковій вокальній роботі в дитячому хорі обов'язково виявляються учні, котрі інтонують нечисто («гудошники») з причини порушення координації слуху й голосу, і тим гальмують процес. У більшості це діти, котрі взагалі лише починають співати в хорі, маючи нерозвинений слух і голос. Переходити до двоголосного співу має сенс лише тоді, коли проблему

чистоти інтонування в хорі буде вирішено і хормейстера задовольнить якість унісону. В іншому випадку, спроби заспівати двоголосно можуть інтонаційним «брудом» замість радості й задоволення у дітей викликати розчарування.

Вчений-психолог Б. Теплов виділяв у музичному слуху два види – мелодійний та гармонійний. Перший проявляється в умінні впізнавати та відтворювати мелодію, а також у чутливості до точності її інтонування; другий – у сприйнятті співзвучь. Висновок вченого полягає в тому, що відчуття музичної висоти виникає лише в результаті ладового почуття. А ладове почуття, за визначенням Б. Теплова, це емоційне переживання певних взаємин між звуками і насамперед, його основне ядро – почуття тоніки [3, с. 163]. Цю думку продовжує відомий музикант-педагог П. Халабузарь: «...виховання ладового почуття безсумнівно є найсерйознішим практичним завданням. Ладовість є найбільш специфічною властивістю музичної інтонації, яка завдяки цьому набуває членорозділення, що відрізняє її від інтонації мовленнєвої. На ладовій основі визначається й емоційне забарвлення інтонації» [4, с. 124].

Одними з дієвих методів, котрі позитивно впливають на відпрацювання чистоти вокальної інтонації, є методи ладової сольмізації та «болгарської стовпиці». Цілеспрямована робота на закріплення у слуху дитини ладових устоїв, відчуттів внутрішньоладового тяжіння поступово включає і налагоджує координацію слуху й голосу. Про це пише Л. Яцук: «Використання ручних знаків, що відображають відносну висоту ступенів ладу та їхнє тяжіння, сприяє розвитку ладовисотного слуху, виправленню інтонації, розширенню співочого діапазону» [5, с. 40].

Причиною «гудошного» співу дитини може бути також невміння слухати себе. Уміння «слухати себе», так званий «внутрішній слух», є важливим для будь-яких занять музикою – як співом, так і грою на інструменті. У нашому випадку хормейстер може порадити дитині простий дієвий спосіб – при співі прикривати пальчиком одне вушко: буде чутно і себе, і свою партію, і хор. Поступово налагодиться координація, сформується навичка і проявиться у поліпшенні інтонації. Багато керівників дитячих хорів відзначають: як не

дивно, саме колишні «гудошники» стають найактивнішими учасниками хору.

Якщо у процесі музикування окремі діти спочатку бувають неуважними, незібраними, то поступово услід за іншими вони також непомітно захоплюються музикою, співом і залучаються до спільної творчості: емоційно відгукуються на художній твір, виконують завдання та вимоги керівника, прислуховуються до його оцінок і зауважень. Вирішальне значення в цьому має особистість самого педагога-хормейстера, його духовна культура, ерудиція, вміння проникати не лише в мистецький задум автора твору, але й в душу дитини.

Сучасна музична педагогіка хорового виховання відрізняється великою різноманітністю методичних розробок, автори яких належать до різних теоретичних шкіл. Але за індивідуальних творчих пошуків і практичних підходів головними мають залишатися критерії вибору для дітей вправ – технічна доступність, – і творів – художньо-виховна цінність, цікавість. У дітей має проявитися емоційний відгук на тему чи сюжет, про який йдеться у тій чи іншій пісні, і на його музичне втілення. Ці характеристики є важливими тому, що, як у кожній віковій групі, у школярів середнього віку є своє коло тем та образів, свої особливості сприйняття музично-слухової та мисленневої інформації, а також свої межі вокальних можливостей.

Висновки:

- у дитячому хорі середнього віку важливим етапом діяльності є початок двоголосного співу, що активно сприяє музичному розвитку, підвищенню загальної та виконавської культури школярів;
- із перших занять хорового колективу робота над унісоном має планомірно націлюватися на подальше оволодіння навичками співу на два голоси;
- від вибору педагогом-хормейстером правильних прийомів опанування двоголосся, вправ і репертуару залежатимуть подальші успіхи вокально-хорового виховання дітей на шляху до багатоголосного співу;
- двоголосний спів відкриває в музичному вихованні учнів

середнього віку нові, більш високі форми музикування.

Отже, хорний спів є одним із видів колективної творчості, у якому формується сфера різноманітних якостей дітей, розвиваються здібності, виховуються культура, працьовитість, почуття відповідальності та обов'язку. Залучення до нього містить в собі величезні можливості особистісного емоційно-інтелектуального розвитку і духовно-естетичного формування школярів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стулова Г. П. Хоровое пение. Методика работы с детским хором: Уч. пос. 2-е изд., стер. СПб. : Издат. «Лань», 2016. 176 с. : ноты.
2. Думченко А. Ю. Работа над двухголосием в детском хоре на начальном этапе обучения. СПб, 2014. 20 с. <http://na-lenskoj.ru/docs/Dumchenko.pdf>
3. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. Москва-Ленинград : Издат. Акад. пед. наук РСФСР, 1947. 334 с.
4. Халабузарь П. В. Теория и методика музыкального воспитания: Учебное пособие / Халабузарь П. В., Попов В. С. 2-е изд., перераб. и доп. СПб. : Изд-во «Лань», 2000. 224 с.
5. Яцук Л. Вокально-хорові навички як дієвий засіб музичного виховання у творчих об'єднаннях позашкільного навчального закладу / метод. реком. Маневицький районний центр творчості дітей та юнацтва, 2014. 50 с.

МОДЕЛІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ТЯЖКИМИ РУХОВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Дрозд Лариса Василівна
Старший викладач кафедри
спеціальної освіти і соціальної роботи
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

Анотація: В статті розглянуто поняття «важкі рухові порушення», його сутність і уявлення про параметри оцінки ступеня тяжкості; активізуються наукові уявлення про вимоги до психолого-педагогічної допомоги в рамках існуючих моделей та виділення моделей, заснованих на системному і міждисциплінарному підходах.

Ключові слова: діти зі складними, комплексними порушеннями розвитку; дитячий церебральний параліч (ДЦП), моделі допомоги дітям з важкими руховими порушеннями.

Процеси гуманізації вітчизняної освіти України супроводжуються оновленням змісту і переглядом теоретико-методологічних основ сучасної спеціальної педагогіки. Виникають і розвиваються нові галузі педагогічного знання, предметом вивчення яких стають проблеми виховання і навчання осіб з важкими порушеннями, нові підходи до надання їм комплексної допомоги, вдосконалення її методів. Розвивається міждисциплінарна інтеграція до дослідження соціо-психологічних, освітніх проблем дітей зі складними, комплексними порушеннями розвитку, серед яких домінує інвалідність з дитячим церебральним паралічем (ДЦП), що складає до 60% серед всіх захворювань центральної нервової системи[1].

У 10% випадків інвалідність при ДЦП обумовлена тільки руховими розладами. У переважної більшості дітей вони призводять до розвитку вторинних порушень. В останні роки відзначається тенденція до обтяження

перебігу ДЦП, збільшення випадків його поєднання з важкими сенсорними та інтелектуальними порушеннями[1].

До теперішнього часу в літературі накопичено значний матеріал про особливості ДЦП: клінічних, інтелектуальних; мовних; сенсорно-перцептивних; емоційно-особистісних; проблем сімейного виховання.

Все це дозволило вивчити освітні потреби дітей з руховою патологією, здатних до самообслуговування та пересування, розробити методи реабілітації, корекційно-педагогічної роботи, створити систему виховання і навчання (центри медико-соціальної та психолого-педагогічної реабілітації та корекції, служби ранньої допомоги, групи короткотривалого перебування та ін.). В останні роки вона доповнена напрямком ранньої допомоги, що активно розвивається [2].

Однак позитивні перетворення практично не торкнулися дітей, що мають важкі рухові порушення - це такі рухові порушення, які характеризуються розладами базових навичок моторики - сидіння і стояння, що приводять до вираженої соціально-психологічної дезадаптації. Будучи включеними в систему ранньої допомоги, вони до дошкільного віку ще не досягають прийняттого мінімуму функціональної незалежності, що перешкоджає їх прийому в освітні установи. Більшість з них отримують тільки медико-соціальну допомогу, що прирікає дітей на соціальну ізоляцію.

Епізодично надається їм психолого-педагогічна допомога в рамках існуючих моделей, розроблених для дітей з легкими руховими порушеннями, не дозволяє усунути виражені розлади психомоторного розвитку та сформувати навички життєвої компетенції. Це зміцнює стійку громадську думку про низький потенціал їх розвитку, обмежених межах навченості і соціальної активності і посилює важку соціально-психологічну дезадаптацію дітей з тяжкими руховими порушеннями і їх сімей[3].

В умовах, що склалися закономірний висновок про те, що надання допомоги дітям цієї категорії є міждисциплінарною проблемою, вирішення якої може бути успішно здійснено на основі об'єднання в єдину систему медико-

біологічних, психолого-педагогічних і соціально-психологічних методів дослідження і корекційно-реабілітаційних технологій за умови узгодженості, синхронізації колективної діяльності.

У вітчизняній психолого-педагогічній літературі в основному представлені характеристики дітей з легкими проявами захворювання, здатними до пересування і самообслуговування. Довгий час в педагогічних моделях допомоги зберігався вплив клінічної моделі, домінування медичної термінології та біологізаторна її спрямованість. Але сучасний понятійно-термінологічний апарат вітчизняної спеціальної педагогіки і психології, в результаті збагачення наукового знання, переходу до гуманістичної освітньої парадигми і зміщення методологічних установок, зазнав значних змін [4].

Сегрегаційна ідеологія, що фокусує увагу на соціальній корисності суб'єкта, змінилася гуманістичною, особистісно-орієнтованою концепцією, в якій обмеження можливостей дитини розглядається як змінна величина і труднощі педагогічного впливу, можуть бути подолані або мінімізовані при створенні спеціальних умов [4].

Вивчення психолого-педагогічної літератури показало, що, незважаючи на існування терміну «важкі рухові порушення», залишається нерозкритою його сутність, суперечливі і, часто, не об'єктивні уявлення про параметри оцінки ступеня тяжкості [1; 4; 5].

Під важкими руховими порушеннями у дитини з ДЦП ми розуміємо стійкі органічні розлади формування базових моторних функцій (навичок сидіння і стояння) в поєднанні з порушеннями мовної, окорухової і дрібної моторики, що обмежують можливості дитини в самообслуговуванні, спілкуванні, пізнавальній, ігрової та навчальної діяльності та зумовлюють потребу в постійній спеціальній медико-психолого-педагогічній допомозі, яка відрізняється за обсягом, змістом і організацією, від наданої при менш виражених рухових порушеннях.

Таке розуміння завдань допомоги дітям з важкими руховими порушеннями веде до зміни пріоритетів в її організації: до переходу від

корекції порушень на відновлення соціального статусу дитини, підвищення рівня його соціально-психологічної адаптованості через включення в систему суспільних відносин в ході спеціальним чином організованого виховання і навчання.

Згідно з цим, ми розуміємо під психолого-педагогічної допомогою дітям з тяжкими руховими порушеннями узгоджену діяльність педагога, психолога, дитини і батьків в рамках єдиного процесу супроводу її виховання і навчання при використанні спеціальних корекційних прийомів і способів впливу, спрямованих на формування умінь, навичок соціальної поведінки, сприяють розвитку їх суб'єктної активності адаптації та соціалізації.

Аналіз літератури з питань організації системи допомоги дітям з руховими порушеннями дозволив виділити кілька моделей, заснованих на системному і міждисциплінарному підходах.

1. *Мультидисциплінарна* модель[1] являє собою сукупність заходів здійснюваних в рамках медичного, педагогічного та соціально-психологічного напрямків допомоги, які виявляються поетапно або паралельно в установах охорони здоров'я та соціального захисту, в системі спеціальної освіти. По-суті, індивідуальна програма комплексної реабілітації є сумою всіх заходів.

2. *Системна* модель базуються на основоположних ідеях соціокультурного розвитку індивіда, становлення його суб'єктної активності, формування рекреаційних навичок[2]. Прикладами можуть служити модель комплексного супроводу розвитку дітей з перинатальним ураженням мозку, системна модель ранньої комплексної диференційованої допомоги дітям з ДЦП[2]. Вони орієнтують допомогу не на усунення дефекту, а на розвиток індивідуальних можливостей індивіда, на взаємодію з навколишнім світом. Незважаючи на доведену ефективність їх застосування у дітей раннього віку, ці моделі як в організаційному, так і в технологічному аспектах, не можуть бути перенесені в структуру моделі психолого-педагогічної допомоги дітям дошкільного віку з тяжкими руховими порушеннями в силу складності і специфічності порушень розвитку, що визначають особливі освітні потреби

дітей.

3. *Трансдисциплінарна* модель комплексної реабілітації дітей з ДЦП[6], заснована на міждисциплінарному підході, була розроблена і апробована нами, а результати узагальнені в кандидатській дисертації [6]. Ця модель вперше дозволила в значній мірі подолати відомчу роз'єднаність і з'єднати в єдину систему напрямки медичної, психолого-педагогічної та соціальної реабілітації дітей з ДЦП. Отже, дослідження останніх років показують, що успішне вирішення завдань організації і управління педагогічними системами може бути досягнуто в рамках синергетичного підходу, який принципово розширює саму постановку проблеми, дозволяючи розглядати їх як цілісність, в єдності з корекційно-розвиваючої середовищем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шипицына Л.М., Мамайчук И.И. Детский церебральный паралич. СПб., Изд-во "Дидактика Плюс", 2001, 272 с.
2. Приходько О. Г. Система ранней комплексной дифференцированной коррекционно-развивающей помощи детям с церебральным параличом автореф. дис. ... докт. пед. наук. 13.00.03. Москва, 2009. 51с.
3. Власенко С.В. Клинико-диагностические критерии формирование долгосрочной программы реабилитации двигательных функций у больных ДЦП. / *Ульяновский медико-биологический журнал*, 2013. № 1. С.65-69.
4. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей: методичний посібник/ Укл.: А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. Львів: Колесо, 2008. 144 с.
5. Бродець А. О. Посібник: «ДЦП – не вирок». Чернігів, 2018. 51 с.
6. Симонова, Т. Н. Реабилитация детей с детским церебральным параличом на основе трансдисциплинарного подхода : Учеб. пособие к курсу по выбору для студентов высш. пед. учеб. заведений. СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. 76 с.

**ВИВЧЕННЯ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ**

Євмененко Олена Валеріївна,

к.філол.н., доцент

Мітько Марина Олексіївна

студентка

Маріупольський державний університет

м. Маріуполь, Україна

Анотація: У статті розглянуто структуру аналізу епічних творів різного обсягу, виявлено типові недоліки шкільного аналізу епічних творів, описано види роботи з художніми текстами, враховуючи вікову категорію і рівень підготовки учнів, наголошено на необхідності орієнтування на розвиток в учнів навичок критичного мислення, глибокого розуміння прочитаного матеріалу.

Ключові слова: епічний твір, компетентності, переказування, усне малювання, кіносценарій.

Вивчення епічних творів потребує ґрунтовного підходу до аналізу, що передбачає заглиблення у зміст твору, тлумачення окремих його частин в історичному, політичному, соціальному контексті. Епічний спосіб художнього оповіді – це, в першу чергу, об'єктивне відтворення подій без втручання автора.

Г. Токмань пропонує таке тлумачення епосу: «це оповідь, яку ведуть від реального чи умовного наратора (оповідача), тому в ньому наявні два типи мовлення – автора і персонажів» [1, с.149]. Шкільною програмою передбачене вивчення епічних творів різного обсягу – роман, повість, оповідання тощо, кожен з них має свою структуру аналізу. Традиційно аналіз епічного твору має таку структуру, але за будь-яких умов до цієї роботи варто підготуватися заздалегідь: історія написання твору (вона може бути тісно пов'язаною з сюжетом твору); історичний контекст (залежить від передумов написання і змісту); рід, жанр, жанровий різновид; тематика і проблематика; композиція

твору (зовнішня композиція, сюжет з визначенням його різновиду: соціальний, політичний, побутовий, морально-етичний, психологічний), позасюжетні елементи (саме вони роблять твір художнім), групування персонажів); образна характеристика; ідейний зміст твору; мовні особливості тексту. Ганна Токмань («Методика навчання української літератури в середній школі») зауважує на типових недоліках аналізу епічних творів у школі – це «розмежування змісту і художньої форми твору, зведення композиції до фабули, а характеристики персонажа – до опису життєвої долі, звужене визначення ідейного змісту та ігнорування проблематики» [1, с.150].

Тож традиційними помилками шкільного аналізу є саме розмежування усіх цих компонентів і відсутність комплексного аналізу і незначного досвіду школярів для широкого охоплення і усвідомлення описуваних автором подій. Звичайно, більшість творів, крім історичної основи, передбачає ще розуміння специфіки стосунків між людьми, а досвід школярів обмежений спілкуванням у родині, в колі друзів і відсутністю досвіду вирішення важливих життєвих проблем, які за них розв'язують дорослі. Тож глибокого аналізу очікувати не варто, але і дати можливість дитині висловитися необхідно, адже програмою передбачене формування у школярів таких компетентностей: «готовність і здатність працювати з текстами різних художньо-естетичних систем, культурно-історичних епох, світоглядних орієнтирів, традицій і стилів: розуміти зміст прочитаного, з'ясовувати авторську позицію і художні засоби донесення її до читача, творити на основі прочитаного власні смисли щодо порушених проблем, висловлювати власну (подеколи критичну) позицію стосовано прочитаного, сприймати художній твір як чинник формування життєвого досвіду та соціально-психологічного й соціокультурного становлення» [2, с.5].

Передбачається, що формування визначених компетентностей зумовлене потребою реагувати на виклики сьогодення, коли здобуті навички допоможуть знайти вихід із різних життєвих ситуацій, озброївшись досвідом літературних персонажів. На думку Б. Степанишина, урок літератури тільки тоді забезпечить свою навчальну і виховну мету, коли усі висновки про художній твір будуть

зроблені на основі повного дослідження тексту, а художні явища трактуватимуться з мистецької точки зору [3].

Для кожного класу передбачається свій рівень аналізу епічного твору, котрий зумовлюється певним рівнем літературної підготовки школярів. Відстежуючи розвиток дії в часі і просторі, школярі здобувають навички давати оцінку життєвим явищам, розглядати їх у нерозривному зв'язку з певною історичною епохою. Аналіз кожної із частин, розділу або епізоду має бути однією із ланок загального ланцюга аналізу і переходом до розуміння персонажів. Характер образу-персонажа реалізується в його діях, думках і вчинках. Після цього учням не важко усвідомити зв'язок усіх складових твору – сюжетних і позасюжетних елементів. Вивчення епічних творів має бути побудоване таким чином, щоб був зрозумілий взаємозв'язок усіх його складових, які разом дають цілісну картину життя людини в суспільстві.

Великі за обсягом епічні твори, як правило, вивчаються протягом кількох уроків, тому важливо продумати послідовність аналізу, щоб створилася загальна картина розуміння тексту, а також щоб оцінити враження учнів від прочитаного і усвідомленого.

До традиційних видів роботи з епічним твором належать: складання плану епічного твору, переказування, усне малювання, складання кіносценарію. Проте залежно від вікової категорії і рівня підготовки цей аналіз відбувається із різним ступенем заглибленням. Кожен із них має переваги і недоліки, але жодний не може використовуватися окремо. Бажано застосовувати їх комплексно, залежно від формату роботи. Тож складання плану епічного твору привчає учнів слідкувати за розгортанням сюжету твору, чітко розуміти морфологію твору, особливості описів, послідовність картин життя. Такий вид роботи учитель починає застосовувати ще у 5 класі, але діти у цьому віці складають звичайний і цитатний плани. Євген Пасічник пропонує такі види роботи з планом, вважаючи їх ефективними: «поділити текст на частини відповідно до запропонованого плану; замінити цитатний план звичайним; деталізувати певний пункт плану; замінити простий план на складний»

[4,с.293]. У 6 ж класі на основі плану вчать характеризувати літературних персонажів, отже, застосовується цитатний план, але цей аналіз поглиблюється за рахунок різних принципів – часового, просторового, комбінованого. Часто спостерігаються схожі помилки: невміння розрізняти родові та видові поняття; невміння побачити логічні зв'язки між окремими компонентами, як наслідок увага до незначущого та ігнорування важливого моменту; стилістична, граматична та синтаксична неграмотність. До того ж, доволі часто учителі вдаються до такого виду роботи як просте переказування тексту. На нашу думку, не варто захоплюватися тільки цією формою роботи, адже вона не формує всі необхідні навички роботи із текстом. Тому потрібно обов'язково підсилювати іншими. Тож підготовка до переказування передбачає: складання плану, вибір конкретної частини твору, творче опрацювання досліджуваного матеріалу, усний переказ за планом.

Наступним видом роботи з текстом є усне малювання. Для нього, як правило, береться невеликий за обсягом твір, наприклад, оповідання або уривок із твору. Учні повинні провести таку роботу: із запропонованого тексту виділити пов'язані між собою картини, вигадати для них заголовки, поміркувати над тим, як би вони відтворили цю картину і на які деталі звернули увагу: що має бути головним, а що – другорядним. Учителі часто застосовують цей вид роботи у групах як колективне складання словесних ілюстрацій до обраних учителем епізодів, а також під час розгляду ілюстрацій, створених художниками до якогось епізоду твору. Змальовуючи життя, автор створює не лише зорові й слухові образи, відзначаються своєрідністю сприймання образи-символи, алегорії. Усне малювання повинно обов'язково супроводжуватися іншими видами роботи. Такий вид діяльності краще застосовувати у середніх класах.

Складання кіносценарію варто пропонувати учням, які уже розуміють специфіку кіномистецтва і вивчають великі епічні твори. Щоб скласти кіносценарій, треба визначити вузлові моменти, намітити послідовність його картин, дати заголовок кожній картині і детально описати їх. Перед початком

виконання цих завдань можна запропонувати учням подивитися фрагмент фільму, який побудований на сюжетній основі цього ж твору. Учнім слід пояснити, що відтворюючи окремі епізоди, автори фільму користуються різними планами художнього зображення дійсності. Великий план використовується тоді, коли ставляться завдання привернути увагу до певних об'єктів, окремих рис зовнішності героїв. Важливі об'єкти, які не вимагають особливо детального розвитку, переважно зображуються середнім класом, якщо виникає необхідність показати тло, на якому відбувається дія, треба користуватися заготовленим планом. Перш ніж складати план дії, учні розв'язують для себе кілька питань: яке мусить бути звучання фільму; що може, що не може бути екранізоване. Для складання кіносценарію треба врахувати такі етапи роботи: вибір залежних частин твору; визначення в тексті основних епізодів; вибір назви сценарію; перелік дійових осіб; аналіз тексту кожного епізоду; підготовка першого (чорнового) варіанту сценарію. Звичайно, такий вид роботи потребує значних зусиль і часу, який не може бути обмежений уроком. Тому учитель, розраховуючи час на вивчення такого твору і застосування такого виду роботи як складання кіносценарію, має чітко визначити ті етапи роботи, які виконуються під його керівництвом у класі, і ті, які будуть запропоновані дітям для виконання самостійно.

Крім цього, Ганна Токмань пропонує ще один вид роботи з епічним текстом – використання карток-завдань, який передбачає індивідуальний підхід до учнів, а для старшокласників варто обирати найяскравіші епізоди.

Тож робота з епічним текстом чи не одна з найскладніших, яка включає низку прийомів у різних їх комбінаціях, залежно від поставленої мети і розумової підготовки учнів. Сучасні діти потребують абсолютно іншого способу вивчення художніх текстів і сучасна школа висуває перед учителем такі вимоги – навчити дітей не відтворювати засвоєний матеріал, а вміти його застосувати, тобто усі форми роботи повинні бути зорієнтовані на розвиток навичок критичного мислення, глибокого розуміння прочитаного матеріалу, але із активним застосуванням усіх сучасних засобів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі : підручник. К.: ВЦ «Академія», 2012. 312 с.
2. Українська література: 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf>
3. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі. К.: Проза 1995. 256 с.
4. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середній школі : навч. посіб. К.: Ленвіт, 2000. 384 с.

УДК 372.881.111.1

**МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ З ІСПАНСЬКОЇ МОВИ НА БАЗІ АНГЛІЙСЬКОЇ
ЯК ОСНОВНОЇ В СТАРШИХ КЛАСАХ**

Каніболоцька Ольга Анатоліївна

к.пед.н., доцент

Педенко Катерина Андріївна

студентка

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: У дослідженні розглядається питання про використання компаративного/співставного підходу до вивчення другої іноземної мови в опорі на знання та вміння старшокласників з основної іноземної мови. Автором охарактеризовано та представлено особливості формування граматичної компетентності старшокласників з другої іноземної мови (іспанської), враховуючи досвід вивчення основної іноземної мови (англійської). Зазначено, що формування іншомовної комунікативної компетентності старшокласників із застосуванням компаративного підходу розглядається як цілісна, відкрита, інтегративна, багаторівнева, мобільна система, що відповідає соціальним та освітнім вимогам.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, граматична компетентність, основна/друга іноземна мова, компаративний підхід, старшокласник.

У методиці викладання другої іноземної мови накопичено значний теоретичний та практичний досвід (А.Будько, Г.Вороніна, В. Горина, Б.Лапідус, Б. Лебидінська, О. Палій та ін.). У цих роботах досліджено методику навчання мовного матеріалу в говорінні, активного й пасивного лексичного мінімуму, граматичної компетентності. Незважаючи на увагу вчених-методистів до

питань викладання другої іноземної мови, ми можемо констатувати, що на теперішній час недослідженими залишаються проблеми розробки методики вивчення другої іноземної мови з опорою на першу іноземну мову. Ефективність навчального процесу в значній мірі обумовлюється наявністю сучасної навчально-методичної бази, а саме наявність підручників, які адресувались би саме для навчання другої іноземної мови (далі ІМ2) з урахуванням особливостей змісту основної / першої іноземної мови (далі ІМ1) і досвіду учнів [1].

Об'єктом дослідження є формування граматичної компетентності учнів старших класів. Граматика – це система об'єктивно діючих правил щодо утворення слів і словосполучень слів у реченні, які організують мовлення. Оскільки мова є засобом відображення дійсності, то граматику відображає об'єктивні відношення і зв'язки між предметами та явищами навколишнього світу. Щоб знати граматику, необхідно вивчити певну сукупність теоретичних відань, а оволодіти граматику означає навчитися застосовувати правила на практиці [2]. Тому, оволодіння граматичної компетентності іноземної мови повинно означати практичне оволодіння структурними явищами мови, набуття вміння вживати їх у мовленні та розуміти при сприйманні чужої мови.

Для аналізу пропонуємо підручник Francisca Castro Viúdez, Ignacio Rodero Díez, Carmen Sardinero Francos «Nuevo español en marcha. Curso de español como lengua extranjera». Цей підручник розраховано на вивчення іспанської мови учнями старших класів, у яких це друга іноземна мова. Вибір текстів для аналізу граматичного складу обумовлений принципом відповідності до граматичних тем які були вивчені з ІМ1 (англійської) в попередніх класах. Загальний зміст підручника можемо розглянути за наступною таблицею, де представлено порівняння граматичних тем з автентичним підручником Spotlight (2-9 класи)

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми, що означає можливість

вивчення якоїсь теми інтегровано, наприклад, Україна + Іспаномовні країни, Шкільне життя + Робота і професії. Зупинімося докладніше на лексичному аспекті у програмі з іноземних мов для 10 класів завдяки тому, що порівнюватися із програмою буде саме підручник для 10 класу. Через те, що навчальна програма є рамковою, вона передбачає та надає можливість учителю підбирати зміст кожної теми та порядок її вивчення. Звернемо увагу на граматичний аспект у програмі іноземної мови для 10-11, що буде порівнюватись з шкільною програмою англійської мови за 2-9 класи представлено у Таблиці 1.

Таблиця 1

Зміст граматичних тем за підручниками для другої іноземної мови (іспанська) та першої іноземної мови (англійська)

АНГЛІЙСЬКА МОВА – ІМ1	ІСПАНСЬКА МОВА – ІМ2
Spotlight (2-9 класи)	Nuevo español en marcha. Curso de español como lengua extranjera
2 клас	10 клас (A1)
The verb "to be" and the forms of the verb "to be" in the present tense to be going to	Verbos de conjugación individual ser / estar
Have got structure	Pronombres personales
definite and indefinite articles	Frases interrogativas
Modal verb can	Preguntas: dónde, qué, quién, cuándo, etc.
The present simple tense	Adjetivo.
Demonstrative pronouns this, these, that, those	Preposiciones a, de, con, sobre, por.
Present Continuous tense	Construcción impersonal con el verbo haber
3 клас	
The Past Simple Tense	Presente de Indicativo
Prepositions of place	Verbo tener Tener que + construcción infinitivo
The future simple tense	Adjetivos demostrativos
Modal verb "should"	Artículo y sus funciones. El verbo venir. Oposición a ir / venir
4 клас	
Time prepositions on, in, at, after, before	Construcción ir a + infinitivo.
Comparison of short adjectives	Características del uso del verbo gustar + inf.
Comparison of long adjectives	Imperativo afirmativo
5-6 клас	
Present Simple and Present Continuous	Poder + inf

Quantity expression: a lot of, many, much, little, a little, few, a few	Gerundio. Gerundio construcciones estar + gerundio (+ pronombres reflexivos)
Using the verbs must and have to express the obligation	Presente de Indicativo
Past Simple Passive	Pretérito Indefinido
Passive voice. Present Simple Passive	ponerse+infinitive ir a + infinitivo
Comparative and superlative adjectives.	El grado de comparación de los adjuntos
Used to. States and habits in the past	Pronombres indefinidos y pronombres negativos.
The past perfect tense.	Pretérito Imperfecto de Indicativo
7-8 клас	
Present Simple / Present Continuous State verbs Present Perfect Continuous Present Perfect Simple, Present Perfect Continuous	Pronombres personales (formas preposicionales) _____
Past Simple, Past Continuous, Past Perfect Past Perfect Continuous, Past Perfect Would, used to Be used to/get used to	Verbos reflexivos - conjugación acabar de + infinitivo, al + inf
Future Continuous Future Simple/to be going to Future Perfect	Pretérito Perfecto
Conditional 0 Conditional 1 Conditional 2 The Passive Voice (Present simple/Present Continuous) Passive Voice. Present Perfect/Past Simple/Past Continuous The Passive Voice. Future Simple/Conditionals/ Modals	La construcción gramatical me gustaría + inf. - para expresar la acción deseada La construcción gramatical me gustaría + inf. - para expresar la acción deseada Comparación de adjetivos y sustantivos
9 клас	
Adverbs. Degrees of comparison. Adverbs with 2 forms and Different in meaning	Pronombres indefinidos alguno, algo, alguien y pronombres negativos ninguno, nada, nadie
Infinite forms of the verb. Full and bare Infinitive Complex Object. Forms of the infinitive. Gerund	Presente de Subjuntivo _____
Modal verbs	Futuro Imperfecto Condicional

Отже, за даною таблицею можемо зробити висновок, що у процесі аналізу підручників з ІМ1 та ІМ2, можемо сказати, що граматичні теми у деяких випадках співпадають (у таблиці виділено темним кольором). Деякі теми з іспанської мови ІМ2 10 класи вже були вивчені на уроках англійської мови як ІМ1 в 7-9 класах. Саме такий результат і дає можливість для навчання ІМ2

спираючись на граматичний досвід з ІМ. Таким чином, доходимо висновку, що підручники з ІМ2 (іспанської), які запропоновані, містять посилання на знання з ІМ1 (англійської), присутні теми, які допомагають при вивченні іспанської мови і мають вплив при процесі формування іншомовної граматичної компетентності старшокласників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каніболоцька О. А. Методика формування компенсаторної компетенції студентівфілологів у вищій школі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 175–177.

2. Навчання студентів іноземної мови як другої з опорою на попередній лінгвістичний досвід з основної іноземної мови. *Сучасні технології навчання іноземних мов у вищій школі: навчальний посібник* / Укладачі: Морошкіна Г.Ф., Ружин К.М., Каніболоцька О.А. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. С. 109 - 117

УДК 330.45.56

**ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ
(ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ**

Кізім Світлана Степанівна,

к. п. н., доцент

Люльчак Світлана Юрївна

к. п. н., доцент

Грабійчук Тетяна Романівна,

Студентка

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

Анотація: Впровадження електронного навчання в освітню практику ЗП(ПТ)О відкриває нові можливості для організації і вдосконалення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Саме застосування технології електронного навчання, здатне активізувати професійну діяльність кваліфікованого робітника у напрямі забезпечення самоаналізу, саморегулювання, особистісного і професійного саморозвитку та самореалізації у викладанні предметів професійної підготовки для майбутніх кваліфікованих робітників.

Використання технології електронного навчання буде ефективним лише за умов дотримання наступних психолого-педагогічних умов: врахування психолого-фізіологічних і психологічних особливостей учнів; оптимальне співвідношення та узгодженість з цілями освітнього процесу, змістовність та узгодженість використання ІКТ в процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Ключові слова: електронне навчання, професійна (професійно-технічна) освіта, професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників, заклади професійної (професійно-технічної) освіти.

Розвиток інформаційного суспільства актуалізує завдання розроблення та впровадження у професійну освіту всіх рівнів і профілів сучасних високоефективних методів навчання в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Особливості професійної підготовки потребують розробки та впровадження специфічних електронних освітніх ресурсів, які застосовуватимуться у освітніх закладах.

Як зауважує А. Литвин, науково-методичне забезпечення професійної підготовки у ЗП(ПТ)О включає комплекс організаційно-методичних аспектів: професійно спрямоване навчання; розвиток професійно орієнтованих інформативних умінь; професійна підготовка засобами Інтернету; розроблення і впровадження електронних освітніх ресурсів; комп'ютерно орієнтована діагностика якості підготовки тощо [3]. Ефективним є поєднання традиційних та інноваційних форм і методів з використанням ІКТ. Однією з таких освітніх інновацій у освітньому процесі ЗП(ПТ)О сьогодні є впровадження технології електронного навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників. За цих умов у наукових колах останніми роками активно обговорюється та досліджується питання сутності «електронного навчання» у системі професійної (професійно-технічної) освіти.

З'ясовано, що питання наукового забезпечення електронного навчання, його проблеми та напрями вивчення знайшли своє відображення в дослідженнях В. Бикова, М. Жалдака та ін. Окремі аспекти відкритого навчання, організаційно-педагогічні засади підготовки фахівців в умовах електронного навчання відображено в працях Д. Бодненко, Т. Десятова, С. Лисенко, В. Лугового та ін.

На основі праць зазначених науковців, зауважимо, що у світі електронне навчання (e-learning) розвивається досить активно, чому сприяє підвищений попит на освітні послуги та рівень розвитку ІКТ. Найбільше користувачів електронного навчання налічується в США та Канаді. Серед Європейських країн лідерами є Великобританія, Германія, Італія та Франція.

Експерти ЮНЕСКО вважають, що для відповідності кваліфікації

працівників до рівня інформаційного суспільства, необхідне впровадження в освітній процес електронного навчання, що орієнтує учнів на новий стиль освіти та сприяє розвитку їх умінь та навичок для подальшого навчання протягом усього життя [9].

Згідно з заявою голландського центру з вищої освіти політичних досліджень «Міжнародне порівняльне дослідження на сьогодні і майбутнє використання ІКТ у вищій освіті» подібна статистика в європейських країнах не ведеться, європейські викладачі дивляться на Інтернет-технології навчання скептично, «від швидкого впровадження електронного навчання у європейських викладачів виникає розчарування» [9].

Як зазначає С. Семеріков розвиток електронного навчання відбувався на трьох етапах [45, с.103-105]:

Перший етап (20-50-ті роки ХХ століття) охоплює період з моменту появи електромеханічних комп'ютерів до широкого впровадження електронних комп'ютерів. Цей етап характеризується застосуванням різних механічних, електромеханічних та електронних індивідуалізованих пристроїв, за допомогою яких подавався навчальний матеріал та виконувався контроль і самоконтроль знань технологія програмованого навчання).

Другий етап охоплює період 50-80-х років минулого століття та пов'язаний з широким впровадженням цифрової техніки у практику. Ключовими термінами цього періоду стали інтелектуальні навчаючі системи, комп'ютерно-орієнтовані системи навчання, комп'ютерна підтримка навчального процесу, комп'ютерні системи контролю знань. В цей період була створена велика кількість спеціалізованого програмного забезпечення – автоматизованих навчальних систем PLATO, Coursewriter, Tutor та інші. Цьому сприяли очевидні переваги електронних комп'ютерів над електромеханічними – наявність пам'яті для зберігання навчальних матеріалів, висока швидкість опрацювання та розрахунків, більш широкі засоби для перегляду навчальних матеріалів та багато інших. Головним недоліком розробок цього періоду була їх стаціонарність та автономність, пов'язана з використанням «великих»

обчислювальних машин або, в кращому випадку, зв'язаних з ними терміналів. Також було важко реалізувати обмін освітніми ресурсами та послугами між великою кількістю користувачів.

Третій етап (з 80-х років минулого століття) розпочався з появою комп'ютерних мереж та персональних комп'ютерів. Виключно потужний імпульс у розвитку освітніх технологій пов'язаний з використанням глобальної мережі Інтернет. Використання спільних та розподілених ресурсів, Вебтехнологій, віддалений доступ до навчальних матеріалів забезпечив суттєве підвищення ефективності професійної підготовки, її доступності та масовості. Мережні технології, висока якість та підвищення апаратного забезпечення уможливили створення професійних середовищ та систем для надання освітніх послуг і реалізації різних видів формальної (організованої) та неформальної (спеціально не організованої) освіти. Ключовими термінами цього періоду є Інтернет, Вебкурси, гіпертекст, віртуальне навчання, віртуальний університет, неперервна освіта, навчання протягом усього життя, дистанційне навчання, електронне навчання та мобільне навчання.

Наведемо декілька тлумачень поняття «електронне навчання»:

Марк Розенберг (Marc Rosenberg) дав таке тлумачення терміну e-Learning: e-Learning – використання Інтернет-технологій для надання широкого спектра рішень, що забезпечують підвищення знань та продуктивності праці; e-Learning базується на трьох основних принципах: робота здійснюється по мережі; доставка навчального контенту кінцевому користувачу здійснюється за допомогою комп'ютера з використанням стандартних Інтернет-технологій [57, с. 10].

Актуальною вважаємо думку Еллісон Роззетт (Allison Rossett), яка визначає e-Learning так: Web-навчання (WBT) або електронне навчання, або онлайн навчання – це є підготовка кадрів, що знаходиться на сервері або на комп'ютері, який підключений до мережі Інтернет (World Wide Web) [10].

Фахівці ЮНЕСКО вважають, що e-Learning – це навчання за допомогою Інтернет і мультимедіа [8, с. 7].

За В. Биковим, електронне навчання – це різновид дистанційного навчання, за яким учасники і організатори навчального процесу здійснюють переважно індивідуалізовану взаємодію як асинхронно, так і синхронно у часі, переважно і принципово використовуючи електронні транспортні системи доставки засобів навчання та інших інформаційних об'єктів, комп'ютерні мережі Інтернет/Інтранет, медіа навчальні засоби та ІКТ [20].

На думку С. Семерікова електронне навчання є інноваційною технологією, спрямованою на професіоналізацію та підвищення мобільності тих, хто навчається, і на сучасному етапі розвитку ІКТ воно може розглядатися як технологічна основа фундаменталізації освіти [45, с. 109-110].

Останнім часом все більшого поширення набуває термін електронного навчання 2.0. Термін електронного навчання 2.0 відображає тенденції в сфері організації електронного навчання, пов'язані з використанням технологій Веб 2.0. На відміну від електронного навчання, що припускає використання дистанційних курсів, які пропонуються студентам з метою проведення процесу навчання, електронне навчання 2.0 припускає використання засобів Веб 2.0: блоги, вікі, підкасти, соціальні мережі тощо [14].

Спираючись на зазначені характерні риси і принципи електронного навчання, В. Кондитеренко вказує такі його специфічні якісні властивості:

1) гнучкість і адаптивність навчального процесу до потреб і можливостей учнів, які, в основному не відвідують регулярних занять, а працюють у зручній (як для викладача, так і для студента) для такої роботи час у зручному місці й зручному темпі;

2) модульність побудови навчальних програм;

3) нова роль викладача: викладач координує навчально-пізнавальний процес, коригує курс, який викладає, керує навчальними проектами, перевіряє поточні завдання, консультує при складанні індивідуального навчального плану, управляє навчальними групами взаємопідтримки;

4) спеціалізовані форми контролю якості навчальних досягнень: традиційні формами контролю якості освіти та дистанційні (співбесіди,

практичні, курсові та проектні роботи, екстернат, робота в середовищі комп'ютерних інтелектуальних тестових систем тощо);

5) використання спеціалізованих засобів навчання [4].

У зв'язку з тим, що електронне навчання в останні роки набуває все більшої популярності, виникає необхідність у стандартизації підходів до створення засобів електронного навчання.

Як зазначає, С. Семеріков виділяє елементи системи електронного навчання, що є спільними з дистанційним [6]:

– змістові об'єкти: навчальний матеріал поділений на модулі, що містять об'єкти різної природи – текст, графіку, зображення, аудіо, анімацію, відео тощо. Як правило, вони зберігаються в базі даних і доступні в залежності від потреб суб'єктів навчання. Результатом є індивідуалізація навчання – студенти отримують лише те, що їм потрібно, засвоюючи знання у бажаному темпі;

– спільноти: студенти можуть створювати Інтернет-спільноти для взаємодопомоги та обміну повідомленнями;

– експертна онлайн-допомога: викладачі або експерти (інструктори з курсу) доступні в мережі для проведення консультацій, відповіді на питання, організації обговорення;

– можливості для співпраці: за допомогою відповідного програмного забезпечення можна організувати онлайн-конференції, спільну роботу над проектом учнів, географічно віддалених один від одного;

– мультимедіа: сучасні аудіо- та відеотехнології подання навчальних матеріалів з метою стимулювання прагнення учнів до набуття знань та підвищення ефективності навчання.

Як зазначає С. Шляхтина до переваг навчання, що проводиться з використанням технологій електронного навчання відносять:

1. Персоніфікація. Слухач навчання, що проводиться з використанням технологій електронного навчання, може самостійно: визначити швидкість вивчення навчального матеріалу; визначити, коли він хоче проходити навчання; визначити які саме розділи навчального матеріалу і в якій послідовності йому

необхідно вивчити.

2. Можливість проходження навчання без відриву від виробництва.

3. Можливість комбінування навчального контенту для формування різноманітних навчальних програм, адаптованих під конкретного учня.

4. Можливість отримати набагато більше інформації необхідної для оцінки знань, навичок і умінь, отриманих у результаті проведеного навчання. У тому числі: час витрачається на питання, кількість спроб, питання або завдання, які викликали найбільші труднощі і т.д. Наявність такої інформації дозволяє набагато гнучкіше управляти проведеним навчанням.

5. Вартість. Незважаючи на необхідність високих початкових інвестицій, навчання, яке проводиться з використанням технологій електронного навчання, виявляється значно дешевшим порівняно з традиційним очним навчанням.

6. Використання широкого діапазону різноманітних засобів навчання. Всі ці кошти можуть бути використані і при проведенні традиційного очного навчання, але частіше всього цього не відбувається, а електронне навчання вимагає обов'язкового їх використання. У результаті цього навчання, яке проводиться з використанням технологій електронного навчання, виявляється найчастіше більш ефективним в порівнянні з традиційним очним навчанням.

7. Можливість його використання для проведення навчання осіб, які мають обмежені можливості.

8. Надання доступу до якісного навчання особам, за тим, чи інших причин, які не мають можливості навчатися у традиційній очній формі. Наприклад, в місці їх проживання немає якісного навчального закладу.

9. Побудова ефективної системи управління навчанням, побудованої на можливості збору значно більшої інформації про проходження навчання слухачем в порівнянні з традиційним очним навчанням...» [1, с.45].

До недоліків навчання, що проводиться з використанням технологій електронного навчання, вчені відносять:

1. Складність внесення оперативних змін, у випадку якщо навчання вже почалося.

2. Необхідність формування додаткової мотивації у слухачів навчання, що проводиться з використанням технологій електронного навчання, порівняно з іншими формами навчання.

3. Необхідність високих інвестицій при побудові середовища електронного навчання.

4. Висока залежність від технічної інфраструктури. Збій в інфраструктурі може привести до зниження ефективності чи взагалі зриву навчання.

5. Відсутність достатньої кількості фахівців у сфері технологій електронного навчання.

6. Високі інвестиції на внесення змін у навчальний контент [1, с.45].

Швидкий розвиток принципово нового напрямку в освітній сфері неминуче привів до появи великої кількості проблем. Швидкість подальшого розвитку технологій електронного навчання багато в чому залежить від того, наскільки успішно будуть вирішені існуючі на сьогодні проблеми. Можна виділити наступні основні проблеми в сфері технологій електронного навчання:

– проблема визначення еквівалентності дистанційних курсів і визнання дистанційної освіти на ряду з традиційним очним освітою;

– мовна проблема при імпорті (експорті) освіти. Дистанційні курси розроблені на одній мові, зажадають значних інвестицій для їх перекладу на іншу мову, включаючи необхідність врахування соціальних, культурологічних та інших особливостей регіону, де буде проводитися навчання з використанням технологій дистанційного навчання;

– нерівномірний розвиток інформаційних технологій, особливо, в частині каналів передачі даних. Недостатня пропускна спроможність каналів передачі даних серйозно обмежує можливість застосування засобів електронного навчання;

– відсутність достатньої кількості фахівців у сфері технологій електронного навчання, що володіють необхідним рівнем компетенції;

– висока вартість розробки і підтримки в актуальному стані дистанційних курсів;

– різниця в часі в разі проведення дистанційного навчання на великих територіях. Особливо актуальним це стає при використанні засобів електронного навчання, що функціонують в режимі реального часу;

– велика кількість оман, які супроводжують навчання, що проводиться з використанням технологій електронного навчання, сформувався, в тому числі, через велику кількість організацій, що використовують технології дистанційного навчання, але не володіють належною компетенцією в даній сфері [7, с.16].

На основі аналізу зазначених праць, можемо зробити висновок, що необхідною умовою для підготовки кваліфікованих робітників в ЗП(ПТ)О в умовах застосування технологій електронного навчання є організація такої взаємодії всіх учасників освітнього процесу, яка забезпечила б оволодіння майбутніми кваліфікованими робітниками певним набором професійних знань, умінь і навичок. Одним із шляхів вирішення зазначеної проблеми вчені вважають створення та використання засобів електронного навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Биков В.Ю. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць / Редрада. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – № 9(16). – С. 9-16

2. Білоусова Л. І. Візуалізація навчального матеріалу з використанням технології скрайбінг у професійній діяльності вчителя / Л. І. Білоусова, Н. В. Житеньова // Фізико-математична освіта. – 2016. – Вип. 1. – С. 39–47.

3. Білошапка Н. М. Скрайбінг як технологія візуалізації навчального матеріалу в роботі вчителя / Н. М. Білошапка / Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті: збірник матеріалів VI-ї Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, м. Кропивницький, 19-20 квітня 2018 р. / За відп. ред. М. І. Садового. – Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. – 132 с.

4. Грабійчук Т. Р. Особливості використання хмарних технологій для створення електронних освітніх ресурсів / Т.Р. Грабійчук // Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: зб. наук. пр. – Вип. 13 (16) / редкол.: Р.С. Гуревич (голова) [та ін.]; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2020. – 202 с.

5. Гуржій А. М. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів / А. М. Гуржій, В. В. Лапінський [Електронний ресурс] // Інформаційні технології в освіті. – 2016. – № 15. – С. 30–37. – Режим доступу: <http://ite.kspu.edu/issue-15/p-30-37>

6. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://www.kpi.kharkov.ua/users/files/dividnik.pdf>.

7. Досвід учителів України з використання хмарних сервісів у системі загальної середньої освіти : збірник наукових праць / за заг. ред. С. Г. Литвинової. – Київ. : Компринт, 2016. – 310 с.

8. Олефіренко Н. В. Вимоги до електронних дидактичних ресурсів для початкової школи / Н. В. Олефіренко // Інформаційні технології в освіті. – 2012. – Вип. 12. – С. 73-82. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo_2012_12_14

9. Videoscribe [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.videoscribe.co/en>.

УДК 376 (045)

**ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ
ВИХОВАТЕЛЯ ЛОГОПЕДИЧНИХ ГРУП ПРИ ПОРУШЕННЯХ
ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ З ФФНМ**

Кузнєцова Оксана Вікторівна

викладач логопедії
Бериславського фахового педагогічного
коледжу імені В.Ф.Беньковського
Херсонського державного університету
Аспірантка кафедри
педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини, Україна

Анотація. У статті розкрито специфіку корекційно-розвиткової роботи вихователя логопедичних груп про порушеннях фонематичних процесів у дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення.

Ключові слова: Корекційно-розвиткова робота, фонематичні процеси, фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення, мовленнєві порушення, вихователь логопедичних груп.

На сучасному етапі розвитку освіти окреслюються нові завдання вихователів логопедичних груп. Особливо велике значення надається особливостям корекційно-розвиткової роботи логопеда та вихователя. З метою визначення ролі вихователя логопедичних груп у логопедичній роботі з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення було проведено дослідження з вересня 2021 року по грудень 2021 року на базі ЗДО компенсуючого типу (ясла-садок) №1 «Гвоздичка» м. Нова Каховка Херсонської області. Дослідженням було охоплено 10 дітей віком від 4-5 років середньої групи.

На початку дослідження було проведено обстеження стану сформованості фонетико-фонематичних процесів у дітей-логопатів за спеціальною програмою Ю.Рібцун з розвитку мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення (ФФНМ).

Дослідження складалося з констатувального етапу, який проводився в такій послідовності:

- обстеження стану сформованості фонетичних процесів у дітей-логопатів;
- визначення рівня сформованості фонематичних процесів;
- визначення напрямку корекційної роботи.

На констатувальному етапі дослідження обстеження варто було починати саме з фонетичної складової мовлення, адже матеріалом для вивчення фонематичної складової мовлення слугували дані щодо стану сформованості у дітей звуковимови та складової структури.

Згідно моніторингу мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку визначено критерії оцінювання сформованості фонетико-фонематичних процесів у дошкільників[1 с. 213].

Таблиця 1

Критерії оцінювання стану сформованості фонетичних процесів

№ з/п	Критерії оцінювання	Бали	Стан сформованості ФФНМ
1.	Вимова звуків рідної мови сформована правильно. Звуки вимовляються самостійно як ізольовано так і в складах, словах, фразах та віршах.	3	Високий
2.	Вимова звуків відбувається як за наслідуванням так і самостійно як ізольовано так і в складах, словах, але є деякі утруднення вимови у фразах та віршах.	2	Середній
3.	Вимова звуків відбувається лише за наслідуванням.	1	Низький

Таблиця 2

Обстеження стану сформованості фонетичних процесів

№ з/п	Ім'я дитини	Вік	Вимова звуків [Л], [Р], [С], [Ч], [Ш], [Щ], [Ц], [Ж]										Оцінка в балах
			Ізольовано		У складах		У словах		У фразах		У віршах		
			н.	с.	н.	с.	н.	с.	н.	с.	н.	с.	
1	Денис З.	5р.	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	2
2	Захар І.	5р.	+	-	+	-		-	-	-	-	-	1
3	Костянтин П.	5р.	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	2
4	Марія М.	5р.	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	2
5	Богдан П.	5р.	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	2
6	Софія Р.	5р.	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
7	Марк Р.	5р.	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	2
8	Ілля Р.	5р.	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	2
9	Аліса К.	5р.	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
10	Семен М.	5р.	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1

Стан звуковимови: де *н* - позначає, що фонетичний матеріал дитині пропонується відтворювати за наслідуванням, *с*. – самостійно.

Таблиця 3

Стан сформованості фонетичних процесів

Рівень розвитку	Дослідницька група	%
Високий рівень	0	0 %
Середній рівень	6	60 %
Низький рівень	4	40%

Початкові дані про стан сформованості фонетичних процесів

■ Високий рівень ■ Середній рівень ■ Низький рівень

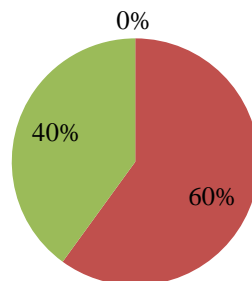

Рис.1 Співвідношення початкових даних про стан сформованості фонетичних процесів.

При визначенні стану сформованості фонетичних процесів, ми, дійшли висновку, що 40% із досліджуваних дітей мають низький рівень звуковимови, 60% середній та 0% — високий.

Важливим елементом констатувального етапу було визначення рівня сформованості фонематичних процесів. Дослідження фонематичної системи мовлення включало вивчення:

1. фонематичного сприймання на перцептивному рівні;
2. фонематичних уявлень;
3. операції ймовірного прогнозування на фонологічному рівні.

Для визначення рівня сформованості було виокремлено критерії оцінювання згідно моніторингу мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку[1, с.218].

Таблиця 4

Критерії оцінювання рівня сформованості фонематичних процесів

№з/п	Критерії оцінювання	Бали	Рівень розвитку звукової сторони
1	Правильна, чітка вимова всіх звуків рідної мови. Вміння диференціювати звуки.	3	Високий
2	Нестійка і недостатня чіткість звуковимови і диференціації звуків	2	Середній
3	Дефекти у вимові звуків, відсутність їх диференціації. Уміння регулювати темп мовлення і дихання відсутнє.	1	Низький

Обстеження рівня сформованості фонематичних процесів

№ з/п	Ім'я дитини	Вік	Диференціація звуків								Оцінка в балах
			С Ш	З Ж	Ц Ч	С Щ	П Б	Т Д	К Г	Л Р	
1.	Денис З.	5р.	+	+	-	-	+	-	+	+	2
2.	Захар І.	5р.	-	-	-	-	-	-	-	-	1
3.	Костянтин П.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	+	3
4.	Марія М.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	+	3
5.	Богдан П.	5р.	+	+	+	+	-	+	+	+	2
6.	Софія Р.	5р.	+	-	-	+	+	+	+	-	2
7.	Марк Р.	5р.	+	+	+	+	+	+	-	-	2
8.	Ілля Р.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	+	3
9.	Аліса К.	5р.	+	-	-	-	-	-	-	-	2
10.	Семен М.	5р.	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Таблиця 6

Рівень сформованості фонематичних процесів

Рівень розвитку	Дослідницька група	%
Високий рівень	3	30 %
Середній рівень	5	50%
Низький рівень	2	20 %

Початкові дані рівня сформованості фонематичних процесів

Рис.2 Співвідношення початкових даних рівня сформованості фонематичних процесів

У цілому фонематичні уявлення дітей п'ятого року життя із ФФНМ

відповідають притаманній їм неправильній вимові, що пов'язано з недостатністю слухової уваги та слухового контролю за власним мовленням.

Початкові дані сформованості фонетичних та фонематичних процесів

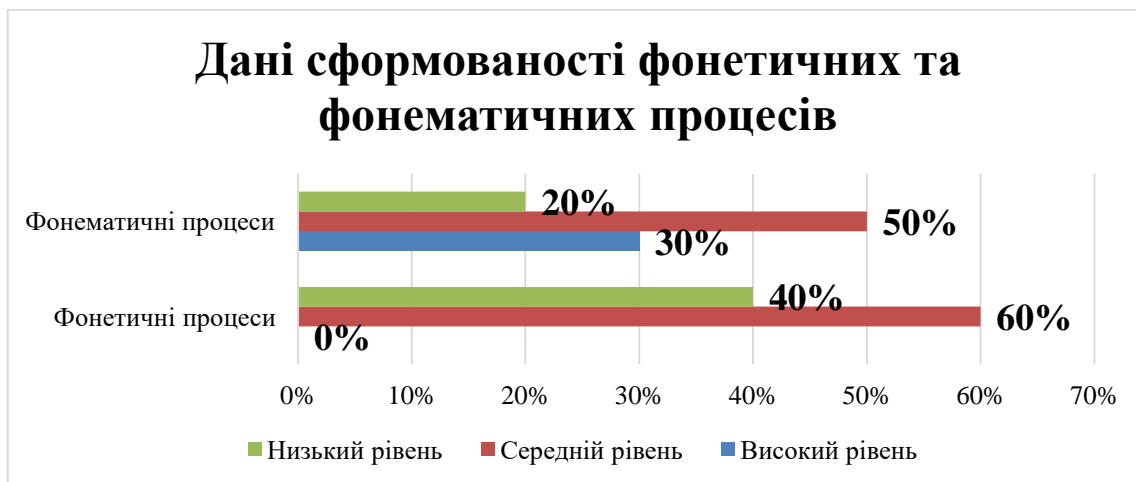

Рис. 3 Відсоткове відношення сформованості фонетичних та фонематичних процесів

На формувальному етапі дослідження було за завданням логопеда проведено на підготовчому етапі корекції та етапах автоматизації і диференціації звуків традиційні вправи на розвиток фонетико-фонематичних процесів мовлення та вправи з використанням нетрадиційних методів корекції мовлення, а саме: біоенергопластика з проспівуванням, фоноритміка на розвиток фонематичного слуху, кінезіологічні вправи та масаж біологічно активних зон.

Контролюючий етап проходив в такій послідовності:

- контрольне обстеження стану сформованості фонетичних процесів;
- обстеження рівня сформованості фонематичних процесів;
- визначення показників сформованості фонетико-фонематичних процесів при застосуванні нетрадиційних методів корекції мовлення;
- порівняння сформованості фонетико-фонематичних процесів у дітей середнього дошкільного віку.

Таблиця 7

**Контрольне обстеження стану сформованості фонетичних процесів
під час застосування нетрадиційних методів корекції мовлення**

№ з/п	Ім'я дитини	Вік	Вимова звуків [Л], [Р], [С], [Ч], [Ш], [Щ], [Ц], [Ж]										Оцінка в балах
			Ізольовано		У складах		У словах		У фразах		У віршах		
			н.	с.	н.	с.	н.	с.	н.	с.	н.	с.	
1	Денис З.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	2
2	Захар І.	5р.	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	2
3	Костянтин П.	5р.	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	2
4	Марія М.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	2
5	Богдан П.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	2
6	Софія Р.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	2
7	Марк Р.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	2
8	Ілля Р.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	2
9	Аліса К.	5р.	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	1
10	Семен М.	5р.	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	1

Таблиця 8

Контрольний стан сформованості фонетичних процесів

Рівень розвитку	Дослідницька група	%
Високий	0	0
Середній	8	80
Низький	2	20

Стан сформованості фонетичних процесів

Контрольні дані про стан сформованості фонетичних процесів

Рис.4 Співвідношення контрольних даних про стан сформованості фонетичних процесів

Таблиця 9

Контрольне обстеження рівня розвитку сформованості фонематичних процесів

№ з/п	Ім'я дитини	Вік	Диференціація звуків								Оцінка в балах
			С Ш	З Ж	Ц Ч	С Щ	П Б	Т Д	К Г	Л Р	
1.	Денис З.	5р.	+	+	-	+	+	-	+	+	2
2.	Захар І.	5р.	+	+	-	+	+	+	-	-	2
3.	Костянтин П.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	+	3
4.	Марія М.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	+	3
5.	Богдан П.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	+	3
6.	Софія Р.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	+	3
7.	Марк Р.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	+	3
8.	Ілля Р.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	+	3
9.	Аліса К.	5р.	+	+	+	+	+	+	+	+	3
10.	Семен М.	5р.	+	-	-	+	-	+	-	-	2

Таблиця 10

Рівень сформованості фонематичних процесів

Кінцеві дані

Рівень сформованості	Дослідницька група	%
Високий рівень	7	70%
Середній рівень	3	30%
Низький рівень	0	0%

Кінцеві дані рівня сформованості фонематичних процесів

Рис.5 Співвідношення рівня сформованості фонематичних процесів.

Провівши дослідження, можна зробити висновок, що удосконалення фонетико-фонематичних процесів у дітей з ФФН під час корекційно-розвиткової роботи із застосуванням нетрадиційних методик корекції мовлення відбувається набагато ефективніше.

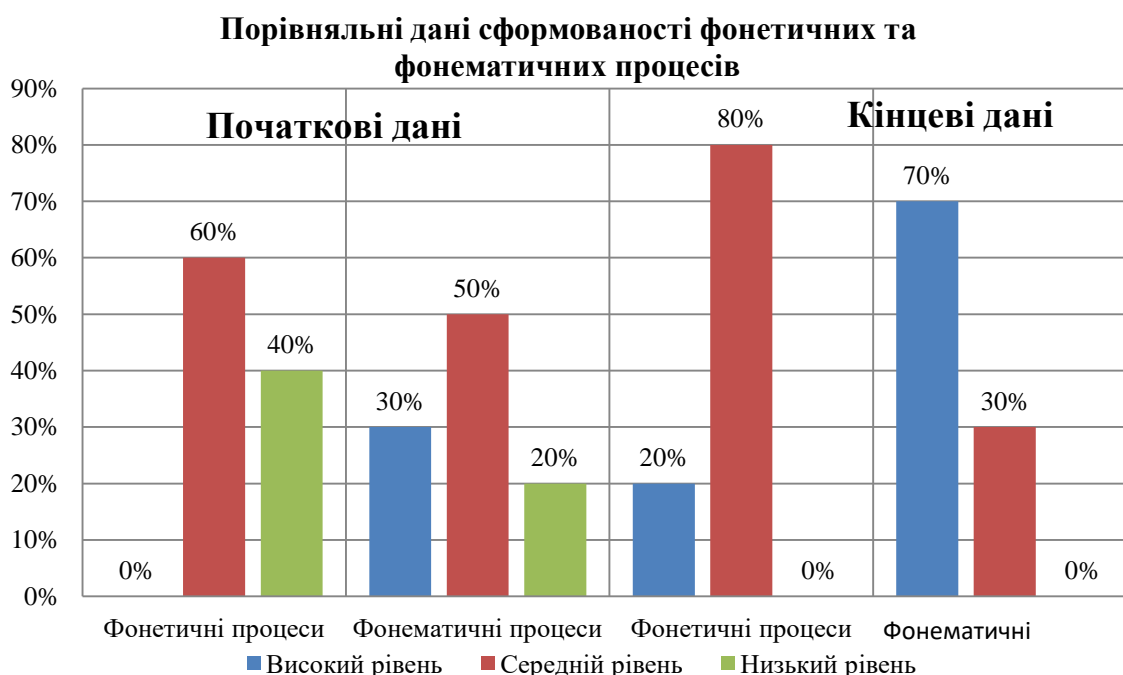

Рис.6 Відсоткове відношення кінцевих даних сформованості фонетичних та фонематичних процесів.

При обстеженні кінцевого рівня сформованості фонетико-фонематичних процесів у дітей старшого дошкільного віку нами було визначено, що завдяки проведенню вправ у поєднанні з нетрадиційними методами корекції мовлення

стан сформованості значно покращився. Як бачимо, на початковому етапі корекції низький рівень сформованості фонетичних процесів становить 40%, а фонематичних – 20%. В кінцевому результаті корекції ці показники змінюються фонетичні – 20%, фонематичні процеси до 0%. Також відбулося зростання середнього рівня сформованості фонетичних та фонематичних процесів. На початку дослідження високий рівень сформованості фонетичних процесів становив 0%, а рівень фонематичних – 30%, то в кінці рівень сформованості збільшився: фонетичні процеси – залишився без змін, фонематичні – 70%.

Отже, підібрані нами методи та прийоми корекційно-розвиткової роботи з використанням нетрадиційних методів є доцільними у застосуванні з дітьми середнього дошкільного віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рібцун Ю. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя з ФФНМ : програмно-методичний комплекс. Київ: Освіта України, 2012. 258 с.

КОНТРОЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ ОБУЧАЕМЫХ К САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Кулаева Залина Асланбековна,
преподаватель
Национальный университет
физического воспитания и спорта Украины
г. Киев, Украина

Аннотация: статья рассматривает новый подход к созданию резервной линии параллельного обучения в высшей школе. Закономерной реакцией педагогической системы на воздействие современного социума является смещение основного акцента в учебном процессе на самостоятельную работу студентов и межпредметную интеграцию. Создание комплексной системы организации самостоятельной работы студентов требует соблюдения шести определенного количества условий, необходимых для проектирования самостоятельно осуществляемой учебной деятельности.

Ключевые слова: педагогическая система, социум, межпредметная интеграция, самостоятельная работа студентов, рефлекслирующая деятельность, целостное единство, педагогическое условие.

Профессиональная адаптация и построение карьеры выпускника вуза являются важными условиями его профессионального развития, профессиональной и социальной востребованности. Содержание, формы и методы обучения обеспечивают мотивацию учебной деятельности, формирование самостоятельной творческой личности, способной к самообразованию и саморазвитию в постоянно изменяющихся условиях современного рынка труда.

Студенту необходимо быть задействованному в профессионально-направленной организованной учебной деятельности. Особенно важно

осознание содержательной стороны профессиональной деятельности и формирование осознанного позитивного отношения к ней. Если этот процесс ограничен схемой накапливания информации в рамках традиционного учебного процесса без дидактического моделирования самостоятельной познавательной и поведенческой активности, то формирование профессиональной готовности обучаемого будет успешнее, так как осуществляется необходимый переход внешних воздействий во внутренние, количества – в качество. В современном социуме необходимо, чтобы личностный модус человека, его потребности, интересы, убеждения, оценочные критерии способствовали формированию и регулировали нормальные общественные и профессиональные взаимоотношения. Воспитание методом конфликтов через «разрывы деятельности» создает такие модельные ситуации, в которых необходима поведенческая, информационная и психологическая активизация. Процесс развития личности осуществляется на основе социализации и саморазвития личности и механизма рефлексии. Формирование поведенческих основ, обеспечивающих эти процессы, является целью замкнутой дидактической системы построения учебной деятельности в формате самостоятельной работы, поскольку это позволяет осуществить программированный, информационно-личностный, поведенческий подход к обучению и воспитанию. При этом самостоятельная работа студентов базируется на следующих принципах:

- это внеаудиторная форма учебного процесса, навыки которой приобретаются аудиторно, под контролем преподавателя, идущая параллельно аудиторной форме учебной деятельности;
- это форма обучения, при которой преподаватель опосредованно руководит и контролирует учебную деятельность студентов средствами программированного контроля;
- при этой форме обучения каждый вид деятельности предполагает использование определённого алгоритма действий, предложенного преподавателем и скорректированного или составленного самим студентом в зависимости от индивидуально-личностных или иных характеристик;

- эта форма обучения позволяет применять интегрированный подход к изучению специальных дисциплин и лингвистических курсов;

- это форма обучения нуждается в применении инновационных обучающих технологий, так как нацелена на формирование профессиональной, поведенческой готовности обучаемых;

- эта форма обучения даёт возможность подготовки выпускника, владеющего профессионально-коммуникативными навыками на иностранном языке.

Обобщая требования к выпускникам современных вузов в рамках концепции модернизации высшего образования, необходимо обеспечить:

- комплексность подготовки, ориентированной на аналитическую деятельность, гибкую адаптацию к изменению содержания профессиональной деятельности;

- сформированность проблемного и оперативно-конкретного подхода к решаемым задачам;

- профессионально-творческая готовность;

- обладание профессиональной этикой и экономическим сознанием;

- коммуникативная готовность,

- сочетание профессиональных знаний и практических навыков и умений;

- знание всех норм документов и умение применять их для прикладных решений;

- осознанность необходимости непрерывного образования, самообразования;

- сформированность профессиональной ответственности, владение инновационной стратегией, тактикой и этикой.

Гуманизация экономики и общества предъявляет новые требования к структуре хозяйства, в сфере труда происходят кардинальные изменения. Работа в устойчивых институциональных рамках уходит в прошлое, что обусловлено следующими тенденциями:

- постоянной реструктуризацией экономики;
- развитием сферы высоких технологий, что ведет к совершенно новой организации и условиям труда.

Активное владение иностранным языком является одним из наиболее важных показателей личностного и профессионального развития студента. Профессиональная иноязычная компетенция студента в виде результата лингвистического образования учащихся неязыковых вузов формируется в ходе образовательного процесса через развитие интеграции иноязычных и профессиональных навыков и умений, что является основой формирования информационно-когнитивного блока. С точки зрения предметной ориентации иноязычные знания, получаемые студентами неязыковых специальностей, необходимы для формирования «лексикона специалиста» в определённой профессиональной области. Наращивание и интеграция предметно-ориентированных знаний выводят иноязычные знания на уровень абстрактного восприятия лингвистического материала.

Необходимость межпредметной интеграции опирается на тезис холистического подхода, который предполагает гетерархические связи организации дидактической системы наряду с иерархическими. Организация гетерархических взаимоотношений реализуется на уровне различных типов иноязычных знаний студентов. Наряду с предметно-ориентированными, абстрактными и метазнаниями существует тезаурусный уровень знаний студентов в области иноязычной компетенции. Основой понятия тезаурус является совокупность умений и сведений, необходимых для понимания определённой информации. Владение иностранным языком на уровне тезауруса предполагает коммуникативную, культурную и научную компетентность обучаемого. В рамках интеграции различных типов иноязычных знаний требуется разработка иноязычного тезауруса определённой предметной области. Иноязычный тезаурус представляет собой «совокупный ценностно-ориентированный продукт интеграции различных иноязычных и профессиональных знаний и служит выражением нормативных

интегрированных иноязычных вербальных и невербальных знаний, необходимых для развития иноязычной компетенции студента». Необходимо учитывать, что иноязычные знания становятся основой для формирования иноязычной компетенции при условии ориентации учащегося на постоянную когнитивную активность. В отличие от предметно-ориентированного, абстрактного и метауровня тезаурусный сочетает в себе разные типы иноязычных знаний и социальных ориентиров личности. При создании педагогических условий, способствующих развитию познавательной активности студентов, мотивации их иноязычной деятельности и креативной деятельности в целом иностранный язык является способом развития навыков социального и профессионального совершенствования у студентов. Само по себе знание иностранного языка не гарантирует высокого уровня образования. Оно является средством активизации когнитивной активности лишь в интегрированной системе, чётко ориентированной на мотивированную учебную деятельность в рамках программированного развивающего обучения.

В контексте деятельности обучаемого мы рассматриваем следующие характеристики уровней иноязычных знаний:

- предметно-ориентированные – определяют набор понятий, свойственных конкретной предметной области;
- абстрактные – обобщают предметно-ориентированные, включают конкретные речевые действия и мыслительные операции, связанные с анализами и синтезом иноязычных знаний;
- метауровень – обеспечивает формирование у учащихся навыков и умений систематизации, верификации, ранжирования, классификации, оценивания иноязычных знаний, что определяет эффективность использования иноязычных знаний в профессиональной деятельности;
- тезаурусный – фиксирует и активизирует способность студента к самостоятельному планированию и проектированию креативно-иноязычной и общепрофессиональной деятельности с позиций значимости полученных знаний, умений, навыков; он базируется на предметной и познавательной сфере

деятельности, что позволяет проконтролировать профессиональную подготовленность и профессионально-коммуникативные навыки у учащихся.

Все уровни иноязычных знаний формируют деятельностный блок системы иноязычной компетенции студентов, которые представлены четырьмя типами умений: предметно-конкретными, аналитико-системными, креативными и проективными. С позиций теоретической значимости для нашего исследования предметно-конкретные умения предполагают формирование предметно-ориентированных знаний по изучению и использованию лексикона специалистов. Аналитико-системные умения характеризуются обобщенностью, являющейся результатом способности обучаемого анализировать и систематизировать полученную информацию. Креативные умения переводят учащегося с уровня восприятия и производства иноязычной речи к творческой деятельности на основе метазнаний и процессов анализа, обобщения, систематизации, самооценки и корректировки. Проекттивные иноязычные умения развиваются в результате ценностно-ориентированной трансформации знаний всех типов на основе их интеграции и синтеза в сферу учебной и креативной деятельности студента. Они опираются на тезаурусные знания, отражающие сочетание предметного и личностного компонента учебно-познавательного процесса. Формирование проективных умений является глобальной целью обучения в высшей школе. Мы считаем, что это достигается главным образом за счёт эксплуатации параллельной обучающей линии – системы самостоятельной работы студентов - в режиме межпредметной интеграции. Развитие у обучаемого проективных иноязычных умений в профессиональной сфере определяет становление его профессиональной готовности и выбор коммуникативной политики в коллективном пространстве (см.схему1).

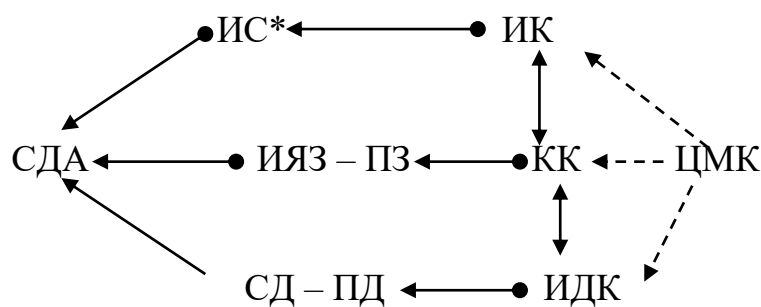

Схема1.

Четыре типа иноязычных умений в процессе самостоятельного деятельностного акта

*Примечание:

СДА – самостоятельный деятельностный акт

ИС – информационные средства

ИЯЗ – иноязычные знания

ПЗ – профессиональные знания

СД – способы деятельности

ПД – приемы деятельности

ИК – информационный компонент

ЦМК – ценностно-мотивационный компонент

КГ – когнитивный компонент

ИДК – инструментально-деятельностный компонент

Самостоятельный и деятельностный акт определяется деятельностно-мотивационным компонентом иностранного языка, обеспечивается информационными средствами через информационный компонент, объемом иноязычных и профессиональных знаний через когнитивный компонент и способами и приемами деятельности, освоенными обучаемым в процессе достижения поставленных целей через инструментально-деятельностный компонент. Педагогический аспект формирования иноязычных умений связан с проблемой управления процессом межпредметной интеграции для решения главной педагогической задачи – активизация процесса самообразования и самовоспитания личности за счёт повышения мотивации обучения и программирования обучающего процесса. Изучение иноязычной компетенции с

позиции системно-целостного анализа показывает, что это сложное явление, интегрирующее информацию, иноязычные знания, умения и ценностное отношение студента к данному процессу.

Предлагаемая нами дидактическая система самостоятельной работы студентов в режиме межпредметной интеграции специальных лингвистических дисциплин направлена на развитие мыслительных умений за счёт создания познавательного стиля деятельности учащихся и обеспечения диагностического, дифференцированного и индивидуального обучения и воспитания. Идентичные методы, применяемые в групповом обучении, могут быть продуктивными для одних обучаемых и сдерживающими – для других.

В опытно-экспериментальной программе обучения, были разработаны и апробированы способы повышения эффективности планирования и осуществления учебного процесса на основе индивидуального стиля учащихся на каждом этапе учебной деятельности. Опираясь на созданную во время разработки этого проекта модель обучения, мы предлагаем следующие фазы обучения, применение которых эффективно для студентов вузов:

- фаза опытного приобретения (конкретного опыта);
- фаза интерпретирующего опыта (рефлексивного восприятия);
- фаза абстрактного восприятия (формирование способности к целостному пониманию, выработке понятий, систематизации);
- фаза экспериментирующего опыта (перенос теории на практику для принятия решений, разрешения проблем, приобретения нового опыта).

Обучение в рамках предлагаемой модели самостоятельной работы студентов, основанное на непосредственно переживаемом опыте осуществляет дифференциацию учащихся по индивидуальному типу деятельности, учит проблемному, концептуальному мышлению.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Аверин, А.Н. Организация самостоятельной работы студентов на кафедре социальной работы/ А.Н.Аверин, О.В.Солодянкина// Самостоятельная работа студентов: модели, опыт, технологии / Под ред. М.Г. Савельевой. – Ижевск: Издательство «Удмуртский университет», 2009. — С. 23-31.
2. Акулова, Т.Н.Организация самостоятельной работы студентов Педагогического факультета в структуре компетентного подхода /Т.Н.Акулова, И.Г.Андреева //Компетентный подход как концептуальная основа современного образования: Сборник научных статей / Под ред. С.Л. Коротковой, С.В. Фроловой. – Саратов: ИЦ «Наука», 2010. – С. 31-33.
3. Архангельский, С.И. Учебный процесс в высшей школе и его закономерные основы и методы / С.И.Архангельский. – М.: Высшая школа, 1980. – 368 с.
4. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика: учеб.пособ. для вузов, рек. УМО РФ/Н.В.Бордовская, А.А.Реан – СПб.: Питер, 2011.
5. Бунтов, С.Д. О нормативно-правовом определении самостоятельной работы студентов / С.Д. Бунтов // Самостоятельная работа студентов: теоретические и прикладные аспекты. Сборник материалов международной научно-методической конференции / Под ред. А.А. Баранова, Г.С. Трофимовой. – Ижевск: Ижевский полиграфический комбинат, 2004. – 268 с.
6. Волженина, Н.В. Организация самостоятельной работы студентов в процессе дистанционного обучения: учебное пособие / Н.В. Волженина. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2008. – 59 с.
7. Гарунов, М.Г. Самостоятельная работа студентов / М.Г. Гарунов, П.И. Пидкасистый. – М.: Знание, 1978. — С. 45.
8. Диниц, Г.Н. Самостоятельная работа как средство профессиональной подготовки студентов: дис. ... канд. пед. наук / Г.Н. Диниц. М., 2003. – 176с. 86
9. Зимняя, И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании / И.А. Зимняя. // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 34-42.

10. Ильясов, И.И. Структура процесса учения / И.И. Ильясов. – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 200 с.

11. Карасаева, Х.О. Проблема самообучения в условиях реализации компетентностного подхода [Электронный ресурс] / Х.О. Карасаева. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/28_NIOXXI_2008/Pedagogica/35612.doc.htm.

12. Колзина, А.Л. Дидактическая игра как форма самостоятельной работы студентов при построении модели индивидуальной образовательной траектории / А.Л. Колзина // Самостоятельная работа студентов: модели, опыт, технологии / Под ред. М.Г. Савельевой. — Ижевск: Издательство «Удмуртский университет», 2009. — С. 121-127.

**ПРИНЦИПИ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ
КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ
ІНОЗЕМНИХ МОВ І КУЛЬТУР**

Майєр Наталія Василівна,
доктор педагогічних наук, професор
Київський національний лінгвістичний університет
м. Київ, Україна

Анотація: У публікації розкрито принципи компетентісного підходу (мінімізації для відбору змісту навчання; організації квазіпрофесійної методичної діяльності майбутніх викладачів) до формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур, які здобувають вищу освіту за другим (магістерським) рівнем, спеціальність 014 Середня освіта.

Ключові слова: викладач, іноземні мови і культури, креативна компетентність, компетентісний підхід, методичні знання і вміння, принципи

Креативною компетентністю, як здатністю реалізовувати креативне навчання в процесі формування у студентів професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності, майбутні викладачі іноземних мов і культур оволодівають під час вивчення навчальної дисципліни «Технології креативного навчання іноземних мов і культур» (освітньо-професійна програма «Французька мова і друга західноєвропейська мова, зарубіжна література, методика навчання іноземних мов і культур у закладах вищої освіти» (другий (магістерський) рівень освіти [1]).

Основними принципами компетентісного підходу до формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур визначаємо принцип мінімізації для відбору змісту навчання, принцип організації квазіпрофесійної методичної діяльності майбутніх викладачів.

Зміст навчання для формування креативної компетентності у предметному аспекті представлений темами і ситуаціями професійно-методичної діяльності майбутніх викладачів іноземних мов і культур, а в процесуальному – методичними знаннями і методичними вміннями як складниками цільової компетентності.

Відбір змісту навчання здійснюється за принципом мінімізації [2, с. 63], що зумовлює достатність і доступність відібраного змісту для формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур під час їхнього навчання у закладі вищої освіти та її розвитку в реальних умовах професійно-методичної діяльності впродовж життя. Керуючись цим принципом, зміст навчання в його предметному аспекті складають такі теми: теоретичні основи креативного навчання іноземних мов і культур; арт-технології креативного навчання іноземних мов і культур та прийоми їх використання для формування мовних видів іншомовної комунікативної компетентності; театральні технології креативного навчання іноземних мов і культур; технології навчання іншомовного креативного письма.

У межах відібраних тем у здобувачів вищої освіти формуються методичні знання про теоретичні основи креативного навчання іноземних мов і культур; цілі й завдання креативного навчання іноземних мов і культур; сучасні підходи до креативного навчання іноземних мов і культур; арт-технології креативного навчання іноземних мов і культур; прийоми креативного навчання іноземних мов і культур. Задля оволодіння методичними знаннями магістранти повинні залучатися до активної навчально-пізнавальної діяльності у різних формах організації освітнього процесу.

Відповідно до принципу організації квазіпрофесійної методичної діяльності майбутніх викладачів іноземної мови і культури моделюються типові ситуації професійно-методичної діяльності, в яких діє викладач у реальних умовах освітнього процесу (аналіз чинних програм і підручників з іноземних мов для закладів вищої освіти, конкретизація цілей креативного навчання, відбір навчального матеріалу, добір / розроблення креативних

прийомів, засобів навчання та контролю тощо).

Квазіпрофесійна діяльність як на практичних заняттях, так і в самостійній позааудиторній роботі, сприяє формуванню методичних умінь майбутніх викладачів організовувати креативне навчання іноземної мови і культури, а саме: формулювати цілі креативного навчання на різних етапах освітнього процесу; використовувати систему рівнів володіння іноземною мовою для конкретизації цілей, змісту навчання, відбору навчальних матеріалів і визначення прийомів креативного навчання на різних етапах освітнього процесу; використовувати арт-технології і прийоми креативного навчання іноземних мов і культур на різних етапах освітнього процесу; формувати іншомовну комунікативну компетентність студентів із застосування арт-технологій і прийомів креативного навчання.

Квазіпрофесійна методична діяльність магістрантів повинна бути особистісно значущою, сприяти розвитку їхньої індивідуальності, оригінальності, творчості та мотивації до креативного навчання іноземних мов і культур.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Майєр Н. В. Освітньо-професійна програма «Французька мова і друга західноєвропейська мова, зарубіжна література, методика навчання іноземних мов і культур у закладах вищої освіти». *Науково-методичний журнал «Іноземні мови»*. 2018. № 1. С. 36-40.

2. Тарнопольский О. Б., Кожушко С. П. Методика обучения английскому языку для делового общения: учебное пособие. Киев: Ленвит, 2004. 192 с.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Мартинюк Вікторія Валеріївна

Викладач-стажист кафедри
педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини, Україна

Анотація. У статті здійснено педагогічний аналіз проблеми формування національної ідентичності студентської молоді. Визначено поняття «національна ідентичність» як складову особистісної ідентичності студентської молоді. Схарактеризовано педагогічні проблеми формування національної ідентичності студентської молоді, зокрема, національну свідомість і самосвідомість, національне виховання та національну самоідентичність. Розкрито вплив вищої освіти на формування національної ідентичності у студентської молоді. Заклади вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства покликані віддати пріоритети формування національної ідентичності як складової частини світогляду студентської молоді.

Ключові слова: національна ідентичність, студентська молоді, педагогічні заклади вищої освіти, національна самосвідомість, педагогічна проблема, вища педагогічна освіта.

Уперше проблема національної ідентичності стає об'єктом наукового дискурсу в ХІХ столітті. Це було пов'язано з бурхливими процесами, що переживала Європа та Південна Америка, де виникали та ширилися рухи за звільнення від колоніальної залежності і з'являлися національні держави. Із середини 70-х років ХХ століття концепція національної ідентичності стала набувати все більшої ваги як відповідь на геополітичну ситуацію постколоніального світу, що постійно змінюється, та політичну активізацію

етнічних рухів у промислово розвинених країнах.

Проблеми національного виховання студентської молоді завжди були актуальними для педагогічної еліти України. Такі відомі українські діячі, як М. Драгоманов [10], М. Грушевський [8], Г. Ващенко [5] та інші дослідники звертають увагу у своїх роботах на особливе значення формування національних рис молоді. Дослідники виділяють головну особливість ідентичності – усвідомлення ролі і місця у суспільному житті та головні концепти національної ідентичності: історичну територію або рідний край, спільну мову, спільні міфи та історичну пам'ять, спільну культуру, єдині права та обов'язки для членів суспільства, спільну економіку, спільне бачення перспектив розвитку нації.

Пошук національної ідентичності є загальною історичною і соціокультурною тенденцією сучасного світу, що вступив у глобалізаційну фазу розвитку. Як зазначає, у своїй праці «Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку» С. Гантінгтон, 90-ті роки ХХ століття характеризувалися глобальним спалахом кризи ідентичності [6, с. 148].

Кількість наукових публікацій, конференцій та дослідницьких проектів (як правило, міжнародних і міждисциплінарних), у яких наявна ідея «формування» або «створення» нової національної (чи субнаціональної, цивілізаційної, європейської тощо) ідентичності, вражаюча.

Назвемо хоча б прізвища тих західних учених, чії спроби зафіксувати цю проблему, дати дискрипцію її складових, були найбільш плідними: Е. Сміт [17], Г. Люббе [14], П. Бергер [3], Е. Еріксон [11], Х. Лінц [13], З. Бауман [1], У. Бек [2], Р. Брюейкер [4] та ін., у працях яких розглядалися різні загальнотеоретичні аспекти проблеми ідентичності, такі як:

– ясне розуміння ідентичності, яке дозволяє зробити особисто-цілеспрямований вибір, реалізувати свій професійний потенціал. Цей аспект визначається індивідуальною структурою пріоритетів і цінностей [17].

– інтерперсональний аспект ідентичності складається із соціальних ролей і особової репутації, цей аспект ще називається «соціальною ідентичністю» [3].

– почуття власної ідентичності, її розуміння визначає життєві цілі і завдання індивіда, допомагає оформити йому життєвий шлях. Цей аспект поєднує в собі індивідуальний потенціал з індивідуальною метою, самоповагою і вірою у власні сили [4].

Найбільш розроблену концепцію національної ідентичності серед сучасних західних дослідників запропонували Е. Гелнер, Е. Еріксон та Е. Сміт. Спираючись на реальне розмаїття становлення етносів і націй, вони розглянули методологічні проблеми національної ідентичності в межах некласичної раціональності як рефлексії власного становлення і буття нації в єдності з досвідом переживання і розуміння.

Базовою працею з проблеми національної ідентичності, на яку здебільшого посилаються націологи, є монографія професора Лондонської школи економіки, провідного фахівця з питань виникнення й розвитку націй Ентоні Сміта [17].

За Е. Смітом, найголовнішими рисами національної ідентичності є:

- 1) історична територія або рідний край;
- 2) спільні міфи та історична пам'ять;
- 3) спільна масова, громадська культура;
- 4) єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів спільноти;
- 5) спільна економіка з можливістю пересуватись у межах національної території [17].

Е. Гелнер у своїй праці «Нации и национализм», національну ідентичність пов'язує з високим типом культури, яку поділяють усі громадяни незалежно від їхнього соціального стану. І головна роль у формуванні національної ідентичності належить культурі, в основі якої лежить єдина національна мова. На його думку, на значущість національної належності впливає не тільки об'єктивна соціальна реальність, але й низка суб'єктивних факторів – рівень освіти індивіда, ерудиція, рівень інтелектуального та духовного розвитку [7].

Таким чином, такі зарубіжні дослідники як С. Гантінгтон, Е. Сміт,

Е. Гелнер та ін. у своїх роботах торкалися означеної теми національної ідентичності, приділяючи увагу дослідженню історичного пізнання, в процесі якого відбувається розвиток історичного мислення, формування національної ідентичності особистості. Однак вони не торкалися проблеми національної ідентичності як чинника формування громадянськості студентської молоді. Бракує досліджень, в яких би достатньо повно і глибоко було розглянуто проблему формування національної ідентичності студентської молоді на основі цілісного концептуального висвітлення. Дискусійним залишається питання щодо особливостей національної ідентифікації студентської молоді, ототожнення її з національною свідомістю і самосвідомістю.

Для вітчизняних дослідників проблема національної ідентичності студентської молоді в контексті глобалізаційних процесів є відносно новою. У цьому зв'язку звернемо увагу на таку особливість сучасних теоретичних і дослідницьких напрацювань вітчизняних науковців порівняно із зарубіжними: якщо для західних дослідників концентрація їх наукового інтересу докола національного та етнополітичного різновидів ідентичності зумовлена передусім глобалізацією з її руйнівними наслідками для національних держав та етнічних культур, то в Україні – триваючими процесами національне державотворення.

Незважаючи на те, що становлення української держави зніціювало справжній дослідницький бум у сфері пошуку достеменною національної ідентичності, а проблема національної ідентичності студентської молоді лише нещодавно почала обговорюватися на концептуальному рівні у працях В. Огневюка [15], Д. Сладкого [16], К. Терещенко [20], В. Хомрач [21], Д. Гьокхан [9], з яких особливо слід відзначити такі дослідження М. Степико [19], Зенона-Євгена Когута [12], Н. Яковенко [24], М. Шульги [23], О. Шевченко [22], Р. Сопівника [18] з проблем етнічної та національної ідентичності в сучасному українському суспільстві, культурно-цивілізаційної ідентифікації українського народу.

Так, М. Шульга розглядає національну ідентичність у контексті зв'язку зі спільностями як сукупність взаємопов'язаних ідентитетів, тобто визначень себе

через віднесення до різних спільностей. Етнічний ідентитет, на думку автора, це також ієрархічне утворення. Він проявляється як багаторівнева етнічна самоідентифікація. Детально розглядаються механізми та функції самоідентифікації в умовах сучасного суспільства. Етнічна самоідентифікація постає як центральний елемент етнічної самосвідомості, що, в свою чергу, є складовим елементом структури етнічної свідомості поряд з такими елементами, як етнічний характер, етнічний темперамент, етнічні звички, етноцентризм, етнічні почуття [23].

В працях М. Степико, О. Шевченко, М. Шульги [19; 22; 23] актуалізовано проблеми національної ідентичності української молоді та з'ясовано, що особливості сучасного етапу формування національної ідентичності в Україні визначаються, з одного боку, потребою реалізації ідеї нації на основі цінностей українства, з іншого – необхідністю реалізації соціально-економічних інтересів громадян безвідносно до їх станової, етнічної, релігійної та політичної.

М. Степико, посилаючись на дані соціологічного опитування, проведеного Інститутом соціології НАН України в рамках моніторингу «Українське суспільство: 1994 - 2003 рр.», звертає увагу на те, що тільки 41,1%, тобто менш ніж половина респондентів, уважали себе передусім громадянами України. Для 32,3 % респондентів більш важливою була регіональна ідентичність: ця група насамперед бачить себе мешканцем села, району чи міста, в якому живе, а не громадянином України. Ще 13,1 % респондентів продовжували ідентифікувати себе з державою СРСР, яка вже не існує. Менш ніж половина етнічних українців співвідносили свою етнічну ідентичність із національною, громадянською [19].

З погляду сформованості національна ідентичність української студентської молоді розглядалась Г. Ващенко, яка досліджувала вплив міжнародної трансакції інформування, розвиток та консолідацію суб'єктної ідентичності на індивідуальному, груповому та національному рівнях, також вона торкалась аспекту трансформації цього феномену та його зв'язку з адаптивними механізмами особистості [5].

О. Шевченко розглядає національну ідентичність у трьох аспектах: 1) як соціально-психологічний результат когнітивно-емоційних та ціннісних процесів ідентифікації людини з національною спільнотою; 2) як мотиваційнокогнітивне ядро національної самосвідомості особистості; 3) як надзвичайно важливий компонент у структурі загальної соціальної ідентичності особистості, невід'ємну частину Я-образу особистості. Вона аналізує національну ідентичність як утворення, розвиток якого відбувається протягом усього життя людини, проходячи в своєму становленні низку фаз, котрі пов'язані з віковими етапами психічного та фізичного розвитку людини [22].

З початком ХХІ століття українське суспільство вступило в якісно новий період розвитку, який супроводжується загостренням суперечностей планетарного масштабу, зумовлених швидкими темпами науково-технічного прогресу, зростанням потоку інформації, зокрема негативної. Сучасна молодь, серед якої значна частина студентської, зіткнулась з низкою проблем духовного, морально-психологічного характеру, що неадекватно позначаються на формуванні світогляду й життєвих ціннісних орієнтацій та на поведінці. Актуальність проблеми національно-патріотичного виховання молоді полягає і в тому, що, на жаль, втрачається така його важлива складова, як державницька-національна, військово-патріотична. До того ж у сучасному світі відбуваються складні соціально-політичні процеси, загострення міжнародних конфліктів, спалахи тероризму, поширюється транснаціональна злочинність. Підкреслимо, що хоча Україна має за основним законом позаблоковий та без'ядерний статус, але загрози і ризики для її суверенітету та незалежності все ж існують. Яскравим свідченням цього є неоголошена війна, яку веде Росія проти України [10].

Отже, педагогічна проблема формування національної ідентичності студентської молоді, національно-духовних і морально-патріотичних цінностей та ідеалів у навчально-виховному процесі ЗВО є надзвичайно важливою з огляду на її роль і місце у формуванні майбутнього фахівця-патріота.

Порівнюючи всі вище згадані дослідження науковців та педагогів, які

досліджували педагогічну проблему національної ідентичності молодого покоління, ми дійшли висновку, що незважаючи на певні теоретичні здобутки в цій царині, мусимо зауважити, що в українській педагогічно-філософській рефлексії проблема національної ідентичності студентської молоді в контексті глобалізації обговорювалося, однак не одержала належного осмислення, оскільки досліджувана проблема – багатоаспектний комплекс взаємопов'язаних і взаємозалежних складних політичних, соціально-економічних, духовно-культурних, територіально-регіональних елементів національної ідентифікації студентської молоді.

Водночас зауважимо, що поза сферою досліджень вище вказаних науковців залишиються аспекти національної ідентичності студентської молоді у глобалізованому світі і Україні загалом, які, безперечно, заслуговують на окреме дослідження, оскільки вони помітно вплинули і далі впливатимуть на форму самоідентичності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Бауман З. Идентичность в глобализирующемся мире // З. Бауман Индивидуализированное общество. М., 2002 – 286 с.
2. Бек У. Этническая идентичность. / Пер. с нем. А.Григорьева и В.Седельника – М.: Прогресс-Традиция, , 2016. – 464 с.
3. Бергер П. Теории идентичности – М., 2015. – 458 с.
4. Брюбейкер Р. Этничность без групп. М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. - 408 с
5. Ващенко Г. Историчне підґрунтя культурної ідентичності України / В. Ващенко // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Культурологія. – 2010. – Вип. 5. – С. 197-200.
6. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / Переклад з англійської Наталії Климчук. – Львів: Кальварія, 2006, с. 148-149.
7. Гелнер Е. Нації та націоналізм: Пер. з англ. – К.: Таксон, 2003. – 300

с.

8. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: Т-во. «Знання» України, 1991. – 240 с.

9. Гьокхан Д. Вплив міграції на національну ідентичність / Гьокхан Демір // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізованому світі : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. П. Ю. Сауха. Житомир, В-во ФОП Євенок О. О., 2014. – С. 145–149.

10. Драгоманов М. Про національний розвиток України // Вісник АН України. – 1992. – №2 – 54 С.

11. Еріксон Е. ідентичность: юность и кризис : пер. с англ / Э. Эриксон; Общ. ред. и предисл. Толстых А.В. - Москва : Прогресс, 1996. - 342 с.

12. Когут Є. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної і модерної історії України / Є. Когут/ К.: Критика, 2014. – 355 с.

13. Лінц Х. «Государственность», национализм и демократия 1996

14. Люббе Г. Историческая идентичность. 1977: Вопросы философии.- 1994. – №4. – С. 108 – 113

15. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект : дис. ... доктора філос. наук : 09.00.03 / В. О. Огнев'юк. – К., 2003. – 400 с.

16. Сладкий Д. Національна ідентичність як фактор національної та міжнародної безпеки Денис Сладкий, 2008. – 219 с.

17. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Ентоні Сміт. – К. : Основи, 1994. – 223 с.

18. Сопівник Р. Виховання і самовиховання на засадах національно-патріотичних цінностей: методичний посібник для студентів і науково-педагогічних працівників аграрних і природоохоронних ВНЗ

19. Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування / Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: НІСД, 2015. – 336 с

20. Терещенко К. Національна ідентичність як складова системи

соціальної ідентичності особистості

21. Хомрач В. Політико-мовна ідентичність громадян України: стан та тенденції розвитку : автореферат дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / В. П. Хомрач ; наук кер. Г. І. Зеленько ; М-во освіти і науки України ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2015. – 19 с

22. Шевченко О. В. Національна ідентифікація у становленні Я-образу особистості : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Олена Василівна Шевченко. – К., 2005. – 20 с.

23. Шульга М. О. Этническая самоидентификация личности / М. О. Шульга. – К., 1996. – 234 с.

24. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. - К: Критика, 2015. - 584 с. 7.

АДАПТИВНЕ ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК НОВИЙ НАПРЯМОК В СИСТЕМІ ОСВІТИ

Савенкова Олена Володимирівна

Старший викладач

Єланська Олександра Олександрівна

Викладач

Український державний університет науки і технологій
м. Дніпро, Україна

Анотація. Адаптивне фізичне виховання (АФВ) – це новий напрям у вітчизняній системі освіти і науки, що вивчає аспекти фізичного виховання людей, що мають у результаті захворювань або травм різні стійкі порушення життєво важливих функцій організму і пов'язаних з ними обмежень фізичних можливостей. Основна мета адаптивного фізичного виховання – формування і розвиток рухової активності, фізичних і психологічних здібностей, що забезпечують пристосовування особи до свого стану здоров'я, навколишнього середовища, суспільства і різних видів діяльності. Сучасне АФВ в Україні має юридичне забезпечення і входить в державну систему реабілітації інвалідів.

Ключові слова. Адаптивне фізичне виховання, здоров'я, обмежені фізичні можливості, адаптивна фізична культура, реабілітація інвалідів.

Проблема здоров'я людини стала сьогодні однією з найбільш актуальних, оскільки стан громадського здоров'я виступає важливим показником збереження і розвитку людського потенціалу будь – якої країни. За останні роки в державі і суспільстві визначилися позитивні тенденції в галузі соціальної політики по відношенню до людей з обмеженими фізичними можливостями. Розроблено низку документів, згідно з якими державні структури та громадські об'єднання покликанні здійснювати заходи, спрямовані не лише на охорону здоров'я населення, але й на створення умов для реабілітації людей з обмеженими можливостями, задоволення їх інтересів,

інтеграції у суспільство і професійну діяльність.

За останні десятиліття світова наука зарахувала проблему здоров'я в широкому розумінні до кола глобальних проблем, вирішення яких обумовлює не тільки кількість та якість характеристики майбутнього розвитку людства, а й навіть сам факт його подальшого існування як біологічного виду. Також за останні роки з'явився ряд робіт, присвячених адаптації фізичної культури при різних фізичних обмеженнях, які виникли [3, с. 12].

В сучасних умовах в Україні склалася критична ситуація із станом здоров'я підростаючого покоління. В останнє десятиріччя виявляються стійкі негативні зміни в стані здоров'я населення. Майже 90% підлітків мають відхилення у здоров'ї, понад 50% - незадовільну фізичну підготовку, близько 60% - мають низький рівень фізичного розвитку. Також однією з проблем стає стан людей з обмеженими можливостями, обумовлений стійкими структурними і функціональними змінами організму. На цьому фоні одним з серйозних підсумків розвитку кінця XX – початку XXI ст. постало зростання значущості соціальних практик, що стосуються осіб з обмеженими можливостями. У числі найважливіших напрямків роботи з даною категорією населення є адаптивна фізична культура. Із цим явищем сьогодні пов'язані численні очікування розвитку системи комплексної реабілітації інвалідів і перспективи забезпечених умов для всебічного розвитку осіб з відхиленнями в стані здоров'я. Тому сучасне населення планети повинно усвідомити наявність інвалідів й необхідність надання для них нормальних умов життя [1, с. 5-9].

Адаптивна фізична культура (АФК) – це вид загальної фізичної культури для осіб з відхиленнями у стані здоров'я. Максимальний розвиток за допомогою засобів і методів АФК життєздатності людини, підтримка у неї оптимального психофізичного стану надає можливість кожному інваліду реалізувати свої творчі потенціали і досягти видатних результатів, не тільки у порівнянні з результатами здорових людей, а й перевищити їх. Для багатьох інвалідів АФК є єдиним способом розірвати замкнутий простір, увійти в соціум, придбати нових друзів, отримати можливість для спілкування,

повноцінні емоції та пізнання світу. Саме тут, найчастіше вперше у своєму житті, вони пізнають радість руху, навчаються перемагати і гідно переносити поразки, усвідомлюють щастя подолання себе. [4, с. 46]

У людей з відхиленнями у стані здоров'я адаптивна фізична культура формує усвідомлене ставлення до своїх сил у порівнянні з силами середньостатистичної здорової людини, вчить здатності до подолання не лише фізичних, але й психічних бар'єрів, що перешкоджають повноцінному життю. АФК формує компенсаторні навички, які дозволяють використовувати функції різних систем і органів замість тих, що відсутні; збільшує розумову та фізичну працездатність; допомагає осмислити необхідність особистого вкладу у життя суспільства. [4, с. 46]

Адаптивна фізична культура є найважливішим компонентом всієї системи реабілітації інвалідів та осіб з відхиленнями у стані здоров'я, всіх її видів і форм. Вона з усією очевидністю присутня у всіх сферах життєдіяльності людини і тому складає основну соціально–трудова, соціально–побутову та соціально–культурну реабілітації; виступає в якості важливих засобів і методів медичної, технічної, психологічної, педагогічної реабілітації. Це пояснюється тим, що будь–яка придбана інвалідність ставить перед людиною проблему адаптації до життя в своїй новій якості, що, у свою чергу, практично завжди пов'язане з необхідністю освоєння нових життєвих і професійних знань, рухових умінь і навичок, розвитку і вдосконалення спеціальних фізичних і психічних якостей і здібностей. А це не можливо без використання засобів і методів адаптивної фізичної культури [2, с. 8-9].

Адаптивна фізична культура – соціальний феномен, головною метою якою є соціалізація людей з обмеженими фізичними можливостями, а не тільки їх лікування з допомогою фізичних вправ і фізіотерапевтичних процедур. Основними в адаптивному фізичному вихованні є принципи свідомості й активності, індивідуалізації, доступності, наочності, послідовності, диференційно–інтегральних оптимумів, систематичності, розсіяного м'язового навантаження, міцності. В АФК загально-дидактичні принципи мають певні

особливості, пов'язані зі специфікою контингенту тих, кого навчають. Таким чином, фізичною реабілітацією людей з обмеженими фізичними можливостями зайнялися фахівці фізичної культури і спорту. Вони відчутно розширили межі у методах, засобах та напрямках реабілітації. У співпраці з лікарями і працівниками соціальних служб, вони закладають основу національної системи фізичної реабілітації людей з обмеженими фізичними можливостями.

Адаптивне фізичне виховання, як новий напрямок в українській системі освіти, як відповідний компонент АФК, набуває особливого значення. Зокрема у випадку набутої патології або інвалідності, коли людині доводиться заново опанувати життєві й професійні уміння і навички. Мета АФК – це максимально можливий розвиток життєздатності людини, яка має стійкі відхилення стану здоров'я або інвалідність, для забезпечення оптимального режиму функціонування природних рухових вмінь і духовних сил, їх гармонізації для максимально можливої самоактуалізації. Тому питання розвитку адаптивної фізичної культури у сучасній Україні є дуже актуальною темою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи / О. Яременко, О. Балакірєва, О. Вакуленко та ін. Київ, 2000. 207 с.
2. Дедалюк Н. А. Теорія і методика адаптивної фізичної культури: навч.-метод. посіб. для студентів / Н. А. Дедалюк. – Луцьк: Вежа-Друк, 2014. – 159 с.
3. Христова Т. Є., Карабанов Є. О. Методичні рекомендації до семінарських занять з дисципліни "Адаптивна фізична культура" для студентів магістратури спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура). Мелітополь: ФОП Силаєва О. В., 2018. – 46 с.
4. Осадченко Т. М. Адаптивне фізичне виховання: нав. посібник / Т. М. Осадченко, А. А. Семенов, Т. Т. Ткаченко. – Умань: ВПЦ "Візаві", 2014. – 189 с.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПІДХІД У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ

Савченко Вікторія Володимирівна
вчитель початкових класів
Херсонського загальноосвітнього
навчально-виховного комплексу № 48
Херсонської міської ради

Анотація. У статті проаналізовано сутність дефініції «компетентнісний підхід у початковій школі»; здійснено аналіз науково-методичної літератури з досліджуваної проблеми; розглянуті умови ефективного впровадження компетентнісного підходу в освітній процес зі здобувачами початкової освіти.

Ключові слова: освітній процес, початкова школа, учні молодшого шкільного віку, компетентнісний підхід.

Сучасна початкова освіта не може бути осторонь від процесу модернізації навчання, яка реалізується в усьому світі, і в нашій державі зокрема. Початкової освіти стосуються всі світові тенденції та інновації: особистісно орієнтований підхід, інтеграція, інформатизація тощо. До них відносять і компетентнісний підхід, поява якого асоціюється з кризою освіти, що полягає в протиріччі між освітніми вимогами до здобувача освіти, запитами держави і потребами самого учня в освіті. Адже тривалий час у вітчизняній освіті пріоритетним був знанневий підхід, результатом якого був комплекс здобутих школярем знань (як інформації) умінь і навичок.

Інформаційне суспільство сьогодення формує нову систему цінностей, в якій володіння знаннями, вміннями і навичками є першочерговим, але недостатнім результатом освітньої діяльності. Від особистості вимагаються вміння орієнтуватися в інформаційних потоках, опановувати нові технології, здатність до самоосвіти, вміння шукати і застосовувати нові знання, володіти

такими якостями, як динамізм, універсальність мислення, мобільність.

Ідея компетентнісного підходу є однією із відповідей на питання, який результат освітньої діяльності потрібний особистості і суспільству. Формування компетентності учня початкової школи є однією із домінуючих проблем освітньої галузі і може розглядатися як вихід із складної ситуації, що виникла через протиріччя між потребою у забезпеченні якості освітньої діяльності та неможливістю розв'язати це питання традиційним шляхом [1,с.70].

Формування компетентної особистості учня стала предметом ґрунтовного дослідження, яке здійснюють міжнародні організації у сфері освіти, - ЮНЕСКО, ПРООН, ЮНІСЕФ, Ради Європи, Міжнародного департаменту стандартів, Організації європейського співробітництва тощо.

Поміж психологів, що розглядають досліджуване поняття, можна виокремити таких: В.І. Барко, Г.О. Балл, О.С. Губарева, І.О. Зимня, В.П.Зінченко, Дж. Равен, К. Роджерс, Т.М. Мацевко, А.К. Маркова, В.Р. Міляєва, В.Д.Шадріков та ін.

Серед досліджень щодо компетентнісного підходу у шкільній освіті, і зокрема у початковій школі, слід виокремити дослідження Т. Байбари, Н. Бібік, О. Савченко, О. Онопрієнко, О. Овчарук та інших вітчизняних науковців.

У цих дослідженнях здійснено характеристика понять пов'язаних з компетентнісним підходом у початковій школі, і зокрема компетентність розглядається як «..здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід в нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини» [2,с.8].

Також дослідники виокремлюють термін «компетенція» і розуміють його як «суспільно визнаний рівень знань, умінь і навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини. Її вважають наперед заданою соціальною нормою, яка відчужена від особистості» [3,с.8].

Аналіз науково-методичних джерел дає можливість констатувати, що впровадження компетентнісного підходу у навчанні учнів початкової школи буде успішною шляхом комплексного забезпечення всіх складових освітнього процесу – завдань навчання, формулювання компетентнісно орієнтованого змісту освітньої діяльності, розробка методичного забезпечення, професійної підготовки педагога тощо [4,с.5].

Керуючись теоретичним аналізом різних підходів до розуміння сутності компетентності у сучасній психологічній та педагогічній літературі науковці констатують, що компетентність – «це загальна здатність і готовність до продуктивної діяльності, інтегрована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через знання, уміння, ставлення, поведінкові реакції» [5,с.10]. До функцій компетентності відносять комунікативну, емоційно-вольову, мотиваційно-спонукальну, ціннісно-рефлексивну, гностичну та діяльнісну функції. Внутрішня структура компетентності складається з мотиваційного, поведінкового, когнітивного, ціннісно-сміслового та емоційно-вольового компонентів. Виділені компоненти взаємопов'язані між собою та взаємовпливають один на одного [6,с.124].

Отже, саме компетентнісний підхід у навчанні здобувачів початкової освіти має реалізувати умови для формування у учнів досвіду самостійного вирішення комунікативних, пізнавальних, організаційних проблем. А формування компетентності за допомогою компетенції має реалізовуватись на основі певного комплексу освітніх завдань, які передбачають варіанти діяльності відповідно до предметної специфіки; створює ситуації в яких здобувачі початкової освіти здобувають досвід розв'язання практичних проблем і мотивованого відношення до процесу і результату пізнавальної діяльності.

Формування пріоритетних компетенцій здійснюється в освітніх галузях і навчальних предметах. При цьому кожний предмет здійснює реалізацію складових змісту головних компетенцій, для формування яких має потрібні умови.

Для забезпечення ключової *комунікативної* компетенції в здобувачів початкової освіти потрібно сформувати готовність до комунікації з іншими особами.

Ключова *соціальна* компетенція передбачає вміння діяти в життєвих повсякденних ситуаціях згідно з соціальними нормами і правилами.

Загальнокультурна ключова компетенція стосується розвитку культури особистості дитини в усіх її аспектах.

Ключова компетенція *уміння вчитись* виявляється у здатності здобувача початкової освіти організувати і контролювати свою освітню діяльність. Ця компетенція здійснюється на уроках у початковій школі за допомогою формування мотивації освітньої діяльності і здатності:

- організувати своє навчання для досягнення позитивного результату;
- здійснювати розумові операції й практичні дії;
- володіти вміннями й навичками самоконтролю та самооцінки

[7,с.17-19].

Формування у здобувачів початкової освіти ключових компетентностей в освітньому процесі становить зміст компетентнісного підходу. Найбільш результативним засобом формування таких компетентностей в учнів початкової школи є використання педагогом доречних та сучасних педагогічних технологій, в рамках яких школяр є суб'єктом своєї діяльності. Базовою освітньою технологією, яка підтримує компетентнісний підхід, є метод проектів, бо саме він дозволяє створити умови для самостійної пошукової діяльності здобувачів початкової освіти. При цьому мета дитини стосується змін реальності, а метою вчителя є створення ситуацій, в яких формуються інформаційні, комунікативні, проблемні компетентності. Це не означає, що весь освітній процес має базуватися на основі проектної діяльності. Компетентності формуються і при застосуванні дослідницьких методів, методів практичних ситуацій, методів моделювання, сюжетної гри і т.п. [2, с.114]. Домінантний акцент треба робити на активне включення в освітню діяльність самих учнів початкової школи.

Щоб успішно формувати компетентну особистість, сучасний вчитель початкової школи має володіти певними якостями. Назвемо декілька найголовніших:

- ефективно вирішувати освітні завдання, виявляючи ініціативу, самостійність і відповідальність;
- усвідомлювати мету компетентісно орієнтованої освітньої діяльності;
- планувати урок з застосуванням варіативних форм і методів освітньої діяльності і насамперед усіх видів самостійної роботи, евристичних і проблемних методів;
- пов'язувати навчальний матеріал з повсякденним життям та інтересами здобувачів освіти;
- оцінюючи освітні досягнення учнів початкової школи, брати до уваги не тільки продемонстровані знання і вміння, а також здатність використовувати їх у змодельованих і життєвих ситуаціях.

Реалізація компетентісного підходу в умовах початкової школи буде успішною за умови комплексного забезпечення усіх складових освітнього процесу, а саме: чіткого визначення освітніх завдань, добору необхідного змісту навчання, оновлення навчально-методичного забезпечення, відбору ефективних методів, прийомів навчання і форм організації освітньої діяльності, відповідної професійної підготовки вчителя початкової школи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Барко В. І. Роль креативності у формуванні професійної компетентності. Вісник Національної академії оборони України. Зб-к наук. праць. К. : НУОУ, 2010. Вип. 6 (19). С. 69–75.
2. Бондар С. П. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. Біологія і хімія в школі. 2003. № 2. С. 8–9.
3. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з

освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. С. 8-14.

4. Савченко О.Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків. Початкова школа. 2006. №1 с. 2 – 9.

5. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. Початкова школа. 2010. №8.с.9-13.

6. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Науковий часопис НПУ ім. Михайла Драгоманова. серія 17 (вип. 17). 2010. с. 121-130.

7. Пометун О. І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : [б-ка з освітньої політики]; під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: К.І.С., 2004. С. 16-25.

МЕТРОНОМ ЯК ПЕРЕШКОДА У ВИХОВАННІ МУЗИЧНОГО РИТМУ

Самая Тетяна Вікторівна

засл. арт. Укр., канд. мист.

доцент, професор кафедри

Київська муніципальна академія
естрадного та циркового мистецтв

м. Київ, Україна

Анотація: У статті порушуються питання специфіки музичної ритміки у професійній педагогічній підготовці естрадного вокаліста. Пропонується аналіз поняття «ритм», його етимологічний аспект; визначаються проблемні зони вивчення музичної ритміки у освітньо-практичному напрямі. Автор проводить детальний розбір негативного впливу використання метроному у процесі виховання відчуття музичного часу для професійних сучасних музикантів-вокалістів.

Ключові слова: музичне мистецтво, професійна освіта, естрадний вокал, музична ритміка, сучасне виконавство, метроном.

На початку навчання майбутній співак, зустрічаючись з ритмочасовою організацією музичного процесу, не має ніякого уявлення щодо взаємодії музичного метра з психомоторним збудженням. Традиційні підходи виховання спрямовують його на формування контролю у співвідношення графічних нот-картинок зі своїм втіленням у музичні звуки й за можливістю прагнення чіткого дотримання проміжного простору між нотами в ітеративному дольовому циклі тактового розміру. За таких умов емоційна сторона, ритмоінтонаційна складова музичної мови ігнорується на догоду механічному метру, структурній «схемі», що визначає членування ритмічних груп.

Цифровий образ медіа-технологій через інструменти віртуальної реальності (телевізор, комп'ютер, інтернет та інші гаджети) глибоко проник в

наше життя й не залишив місця художньо-естетичного розвитку (образного мислення) нового покоління музикантів. Учні, підкоряючись нав'язаному міфу про досконалість запровадження механічного часу у свідомість, не вбачають для себе наслідків темпоритмічної фобії. Таким вірним союзником для реалізації рівної гри музичної композиції пропонується метроном.

При аналізі стильових напрямів сучасної музики різних культур, ми неодмінно помітимо, що часова організація в кожному стилі втрачає вимірювальне значення, формується виключно у своїй органічній рефлексії ритмічного етносу. Це стає основою естетично-психологічного втілення, характерного для образного мислення, а не встановлених метрономом темпових кордонів. Таку позицію підтверджує у своїх працях відомий дослідник теорії ритму М. Харлап, який зазначає: «В акцентній (або динамічній) ритміці, де вимір часу втрачає значення, сприйняття темпу залежить не стільки від тривалості темпової одиниці, скільки від енергії, що проявляється в цьому темпі. Саме цю енергію мають на увазі словесні назви темпів, які для музикантів (за винятком деяких антиромантичних напрямів ХХ століття) набагато суттєвіші, ніж метрономічні позначення» [2].

Пройшовши шлях осмислення часових категорій від початкового періоду до професійного, музикант починає розуміти, що абеткове знайомство з музичним метром не відповідає тонкій психологічній рефлексії художньо-сміслових процесів.

Виникає питання, у чому проблема такої неузгодженості у вченні основ музичної ритміки так, як вона рефлексується нашою свідомістю в практичному втіленні, щоб потім міркувати щодо її значення на рівні наукової дієздатності? Зрозумілим стає те, що між класичним вивченням ритміки та практикою естрадно-джазового напрямку лежить прірва, оскільки «академісти» досі намагаються пізнати час виключно в математичній площині, репрезентуючи його з позиції звукового втілення, близького за змістом до метрономного, де метр і ритм «одночасні» – статичні та агогічні за своїм змістом. Цей факт висвітлював провідний дослідник джазу В. Сарджент: «Джазовий музикант має

надзвичайно розвинену здатність розрізняти акценти, вловлювати їхню підпорядкованість, і це проявляється у всьому, що він грає (навіть у найповільніших джазових п'єсах). Його вміння розпізнавати найдрібніші компоненти метрики виявляється в пристрасті до різних витончених прийомів, досить далеких від європейської музики. Саме відсутність такої здібності у більшості європейських "класичних" музикантів, як на мене, і пояснює той загальновідомий факт, що їхні спроби грати джаз виявляються малопереконливими» [1, с. 68].

Естрадні музиканти не вираховують музичний час, а живуть ним. Їх ритм є цілком феноменальним самостійним елементом незалежно від метра, що створює «космічну невагомість», постійно відхиляючись від статичної метричної пульси. Часові відхилення (агогіка) пов'язані з метроритмічними прийомами у вигляді патернів формують відповідний психологічний контекст імпровізації.

Недозволена відірваність «традиційного» вчителя музики від сучасної практичної педагогіки та несвідоме впровадження у мислення учня чистої метрології, а не принципів музичного часу, формує у свідомість учня концептуального розриву ритмочасової рефлексії щодо емоцій та веде до стійкої деформації уявлення про музичний час. Невиправдані моделі вивчення ритмічної прогресії на базі матеріальних предметів, вимірювальних приладів або продуктів (лінійка, яблуко, торт та ін.) призводять до негативних результатів навчання, що не відповідають практичному використанню. Такої думки дійшов дослідник теорії ритму М. Харлап, який наголошував: «Метр, як і представляється теоретикам, у нотному записі можна було б, висловити більш доцільним способом – якби самі теоретичні уявлення відповідали дійсності. При зверненні до музичної практики простота і самоочевидність шкільних понять про такт виявляється уявною» [2].

Розглянемо одну з актуальних проблем сучасного музиканта – це заняття з метрономом. Зауважимо, що і тут, не вдаючись до елементарних понять, нам пропонують стати «ритмічними» через зіставлення своїх відчуттів із кліком

метроному. Однак, якщо заглибитися у етимологію самої назви «метроном» з грецької «metron» – міра та «nomos» – закон, то виявляється про ритм чи ритміку мова не йде. Метроном, насамперед – це прилад-частотомір, вимірювач темпу, швидкості відтворення музичного полотна, але не ритму, який є сенсом емоційної передачі музичними звуками.

Перший такий механічний прилад, який відраховує певну кількість лічильних одиниць («кліків») за хвилину, був створений в епоху класицизму, у 1816 році віденським майстром Йоганом Мельцелем. Хоча відомо, що через два роки після презентації цього пристрою самим автором була опублікована брошура з переліком композиторів, які невірно користуються його винаходом. Це заклало початок великої полеміки щодо потреби/непотрібності метронома у музичній практиці. Наше завдання не розкритикувати винахід Мельцеля під назвою «метроном», а спрогнозувати перспективу ритмоінтонаційного середовища, куди потрапляє студент, користуючись цим приладом.

Вже сьогодні ми не зустрінемо жодного методичного посібника, де б обходили стороною наявність цього допоміжного приладу. Сьогодні всевітня мережа інтернет пропонує методички авторів-емпіристів та рекомендації їх використання з сумнівними доказами щодо корисності застосування. Час задуматися над тим, що метроном створює для нас відчуття замкнутого часового простору, який не надає емоційного виходу з нього...

Вплив таких методик на самого учня можна проілюструвати есе про метроном з мемуарів М. Цветаєвої, яка писала наступне: «Як це музичні вуха його переносять? (Або музичні вуха інше, ніж музичні душі?) <...> Хтось стоїть над твоєю душею, і тебе квапить, і тебе утримує, не дає тобі ні дихнути, ні ковтнути, і так само тебе квапити і утримуватиме, коли ти підеш, – один у порожній залі, над порожнім табуретом, над закритою рояльною кришкою, – тому що його забули закрити – і доки не закінчиться завод. <...> Це була саме Смерть, що стоїть над душею, живою душею, яка може померти – безсмертна (вже мертва). <...> Він мене тримав – не лише у такті, але й фізично приковував до табурету. <...> Якщо я коли-небудь кого-небудь хотіла вбити –

так це метроном» [3].

На сьогоднішній день серед сучасних музикантів відбувається масова «еталонізація» музичного часу з використанням метронома. Удавана елементарність цього дійства закладає у свідомість учня хибну думку щодо «непотрібності» утримувати свою увагу на ключових моментах таких, як дослідити і пізнати просторово-часові структури музичної виконавської культури, навчитися відчувати і керувати інтонаційно-ритмічним процесом музичного часу, а не спрощено втримувати встановлені рамки чітко заданих часових пропорцій темпу.

Співставлення тактового метра з метрономом змушує нас дотримуватися чітких меж тактового розміру. Як правило, більшість музикантів-початківців при самостійному навчанні «впроваджуються у музику» через неусвідомлений практичний підхід, використовуючи загальноприйнятну схему: музичний інструмент (голос), методичний матеріал (вправи, пісня), метроном (інструкції до його застосування). А далі, користуючись алгоритмом «що бачу і чую» з різних джерел (телебачення, інтернет) – те й втілюю у своє виконання. Але сама по собі досконалість не народжується. Творчий підхід спочатку базується на пізнанні та розвитку процесу технологічної активації, включення свідомості у відчутті потоку музичного часу, а не реалізації чіткого вкладення музичних фраз у облаштовані метрономом дольові моменти.

Слід також враховувати, що робота під музичний трек (або мінус) передбачає найбільш плідне формування процесу чітко обумовленого часу, який реально стимулює психологічне налаштування на чіткий темп. У цьому співтоваристві нам допомагає емотивно-якісна сторона, що закладена у змісті треку професійними виконавцями, сприйняття їхньої ритмо-гармонічної структури композиційного метра, а не у формі переживання лише одного метрономного кліку. Це буде вже не замкнений часовий простір, а вільний політ виконавця та його досить необхідна творча робота, оскільки саме в такому контексті він реалізує своє право стати виразником вільної думки, відчуття живого музичного часу. Під час роботи з мінусовою фонограмою й за

наявності вміння звертатися до формування поліметричного конфлікту, музикант-вокаліст здатен розширити рамки своїх відчуттів через впровадження різнобічних метроритмічних фігур, створюючи конфлікт як художньо-естетичного виразника в імпровізаційних ідеях. Це теж наука, без якої неможливо говорити про відчуття поліритмічних часових потоків.

Всі вищевикладені правила будуть близькі і зрозумілі лише тоді, коли музикант не задаватиметься постійним питанням щодо того чи іншого теоретичного питання. Він, хоча б у загальних рисах має розуміти терміни: «ритм», «метр», «такт», «розмір», «поліритмія», «поліметрія», «агогіка». Незайвим було б знати і розрізняти такі поняття метроритміки, як: прості, складні, змішані та змінні розміри, первинний та вторинний рег, стомпінг, риф та ін., щоб зібравши ці прийоми як пазли, створити свій художній образ, який буде яскравим відображенням думок та емоцій виконавця.

Музика передбачає драматургію, постійний конфлікт, без якого не можливий процес творчості і загалом того, що називається мистецтвом, – мистецтво мислити (варіювати), виконувати (грати).

Досконала виконавська музична майстерність, що приносить високу емоційну насолоду називається драйвом. Однак цей стан не треба асоціювати з «викидом» експансивної енергії, яка народжується в нашій свідомості виключно на базі чітко встановленого темпу. Переважно це залежить від рівня професійного вміння керувати часовими потоками, синкопованою ритмікою, агогікою, артикуляцією, динамікою та іншими засобами виразності повного технічного арсеналу музиканта. Адже слово «ритм» з грецької мови і перекладається дієсловом «течу», тобто – сприймана форма течії у часі будь-яких емоційно-динамічних процесів. Але якщо ми будемо використовувати в нашій роботі примітивну часову аплікацію, накладання біомоторного пульсу на кліки метронома, то ми ніколи не отримаємо відповідного відгуку наших емоцій під назвою «драйв».

Отже, у програмах музичних навчальних закладів зосередження учня на такому приладі як метроном формує лише метрологічну послідовність

натомість художньо-естетичної образності, коли емоційна складова підміняється статичним пульсом. Для професійної музичної освіти й досі залишається важливим формування внутрішнього відчуття музичного ритму майбутнього артиста через аналітичне осмислення виконавського процесу з точки зору естетики метроритмічних побудов, планування і фіксації їх у моторно-руховій пам'яті виконавця.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. Сарджент У. Джаз: Генезис. Музыкальный язык. Эстетика. Москва: Музыка, 1987. 296 с.
2. Харлап М. Тактовая система музыкальной ритмики. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Article/harl_takt.php (дата звернення 07.12.2021)
3. Цветаева М. Мать и музыка. URL: <https://knijky.ru/books/avtobiograficheskaya-proza?page=7> (дата звернення 09.12.2021)

**МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В
ПОЛИКУЛЬТУРНОМ КАЗАХСТАНЕ**

Смаканова Маншук
студентка КазУЭФМТ
Ускенбаева Сымбат Тулегеновна
к.п.н., КазУЭФМТ
г. Нур-Султан, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы межкультурной коммуникации в поликультурном Казахстане. Авторы освещают государственную поддержку развития языков, культуры представителей различных этносов.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, язык, языковая политика, этнос, история

Межкультурная коммуникация – это связь и коммуникация между носителями разных языков [1]. Межкультурная связь подразумевает знание языка, обмен культурой с представителями различных наций, основанных на уважении их истории, традиции, обычаев. Деятельность на уровне межкультурной коммуникации имеет свои особенности и требует от собеседника знания о нравственных качествах, культурных ценностях этого этноса. Знание культуры помогает быстрее социализироваться среди других нации. Погружение в культурную коммуникацию влияет на развитие личностных навыков человека. Личности, которые могут вступать в контакт с представителями другой культурной группы, умеют замечать их различия во взглядах и мировоззрении, поведении, эмоциях и мимике [7].

Республика Казахстан - многонациональное государство, объединяющее представителей более 130 разных национальностей. Этническая общность народа Казахстана сформировалась в рамках сложных и длительных

миграционных процессов. Язык любого народа - это основа сохранения его традиций, обычаев, литературы и культуры. Это являлось главной целью Ассамблеи народа Казахстана в период ее создания [5]. В стране обеспечено равенство всех этносов. Языковая политика является одним из важнейших пунктов национальной политики Казахстана и направлена, прежде всего, на социально-политическую стабильность страны, укрепление межнациональных, межэтнических отношений в обществе [8]. Это связано с тем, что условия развития языка и культуры каждой нации оказывают свое влияние на отношения, связи между этносами. В качестве гаранта устойчивого развития многонационального общества сформировались принципы культуры межнациональных отношений на основе сосуществования представителей разных национальностей, регулирования их взаимоотношений, обеспечения взаимного согласия. Это, прежде всего, соответствует ценностям гуманизма, взаимоуважения, доверия между представителями разных национальностей, взаимопомощи друг другу. Они выражают уважение в межнациональном общении, уважение к национальной совести, национальному языку, традициям, ценностям. Межнациональные отношения в Казахстане на разных этапах исторического развития соответствовали интересам жизни этносов. На него повлияли особенности времени, национальная политика государства. Особенности межнациональных отношений, осуществленные в недрах исторического развития, сохранились в индивидуальной и коллективной памяти, менталитете этносов. Культура межнационального общения - понятие историческое, оно имеет определенное универсальное содержание.

Какие исторические факты и события необходимо знать, обращаясь к историческим корням культуры межнационального общения в Казахстане? Это связано с тем, что в период существования казахской земли в составе Российской империи в ходе территориальных, административных реформ царского правительства сильно менялся этнический состав населения. Казахстан стал уже не единой, а многонациональной страной. В начале XX в. во время «Столыпинской реформы» в связи с активным проведением

миграционного движения в Казахстан этнический состав страны претерпел значительные изменения. Накануне I Мировой войны в 1913 г. казахи составляли 58,5%, а русские – 29,6%. Процесс становления многонационального состава народа Казахстана еще более усилился в советское время. Предпосылками к этому послужили исторические события: миграционные процессы, которые приобрели массовый характер во время индустриализации, кампании насильственной коллективизации и политических репрессий, насильственные переселения целых народов, эвакуация населения во время Великой Отечественной войны, освоение целинных и залежных земель. В 1937 - 1940 годах на казахскую землю переселилось более 60 этносов. За годы массовых репрессий на территории СССР было депортировано более 3 миллионов человек. Около половины из них были депортированы в Казахстан, остальные - в Сибирь. Количество переселенцев на казахскую землю составило 1 миллион 200 тысяч [2]. В связи с обретением Казахстаном независимости начала меняться и этнодемографическая ситуация в стране. Новое явление периода независимости - это то, что удельный вес казахов стал возрастать по сравнению с другими этносами страны. По переписи 1999 года 53,4%, а по переписи 2009 года более 63% [9]. Эта тенденция в этнодемографическом развитии страны отражает роль государствообразующей нации-казахов в консолидации других этносов, обеспечение мира и согласия в обществе. Он показывает динамику развития культуры межнационального общения в Казахстане в мире, культуре, духовном согласии. В ее основе лежат ценности гостеприимства и толерантности в менталитете казахского народа. Формирование культуры межнационального общения - особый вид общественных отношений, который является формой проявления высокого уровня развития национальных отношений нового типа в сознании и действиях жителей Казахстана. Культура межнационального общения как политический и нравственный принцип - социальный принцип, отражающий процессы развития, процветания наций и народностей. Вопросы межнационального согласия и мира, волнующие всех жителей нашего государства, нашли

всестороннее отражение в работе Н.А.Назарбаева «будущее Казахстана - в идейном единстве общества». Этот труд Н. А. Назарбаева имел большое значение для правильного решения проблем межэтнических отношений в республике, особенно в привитии молодежи культуры межнационального общения. Проживание на казахской земле крупных групп тюркоязычных и славянских общин требует постоянного внимания и урегулирования вопросов межнационального общения. Решение этого вопроса, занимающего ключевое место во внутренней политике, было поставлено на повестку дня с момента обретения Казахстаном независимости. В многонациональном казахстанском государстве есть только один путь решения различных национальных интересов. Это обеспечение баланса всех наций на основе объединяющей роли казахов. На основе задач Плана нации 1 Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «100 конкретных шагов: современное государство для всех» по формированию нации единого будущего разработана концепция укрепления казахстанской идентичности и единства [4]. Н. А. Назарбаев неоднократно подчеркивал необходимость прилагать все усилия для дальнейшего развития казахского языка, который является главным объединяющим фактором казахстанцев. Вместе с тем, необходимо создать благоприятные условия для свободного общения, обучения и развития языков всех этносов, проживающих в стране. Ведь это тенденция, существующая в международной практике, поэтому в Казахстане внедрена трехязычная программа. Полиязычное обучение - важнейшая потребность, позволяющая молодому поколению свободно ориентироваться в образовательном пространстве, углубляться в тайны мировой науки и проявлять свои способности. Наряду с духовным развитием народа Казахстана эта идея стала отдельным направлением нашей внутренней политики. Основа идеи такова: Казахстан должен быть признан государством с высшим образованием, в котором население одинаково использует три языка. Это казахский язык - государственный язык, русский язык - язык межнационального общения и английский язык – способ успешной интеграции в глобальную экономику. Русский язык имеет особый статус

официального языка Казахстана. В современном мире тысячи людей используют английский язык на работе или учебе и осваивают его как родной, он приобрел статус «языка 21 века», международного бизнеса, современной науки и технологий. Исследователи пришли к выводу, что число носителей английского языка составляет от 1,2 до 1,5 млрд. Английский язык занимает особое место в 75 странах мира, в том числе и Казахстане, а в 19 странах он является государственным. С 60-х годов XX в. английский язык стал широко распространяться. Английский язык является официальным языком многих международных организаций. Его используют при составлении важных деловых контрактов; на нём написано множество книг, газет, журналов; снято большое количество кинолент. Изучение английского является важной составляющей образовательного процесса. Подводя итог вышесказанному, мы подчеркиваем необходимость использования английского языка, без которого невозможно международное общение, освоение новых технологий, поэтому в Казахстане обязательно включают в школьную программу изучение английского языка.

Количество этнокультурных объединений неуклонно растет, сейчас их более 800. Газеты и журналы выпускаются на 15 языках, радиопрограммы - на 8 языках и телепередачи - на 7 языках. Имеется 88 школ с узбекским, таджикским, уйгурским и украинским языками обучения. В 108 школах язык 22 этносов ведется как отдельный предмет. Кроме того, открыты 195 этнообразовательных комплексов, воскресные и лингвистические школы. Кроме казахского и русского театров, в стране действуют еще четыре национальных театра – узбекский, уйгурский, корейский и немецкий. В каждой области Казахстана открыты культурные центры разных национальностей. В их задачи входит возрождение языка своей нации, культуры, истории, литературы, обычаев, традиций, обучение молодежи. Сегодня в стране насчитывается около 500 национально-культурных центров [5]. Они завоевали доверие этносов на пути обогащения политического сознания многонационального народа, укрепления единства наций и народностей, развития национальных традиций и

обычаев.

Таким образом, межнациональное общение - это естественный, объективный диалектический процесс, который полезен для всех народов и поэтому осуществляется на основе добровольности и взаимопонимания. Это результат развития культуры людей, главное условие, способ существования и совершенствования каждого человека. Межнациональные отношения людей можно определить как форму национальных процессов и часть общего процесса развития национальных отношений, охватывающих все сферы жизни народа: экономику, политику, науку, культуру и т.д. В каждом из них формируются специфические формы и методы межнационального общения взаимодействующих и взаимодополняющих друг друга людей. Конкретные внутренние механизмы межнационального общения определяются социальными структурами и личностными характеристиками общающихся. Развитие гуманизма в обществе является средством объединения людей, установления взаимопонимания и мира между народами и государствами.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Основы теории межкультурной коммуникации: [учеб. пособие] / М. О. Гузикова, П. Ю. Фофанова; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2015. — 124 с

2. Игибаев С.К., Казахи Российская империя Статистика, Журнал: Сборник материалов конференции «Вклад молодых исследователей в индустриально-инновационное развитие Казахстана» 2009 год <https://articlekz.com/article/6768>

3. Всесоюзная перепись населения 17 декабря 1926 г.: краткие сводки / изд. ЦСУ Союза ССР. - М, 1927-1929. - 10 т. - В надзаг.: Центр. статист. упр. СССР. Отд. Переписи. [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0_\(1926\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0_(1926))

4. Программа Президента Республики Казахстан от 20 мая 2015 года.
<https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000100>

5. Закон Республики Казахстан от 20 октября 2008 года № 70-IV.
https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000070_

6. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М., 2000
https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/sociologiya/MEZHKULTURNAYA_KOMMUNIKATSIYA.html

7. Основы теории межкультурной коммуникации: учебное пособие / Т.Б. Фрик; Томский политехнический университет. –Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2013. – 100 с.

8. Об утверждении Государственной программы по реализации языковой политики в Республике Казахстан на 2020-2025 годы
<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900001045>

9. Аналитический отчет. «Итоги Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009года». Под ред. Смаилова А.А./ Астана, 2011
<https://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=WC16200032648>

ОБҐРУНТУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОЇ ПАРАДИГМИ В ОСВІТІ ЯК ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Тюльпа Тетяна Миколаївна

д.п.н., доцент

Глухівський державний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

м. Глухів, Україна

Анотація: У статті розкрито генезу становлення компетентнісної парадигми в освіті, орієнтованої як на отримання фундаментальних знань зі спеціальності, так і на формування здатності самостійно застосовувати отримані знання, вміння й навички в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців.

Компетентнісний підхід апелює до сучасної парадигми міждисциплінарних наук і освіти. Тому закономірно, що сам принцип компетенції зародився в рамках однієї з конкретних наук і був згодом екстрапольований як науковий метод, що застосовується в різних сферах знання, включаючи педагогіку. В 1959 р Р. Уайт у своїй статті «Перегляд поняття мотивації: концепція компетентності» [White R. W..] вперше ввів у науковий обіг термін «компетентність» для того, щоб описати особливості індивідуальності, які тісно зв'язані з ефективним виконанням роботи на основі отриманої підготовки і сформованої в процесі навчання високої мотивації до її виконання. Автор визначає компетенцію дуже широко, зв'язуючи її і з ефективною взаємодією людини з навколишнім середовищем [Reiss, S., с. 182], і з особливостями особистості людини, що гарантують якість виконання роботи в поєднанні з високою мотивацією [Реализация компетентностного подхода в высшем профессиональном образовании, с. 11].

У 1967 р. на міжнародній конференції у США ситуація, коли фахівець з

дипломом має кінцевий обсяг знань при відсутності умінь їх використовувати і поповнювати, була класифікована як загальна криза світової освітньої системи. Кризові явища в освіті підтверджені також на конференціях ООН в 1992 р. (Ріо-де-Жанейро), на симпозиумі в 1996 р. в Берні «Ключові компетенції для Європи» і в 1997 р. в Палермо на форумі «Європейська програма змін у вищій освіті в ХХІ ст.». У 1988 р. була підписана Magna Charta Universitarum (Велика хартія університетів), що поклало початок самому великомасштабному проекту в історії європейської освітньої системи, яка отримала назву «Болонський процес» [Болонський процес:]. У межах Болонського процесу традиційна «знаннєва» парадигма навчання європейським співтовариством роботодавців була доповнена «діяльнісною» (компетентнісною) парадигмою, освітня модель отримала назву – компетентнісної, а сучасна українська система освіти зорієнтована на компетентнісний підхід, який дозволяє створити наскрізну модель фахівця, що погоджує між собою інтереси особистості й суспільства і дозволяє побудувати систему випереджувальної трансляції вимог і запитів соціуму в освітній простір. Реалізація зазначеного завдання має на увазі навчання не лише на основі традиційного, орієнтованого на виробництво знань, а компетентнісного підходу, орієнтованого як на отримання фундаментальних знань зі спеціальності, так і на формування здатності самостійно застосовувати отримані знання, вміння й навички в конкретному професійному контексті. Слідуючи цьому теоретичному підходу, американський дослідник Девид Макклелленд [McClelland D. C.] розробив компетентнісні тести, що дозволяють передбачати ефективність у роботі, і згодом описав характеристики, властиві відмінному виконанню роботи як «компетенції». На основі проведених спостережень і досліджень науковець робить висновок, що компетенція є поведінковою характеристикою і може бути сформована через навчання і розвиток.

Орієнтована на компетенції освіта (competence-based education – CBE) сформувалася в 70-х роках в Америці в загальному контексті запропонованого в 1965 році Н. Хомським (Массачусетський університет) поняття компетенція

стосовно до теорії мови, трансформаційної граматики. На підставі його ідей, висловлених у праці «Аспекти теорії синтаксису», в 70-і роки минулого століття в Америці здійснюється перехід до компетентісно орієнтованої освіти.

У 80-х рр. ХХ століття у Великобританії розвиток компетентісної парадигми був зв'язаний з професійною освітою і зумовлений необхідністю розробки комплексу компетенцій на основі професійних стандартів. У рамках цього підходу також була розроблена модель компетенцій (Грем Чітхем і Джефф Чиверс), що включає в себе функціональні, особистісні, пізнавальні, етичні і мета-компетенції [Cheetham, G., Chivers, G.]. До кінця 90-х рр. ХХ століття поняття компетенції стали зв'язувати не тільки з професійними вміннями, а й з базовими знаннями і характеристиками. У роботі англійського вченого Джона Равена «Компетентність в сучасному суспільстві», що з'явилася в Лондоні в 1984 р., автор не тільки наводить ґрунтовне визначення компетентності, а й викладає свої уявлення про природу компетентності, розрізняє види й здійснює їх класифікацію. Компетентність трактується Дж. Равеном, як життєвий успіх у соціально значущій галузі [Равен Джон. Компетентность с. 253]. При цьому, як підкреслює автор, «види компетентності» є «мотивованими здібностями». Серед запропонованих Дж. Равеном видів привертають увагу ті, що зв'язані із соціальним становленням особистості: здатність до самоосвіти, самоконтроль, критичне мислення, готовність до розв'язання складних проблем, упевненість у собі, наполегливість, здатність до спільної роботи, персональна відповідальність та інші [, с. 281–296].

Починаючи з кінця ХХ ст. німецька система освіти стала орієнтуватися на «компетенції дії», які інтерпретуються як освітній успіх щодо конкретного учня, його здібностей і придатність до власної відповідальної дії в широкому контексті професійних, культурних, економічних і соціальних відносин [Мэнсфилд Б., Шмидт Г.]. Це поняття включає також такі індивідуальні характеристики, як гнучкість, здатність до співпраці, етичність, моральна

стійкість. Таким чином, у німецькій школі компетентнісного підходу враховуються як професійні, так і особистісні, і соціальні компетентності, що базується на «сформованому потенціалі професійних здібностей, який дозволяє індивідууму діяти в конкретних професійних ситуаціях відповідно до поставлених вимог» [Birzea С.]. С. Адам і Г. Влуменштейн визначають компетенцію як поняття, що охоплює здатності, готовність, знання, поведінку, необхідні для певної діяльності [Resouce Sharing].

Отже, аналізуючи зміст і основні підходи до трактування понять «компетенція» і «компетентність» за кордоном, зауважимо, що проблема формування зазначених феноменів поляризується у двох відмінних один від одного напрямках: особистісному, зосередженому на характеристиці поведінки кожної особи, і колективному, орієнтованому на побудові моделі компетентностей, необхідних для ефективної організації роботи колективів і участі в цій роботі одного з членів колективу.

Ці й інші роботи послужили поштовхом для дослідників у всьому світі, в тому числі й в Україні, до активної роботи щодо обґрунтування компетентнісної парадигми в освіті. Найбільша увага в цій ситуації приділяється не тільки проблемам модернізації суспільних відносин і соціального буття людства, а й проблемам адаптації нових поколінь до мінливих процесів сучасності, включаючи аспекти професійної діяльності.

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЧНОЇ КРИЗИ

Харченко Інна Іванівна

д-р. пед. н., доцент

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Вища освіта є відкритою педагогічною системою, яка постійно змінюється внаслідок соціальних впливів. Учені різних галузей прогнозують, що під впливом пандемії Covid-19, існуючі моделі вищої освіти можуть зазнати таких змін, що не зможуть відновитись у попередньому вигляді.

Модернізація вищої освіти в Україні вимагає подолання низки проблем, із поміж яких найбільш актуальними є: невідповідність структури підготовки спеціалістів реальним потребам економіки, зниження якості освіти, відірваність від наукових досліджень, повільні темпи інтеграції в європейський і світовий інтелектуальний простір.

У зв'язку з масштабною цифровізацією у сфері освіти відбуваються зміни, які можуть відкрити нові можливості та побудувати безперервний освітній процес, зокрема, в умовах пандемічної кризи. Через епідемію коронавірусної інфекції (COVID-19) в реальних умовах відбулася перевірка на міцність освітньої системи всіх країн, зокрема, й України. Дистанційне навчання, яке стало відповіддю на карантинні обмеження, сприяло перевірці ефективності усталених освітніх практик, поширених технічних та програмних засобів, освітніх е-платформ, педагогічних технологій та методик навчання.

Багаторічний досвід роботи у дистанційному освітньому середовищі С. Джаван дозволив виділити такі ключові чинники успішного і психологічно комфортного дистанційного навчання: наявність відео-конференцзв'язку і можливість проводити дискусії; якісне інтернет-з'єднання; доступність навчального матеріалу з будь-якого пристрою; запис лекцій і можливість їх перегляду у зручний час; миттєвий зворотній зв'язок зі студентами при

виконанні ними завдань [1].

Карантинні обмеження, які у 2020 році були запроваджені в світі через епідемію COVID-19, зумовили повсюдне використання дистанційної форми навчання, що з необхідністю актуалізувало наукові розвідки його ефективності як за кордоном, так і в Україні. Зокрема, О. Бабатунде та Е. Сойкан досліджували спричинені пандемією кризові реакції університетів на міграцію освіти в онлайн-простір. Одним із результатів їх наукових розвідок став висновок про неочікуваний вплив пандемії, який підштовхнув освіту до стрімких і результативних інноваційно-технічних рішень щодо подолання технологічних, соціально-економічних, психологічних і педагогічних проблем [2].

Вважаємо, що одним із шляхів вирішення проблеми об'єктивності оцінювання є формування культури академічної доброчесності. З позицій педагогів – це відкритість, цифрова компетентність, професіоналізм, мінімальний вплив суб'єктивного фактору. З позицій студентів – чесність, самостійність, незалежність, орієнтація на цінність знань, а не оцінок. Створення комфортної атмосфери довіри та партнерства, відкритості усіх учасників освітнього процесу, дозволить уникнути недоброякісних запозичень у навчальні досягнення та необ'єктивного оцінювання.

Масове запровадження дистанційної форми навчання в Україні оголило проблеми його сприйняття учасниками освітнього процесу на різних рівнях (психологічному, методологічному, технічному тощо) й актуалізувало відповідні наукові розвідки з вивчення успішного досвіду його впровадження. У зв'язку з пандемією Covid – 19 існує перспектива повного переходу вищої школи на технології дистанційного навчання, що, своєю чергою, може мати й певні негативні наслідки: девальвація ролі педагога в особистісному і професійному становленні молоді, змішування знань та інформації, відрив непідготовленої молоді людини від реального світу в умовах віртуальної реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sh. Dhawan, “Online Learning: A Panacea in the Time of COVID-19 Crisis”, *Journal of Educational Technology Systems*, Jun 20 2020. [Online]. Available: <https://doi.org/10.1177/0047239520934018>. Accessed on: September 25, 2020. (in English).
2. O. Babatunde Adedoyin, and E. Soykan, “Covid-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities”, *Interactive Learning Environments*, [Online]. Available: <https://doi.org/10.1080/10494820.2020.1813180>. Accessed on: September 06, 2020.

УДК 378.147.88

ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Чепурна Світлана Павлівна

аспірантка кафедри педагогіки, психології
й освітнього менеджменту ім. Є. Петухова
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

Анотація. У статті розглянуто перспективи впровадження практико-орієнтованого підходу в контексті професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Здійснено психолого-педагогічне дослідження сутності та характерологічних особливостей дефініції «практико-орієнтований підхід». Узагальнено сучасні визначення практико-орієнтованого навчання у закладах вищої освіти.

Ключові слова: практико-орієнтоване навчання, практико-орієнтований підхід, практико-орієнтована підготовка майбутнього вчителя початкової школи.

Важливою та невід'ємною складовою професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи є не тільки теоретична, а й практична її складова, яка реалізується під час проходження педагогічної практики здобувачами та шляхом впровадження практико-орієнтованих технологій в освітній процес закладів вищої освіти. Питання модернізації та удосконалення підготовки майбутніх педагогічних кадрів на сучасному етапі розглядається у напрямку реалізації Державних стандартів вищої освіти [8], а також Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти» [2]. Стандарти вищої освіти орієнтують педагогів на

організацію освітнього процесу на підставі системно-діяльнісного та компетентнісного підходів, тобто на продуктивну практичну діяльність здобувачів. Але, останнім часом, великої популярності у педагогічній літературі набуло поняття «практико-орієнтований підхід» до навчання.

Практико-орієнтований підхід до навчання у закладах вищої освіти став предметом досліджень багатьох українських (І. Дичківська, А. Вербицький, І. Зимня, С. Литвиненко, Н. Ничкало, І. Підласий, Н. Матюшенко, А. Хуторський, С. Бобраков, І. Пальшкова та ін.) та зарубіжних учених (Н. Нікітіна, В. Калугіна, А. Савицька, Є.-М. Пост, С. Пітч, К. Бюшер та ін.), однак аналіз психолого-педагогічної літератури з цієї проблематики дає нам підстави стверджувати, що є важливим з'ясування сутності та характерологічних особливостей досліджуваного феномену.

Зокрема, Ю. Бахметова розглядає практико-орієнтований підхід як метод навчання, який поєднується з практичною діяльністю, а його кінцевою метою є формування і розвиток професійних компетентностей [3, с. 116].

Вивчаючи ідеї практико-орієнтованого підходу не можемо не звернутися до наукового доробку І. Пальшкової [4], яка обґрунтовує його «як методологічний концепт формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкової школи» [4]. На думку дослідниці, об'єктом пізнання в межах практико-орієнтованого підходу є практична діяльність вчителя з навчання та виховання молодшого школяра.

Відомий педагог С. Бобраков стверджував, що сутність практико-орієнтованого підходу полягає в організації освітнього процесу у контексті майбутньої професійної діяльності, шляхом відтворення реальних педагогічних ситуацій, ділових ігор, професійних завдань [5, с. 161].

Характерологічною особливістю цього підходу є, те що суб'єкт навчання від початку ставиться в діяльнісну позицію, яка забезпечується шляхом впровадження практико-орієнтованих технологій та передбачає не лише проходження здобувачами педагогічних практик, але й практичну орієнтацію освітніх компонент та змісту усієї підготовки майбутнього вчителя у ЗВО.

На думку Н. Матюшенко [6, с. 242], в межах практико-орієнтованої підготовки здобувач освіти повинен не просто отримувати готові знання у вигляді лекції, а шляхом самостійної діяльності прагнути до кінцевого результату. Викладач ЗВО має мотивувати здобувача до виконання освітніх завдань. Адже, оволодіваючи набором практичних вмінь та навичок учитель досягає своєї професійної визначеності.

На сучасному етапі існує багато визначень практико-орієнтованого навчання у вищій школі, розглянемо деякі з них (табл. 1):

Таблиця 1

Визначення практико-орієнтованого підходу до навчання

Автор	Визначення
Ялалов Ф.	Практико-орієнтоване навчання спрямоване не тільки на набуття знань, умінь та навичок, а й отримання професійного досвіду, з метою оволодіння професійною компетентністю [7, с. 89–93].
Хижняк О.	Практико-орієнтоване навчання – це спільна діяльність учасників освітнього процесу (здобувачі та викладача), що орієнтована на практичний досвід майбутнього фахівця, формування у нього навичок до професійної самореалізації [8, с. 159–168].
Ветров Ю., Клушина Н.	Практико-орієнтований підхід полягає у формуванні професійного досвіду шляхом занурення здобувачів освіти у професійне середовище у процесі проходження педагогічної практики [9, с. 43-46].
Байбородова Л.	Практико-орієнтований підхід сприяє підвищенню професійної підготовки майбутніх педагогів через посилення практичного спрямування та організацію освітнього процесу у ЗВО і оволодіння знаннями в межах практичної діяльності [10].
Полісадов С.	Практико-орієнтоване навчання – це процес оволодіння здобувачами освітньої програми з метою формування у них професійної компетентності шляхом виконання реальних професійних завдань.
Бондаренко Т.	Зміст практико-орієнтованого навчання полягає у набутті нових знань і формуванні практичного досвіду та їх використання під час вирішення професійних завдань.
Реутов М., Шавиріна І.	Практико-орієнтоване навчання – це вид навчання, головною метою якого є формування у здобувачів освіти знань та навичок практичної діяльності, необхідних в різноманітних сферах соціальної та професійної практик, а також формування розуміння того де?, як? та для чого? здобуті знання використовуються на практиці.

Згідно з практико-орієнтованим підходом процес навчання можна розподілити на три головних форми діяльності:

- традиційна навчальна діяльність (лекції, практичні та семінарські

заняття);

- квазіпрофесійна діяльність (університетські заходи професійного спрямування);

- навчально-професійна діяльність (науково-дослідні роботи здобувачів, різноманітні види педагогічної практики, кваліфікаційні проєкти).

Узагальнюючи наведені вище поняття, можна зробити висновок, що практико-орієнтований підхід – це навчання інтегроване в академічну освітню діяльність та спрямоване на формування професійно-спеціалізованих компетентностей випускників ЗВО, необхідних у майбутній професійній діяльності.

Здійснене психолого-педагогічне дослідження сутності поняття «практико-орієнтований підхід» в системі професійної підготовки майбутнього учителя початкової школи підтверджує результати досліджень вітчизняних та зарубіжних учених щодо специфіки його впровадження у закладах вищої освіти, а саме:

- впровадження в теорію та практику освітнього процесу ЗВО практико-орієнтованого підходу мотивує здобувачів освіти до формування професійної компетентності;

- практико-орієнтований підхід уможлиблює процес поєднання теоретичного навчання та практичної професійної діяльності здобувачів освіти;

- практико-орієнтований підхід є ефективним засобом професіоналізації підготовки майбутнього учителя початкової школи, оскільки дозволяє наблизитися до майбутнього професійного середовища;

- реалізація практичної складової освітнього процесу здійснюється через систему педагогічних практик, які є головним ядром підготовки майбутнього учителя початкової школи.

Таким чином, сутність практико-орієнтованої підготовки полягає в побудові освітнього процесу на принципах: мотивації здобувачів освіти до професійної діяльності; свідомості та активності здобувачів у навчанні; зв'язку навчання з практикою.

Отже, практико-орієнтованість дозволяє майбутнім учителям початкової школи здобути необхідний мінімум професійних умінь і навичок, досвід професійної діяльності, систему теоретичних знань, професійну мобільність і компетентність, що відповідає стандартам вищої освіти і робить випускників конкурентоспроможними на ринку праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти від 23.03.2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>.

2. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf.

3. Бахметова Ю. Н. Реализация практико-ориентированного подхода в процессе формирования методической культуры будущих педагогов-психологов в профессиональном обучении. Вестник Майкопского государственного университета. 2012. № 4. С. 112-116.

4. Пальшкова І.О. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх вчителів початкових класів: теоретико-методологічний аспект: Монографія. Одеса, 2008. 339с.

5. Бобраков Сергій Реформування змісту професійної підготовки вчителів у внз німеччини: практико-орієнтований підхід // Порівняльна професійна педагогіка. № 2. 2012. С. 161-168.

6. Матюшенко Н. В. Практико-ориентированная подготовка будущих учителей гуманитарного профиля средствами продуктивных технологий // «Наука і освіта»: Психологія. № 5. 2014. С. 242-248.

7. Ялалов Ф. Деятельностно-компетентностный подход к практикоориентированному образованию // Высшее образование в России.

2008. № 1. С. 89–93.

8. Хижняк О.О. Практико-орієнтований підхід у системі професійної підготовки тренера з боксу у закладах вищої освіти. Теорія та методика навчання та виховання. 2019. № 47. С. 159–168.

9. Ветров Ю., Клушина Н. Практико-ориентированный подход // Высшее образование в России. 2002. № 6. С. 43-46.

10. Байбородова Л. В. Практико-ориентированный подход к подготовке будущих педагогов. Ярославский педагогический вестник 2015 № 1. Том II (Психолого-педагогические науки). URL: http://vestnik.yvspu.org/releases/2015_1pp/13.pdf

**ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРИЗОВАНОГО
ПРАКТИКУМУ З ЕЛЕКТРИКИ**

Шкатуляк Наталія Михайлівна

к. ф. - м. н., доцент

Кожухар Василь Васильович

студент магістр другого року навчання

державний заклад

Південноукраїнський національний педагогічний

університет імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

Анотація. Налаштовано обладнання та проведено апробацію виконання комп'ютеризованих лабораторних робіт зі змінного електричного струму: «Визначення електричної ємності конденсатора по кривим його розрядки»; «Вивчення ємнісного опору конденсатора в ланцюзі змінного струму»; «Визначення індуктивності та активного опору котушки в ланцюзі змінного струму»; «Вивчення резонансу в коливальному контурі». Підготовлено методичне забезпечення до вищезазначених комп'ютерних лабораторних робіт, яке містить покрокові настанови для управління роботою устаткування та виконання відповідних вимірювань.

Ключові слова: комп'ютеризовані лабораторний практикум, змінний струм, електричний опір, електрична ємність, котушка індуктивності, коливальний контур, резонанс

Вступ. У сучасному світі відбувається комп'ютеризація суспільства. В науці спостерігається впровадження датчиків фізичних величин для оцифрування отриманих при вимірах даних для комп'ютерної обробки інформації та комп'ютеризації досліджень зокрема з фізики. Сучасні стандарти освіти з фізики вимагають активного освоєння майбутніми вчителями фізики сучасних способів отримання, обробки та подання інформації, а також методів

проведення досліджень з фізики [1]. Тому актуальним завданням є застосування комп'ютерної техніки при проведенні експериментальних робіт та опрацюванні отриманих експериментальних даних при підготовці майбутніх вчителів фізиків у педагогічному університеті. Дана кваліфікаційна робота магістра присвячена впровадженню в процес підготовки майбутніх вчителів з фізики комп'ютерного практикуму з електрики і тому є актуальною. Цей комп'ютерний практикум можна виконати, наприклад, за допомогою обладнання «Комплект лабораторний «Електрика і магнетизм» Amperia» (компанія B-Pro) [2]. Слід відмітити, що в даному лабораторному практикуму застосовано використання реальних дослідних експериментів з електрики як реальних фізичних явищ на відміну від комп'ютерної симуляції, яка уведе студентів від сприйняття фізики як науки про моделювання реальних явищ. Крім того, виконання завдань комп'ютерного практикуму буде сприяти формуванню відповідних загальних і фахових компетентностей майбутніх викладачів фізики.

Мета роботи: підготовка методичного забезпечення комп'ютерного практикуму з електрики.

Задачі дослідження:

1. Перевірка працездатності нового обладнання практикуму
2. Апробація використання нового обладнання для виконання завдань практикуму.
3. Підготовка методичного забезпечення комп'ютерного практикуму з електрики.

Об'єкт дослідження: процес отримання нових знань та вмінь з електрики під час виконання лабораторного комп'ютерного практикуму з електрики.

Предмет дослідження: обладнання лабораторного комп'ютерного практикуму з електрики.

Методи дослідження: збір інформації; спостереження явищ з використанням технічних пристроїв; аналіз.

Матеріали та методи. У комп'ютеризованому практикумі з електрики

пропонується виконання чотирьох лабораторних робіт з використанням змінного струму, частота якого може змінюватись у широких межах (від 25 до 400 Гц) [2]:

1. Визначення електричної ємності конденсатора по кривим його розрядки.

Устаткування: генератор, металевий лист, конденсатор – 2 шт. (4,7 мкФ і невідома ємність), резистор – 360 Ом, з'єднувальні дроти – 1 шт., осцилографічний датчик напруги, USB-кабель – 2 шт., комп'ютер зі встановленою програмою «Практикум з фізики».

Для проведення експерименту потрібно зібрати електричне коло згідно схемі (рис. 1), використовуючи металевий лист в якості основи для кріплення елементів схеми. Елементи схеми розташовані на тримачах зі вбудованими магнітами. Джерело напруги для схеми – генератор – підключається до одного USB-порту комп'ютера, осцилографічний датчик напруги – до другого.

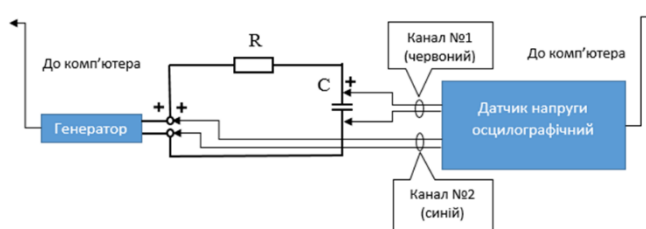
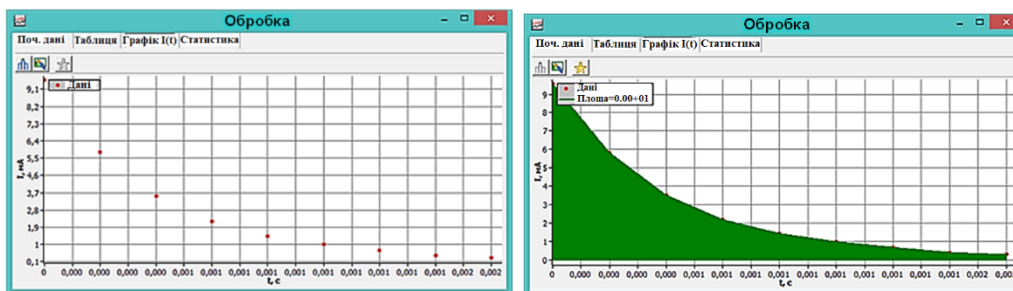

Рис. 1. Схеми для визначення електричної ємності конденсатора по кривим його розрядки

В результаті виконання вимірів отримують графік залежності струму розрядки від часу (рис. 2, а) та можливість обчислення площі під цим графіком (рис. 2, б).

а

б

Рис. 2. Залежності струму розрядки конденсатора від часу

Ємність визначають, користуючись формулою (1), дозволяє виміряти ємність конденсатора, вимірюючи час, за який напруга на резисторі, сила струму через нього або заряд на конденсаторі зменшиться в два рази, починаючи з деякого моменту часу.

$$\frac{U_0}{2} = U_0 e^{-\frac{t_1}{2RC}} \Rightarrow \frac{1}{2} = e^{-\frac{t_1}{2RC}} \Rightarrow \ln \frac{1}{2} = \ln e^{-\frac{t_1}{2RC}} \Rightarrow -\ln 2 = -\frac{t_1}{2RC} \Rightarrow C = \frac{t_1}{2R \ln 2} \quad (1)$$

2. Вивчення ємнісного опору конденсатора в ланцюзі змінного струму. При виконанні цієї роботи допомогою комп'ютеризованого практикуму передбачено зміна частоти струму від 25 до 150 Гц. Це дозволяє побудувати залежність ємнісного опору від частоти струму, спостерігати графічні залежності на екрані дисплея, а також провести відповідну комп'ютерну обробку цієї залежності.

Устаткування та електрична схема були описані вище у попередній роботі. Вимірюють заносять у таблицю напруги на конденсаторі U_C і на резисторі U_R при різних значеннях частоти генератора електричних коливань у діапазоні від 25 до 100 Гц. Отримують графік залежності опору від частоти $R_c(\omega)$ і підбирають зі списку аналітичну функцію $Y(X) \leftrightarrow R_c(\omega)$, яка найкращим чином описує експериментальну залежність. Потім перебудовують залежність ємнісного опору від кутової частоти, щоб графік опинився прямою лінією (метод лінеаризації).

3. Визначення індуктивності та активного опору котушки в ланцюзі змінного струму.

При виконанні цієї роботи за допомогою комп'ютеризованого практикуму передбачено зміна частоти струму від 25 до 4000 Гц. Це дозволяє побудувати залежність індуктивного опору від частоти струму, спостерігати графічні залежності на екрані дисплея, а також провести відповідну комп'ютерну обробку цієї залежності.

Устаткування: генератор, металевий лист, ключ, котушка індуктивності, резистор 5,6 Ом, з'єднувальні дроти – 2 шт., датчик напруги осцилографічний, USB - кабель – 2 шт., комп'ютер з програмою «Практикум з фізики».

Схему для проведення експерименту, представлену на рис. 1, змінюють, виключивши зі схеми конденсатор. Вимірюють та заносять у таблицю (передбачено у спеціальній вкладці програми) амплітудне значення напруги на котушці U_L , амплітудне значення напруги на котушці U_R та значення частоти, заданої в програмі «Генератор». Комірка зі значенням циклічної частоти ω заповнюється автоматично після заповнення комірки стовпця « ν , Гц». Комірка « I_R, A » в таблиці заповнюється автоматично після заповнення комірки « U_R, B » і внесення опору резистора R (вкладка програми **Початкові дані**). Далі переходять на вкладку **Графік** (Рис. 3) та проводять аналіз графіка залежності опору $R_L(\omega)$ при великих і малих частотах.

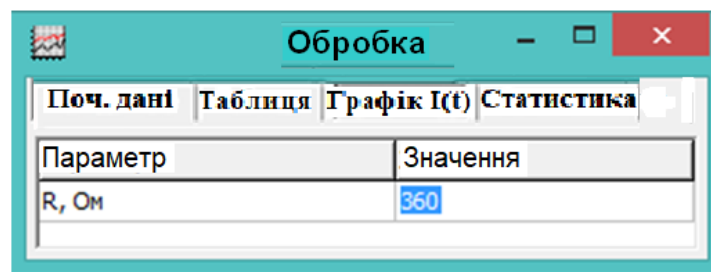

Рис. 3. Вкладка «Графік»

Активний опір котушки індуктивності обчислюють по відношенню амплітуди записаних сигналів.

4. Дослідження резонансу в коливальному контурі.

Збирають схему на рис. 1, доповнюючи її підключенням послідовно котушці індуктивності. Змінюючи частоту генератора, вимірюють та заносять у таблицю (передбачено у спеціальній вкладці програми) значення напруг на котушці U_L , на конденсаторі U_C , на котушці U_R та значення частоти, заданої в програмі «Генератор». Комірка зі значенням циклічної частоти ω заповнюється автоматично після заповнення комірки стовпця « ν , Гц». Комірка « I_R, A » в таблиці заповнюється автоматично після заповнення комірки « U_R, B » і внесення опору резистора R (вкладка програми **Початкові дані**). Далі переходять на вкладку **Графік** (рис. 3). Отримують графіки залежності зафіксованих напруг від частоти. При цьому спостерігають різке зростання напруг на котушці, на конденсаторі, а також струму в коливальному контурі,

якщо опори на котушці $X_L = \omega L$ та конденсаторі $X_C = 1/\omega C$ дорівнюють один одному. Це відбудеться, коли $X_L = X_C$, а резонансна частота коливань в коливальному контурі $\omega_p = \sqrt{\frac{1}{LC}}$.

Висновки Проведено апробацію використання устаткування для виконання чотирьох комп'ютеризованих лабораторних робіт з електрики: «Визначення електричної ємності конденсатора по кривим його розрядки»; «Вивчення ємнісного опору конденсатора в ланцюзі змінного струму»; «Визначення індуктивності та активного опору котушки в ланцюзі змінного струму»; «Вивчення резонансу в коливальному контурі»

Підготовлено методичне забезпечення до вищезазначених комп'ютерних лабораторних робіт, яке містить покрокові настанови для управління роботою устаткування та виконання відповідних вимірювань. Впровадження в навчальний процес комп'ютеризованого практикуму з електрики розширюють межі навчального матеріалу, що сприятиме формуванню професійних компетентностей майбутніх вчителів фізики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стандарт вищої освіти, <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/11/17/104-fizyka-ta-astronomiya-mahistr.pdf>
2. Комплект лабораторний «Електрика і магнетизм» Amperia», <https://b-pro.com.ua/katalog/fizika/elektrika-ta-magnetizm/elektrikatamagnetizmlaboratorneobladnannya/komplektlaboratorniyelektrikaimagnetizm>
3. Поваляев О.А., Ханнанов Н.К., Хоменко С.В. Компьютеризированный практикум по электричеству, М.: Ювента, 2017

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PROCRASTINATION IN YOUTH AGE

Hrechyshkin Danylo Serhiyovych

Prokopyev Stepan Andreevych

Mieshkov Dmytro Maksimovich

Zhylin Mykhailo Yurevich

Students of

Kharkiv National University of Radio Electronics

Kharkiv, Ukraine

Introduction. In the age aspect, the problem of procrastination acquires of particular importance in adolescence. With the onset of civil and social maturity young man for the first time freely realizes his own life aspirations not only in the personal but also in the social world. Experiencing one's own freedom from social pressure in the organization of the vital activity, construction interpersonal relationships, decisions about their own future accompanied by the manifestation of positive emotions in them. Procrastination causes inhibition of vital activity of the person, experience of it steady frustration in yourself and your life, greatly complicates as further designing one's own future and deploying personal processes self-regulation of life activities from the implementation of life plans into reality.

Goal. Theoretically analyze and investigate psychological features of procrastination in adolescence, in particular, the disclosure of its content concept, its types, types, and causes.

Materials and methods. Modern psychologists in their research come to the conclusion that procrastination is a psychological term that means permanent postponement of important matters, accompanied by feelings of discomfort and negative emotional experiences and leads to exhaustion, anxiety, stress, fatigue. Procrastination is a factor that begins to slow down the process of self-education and

development, hinders the formation of personality in the social environment. In the event that a person is catastrophic lacks motivation, a person consciously begins to postpone important matters, does not keep track of the time of execution of certain works, as a result, performs all the tasks at the last moment, as a result, feels stressed. Procrastination—means the tendency of the individual to postpone "for later", "for tomorrow", "for future ", decisions and cases. Depending on personal characteristics people, from their behavioral strategies there are the following approaches to procrastination.

Analysis of scientific sources indicates what N. Milgram is considering procrastination as a behavior of consistent procrastination, a consequence of poor quality behavioral product, one that includes the task that is perceived procrastinator as important to perform, the result of emotional disorder. N. Milgram and co-authors identified five typical types of presence procrastination in the individual:

- 1) daily (household), i.e., postponement of household chores that should be performed regularly;
- 2) procrastination in decision-making (including minor);
- 3) neurotic, i.e., postponing vital decisions such as choices profession or starting a family;
- 4) compulsive, in which a person combines two types of procrastination - behavioral and decision-making;
- 5) academic, i.e., postponing the implementation of educational tasks, preparation for exams, tests, etc. N. Fiore emphasized that procrastination can be observed in everyone areas of human life, which allowed the scientist to define a broader the range of causes of the phenomenon under study.

Scientists have identified six signs of procrastination:

- 1) a person's perception of life as a series of obligations that he can not fulfill;
- 2) problems with the sense of time;
- 3) lack of clarity about one's own plans or values. It is difficult for a person prefer one project;
- 4) awareness of their own unrealizations, feelings of frustration, depression (life

goals that cannot be achieved);

5) indecision, fear of hearing criticism, which encourages the postponement of the final stage performance of work, the desire to bring it to perfection;

6) low self-esteem and lack of self-confidence that prevent starting work productively [1, c. 17-18].

T. Vaida cites the following causes of procrastination: laziness is not enough formed diligence, weakness of character, lack of readiness, lack of joy from work [2, c. 197].

E. L. Bazyka considers the problem of procrastination as a disorder of the volitional processes, self-determination, purposefulness, self-organization. In her opinion "Procrastinators are individuals with underdeveloped, unformed volitional processes that do not know how or are not able to overcome themselves, their own laziness "[3, c. 16].

T. Motruk and D. Stetsenko consider the causes of procrastination: perfectionism, fear of failure, fear of success as additional responsibilities that may occur in the case of successful completion of the task; anxiety (personal and situational); inability to plan (poor orientation in time, no prioritization of cases); the need for increased stimulation (personality mobilization) [4, c. 292-297].

The main cause of procrastination, in the opinion of T. Koltunovich and O. Polishchuk, there is an avoidance of discomfort and the desire to satisfy the "here and now".

The analysis of the determinants of procrastination allowed to reduce them to two groups: permanent (stable over time and little change) and situational (arise by chance and develop under the influence of the current situation). In turn, they can be:

- psychophysiological (temperament, neuroticism, impulsivity, low vitality, etc.),
- emotional (anxiety, emotional burnout, fear, phobias, etc.),
- motivational (lack of motivation, situational motivation, expectations of short-term benefits, etc.),
- behavioral (lack of self-discipline, childhood-learned behavior patterns, etc.),

resource (low competence, lack of resources, condition health, etc.) and temporary (blurred deadlines, lack of time, absence / unclear time perspective, presence of chronophages, etc.) [5, c. 215].

According to the authors, procrastination is a complex and heterogeneous phenomenon psychologically, consists of various components (cognitive, emotional, behavioral), which are related to the motivational sphere of personality. Also, some forms of procrastination are fear of risk, procrastination decision-making, planning that is often not done, etc. However, it reveals three main approaches to understanding the essence of the phenomenon procrastination:

1) psychodynamic - the reasons for postponing the execution of cases are necessary to look for them in connection with the mechanisms of psychological protection. People avoid matters that threaten one's own ego. They are more focused on today and have difficulty planning for the future;

2) behavioral - procrastination - is the result of consolidation of such behavior. Such a procrastinator in the past postponed cases to had positive last-minute solutions;

3) cognitive - at the heart of the phenomenon of procrastination is irrational beliefs, low self-esteem and inability to accept themselves decisions.

Results and discussion. The conducted theoretical analysis allows to state the following: the factors that can lead to procrastination are lack of motivation and violation of the motivational sphere, stress as a consequence uncertainty and fear of the future, or, conversely, perfectionism, but the most common reasons are the inability to rebuild the hierarchy goals and values, as well as the inability to plan their activities. Conclusions. Thus, high relevance, social significance and lack of study of the studied phenomenon and psychological means overcoming procrastination in young men and women in psychological science is insufficient researched. Therefore, further research will focus on the relationship procrastination in adolescence.

REFERENCES

1. Фьоре Н. Легкий способ перестать откладывать дела на потом / Нейл Фьоре. – Москва: Манн, Иванов и Фербер; 2013. – 276 с
2. Вайда Т. С. Прокрастинація як компонент поведінки працівників ОВС та її профілактика під час професійної підготовки курсантів у ВНЗ МВС України / Т. С. Вайда // Юридичний бюлетень. - 2016. - Вип. 2. - С. 197-211.
3. Базика Є. Л. Феномен психофізіологічного стану прокрастинації [Електронний ресурс] / Є. Л. Базика // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К. – Режим доступа: www.es.rae.ru/mino/158-1023
4. Мотрук Т. О. Прокрастинація як інгібітор розвитку успішної особистості / Т. О. Мотрук, Д. В. Стеценко // Актуальні питання сучасної психології: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (Суми, 15 травня 2014 р.). – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – 388 с.
5. Колтунович Т.А. Прокрастинація - конфлікт між «важливим» і «приємним» / Т.А. Колтунович, О.М. Поліщук // Молодий вчений.– 2017.– №5(45).–С. 211- 218.

THE PROBLEM OF DETERMINING THE WAYS OF EMOTIONAL DEVELOPMENT STUDENT PERSONALITY INTELLIGENCE

Ripnyi Vladyslav Viacheslavovich

Goncharov Danil

Morozov Mykola Mikolajovic

Chupakhin Artem Borisovich

Student of

Kharkiv National University of Radio Electronics

Kharkov, Ukraine

Introductions. The rapid development of society, current conditions, challenges, before which turned out to be human, make new demands on the individual. Mobility personality, stress and vitality, high level of knowledge, skills, developed competencies, the level of general intelligence is undoubtedly key components of a successful personality, a professional in various fields. However, in most cases, these components are not enough. For modern human relevance becomes developed emotional intelligence, which broadly combines the ability of the individual to be effective communication through understanding the emotions of others and the ability to adapt to theirs emotional condition. Thus, self-control, the ability to competently build interaction is indispensable, especially when it comes to the field of activity that involves direct communication with others. If general intelligence is the basis of academic success, the high level of developing emotional intelligence allows you to achieve professional and life success in general.

Aim. Theoretical analysis and generalization of information on the problem ways to develop the emotional intelligence of the student's personality.

Materials and methods. One of the aspects of personality formation, its preparation for professional activity, constructive communication is the process of formation and development of emotional intelligence as a set of abilities, knowledge, skills and abilities that allow a person to manage their emotions and, analyzing the communication situation, create a favorable emotional atmosphere. communication process.

Analysis of the scientific literature allows us to conclude that for the development of emotional intelligence in the educational process it is necessary to create an appropriate environment with a positive emotional climate, competent psychological and pedagogical support of the individual and structured and organized learning activities.

Results and discussion. According to I. Andreeva, two approaches in psychological science explain the possibility of developing emotional intelligence [1, C. 83–95]. Representatives of the first approach argue that emotional intelligence is a relatively stable property, as a result of which it is almost impossible to develop, but you can increase emotional competence through learning.

According to the representatives of the second approach [2, C. 16-20] the development of emotional intelligence is possible. Thus, T. [3, C. 277-287]. believes that since emotional development is manifested in the conscious regulation of emotions, it is possible to develop emotional intelligence through specially organized training and education. It is possible to develop emotional intelligence during life with the help of specially organized training S. Stein and G. Buk conclude that it is possible to increase the level of emotional intelligence through training, learning and life experience.

According to the research of [4, C. 400]., the sensitive period of emotional intelligence formation is the younger school age, as the child's natural need for the emotional perception of the world is supplemented by active intellectual development. school from preschool education [5, C. 390]. In common technologies of developmental learning the principle of reliance on the emotional sphere of the child is used: the formation of cognitive interest is carried out through the organization of the educational process, which implies the presence of students' collective emotional experiences.

The problem of the development of emotional intelligence during the period of study of the individual in a higher education institution is quite relevant and is of interest to many scholars. One of the important conditions of a student's psychological readiness to master a profession in a higher education institution is,

first of all, his ability to adapt psychologically to the student environment as quickly as possible. Experimentally proved the direct dependence of the individual's ability to adapt in the student environment on the level of development of his emotional intelligence. This process is more successful the higher the level of development of emotional intelligence of the student [6].

The influence of emotional intelligence on preparation for professional activity is most pronounced in the cognitive, emotional and behavioral areas of the student environment higher education, according to Breus, should apply the following areas of emotional intelligence: understanding their own emotions and the emotions of others and, as a result, the ability to reflect professionally, self-awareness as a person, as a professional, awareness of their actions and behavior: self-control and self-regulation of emotions and, as a result, the presence of personal professional self-awareness, professional meanings awareness of their own emotions and their management and, as a result, maintaining the health of the individual the use of emotions, especially in conflict situations and, as a result, the ability to resolve conflicts in the process of professional activity and maintaining the appropriate level of relationships with other people. In our opinion, the is interesting, offers five stages of development of emotional intelligence in students of psychology.

The first stage is self-knowledge. It is a process that allows you to re-examine yourself and your surroundings, understand your inner world, your own emotions and feelings. The second stage is the ability to learn to control your emotions and feelings. Self-control depends on the student's awareness of what he is experiencing at the moment and what emotions he is experiencing, as well as on the understanding of what is happening around him. Emotional management allows you to use emotions to achieve this goal. The third stage is the development of students' ability to recognize other people's emotions, to understand the feelings of a communication partner. The fourth stage of development.

Conclusions. Thus, the level of quality of student training in the light of modern requirements are determined not only by the criteria of professionalism, which are specific for each profession but also their level of emotional intelligence,

emotional readiness for professional activities that ensure their effective inclusion inactive activity is a condition of creativity, self-improvement, rapid adaptation to professionally determined changes. In professional development. Emotional intelligence is essential for students' self-awareness is the result of emotional experiences in unity with self-knowledge, which provides a certain level of their professionalism. The need to develop emotional intelligence because the specialist must have a well-developed ability to reflect as a result of the ability to understand one's own emotions and the emotions of others that gives the ability to objectively evaluate yourself and others in the professional process activities, to identify intrapersonal and interpersonal contradictions, look for ways to eliminate them, build concepts of professional development and strategies for its implementation.

REFERENCES

1. Андреева И. Н. Об истории развития понятия «эмоциональный интеллект» И. Н. Андреева 2008 С. 83–95.
2. Березовская Т.П. Психологические особенности эмоционального интеллекта старшеклассников. Минск 2006 С. 16-20
3. Бреус Ю. В. Емоційний компонент у структурі освіти вищого навчального закладу. Львів 2012 С. 277-287.
4. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навч. посібник / О.І. Власова. - К.: Либідь, 2005. С. 400.
5. Власова О.І. Психологія розвитку соціальних здібностей в онтогенезі: Canada: Grafik Ассепт, Communication 2016. С. 390.
6. Дерев'янка С. П. Емоційний інтелект як чинник соціальнопсихологічної адаптації особистості до студентського середовища 2009.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ
ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ**

Волошук Вероніка Геннадіївна
магістрантка
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

Анотація. У статті теоретично досліджено психологічні особливості емоційно-вольової сфери військовослужбовців та учасників бойових дій на Сході України, а саме: розглянуто емоційно-вольову сферу особистості у науковій психологічній літературі та порушення психоемоційного стану військових та учасників АТО у зоні бойових дій.

Ключові слова: емоції, воля, депресія, стрес, страх, самоконтроль, фрустрація.

Війна в Україні стала актуальною для розгляду вольової та емоційної сфери особистості. Саме масштаби цієї катастрофи потребують активного вивчення таких психологічних станів як воля та емоції.

Сучасні підходи до дослідження емоційно-вольової сфери військових та учасників бойових дій висвітлені у працях І. В. Воробйова, О. С. Колесніченко, І. І. Ліпатов, І. І. Приходько, О. В. Тімченко.

Емоції відносяться до ряду психічних станів які віддзеркалюють ставлення людини до оточуючого світу, до себе, до людей та до своєї діяльності загалом.

Перебуваючи у зоні бойових дій, переживаючи постріли та смерть близьких товарищів військовослужбовці та учасники АТО зіштовхуються з такими негативними емоційними станами як депресія та стан фрустрації. За

даними ВВС в перші роки війни тяжку форму депресивного стану, яка супроводжувалася суїцидальними наслідками була притаманна близько 60% військовослужбовцям та учасникам бойових дій. Але оскільки війна в Україні продовжується, на даний час, на жаль, кількість суїцидів та суїцидальних спроб не зменшилося-про це розказав пан Матіос в ефірі телеканалу «112 Україна».

Фрустрація у військовослужбовців та учасників бойових дій супроводжується не лише гнівом, але й сумом, тугою та розлукою. Адже саме віддаленість від сім'ї, відсутність можливості зв'язку з близькими може посприяти невдачі у досягненні мети.

Воля являє собою психічний процес, що виявляється у регуляції людини своєї поведінки задля досягнення поставленої мети. Для військових та учасників бойових дій характерне порушення вольової саморегуляції. Тобто через конфлікт на Сході більшість з них є емоційно нестійкими, нестабільними, вразливими та невпевненими у собі.

На основі теоретичних фактів щодо емоційно-вольової сфери військовослужбовців та учасників бойових дій було проведено дослідження.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, а саме: виражена депресія за даними дослідження притаманна лише одній особі з 15 досліджуваних, а тобто всього лише 6,66% більшість же з респондентів мають низький рівень депресивного стану або депресія у них взагалі відсутня. Тобто з дослідженнями, що проводилися у перші роки війни і ситуація яка складається на даний момент свідчить про значне зниження рівня депресивного стану за даними дослідження.

Рівень фрустрації у військовослужбовців та учасників бойових дій достатньо високий, а тобто 11 осіб з 15 (73 33%) незадоволені своїм соціальним становищем, що є підтвердженням теоретичних даних.

Дослідження такої вольової якості як саморегуляція продемонструвало нам катастрофічні цифри щодо вольового самоконтролю, що перебував на дуже високому рівні. Високий рівень за субшкалою наполегливості був притаманній лиші одній особі, а тобто у 93,33% досліджуваних була відсутня повага до

соціальних норм. За субшкалою самовладання усі респонденти отримали низькі показники, що підтверджує їх емоційну нестабільність за теоретичними даними.

Висновок: за даними експериментального дослідження істинний стан депресії було виявлено лише у 6,66%, 93,33% респондентів притаманний легкий, середній рівень депресивного стану або ж він у них взагалі відсутній, що значно відрізняється з даними проведеного дослідження на початку воєнних операцій. А ось рівень фрустрації та вольового самоконтролю як за теоретичними даними так і за проведеного нами експериментального дослідження показав високі показники, що свідчить про нестабільність та незадоволеність своїм соціальним станом у суспільстві.

**ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ЯК
НОВОУТВОРЕННЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Гнітій Олена Олександрівна
здобувач магістерського ступеня
факультету психології і соціології

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Поденко Антон Володимирович

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Анотація: в роботі розглянуто чинники становлення пізнавального інтересу в молодшому шкільному віці. Визначено специфіку молодшого шкільного віку через особливості соціальної ситуації розвитку, провідну діяльність та психологічні новоутворення. Виділено рівні розвитку пізнавальної спрямованості школярів у навчальній діяльності.

Ключові слова: молодший шкільний вік, пізнавальний інтерес, навчальна діяльність, мотивація навчання, пізнавальна спрямованість школярів.

Розвиток сучасного суспільства вимагає особливої уваги до проблем навчання і виховання дитини, виявлення і розвитку закладених природою здібностей, всебічного розвитку особистості. На етапі молодшого шкільного віку найважливішими стають пізнавальні процеси, розвиток пізнавального інтересу та здібностей як суттєвої деталі подальшого індивідуального вдосконалення.

В основі досліджень пізнавального інтересу та інтересів взагалі лежать праці Л.С. Виготського, С.Л. Рубінштейна, А.О. Смірнова, Б.М. Теплова, В.М. Мясіщева, Л.В. Занкова, Г.С. Щукіної та інших відомих психологів та педагогів.

Досягненням сучасної вікової психології є досить ретельна характеристика молодшого шкільного віку як такого, що відрізняється особливою соціальною ситуацією розвитку, провідною діяльністю та певними психологічними новоутвореннями.

Щодо *соціальної ситуації розвитку* молодшого школяра, треба зазначити, що вона набуває у цьому віці певних змін. А саме: молодший школяр будує свої стосунки з однолітками на основі такої спільної діяльності, як навчальна діяльність. Крім того, педагог, який здійснює керівництво навчальною діяльністю, реалізує свої виховні функції в контексті зазначеного керівництва. Педагогічна активність виявляється залежною від особливостей сімейного виховання. Особливо значимою така залежність виявляється в питаннях про засоби забезпечення в сімейному вихованні становлення пізнавального інтересу. Це дуже важливо, тому що у молодшому шкільному віці істотним чинником успішності включення у навчальну діяльність є саме пізнавальний інтерес. Крім того, у цьому віці пізнавальний інтерес змінюється, він трансформується з широкого недиференційованого інтересу до чогось нового на інтерес до наукових знань, до оволодіння новими способами дії.

Провідною діяльністю в молодшому шкільному віці є навчальна, цілеспрямована діяльність учнів, результатом якої є розвиток особистості, інтелекту, здібностей, засвоєння знань, оволодіння уміннями та навичками. Важливою умовою організації навчальної діяльності є підтримання пізнавального інтересу, безпосереднього інтересу до знань:

- потрібно створювати позитивну пізнавальну атмосферу;
- забезпечувати успіх в навчанні (контроль);
- стимулювати творчі сили дитини, забезпечити усвідомлене оволодіння знаннями;
- формувати впевненість у власних силах і здібностях [1].

Всі ці засоби, спрямовані на підтримку і розвиток пізнавального інтересу, повинні реалізовуватися усіма суб'єктами педагогічного впливу з необхідною координацією зусиль. Тобто вчителі і батьки у відповідній педагогічній

активності повинні об'єднувати свої стратегії, тактики та узгоджувати свої дії. Це виявляється можливим лише у випадку єдності цілей та стилю шкільного і сімейного виховання. Це також важливо для питання формування пізнавального інтересу, оскільки він є провідним мотивом навчальної діяльності молодшого школяра.

Тобто пізнавальний інтерес як мотив навчальної діяльності можна віднести до *основних психологічних новоутворень* зазначеного віку. Основні психологічні новоутворення молодшого школяра включають досить складний комплекс психологічних якостей, кожна з яких може обумовлювати динаміку становлення пізнавального інтересу.

На цьому етапі формується внутрішній план дій, розвивається довільна регуляція поведінки (вміння свідомо ставити цілі, шукати засоби їх досягнення, долати труднощі та перешкоди), орієнтація на соціальні норми і вимоги, рефлексія (осмислення своїх суджень, вчинків, самоаналіз).

У молодшому шкільному віці під впливом навчання починається перебудова пізнавальних процесів, здобуття якостей, притаманних дорослим. Загальними характеристиками є їх довільність, продуктивність, стійкість. Сприйняття, за своїми психологічними характеристиками (цілеспрямованість, зосередження, точність, узагальненість) починає відповідати рівню дорослої людини. Спостерігається динаміка в розвитку уваги від мимовільності до довільності. Покращується здатність до переключення та стійкості уваги. Розвивається словесно-логічна пам'ять, зростає продуктивність, точність, надійність запам'ятовування. Удосконалюється відображення об'єктів, уява стає більш реалістична, керована, з елементами творчості. Закладаються основи логічного мислення (на основі образного). Відбуваються зміни у співвідношенні образних і понятійних, конкретних і абстрактних компонентів. У цьому віці емоції стають більш врівноваженими. Молодші школярі починають керувати своїм настроєм, відрізняють ситуації в яких можна чи неможна виявити свої почуття. Виникають зміни і у розвитку особистості: самостійність; здатність до саморегуляції, рефлексія; з'являється рівень

домагань (залежить від успіхів в навчанні і становища в системі стосунків з однолітками); формується самооцінка (переважно в залежності від успішності в навчанні), більш стійка ієрархічна структура мотивів (навчальні мотиви стають провідними) [1].

Вчителі початкових класів досить часто мотивацію навчання школярів розглядають лише як позитивне відношення до навчання і, як наслідок, роблять неправильні висновки, що нібито до кінця початкового навчання в багатьох учнів знижуються мотиви навчання, що проявляється в зниженні їхнього інтересу до навчання взагалі. Тому у своїй роботі ми погоджуємося з психологами, які відзначають, що в цьому випадку в учнів знижується не мотивація навчання в цілому, а трохи іншими стають уявлення дітей про самий процес навчання, коли їм доводиться переборювати часом дуже серйозні складнощі, оскільки навчання дається їм нелегко, а переборювати ці труднощі вони не навчилися. Покликанням кожного учителя є перетворити первісний мотив «хочу вчитися» на справжній інтерес і вміння опановувати способами добування знань.

Головним завданням учителя початкової школи є надання допомоги школярам у вихованні в них глибокого інтересу до знань на основі подолання різного роду труднощів процесу навчання [2]. Цей процес і є тим новоутворенням у свідомості учнів початкових класів, що допоможе виховати в них активну життєву позицію.

У початковій школі інтерес школярів, як мотив навчання, спочатку може бути неглибоким та проявлятися в багатьох учнів у зв'язку з якоюсь ситуацією, що визвала емоційний відгук. Учитель повинен послідовно розвивати первісний інтерес учнів до навчання шляхом створення сприятливого психологічного клімату у своєму класі, доповнення і розширення його новими мотивами, які збагатять зміст освіти, форми й методи організації пізнавальної діяльності, різноманітні форми особистого спілкування учнів. Тільки за умови постійного розширення пізнавального інтересу школярів, можна перетворити його у стійку навчальну діяльність. І тільки при виникненні в учня цілком

усвідомленого бажання вчитися, це бажання трансформується в мотив активного навчання [3].

Пізнавальна спрямованість школярів у навчальній діяльності може мати три рівні розвитку:

- широкий пізнавальний мотив, що детермінує спрямованість на засвоєння нових знань;
- навчально-пізнавальний мотив, що стимулює дітей до оволодіння способами отримання знань;
- мотив самоосвіти, який полягає у спрямованості на постійне вдосконалення способів отримання знань, своєї навчальної й пізнавальної діяльності в цілому.

«Відмінність навчально-пізнавальних мотивів від широких пізнавальних інтересів, - відзначає Д.Б. Ельконін , - полягає у тому, що вони спрямовані не просто на отримання інформації про коло явищ навколишньої дійсності, а на засвоєння способів дій у конкретній галузі досліджуваного навчального предмету» [4, с. 46-47]. Д.Б. Ельконін указує на зв'язок навчально-пізнавальних мотивів зі змістом навчальної діяльності. «Навчальна діяльність - це діяльність, спрямована на оволодіння узагальненими способами дій у сфері наукових понять. Така діяльність повинна стимулюватися адекватними мотивами. Ними можуть бути тільки мотиви, які безпосередньо пов'язані з її змістом, тобто мотиви надбання узагальнених способів дій, або мотиви власного росту, власного вдосконалення. Якщо вийде сформулювати такі мотиви в учнів, то цим самим можна підтримати, наповнити новим змістом ті загальні мотиви діяльності, які пов'язані з позицією школяра, зі здійсненням суспільно вагомої й суспільно оцінюваної діяльності. Тільки так широкі соціальні мотиви наповнюються змістом, який тісно пов'язаний з діяльністю, що здійснюється школярем. Зараз позиція школяра - це не просто позиція учня, що відвідує школу й ретельно виконує всі завдання вчителя, а позиція людини, що вдосконалює саму себе, здійснюючи суспільно вагому діяльність» [4, с.46].

Саме таке розуміння учбово-пізнавальних мотивів дає можливість

підкреслити необхідність їхнього формування в школі та актуальність їх психологічного дослідження.

Високий рівень організації навчальної діяльності забезпечує одержання глибоких знань досліджуваних предметів, формування вучнів активної життєвої позиції, що є тим психологічним новоутворенням, яке обумовлює перетворення учня в суб'єкт навчальної діяльності.

Саме в учнів із сильною мотивацією досягнення й слабкою тривожністю проявляється підвищений інтерес до навчання й збільшується продуктивність діяльності [5, с. 255-256].

У психологічному дослідженні важливо не тільки намітити рівні учбово-пізнавального мотиву, але й підійти до розгляду механізмів перебудови мотивів, переходу від одного рівня розвитку пізнавальних мотивів до іншого: перетворення широких навчальних мотивів у навчально-пізнавальні, тобто переходу школярів від орієнтації на результат своїх дій до орієнтації на спосіб; перетворення навчально-пізнавальних мотивів у зрілу мотиваційну установку - мотиви самоосвіти, тобто переходу від орієнтації учня на спосіб своїх дій до орієнтації на структуру своєї діяльності в цілому - у єдності всіх її ланок і компонентів. У першому класі школяр починає вчитися із широкими пізнавальними мотивами; учбово-пізнавальні мотиви повинні бути сформовані в першому наближенні до закінчення початкової школи; мотиви самоосвіти як спрямованість на постійне вдосконалення способів добування знань необхідно розвивати у випускників середньої школи.

Серед різноманітних мотивів початкового навчання можна виділити наступні дві групи: мотиви пізнавального інтересу й мотиви розуміння обов'язку й відповідальності. Мотиви пізнавального інтересу виявляються в прагненні учнів більше довідатися. У період навчання в початковій школі відзначається зменшення числа дітей, які навчаються через інтерес (з 25% до 5%). Іноді це обумовлено особливостями організації навчального процесу. Мотиви обов'язку й відповідальності характеризуються ступенем розуміння ними суспільної значимості навчання, рівнем навчальної дисципліни,

прагненням сумлінно виконувати всі вимоги вчителя, повагою суспільної думки учнівського колективу.

За даними лонгitudного дослідження І.М. Веренікіної, від 6 до 10 років зростає кількість дітей, які мотивують свою навчальну діяльність почуттям обов'язку (з 15% до 34%). Про посилення мотивів обов'язку в цьому віці свідчать результати досліджень, авторами яких є В.К.Котирло, Н.В.Рогова, В.Г.Хроменок [6]. Провідним мотивом навчання більш ніж у половини молодших школярів виступає оцінка. Однак у школярів 1-2 класів ця роль своєрідна. За даними Л.І.Божович, вони сприймають високий чи низький бал як оцінку своїх зусиль, а не якості проробленої роботи [7].

Отже, головним мотивом навчальної діяльності в молодшому шкільному віці є пізнавальний інтерес, формування якого - це не тільки засіб, що забезпечує успішне засвоєння програмового матеріалу, але й мета навчання. При цьому дуже важливо, щоб пізнавальний інтерес був досить інтенсивним.

Можна виділити три рівні розвитку пізнавальних інтересів школярів; інтерес, пов'язаний з потребою нових вражень; із виявом допитливості; з усвідомленням важливості пізнавальної діяльності. Тільки чітко усвідомлюючи мету своєї діяльності, дитина може об'єктивувати її в дії й отримати бажаний результат у вигляді реалізованого мотиву.

Окрім вже зазначених мотивів відвідування школи доречно було б відзначити, що для деяких дітей найбільший інтерес представляє спілкування з однолітками й, зокрема, ігри з ними (ігровий мотив). Н.І.Непомнящая, Я.З.Неверович, А.К.Маркова[5] вважають, що за ігровим мотивом залишається найбільша спонукальна сила. Це пов'язано тим, що зміна провідного виду діяльності ще не відбулася. Великий інтерес до ігрової діяльності виявляється, зокрема, у тому, що під час виконання завдань дитина постійно відволікається, вкрай неуважна, тоді як у грі вона може бути дуже зосередженою.

До мотивів навчання, характерних для молодших школярів, можуть входити такі: соціальні (беззаперечне виконання вимог дорослих і насамперед учителя), бажання заслужити похвалу, задовольнити своє марносластво (бути

відмінником), інтерес до навчання взагалі (заснований, ймовірно, на потребі нових вражень від отримання знань), бажання одержати освіту, пов'язане з усвідомленням її необхідності у житті й професійній діяльності. Останні два мотиви з наведених часто виявляються «відомими», а не такими, які реально працюють. Орієнтація на майбутнє у дітей розвивається повільно. У першому класівського 5% дітей вбачають у своїй поведінці віддалене майбутнє [8].

Соціальний мотив відіграє велику роль у навчанні молодших школярів. Велика кількість учнів початкових класів, беззаперечно виконує вимоги вчителя. Вони навіть не завжди намагаються зрозуміти, для чого потрібно виконувати те, що їм говорить учитель. Це є позитивним, тому що вчителю було б важко щоразу пояснювати школярам, навіщо виконувати той чи інший вид роботи і як він вплине на їх освіту. Роль учителя в спонуканні до навчальної діяльності знижується вже до кінця навчання в початковій школі. У 3-4 класах починає з'являтися вибіркове ставлення школярів до окремих навчальних предметів і як наслідок загальний мотив навчання стає все більше диференційованим: з'являється як позитивна, так і негативна мотивація до процесу навчання залежно від рівня зацікавленості конкретним предметом. Вищезазначене дає можливість припустити, що існує залежність між стилем виховання (та навчання) суб'єктів педагогічного процесу та динамікою становлення пізнавального інтересу молодших школярів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мухина В.С. Возрастная психология.– М., 2002. – 650 с.
2. Дусавицкий А.К., Репнин В.В. Исследование развития познавательных интересов младших школьников в различных условиях обучения / Вопросы психологии. 1975, № 3. – с. 12-23.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология/– М., 2002.- С. 356.
4. Возрастные возможности усвоения знаний (младшие классы) / Под ред. Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова. – М.: Просвещение, 1966. – 442 с.
5. Маркова А.К. Формирование интересов учений у школьников/ – М.,

1986. – С. 554.

6. Матюхина М.В. Мотивация учения младших школьников / - М.: «Педагогика», 1984. – 276 с.

7. Божович Л.И. Этапы формирования личности. - М., Воронеж, 1995.- 138с.

8. Баранова Э. А. Диагностика познавательного интереса у младших школьников и дошкольников / Баранова Э. А. – СПб. : Речь, 2005. – 128 с.

ПРОБЛЕМА ДОВІРИ В МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ

Колодяжна Алла Володимирівна

к. психол. н., доцент
Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація. Висока наукова популярність до довіри як предмета дослідження зумовлена безліччю функцій, які вона виконує як у соціальному житті суспільства, так і в повсякденному житті окремої людини. Довіра це емпірична категорія, яка потребує адекватного теоретичного осмислення. У статті розглядаються етапи формування цього феномену.

Ключові слова: довіра, спілкування, ідентичність, комунікативна взаємодія.

Довіра – це внутрішнє почуття, що виражається в можливості людини ідентифікувати інтереси іншої людини зі своїми власними. Це зручне почуття, адже воно рятує від зайвої тривоги та занепокоєння. Тим часом на запитання «довіряти чи не довіряти?» більшість із нас найчастіше відповідає негативно.

На думку Е. Еріксона, довіра формується під час спілкування дитини з матір'ю. Як відомо, цей зв'язок досить міцний. Одним із основних показників виникнення довіри є змога самостійного перебування дитини без матері, спокійна реакція на тимчасову її відсутність. У своїй роботі «Дитинство і суспільство» дослідник, вказує на причини, від яких залежить міра довіри та подальший розвиток цього почуття у людини. На його думку, все визначається не особливостями годування та кількістю їжі чи виявів любові до малюка, а якістю материнських стосунків з дитиною, наявністю кохання та ніжності до немовляти [5].

Довіра утворює основу початку почуття ідентичності, що важливо для

подальшого розвитку особистості. На думку М. Кляйн, довіра сприяє подоланню роздвоєння індивіда, яке призводить до формування тривожності, почуття небезпеки навколишнього світу та своєї беспорядності в ньому. Згідно з Р. Ленгом, почуття довіри також допомагає людині досягти певної автономії, сформувати власне позитивне «Я». Е. Еріксон називає почуття вітальної довіри фундаментальною причиною психічного життя [4; 5].

Психічна депривація та її варіації, розглянуті Й. Лангмейєр та З. Матейчек, формує у дитини ворожий, чужий, непривітний образ світу, що призводить до затримки в емоційному та соціальному розвитку. Для таких дітей характерна ізоляція від оточуючих, знижена здатність вступати у значні взаємини з іншими людьми, млявість емоційних реакцій. У дитини формується егоцентризм і незацікавленість у соціальних взаємовідносинах, її контакти з людьми забарвлюються не коханням і теплом, а агресією та ворожістю. Це негативно впливає як на дитину, так і важливих їй людей, із якими вона перебуває у близьких стосунках. У таких умовах формування необхідної вітальної довіри ускладнюється. Іншими словами, ступінь довіри в стосунках багато в чому залежить від якості взаємодії з матір'ю у дитячому віці [3].

Якщо говорити про формування довіри у стосунках, то можна виділити декілька етапів. Насамперед для встановлення стійких емоційних взаємозв'язків людям необхідно вирішити наскільки безпечний їх потенційний партнер зі спілкування. Л. Гозман називає цей етап щодо встановлення контакту етапом соціально-перцептивних процесів [1].

На наступному етапі людина будує образ іншого, встановлює міру схожості між собою та своїм майбутнім партнером. Часто людина намагається також побудувати і свій образ з погляду іншої людини, щоб краще зрозуміти її ставлення до себе. В. Зінченко розглядає це на прикладі шахістів. Ще до початку змагання кожен із них вибудовує образ свого супротивника та планує його можливі ходи. При цьому портрет противника може включати як реальні, так і передбачувані, уявні риси. Під час гри часто відбувається перебудова та уточнення цього образу. Все це дуже важливо для побудови продуктивної

взаємодії. Таким чином, виникає первинне становлення довіри. При цьому, чим складніша і багатогранніша людина, тим складніше іншому налагодити із нею довірчі взаємовідносини. Перехід до продуктивної взаємодії можливий, тільки якщо обидва суб'єкти вважають один одного безпечними в спілкуванні.

У той же час, стосунки довіри не можуть бути сформованими, поки кожен з потенційних партнерів не визнає значення іншого. Прикладом такої ситуації може бути явище «випадкового супутника», у якому обидва партнери вважають один одного незагрозливими, але не важливими.

Сформована довіра є первинним фактором для довготривалих взаємовідносин та продуктивного спілкування. Так, М. Обозов пише, що дружні стосунки можуть будуватися тільки на взаємній симпатії, емоційній прихильності та довірі [2]. На його думку, дружні відносини характеризуються такими рисами:

- висока довіра між партнерами, взаємне розкриття власного внутрішнього світу (люди можуть вільно довіряти один одному свої таємниці, мрії, переживання, факти біографії тощо);
- зняття зовнішніх масок в поведінці;
- зниження самоконтролю і розкутості, що виникають, знову ж таки, внаслідок повної довіри іншій людині. Людина відчуває, що може покласти на свого партнера в спілкуванні як на самого себе;
- відсутність глузування, засудження, неприйняття. Переважна більшість позитивного оцінюванні партнера.

Висновки. Таким чином, довіра у комунікативній взаємодії – це чинник відкритості, впевненість у щирості, авторитетності і правильності поведінки іншої людини. Також довіра є передумовою розуміння позицій оточення, поважливого, рівноправного взаєморозуміння, що є змістовим наповненням толерантності. Адже вона створює передумови для формування толерантності через забезпечення виконання таких функцій, як комунікативна, оцінювальна, когнітивна.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Гозман Л. Я. Психология эмоциональных отношений [Текст] / Л. Я. Гозман. – М. : МГУ, 1987. – 175 с.
2. Обозов, Н. Н. Психология межличностных отношений / Н.Н. Обозов. — Киев.: Изд-во «Лыбидь», 1990. — 192 с.
3. Психология самосознания. Хрестоматия. [Текст] / редактор-составитель Д. Я. Райгородский. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2007. – 672 с.
4. Самосознание и защитные механизмы личности [Текст] / Ред. Д. Я. Райгородский. – Самара: Бахрах-М, 2000. – 656 с
5. Эриксон Э. Детство и общество [Текст] / Э. Эриксон – Изд. 2-е, перераб. и доп. / Пер. с англ. – СПб. : Ленато, 1996. – 592 с.

СЕНСИТИВНЫЕ ПЕРИОДЫ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Крупенина Наталья Анатольевна,

доцент

Слотюк Дарья Владимировна

Студентка

Университет имени Альфреда Нобеля

г. Днепр, Украина

Аннотация: в статье обозначена сущность сенситивных периодов психического развития детей дошкольного возраста; обозначен возраст, на который припадают определенные сенситивные периоды психического развития, проявляющиеся чувствительностью к навыкам письма и чтения, что является важным для психологической подготовке детей дошкольного возраста к школе.

Ключевые слова: фазы, сенситивность, психическое развитие, дошкольный возраст, навыки, умения, интерес, чувствительность.

Дошкольный возраст определен учеными [2, с. 72; 3, с. 44] периодом значительных сдвигов в формировании личности ребенка. В этом возрасте ребенок активен, благодаря чему охотно строит практические, действенные отношения с окружающими предметами и в общение с людьми.

Развитие дошкольника состоит из взаимосвязанных сфер физического, умственного, социального и эмоционального развития. В физическом развитии происходят значительные количественные и качественные изменения – отдельные системы и органы растут и развиваются. Это время перед обучением в школе, поэтому также происходят изменения психики ребенка [1, с. 59].

Обучение и развитие – взаимосвязанные процессы. Обучение не только использует имеющиеся у детей дошкольного возраста возможности, но и развивает их. А знание сенситивных периодов психического развития детей

дошкольного возраста позволяет наиболее точно и оптимально выбрать отрезок времени для обучения ребенка.

Согласно взглядам Ж. Пиаже, онтогенез психики, развитие интеллекта – стихийный процесс, подчиненный оптимальным срокам (сенситивные периоды) для развития и становления отдельных видов психической деятельности [3, с. 49]. Причина сенситивности: биологическое созревание мозга. Следовательно, процесс обучения должен приспособливаться к уже достигнутому уровню психического развития ребенка, определяться им.

Развитие ребенка дошкольного возраста отличается прохождением определенных фаз развития, характеризующих особенной чувствительностью и склонностью к познанию окружающего мира и овладению различными навыками [1, с. 139]. Во время таких чувствительных фаз ребенок дошкольного возраста сосредоточен на определенном стимуле, что проявляется особенным интересом к определенному предмету или участием в определенной деятельности. На определенной фазе сенситивного периода психологического развития ребенок дошкольного возраста интенсивно тренирует определенный навык, сосредоточен на нем и посвящает ему все свои силы.

Для дошкольного возраста характерны такие сенситивные периоды психического развития: в возрасте от 2,5 до 6 лет проявляется чувствительность к приобретению вежливых привычек, пробуждаются социальные навыки; в возрасте 4-4,5 года проявляется чувствительность к письму (ребенок в первую очередь интересуется письмом, потому что, вопреки внешности, легче создать что-то самостоятельно, чем читать то, что написано другими); в возрасте от 4,5 до 5,5 лет проявляется чувствительность к чтению [2, с. 81].

Из обозначенного следует заключить, что учитывая эти сенситивные периоды психологического развития детей дошкольного возраста, следует организовываться занятия по подготовке к школе относительно подготовки руки к письму, овладения навыками и умениями элементарных прописей, овладения навыками чтения, звукового произношения и прочее.

Таким образом, сенситивными периодами психического развития детей

дошкольного возраста являются периоды особой чувствительности к тем стимулам внешней среды, которые отвечают потребностям развития ребенка дошкольного возраста. Это так называемые «окна возможностей», подсказывающие оптимальный период для обучения ребенком чему-либо. Их можно заметить, наблюдая за ребенком, что его больше всего интересует, к чему проявляется наибольшее влечение (род занятий, деятельность и т.д.), на чем он концентрируется.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навчальний посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – Київ : Академвидав, 2008. – 431 с.
2. Токарева Н.М. Основи вікової психології : навчально-методичний посібник / Н. М. Токарева, А. В. Шамне – Кривий Ріг, 2013 – 283 с.
3. Чумак В. В. Вікова психологія : навч. посіб. / В. В. Чумак. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2015 – 192 с.

**ПРОКРАСТИНАЦІЯ: МЕХАНІЗМИ ВИНИКНЕННЯ
ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ**

Кузікова Світлана Борисівна

доктор психологічних наук, професор
завідувач кафедри психології

Сіренко Юлія Олегівна

студентка спеціальності психологія
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

Анотація: У статті подано основні погляди щодо розуміння феномену прокрастинації, простежено історію її наукового дослідження. З'ясовано причини та проаналізовано механізми виникнення прокрастинації. Даний феномен розглянуто як захисний механізм, і як копінг-стратегію. Показано, що прокрастинація як стратегія поведінки найбільш властива особам юнацького та молодого віку і яскраво виявляється в академічному просторі. Запропоновано способи подолання прокрастинації та посилення здатності особистості до самоконтролю.

Ключові слова: прокрастинація, тривожність, почуття провини, самооцінка, внутрішня мотивація, відповідальність, самоконтроль.

Постановка проблеми. Все частіше термін прокрастинація згадується під час психологічної консультаційної, профілактичної, просвітньої роботи, як одна з проблем сучасної молоді. Цілеспрямоване наукове дослідження даного феномена розпочалося лише наприкінці ХХ століття, одними із перших її дослідників стали П. Рінгенбах, А. Елліс, В. Кнаус, Н. Мілграм, Л. Соломон, К. Лей, тощо. Проте, згадки про боротьбу з прокрастинацією та її негативними впливами зустрічаються в культурних пам'ятках протягом всієї історії людства.

Мета статті: розглянути існуючі теоретичні відомості та результати

наукових досліджень щодо феномену прокрастинації, дослідити причини та механізми її дії, а також визначити способи, що допоможуть у подоланні прокрастинації. Значна увага приділялася нами розгляду даної проблеми саме серед студентської молоді. Як зазначає Mc Crae та співавтори [1], добросовісність зростає з віком, це ознака особистості, яка має сильний негативний кореляційний зв'язок з прокрастинацією [2]. Володіння навичками самоконтролю, за даними досліджень, є одним із основних факторів, що визначають потенційну успішність людини, як у полі професійних досягнень, так і загалом – у реалізації своїх цілей та потенціалу, вміннях підтримувати бажаний рівень добробуту, ментального та фізичного здоров'я, впливати на обставини, а не виявлятися їх заручником, тощо. Прокрастинація ж виступає чи не головною перешкодою, з якою стикаються молоді люди при необхідності перетворювати свої життєві наміри на дії.

Виклад основного матеріалу. Існує багато визначень прокрастинації. За одним із загальноприйнятих, прокрастинація (від англ. procrastination – затримка, відкладання; від лат. cras – завтра або crastinus – завтрашній і лат. pro – для, заради) – це схильність до постійного відкладання важливих і термінових справ, що призводить до життєвих проблем та негативних психологічних ефектів. Досить влучним є визначення від Klingsieck стосовно того, що прокрастинація це добровільне відкладання передбачуваної і необхідної та/або особисто важливої діяльності, незважаючи на очікування потенційних негативних наслідків, що переважають над позитивними наслідками відкладання [3]. Психолог і доктор наук Нейл Фьоре у своїй книзі «Легкий спосіб перестати відкладати справи на потім» визначає її як механізм подолання тривоги, пов'язаної з початком, завершенням завдання, або прийняттям рішення [4]. Шемякіна О. О. у своїх роботах дозволяє прослідкувати історію наукового дослідження прокрастинації як феномену [5]. В науковий обіг термін «прокрастинація» ввів у 1977 році П. Рінгенбах у книзі «Прокрастинація в житті людини». Цього ж року було опубліковано книгу А. Елліса та В. Кнауса (Ellis, Knaus, 1977) «Подолання прокрастинації», в

основу якою лягли клінічні спостереження. Потім з'явилася науково-популярна книжка Дж. Бурка та Л. Юен (Burka, Yuen, 1983) «Прокрастинація: що це таке і як з нею боротися». І знову в основу цієї книги лягла велика консультативна практика її авторів. Нарешті, у середині 1980-х років почав здійснюватися науково-академічний аналіз феномену прокрастинації (Solomon, 1984; Lay, 1986; Rothblum, Solomon, 1986). Було розроблено опитувальники для вивчення прокрастинації (Aitken, 1982; Lay, 1986; Mc Cown et al., 1987; Tuckman, 1991). Вперше історичний аналіз феномену прокрастинації був зроблений у 1992 році, в роботі Ноаха Мілграма «Прокрастинація: хвороба сучасності» (Noah Milgram, Procrastination: A Malady of Modern Time). Схильність до постійного відкладання справ веде за собою підвищений рівень тривоги та втрату продуктивності. З одного боку, ми уникаємо тривоги, пов'язаної із виконанням важливого завдання, та отримуємо задоволення в короткостроковій перспективі – від виконання тих справ, що принесуть швидкий результат та дофамінову вигоду, або тих, що нам самі по собі приємні. З іншого боку, у довгостроковій перспективі ця стратегія призводить до наростання стресу а також почуття провини, незадоволення собою, розчарування, зниження самооцінки, порушення сну і режиму дня. Енергія витрачається надмірно, спочатку на боротьбу з бездіяльністю, наростанням тривоги та на виконання альтернативних робіт, а пізніше – аби із надзусиллями встигнути виконати необхідне за критично малий проміжок часу. Такі умови призводять до дистресу та провокують нове коло прокрастинування, а обмеженість часу на виконання сильно знижує якість результатів – що знову призводить до незадоволеності собою.

Механізм дії прокрастинації. Канадський вчений П. Стіл, що близько десятиліття досліджував феномен прокрастинації, вивів «Теорію часової мотивації» [6]. Згідно її, людина може визначати вартість тієї чи іншої дії, зважаючи на її можливу корисність та час, який потрібен на її виконання. У своїй книзі «The Procrastination Equation: Today's Trouble with Tomorrow» професор підмічає, що особливою рисою людей, схильних до прокрастинації, є

надмірна імпульсивність. У своїй теорії він визначає, що суб'єктивна корисність дії (Utility) залежить від чотирьох параметрів: впевненість в успіху (Expectancy), винагорода за виконання (Value), термін до завершення роботи (Delay), та рівень імпульсивності, що впливає на терплячість у довгостроковій роботі (Impulsiveness). Ці параметри складаються в формулу, яка дозволяє спророкувати бажаність виконання конкретного завдання для людини та, обернено пропорційно, рівень її прокрастинування:

$$U = E \times V / G \times I.$$

Отже, за П. Стілом, рівень прокрастинації знижується, якщо показники цінності результатів та припущення про високу вірогідність успіху вищі, а особиста імпульсивність людини та час, необхідний для досягнення мети, менші.

Гарною ілюстрацією механізму прокрастинації є схема Тіма Урбана [7]. Він змальовує трьох персонажів, що впливають на активність прокрастинатора. «Рациональний приймач рішень» («The Rational Decision-Maker»), який відбиває діяльність лобної (дорсолатеральної, префронтальної) кори мозку, відповідає за саморегуляцію та контроль емоцій, і саме він за нормальних умов керує діями, спрямованими на досягнення поставленої мети. «Мавпочка негайної винагороди» («The Instant Gratification Monkey») – прадавній, рухомий інстинктами персонаж, для котрого модель поведінки «отримати винагороду тут і зараз» є домінуючою для виживання. Нейрофізіологічним підґрунтям Мавпочки є нейрони прилеглого ядра, рецептори якого реагують на дофамін. Цей персонаж підштовхує нас на дії, що призводять до його негайного викиду – еволюційно мозок воліє заохочувати дофаміном швидко здобутий результат. Витратити енергію на далеко відстрочені результати здавалося не вигідним, адже умови життя не передбачали ніяких гарантій особистої безпеки та збереження плодів своєї праці. Однак, у міру наближення дедлайнів», на перший план виходить третій персонаж – «Панічний монстр» («The Panic Monster»). Він втілює в собі діяльність амігдали – області мозку, пов'язаної із формуванням емоцій, і особливо зі страхом. Завдяки їй замість ідеї швидкого

дофаміну починають переважувати життєво небезпечні сценарії у вигляді падіння репутації, відрахування, втрати стипендії, штрафів на роботі, тощо. Амігдала відправляє дедалі більше імпульсів, ніж прилежне ядро, і людина, гнана тривогою, виконує роботу, проте, через бракування часу, вже зі значними втратами якості результатів. Причини прокрастинації. Щодо причин виникнення прокрастинації, ряд зарубіжних дослідників [8] розглядають від трьох до чотирьох основних компонентів: поведінковий, емоційний, когнітивний; також, вона може бути наслідком глибоких внутрішньо особистісних конфліктів. Поведінковий компонент прокрастинації розглядається як форма наущіння, неодноразово поведінка, що підкріплюється. Таким чином, люди відкладають завдання, що здаються їм неприємними чи відштовхуючими, і що програють перед короткостроковою та більш приємною діяльністю. Така поведінка може відображати прагнення уникнути тривоги, відповідальності, напруги.

Когнітивні та емоційні компоненти. Прокрастинація може бути розглянута як наслідок когнітивних порушень. Ці проблеми ніяк не пов'язані зі здібностями або рівнем інтелекту, однак у прокрастинаторів виявлені складнощі у сприйнятті та адекватній оцінці часу, разом із імпульсивністю. Прокрастинатори часто мають перфекціоністські установки, можуть демонструвати нам ірраціональні переконання прокрастинатора, які нерідко виражаються в страху успіху чи невдачі. У свою чергу, такі страхи провокують невротичні реакції на різні ситуації, що виникають у житті. Такі люди можуть бути емоційно перевантаженими та тривожними. Вони астеничні, мають низьку самооцінку, дуже сором'язливі на публіці, відзначається високий рівень самокритичності. З іншого боку, існують імпульсивні прокрастинатори, що мають складнощі у вловлюванні та оцінці сигналів, що надходять з навколишнього середовища. Такі люди не в змозі відкладати задоволення власних потреб, мають складнощі із самоконтролем [9]. Серед найбільш розповсюджених причин прокрастинації, що зустрічаються у студентському середовищі, можна виділити нудьгу - якщо завдання вимагає просто

механічного виконання і не містить простору для творчості, самовираження або саморозвитку (напр., заповнення документації); коли завдання не співвідноситься із глобальними цінностями та цілями (робота, в якій ніяк не розвиваєшся в бажаному напрямку, або зовсім зайнятий «не своєю справою»; додаткові предмети, які, на думку студента, ніяк не перетинаються із його спеціальністю та інтересами). Ймовірність виникнення прокрастинації багаторазово підвищується, якщо людина не розуміє мети своїх дій (саме в цьому випадку можна говорити про проблему недостатньої внутрішньої мотивації). Значним серед молоді є вплив саме емоційного компонента, завдання розглядається, свідомо чи несвідомо, як пов'язане із отриманням негативних емоцій. Подолати такий блок важче, і студент переходить на менш важливі, але «безпечні» завдання. І ще більш розповсюджена ситуація, коли негативні переживання викликає не саме завдання, а тривога щодо себе самого: своєї компетентності та здібностей, своєї вразливості, страх невдачі та негативної реакції щодо себе та результатів своєї діяльності, тривога з приводу виступу та демонстрації, тощо. За результатами опитувальників, схильність до прокрастинації нерідко корелює із заниженою самооцінкою, високим рівнем тривожності, песимізмом, негативними установками щодо себе. Таким чином, у корені проблеми буде лежати тривога. В даному випадку, схема уникнення тривоги, пов'язаної із виконанням завдання, буде працювати довше, і людина буде прокрастинувати довше, доки не пересилиться «Панічним монстром», що спричиняє вже суттєві втрати якості кінцевого результату. Rozental and Carlbring відзначають, що прокрастинація асоціюється з дистресом і призводить до психологічних страждань, хоча психічним розладом такий стан і не вважається [10].

Види прокрастинації та копінг-стратегії. Говорячи про види прокрастинації, Ferrari і Ruchyl надають наступну класифікацію [11]:

1. Збудливі прокрастинатори;
2. Унікальні прокрастинатори;
3. Захисна тактика цілепокладання.

Крім того, виділяються п'ять типів прокрастинації:

- 1) Прокрастинація як життєва тактика – відсутність вміння керувати часом, що накладає слід і на повсякденні рутинні справи;
- 2) Прокрастинація у прийнятті рішень – неможливість приймати рішення у необхідний строк;
- 3) Невротична прокрастинація – уникання, відкладання прийняття життєво важливих рішень;
- 4) Компульсивна прокрастинація - хронічне зволікання у поведінці;
- 5) Академічна прокрастинація – проблеми у виконанні завдань у потрібний термін під час навчальної діяльності. У молодіжному студентському середовищі одним із головних та яскравих проявів стає саме академічна прокрастинація.

Існують дві основні позиції щодо розгляду прокрастинації: як захисного механізму та як копінг-стратегії. Навідміну від психологічних захистів, копінг-стратегія може вибиратися, змінюватись та регулюватися індивідом. Хаан Н. сформулювала копінг як «зусилля у пошуку збереження реальності» і запропонувала чіткіший підхід до визначення того, що лежить в основі усвідомленої та неусвідомленої регуляції стресу. Н. Хаан виділила як критерії 10 основних базових особистісних процесів: розпізнавання, класифікація, сенсоутворення, відстрочка відповіді, сприйнятливність, повернення до минулого, відбір інформації, відволікання, трансформація, приборкання (співволодіння) [12]. У нашому дослідженні прокрастинація розглядається як одна з копінг-стратегій, і приймається свобода індивіда як у виборі та дотриманні цієї стратегії, так і в зміні та регуляції своєї поведінки, коли прокрастинування на думку даного індивіда приносить більше шкоди, ніж умовної користі. Для вибору та регуляції копінг-стратегії мають бути дотримані три основних умови: усвідомлювати проблему, знати способи ефективного подолання та вміти своєчасно застосувати їх на практиці. Способи подолання прокрастинації. Для визначення способів подолання прокрастинації ми будемо спиратися на когнітивно-поведінкову модель прокрастинації. КПТ-модель

передбачає визначення конкретних точок у «порочному колі», на які буде чинитися психокорекційний вплив. Як ми вже розглядали, існує ціла низка причин для подібної стратегії поведінки, тому шляхи подолання будуть як специфічними (визначення індивідуальних проблемних когніцій), так і загальними (оволодіння навичками тайм-менеджменту, різноманітними поведінковими та когнітивними техніками). Виділимо ряд способів подолання прокрастинації, що є ефективними:

– «Їсти слона шматочками». Для зниження тривожності рекомендується сформулювати список та розбити основне завдання на підзавдання, окреме виконання яких буде здаватися мозку більш легким способом отримати результат та заохочувальний дофамін. І, що важливо – здаватися менш небезпечним та пов'язаним з тим емоційним/раціональним бар'єром, що стоїть перед глобальним завданням.

– «Метод помідора». Подібним чином працює «метод помідора», суть якого полягає у роботі в чітко визначених таймером «часових долях». Просто попрацювати 15 хвилин, не акцентуючи увагу на тому, який обсяг роботи необхідно зробити - менш лякливе завдання для мозку, і воно служить оманною, нейтралізуючи початковий опір.

– «Метод Одиссея (Улісса)». Досягнення результату може прискорити задіяння зовнішніх рамок за методом Одиссея – героя грецької міфології, який прив'язав себе до щогли корабля, аби не піддатися спокусливим призивам сирен. Встановлення договорів з особисто значущими людьми, у зв'язку з якими відкладання та невиконання завдання призведе до їх порушення умови, є сильним стимулом. Міжособистісні зв'язки, репутація, близькість настільки важливі для нас як для соціальних істот, що навіть уявна загроза в їхній бік здатна підштовхнути до чудес саморегуляції. Варто мати на увазі, що даний метод може застосовуватися лише для локального подолання прокрастинування та швидшого отримання результату, така стратегія жодним чином не вирішує проблему докорінно. У певному сенсі, відбувається свідоме маніпулювання своєю тривою та добровільне «підгодовування» Панічного монстра, роблячи

відчутно меншою тривогу по відношенню до завдання на тлі іншого, більш сильного тривожного фактору. Соціальні зв'язки добре використовувати і як підтримку – спільна робота та спільне подолання прокрастинації мають більшу результативність.

– «Метод підміни цілей». У разі нудьги та опору може допомогти метод підміни цілей – умовна заміна формальної мети на якусь особисту цінність роботи над завданням та досягнення результату. Таким чином, розуміючи, що викликає страх і чому, ми вигадуємо альтернативні трактування ситуації та цілі. На цьому будується когнітивний рефреймінг – один із психологічних методів, що працює із перетворенням негативних думок та установок на позитивні і стимулюючі.

– «Цілеспрямоване неробство». При сильному опорі має сенс виділити час на цілеспрямоване неробство, найкраще – пов'язане з фізичною активністю. Наприклад, на конкретний період замість боротьби з собою вирушити на прогулянку до парку. Цілеспрямоване неробство корисніше за прокрастинацію, оскільки під час прокрастинації, на відміну від відпочинку, людина втрачає енергію, а таке легітимне неробство дозволяє її відновити, і при цьому знижує тривожність, підвищує креативність та допомагає краще засвоювати інформацію. Відтак, поєднуючи кілька методів, працюючи періодами по 15-20 хвилин («метод помідора») і «цілеспрямовано ледарюючи» 5 хвилин, можна у середньому значно підвищити продуктивність діяльності, так як рівень опору та стресу знижується. До того ж переключення діяльності дозволяє відпочити, а інформація в той же час продовжує оброблятися мозком.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Mc Crae R.R, Costa P.T, de Lima M.P., Simões A, Ostendorf F, Angleitner A, et al. Age differences in personality across the adult life span: parallels in five cultures. *Developmental psychology*. 1999; 35(2): 466 [PubMed]
2. Klingsieck KB. Procrastination in Different Life-Domains: Is Procrastination Domain Specific? *Current Psychology*. 2013;32(2):175–85.

3. Klingsieck KB. Procrastination when good things don't come to those who wait. *European Psychologist*. 2013; 18 (1): 24–34.
4. Фьоре, Н. Лёгкий способ перестать откладывать дела на потом / Н. Фьоре. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2013. 276 с. — ISBN 978-5-91657-573-6 .— URL: <https://rucont.ru/efd/300702> (дата обращения: 08.12.2021)
5. Шемякина О. О. Влияние прокрастинации на уровень стресса у студентов [Электронный ресурс]. *Психология и право*. 2013. Т. 3. № 4. URL: <https://psyjournals.ru/psyandlaw/2013/n4/66242.shtml> (дата обращения: 07.12.2021)
6. Steel P. The procrastination equation: How to stop putting things off and start getting stuff done. New York : HarperCollins, 2012. 352 p.
7. «Tim Urban: Inside the mind of a master procrastinator», TED 2016: https://www.ted.com/talks/tim_urban_inside_the_mind_of_a_master_procrastinator
8. Ferrari J. R., Johnson J. L., Mc Cown W. G. Procrastination and task avoidance: Theory, research, and treatment. New York: Plenum Press, 1995. 245 p.
9. Ковылин В. С. Теоретические основы изучения феномена прокрастинации / В. С. Ковылин. *Личность в меняющемся мире: здоровье, адаптация, развитие*. 2013. № 2 (2). С. 22-41.
10. Rozental A, Carlbring P. Understanding and Treating Procrastination: A Review of a Common Self-Regulatory Failure. *Psychology*. 2014; 5 (13): 1488.
11. Ferrari J. R., Pynchyl T. A. Procrastination: Current Issues and New Directions. [Special Issue]. *Journal of Social Behavior and Personality*. 2000. V. 15 (5). – P. 197-202.
12. Haan N. Handbook of Stress: Theoretical and Clinical Aspects / Eds L. Goldberger, S. Breznitz. New York, 1982.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА СТАТІ

Лисіна Ксенія Арсентіївна

магістр

Крупеніна Наталія Анатоліївна,

к.п.н., доцент

Університет ім.Альфреда Нобеля

м. Дніпро, Україна

Анотація: у статті наведено дані щодо показників суб'єктивного благополуччя у чоловіків та жінок, продемонстровано відмінності рівня показників суб'єктивного благополуччя в залежності від статі людини. Виокремлено взаємозв'язок між сприйняттям, самооцінкою осіб різної статі та суб'єктивним благополуччям.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, психоемоційний стан, самоприйняття, стресостійкість, локус контролю.

Актуальність. Дослідження питання суб'єктивного благополуччя є актуальним в сучасному світі, особливо в Україні. Більшість людей живе в суспільних реаліях, де панує низький рівень життя, матеріальні складнощі на фоні одночасного зростання можливостей та свободи самовизначення особистості.

Людина відчуває себе щасливою, коли задовольняє базові потреби, натомість, нещаслива, якщо реалізує не значимі особисто для неї вищі потреби, наприклад в соціальному визнанні, якщо пріоритетнішою є потреба реалізації в сім'ї.

Суб'єктивне благополуччя формується у процесі соціалізації, що передбачає адаптацію людини до суспільного життя. В результаті, суб'єктивно благополучна людина успішно вирішує свої завдання розвитку, має стабільний психоемоційний стан, високий рівень самоприйняття.

Найчастіше дослідники розглядають самовідношення як компонент Я-

концепції (афективний, емоційний, оціночний та емоційно-ціннісний компонент). Самовідношення є емоційною формою прояву самосвідомості. Згідно до думки С.Р. Пантілеєва, самовідношення може виступати як індикатор успішності та самореалізації суб'єкта як особистості [1, с. 12].

Важливим є розуміння того, що феномен психологічного благополуччя насамперед пов'язаний не стільки з потребами людини та їх реалізацією, але і з суб'єктивним ставленням особистості до можливостей їх задоволення.

М.В. Соколова, ґрунтуючись на аналізі визначень суб'єктивного благополуччя виділяє три категорії даного явища: «нормативне благополуччя» (відповідність системі цінностей тієї культури, у якій існує суб'єкт); задоволеність життям (якість життя, пов'язана з внутрішніми нормативами поняття «прекрасне життя»); «щастя» (як перевага позитивного реагування над негативним») [2, с. 88].

Серед факторів, що впливають на задоволеність життям, виділяють: здоров'я, стать, вік, впевненість у собі, оптимізм, психологічну стійкість, особисту та сімейну безпеку, відносини в сім'ї, ефективні соціальні контакти (відносини з друзями, міжособистісна довіра, частота проведення часу з людьми, можливості душевного спілкування), плідне дозвілля, творчу самореалізацію, роботу, гідний соціальний статус, досягнення поставленої мети, оцінку за заслугами, матеріальне становище, впевненість у майбутньому, соціальну стабільність, комфортне середовище (клімат, екологія, розвинута соціальна інфраструктура), оцінку роботи системи охорони здоров'я, уряду, оцінку стану економічної ситуації в країні [2, с. 18].

Згідно до дослідження взаємозв'язку рівня суб'єктивного благополуччя особистості та статі, проведеного авторами статті серед респондентів у віковому діапазоні 30-60 років із застосуванням методик: шкала суб'єктивного благополуччя в адаптації М.В. Соколової, тест-опитування рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера, шкала психологічного благополуччя К.Ріфф, методика самоактуалізації особистості» А.Шострома, методика самооцінки та рівня амбіцій Дембо-Рубінштейна, отримано наступні результати.

Для працюючих чоловіків характерний середній рівень суб'єктивного благополуччя (індекс СБ становить 4,5). Найбільший показник задоволеності відзначається за шкалою «ступінь задоволеності повсякденною діяльністю» (середній бал - 7,51), найнижчий показник визначається за шкалою «напруженість та чутливість» (середній бал - 4,53). Отримані результати вказують на напружене ставлення чоловіків до сприйняття дійсності, але відносно задоволення своїм оточенням та повсякденною діяльністю.

Для працюючих жінок характерний середній рівень суб'єктивного благополуччя (індекс СБ – 3,2). Максимальну оцінку жінки демонструють за шкалою «зміни настрою». Високим є бал за шкалою «напруженість та чутливість», «соціальне оточення», що вказує на наявність труднощів та незадоволеності в емоційному плані, особливо в межах суто жіночих робочих відділів.

Як видно з гістограми, чоловіки демонструють вищий рівень індексу суб'єктивного благополуччя аніж жінки. Це говорить про їх вищу самооцінку, більшу впевненість у собі, стресостійкість. Показники у респондентів-чоловіків свідчать що вони знаходяться в стані відносного емоційного комфорту: ведуть себе адекватно при взаємодії з оточуючими.

У респондентів-жінок показник суб'єктивного благополуччя знаходиться на рівні нижче середнього. Це значить, що вони перебувають у стані суб'єктивного неблагополуччя. Жінки схильні відчувати тривожність та депресію, шукають в подіях навколо себе подвійний сенс, демонструють невисокий рівень стресостійкості.

За результатами показників психологічного благополуччя за К.Ріфф можна побачити, що чоловіки демонструють високі показники в сфері досягнення життєвих цілей (39,16), особистого зростання (38,01) та самоприйняття (38,15), вони загалом є більш задоволеними життєвими реаліями, планами на життя, сприймають себе такими як є, прагнуть до самовдосконалення. Якщо проаналізувати сфери благополуччя для жінок, стає очевидним, що найбільш значущою для них є сфера відносин, вони ставлять

собі багато цілей та самовдосконалюються. Але у жінок досить низьким є показник самосприйняття (18,44) та автономності (28,41), через те, що вони часто залежні від думки інших та неадекватно себе оцінюють.

За отриманими даними по дослідженню локусу контролю за Дж. Роттером, у чоловіків можна відмітити досить високі показники за індексами суб'єктивного контролю, що вказує на їх готовність брати на себе відповідальність за те, що відбувається в їхньому житті. Індекс загальної інтернальності (8,1) вказує на високий рівень суб'єктивного контролю над будь-якими значущими ситуаціями, при такому прояві контролю більшість важливих подій у їхньому житті сприймається як результат власних дій, якими чоловіки можуть керувати. Чоловіки відчувають власну відповідальність за події і за те, як складається їх життя в цілому.

Шкала загальної інтернальності у жінок має показник нижче за середній ($I_z = 4,5$), що вказує на низький рівень суб'єктивного контролю. Такі люди, можливо, не бачать зв'язку між своїми діями та значимими подіями в своєму житті, як правило, вони не вважають себе здатними контролювати їх розвиток і вважають, що більшість таких подій є результатом випадку або дій інших людей. Низький показник суб'єктивного контролю зазначається у сфері досягнень ($I_d = 2,2$), цей факт свідчить про приписування свого успіху та своїх досягнень обставинам, якомусь везінню, щасливій долі чи допомозі інших.

Середній аспект виразності відзначається в області невдач ($I_n = 4,1$), у різних ситуаціях успіхи та невдачі приписуються різним обставинам та зовнішнім факторам. В області сімейних відносин ($I_c = 5,6$) для жінок характерні середні показники, що вказують на залежність результатів подій як від зовнішніх, так і від внутрішніх факторів.

Таким чином, можна зробити наступні висновки: чим більш виражена спрямованість респондентів на незалежність від зовнішніх обставин, чим розвинутіше локус внутрішнього контролю, чим вираженіша емоційна стабільність та незалежність від думки оточуючих та їх здобутків, тим вище показники психологічного благополуччя, і вище загальний рівень

суб'єктивного благополуччя.

Наявність життєвих домінант та емоційної стабільності поза залежністю від статі позитивно впливає на суб'єктивне благополуччя особистості в будь-якому віці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пантїлеев С.Р. Методика исследования самоотношения / С.Р. Пантїлеев. – Москва : Смысл, 1993. – 32 с. – (Психодиагностическая серия ; выпуск 7).
2. Соколова М.В. Шкала суб'єктивного благополуччя. 2-е изд. Ярославль: НПЦ «Психодиагностика», 1996. С. 201.
3. Усова Н. В. Структура и социально-психологические факторы субъектив-ного благополучия личности в условиях миграции : автореф. дисс. на пол. науч. степени канд. псих. наук : спец. 19.00.05. «Социальная психология» / Н. В. Усова. – Саратов, 2012. – 24 с.
4. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в двадцятому столітті // Часопис «Г», 2000. №17. С. 37–54.
5. Шамне А.В. Суб'єктивне благополуччя як компонент психосоціального розвитку різних вікових, гендерних та соціальних груп сучасної молоді України. Технології розвитку інтелекту. 2014. Т. 1, № 7. с. 25-36.
6. Шорїна К.В. Характерні особливості суб'єктивного благополуччя в юнацькому віці. Молодь. Наука. Суспільство. Електронний збірник матеріалів всеукраїнської студентської науково-практичної міждисциплїнарної конференції. Київ: Видавництво ТГУ. 2018. С. 385-387.
7. Яворська Л. М. Фактори становлення психологічного благополуччя особистості / Л. М. Яворовська, Г. С. Фїлоненко // Наука і освіта. – 2014. – № 12. – С.216–220.

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АЗАРТНОСТІ ЯК НОРМАТИВНОЇ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Пашко Тетяна Анатоліївна
кандидат психологічних наук
доцент, завідувач кафедри психології
Луганський національний університету
імені Тараса Шевченка
м. Старобільськ, Україна

Анотація. Стаття присвячена проблемі азартності як нормативної якості особистості. Аналізуються питання змісту азартності, особливостей прояву азартності особистості у нормативному полюсі в сучасних соціальних умовах. Розглядається вікова динаміка прояву азартності людини. Описуються особливості прояву азартності у різні вікові періоди та предиктори активізації цієї особистісної якості. Поняття азартності особистості досліджується через поняття нарцисичність та схильність/прагнення до ризику.

Ключові слова: азартність, успіх, вік, нарцисизм, ризик, схильність, прагнення.

Питання азартності як психологічної риси особистості цікавить дослідників здебільшого в контексті проблем девіантної поведінки. Саме азартність вважають предиктором патологічного прагнення людини до азартних ігор. Але це досить однобічний погляд на феномен азартності, розглядати його суто в патологічній площині вже не достатньо. Оскільки сучасні умови життя постійно стимулюють у людини прояв високого рівня азартності. Азартність використовується в якості мотиватора активності людини в напрямку досягнення успіху та реалізації конкурентних амбіційних спонукань. Соціальна культивування перемоги не лише посилює прояв азартності, вона сприяє її реалізації в різних контекстах життя сучасної людини. Тому

виникає потреба дослідити даний феномен в нормативному полюсі, а для цього попередньо, необхідно визначити зміст даного поняття.

У своєму дослідженні ми пропонуємо наступне визначення азартності – це властивість особистості входити в стан високого психічного збудження і настільки сильно захоплюватись певною ідеалізованою діяльністю або процесом досягнення мети, жадаючи успіху, що вона готова за цей успіх платити вагомому ціну, йти на ризик і вкладати великі моральні і матеріальні ресурси.

Як властивість особистості, азартність має наступні характеристики:

1) вона обумовлена нейробіологічними особливостями (швидкість та якість обміну гормонів дофаміненергічної системи, а також специфіки вироблення адреналіну, кортизолу) індивіда та типом його вищої нервової діяльності (так в людині з сильним, неврівноваженим, нестримним типом ВНД вища швидкість входження в стан високого психічного збудження вища); 2) азартність як особистісна властивість проявляється в діяльності, спрямованій на досягнення успіху; 3) азартність формується під впливом певного досвіду людини, а для її прояву необхідні спеціальні умови; 4) азартність має вікові передумови формування; 5) азартність як особистісна властивість визріває на тлі інших особистісних якостей людини, а отже корелянтами азартності буде прагнення особистості до успіху (це виявляється в формуванні нарцисичного радикалу) та схильності/прагненні до ризику.

Оскільки системних досліджень вікових особливостей прояву азартності в нормативному полюсі поки що не існує, то ми спробували проаналізувати її через аналіз вікової динаміку розвитку нарцисичності та схильності / прагненні до ризику.

Оскільки азартність реалізується в діяльності, то про її прояв можливо казати коли індивід вже починає реалізовувати якусь діяльність. Хоча передумови для цього закладаються ще на початку розвитку людини. Нарцисичний радикал особистості, який характеризується загостреним бажанням завжди досягати успіху починає закладатись ще у період немовляти.

Розглянемо як це відбувається.

У перший рік життя дитина сприймає дорослого, який нею опікується, як самого себе. І вважає, що може керувати іншим на свій розсуд, що і забезпечує задоволення її потреб. Якщо первинний об'єкт (мати або інший дорослий) відгується на потреби дитини своєчасно – це формує фундамент здорового нарцисизму «Я є і зі мною рахуються». Відчуття порожнечі, покинутості, непотрібності, передані від відчуженої матері є крихкою основою, на якій дитині буде непросто будувати своє майбутнє життя. Формується тривожний патерн прив'язаності, як захист від патологічного нехтування [1]. Саме в цій взаємодії закладається основа для нарцисичного профілю особистості, коли дитина спочатку вкладається (плаче, вимагаючи щось) в те, щоб отримати необхідне для виживання, потім впадає у відчай та навчається емоційно вже не потребувати матері.

На другому році життя дитині відкривається більше можливостей для нових відкриттів і для пізнання світу (повзання, хода). Своїми новими, поки що невмілими, навичками дитина дуже пишається і не втрачає можливості похвалитися ними перед батьками. Їх реакція для дитини вкрай важлива, адже саме по ній вона може оцінити свої дії і самого себе. Позитивна реакція батьків на дії дитини формує у неї здоровий нарцисизм. Якщо дитина бачить, що її дії змушують батьків захоплюватися, радіти і пишатися ним, то у малюка формується міцна впевненість в собі. І навпаки, якщо всі спроби дитини викликати у батьків радісний блиск в очах закінчуються крахом, то дитина розчаровується в собі [2]. Вже на цьому етапі є первинні прояви азартності у вигляді прагнення досягти мети будь-що, коли дитина робить спробу побудувати пірамідку або до чогось дістати самотужки. Дуже важливо не блокувати ці імпульси, передчасною допомогою. Слід сприяти дитині, роблячи за неї лише те, що вона дійсно не спроможна (наприклад, трошки присунути іграшку).

Третій рік пов'язаний з первинною соціалізацією. Дитина виходить у великий світ: дитячі майданчики, садочок, група розвивальної студії. Перші

перемоги та невдачі у комунікації з вихователями та однолітками. Якщо батьки до цього часу створювали для дитини так звані «тепличі умови», то вона вперше в житті може зіштовхнутись з тим, що є уявний світ, який для неї створили батьки, а є реальний світ, де можна зазнати болю відторгнення. До дитини приходить розуміння, що вона не центр Всесвіту. На цьому етапі малюку треба подолати відчуття всемогутності, прийняти власні обмеження.

У період дошкільного дитинства, коли активно розширюється коло соціальних контактів та розвивається змагальний мотив, активно реалізуються конкурентні спонукання дитини. І в цих спонуканнях виявляється її азартність.

Четверта стадія формування нарцисизму припадає на підлітковий вік. І можна сказати, що це вже стадія стабілізації надбаного в попередні періоди. Підліток, батьки якого впорались зі своїми виховними завданнями, багато займається творчістю, життєрадісний, сповнений надій, амбіцій, в нього є енергія для майбутніх знайомств і досягнень. Він готовий долати труднощі реального світу. Якщо ж батьки зі своїм завданням не впоралися, нарцисизм їх дитини починає набувати нарцисичних ознак. Підліток стає депресивним, пригніченим. Світ представляється йому ворожим, а життя безперспективним. Реальний світ не приносить задоволення і підліток змушений захищатися. Тому у своїй психіці він регресує до раннього віку. Власне тіло знову стає центром всесвіту. Воно або є головним джерелом насолоди і гордості, або навпаки головною проблемою як тіло, що не відповідає ідеалам [3].

Про нарцисизм дорослої людини вже можна говорити як про здоровий чи патологічний. Здоровий нарцисизм мотивує до професійних звершень, реалізації амбіцій, вибору супутника життя. Така людина адекватно сприймає свої можливості і можливості оточуючих, свої якості і недоліки, порівняно легко переживає невдачі і сміливо починає нові справи [4].

На етапі пізньої дорослості здорове або патологічне функціонування нарцисичного радикалу пов'язане з віковими змінами організму – змінюється зовнішність, соматичні захворювання переходять в стан хронічних. Якщо людина є носієм здорового нарцисизму, то вона досить адекватно приймає

реальність старіння та смерті. Така людина мудра, весела, займається творчістю, насолоджується спілкуванням зі своїми дітьми, онуками і друзями. Веде повноцінний для свого віку спосіб життя [5].

Люди з патологічним нарцисизмом болісно сприймають вікові зміни. Старіння тіла і втрата колишньої краси лякає їх. У зв'язку з чим вони схильні до депресії, іпохондрії, самотництва. Такі люди часто живуть минулим, зляться на себе, але відреагують свою злобу на оточуючих, стають тиранами, заздять молодим, зайняті пошуком засобів для продовження молодості.

Таким чином, в контексті нарцисизму – найбільш сенситивним періодом прояву азартності є юнацький та дорослий вік, а найбільш критичний період для формування патологічного полюсу азартності є підлітковий вік.

Перейдемо до розгляду схильності до ризику як корелята азартності. Т. В. Корнилова визначає схильність до ризику як - готовність до самоконтролю дій при відсутності або недостатності необхідних орієнтирів, а також готовність покладатися на свій потенціал [6, с. 102].

Виділяють 2 види схильності до ризику, які відрізняються проявами в діях:

Мотивований ризик – людина оцінює ситуацію, бере до уваги обставини. Вона може визначити цілі, йде до виконання тільки за планом, у неї завжди є “холодний” розрахунок на випадок форс-мажору. Мета прояви ризикованості – похвала від “глядачів”, заради яких розіграли спектакль.

Необґрунтований ризик – коли немає реальних цілей і завдань, людина живе ілюзією. Схильність до ризику має вже іншу природу, яка ставить індивіда перед фактом: “або піти від ризику, або зустрітися з ним лицем до лица”. Якщо вибір припав на другий варіант, то мова йде не про вигоду і похвалу, а про розкриття потенціалу.

У ХІХ столітті Адольф Кетле виявив взаємозв'язок між злочинами і віком: молоді дорослі люди, особливо чоловіки, в порівнянні з жінками і дорослими більш старшого віку, більш схильні до ризикованої поведінки, такої як: насильство, участь у злочинах. Результати даного дослідження

узгоджуються з теоріями поведінкової екології, які розглядають ризиковану поведінку як адаптивну стратегію, необхідну в умовах нестабільного середовища.

Наймасштабніше дослідження динаміки схильності до ризику було проведене вченими з Базельського університету (Швейцарія) та Інституту Макса Планка (Німеччина) з 2015 по 2016 р. У січні 2016р. були опубліковані його результати.

Вчені використовували методику World Values Survey – всесвітньо відомий інструмент для вивчення того, як змінюються з часом цінності і переконання людей по всьому світу. Вони порівняли 147118 анкет людей у віці від 15 до 99 років (52% склали жінки) з 77 країн, у яких учасники дослідження оцінювали власну схильність до ризикованої поведінки за шкалою від 1 до 6. Результати показали, що схильність до ризику зменшується з віком в більшості країн, включаючи Росію, Німеччину та США. Однак, в таких країнах як Нігерія, Малі і Пакистан ризикована поведінка з віком істотно не змінюється [8]. Результати дозволяють припустити, що в країнах з високим рівнем бідності та складними життєвими умовами схильність до ризику висока і залишається такою навіть в літньому віці.

Вчені порівняли стандарти життя в різних країнах, звернувши увагу на рівень бідності, кількість вбивств, дохід на душу населення, майнову нерівність, і виявили явний зв'язок між труднощами життя в країні і схильністю громадян ризикувати. Тобто, чи захочуть люди похилого віку брати участь в екстремальній діяльності, залежить від умов їх життя. Вчені пояснюють це тим, що громадяни країн, де життя важче, змушені приймати більший ризик і конкурувати між собою більше, ніж жителі більш забезпечених країн [7].

Отже, схильність до ризику, що розуміється як особистісно-сміслові утворення, змінюється з віком. У зрілому віці схильність до ризику значно знижується, поступаючись місцем стабільним і не ризикованим рішенням.

Саме схильність до ризику найбільше у смислового полі відповідає змісту азартності, тому вікова динаміка її прояву може бути також покладена і в

основу динаміки розвитку азартності.

Отже, за даними проведеного аналізу вікової динаміки прояву азартності через поняття нарцисичність та схильність /прагнення до ризику ми можемо зробити наступні висновки:

1. Основи для прояву азартності закладаються ще у довербальній фазі розвитку дитини. Основою для розвитку азартності є нейробіологічні характеристики дитини, а умовою для її формування є батьківське ставлення. Дитина завжди шукає визнання своїх навичок, здібностей, умінь. Від того, чи будуть батьки позитивно реагувати на її досягнення, залежить подальший розвиток цієї особистісної особливості. У нормі дитяча всемогутність долається до 3 років, якщо цього не відбувається, то закладаються передумови для формування нарцисичного радикалу особистості та азартності як мотору для її реалізації. Нормативна азартність як і нарцисизм з віком стабілізується і залишається здоровою структурою, яка спонукає до досягнень, звершень, перемог, самоствердження.

2. Схильність до ризику як особистісна властивість з віком знижується, а отже і прояв азартності як її корелята зменшується.

3. Найбільш сенситивним періодом у прояву азартності є юнацький та дорослий вік. В юнацтві на фоні ідеалістичності та бажання самоствердитись формуються умови для виявлення нормативної азартності. А у період дорослості, коли виникає пікове бажання самоствердитись та є реальні умови для цього нормативна азартність має можливість проявити себе максимально.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Холмс Д. Нарцисизм / Д. Холмс. - М.: Проспект, 2002. - 80с.
2. Соколова Е.Т. Психология нарцисизма: уч. пос. / Е. Т. Соколова, Е. П. Чечельницкая. — М.: УМК «Психология», 2001. — 89 с.
3. Психическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы / Под ред. Дубровиной И.В. Екатеринбург: Деловая книга, 2000. - 176с.

4. Холмогорова А. Очарование нарциссизма / А. Холмогорова, Н. Гаранян // Московский психотерапевтический журнал, 2002. №2. - С. 102-112.
5. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика /Н. Мак-Вильямс. М.: «Класс», 1998.-С. 358-388.
6. Корнилова Т.В. Диагностика «личностных факторов» принятия решений //Вопросы психологии. – 1994. – № 6. – С. 99–109.
7. Ильин Е.П. Психология риска / Е.П. Ильин. С.-Петербург: Питер, 2012. - 286 с.
8. Propensity for Risk Taking Across the Life Span and Around the Globe / R. Mata, A. K. Josef, R. Hertwig // January 7, 2016. Режим доступа: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0956797615617811>

УДК 159.9

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ
ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В
УМОВАХ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ COVID-19**

Пелешенко Олена Вікторівна

старший викладач кафедри психології та соціології

Ільченко Орина Вячеславівна

Здобувач вищої освіти другого магістерського
рівня спеціальності «Психологія»

Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
м. Сєверодонецьк, Луганська обл. Україна

Анотація: Актуальність дослідження проблеми синдрому емоційного вигорання особистості значно підвищилася у зв'язку з поширенням пандемії COVID-19. Збільшення числа захворювань з кожним днем підвищує емоційне напруження населення. Синдром емоційного вигорання найчастіше виникає через велику кількість роботи, яка призводить особистість до повного фізичного і емоційного виснаження ресурсів. У стані емоційного вигорання, людина відчуває себе виснаженою і втрачає інтерес через постійний стрес, який може бути пов'язаний з роботою, навчанням, стосунками або іншими аспектами життя. Об'єктом наукового дослідження виступає емоційне вигорання як психологічний феномен. Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальному дослідженні особливостей формування і розвитку емоційного вигорання у здобувачів вищої освіти в умовах пандемії COVID-19.

В ході експериментального дослідження було проведено діагностику з метою виявлення впливу емоційного вигорання в умовах пандемії COVID-19 на особистість здобувачів вищої освіти. Також було проведено психологічний та статистичний аналіз результатів констатувального експерименту.

У дослідженні взяли участь здобувачі вищої освіти 3 курсу ЗВО. У ході

дослідження були використані емпіричні методи дослідження: спостереження, бесіда, констатувальний експеримент, тестування: діагностика емоційного вигорання К. Маслач, С. Джексон, (в адаптації Н.Є. Водопьяновой) та методи математичної обробки даних з їх подальшою інтерпретацією та змістовним узагальненням. Для проведення констатувального експерименту була використана діагностика емоційного вигорання К. Маслач, С. Джексон, (в адаптації Н.Є. Водопьяновой).

Ключові слова: Агресія, Апатія, Вигорання, Деперсоналізація, Емоції, Емоційне Вигорання, Здобувачі Вищої Освіти, Пандемія, Практичні Рекомендації, Стрес, Covid-19.

Основними симптомами синдрому емоційного вигорання є постійна втома, проблеми зі сном, порушення апетиту, втрата концентрації уваги, почуття апатії, ізолюваність, постійна дратівливість. Такі симптоми характерні для початкової стадії виявлення синдрому емоційного вигорання.

Надалі вони можуть розвиватися і приводити до більш серйозних наслідків, тобто до депресії, яку потім потрібно буде лікувати медикаментозно. На підставі вивчення наукових досліджень вчених можна зробити висновок, що емоційне вигорання визначається як негативний психологічний стан, який може проявлятися через фізичні, поведінкові та когнітивні симптоми, що негативно впливають на життєдіяльність індивіда і викликають важкі психічні розлади. Стрес – це неминуча частина життя, тому абсолютно кожна особистість стикається з цією проблемою на різних етапах свого життя. Однак, коли стрес виходить з під контролю та стає занадто важким, то він піддає ризику психічне та фізичне здоров'я.

У зв'язку з останніми подіями у світі, більшість людей зазнало великий стрес, коли побоювалися за здоров'я близьких або ж переживали в очікуванні результату тестування на коронавірус. Через обов'язкову самоізоляцію, велика частина населення перейшла на віддалену роботу і навчання. В результаті чого кількість завдань не зменшилася, а домашніх справ стало тільки більше. Для

багатьох це може бути ще одним кроком до емоційного вигорання. Крім того, що синдром емоційного вигорання може привести до таких наслідків як депресія, ще він може вплинути і на вживання спиртних напоїв, які руйнують соціальне життя особи в цілому [1, с 19].

Пандемія та віддалена робота або ж навчання привносять додаткові фактори, що сприяють емоційному вигоранню такі як: побоювання, пов'язані з ризиком зараження вірусом; відсутність кордонів між роботою і сімейним життям, що приводить до нестачі неробочого часу; використання нових засобів зв'язку і подолання технічних труднощів; необхідність вирішення особистих і сімейних завдань паралельно з роботою.

З введенням карантинних умов по протидії COVID-19, в житті кожної особистості відбулися зміни. Велика частина населення перейшла до роботи і навчання на видаленні. Більша кількість вищих навчальних закладів перейшли на дистанційне навчання. Другий рік навчання, здобувачі вищої освіти вимушені отримувати професійні знання за допомогою сучасних інформаційних технологій: телефони, комп'ютери, планшети, в таких мережах як Skype, Zoom, Moodle, Prometheus і т.д.

Пандемія COVID-19 – поточна пандемія коронавірусної інфекції, викликана коронавірусів SARS-CoV-2 [1, с. 36]. У грудні 2019 року китайські новини сповістили світ про те, що на їх території почав поширюватися новий вірус. У наступні місяці він потрапив в інші країни, а кількість випадків подвоїлася за лічені дні. Цей вірус – важкий гострий респіраторний синдром, пов'язаний з коронавірусом, він викликає хворобу, названу COVID-19 [1, с. 21].

В середньому, вірус COVID-19, живе в перебігу декількох годин на поверхні дверних ручок, столу або екрану монітора. Особистості, які самі заражені, але ще не хворі, можуть поширювати вірус навколо себе. Людина, заражена пандемією COVID-19, може спостерігати такі ж симптоми як і при грипі (кашель і підвищена температура). Коронавірус є більш серйозним захворюванням, ніж грип [1, с. 28].

Пандемія сповільнюється за допомогою вірно прийнятих, особливо на

початковій стадії, заходів. Обмежити або зупинити поширення пандемії COVID-19, можна за допомогою частого миття рук, дотримання безпечної відстані в півтора метра від інших людей і уникнення громадських заходів. Це захворювання визвало потребу в зміні всіх сторін життя соціуму. Перехід на дистанційне навчання змінило структуру звичайного графіка. Таке навчання позбавляє осіб очного спілкування з одногрупниками і викладачами. Випробуванням і викликом карантинні умови стали для університетського суспільства. Багато людей зіткнулось з такою проблемою як стрес, психологічна напруга і саме емоційне вигорання [4].

Синдром емоційного вигорання є актуальною проблемою на сьогоднішній день. Особистості стикаються з синдромом емоційного вигорання перебуваючи під домашнім карантинном. Робота в домашніх умовах повністю змінює структуру і графік робочого дня кожного.

Перебуваючи вдома у індивіда «змішуються» домашні обов'язки з робочими, і виходить, що замість того, щоб бути зануреним з свою роботу, ще потрібно і постежити за дитиною, зробити прибирання, приготувати вечерю, винести сміття і ще безліч справ. Роботу доводиться зміщувати на другий план і пізно ввечері або навіть вночі доробляти свою роботу, що повністю впливає на режим сну в гіршу сторону. Через такий графік у багатьох з'являється дефіцит сну, який призводить до неякісного виконання своїх обов'язків, а після і зовсім до появи симптомів емоційного вигорання.

На даний момент в період пандемії COVID-19, у людей підвищується стрес, причинами якого стають переживання пов'язані з ризиком зараження вірусом. Перебуваючи в постійному стресі і від неможливості зосередитися на своїй роботі, з'являється синдром емоційного вигорання [2, с. 36].

У сучасному суспільстві знецінюють почуття і відчуття особистостей, в тому числі і втому. 21 століття уособлює культ продуктивності і успіху, і навколо нас нестримний ритм мегаполісу, якому хочеться відповідати. Емоційне вигорання у учнів проявляється в значному зменшенні розумової діяльності. Здобувачам вищої освіти стає важко сприймати і засвоювати новий

матеріал, і він витрачає набагато більше часу на навчальний час. Графік сну змінюється, тому багато хто всю ніч проводить за засвоєнням нового матеріалу. Дуже часті випадки відбуваються, коли здобувач протягом усього навчального часу нічого не робить, а ближче до екзаменаційної сесії починає виконувати всю роботу. Через малу кількість часу, для того, щоб усе встигнути здобувач вищої освіти не спить і не відпочиває – це найчастіше призводить до появи синдрому емоційного вигорання [2, с. 34].

Студентський вік є найважливішим етапом становлення зрілої особистості, так як він визначається переходом від стадії «дозрівання» до стадії «зрілості». Даний вік називають пізньою юністю або ж ранньою зрілістю, який протікає від 18 до 25 років. Студентський вік відрізняється від підліткового в плануванні свого майбутнього, в становленні світогляду і підвищенні рівня самосвідомості і самоповаги.

У період карантинних умов, проводячи весь свій час перед монітором, студенти отримують значне погіршення зору. Проведена кількість часу в аудиторії не може зрівнятися з проведеним часом за комп'ютером. За годину здобувачі отримують такі негативні прояви: сухість шкіри, погіршення зору, головний біль, болі в спині. Без фізичних вправ і прогулянок здоров'я людини значно погіршується [4].

Особистості, які навчаються, сидять за моніторами своїх комп'ютерів на парах і при виконанні домашнього завдання. Дана кількість часу проведена за комп'ютером, є критичною. Без прогулянок і проведення часу на свіжому повітрі психологічний погіршується так само як і фізичний стан. Такий спосіб життя призводить до перших симптомів прояви синдрому емоційного вигорання. Відбувається підвищення стресу, тривоги і занепокоєння, безпорадності, відчаю, смутку, безнадійності або пригніченості. Відбувається повне виснаження ресурсів, так як людині їх нізвідки отримувати. Підвищується дратівливість і учні можуть часто зриватися на своїх близьких, коли батьки просять допомогти їм у будь-якому випадку. Погіршується концентрація і зосередженість.

Здобувачу вищої освіти стає важко отримувати нові знання, так як через дистанційне навчання більше доводиться самотійно обробляти і шукати інформацію по потрібній темі. А через більшої кількості інформації, яку студент повинен самотійно засвоїти, відбувається, як ми вже говорили раніше, порушення сну і харчування. Тому вчені стверджують, що до кінця семестру при дистанційному режимі навчання у студентів явно формуються ознаки емоційного вигорання, особливо такі його компоненти, як психоемоційне виснаження і деперсоналізація. Емоційне вигорання у студентів є складним феноменом, так як у кожного воно проявляється по своєму через особисті психофізіологічні особливості, стресові навантаження і соціальну підтримку від оточуючих. На емоційний стан здобувача вищої освіти можуть вплинути не тільки контрольні і виснажлива сесія, а й високі очікування батьків, великі вимоги від професорів і від самого себе. Все в комплексі може призвести до вигорання [20]. Провівши літературний аналіз численних робіт, було з'ясовано, що синдром емоційного вигорання серед здобувачів вищої освіти зустрічається набагато частіше, ніж це здається.

Для дослідження впливу емоційного вигорання в умовах пандемії COVID-19 у здобувачів вищої освіти було використано методикою діагностики емоційного вигорання (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н.Є. Водопьяновой). В даному дослідженні взяли участь двадцять шість здобувачів вищої освіти третього курсу ЗВО (13 хлопців та 13 дівчат; віком від 18 до 24 років). Нижче представлені отримані результати за методикою, що відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати дослідження діагностики емоційного вигорання (К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Є. Водопьяновой)

№ випробуваного	Емоційне виснаження	Деперсоналізація	Редукція особистих досягнень
1.	6	4	48
2.	0	2	43
3.	4	3	47
4.	8	2	45
5.	11	6	38
6.	20	11	29

7.	15	9	32
8.	12	10	34
9.	20	13	28
10.	17	12	19
11.	27	14	24
12.	22	16	28
13.	24	13	24
14.	25	12	26
15.	30	17	22
16.	29	13	27
17.	27	15	28
18.	22	14	23
19.	26	17	25
20.	31	18	17
21.	33	20	18
22.	37	22	12
23.	34	19	18
24.	39	22	14
25.	47	24	8
26.	54	30	4

З аналізу даних, представлених у таблиці 1, можна зробити такі висновки: дуже високий рівень емоційного виснаження відзначається у 2 здобувачів, що становить 8%. Високий рівень притаманний 5 респондентам, що становить 19%. Ці студенти відчувають себе пригнобленими та спустошеними, вичавленими як лимон до кінця робочого часу. Часто переважає емоційний спад, байдужість до діяльності, з'являється прагнення до усамітнення та відпочинку від усіх та всього. Середній рівень емоційного виснаження відзначається в 11 випробуваних, що становить 31%. Описані вище симптоми мають місце, але виявляються значно меншою мірою. Низький рівень притаманний 8 респондентам, що становить 41%. У цих учасників дослідження не виражено емоційне виснаження.

В результаті діагностики рівня емоційного вигорання у здобувачів вищої освіти, у деяких особистостей було виявлено наявність хронічної втоми, когнітивної дисфункції, порушення харчування і сну, постійні головні болі. На підставі проведеного дослідження рівня емоційного вигорання, рівнів ситуативної та особистісної тривожності здобувачів видно, що у деяких учасників експериментальної групи спостерігається високий рівень емоційного вигорання, тривожності. Відзначається незадоволеність і емоційна.

нестабільність. Але, найбільше привернули увагу випробовувані під № 1, 2, 3, 4 показники яких знаходяться на високому рівні, що говорить про сформований синдром емоційного вигорання.

З'явилася обґрунтована необхідність розроблення загальних рекомендацій щодо психопрофілактиці синдрому «емоційного вигорання». Перед тим, як боротися з синдромом емоційного вигорання важливо, зрозуміти його причини. Як було з'ясовано раніше, емоційне вигорання буває через різні обставини: розумове і емоційне виснаження, соціальне відчуження на роботі або втрата віри в свою ефективність. Дії, які допоможуть в одній ситуації, можуть бути марні – або навіть шкідливі, якщо причини вигорання інші.

1. Перша і найважливіша дія для роботи з вигоранням – це зрозуміти, що важливо допомагати не тільки іншим, але й собі;
2. Уміння розпізнавати синдром емоційного вигорання;
3. Навчитися контролювати стрес;
4. Стежити за своїм фізичним і психологічним здоров'ям;
5. Налагодити сон. Людині потрібно спати не менше 7-8 годин на день;
6. Одне з найбільш ефективних засобів проти прояви синдрому емоційного вигорання – це фізична активність;
7. Дуже частою проблемою стає нерозуміння того, що помилятися – це нормально. Помилки – це спосіб дізнатися, що і як працює або чому це не працює;
8. Правильне харчування;
9. Заняття творчістю. Вибір заняття, яке не має нічого спільного з роботою;
10. Знайти цінність роботи. Змінити відношення до неї.

У роботі щодо профілактиці першорядна роль повинна відводитися розвитку і зміцненню життєрадісності, віри в людей, незмінною впевненості в успіху справи, за яку взявся. Життєвий успіх не дається без праці, іноді без важких втрат, тому треба завжди бути готовим з найменшими стражданнями

пройти через образи, зради, втрати. Для цього слід привчити себе не пропускати в сферу емоцій надмірні подразники, які несуть біль і заперечення багатьох людських цінностей [3, с. 11]. Емоційне вигорання поєднує в собі всі класичні прояви депресії, включаючи навіть найглибші (ангедонія, депресивний стан, схильність до суїциду). Синдром емоційного вигорання значно впливає на психологічне та фізичне здоров'я особистості. Якщо нічого не робити, то це може привести до зниження інтелектуальних можливостей, загальної негативної установці на життєві перспективи, до відчуття безглуздості подій. Емоційне вигорання і незадоволеність своєю справою впливають на сімейний відносини, тому зростає кількість сімейних конфліктів, і через це виникає потреба піти на деякий час від соціуму, і це бажання самотності зазвичай реалізується за рахунок сім'ї та друзів. Зміна структури робочого дня кожної особистості збільшує психологічне навантаження, цей фактор може впливати на рівень стресу учасників процесу, тому такий синдром має місце і потребує ретельного вивчення та дослідження, для виявлення та запобігання подальших проблем з ментальним здоров'ям в умовах сьогодення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Никифоров В.В. «Новая коронавирусная инфекция (COVID-19): этиология, эпидемиология, клиника, диагностика, лечение и профилактика» / В.В. Никифоров, Т. Г. Суранова, А. Ю. Миронов, Ф. Г. Забозлаев. Учеб.пособие. – М: Академ. постдипл. образования, 2020. – 70 с.
2. Юматов Е.А. Экзаменационный стресс у студентов [Текст] / Е.А. Юматов, В.А.Кузьменко, В.И. Бадесков // Физиология человека. – 2001.
3. Торн К., Тренинг. Настольная книга тренера./ К. Торн, Д. Маккей – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 240 с.
4. Всемирная организация здравоохранения [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <https://www.who.int/ru/news-room/factsheets/detail/tobacco> (дата обращения: 18.12.2018).

ПРОБЛЕМА ЗАЛЕЖНОСТІ ТА СПІВЗАЛЕЖНОСТІ В СУЧАСНІЙ СІМ'І

Пріснякова Л. М.

доктор психології, професор

Данько Дарія

магістрант кафедри психології

Дніпровський Гуманітарний університет, Україна

Анотація. Стаття присвячена дослідженню спів залежних стосунків. Під співзалежними стосунками слід розуміти стосунки двох людей, які характеризуються надмірною емоційною, а інколи фізичною та соціальною залежністю, займають доволі велике місце в житті, витісняючи та обезцінюючи все інше, і при цьому не приносять задоволення («і разом важко, і окремо тяжко»). І відповідно взаємозалежний – це особа емоційно залежна від настрою та поведінки іншої людини, повністю зосереджена на особистості цього Іншого, а не на самому собі, та намагається контролювати дії Іншого в надії на те, що він буде поводити себе так, як хотів би співзалежний.

Ключові слова: Залежність, співзалежність, динаміку міжособистісних стосунків, дисфункціональна сім'я, деструктивні форми взаємодії.

Величезного значення для поступового розвитку суспільства має родина, статус якої більшою мірою визначається рівнем і станом внутрішньо-сімейних міжособистісних відносин. Сучасна українська сім'я, як і все суспільство, потерпає через кризові явища, що мають місце не тільки в економіці і політиці, а й в моралі, культурі, духовних і сімейних цінностях. Деструктивні форми взаємодії в родині, що набули поширення останнім часом, потребують детального вивчення, аналізу та відпрацювання на цій основі практичних рекомендацій щодо покращення морально-психологічного клімату в сім'ях. Особливо страждає при цьому молода родина, нестійкість якої призводить до того, що значна кількість подружніх пар розпадається сьогодні в перші два-три роки спільного життя. Причинами цього явища є не тільки економічні та

соціальні чинники, а й суто психологічні – психологічна несумісність, різні моральні цінності, відсутність загальних інтересів, неспроможність молодих людей будувати свої відносини в складних умовах соціально агресивного оточення, низька психологічна грамотність на освіченість подружжя. Більшість пар (з різним сімейним стажем) не схильні до співробітництва, пошуку шляхів стабілізації відносин, у них не сформовані соціально-психологічні уміння вирішувати міжособистісні проблеми. Все це формує установку на розлучення як засіб вирішення конфліктів і напруги.

Ще одним проблематичним феноменом сімейної сфери є явище співзалежності, під яким розуміють потрапляння одного члена родини під щільний психологічний вплив іншого. Співзалежність – це відсутність психологічних кордонів. У широкому сенсі, співзалежність – це емоційна залежність однієї людини від значимого для неї Іншого. Співзалежні відносини заважають повноцінному життю особистості, позбавляючи її можливості отримувати задоволення та радість в любові, в інтимних стосунках, самореалізації та самовираженню. З іншої сторони, схильність до спів залежної взаємодії є фактором ризику виникнення ще більш тяжких форм залежності, таких як алкоголізм, наркоманія.

Складність співзалежності полягає не в тому, що індивід стає жертвою дії близької і коханої людини, а в тому, що він опиняється у тенетах власних принципів, моральних установок і бажань. Співзалежний індивід втрачає здатність відрізнити власні потреби та цілі від потреб і прагнень значимого для нього Іншого. Співзалежні не диференціюють де знаходяться межі їх психологічної території і де починаються «кордони» іншої людини: вони або намагаються відразу «злитися» з партнером, або тримаються від нього осторонь, не допускаючи можливості саморозкриття. Співзалежна особистість виявляється певним чином відчуженою від власного Я особистості через спрямованість на партнера. Вектор розвитку такої особисті буде заданий у напрямку взаємодії з партнером, не залишаючи психологічних ресурсів для можливості власного розвитку та самоактуалізації. Можна припустити, що

людина співзалежного типу не має глибинної особистісної цілісності. Співзалежність робить особистість незахищеною перед зовнішніми впливами. Прагнучи компенсувати цей недолік люди часто вдаються до залучення захисних механізмів, при цьому значно викривлюючи динаміку міжособистісних стосунків та деформуючи власне особистісне становлення. Дуже вразливі люди для власного захисту зводять не рухливі, функціональні особистісні кордони, а стіни, непробивні щити зі страху, гніву, мовчання.

Психологічна територія однієї людини повністю підпорядковується території іншої, що блокує вільне становлення та процес самоактуалізації. В свою чергу, практично повна відсутність процесів самоактуалізації призводить до відсутності особистісного розвитку як такого: думки, почуття, вчинки, способи взаємодії та рішення життєвих задач здійснюються за схемою замкненого кола, тобто циклічно, постійно повертаючи людину до повторення одних і тих же помилок, проблем і невдач. Так, наприклад О.А. Шорохова визначає співзалежність як хворобливий стан, який в значній мірі є результатом адаптації до сімейної проблеми; це певна закріплена реакція на стрес, яка стала способом життя особистості. Такий взаємозв'язок дуже часто призводить до нервових, психосоматичних захворювань, психічних розладів. Він не дає родині нормально функціонувати, призводить до поступового погіршення взаємостосунків, незадоволеності подружнім життям, появою дисфункціональної сім'ї, що може призвести до її розпаду. Однак, існує інша точка зору на цю проблему. Якщо розглядати її більш детально, можна сказати, що така співзалежність – це лише окремий випадок моделі співзалежних стосунків.

Історично співзалежність як поняття, виникло, як узагальнення психологічних характеристик людей, змушених жити з залежними від алкоголю або наркотиків. Але це лише один з випадків, в широкому змісті співзалежність – це емоційна залежність однієї людини від значущого Іншого. Співзалежні люди схожі постійним бажанням контролювати життя близьких їм людей. Вони впевнені в тому, що краще за всіх знають, як всі в родині повинні себе вести, не

дозволяють іншим проявляти свою індивідуальність та подіям йти своєю чергою. Чим складніше стає ситуація родині, тим більшому контролю з їхнього боку вона піддається. Для них важливо «здаватися, а не бути», тобто вони намагаються робити враження на інших і помиляються, вважаючи, що інші люди бачать тільки те, що їм підносить «контролер». Тобто, будь які значущі стосунки породжують певну долю емоційної залежності – ми впускаємо в своє близьких людей, ми обов'язково так чи інакше реагуємо на їх емоційний стан, пристосовуємось до їх звичок, смаків та потреб. Проте співзалежна особистість перестає відрізняти власні цілі та потреби від цілей та потреб значущого Іншого, перестає жити своїм життям і починає жити життям Іншого. В таких стосунках немає достатнього простору для власних потреб та індивідуального розвитку особистості, що зберігає здоров'я та життєздатність виключно в процесі зростання. До основних симптомів співзалежності відносяться:

- відчуття своєї залежності від людей;
- відчуття перебування в системі взаємостосунків, що носять догматичний або контролюючий характер;
- низька самооцінка;
- потреба в постійному схваленні та підтримці з боку інших, що виступає фактором забезпечення внутрішнього спокою, психологічної стабільності.
- відчуття нездатності вплинути на стосунки з партнером, що часто можуть носити деструктивний характер.
- потреба в алкоголі, їжі, роботі, сексі або в будь-яких інших зовнішніх стимуляторах для можливості відволіктися від власних переживань;
- невизначеність власних психологічних меж;
- відчуття себе в ролі мученика;
- відчуття себе в ролі блазня;
- низький рівень можливості переживання почуття справжньої близькості і любові.

Мірою вираження співзалежності особистості у подружній парі є

наступні прояви:

- Комплекс самопригнічення як тип співзалежності особистості визначається такими акцентуаціями характеру, як дистимність і емотивність,
- Тип співзалежності «комплекс мучеництва» пов'язаний із застрягаючою акцентуацією, а також з надмірною емоційною дистанцією.
- Співзалежність за комплексом із садистськими схильностями характеризується такою акцентуацією, як збудливість.
- Комплекс нарцисизму як тип співзалежності особистості виражається демонстративною акцентуацією

Сучасна українська сім'я проходить кризовий етап перебудови традиційного розподілу статевих ролей. Заохочення статево типізованої поведінки у суспільстві, й водночас, недиференційованість гендерних виявів особистостей, призводить до розвитку нестійкої, «розмитої» гендерної ідентичності у підростаючого покоління. На сьогоднішній день в Україні зростає як виникнення різних форм залежностей, так і збільшується кількість сімей, в яких є співзалежні особистості. Такі негативні наслідки співзалежності, як: безпорадність, тривожність, зниження автономії, окреслюють новий соціально-психологічний портрет майбутніх «творців сімей».

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЛІТНЬОГО ПОДРУЖЖЯ

Просандєєва Людмила Євгеніївна,
доктор психологічних наук, професор
Завідувач кафедри психології
Київського національного
університету культури і мистецтв
м. Київ, Україна

Анотація: стаття присвячена аналізу особливостей індивідуального психологічного консультування людей похилого віку. Окреслено основні види психологічного консультування літнього подружжя, що дасть можливість допомогти їм адаптуватися до складного етапу в житті, налагодити міжособистісні взаємини, а також вирішити деякі індивідуальні психологічні проблеми.

Ключові слова: ейджизм, життєва криза, пандемія, самоцінність, самореалізація, психологічне благополуччя, психологічне здоров'я, психологічне консультування.

Дана тема є надзвичайно актуальною, оскільки у сучасному світі кількість людей похилого віку зростає за експонентою. Ця ситуація пояснюється збільшенням середньої тривалості життя. Тому старіння і старість вимагають до себе особливої уваги, адже перехід особистості в групу людей похилого віку суттєво змінює її взаємини з суспільством, вимагає адаптуватися до нового стилю життя, до можливих втрат. Особливо гостро відчувається входження у старість на фоні різкого поширення захворюваності на COVID-19. Пандемія стала серйозним випробуванням для всього людства, порушивши життя людей похилого віку у всьому світі. Сьогодні відбуваються глобальні зміни на рівні психіки окремої особистості, і всього покоління вцілому.

Карантин, соціальне дистанціювання, соціальна ізоляція мають

негативний вплив на психологічне здоров'я і фізичне благополуччя людини похилого віку. Надмірне психічне навантаження, негативний вплив засобів масової інформації, природні зміни (погіршення зору, слуху, смакових відчуттів, уповільнення реакцій, зовнішні зміни, зміни характеру) - основні фактори погіршення психологічного здоров'я старого подружжя.

Сьогодні в суспільстві загострилися й інші кризи, і насамперед, це криза моралі, криза толерантності до людей похилого віку, “взаємовідчуження поколінь”, коли літні люди, батьки сімейства не відіграють колишньої ролі, а молоде покоління відходить від сім'ї. Причиною цього процесу є розпад сім'ї: життя в “Я” стає важливішим, ніж життя в “Ми”.

Знання специфіки психологічного консультування літнього подружжя є надзвичайно важливим не тільки для психологічної підтримки і особистості, але й пошуку нових можливостей її творчої й інтелектуальної самореалізації. Психологічне консультування (психологічний супровід, психотерапія, соціальний захист) – один з могутніх засобів, який висвітлює і реально може впливати на архітектоніку подружніх стосунків в похилому віці.

Сучасне психологічне консультування спрямоване на розвиток особистості людини похилого віку задля того, щоб в надзвичайних умовах пандемії відбулася самотрансценденція «Я» особистості похилого віку, «вихід за межі можливого», заснований на емпатії та розумінні себе та інших. Це ставить перед психологами-практиками нові завдання психологічної профілактики та кризового консультування літнього подружжя.

В процесі такої корекційної роботи психолог-консультант допомагає старому подружжю зберегти внутрішнє благополуччя; допомагає максимально вербалізувати події, що відбуваються в соціальному житті.

На думку вчених (Е.Еріксона, Б.Г.Ананьєва, В.В. Болтенко), унікальність старіння полягає в тому, що воно стосується всього населення та в цілому великих груп людей, що мають свій неповторний досвід переживання старіння. Як вказує Г.М. Андрєєва, успішна соціалізація людей похилого віку – визначальна умова самореалізації та самоцінності особистості в цей період.

Тому впровадження нових методів соціально-психологічного консультування, як компенсації зниження психічних і соціальних можливостей, значно покращать загальний психологічний стан в старості, надасть можливість літньому подружжю почувати себе щасливою родиною.

Незважаючи на те, що в останні роки науковий інтерес до цих проблем старості дещо підсилюється, існують великі прогалини у вивченні психологічних особливостей консультування літнього подружжя. З одного боку, існують концептуальні уявлення старіння як важливого етапу соціалізації, що характеризується особливими протиріччями ціннісного «Я». Цей віковий період осмислюється в них як особливий етап життя людини, що має власний смисл (М.Александрова, М. Маршал, М.Діксон). З іншого – в деяких роботах старість розглядається переважно як період спаду, регресу, життєвої кризи. (С.Де Бовуар). Такий негативний погляд на старіння ґрунтується на дискримінаційній моделі, що розглядає старіння як процес руйнування психічного здоров'я та інтелектуальних можливостей.

Так, дискримінація за віком, або "ейджизм", означає "негативне, принижуюче ставлення до людини через її вік" (О.В. Краснова, 2000).

Вчений Р. Батлер визначав ейджизм як «особистісну відразу і відчуття ворожості до старих людей, хвороб, інвалідності і страх безпорадності і смерті» (Вілер Я., 1969, с. 243). Ейджизм розглядається також як "процес систематичної стереотипізації і дискримінації людей через їхню старість так само, як расизм і сексизм через їхній колір шкіри і статі" (О.Н.Молчанова, 1997). Дж. Джонсон і Б. Бітвей вивчали негативне ставлення до літнього подружжя, вважаючи їх "тягарем для держави". О.Стивенсон, досліджуючи випадки жорстокого ставлення до літніх людей, підкреслював: "Старі люди стають шанованими усе менше, тому з ними поводяться, як з людьми, що не заслуговують рівних прав". Альтернативою цієї дискримінаційної моделі є концепція особистісного зростання, що відзначає потенційні переваги літнього віку. Більшість вчених (Е.Еріксон, Б.Г.Ананьєв, В.Франкл, Г.М.Андрєєва) відносять старість до числа полісемантичних, багатозначних понять, вважаючи

її природною нагородою за правильно прожите життя, альтернативою протиприродності відходу з життя молодих людей. Так, період старіння розглядається ними як один з успішних етапів соціалізації особистості, що характеризується багатством накопиченого в минулому досвіду і має нові властивості, що не прослідковуються на більш ранніх періодах розвитку людини. Насамперед, вченими досліджуються таке новоутворення старості як “мудрість”.

Провідним напрямком в роботі з подружжям похилого віку сімейне консультування, направлене на допомогу родині в створенні внутрішнього сімейного психологічного клімату. Лагідне ставлення, увага, прояв турботи зі сторони дітей і онуків стане певною гарантією тривалого збереження психологічного благополуччя старих людей, їх повноцінних сімейний взаємин. Вияв уваги до мудрості літніх людей, апелювання до їх досвіду забезпечать внутрішню психологічну ситуацію, котра спонукатиме до підтримки їх самоцінності, готовності нести відповідальність за дані настанови, терпимості щодо один одного та потреб молодого покоління. Підтримуючи контакти з дітьми та онуками, співпереживаючи їхнім можливим життєвим невдачам, подружжя похилого віку «завойовує» собі активне повноцінне життя. Делікатна форма спілкування консультанта і людини похилого віку повинна допомогти їм зрозуміти свою роль в стабілізації родинних стосунків. Сімейне консультування направлене, насамперед, на усвідомлення того факту, що характер взаємовідносин в родині складається ще задовго до того, коли старі люди стають немічними і потребують допомоги. Відомо, що повага, терплячість членів родини, елементарна психологічна компетентність значно підвищують самоцінність особистості в похилому віці і покращують сімейний мікроклімат.

Отже, сімейне психологічне консультування літнінього подружжя ґрунтується на знаннях об’єктивних (конкретні умови життя в родині, зайнятість в системі життєзабезпечення) і суб’єктивних (психологічний клімат в родині, характер взаємовідносин) детермінант розгортання процесу старіння в родині.

Важливим напрямком психологічного консультування літнього подружжя є консультування з питань професійного самовизначення після виходу на пенсію. Так, в США та країнах Західної Європи проблема психологічного супроводу професійної кар'єри в цьому віці є актуально. Вважається, що люди, які виходять на пенсію не повинні припиняти працювати. В зв'язку з цим, профорієнтаційне консультування пропонує програми навчання пенсіонерів, програми неповної зайнятості чи легкої праці для старого подружжя. В США досить поширеними є так звані “університети третього віку”. Цікаво, що навчання в них розглядається не лише перепідготовка для отримання нової професії, але й засіб тренування пізнавальної здатності з метою віддалення періоду інтелектуального згасання. Відтак, бажання навчатися і працювати сприяє самоствердженню самоцінності особистості, актуалізує важливу невтрачену з роками здатність до праці, покращує сімейні стосунки.

В процесі індивідуального психологічного консультування літнього подружжя важливо розкрити поняття “задоволення життям”. Відтак, «успішне старіння» на думку зарубіжних психологів, це постійне прикладання зусиль для боротьби з дефіцитарністю процесів, які притаманні цьому віку. Розумна активність, адекватні фізичні і розумові тренування забезпечують людину похилого віку необхідними навиками для саморозвитку та самоствердження.

Отже, процес психологічного консультування літнього подружжя повинен враховувати індивідуальні особливості емоційних переживань літнього подружжя, пов'язаних із фізичним та психологічним переборенням немічності. Робота консультанта може допомогти людині похилого віку змінити позицію по відношенню до самої себе, сприяти позитивній самоідентифікації в родині. В цьому випадку консультанту важливо постійно підкреслювати потрібність, особистісну значущість людини похилого віку для родини і соціуму в цілому .

Натомість, для успішного вирішення нагальних проблем покращення життєдіяльності людей похилого віку, необхідно розробити модель, яка б

інтегрувала експертів різних різних галузей: психологів, педагогів, медичних працівників, громадських діячів в інтернет-платформи щодо здійснення конкретних заходів та побудови дієвих психологічних стратегії подолання проблеми ейджизму в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Альперович В.Д. Геронтология. Старость. Социокультурный портрет. – Москва: Приор, 1998.
2. Андреева Г.М. Психология социального познания. – Москва: Аспект Пресс, 2000.
3. 3. Белинская Е.П., Тихомандрицкая О.А. Социальная психология личности. - Москва: Аспект Пресс, 1998.
4. 4. Бороздина Л.В., Молчанова О.Н. Особенности самооценки в позднем возрасте // Вестник Московского университета. - Психология. - Сер. 14.- 1998. - № 1.
5. Краснова О.В. «Мы» и «они»: Эйджизм и самосознание пожилых людей // Психология зрелости и старения. - 2000. - № 3.
6. Краснова О.В., Лидерс А.Г. Социальная психология старения. – Москва: Академия, 2002.
7. Малкина-Пых И.Г. Справочник практического психолога // Кризисы пожилого возраста. – Москва: Эксмо, 2005.
8. Молчанова О.Н. Психологический витаукт как механизм стабилизации Яконцепции в позднем возрасте // Психология зрелости и старения. - 1997. - № 1.
9. Словарь терминов по социальной геронтологии. - Москва: НИИ «Международный центр по проблемам пожилых», 1999.
10. Социальный заказ на удлинение жизни: к истории проблемы // И.П.Павлов: достоверность и полнота биографии / Комиссия по истории медицины и биологии Северо-Западного отделения РАМН. – СанктПетербург: Росток, 2005

11. Andreas Schleicher (2020). The Impact of COVID-19 on Education: Insights From Education at a Glance 2020, p. 31 Режим доступа. <https://www.oecd.org/education/the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf>

12. POLICY BRIEF: EDUCATION DURING COVID-19 AND BEYOND. (2020). Режим доступа: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf

SOCIOLOGICAL SCIENCES

УДК 316.346.36- 053.5/.8”465*06/*28”:159.923(045)

РЕКЛАМА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Великий Ю. Ю.

викладач кафедри КТМ ХДАК

Меламед В. А.

учитель початкових класів

Комунального закладу «Пісочинський ліцей

«Мобіль» Пісочинської селищної ради

Харківського району Харківської області»

Інформацію, що нас оточує, людина сприймає через органи чуття. Вплив різних матеріальних факторів на чуттєві органи викликають роздратованість, яка, в свою чергу, викликає процес збудження, що є причиною у свідомості людини почуття об'єктивної реальності. Інформація не завжди несе в собі негативний або позитивний ефект, вона є суперечливою та неоднозначною. Інформація, яка нас оточує, і є реклама явна або прихована. Реклама та пропаганда мають спільне направлення та ідею.

Сьогодні, маючи великий багаж знань, медіа комунікації розробили досить багато технологій психологічної маніпуляції на науковій основі, переслідуючи певну мету. Реклама – це механізм управління суспільством, засіб впливу та маніпуляції, а не джерело інформації. За допомогою медіа технологій вона утворює свій шаблон мислення, нав'язуючи готові моделі та стандарти життя, позбавляючи людину здатності критично мислити.

Для рекламодавця і власника медіа простору реклама вигідна та потрібна річ, особливо сьогодні, під час пандемії. Реклама допомагає споживачу прийняти найкраще рішення, забезпечуючи його інформацією про товар або послугу. Але в той же час вона впливає на здоров'я та психіку людини, будучи

негативним збудником, ділячи суспільство на соціальні групи.

Ключові слова: реклама, вплив, джерело інформації, психологічна технологія.

Информацию, что нас окружает, человек воспринимает через органы чувств. Влияние различных материальных факторов на чувственные органы вызывают раздражительность, которая, в свою очередь, вызывает процесс возбуждения, является причиной в сознании человека чувство объективной реальности. Информация не всегда несет в себе отрицательный или положительный эффект, она является противоречивой и неоднозначной. Информация, которая нас окружает, и есть реклама явная или скрытая. Реклама и пропаганда имеют общее направление и идею.

Сегодня, имея большой багаж знаний, медиа коммуникации разработали достаточно технологий психологической манипуляции на научной основе, преследуя определенную цель. Реклама - это механизм управления обществом, средство влияния и манипуляции, а не источник информации. С помощью медиа технологий она образует свой шаблон мышления, создав готовые модели и стандарты жизни, лишая человека способности критически мыслить.

Для рекламодателя и владельца медиа пространства реклама выгодна и нужная вещь, особенно сегодня, во время пандемии. Реклама помогает потребителю принять лучшее решение, обеспечивая его информацией о товаре или услуге. Но в то же время она влияет на здоровье и психику человека, будучи отрицательным возбудителем, деля общество на социальные группы.

Постановка проблеми. За кілька десятиліть інформаційні технології зробили неймовірні досягнення, і реклама в сучасному світі є невід'ємною частиною суспільства. Інформація нас оточує всюди і це не залежить від того чи дивимося телевизор або знаходимося в інтернеті, їдемо в громадському транспорті або у власному автомобілі, людині властиво використовувати органи чуття, вона не може відсторонитися від усього що її оточує.

Реклама не тільки просуває товари і послуги, але і маніпулює масами та

керує їх політичною поведінкою, міняє ставлення до політичного опонента. Це складна робота організаторів та психолога.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Скільки існує людство, стільки існує і реклама. На сьогодні для вивчення цього явища потрібно розуміти декілька дисциплін, які орієнтовані як на науку, так і на мистецтво та мають різні підходи і напрями.

Реклама це дуже складний процес, вона формує і змінює світогляд і поведінку людей. Професійні виробники мають великий асортимент прийомів та технологій, маніпулюють свідомістю, впливають на мотиваційно-потребову сферу особистості, є потужною зброєю в економічному, пропагандистському, соціально-політичному протистоянні, досягаючи переваг. Володіючи потужним засобом впливу та маніпуляції свідомістю, вона змінює та формує поведінку і світогляд людини не застосовуючи насилля. На сьогодні розроблено два наукових напрями розглядання цього явища: перший, як маніпулювати, впливати та керувати людиною, другий- для захисту людини від маніпуляції та негативного впливу реклами. [12]

Дослідженням проблематики займались Е.А.Доценко, О.А.Феофанов, Л.Н.Федотова, О.О. Титаренко, П.К. Власов, В.Г. Зазикін та інші. Поняття «реклама» багатогранне і це явище потрібно розглядати під різними кутами та напрями. Р.Голдман, Е.Дайер, Х.Девіс, А.Дейян, Л.Ю.Гермогенова і ін. не пов'язували рекламу з повсякденним життям, вважали її безконфліктною, позитивною, яка несе тільки інформацію. Комунікаційний підхід.[12] Ф.Котлер, Г. Льовіт, В. Хойер і ін. вивчали рекламу як інструмент за допомогою якого цілеспрямовано пропагандують, стимулюючи потребу товару чи послуги, застосовуючи маркетинг. [12]

На сьогодні для виробництва реклами залучають психологів. Для психології вона надає простір для її вивчення з наукової точки зору, її обмеження та можливості як маніпулятора свідомістю, механізмів впливу на психіку людини. Мокшанцев визначає, що реклама – це процес інформування населення про товар, ознайомлення з ним, переконання в необхідності його

покупки. Також це комплекс засобів нецінового стимулювання збуту продукції і формування попиту на неї. [10] Е.А. Ануфрієв, Г. Беккер, Д. К. Шигапова і ін. група дослідників дає визначення поняття реклами в системі економічного підходу, якою займаються фахівці в галузі виробництва і пояснення споживачеві про товар. [11] С. Веселова, Е. Голубкова, П. Зав'ялова, І. Крилова, В. Ільїна роблять акцент на соціологічний підхід до реклами. Основним вивченням для цього підходу є ринок, споживач і товар який впливає на культурні і соціальні процеси, необхідні для життєдіяльності людини, виробляє та забезпечує матеріальний і духовний продукт [14] На сьогодні виконуючи економічні, соціальні, маркетингові, комунікаційні функції реклама, яку вивчають науковці, ціль якої маніпулювання мотиваційно-потребністною на свідомому та підсвідомому рівні є дуже впливовою психологічною технологією. Виробники реклами досягають великих результатів і статків, залучаючи наукові технології.

Мета статті: обґрунтувати та теоретично дослідити поняття «реклама як соціально-психологічний феномен» та надати рекомендації щодо профілактики психологічного маніпулювання та контролю свідомостю людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реклама придбала масовий характер ще в античні часи. Власники різних майстерень, питних закладів та магазинів, для залучення покупців і клієнтів досить активно розміщували інформацію про заклад на вивіски. «Я - Ріно з острова Крит, з волі богів тлумачу сни». Це найдавніший зразок реклами, який датується I тисячоліттям до н.е., знайдений при розкопках давньоєгипетського міста Мемфіс.

Реклама походить від латинського слова *reclamare* - «вигукувати, повторно вигукувати, вимагати, кричати». [4] Інформування, переконання, порівняння, нагадування - це основні завдання реклами для цільової аудиторії, вона вирішує ті завдання, які оптимально відповідають досягненню поставленої мети, знайомлять з виробниками, властивостями товару чи послуги. Для поширення реклами використовують різні джерела і канали за місцем та способом, все залежить від аудиторії, яка буде користуватися нею. Особливо

сьогодні, під час пандемії, основним транслятором реклами є інтернет та телебачення, але частіше вона виглядає як вірус, який заважає. На протиставу такої реклами є соціальна, тематична реклама, що пояснює та заспокоює і ціль в неї не завжди матеріального призначення.

Реклама для людства є потужним супровідником, завжди поруч з нами і відіграє велику роль. Вона пропагандує соціальні, матеріальні, культурні і екологічні можливості ринкової економіки, сприяє підвищенню, задаючи особливий ритм для життєвого рівня суспільства. Вона об'єднує в соціальні групи з однаковим поглядом на життя, створюючи громадські організації некомерційного напрямку, формує економічний, правовий, культурний світогляд та ціннісні орієнтації особистості.

Реклама є модним напрямком і заповнена різними стереотипами, створює норми та формує культурні погляди, ідею, яку нав'язують, в послугу чи продукт, стає бажаною в очах споживача. Вона цікава і модна, її цитують і наслідують, є прикладом та кумиром, еталоном поведінки, основою розвитку.

Реклама по методу впливу на суспільство ділиться на три основні функції.

Етично-виховна. Ця функція більш закладена в соціальній рекламі, в ній головним є ідея, зміст і сутність. Поширює погані зразки, чи сприятливо розвиває та вдосконалює гарний смак? Займається вона маніпуляцією на підсвідомому рівні і робить людину? Діє вона як зовнішній подразник аудиторії, ображає, може реклама нав'язлива? Які проблеми та залежності, пов'язані з рекламою, виникають у дітей та підлітків, які є на сьогодні дуже слабкою ланкою із-за відсутності медіа грамотності, не здатних свідомо контролювати свої потреби, бажання і обмежувати їх?

Аксіологічна, що впливає на націю та формує її уявлення про стиль життя, устрій і цінності.

Економічна, що впливає на найбільш важливі економічні аспекти в суспільстві, попит і пропозиції.

Останні дві категорії формують континіум, який робить рекламу

впливовою на суспільство в цілому, вона вторинна і в ній потрібно навчитися відділяти цінність від вартості. В рекламі закладено багато стереотипів, які паразитують свідомість людини, особливо молодь (стати лідером, досягти мети, бути популярним і т.д. - все що потрібно з'їсти, випити чи зробити якусь дію для досягнення ідеалу, не зважаючи на наслідки). Товари, які просуває реклама, не завжди корисні для споживача, частіше вони шкідливі, психологічно вірний і продуманий режисерський підхід з супроводженням аудіовізуальними ефектами виробництва привертає та притягує споживача. Виділивши вікові обмеження глядача, враховуючи духовні, економічні та соціальні цінності та створивши психологічний портрет цільовій аудиторії, керують і направляють, контролюють бажання формують потреби та інтерес. Починаючи із споживача, виробники реклами дуже чітко маніпулюють свідомістю, де бажання бере гору над логікою, притупляючи її.

Фахівці реклами мають великий багаж механізмів та прийомів, дуже чітко і послідовно їх використовують. Брендінг (логотип), звук (тексти) і зображення- основні складові реклами, які є ключовими для привертання уваги.

Прийоми якими користуються при виготовленні реклами:

- Переконливий сценарій та текст;
- Виразно зроблений брендінг товару, торгівельної марки щоб привернути увагу;
- Використання звукових та композиційних (гачків) та пауз, щоб утримати глядача;
- Композиційна побудова кадру в якій світло, цвіт, розташування об'єктів і ритм гармонійно створюють в цілому продукт;
- Звуковий і шумовий супровід реклами;
- Розроблений дизайнерами оригінальний шрифт;

Не сформована особистість гнучка і цим користуються виробники реклами, вони з легкістю нав'язують стереотипи і штампи. Пропаганда, заклик це яскраво створений слоган, який є пасткою для користувача.

- «Samsung- будь лідером!», «Pari match – грають вони перемагаєш

ти!», «Adrenaline Rush - все ти зможеш!» «Молодь обирає Pepsi!» (слогани – «пастки»);

- «Купи це. Продай це. Люби це!», «Приєднуйся до кращих!», «Живіть в своєму світі. Грайте в нашому!», «Ти досі не з нами? Не прогав свій шанс!» (конкурентна боротьба за право споживання товару);

- «Вимагай більшого!», «Ти не ти, коли голодний», «П'єш як дихаєш!», «Бери все від життя!» (стимулювання, просування, споживання та сбуту товару);

- «Зараз або ніколи!», «Тільки зараз!», «Тільки сьогодні!», «Поспішай! До кінця акції...», «Бери все від життя!» (змушує споживача, не замислюючись, придбати товар);

Для створення ж рекламного ролика творча група, а саме: режисер, оператор, режисер монтажу, звукорежисер та художник - постановник, використовують також різні прийоми- «пастки», в залежності від мети аудіовізуального твору. Зміни ракурсів оператором при зйомці, прискорене відтворення відеозапису під час монтажу використовується в тих випадках, коли потрібно додати бадьорості та енергійності. Сприйняття цих кадрів глядачем додають напруженість і тонус, але критичне мислення при цьому знижується. Музика здатна мотивувати, викликати почуття задоволення і розслаблення і, навіть, знімати біль і тривожність, емоційне збудження і відповідає вашому контенту і заклику до дії. Залежно від швидкості ритму, музика може, навіть, підвищити або знизити частоту дихання і серцебиття. В експериментальному дослідженні “Про вплив музики на кровообіг” І. Догель доводить, що на нервову систему, дихання, кровообіг, і скорочення м'язів, ритм та музичні засоби справляють позитивний чи негативний вплив. Ритми різних функцій тіла, ритм серця, ритм дихання, ритм активності і відпочинку, ритми різних м'язових рухів, переміщує та змінює форму кожної клітини тіла молекули, кожного атому і зміни кольору аури. Ритм, звук та тиша також впливають на психологічний стан людини, перепади настрою, вони можуть викликати слабкість чи силу, депресію чи бадьорість, апатію чи рішучість

прийняття рішень, чергування смутку й радощів, зосередженість на внутрішній чи зовнішній радості чи горі та скорботи. Ритм має різну форму звукову, музичну, візуальну - це елемент, який управляє емоційним станом і впливає на людину, Не дивно, що ритм в рекламі викликає розлади чи гармонію, заспокоюють чи збуджують. Жоден аудіовізуальний твір без ритму не існує, він досягається за рахунок зміни швидкості відео ролику, детальних (крупних) і загальних планів, композицією кадра, зміною ракурсу, кольоровою гамою в кадрі, світлом і рівнем звуку. Це необхідна умова для сприйняття глядачем. Композиційна побудова кадру та психологічно правильно з'єднана, здатні оживляти і утримувати увагу, а також робити його учасником подій всередині твору.

Отже, якщо ми зможемо навчити молодь розпізнавати всі ці маніпуляції рекламистів, то захистимо її від їх негативного впливу. Що робити і як не потрапити під вплив реклами? Часто людина не розуміє чого вона хоче, стає апатичною і починає плисти по життєвій течії, в таких випадках вона з легкістю піддається впливу зовні. В таких випадках реклама виконує свої функції і вирішує за цю людину. Що ми маємо зробити:

- Зробити собі список, в якому буде опис товару який потрібен, тільки потім купувати.

- Опис повинен бути чітко сформульовано: назва, бренд, розмір, грошовий діапазон тощо.

- Логіка повинна брати верх над почуттями.

- Інформацію яку ми отримуємо після переглядання реклами потрібно сприймати адекватно.

- Не потрібно повністю довіряти рекламній продукції, завжди треба її перевіряти і проаналізувати.

Навчитися критично мислити приймати правильні, зважені рішення, тобто аналізувати отриману інформацію.

Висновки. Реклама спрямовано маніпулює свідомістю людини і не можливо на сто відсотків захистити себе від неї на сьогодні. Тому в умовах

інтенсивного розвитку реклами потрібно навчитись «захищатись» від неї, піднімаючи рівень власної свідомості та осмислюючи інформацію, подану в рекламі, вибірково, даючи реальну оцінку побаченому і почутому. Краще розуміти самого себе, свої бажання, мати певну мету і життєву позицію, які вона має, пізнаючи самого себе, працюючи над собою і контролюючи, людина може захиститись від маніпуляційного впливу реклами.

Перспектива. У наступних матеріалах буде продовжено дослідження реклами як соціально-психологічного феномену

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беклешов Д.С., Самусев С.Т. Реклама: её функции, цели и методы создания. – К.: Реклама, 1994. – 107 с.
2. Бове Кортленд Л., Арене Уилльям Ф. Современная реклама. Пер. с англ./Общ. ред. проф. О.А. Феофанова. - Тольятти: Издательский Дом Довгань, 1995.-704с.
3. Бутенко Н. Ю. Соціальна психологія в рекламі: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2006. — 384 с.
4. Власов П.К. Психология в рекламе/Под ред. к.п.н. П.К.Власова – 2-е издание. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2007. – 320 с.
5. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. — М.: ЧеРо, 1997. – 344 с.
6. Зазыкин В.Г. Психология в рекламе. - М.: "ДатаСтром", 1992. - 63с.
7. Корнилова Е.Е. Телевизионная реклама. – СПб.: Изд-во Санкт Петербургского университета, 2002. – 184 с.
8. Лисиця Н.М. Реклама в сучасному суспільстві. — Харків: Основа, 1999. – 272 с.
9. Лисиця Н.М. Реклама як неперсоніфікований спосіб управління в сучасному суспільстві//Вісник Харківськ. держ. університ. Наука і соціальні проблеми суспільства, 1998. — №414. — С. 64-67.
10. Мокшанцев Р.И. Психология рекламы: учебное пособие/Науч. ред. М. В. Удальцова. – М.: ИНФРА-М, Новосибирск: Сибирское соглашение, 2003. –

230 с.

11. Обрителько Б.А. Реклама і рекламна діяльність: курс лекцій/Б.А. Обрителько – К.: МАУП, 2002. – 240 с.

12. Уэллс У., Бернет Д., Мориарти С. Реклама: принципы и практика. Пер. с англ./Артюх М., Бугаева М., Бугаева Е., Гусейнова И., Писаренок Ю., Токарев А. - СПб: Питер, 1999. - 736с.

13. Федотова Л.Н. Социология рекламной деятельности: Учебник для вузов/Л.Н.Федотова – 3-е издание. – М.: Изд-во Оникс, 2007. – 560 с.

14. Феофанов О.А. Реклама: новые технологии в России. - СПб: Изд-во "Питер", 2000. - 384с.

15. Феофанов О.А. США: Реклама и общество. - М.: Мысль, 1974. - 262с.

30

16. Формування соціальної компетенції старшокласника/упоряд. Ж.М. Сташко. – К. : Шк. Світ, 2011. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).

17. Ценев В. В. Психология рекламы. Реклама, НЛП и 25-й кадр. – М.: 2003. – 95 с.

18. Шейнов В.П. Маніпулювання свідомістю. - Видавництво: Харвест, 2010. - 768 с.

19. Шостром Э. Человек-манипулятор. Внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации = Man, the Manipulator: The Inner Journey from Manipulation to Actualization — М.: Апрель-Пресс, Психотерапия, 2008. — 192 с.

УДК 331.108

ТАЄМНИЙ ПОКУПЕЦЬ ЯК ОДИН З МЕТОДІВ ПРИХОВАНОЇ ОЦІНКИ РОБОТИ ПЕРСОНАЛУ

Корнілова Олена Владиславівна

к.е.н., доцент,

Колесникова Олена Андріївна

Ушакова Олександра Олександрівна

Студенти

Донецький державний університет управління
м. Маріуполь, Україна

Анотація: В роботі представлено один з методів управління персоналом, використання якого дозволить проводити якісну оцінку окремих категорій персоналу підприємства. Використання представленого методу дозволяє підприємству отримати достовірну інформацію про роботу працівників у межах відповідності якості їхньої роботи вимогам стандартів та посадовим обов'язкам, та на основі проведеної оцінки приймати зважені кадрові рішення.

Ключові слова: методи управління персоналом, оцінка, ефективність, результат, працівники, якість, продуктивність праці.

Методи управління персоналом, які застосовуються в роботі підприємства, являються важливим елементом механізму управління підприємством, а результат їх застосування безпосередньо впливає на кінцеві результати роботи підприємства. Завдяки використанню тих, чи інших методів управління персоналом, можна здійснювати вплив на працівників, спонукати їх підвищувати свою продуктивність та якість роботи, тим самим покращувати престиж та конкурентоспроможність підприємства на ринку. Саме тому, сучасні науковці вивчають різні методи і форми ефективного управління персоналом.

Методами управління персоналом називають способи впливу на колективи та окремих робітників з цілю здійснення координації їх діяльності в

процесі виробництва.

Існує багато методів управління персоналом, які спрямовані на різні аспекти роботи працівників. Серед усіх методів важливе місце займають методи оцінки персоналу. Ці методи націлені на виявлення ступеня відповідності працівника та його професійних характеристик отриманій посаді, а також, на аналіз кількісних та якісних результатів професійної діяльності.

Цілі оцінки персоналу поділяються на три види.

1. Адміністративна ціль - спрямована на прийняття кадрових рішень на об'єктивній та регулярній основі.
2. Інформативна ціль забезпечує керівників необхідними даними о результатах роботи працівників та склад персоналу.
3. Мотиваційна ціль, метою якої є орієнтувати працівників на покращення їх трудової діяльності у напрямку діючої стратегії підприємства [1].

Серед методів оцінки роботи працівників можна виділити метод «Таємний покупець», метою якого являється таємна перевірка працівників у процесі виконання їх основної роботи. Оцінка проводиться на позиціях реального клієнту.

«Таємний покупець» (Mystery Shopping) - метод оцінки якості сервісного обслуговування із застосуванням спеціально підготовлених спеціалістів, які відвідують локацію, як звичайні клієнти.

Використовується цей метод підприємствами як апарат контролю якості сервісу в різних сферах: роздрібна торгівля, ресторанний бізнес, будівництво, телекомунікаційний зв'язок, автомобільний сервіс, туризм, освіта та інші.

Ключовою відмінністю перевірки об'єкта таємним покупцем від інших варіантів перевірок є її несподіваність та скритність. Тобто працівники не знають, у який саме момент за їхньою роботою будуть спостерігати. Це, звичайно, дозволяє зберігати їх у безперервному тонусі [2].

Дослідження та збір даних, що проводяться таємними покупцями, як правило, орієнтовані на отримання оцінки якості роботи персоналу в рамках

своїх посадових обов'язків, відповідності прийнятим на підприємстві стандартам, оцінки застосування POS та маркетингових матеріалів, а також при аналізі якості роботи та рівня надання послуг конкурентами, цілях виявлення їх переваг та недоліків. Крім цього, таємні покупці найчастіше залучаються до роботи в рамках програм зі збільшення лояльності до певного бренду, або продукту компанії, а також оцінки якості обробки замовлень з інтернет-сайту або роботи операторів call-центру.

Після проведення такого виду дослідження, компанія може отримати відповіді на наступні питання:

1. Наскільки добре співробітники виконують стандарти обслуговування клієнтів та які існують проблемні аспекти у сервісі;

2. Чи чесно працюють співробітники стосовно керівництва та власникам бізнесу: чи проводять всі товари та послуги через касовий апарат, чи беруть гроші за безкоштовні послуги, чи забирають собі різницю за продаж акційних товарів, продавши його клієнту за ціною;

3. Чи чесно працюють співробітники по відношенню до клієнта: говорять про всі умови акції, видають знижки, не вибивають зайві позиції в рахунку/чеку;

4. Як поведуться співробітники у конфліктній ситуації;

5. Наскільки продавець, касир чи консультант зацікавлений у завершенні угоди, чи має він необхідну техніку продажів;

6. Наскільки добре орієнтується персонал у товарах та послугах компанії.

Тобто періодичні перевірки здатні підвищувати мотивацію персоналу, бо неможливість отримати інформацію про перевірку, змушує працівників виконувати роботу якісно і відповідально, впродовж всього робочого часу.

Перевірки бувають різних видів, їх розрізняють в залежності від їх спрямування. Основними видами перевірок «Темного покупця» бувають наступні:

- «візит-консультація» - така перевірка спрямована на перевірку

одного з робітників фірми, який перший звернув увагу на покупця, у «таємного покупця» в момент перевірки є узгоджений план дії та легенда;

- «перевірка конкретного співробітника» - перевірка спрямована на особливого працівника, який був зазначений у плані відповідного перевіряючого;

- «візит-провокація» - така перевірка спрямована на огляд поведінки працівників у конфліктній ситуації;

- «візит із контрольною закупівлею» - така перевірка спрямована на дотримання стандартів обслуговування та роботи касира;

- «візит із контрольною закупівлею та поверненням товару» - під час перевірки таємний покупець робить покупку товару та через деякий час повертає її. Він перевіряє процедуру повернення товару та відношення співробітників до неї;

- «візит з розкриттям» - за такої перевірки перевіряючий після перевірки повідомляє про перевірку та її висновки працівникам [3].

При перевірках може застосовуватись певний чек-лист (план перевірки або сценарій візиту) у якому виписані важливі аспекти перевірки, на які потрібно звернути увагу.

Наприклад, якщо оцінюється робота персоналу, під перевірку зазвичай потрапляють такі критерії: зовнішній вигляд співробітника; встановлення контакту з покупцем; дотримання прийнятих норм етикету під час спілкування; швидкість обслуговування; визначення вузьких місць у знаннях та вміннях персоналу; оцінка чесності; чистота та порядок на робочому місці.

Також перевірятися можуть не тільки співробітники, але й торгові приміщення або проведення робіт з мерчандайзингу, згідно з направленням перевірки перевіряється різні аспекти роботи компанії.

Отже, методи оцінки персоналу дуже важливий апарат в управлінні персоналом і підвищення продуктивності праці і роботи компанії в цілому, який спонукає працівників працювати якісно та старанніше, а компанії бачити свої слабкі сторони та удосконалювати свою роботу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дідур К.М. Сучасні методи оцінки персоналу. *Ефективна економіка*. 2011. №11
2. Перевірка якості обслуговування клієнтів. URL: <https://soldatbiz.ru/разное/проверка-качества-обслуживания-клие.html>.
3. Послуги таємних покупців. URL: <https://mtp-global.com/tajnyj-rokupatel/>.

ART

УДК 7.05

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ОСОБЛИВИХ ДІТЕЙ НА ЕТАПАХ ДИЗАЙН-ПРОЄКТУВАННЯ КОСТЮМА

Артеменко Марія Павлівна

к. т. н., доцент

Книга Олександра Олександрівна

магістрант

Херсонський національний технічний університет

м. Херсон, Україна

Анотація: В роботі представлені висновки теоретичного дослідження щодо етапів та стадій соціальної адаптації, які проходить «особлива» дитина (дитина із затримкою розвитку, синдромом Дауну, з аутичними порушеннями) в процесах інтеграції в здорове суспільство. А також наведено результати впровадження в практику дизайн-проєктування костюма на всіх його етапах принципів адаптаційних методик виховання таких дітей, з метою оволодіння ними навичками самопрезентації себе в соціумі, підвищенні їх самооцінки, усвідомлення своєї значимості та рівності.

Ключові слова: дизайн костюма, інклюзивний проєкт, «особливі» діти, соціальна адаптація, етапи.

Гуманність та культурний розвиток суспільства багато в чому визначається відповідальністю й ставленням до слабких його членів, до тих, хто потребує підтримки й поваги до їх особливих потреб. Саме такі принципи рівних можливостей сповідує людство в ХХІ столітті й Україна не є винятком. Поява інклюзивних виховних та освітніх центрів, програм та громадських закладів повільно стають нормою нашого життя. А інклюзивні практики в

мистецтві та дизайні додатково привертають увагу суспільства до потреб таких верств населення.

В цій публікації автори прагнуть поділитися власним практичним досвідом щодо використання творчого процесу дизайн-проектування одягу для особливих дітей як інструменту для їх соціальної адаптації. Адже ці діти, діти із затримкою розвитку, синдромом Дауна, з аутичними порушеннями, як ніхто вимагають уваги та підтримки з боку суспільства.

Сьогодні вже є достатньо прикладів вдалого залучення «особливих» людей в якості моделей на показах відомих дизайнерів, що свідчить про перспективність fashion-індустрії загалом, та дизайн-проектування костюма зокрема, в адаптивних процесах соціалізації. Це дає «особливим» дітям відчуття своєї значимості, важливості, рівності із іншими, розвивають впевненість та соціальну комунікацію, а тому є вкрай актуальним для повноцінної їх інтеграції в здорове суспільство.

Соціальна адаптація є складним та багаторівневим процесом та здійснюється у різних сферах життєдіяльності людини. Як процес вона означає пристосування особистості чи соціальної групи, що потрапила у важку життєву ситуацію, до реального соціального середовища [1].

Оскільки процес адаптації не може бути примітивним, та представляє собою певні дії, що протикають у часі, тому в різних дослідників в галузі соціології виникають питання щодо його стадій або етапів, про що пише автор роботи [2]. В цьому контексті більшість літературних джерел [2,3] посилаються на праці польського соціолога Я. Щепанського, який виділив 4 етапи: перший (початковий) етап, коли індивід, що адаптується, засвоює лише правила поведінки, але система цінностей нового середовища внутрішньо їм не визнається; другий етап (терпимості), коли як середовище, так і індивід визнають рівноцінність еталонів поведінки один одного; третій етап (пристосування, «акомодації») пов'язані з взаємними поступками: як індивід визнає і приймає систему цінностей середовища, а й представники останньої визнають деякі його цінності; четвертий етап (найповнішої адаптації, етап

«асиміляції»), коли індивід повністю відмовляється від колишніх зразків та цінностей та повністю приймає нові [3].

Проте в ситуації з «особливими» дітьми наведена періодизація у повному обсязі не може бути використана, оскільки тут немає кардинальної розбіжності орієнтації особистості в принципово новому для неї середовищі.

Існують інші підходи до виділення стадій соціальної адаптації, однак автори виходять з критичних конфліктних ситуацій між людиною та середовищем, наприклад: адаптивний шок, мобілізація адаптаційних ресурсів, відповідь на «виклик середовища» [1].

У випадку із «особливими» дітьми, які зростають в певному соціальному середовищі, проте мають проблеми з інтеграцією в нього через особливості свого розвитку та зовнішності, доцільно говорити про так звану «добровільну адаптацію». В загальному визначенні вона являє собою ситуацію, за якої нові умови життєдіяльності, пропоновані суб'єкту середовищем, не суперечать його системі ціннісних орієнтацій, переконань та ідеалів і відкриває перед суб'єктом нові перспективи та можливості і тому приймається без опору, якщо навіть для цього необхідно зробити певні зусилля. С.О. Кравцов зазначає, що добровільно людина адаптується у тому разі, коли нові способи соціальної дії не суперечать її цінностям і, найголовніше, відповідають її особистісним якостям [4].

«Особливі» діти, маючи свій особливий всесвіт, своє дещо наївне світосприйняття, часто неготові до викликів реального світу та вимушені протистояти тій чи іншій соціальній групі, яка не бажає їх сприймати через відмінності, що проявляють себе як в поведінці, так і в зовнішності. Модна індустрія з її всеохоплюючою популярністю може підготувати суспільство до здорової інтеграції в нього «особливих» людей, а останнім в свою чергу відкрити горизонти до підвищення самооцінки, до реалізації творчих здібностей та до спроб художньої гармонізації зовнішності до канонів краси, що діють в даний час.

Виходячи із вище зазначеного твердження про послідовність та етапність механізмів соціальної адаптації доцільно зробити висновок, що використання

процесів дизайн-проектування костюма як терапевтичних допоміжних засобів адаптування «особливих» дітей в соціальне середовище також має бути послідовним та складатися з певних етапів з чітко усвідомленими виховними впливами. Тому запропонований колективом авторів цієї статті модний проєкт для «особливих» дітей склався в наступний алгоритм, що зазначений на рисунку1.

Рис.1. Етапи соціальної адаптації «особливих» дітей в рамках модного проєкту "Fashion party "Ми в тренді"

Детальніше про проєкт можна дізнатися за посиланням [5]. Реалізація такого проєкту стала важливою не лише для родин, які виховують дітей з особливими потребами, а й для всього суспільства. Суспільство повинно звикнути до того, що особливі люди є серед нас, а їх участь в таких заходах повинна стати нормою. Кожен з учасників продемонстрував не лише одяг,

впевненість, талант, творчість, а й показав, що має прово бути повноцінним членом спільноти. Результатом задуму став мотивуючий фільм, який транслюється на просторах інтернету і є гарним прикладом добрих справ, формування та виховання інклюзивного майбутнього разом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціальна адаптація, її етапи, механізми, умови. URL: <https://инклюзивноеобразование.рф/материалы/210/510> (дата звернення: 11.12.2021)
2. Кунилова К. Етапи соціальної адаптації. URL: https://spravochnick.ru/sociologiya/socialnaya_adaptaciya/etapy_socialnoy_adaptacii/ (дата звернення: 11.12.2021)
3. Поняття і стадії соціальної адаптації. URL: <https://studfile.net/preview/5351069/page:14/> (дата звернення: 11.12.2021)
4. Кравцов С.О. Теоретичне бачення соціальної адаптації: стан, погляди, підходи. *Український соціум*, 2008. №3. С.83-96.
5. Культурно-мистецький проєкт "Fashion party "Ми в тренді". URL: <https://www.facebook.com/Fashion.party.We.are.in.trend.2020/> (дата звернення: 11.12.2021)

ЖАНРОВО-ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ПРИРОДА МУЗЫКИ ХОРОВЫХ СЦЕН В ОПЕРЕ "БИРЖАН И САРА" М. ТУЛЕБАЕВА

Байгулакова Раушан Турашевна

Докторант Азербайджанской Национальной Консерватории
г. Баку, Азербайджан

Аннотация: Представленная статья посвящена жанровым особенностям хоровых сцен оперы «Биржан и Сара» выдающегося казахского композитора М.Тулебаева. В статье подчеркивается роль и значение хоровых сцен в развитии сценического действия оперы. На примере сцены соперничества двух акынов раскрываются использование композитором стилистических особенностей традиционного музыкально-поэтического жанра Айтыс.

Ключевые слова: М.Тулебаев, казахская опера, айтыс, акын, Биржан-сал, хоровая сцена.

Среди корифеев музыкальной культуры, заложивших основы профессиональной композиторской школы Казахстана, ярчайшей вершиной возвышается личность Мукана Тулебаева. Тяготение к лирической образной сфере в совокупности с глубокими знаниями казахского музыкального фольклора послужили основой для создания оперы "Биржан и Сара", признанной высшим достижением его творческого наследия, ознаменовавшей период подлинного расцвета его композиторской деятельности. Успеху оперы способствовал тот факт, что либретто написал видный казахский ученый, поэт и писатель К. Джумалиев. В центре сюжета оперы – состязание двух акынов, народных певцов, поэтов, импровизаторов – Биржан-сала и Сары, народная поэма «айтыс Биржана и Сары», сложенная согласно традиции – побежденной Сарой.

Обращение М.Тулебаева к народному музыкально-поэтическому жанру айтыса обогатило действие особой динамической энергией, живостью, создало атмосферу подлинного поэтического вдохновения. Драматическим стержнем

этой сцены является, характерная для айтыса, импровизационная манера изложения, которую композитор сохранил от народного первоисточника и обогатил средствами профессионального письма. Айтыс имеет вступление, завязку, кульминацию и финал. Стремительно сменяются одна песня за другой, так же динамично меняются настроения и эмоции героев и наблюдающего песенно-поэтическое состязание Биржана и Сары народа, в исполнении смешанного хора из первого акта оперы.

В сцене айтыса композитор удачно решает проблему органического синтеза традиционного и новаторского. В опере айтыс подвергается сжатию, но сохраняет в этом «микромасштабе» традиционную трехчастность с образованием новой формы динамичного диалога конфликтно-сквозной драматургии. Остается на заднем плане и один из характерных приемов айтыса - образы соперничества между двумя исполнителями - акынами. Стремясь сохранить подлинность жанра айтыс и придать образы в духе песен Биржан-сала, М.Тулбаев мастерски включает полную экспрессию и динамику песню «Хаулау» казахского народного композитора, акына Жаяу Мусы. Таким образом, автор сохраняет в своем бессмертном творении главные характеристики жанра айтыс - импровизационность, динамику, образы и характеры главных героев- исполнителей, акынов, при котором у слушатели возникает эффект сопереживания и соучастия в этом состязании.

Идея айтыса продолжается в самом медленном в этой сцене хоровом эпизоде *Largo maestoso*. Диалог Биржана и Сары развертывается в присутствии гостей Кояндинской ярмарки, отношение которых передано в хоровой партии. Хоровые «вступления», подобные репликам, возгласам, построены на поочередном вступлении двух групп, вступающих в динамический диалог между солистами. Эти реплики не разрывают общей линии развертывания сцены и придают еще большую динамичность путем повторения одного материала (словесного или музыкального), способствуют цельности формы. Хоровые партии соответствуют сжатым разделам куплетной формы:

Запев – припев – запев – припев

Женский – мужской – женский – мужской

Такая трактовка хора подобна распределению участников в обрядовом айтысе и, видимо, в контексте развития традиции айтыса эта связь для композитора была существенной. [5, 63]

Такая трактовка хора подобна распределению участников в обрядовом айтысе.

Композиция айтыса построена на троекратном обращении двух главных героев, сопровождающиеся репликами хора. Цельность и законченность ей придает последний этап состязания – третий раздел. Основой высказывания Сары являются конкретные музыкальные первоисточники, цитируются и достаточно законченные фрагменты – куплеты из народных песен «Гульдерай», «Шұбар ағаш».

В опере «Биржан и Сара» уже за состязательными репликами айтыса звучит песня героя в ответ на угрозы волостного расправиться с ним. Эта песня- протест основана на подлинной песне Биржан – сала «Жанбота». Песню «Жанбота» называют шедевром творчества Биржан – сала. Как мастерски трансформировал ее М.Тулбаев и как органично этот драматический монолог героя перешел к взволнованным репликам возмущенного народа, в исполнении хора, музыкальный материал которого построен на предыдущей теме, только с изменением слов.

Следует отметить, что значительное место в драматургии оперы занимают хоровые номера. Народные сцены здесь являются не только фоном, на котором развивается действие, но и непосредственным главным его участником до самого последнего действия. Развернутой красочной хоровой сценой на Кояндинской ярмарке открывается опера и «красной нитью» проходит через всю оперу. Композитор, продолжая традиции национальной композиторской школы, мастерски использовал все богатство звуковой палитры хора - от прозрачных унисонов до ярких тембральных красок, которые переплетаясь, создают особую насыщенную гармоническую хоровую фактуру.

Обобщая вышеизложенное, хочется подчеркнуть, что гений М.

Тулбаева, с огромной силой проявившийся в величайшей по своей значимости сцене Айтыса, продемонстрировал умение органично решать проблему традиций и новаторства, синтеза восточной и западноевропейской систем музыкального мышления и в раскрытии новой грани жанра айтыс, состоящей в опере «Биржан и Сара» не столько как состязание-борьба, а в воспевании прекрасного и возвышенного искусства и утверждения всепобеждающей силы художника творца.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Т. Джумалиева. Драматургия либретто оперы М. Тулбаева «Биржан и Сара». Вопросы истории и теории музыки Казахстана. Алма-Ата, «Өнер», 1984.
2. Казахская музыкальная литература. Алма-Ата, «Өнер», 1993.
3. У. Джумакова, Н. Кетегенова. Казахская музыкальная литература 1920-1980гг. Алматы, «Ғылым» 1995.
4. Н. Кетегенова. Мукан Тулбаев (Жизнь и творчество). Алма-Ата, «Өнер», 1993.
5. Славный сын песенного края. Композитор Мукан Тулбаев. Серия «Композиторы Казахстана» сост. Н. Кетегенова, Д. Тулбаева, Алматы 1999.

ФОРМООБРАЗОВАНИЕ В ПРОЕКТНО-ГРАФИЧЕСКОМ МОДЕЛИРОВАНИИ ШАХМАТНЫХ ФИГУР ВО ВРЕМЕННОЙ РЕТРОСПЕКТИВЕ

Морозюк Юрий Владимирович

ассистент кафедры Дизайна и интерьера

Рублева Виктория Николаевна

студентка кафедры Дизайна и интерьера

Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова

Украина

В статье поднимается вопрос о тенденциях дизайна и формообразование шахматных фигур во временной ретроспективе. Рассмотрен дизайн и формообразование шахматных фигур во временной ретроспективе для понимания формы и получения знаний, необходимых при создании своего уникального набора шахмат.

Шахматы - игра, актуальная вне времени. Их разработка имеет множество плюсов, как стилистических, так и функциональных. На сегодняшний день, они могут выступать как интеллектуальная игра, так и в качестве элемента декора. Современные тенденции задают особенности формообразования шахмат, а именно достаточную свободу в действиях и большие возможности к экспериментам, поощряя игру с формой, материалами, цветом с той основой, которая уже есть или в совершенно новом направлении.

Шахматы в исторической ретроспективе.

Шахматы - всем известная настольная логическая игра со специальными фигурами на 64-клеточной доске для двух соперников, сочетающая в себе элементы искусства, науки и спорта. Они видоизменялись вместе с тем, как изменялся мир. Дизайн и правила шахмат всегда отражали то, что происходило в обществе и культуре. В итоге старинная игра, которая всем нам известна сейчас, значительно отличается от той, которой она когда-то была.

История шахмат гораздо шире, чем можно объяснить в нескольких

предложениях. Согласно отчету Смитсоновского института, представленный резной кусок песчаника, обнаруженная в Иордании, на самом деле может быть самой старой из когда-либо обнаруженных шахматных фигур (возраст около 1300 лет).

Наиболее изученным древнейшим прототипом современных шахмат считается игра чатуранга (катур), которая берет свои корни из Индии, в бв. до н.э., а затем распространяется в Персию. Стоит упомянуть, что самыми ранними персидскими именами были Шах (Король), Вазир (Советник), Фил (Слон), Асп (Конь), Рух (Ладья) и Пияде (Пешка). По-арабски это были Шах, Фирзан, Фил, Фарас, Рухх и Байдак. Она была изобретена не менее 1500 лет назад.

Самые ранние известные шахматные фигуры (чатранг или чатуранг) были обнаружены в Афрасиабе, недалеко от Самарканда, Узбекистан, археологом и историком профессором Юрием Ф. Буряковым в 1977 году. Они хранятся в Государственном музее Самарканда. Датируются 6-8 веками н. э.

Рис.1

Семь частей (фигур) представляют собой небольшие резные фигуры из слоновой кости, изображающие солдат и современное боевое снаряжение. Тот факт, что все они имеют репрезентативную форму (а не абстрактную), убедительно свидетельствует о том, что они предшествовали появлению ислама в регионе в середине 7 века. Шахматные фигуры на своей родине отображали вполне реальные историко-культурные события. Фигуры состоят из двух пехотинцев (пешек) со щитами и короткими мечами; боевой слон (епископ) со всадником в боевой форме; визирь (королева) с двумя лошадьми; два конных всадника с мечом и щитом (рыцари); и шах (король) на колеснице с тремя

лошадьми. По мнению большинства историков искусства, шахматные фигуры, скорее всего, были изготовлены в последние дни империи Сасанидов (224–651 гг. Н.э.), незадолго до арабского завоевания Персии. Игра имела ряд схожестей с правилами современных шахмат, олицетворяя бой между двумя армиями, разыгрывающийся на сетке 8x8. Каждая игровая фишка представляет собой одну из четырех дивизий индийской армии того времени. Несмотря на сходства, не стоит забывать, что в точности правила игры неизвестны, имеющиеся сведения неполны и противоречивы. Трактат хорезмского учёного XI века Аль-Бируни- основной источник сведений. В игре использовались два комплекта фигур. Каждый комплект содержал восемь пешек, два слона, два коня, две колесницы, раджу и советника (визиря). Порядок построения фигур перед партией такой же, как в современных шахматах. Ходы в партии делались по очереди. Цель игры- условное уничтожение всей армии противника. В игре двух игроков победа также достигалась взятием или оголением вражеского короля.

В середине VII века, когда арабы завоевали Сасанидскую Персию, шахматы были подхвачены мусульманским миром, что существенно изменило их внешний вид и форму. Иранские шахматы уже имели символическую и абстрактную форму.

Рис.2

Рис.3

Это связано с распространением Ислама, т.к. исламский закон запрещал изобразительное искусство и запечатление облика людей и живых существ. На основе ранее упомянутой чатуранге- появился новый вид древних шахмат- Шатрандж — непосредственный предшественник шахмат. Шахматные фигуры

«Mozarab» (рис.3), также известные как фигуры Saint Genadio, представляют собой четыре небольших фигуры из слоновой кости. Они хранились в Мосарабском монастыре в Леоне, Испания. В 9в. исламское влияние распространилось на большую часть Южной Европы и Испании, что способствовало распространению и игры. Западной Европы она достигла примерно к 1000 году нашей эры. С развитием мировой торговли стали доступны различные шахматные наборы из далеких культур, стили и материалы которых отражают их происхождение. Здесь почти наверняка шахматы превратились в игру, которую мы знаем сегодня. Возможно, самым известным и ценным шахматным набором является клад «Шахматы Льюиса», обнаруженный крестьянином М. Маклаудом в 1831 году в отдаленных районах северной Шотландии. В настоящее время 11 фигурок находятся в Национальном музее Шотландии, остальные в Британском музее.

Рис.4

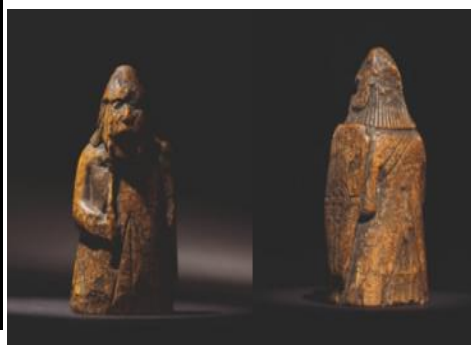

Рис.5

На основании анализа стиля резьбы и одежды/экипировки фигур-персонажей временем изготовления считается интервал между 1150 и 1200 годами, Тронхейм. Все короли сидят на богато украшенных тронах, на коленях каждого лежит меч, который король держит за оба конца. По обычаю конца XII века на головы Королев надето покрывало. Все фигуры имеют примерно одну позу. Епископы -увенчаны митрой, Митры играют важную роль датировки шахмат, так как мода именно на прямые митры возникла около 1150 года.

Игра достигла пика своей популярности в Европе в периоды позднего средневековья и раннего Возрождения, где ее адаптировали к европейским

социальным структурам. Она стал глубоко ассоциироваться с дворянством и аристократией и какое-то время умение играть считалось важным навыком, которым должны были овладеть молодые рыцари. Она также стала ассоциироваться с разгулом, азартными играми и насилием, что побудило некоторых в католической церкви попытаться запретить его.

Следующая, одним из старейших западных шахматных наборов, является набор «Карла Великий» (рис.6).

Шахматы Карла Великого

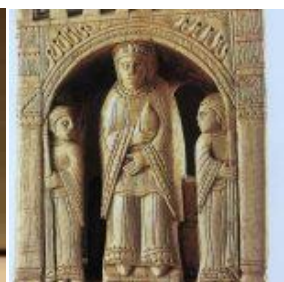

Рис.6

Рис.7- Пешка

Рис.8- Король

В текущем состоянии он включает шестнадцать фигур: 2-х королей, 2-х ферзей, 3-х квадриг (ладей), 4-х всадников и слонов (слонов), пехотинца (пешки), вырезанных из тяжелых блоков слоновой кости со следами красной краски: тогда красный цвет противопоставлялся белому, золотому. Военная экипировка пехотинца и двух всадников - миндалевидный щит и шлем с носовой частью - позволяет датировать эти предметы 1080-1090 годами.

Классификация предметов путем моделирования их в узнаваемые фигуры постепенно развивалась примерно в 11 веке. Каждая страна создавала свои собственные проекты, и они обычно были натуралистичными. Ранние европейские шахматные фигуры в лучшем виде были сделаны из драгоценных металлов, украшены драгоценными камнями и покрыты эмалью, короли и королевы были одеты в королевские регалии, рыцари - в доспехах, а пешки - в форме пехотинцев. По мере того, как примерно с 1820 года игра в шахматы стала более распространенной, возрос спрос на менее богато украшенные фигуры, тела королей и королев были уменьшены до усеченных конусов, а в

1830-х годах были обычными цилиндрические тела с тщательно вырезанными поверхностями. Они продолжались примерно до 1860 года, когда их заменили шахматные фигуры Стонтон, стандартный дизайн 20-го века, созданный Говардом Стонтоном, который зарегистрировал их в 1849 году. До его изобретения в Англии существовало множество популярных стилей, таких как «Святой Георгий», «Английское ячменное зерно» и «Северная вертикаль». Не говоря уже о региональных и культурных вариациях. Но «Стонтон» быстро их всех превзошел.

Одним из первых по популярности в Англии и Америке с 1820-1845 гг. были наборы в стиле английского ячменя или «English Barleycorn»(рис.8), или Washington Chess (рис.9), дизайн Джона Калверта, около 1830 г

Рис.8

Рис.9

Изготавливались из окрашенной в красный цвет натуральной кости. Ладьи имеют целую башню с флагом, а короли и королевы сложную декоративную резьбу на бочках.

Приблизительно в 1845 году лорд Джон Хэй (1793–1851) разработал шахматы «Эдинбургская стойка» (рис.10) (также известный как «Северная стойка», «Северная вертикаль») для Эдинбургского шахматного клуба в Шотландии. Дизайн Edinburgh-Upright отличался большими прямыми колоннами на всех частях, отсюда и название. Считается, что образец северной стойки послужил источником вдохновения для дизайна Стонтон.

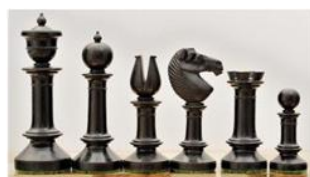

Рис.10

В Германии шахматы производились для аристократии и имели ряд

отличительных характеристик. Наиболее распространенный набор шахмат-«Лунные Шахматы» (рис.11) Такие шахматы часто вырезаны из кости и имеют вертикально ориентированное строение, свойственное готическому стилю. Искусствоведы предполагают, что целью было совмещение реальности и иллюзии.

Рис.11

Следующий стиль- «Стиль Селенуса» (Майкл Эдель, нач.1800-х, Мюнхен). Характерны Эти наборы имели изящные токарные точеные основания, а также валы и ярусы с венцами. Фигуры различались по высоте, количеству ярусов и по символам. Иногда их называют «садовые декорации» - их темы были «формальные цветочные сады» - короли и королевы были фонтанами; епископы и пешки были цветами; рыцари были лошадьми; ладья превратилась в колокольню с куполом.

Рис.12

Теперь рассмотрим Францию, где шахматы также стали популярной игрой. Дизайн в стиле Регентства (рис.13) был назван в честь Café de la Regence в Париже. Данный вид шахмат использовали в 1700-1880 гг. во Франции и Америки. В более ранних или более недорогих наборах были рыцари без традиционной конской головы с более точеными фигурками и с зубчатыми воротниками, чтобы отличать их от епископов.

Рис.13

С 17-18 века стали активно проходить турниры по шахматам, поэтому возникли трудности различения шахматных фигур из-за огромного количество шахматных наборов и различий, игроки отказывались играть друг с другом, большинство из наборов были довольно сложными и дорогими в производстве. Так, мы подошли к наиболее известным нам шахматам- шахматным фигурам Стонтонна, - те, которые мы знаем и любим сегодня.

Рис.14

В начале 1849 года Натаниэль Кук разработал набор Стонтонна. Кук использовал символы в их самой простой форме. У короля и королевы-корона, у епископа - митра, конь - голова лошади, ладья - замок, пешка - мяч. Головы лошадей были созданы на основе мрамора Элгина на фризе Парфенона, найденные в 1806г. Томасом Брюсом. Пешки были созданы на основе квадрата и компаса масона. Каждый символ опирался на простой стержень, поднимающийся с тяжелого широкого основания, что придавало ему устойчивость. На внешний вид повлияли руины Древней Греции и Рима. Такие архитекторы, как Кристофер Рен, Уильям Чемберс, Джон Соун и многие другие, вдохновили Натана на колонное трехстороннее разделение на королеву, короля и епископа. Пешки похожи на итальянские балюстрады ограждения подъездов и балконов. Самой сложной фигурой является лошадь, это уникальная фигура, потому что не исполнена абстрактно, а близка к реальности вырезанной головы коня. Первые шахматные фигуры Staunton Pattern от Jaques были представлены публике 29 сентября 1849 года. Они имели огромный успех. Простые, почти не украшенные формы набора Стонтонна сделали его относительно дешевым, легким в производстве и мгновенно понятным. С 1920-х годов набор Стонтонна требуется мировым шахматным организациями, став традицией и классикой. Существует 17 признанных вариантов, полученных из оригинального набора шахмат Стонтонна 1849 года. Основные отличия в

основном в фигуре Рыцря. В 20-м веке для этого набора был внесен ряд нововведений, от его вышеупомянутого массового производства из ряда материалов, от дерева до бакелита, каталина, свинца и пластика.

Современный подход к формообразованию шахмат довольно изменился. Безусловно, Стонтонские шахматы- классика жанра. Однако наборы шахмат 20-21вв. представляются не менее интересными, и большинство из них вовсе не похожи на классические Стонтонские. Сегодня дизайн шахмат в целом характеризуется смелостью решений, абстрактностью, упрощенностью.

В 1924 году Скульптор Йозеф Хартвиг сконструировал свой набор шахмат во время преподавания в Баухаусе (рис.15, рис 16)

Рис. 15

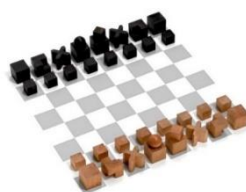

Рис.16

Он воплотил принципы, согласно которым предмет должен быть практичным, прочным, недорогим и красивым. В дизайне Хартвига части сводились к самым основным компонентам художественного построения: линии, квадрату и кругу. Несмотря на то, что они невероятно абстрактны, каждая хорошо обработанная деталь, была разработана так, чтобы описывать ее движение на доске. Квадратная форма ладьи подразумевает ее движение вперед-назад, влево-вправо. Диагональный крест слона и L-образные лица коня предполагают соответствующие ходы, а сферическая голова ферзя представляет ее способность двигаться в любом направлении. Как и многие другие элементы современного движения, шахматный набор Хартвига отстаивал новый набор стандартов дизайна, основанный на технологических инновациях, экономии материалов и эстетике. Шахматы Ланье Грэхема 1966 года -еще более просты, (рис.17) Возможно, наиболее примечательными в этом наборе являются король и королева, вершины которых- противоположные версии друг друга - своего рода фаллическая точка на короле и, наоборот,

йоническая буква "v" для королевы.

Рис.17

В 1944 году Макс Эрнст разработал шахматы из самшита для выставки Imagery of Chess в галерее Жюльена Леви в Нью-Йорке, где криволинейность и абстрактность существует ради абстракции, являясь скорее личным отражением художника, нежели встроенного смысла.(рис.18).

Рис.18

Рис.19 - Modern Otterburn Chess Set

В то время как подавляющее большинство шахматных наборов 19- нач. 20вв соответствовали традиционному образцу Стаунтона, современные шахматные наборы активно избегают его. Ранее мной уже было упомянуто, что с 1 половины 20 века и по сегодняшний день, дизайн шахмат в целом характеризуется смелостью решений. На самом деле, некоторые из этих наборов практически невозможно распознать как шахматные. Многие могут быть ошибочно приняты за скульптуры или художественные инсталляции.

Проектно-графическое моделирование шахмат

В рамках учебного процесса по дисциплины Проектно-графическое моделирование, мной было создано три варианта шахматных наборов, формообразование которых, соответствуют современным тенденциям

упомянутым выше.

Первый шахматный набор – объемно-пространственное решение (рис.20). Данная серия фигур изготавливается из металла. При его создании я отталкивалась от простых геометрических фигур (квадрат, прямоугольник), форму которых видоизменяла с помощью отсечения отдельных частей. Данному набору свойственна угловатость, заостренность и резкость, которая достигается путем решения диагональных вырезов. Несмотря на то, что я отталкивалась от простых геометрических форм, я попыталась сделать упор на знаковую форму, интегрировать простоту символов традиционного Стаунтонского набора, поэтому идентифицировать Короля, Ферзя, Тура, Коня и Слона довольно просто через восприятия силуэта. Пешку же я сделала наиболее абстрактной фигурой, не нуждающейся в особых символах и обозначениях.

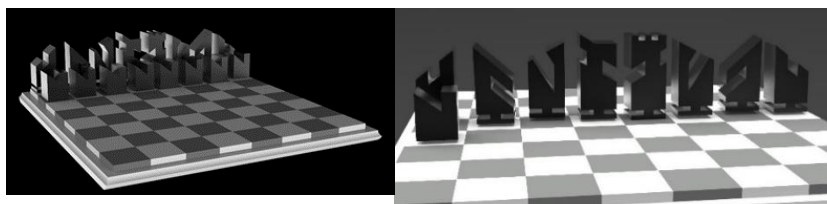

Рис.20

Следующий вариант шахмат- плоскостное пространственное решение. также проектировался от простых геометрических фигур. Здесь упор сделан на пропорционирование плоскости, точного соотношения ширины и высоты. Эмоциональность, информативность и логичность форме придают графические вырезы. Сам набор характеризуется выраженным минимализмом, вытянутостью и ограниченным набором форм. Постаралась вложить инженерную точность и ясность, которая определяет практичную сторону. Идея в том, что шахматные фигуры не должны содержать произвольный рисунок, а должны быть сформированы таким образом, чтобы форма вырезов отражала правила ходов фигур. Например, фигуры слона, которые движутся по диагонали, имеют диагональный вырез. Конь, который движется в форме буквы «Г», имеет аналогичную форму выреза.

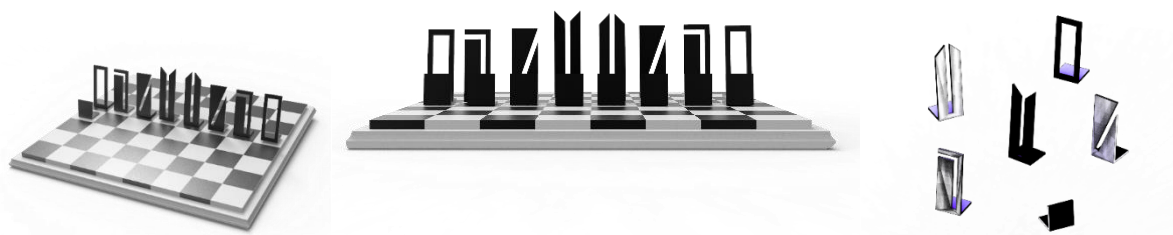

Рис.21

Третий шахматный набор - линейное пространственное решение. Проектируя его я вдохновилась шахматами Баухауса, где фигуры сведены к чистой форме. Их обозначения - Епископ, Рыцарь, Король - теряют значение, а движение, также наиболее важная отличительная черта каждой фигуры. Я постаралась найти такую форму, чтобы при определенном виде, каждая из фигур представлялась в форме прямоугольника. Выполнены из металла. Сам набор мне хотелось сделать как открытый эксперимент с формой.

Вывод Таким образом, шахматы в 21 в. продолжают представлять собой интригующую отправную точку для художественного выражения в течение столетий после изобретения данной игры. Красота шахмат – в их уникальности, простоте и практичности. Они не утрачивают свою актуальность несмотря на технический прогресс, и все также дают широкое поле для творческой, эмоциональной и интеллектуальной реализации. Изученная мной тема стала важной отправной точкой для разработки собственного комплекта, в ходе чего я пришла к выводам об особенностях форм, функциональности, основных тенденциях и т.д.

ЛИТЕРАТУРА:

1. <https://www.chess-site.com/chess-sets/modern-chess-sets/>
 2. <https://polit.ru/article/2010/11/02/shahmaty/>
 3. Коллин Шафрот. Искусство шахмат
 4. Гарет Уильямс. Шедевры: Архитектура шахмат
 5. Б. Уолл. Удивительная история шахматных фигур
- Мэрилин Ялом. Рождение шахматной королевы: история

ТВОРЧА ПОСТАТЬ ЗОЇ МАРКОВИЧ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США

Осмачко Юлія Олександрівна,

аспірантка

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Анотація. У статті висвітлюється мистецька діяльність яскравої представниці української діаспори у США, піаністки, композиторки й педагога – Зої Маркович. Зроблено спробу розкрити педагогічні засади мисткині та оцінити її внесок у розвиток музичного мистецтва українського зарубіжжя.

Ключові слова: Зоя Маркович, музичне виховання, фортепіанна педагогіка, композиторський доробок.

Скарбниця українського музичного мистецтва повниться іменами, які безумовно заслуговують світового визнання, насамперед завдяки своїй плідній праці на ниві національної культури. Важлива роль тут належить представникам української діаспори, котрі впродовж всього свого життя сприяли активній популяризації української культурної традиції за кордоном. До грона митців котрі успішно провадили творчу діяльність поза межами своєї етнічної Батьківщини належить постать композиторки, піаністки й педагога Зої Маркович (1919-1997).

Народилася мисткиня в Києві у родині відомих українських артистів, тому й не дивно, що виняткове зацікавлення Зої музикою проявилось ще у ранньому дитинстві. Вже з юних років піаністка активно концертувала, включаючи до програм своїх виступів твори як світових, так і українських композиторів.

Фахову музичну освіту З. Маркович здобула в Київській консерваторії, яку успішно закінчила 1939 року. Відтоді викладала там фортепіано (до 1943),

паралельно працюючи концертмейстером у Київському театрі опери та балету ім. Т. Шевченка. Водночас не переставала концертувати. Зокрема в цей період піаністка здійснила ряд концертних турне містами Галичини, а також Європи, Канади й США [1, с. 5].

Від 1943 року З. Маркович викладала фортепіано у Станиславові (нині Івано-Франківськ), Львові та інших містах Галичини, згодом – у Польщі. Після Другої світової війни обіймала посаду директора української музичної школи в таборі переміщених осіб в Ляндеку (Австрія). 1949 року мисткиня емігрувала до США (Філадельфія), де продовжила активну творчу діяльність, виступаючи з сольними концертами та акомпануючи відомим українським артистам. Як талановитий концертмейстер З. Маркович виступала з багатьма видатними співаками серед яких Г. Шерей, Л. Рейнарлович, М. Дуда, М. Скала-Старицький, В. Сулима, Н. Сулима та інші [1, с. 5].

До ряду концертів за участі З. Маркович слід віднести вечір вокальної музики (Кергонксон, 1957), де під фортепіанний супровід піаністки звучали арії з опер, ряд народних пісень та дует з опери «Запорожець за Дунаєм», у виконанні Г. Шерей (меццо-сопрано) та Л. Рейнарловича (баритон) [2, с. 1].

У 1950-х рр. З. Маркович викладала фортепіано в музичній школі Сеттлемент Мюзік скул (Settlement Music School) у Філадельфії, а згодом організувала власну музичну студію у якій навчала юних музикантів гри на фортепіано, беручи за основу кращі зразки творчості світових класиків, не оминаючи при цьому й творчості українських композиторів [3, с. 4].

У роботі з дітьми педагогиня опиралася, поміж іншими, на методичні засади започатковані творцем угорських рапсодій Ф. Лістом (її вчителем був учень Ф. Ліста – проф. Янкелевич), що базувалися на індивідуальному підході до кожного учня, вихованні у них розуміння музичного стилю. Варто зазначити, що якісну методику навчання гри на фортепіано З. Маркович оцінили також і американці, віддаючи своїх дітей до неї на навчання [3, с. 4].

Загалом музична студія З. Маркович стояла на доволі високому мистецькому рівні. Її учні часто брали участь у різноманітних культурних

заходах та концертах, що організовувались в межах студії. Серед них концерт, присвячений творчості українських композиторів (Філадельфія, 1953) у якому виступили понад 20 учнів – від наймолодших, до найстарших [4, с. 4].

З великим успіхом пройшов і концерт 1975 року, до програми якого увійшли нетлінні зразки творчості світових (Й.-С. Бах, Л.-В. Бетговен, Й. Гайдн, Р. Шуман, Ф. Шуберт, П. Чайковський, Е. Гріг, Ф. Ліст, Ф. Шопен, С. Рахманінов) та українських (Д. Бортнянський, М. Лисенко, М. Леонтович, В. Барвінський, Л. Ревуцький, В. Косенко, В. Шуть, І. Беркович, А. Штогаренко, А. Коломієць) композиторів.

Варто зазначити, що про цей концерт висловився М. Остап'як у своїй рецензії, опублікованій в часописі «Свобода», котрий писав: «Висловлюючи враження з концерту Музичної Оруди проф. Зої Маркович, що відбувся в неділю 22-го червня в залі Українського Горожанського Клубу у Філадельфії, треба найперше підкреслити гарний зовнішній вигляд та культурну поведінку на сцені і поза нею всіх виконавців програми концерту, починаючи від наймолодшої дитини-виконавця, а кінчаючи на більше завансованих старших учнях, з яких деякі є студентами коледжів. Це говорить про дбайливість та гармонійну виховну співпрацю студії з домом, тобто з матерями і батьками» [5,с. 3].

Серед випускників студії було чимало талановитих музикантів, а саме: Богдан Бачара, Роман Бачара, Ольга Василів, Люба Граур, Луїза Граур, Зоя Граур-Корсун, Олександр Граур, Наталія Дмитришин, Андрій Іваськів, Рома Касіан, Світлана Квітка, Христина Квітка, Зіна Квіткорська, Алла Корсунь, Христина Комановська, Олег Конрад, Ліда Корсун, Патриція Леопард, Марія Лужецька, Іван Лужецький, Григорій Лужецький, Роман Лупань, Марія Мадай, Таня Німилович, Марта Німилович, Ліда Німилович, Дарія Новаківська-Липа, Галина Небесна, Марія Паласюк, Ніна Пащовська, Люба Паласюк, Тамара Петришин, Люба Пришляк, Маріанна Пришляк, Віра Пришляк, Еріка Райбріч, Лаура Райбридж, Ольга Сасилів, Ярослав Смалій, Марія Смалій, Ліза Стасюк, Діана Ткач,

Роман Ткач, Валерія Чік, Вероніка Цегельська, Рената Яримович та багато інших. Були серед них і ті, які, по закінченні студії, продовжили музичну освіту в найвизначніших навчальних закладах світу. Так, наприклад, Ольга Пендзей-Тарапацька – талановита піаністка і педагог, закінчила Королівську Консерваторію в Торонто (Канада) та згодом організувала власну Музичну Студію [6, с. 4].

Значної уваги заслуговує також музично-виховна праця З. Маркович. Важливим досягненням мисткині в цій сфері є створення у 1967 році вокального тріо «Соловейки» при СУМА (Союз Української Молоді Америки), репертуар якого повнився народними піснями в музичній обробці композиторки. Всі пісні з репертуару тріо, мисткиня зібрала й опублікувала у двох збірках. Перший (1971, обкладинка роботи Петра Андрусіва, 80 с.) – містить 24 пісні, серед яких: повстанські («Подай дівчино ручку на прощання», «Розпрощався стрілець», «Я сьогодні виїжджаю», «Чи чуєш мій друже», «Марш добровольців»), стрілецькі («Ой впав стрілець»), пісні легкого жанру («Гаєм зелененьким», «Дощик», «Гандзя», «Ой волошки, волошки»), вокальні твори на слова Лесі Українки («Скрізь плач», «Коло броду, коло річки», «Contra spem spero», «Ой не зникли», «Місяць ясенський»), Т. Шевченка («Якби мені черевики», «Тополя»), М. Хромсі («Понад Прутом моя Коломия»), А. Шекерика («Зустріч у Києві»), Л. Ященка («Вечірня пісня», «Ясени») та інші [1, с. 5-6].

Другий збірник (1974, обкладинка роботи Едварда Козака) дещо менший за обсягом, складається з 17-ти пісень, серед яких родинно-побутові («Била мене мати», «Ой у полі дві тополі», «Ой казала мені мати», «Тихо над річкою»), календарно-обрядові (щедрівка «В Галицькій землі», коляда «Нині разом співаючи»), повстанські («Зірвалася хуртовина», «Завтра в далеку дорогу»), стрілецькі («Колись дівчино мила») пісні, а також вокальні композиції на слова Т. Шевченка («Вітер з гаєм розмовляє»), А. Драгомирецького («Очі волошкові»), В. Новицького («Дівочі мрії»), К. Драка («Розійшлись дві стежки»), В. Григор'єва («Шлях до щастя»), Л. Полтави («Могили»),

А. Малишка («Вогник»), О. Матійка («Намистечко») [7].

Обидва видання зустріли схвальну фахову критику в США, Канаді, Німеччині та багатьох інших країнах і є особливо цінними як для музикантів-початківців, так і для досвідчених виконавців.

Підсумовуючи, слід наголосити, що мисткиня була шляхетною та доброзичливою людиною, котра впродовж всього свого творчого життя несла у широкі маси знання про українську музичну культуру і чудовим педагогом, що вміла вкоренити в юні душі любов до занять музикою. Саме тому на сучасному етапі розвитку фортепіанного мистецтва та педагогіки вкрай важливою є популяризація ідей, закладених такими постатями як Зоя Маркович та розуміння цінності їхнього мистецького доробку для української культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Струтинська М. Слово про автора. *Маркович З. Співають Соловейки: збірник пісень для вокального жіночого тріо*. [Ноти] / [Ред.-упор. Зоя Маркович]. Філадельфія : Видавництво М.П. Коць, 1974. 56 с.
2. Шерей, Рейнарович і Маркович дали концерт на Союзівці. *Свобода*. 1957. Ч. 144. 30 липня. С. 1.
3. Попель І. Концерт-попис Української Музичної Студії проф. Зої Маркович у Філадельфії. *Свобода*. 1966. Ч. 135. 26 липня. С. 4.
4. Свистун Т. Концерт учнів української музичної студії проф. Зої Маркович у Філадельфії. *Свобода*. 1953. Ч. 165. 5 серпня. С. 4.
5. Остап'як М. Концерт Музичної Студії проф. Зої Маркович у Філадельфії. *Свобода*. 1975. Ч. 153. 16 серпня. С. 3.
6. Попель І. Концерт студентів проф. Зої Маркович у Філадельфії. *Свобода*. 1978. Ч. 190. 6 вересня. С. 4.
7. Маркович З. Співають Соловейки: збірник пісень для вокального жіночого тріо. [Ноти] / [Ред.-упор. Зоя Маркович]. Філадельфія : Видавництво М.П. Коць, 1974. 56 с.

УДК 7.025.4

**РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРУ «БОГОРОДИЦЯ ПЕЧЕРСЬКА З
ПРЕДСТОЯЧИМИ МУЧЕНИКАМИ» З МУЗЕЮ ІСТОРІЇ
НОВГОРОДКІВСЬКОГО РАЙОНУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ.
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ, ДОСЛІДЖЕННЯ**

Петренко Анна Анатоліївна

Викладач кафедри мистецької освіти
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Анотація. У статті аналізується методика реставрації олійного живопису XIX ст. на прикладі реставрації твору невідомого автора «Богородиця Печерська з предстоячими мучениками».

Ключові слова: реставрація, живопис XIX ст., «Богородиця Печерська з предстоячими мучениками».

Постановка проблеми. У 2015 році на кафедрі «Техніки та реставрації творів мистецтва» Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури з колекції музею історії Новгородківського району Кіровоградської області надійшов твір невідомого автора «Богородиця Печерська з предстоячими мучениками» XIX ст. (полотно, олія 96 x 58 см). Після комплексного вивчення живописного твору, було зроблено висновок про стан пам'ятки: основа твору сильно деформована, слабка адгезія та чисельні відшарування ґрунту і фарбового шару від основи, переважно у місцях деформації полотна, осипання, чисельні потертості по зерну полотна, покривний шар відсутній, пило-грязьові нашарування, ураження живопису пліснявою, плями від затікання води, деструкція полотна. На підставі проведених, не руйнуючих досліджень і досліджень відбору мікропроб, був зроблений висновок, що твір «Богородиця Печерська з предстоячими

мучениками» потребує негайної реставрації, спрямованої на запобігання подальшого руйнування живопису та на повернення йому експозиційного вигляду.

Метою статті є опис заходів (на основі проведеної реставрації), які є авторськими методичними рекомендаціями з реставрації станкового олійного живопису невідомого автора на прикладі твору «Богородиця Печерська з предстоячими мучениками» ХІХ ст.

Результати дослідження обумовлені реставраційними заходами щодо живописного твору «Богородиця Печерська з предстоячими мучениками».

1. Розтяг твору на реставраційний підрамник

Мета: виправити деформацію основи живопису.

Процеси: Приготування робочого складу; нанесення клею на крайки, підсушування профзаклеювань, приклеювання крафту, змочення водою крафту, розтягування на підрамник.

Хід роботи: Попередню заклеювання роботи, проводили 3 % розчином ПВС, після чого пропарювали заклеювання в проміжок часу 2 хв. праскою нагрітою до

60 С. Попередні профзаклеювання були поставлені в місцях сильного осипання фарбового шару, значних зламів. Для того щоб вони не висихали, їх накривали фторопластовою плівкою на час поки усі уражені місця поверхні твору не було заклеєно. Потім по периметру з лицьової сторони роботи крайки було заклеєно 7% розчином глютинового клею, нанесеним на смуги цигаркового паперу, які стали основою для приклеювання аркушів паперу типу «крафт». Цигарковий папір висушували до половини вологості. До крайок, на 10% глютиновому клеї у короткий проміжок часу, наклеїли папір «крафт». Плівку, якою було вкрито поверхню заклеювань, швидко зняли, і розтягнули роботу на реставраційний підрамник, змочуючи крафт водою. Прикріплювали «крафт» до підрамника за допомогою клею ПВА та скоб. За рахунок міжволоконного натягу паперу «крафт» робота була розтягнута на робочий підрамник.

Висновки до п. 1. В результаті проведених заходів, після висихання

паперу «крафт», робота розтягнулась і вирівнялись деформації полотна.

2. Дезинфекція твору

Мета: Видалити біодеструктори з твору, а саме, припинити життєдіяльність мікроміцетів, які провокували його руйнування.

Процеси: Приготування робочого складу, обробка поверхні дезинфекційним розчином перший раз, повторне нанесення розчину другий раз.

Хід роботи: Для знищення цвілевих грибів заражений твір піддали дезинфекційній обробці. Дезинфекцію проводили за допомогою антисептику «Біо Доктор М». Розчин, перед застосуванням, ретельно перемішувався у пляшці, після чого, був розбавлений дистильованою водою в співвідношенні: на 1 частину розчину 4 частини дистильованої води. Якщо обробляти тільки ті ділянки, на яких утворилися колонії грибів, можна було не видалити міцелії, що знаходились в ґрунті на прилеглих ділянках, наслідком чого могло статись нове проростання колоній грибів, що викликало б повторне зараження твору. Розчин наносили пензлем, з обох боків твору, в два прийоми. Після першого нанесення розчину роботу залишили висихати, і через 2 години повторили нанесення. Проміжок часу робили для того, щоб фарбовий шар і ґрунт твору сильно не розмокав. Обробку твору робили одночасно з лицьової і тильної сторони.

Висновки до п. 2. В результаті проведених заходів з твору були видалені біодеструктори, а саме, припинена життєдіяльність мікроміцетів, які провокували руйнування твору. Через два місяці нові колонії грибів не з'явилися, дезинфекція твору пройшла успішно.

3. Видалення пилових нашарувань з поверхні основи

Мета: Видалити забруднення з поверхні основи твору.

Хід роботи: Видалення грязьових нашарувань та пилових забруднень було виконано за допомогою ватного тампону, змоченого розчином води зі спиртом (1,5 : 2).

Висновки до п. 3. Видалення забруднень з поверхні основи твору, які провокували подальші руйнування, було виконано успішно.

4. Зміцнення фарбового шару і ґрунту

Мета: Ввести в об'єкт зміцнювальні або конструктивно підтримуючі матеріали, для надання йому довготривалої структурної міцності. Зміцнення передбачало одночасне усунення деструкцій і деформацій пошкодженої матерії твору.

Процеси: Приготування робочого складу, нанесення клею, пропарювання, укладання кракелюру і здуттів, висушування профзаклейок, притискання заклеювання під пресом.

Хід роботи: Зміцнення фарбового шару виконували в наступний спосіб. Прямокутник цигаркового паперу клали на папір «Ватман». Флейцовий пензель змочували у теплому 9 % ПВС з медом та віджимали на край посудини. Температура клеєвої суміші була 70 С. У якості пластифікатора використовувався мед (1:0,3 до маси сухого клею). Клей наносили на ділянку живопису, яка потребувала зміцнення. Притримуючи пальцями папір, на нього швидко наносили флейцом клей. Потім смужку брали двома руками і клали на ділянку, яка потребувала зміцнення, таким чином, щоб не утворилось зморшок на цигарковому папері. Злегка зволоженим ватним тампоном, обережно притискали профзаклейку до поверхні твору. Профілактичні заклеювання пропарювали терміном 40 хвилини, через фторопластову плівку й ганчірку, праскою, нагрітою на паровій бані до 50 – 60 С, після чого кракелюр укладався фторопластовим шпателем. Потім профзаклейка трохи підсушувалась через тканину за допомогою праски. Таким чином, з ліцевої сторони роботи було поставлено профзаклейки по всій площині роботи. Заклеєну поверхню, залишали на 48 годин під пресом вагою в 2 кг. У якості пресу використовували мішечки з піском, які давали рівномірне прилягання та навантаження по всій поверхні твору. Після завершення процесу зміцнення і повної реставрації основи твору, заклеювання видалили, оскільки при реставрації основи вони слугували для оберігання фарбового шару і ґрунту.

Висновки до п. 4. Для зміцнення фарбового шару з ґрунтом і основою проведені наступні заходи:

- Укладка кракелюру;

- Склеювання розшарування полотна з ґрунтом;
- Зміцнення розшарування 2 авторських фарбових шарів;
- Зміцнення осипів фарбового шару.

Зміцнення виконано за допомогою клею ПВС з дотриманням усіх технологій.

5. Видалення надлишку клею з твору

Мета: Видалити надлишок клею з твору.

Процеси: Змочування, пропарювання, висушування полотна.

Хід роботи: Ділянку полотна, розміром 21x15 см, змочували із зворотного боку, за допомогою флейцевого пензля розчином води з медом (1:0,3). Мед використовували у якості пластифікатора. Клали паперовий рушник, твір перегортали і у тому місці, де було змочене полотно, пропарювали лицьову сторону через фторопластову плівку й бавовняну ганчірку, праскою, нагрітою на паровій бані до 60 – 70 С. Кожні 4 хв. знову зволожуючи твір і змінювали паперові рушники. Температура суміші для видалення була 75 С. Загальний час пропарювання одної ділянки розміром 21x15 см становить 60 хв. Потім місце видалення клею висушували через тканину за допомогою праски. Загальний час проведення процесу становить 1 год. 30 хв. Оброблену поверхню залишали на 48 годин під пресом вагою в 2 кг.

Висновки до п. 5. Видалення надлишку клею з твору було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

6. Дублювання крайок

Мета: Дублювання твору на нову основу для її зміцнення та зберігання від подальшого руйнування.

Процеси: Мастіння основи клеєм, приклеювання, притискання.

Хід роботи: Для дублювання основи, було підібране полотно, яке мало аналогічне плетіння, товщину і розмір зерна. На дубльовану основу, і відповідну їй стару основу, наносили 10% студенистий розчин глютинового клею. У якості пластифікатора у клей додавали мед, у якості антисептика – катамін АБ. Реставраційний підрамок з твором було покладено на рівну

поверхню лицевою стороною донизу. Процес дублювання почався після того, як клей на обох полотнах трохи підсох до «відлипу». Зверху лицевою стороною до зворотного боку твору було прикладено дублююче полотно (заздалегідь відміченими контурами). Повітря витиснуто полотняними валиком. Після цього холодною праскою через папір ретельно пропрасовувалось дублююче полотно зі зворотного боку. Після того при прасуванні температура праски потроху підіймалась до 60 С, доки полотно не висохло – до припинення утворення конденсату. Смути паперу «крафт» були зрізані з робочого підрамка, твір залишився на дублюючому підрамнику. Дубльовану основу притиснули мішечками з піском на 24 години.

Висновки до п. 6. Дублювання крайок було проведено успішно та з дотриманням усіх технологій, методів і рецептур, які вказані вище.

7. Розтяг роботи на експозиційний підрамник

- а) Підготовка експозиційного підрамника.
- б) Видалення профілактичних заклеювань.
- в) Прибирання крафту по периметру роботи.
- г) Розтяг роботи на експозиційний підрамник.

Мета: Підготувати експозиційний підрамник для натягування роботи

Процеси: розбір підрамника, видалення забруднень, просочення антисептиком, збирання підрамника.

Хід роботи:

- а) Підготовка експозиційного підрамника.
- б) Видалення профілактичних заклеювань.

Мета: Видалити профілактичні заклеювання для подальшого проведення реставрації ґрунту та фарбового шару.

Хід роботи: Видалення профілактичних заклеювань здійснювалось за допомогою ватного тампону, який змочували у теплій воді і трохи віджимали. Після чого змочили саме заклеювання, поклали фторопластову плівку і бавовняну ганчірку та пропарили протягом 2 хв. праскою, температура якої становила 60 С. Після розм'якшення клею під папером, заклеювання видаляли

за допомогою медичних щипців.

в) Прибирання крафту по периметру роботи.

Мета: Прибрати крафт по периметру роботи для подальшої розтяжки роботи на експозиційний підрамник.

Процеси: Змочування крафту, відпарювання.

Хід роботи: Крафт прибирали за допомогою нагрітої праски та води. По периметру роботи поклали ганчірку, змочену у гарячій воді і праскою, нагрітою до 70 С, відпарили крафт.

г) Розтяг роботи на експозиційний підрамник.

Мета: Розтягнути роботу на стаціонарний підрамник для подальшої експозиції твору.

Процеси: Закріплення твору, натягування роботи, кріплення крайок та кілків.

Хід роботи: Шкіру провоцили праскою при температурі 70 С з воском (віск та скипидар 1:1), після чого шкіру нарубали «висічкою». На гвіздки «текс» наділи провощену шкіру у вигляді маленьких кружечків. За допомогою гвіздків «текс» закріпили роботу спочатку по кутах, а потім від середини почали розтягувати рівномірно з усіх сторін. Полотно на тильній стороні загорнули за допомогою «чоботарських» цвяхів.

Висновки до п. 7. Підготовку експозиційного підрамника, видалення профілактичних заклеювань, прибирання крафту по периметру роботи, розтяг твору на експозиційний підрамник було проведено успішно.

8. Видалення поверхневих забруднень з поверхні фарбового шару.

Мета: Видалення забруднень з поверхні фарбового шару твору, які провокували подальші руйнування.

Хід роботи: Видалення забруднень було виконано за допомогою ватного тампону змоченого розчином спирту зі скипидаром (1:1).

Висновки до п. 8. Видалення забруднень з поверхні основи твору було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

9. Поповнення втрат реставраційним ґрунтом.

а) Очищення місць підведення ґрунту.

б) Приготування та нанесення ґрунту.

Мета: Поповнити реставраційним ґрунтом втрати фарбового шару і авторського ґрунту.

Хід роботи:

а) Очищення місць підведення ґрунту.

Для того щоб зв'язок реставраційного ґрунту з основою був більш міцним, її потрібно ретельно звільнити від забруднень. Місця підведення ґрунту очистили за допомогою ватного тампону, змоченого у розчині спирту з водою 1:1, та залишили до повного висихання.

б) Приготування та нанесення ґрунту. Приготували ґрунт, до складу якого входять 2 частини добре відмученої сухої крейди, 1 частина 7% глютинового клею та крапля льняної олії. Спочатку наносили пензлем два рази ґрунт більш рідкої консистенції, та чекали поки він висохне. На добре просохлий перший і другий шари наносили пензлем третій шар ґрунту, до складу якого входило 3 частини крейди, 1 частина 7 % глютинового клею, 1 крапля льняної олії (в якості пластифікатора) і антисептик катамін АБ.

Висновки до п. 9. Поповнення втрат авторського ґрунту і фарбового шару реставраційним ґрунтом, було виконано успішно.

10. Імітація фактури автора

Мета: Зробити не помітною різницю у фактурі поверхні реставраційного ґрунту та авторського живопису, оскільки це відразу виявляє тоновані ділянки.

Процеси: видалення надлишків ґрунту, пом'якшення або збільшення фактури ґрунту.

Хід роботи: За допомогою ватного тампона змоченого у дистильованій воді видаляли надлишки нанесеного ґрунту. За допомогою різних інструментів проводили пом'якшення або ж збільшення фактури ґрунту. Зроблена імітація характерних особливостей авторського ґрунту на ділянці реставраційного ґрунту.

Висновки до п. 10. Імітацію фактури автора, було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

11. Покриття лицьової сторони твору ізоляційним шаром лаку

Мета: Для збереження авторського живописного шару твору і надання можливості проведення подальших реставраційних робіт.

Процеси: приготування розчину, нанесення розчину.

Хід роботи: Перед початком тонувань лицьову сторону роботи, покрили 1 раз, за допомогою ватно-марлевого тампону розчином, до складу якого входив фабричний даммарний лак (який представляв собою 30% розчин смоли в суміші пінена) зі скипидаром (1:1).

Висновки до п. 11. Покриття лицьової сторони твору ізоляційним шаром лаку було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур.

12. Тонування втрат фарбового шару.

Мета: Ділянки реставраційного ґрунту тонували, щоб надати твору цілісний вигляд і відновити естетичну єдність твору.

Процеси: Підкладка під тонування акварельною фарбою, тонування олійною фарбою у манері і техніці автора.

Хід роботи: Тонування виконували в живописній техніці у фізичних межах втрат таким чином, щоб після просихання олії, вони були більш світлими. Тонування виконували у манері і техніці автора. Це імітаційний метод – досягнення максимальної близькості до оригіналу. Мета – творити у глядача враження, що твір не має втрат і пошкоджень. Тонування втрат фарбового шару виконували у два етапи:

1) Підкладку під тонування робили акварельними фарбами. У якості розчинника використали розчин бичачої жовчі та води (1:1).

2) Тонування втрат фарбового шару у техніці і манері автора виконували за допомогою обезжиреної олійної фарби з якої максимально видалили сполучне.

У якості розчинника використали розчин пінену і даммарного лаку (2:1).

Тонування твору робили у вертикальному положенні.

Висновки до п. 12. Щоб полегшити глядачеві сприйняття зруйнованого зображення і досягти максимальної близькості до оригіналу, тонування виконували імітаційним методом.

13. Покриття лицьової сторони твору захисним шаром лаку.

Мета: Твір покривають лаком для збереження від пилогрязьових нашарувань, механічних ушкоджень.

Хід роботи: Лицьову сторону роботи покрили за допомогою ватно - марлевого тампону та розчину даммарного лаку, який розчинили піненом (2:1).

Висновки до п. 13. Покриття твору захисним шаром лаку було виконано успішно з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур.

Загальні висновки. Таким чином було проведено комплекс реставраційних заходів щодо живописного твору ХІХ ст., який належить до творчого спадку Кіровоградської області. Результатом цих заходів є методичні рекомендації по реставрації живописі відповідного періоду.

Перспективи дослідження. Автор дослідження продовжує теоретичну та практичну роботу щодо вивчення подібних творів олійного живопису та їх реставрації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алешин А.Б. Реставрация станковой масляной живописи: уч. пос. – М.: Художественная школа, 2013. – 224 с., ил.
2. Горин И. П., Черкасова З. В. Реставрация произведений станковой масляной живописи. – М.: Искусство, 1977. – 223 с.
3. Никитин М. К., Мельникова Е. П. Химия в реставрации: Справ. изд. – Л.: Химия, 1990. – 304 с.
4. Сланський Б. Техніка живопису та рест аврації. – К., 2009. – 304 с., іл.

ІСТОРІЯ ДИЗАЙНУ КЛАСИЧНИХ ГЕРОЇВ ДІСНЕЯ

Шульга Анастасія Валеріївна

студентка

Київський національний університет

технологій та дизайну

Місто Київ

Анотація: У роботі досліджено основні принципи анімацій персонажів, способи передачі їхнього характеру за допомогою кольору та форм. Розглянуті основні аніматори, художники та моделі, завдяки яким будувались образи персонажів. Мета роботи- розглянути чи є константа вимог для ідеальних, класичних персонажів Діснея. Також дослідити методику роботи творчої групи Діснея.

Ключові слова: мультиплікація, прийоми, Дісней, форми, силуети.

Вступ. Жодна історія не може існувати без свого героя. Так як саме герої формують ставлення глядача до картини, змушуючи співпереживати, відчувати страх, радіти, закохуватися і дивуватися. Однак: «Без яскраво вираженої індивідуальності в наших персонажів ніхто не повірить» - цю фразу Уолт Дісней часто говорив своїм співробітникам.

Подивившись на дизайн персонажів сучасної студії «Дісней» і на їх класичних героїв, можна знайти багато відмінностей, і це нормально, тому що зміни неминучі.

Я думаю, що сучасному глядачеві неймовірно пощастило побачити результати роботи, що тривала 96 років, адже це дає можливість розібратися в розвитку дизайну персонажів студії.

Як формувався образ класичного діснеївського героя? Як змінювався? І що впливало на ці зміни? Щоб відповісти на ці питання важливо спочатку розглянути серце студії.

Рис. 1. Уолт Дісней з братом Роєм

Уолт Дісней завжди був мрійником. У дитинстві він, переодягаючись у персонажів з улюблених казок, постійно розповідав захоплюючі історії свого старшого брата. В юному віці у нього виник великий інтерес до творчості. Уолт брав участь у створенні шкільної газети як художник і фотограф, відвідував вечорами академії красних мистецтв, продавав свої комікси, навчався газетної карикатури. У старшому віці почав цікавитися класичним європейським мистецтвом. Ці захоплення Уолта знайшли своє відображення у творчості: перші короткометражні картини студії були зроблені в карикатурному стилі, згодом основою диснейвських мультфільмів стали казки, а новий стиль був натхненний класичним європейським мистецтвом.

Аналіз попередніх досліджень. Уолт прагнув здивувати свого глядача героями, історією, магією рухомих малюнків: «Біда нашого світу в тому, що занадто багато дорослішають. Я не роблю фільми переважно для дітей. Я роблю їх для дитини в кожному з нас, шість йому років чи шістдесят». Сергій Ейзенштейн в своєму дослідженні творчості Діснея писав: «... Здається, що ця людина ... знає і все найпотаємніші струни людських дум, образів, думок, почуттів ... Він творить десь в області найчистіших і первинних глибин. Там, - де ми всі діти природи. Він творить на рівні уявлень людини, що не закутого ще логікою, розумністю, досвідом. Так творять метелики свій політ. Так ростуть квіти ... Одна з найбільш дивовижних речей Діснея - «Підводний цирк». Яку потрібно мати чистоту і ясність душі, щоб зробити його. В які глибини незайманої природи потрібно разом з бульбашками і хлопцями, схожими на бульбашки, пірнути, щоб придбати таку абсолютну свободу від усіх категорій, всіх умовностей. Щоб бути як діти. <...> Епос Діснея - це «Повернення в Рай» ... Це не нісенітниця зіткнення дитячих концепцій дивака з дорослою дійсністю

... І смуток по назавжди втраченим: людиною - дитинства ... »).

Дісней був казкарем: в його мультфільмах літали слони, говорили і танцювали миші, літали феї. Але незважаючи на це він мав важливими рисами характеру, які принесли йому успіх в улюбленій справі. Він був привчений до роботи, причому до важкої роботи з самого дитинства. Він ніколи не знав розкоші і був фанатично працюючий. За словами співробітників студії, «Уолт завжди знав, що йому потрібно» і прагнув до досконалості в роботі.

Саме тому, не досягнувши ще двадцяти років, Дісней знайшов роботу як художник короткометражної мультиплікаційної реклами. Потім разом з колегою Абомей Айверксом і братом Роєм заснував свою студію - Walt Disney Company. Спочатку посади концепт-художника або художника по розробці персонажів (в сучасному розумінні) на студії не було. Важливо розуміти, що Дісней не винайшов анімаційне мистецтво, але саме він «визначив його обличчя» і зміст: поступово відкриваючи нові технології і перебудовуючи міцну внутрішню роботу над фільмами.

Першим самостійним героєм Діснея став Щасливий кролик Освальд, створений Уолтом і Абомей в 1927 році. Дизайн Кролика був заточений під подальшу роботу: герою навмисно зробили довгі вуха і пластичність форм, щоб розширити можливості персонажа при анімації. Так в короткометражках можна побачити, як Освальд розтягувався, сплющувався, а в фільмі «О, який лицар!» він скрутився в джгут, щоб вичавити себе насухо. Новим героєм, котрі принесли Діснею найбільшу популярність і популярність, став Міккі Маус. У перші роки дизайн Міккі дуже нагадував Освальда, за винятком вух, носа і хвоста. Старший аніматор студії, Аб Айверкса, який розробляв концепт, намалював тулуб Міккі з кіл, з метою спростити надалі роботу над анімацією. Напрацювання Аба Айверкса багато в чому визначили характерний стиль ранньої діснеєвської мультиплікації: округлої, плавної і карикатурною.

Згодом працівники студії - Марк Девіс і Джон Хенч припустили, що саме такий дизайн став однією з причин успіху Міккі, так як зробив його більш динамічним і привабливим для глядача. У 1938 році, коли слава Міккі стала

згасати в світлі інших персонажів, аніматор Фред Мур змінив його обличчя, надавши йому більше гнучкості і зробивши його міміку більш «модною».

Одним з найважливіших вкладів Діснея стало розвиток індивідуальності мальованих персонажів. Він хотів, щоб глядачі відчували різноманітні емоції, і він знав, що достовірність характеру - головний елемент такого успіху. «Врешті-решт, - зауважував він, - ви не можете очікувати, що зачаруєте кого-небудь рухається палицею».

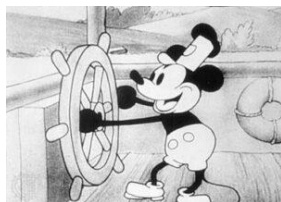

Рис. 2.3. Перша анімація

У міру того, як справа набирало обертів, Дісней почав придивлятися до найбільш здатним своїм співробітникам і направляв їх енергію на роботу, в якій вони могли проявитися найкращим чином. В цей же час деякі художники були призначені на роботу зі створення дизайну персонажів для анімації. Спочатку аніматори студії Дісней були відповідальні за всі складові сцени: персонажів, фони, мізансцени, геги і контуровки.

Одним з таких співробітників став бувалий мультиплікатор Альберт Хартер, який займався виключно ескізами сцен для фільмів. Його виразні малюнки допомагали розробці характерів персонажів, які потім оживляли інші аніматори. Саме Хартер створив типаж трьох Маленьких Поросят і Великого Злого Вовка. Так Діснеєм було покладено початок спеціалізації в мистецтві мальованого фільму.

Рис.4. Герої мультфільму «Троє поросят».

Вичерпавши весь потенціал можливих доходів від короткого метра, в 1934 році Дісней почав роботу над своїм першим повнометражним фільмом «Білосніжка і сім гномів».

Сотні претендентів приїжджали до нього з усієї країни, щоб взяти участь у великому проекті. Серед них були люди, які згодом сформували ядро діснеївської команди - велика «дев'ятка старих»: Ліс Кларк, Френк Томас, Оллі Джонстон, Мілт Кал, Марк Девіс, Вольфганг (Вули) Райтерман, Ерік Ларсон, Джон Лаунсбері і Уорд Кимболл. Саме цей склад сформував новий діснеївський стиль: наближений до реалізму, детально пророблений, багатий по колірній палітрі.

Рис.5. Технології, що застосовувалися на студії, чинили сильний вплив на розробку стилю.

«Білосніжка і сім гномів» - результат напруженого трирічного праці 570-ти художників, які на основі точних ескізів щороку створювали вручну понад мільйон мальованих кадрів. Така робота вимагала великої кількості часу, сил і фінансів. Дісней заявляв, що всі сцени за участю людських персонажів повинні бути спочатку виконані живими акторами, щоб визначити, як вони будуть виглядати, до того, як починати дорогий процес анімації. (Можливий бюджет картини становив 250 000 доларів, але до моменту завершення зйомок сума була в шість разів більше).

Так на студії стала застосовуватися технологія ротоскопіювання. Для більшої правдоподібності руху і пластики персонажів живих акторів знімали на кіноплівку, а потім описували. Саме цей метод став основою реалістичного і пропорційного дизайну героїв.

Рис.6. Ротоскопіювання

Дісней дуже хотів, щоб аніматори «зробили персонажів у мультфільмі

настільки природними, наскільки це можливо, майже у плоті і крові», проте складність розробки графічного дизайну персонажів полягала в тому, що раніше анімаційна студія створювала в основному мультфільми про тварин і вигаданих істот. «Гротеск, перебільшення і стилізація заохочувалися, але тільки для підкреслення реалістичності».

Початкові ескізи Білосніжки, розроблені аніматором Гримом Нетвік, раніше працював на студії «Fleischer Studios», не відповідали очікуванням Уолта Діснея, оскільки героїня була дуже схожа на мультиплікаційну Бетті Буп. Також, в деяких ранніх ескізах, Білосніжка була блондинкою, що не відповідало оригінальній казці. Тоді аніматор Гамільтон Лакс, на прохання Уолта Діснея постарався створити для неї реалістичну, і в той же час казкову, і досить переконливу зовнішність, таку як у Персефони з мультфільму «Богиня Весни». Після чого Уолт призначив Ласці провідним аніматором картини.

**Рис. 2.7. Один з перших концептів міль фільму
«Білосніжка і семеро гномів»**

Щоб зробити її руху більш правдоподібними, Ласк і його команда працювали з танцівницею Марджері Белчер, дочки голлівудського вчителя танців Ернеста Белчера. Дівчина виконувала ті дії, які художники вважали найскладнішими для відтворення «з голови», без «референсу». Однією з таких сцен став танець Білосніжки.

**Рис.8. Танцівниця Марджері Белчер - Прототип Білосніжки з мільфільму
«Білосніжка і семеро гномів» (1937)**

Технологія ротоскопіювання була використана в багатьох повнометражних фільмах Діснея. Живий моделлю принцеси Аврори («Спляча красуня») стала артистка балету і актриса Хелен Стенлі, яка також «виконала» роль Попелюшки (в однойменному мультфільмі 1950р.) та роль Аніти Редкліфф («101» долматинець »).

Рис.9. Актриса і танцівниці Хелен Стенлі – прототип героїнь мультфільмів У.Діснея, які отримали її зовнішність

У 1951 році 13-річна британка Кетрін Бомонт подарувала анімаційної Алісі свою зовнішність і голос. Дизайн Аліси є копією Кетрін - мальованої дівчинці додали великі очі і маленьке витончене обличчя для надання більшої крихкості. Через кілька років Дісней покликав Кетрін позувати для ролі Венді Дарлінг, героїні «Пітера Пена». Саме тому в зовнішності героїнь є багато спільних рис.

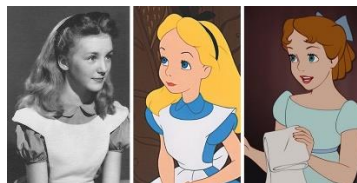

Рис.10. Кетрін Бомонт – прототип Алісу і Венді Дарлінг з мультфільмів У.Діснея

Під час роботи над картиною «Бембі», Уолт Дісней поставив перед своїми художниками нову технічну задачу - оленятко і інші тварини повинні були походити мімікою, поведінкою, реакцією і характером на людину (як це було в мультфільмах з Міккі, Гуфі і Дональдом), але при цьому герої повинні були виглядати як реальні тварини.

Для того щоб домогтися необхідної реалістичності, головним художникам проекту Френку Томасу, МІЛТА Калю, Еріку Ларсону і Оллі Джонстону належало пройти тривалий і складний період навчання. Студію змусили вольєрами з тваринами, які повинні були з'явитися в мультфільмі. У

приміщенні бігали живі олені, а в клітинах пустували єноти, скунси, кролики та качки. Підбором природи для ескізів Дісней не обмежився: він запросив кращих художників-аніمالістів Америки провести заняття. Протягом довгих тижнів провідні фахівці студії не тільки замальовували тварин з природи, а й вислуховували розлогі лекції про їх анатомічну будову і пристрої скелета.

Рис.11. Уолт Дісней підбирає природу для ескізів мультиплікації «Бембі».

Уолт Дісней був великим експериментатором: він першим застосував звук і колір, інтегрував в виробництво багатоярусну камеру, яка створює обсяг, першим в Америці зробив повнометражний анімаційний фільм. Безперечно, його моральні цінності, як особисті, так і ті, які він пропагував у своїх фільмах, тяжіли до консерватизму, але в якості художника він не боявся пробувати нове.

«Я ніколи не вірив у створення сиквелів. Я не хочу втрачати часу на їх створення; я швидше вважав за краще б використовувати цей час на створення чогось іншого і нового».

Часто на роботу над проектом Дісней запрошував художників, які допомагали розробляти концепти до фільму. Так в квітні 1940 року на студію Уолта прийшла Мері Блер. Ілюстрації Блер відрізнялися яскравими і сміливими комбінаціями кольорів. Вона, ламаючи усталені стандарти, створювала свій особливий художній стиль.

Рис.12. Художник-дизайнер Мері Блер та її роботи

За словами аніматора Марка Девіса, Блер «змогла впровадити сучасне

мистецтво в світ Уолта Діснея так, як нікому раніше не вдавалося».

Концепт-графіка Мері Блер ідеально підійшла для диснейської «Аліси»: неправдоподібно яскраві кольори, прості, але виразний дизайн персонажів і частково казкове, почасти сюрреалістично і грайливий настрій. Дісней належним чином оцінив ілюстрації, тому що завжди вважав, що анімація має в першу чергу радувати і розважати - і лише зрідка засмучувати.

Мері Блер також розробляла художню стилістику «Дамбо», «Попелюшки», «Пітера Пена» та інших картин.

Рис.13. Концепт-арт до мультфільму У.Діснея «Пітер Пен»

Любов Діснея до європейського мистецтва чітко проявилася в картині «Спляча красуня» (1959). Творці надихалися готичним стилем і середньовічними гобеленами - подібний похмурий і скрупульозно пророблений світ був новим творчим викликом для студії.

Розробкою фону, дизайну та кольорової палітри займався художник Ейвінд Ерл, що прийшов на студію в 1951 році. Його ілюстрації вражали своєю незвичністю і таємничістю. Завдяки Ерлу «Спляча красуня» придбала магічний, середньовічний вигляд. Детально пророблений фон, вимагав такої ж віддачі і в роботі з персонажами.

Мал.14. Ілюстрація до мультфільму «Спляча красуня»

художника Ейвінд Ерла

Роботу над образом і анімацією Малефісент Уолт Дісней доручив аніматору Марку Девісу. «У початкових начерках Малефісент зображувалася,

як стара карга з гачкуватим носом, що, однак, цілком відповідало класичній казці про сплячу красуню. Деякі інші ескізи надавали злочинниці нелюдський образ.

Рис.15. Скульптура Малєфісенти

Але одного разу Марк Девіс знайшов в своїй домашній бібліотеці чехословацьку книгу середньовічного мистецтва, в якій була зображена жінка, одягнена в чорний одяг з язиками полум'я. За словами самого аніматора, це зображення дуже його зацікавило, і він вирішив використовувати його в якості основи нового способу Малєфісент. Створюючи новий вигляд лиходійки, Марк Девіс намагався надати їй демонічний вигляд і хотів, щоб вона була дещо схожа на «гігантську кажана-вампіра, щоб тим самим створювати відчуття загрози». Крім того, аніматор вирішив додати нового вигляду Малєфісент пару рогів, оскільки вважав, що «в ній є щось від диявола». Оригінальний дизайн принцеси Аврори був створений і розроблений стилістом Томом Орєб, який засновував її пози на елегантності і стрункості актриси Одрі Хєпберн. Марк Девіс пізніше допрацював ескізи, створені Орєб, змінивши зовнішність і одяг Аврори так, щоб вони поєднувалися з незграбними формами фонових зображень.

Подібна деталізована робота породила суперечки між художниками: одні вважали, що головне в мультфільмі - опрацювання персонажів, інші - фону. У книзі Майкла Баррієр «Hollywood Cartoons» («Голлівудські мультфільми») наводяться слова одного з режисерів фільму Клайда Джєронімі: «Чудово промальовані дерева - це, звичайно, здорово, тільки хто на них, хай йому грець, дивитися буде?». Слова виявилися пророчими. Масштабний і дорогий проект не виправдав покладених на нього надій і став загальноновизнаним провалом студії і особистою поразкою Уолта.

Новий стиль не змусив себе чекати. У 1961 році повнометражний фільм

«101 далматинець» сформував новий, витончений тон анімації диснея: різкий контраст напівабстрактних схематичних задніх планів з типовою для п'ятдесятих років пишністю «Леді і Бурлаки» і «Сплячої Красуні».

Рис. 16. Кадр з мультфільму «101 долмантинець»

Для Діснея було важливо зробити своїх персонажів харизматичними, привабливими, живими, щоб сформувати у глядача певне почуття та інтерес.

Існує декілька прийомів для налагодження відносин між глядачем і персонажем, заснованих на психології сприйняття людини:

1) лінії і геометричні фігури мають свій власний сенс і впливають на розум людини та її реакцію. Незграбні форми часто визначають злих, різких і непередбачуваних героїв. Вони не викликають симпатії, тому що не приємні оку, і тому стають підсвідомо небезпечними. Округлі форми використовують в дизайні добродушних, нешкідливих, дбайливих героїв.

Яскравий приклад - Малефісент з різкими, гострими лініями, рогами і гноми з Білосніжки - округлі, м'які, плавні в рухах.

Рівні, м'які і людиноподібні форми несуть в собі досконалість і бездоганність, легкість, якою володіють казкові принцеси.

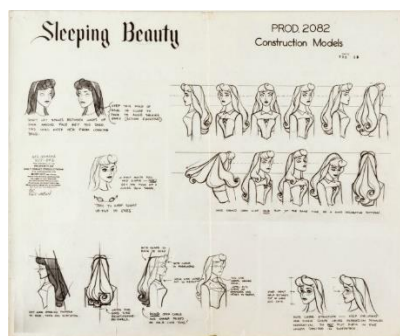

Рис.17. Концепт принцеси Аврори

Певна геометрична фігура може розповісти про риси характеру людини:

- Люди асоціюють квадрати і прямокутники з практичними речами,

тому вони приносять відчуття довіри і авторитету. У більшості випадків форму квадрату має мужній, надійний, сильний, безпечний герой;

- трикутник - енергійна і динамічна форма, яка завжди пов'язана з рухом і напрямком, викликаючи тим самим напругу і хвилювання у глядача;

1) кола, овали та еліпс означають жіночність, таємничість, м'якість.

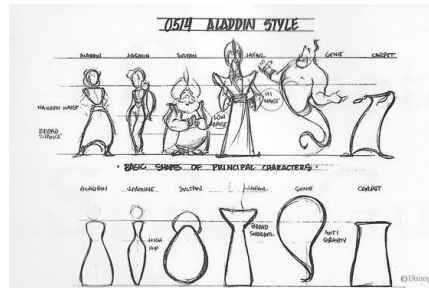

Рис. 18. Скетчі мультиплікації «Аладдін»

Незважаючи на стиль, наближений до каліграфії орнаментів арабської писемності, у мультиплікації «Аладдін» можна чітко побачити символічність форми окремих персонажів. Художники дотримувалися в роботі образотворчої стилістики коміксів – простоту, доповнену для більшої виразності образів елементами гротеску:

- а) Султан - округлий;
- б) Джафар - витягнутий, гострокутний, як буква «Т»;
- в) Яго - глиняний горщик;
- г) Жасмин - пісочний годинник;
- д) Аладдін - два трикутника, з'єднані вершинами посередині;
- е) Килим - прямокутник;
- є) Джина можна асоціювати зі звичайним клубом диму.

2) Опрацьовані і впізнавані силуети допомагають глядачеві запам'ятати героя.

Рис. 19. Силуети диснейвських персонажів.

3) Розкриття історії персонажа і його особистісних характеристик через оточення, рух, елементи костюма, риси обличчя.

Розробляючи дизайн Мулан, творці фільму вирішили наблизити художній стиль до китайського живопису, з аквареллю та простим дизайном. На відміну від детально відпрацьованої картини «Горбаня з Нотр-Дама» (1996), в якій через оточення (Гаргула, ринки, площа) передана атмосфера Франції, готичного Нотр-Дама.

4) Концепт персонажа повинен розповідати про нього якомога більше - зовнішній вигляд, форми, говорить про спосіб життя героя, про його звички, манери, про те, що він любить і який в нього характер.

Через деталі художник розкриває характер і робить персонажа цікавим. Так сталося з Гуфі («Про миші та магію. Історія американського мальованого фільму».) : «Гуф з'явився на початку 30-х спершу як вельми нервовий персонаж на ім'я Діппе Дог. У нього був безглуздий сміх і дурна манера задиратися». Все змінилося, коли в кінці 1935 р. за Гуфі взявся аніматор Арт Беббіт. Характеризуючи свого персонажа Арт Беббіт згадував: «На мою думку, Гуф досі був славним персонажем тому, що його фізичні та психологічні риси були невизначеними і невиразними. <...> Постава його нагадує нуль. Спина неприродно зігнута, животик випнутий вперед. Шия дуже довга і кістлява. Коліна завжди прогинаються, ступні великі і плоскі. Ходить він, спираючись на п'яти, носками вгору. Плечі вузькі, похилі, що робить верхню частину тулуба рідкуватою, причому руки здаються довгими і важкими. Кисті рук у нього рухливі і виразні, і хоча жести розмахисті, вони могли належати джентльменові ...».

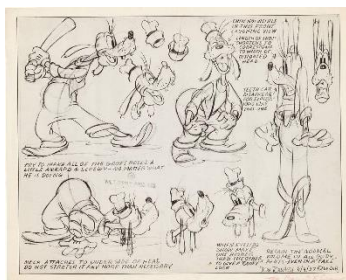

Рис. 20. Скетчі Гуфі

5) Карикатурність - зміна пропорцій тіла.

Спотворення пропорцій або перебільшення довжини і розміру частин тіла допомагають створити індивідуальність персонажа: перебільшені риси зовнішнього вигляду можуть змусити героя здаватися сильнішим, незграбним або злим. Очі є виразним і одним з головних інструментів передачі внутрішнього світу героя. В очах глядач читає сумнів, радість, горе, горе, саме вони роблять намальованого персонажа живі.

б) Антропоморфізм (наділення людськими якостями).

При створенні мультфільму, де головний герой тварина - миша, качка або лисиця, важливо створити атмосферу єдності між персонажем і глядачем. Домогтися цього можна наділивши героя людськими емоціями, позами, а також одягнути його в людський одяг, поставити на дві лапи і привласнити людські звички і дії, як зробив Дісней з Міккі Маусом, Дональдом Даком, мишами з мультфільму «Рятувальники» і іншими своїми героями. Таким чином, незважаючи на природу героя, він буде доріг глядачеві.

Рис.21. Кадр з мультфільму «Рятувальники».

7) Вікова аудиторія.

До створення Білосніжки Дісней працював з короткометражним форматом – стрімким, ємним, яскравим, ризикованим, експериментальним і спочатку навіть вульгарним. Такий формат був орієнтований на дорослу аудиторію. Тому, коли Дісней приступив до роботи над своїм першим повнометражним фільмом, багато людей, які мають досвід роботи в кіноіндустрії, передбачали, що дорослі глядачі не заходять дивитися півторагодинну мальовану картину. У 1930-х романтичні стрічки були у великій моді, і здавалося природним зробити сценарну ставку на відносини Білосніжки і її судженого. Також на студії була думка, що мультфільм не

повинен надто налякати маленьких глядачів і що злий королеву варто зробити максимально комічною - угодованою і «прибабахнутою». З іншого боку, були ті, хто вважав, що, навпаки, в мультфільмі має бути більше магії королеви-відьми, щоб навколо чарівництва можна було будувати ефектні сцени.

Однак «Білосніжка» викликала захват і у дітей, і у дорослих. Відмінною особливістю того часу є факт того, що мультфільми Діснея були новим, зухвалим форматом в кіноіндустрії, саме це збуджувало інтерес дорослої аудиторії. Сучасного глядача 18+ мультфільми вже не дивують.

8) Відповідність тимчасової епосі.

Вплив часу знайшло відображення в деталях. Яскравий приклад - білі рукавички Міккі. Міккі Маус не носив білих рукавичок до виходу мультфільму «Сільська опера 1929» 28 березня 1929 року. «Сільська опера 1929» був другим мультфільмом 1929 року, і, починаючи з нього, мишеня майже завжди з'являвся в рукавичках. У цьому мультфільмі Міккі постає в ролі піаніста. Три чорні лінії на тильній стороні рукавички - складки, характерні для дитячих рукавичок того часу.

Рис. 22. Прийом рукавичок

Прийом «рукавичок» додавав контрастність персонажу, прискорював процес малювання і додавав людяності персонажу. Таку хитрість запозичили згодом інші студії: білі рукавички є у дятла Вуді і кролика Банні.

Висновки: Таким чином, дизайн персонажа прагне до простоти, яка більш зрозумілою і легка в сприйнятті для очей, для свідомості. У розробці персонажа дуже важливо вловити баланс між простотою, що легко зчитується і унікальністю особистості, якою є герой. Порівнюючи сучасний дизайн героїв з класичним важливо пам'ятати про те, що стиль «Діснея» не виник з появою студії, а формувався протягом тривалого часу. Уолт Дісней закладав

«фундамент» сучасної компанії своїми інноваціями і сміливими експериментами. З плином часу принципи були встановлені. Починаючи з Аврори жіночі тіла і обличчя все більше стилізувалися. Потім, з появою «Русалочки», виникла відома «формула»: «велика голова, великі очі, маленькі ніс і рот, тонка талія», яка в подальшому в різній мірі була застосована до інших діснеївських персонажів. Зміни неминучі, в першу чергу, тому що фактори, що впливають на них, змінюються. Змінюються техніки, аніматори, керівники студії, змінюється епоха, інтереси глядачів і самі глядачі, змінюється ставлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Інтернет ресурс- <https://www.spletnik.ru/beauty/beautytrends/78777-evolyutciya-disney.html>
2. Інтернет ресурс- <https://tlum.ru/news/evolucia-obrazov-kak-menautsa-multgeroi/>
3. Інтернет ресурс- https://ru.wikifur.com/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B5%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%8C
4. Інтернет ресурс- https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B5%D0%B9,_%D0%A3%D0%BE%D0%BB%D1%82
5. Інтернет ресурс- <https://www.kommersant.ru/doc/3670140>
6. Інтернет ресурс- [https://hmong.ru/wiki/Marc_Davis_\(animator\)#title](https://hmong.ru/wiki/Marc_Davis_(animator)#title)
7. Інтернет ресурс- https://star-wiki.ru/wiki/Disney%27s_Nine_Old_Men#Members
8. Інтернет ресурс- https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BB%D1%8D%D1%80,_%D0%9C%D1%8D%D1%80%D0%B8#%D0%A1%D1%81%D1%8B%D0%BB%D0%BA%D0%B8

HISTORICAL SCIENCES

УДК 94(99+477)

ЗОРЯНА МІСІЯ ЛЕОНІДА КАДЕНЮКА (ДО 25-РІЧЧЯ З ЧАСУ СТАРТУ)

Поцулко Олена Анатоліївна
кандидат історичних наук, доцент
Остапенко Єлизавета Сергіївна,
студентка I курсу Медичного факультету
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Анотація. У статті висвітлено біографію першого космонавта України Леоніда Костянтиновича Каденюка. Зроблено спробу проаналізувати участь першого космонавта у міжнародних наукових експериментах під час перебування на навколосемній орбіті на американському космічному кораблі багаторазового використання Space Shuttle Columbia. Висвітлено основні етапи проведення українсько-американських досліджень під час місії STS-87. Визначено історичний внесок Леоніда Каденюка у розвиток української науки та космонавтики.

Ключові слова: Леонід Костянтинович Каденюк, космонавтика, науковий експеримент, NASA, Space Shuttle Columbia.

Актуальність дослідження. 19 листопада 1997 року відбулась подія, яка назавжди увійшла в історію української космонавтики, з мису Канаверел у Сполучених Штатах стартував космічний корабель Space Shuttle Columbia. На борту корабля у складі міжнародного екіпажу вперше був громадянин України Леонід Каденюк. У ході 16-денного польоту український космонавт брав участь у наукових експериментах з космічної біології, які були підготовлені

науковцями зі Сполучених Штатів та України. Участь українських вчених та дослідників у наукових експериментах на навколоземній орбіті має не лише наукове, але й стратегічне та геополітичне значення особливо сьогодні, коли важкого удару по космічній галузі нашої країни завдала збройна агресія Російської Федерації. Внаслідок окупації Кримського півострова Україна втратила унікальне обладнання центру управління та випробувань космічних засобів у Євпаторії, зокрема, один з найбільших радіоастрономічних телескопів у світі РТ-70. Після початку агресії припинено співпрацю з РФ в багатьох міжнародних космічних проектах, зокрема, «Морському старті».

Крім того, РФ проти нашої країни здійснює масштабну інформаційну війну. Метою інформаційних атак держави-агресора є формування іміджу України як нестабільної, сировинної держави, яка не здатна увійти до когорти розвинених країн з інноваційною економікою. Саме космічна галузь, яка тісно пов'язана з високотехнологічними галузями може стати однією з рушійних сил української економіки. Тому популяризація наукових досягнень співвітчизників, формування у українців почуття гордості за свою Україну в наш час є найактуальнішими завданнями сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Після проголошення незалежності України на початку 90-х років проходили перемовини на міждержавному рівні про участь українських космонавтів у космічних польотах. Про такий політ було домовлено між президентом України Леонідом Кучмою та президентом Сполучених Штатів Біллом Клінтоном. З понад 30 кандидатів на цей політ відібрали дві кандидатури – Леоніда Каденюка та Ярослава Пустового. Перевагою Л. Каденюка була його підготовка у Центрі підготовки космонавтів до пілотування корабля багаторазового використання «Буран». У 1996 році його включили до групи пілотів для проходження підготовки до польотів на космічних кораблях «Space Shuttle» [3, с. 150].

28 січня 1951 року в селі Клішківці Хотинського району Чернівецької області в родині сільських вчителів Костянтина Микитовича та Ніни Андріївни Каденюків народилося двоє хлопчиків-близнюків, яких батьки назвали

Леонідом та Сергієм. Старший на 15 хвилин Леонід невдовзі почав виявляти неабиякі здібності до навчання і в 1967 році закінчив середню школу зі срібною медаллю. У ті часи багато школярів мріяли про польоти в космос. Шлях до них тоді лежав через військову авіацію. Можливо, саме це спонукало медаліста Каденюка вибрати свій життєвий курс – і того ж року він став курсантом Чернігівського військового училища льотчиків. Бажання літати було настільки великим, що 16-річному Леоніду, щоб відповідати вступним вимогам, вдалося якимось чином виправити документ про народження, зробивши себе на рік старшим [5, с. 7-8].

За чотири роки навчання Леонід опанував польоти на надзвукових літаках-винищувачах, і в 1971 році, отримавши спеціальність: «Пілотування та експлуатація літальних апаратів» і кваліфікацію «льотчик-інженер», був призначений льотчиком-інструктором рідного училища. А стати наставником майбутніх пілотів усюди в світі пропонують лише наймайстернішим у льотній справі фахівцям. За п'ять років інструкторської роботи він навчив літати 15 курсантів. У серпні 1976 року в його житті сталася неочікувана, але омріяна і щаслива подія. Після проведення ретельного відбору серед військових льотчиків СРСР Леоніда Каденюка зараховують до загону радянських космонавтів [1, с. 19]. Цю подію можна порівняти з відбором 1960 року, коли першим космонавтом Землі був обраний Юрій Гагарін! Цей загін космонавтів виявився унікальним. За півроку до відбору до нього було прийнято урядове рішення про створення в Радянському Союзі багаторазової космічної системи, яка пізніше отримала назву «Енергія-Буран». Передбачалося створення «космічного літака», керувати яким повинні були «спеціальні пілоти». Одним із них і став Леонід Каденюк. Загін був суто військовим з особовим складом всього лише з 16 осіб.

Досвіду звичайного льотчика для такого загону не вистачало, і Леонід Каденюк, паралельно із заняттями у Центрі підготовки космонавтів, почав навчатися в школі льотчиків-випробувачів Державного НДІ Військово-Повітряних Сил. Менш ніж за рік він опанував польоти на різних літаках – від

випилювачів кількох типів до бомбардувальників і пасажирських лайнерів. Після закінчення 30 січня 1979 року загальнокосмічної підготовки та отримання кваліфікації космонавта-випробувача Каденюк продовжив активну льотно-випробувальну роботу і 25 січня 1982 року був призначений на посаду космонавта-випробувача багаторазових космічних систем Державного НДІ ВПС у м. Ахтубінськ (Астраханська область Російської Федерації) [1, с. 21-22]. Здавалося, ось воно – здійснення мрії, до космосу вже зовсім близько! Та раптом у березні 1983 року його відраховують з елітного загону космонавтів через проблеми в особистому житті. Такі тоді були часи – біографія космонавта повинна була бути бездоганною. Це був перший важкий життєвий удар, і Леонід Каденюк його з честю витримав. Він продовжив звичайну льотно-випробувальну роботу, освоював нові типи літаків, долав аварійні ситуації в польотах, які могли коштувати йому життя.

Леонід Костянтинович наполегливо прагне повернутися на космічний шлях. Щоб отримати необхідні для космонавта професійні знання інженера-механіка, він знову навчається – у Московському авіаційному інституті на літакобудівному факультеті. Врешті-решт у жовтні 1988 року його знову зараховують до загону космонавтів-випробувачів НДІ ВПС, де він розпочинає індивідуальну підготовку за програмою «Буран» і готується до польотів на космічному кораблі «Союз-ТМ». 15 листопада 1988 року система «Енергія-Буран» здійснила перший випробувальний політ у безпілотному режимі. Передбачалося ще декілька польотів космічного літака, але за участю космонавтів лише в орбітальних операціях, у тому числі – виконання рятувальних робіт з використанням космічного корабля «Союз-ТМ». Леонід Каденюк був призначений в групу космонавтів-рятувальників. Його перший політ у космос мав відбутися в грудні 1991 року. Крім того, планувалося його призначення командиром одного з екіпажів першого пілотованого польоту «Бурана» у 1993 році. Але у грудні 1991 року Радянський Союз розпався, виконання програми «Енергія-Буран» припинилося, а загін космонавтів-випробувачів було розформовано [2, с. 37]. Це стало другим тяжким життєвим

ударом для Леоніда Каденюка. До 1996 року він продовжував свою службу льотчиком-випробувачем у Військово-Повітряних Силах Росії, потім звільнився за власним бажанням і прийняв українське громадянство.

Ще з 1990 року, коли в Україні почали впевнено проростати паростки незалежності, виникла ідея відправити на орбітальну станцію «Мир» повністю український екіпаж. Його командиром планувалося призначити саме Каденюка. Цього не сталося, проте на єдиного космонавта-українця звернуло увагу керівництво молодій незалежній державі.

З 1992 року Україна позиціонує себе у світі як космічна держава, адже у спадок від Радянського Союзу їй дістався великий ракетно-космічний потенціал, але без власної пілотованої космонавтики. На той час готувати та відправляти людей у космос могли лише США та Російська Федерація. З Росією домовитися не вдалося, а після перемовин зі Сполученими Штатами у 1994 році було прийнято рішення про можливість польоту українця на американському «Шаттлі». Передбачалося, що в польоті він виконуватиме роль астронавта-дослідника – фахівця з корисного навантаження. До 1996 року Національне космічне агентство та Академія наук України вирішували організаційні питання та готували наукову програму польоту.

Історичний політ для нашої країни розпочався 19 листопада 1997 року о 19:46 (UTC) під час старту «Спейс Шаттл Коламбія» з мису Канаверел. Цей старт став 88-им багаторазового транспортного космічного корабля «Space Shuttle» та 24-им «Коламбії». На борту перебував екіпаж у складі шести астронавтів. Чотири американських астронавтів: командир Кевін Крегель, пілот Стівен Ліндсі, фахівець польоту Уїнстон Скотт, фахівець польоту Калпана Чавла, а також японський астронавт Такао Дої та фахівець з корисного навантаження Леонід Каденюк. Фахівець з корисного навантаження – це особлива категорія астронавтів у NASA, яку отримують особи навчені певною науково-дослідною організацією для космічних польотів на Space Shuttle з певним корисним навантаженням. Корисним навантаженням в цьому разі може бути обладнання для проведення експериментів. Спеціалісти по корисному

навантаженню зазвичай проходять поза звичайним відбором астронавтів та не зобов'язані бути громадянами Сполучених Штатів. На відміну від інших спеціальностей на борту – командира чи спеціаліста польоту – спеціаліст по корисному навантаженню мав дублера, який тренувався паралельно з ним на випадок хвороби основного спеціаліста чи інших форс-мажорних обставин. Дублером Леоніда Каденюка було призначено Ярослава Пустового, який пройшов відбір та медичну комісію у Києві після чого проходив підготовку до польотів в Центрі ім. Кеннеді. Під час місії відбулось два виходи у відкритий космос Уїнстона Скотта та Такао Дої [3, с. 150].

За програмою польоту передбачалось вивести на орбіту науковий супутник SPARTAN-201, а також провести ряд наукових експериментів. 5 грудня корабель «Коламбія» успішно приземлився у космічному центрі Кеннеді. Загалом політ тривав 15 днів 16 годин 35 хвилин 1 секунду [1, с. 322].

У фондівій колекції Національного музею історії України зберігаються нагрудні нашивки Леоніда Каденюка з зображенням емблеми місії та емблемою спільного експерименту, який проводився на орбіті. Емблема місії виготовлена у формі шолому до скафандра астронавта. Така форма символізує запланований вихід астронавтів у відкритий космос під час місії STS-87 для перевірки обладнання та інструментів. По центру емблеми розташоване зображення космічного корабля Space Shuttle Columbia, який об'єднує планету Земля та космос. На задній частині шолому розташоване стилізоване зображення континентів планети Земля, а у правій скляній частині шолому – зображення космосу обрамленого жовтим полум'ям. Зображення полум'я являє собою сонячну корону, яку у рамках місії мав вивчати супутник Spartan. Три лінії, які виходять з Колумбії символізують руку-маніпулятор, яку використовували для розгортання роботи супутника Spartan. Літери μg , які зображені на шевроні, позначають наукові експерименти, які проводились в рамках місії USMP-4. USMP (United States Microgravity Payload) – це проект американської багаторазової космічної лабораторії (Spacelab) з дослідження мікрогравітації, яку як корисне навантаження може виводити на орбіту космічний корабель

багаторазового використання «Спейс Шаттл». USMP-4 став четвертим польотом місії з дослідження мікрогравітації. Під час цієї місії проводились експерименти з використанням автоматизованих твердопаливних печей. По колу емблеми розташовані прізвища астронавтів, які брали участь у цій місії. У нижній частині емблеми місії розміщено прапор України поруч із прізвищем Леоніда Каденюка. Таким чином було відзначено перший політ громадянина нашої держави [4].

Український космонавт у рамках Collaborative Ukrainian Experiment провів біологічні експерименти з трьома видами рослин: ріпою, соєю та мохом. Collaborative Ukrainian Experiment складався з 10 окремих експериментів у космосі, а також освітньої програми. Дослідна програма здійснювалась протягом 14 діб польоту. Метою експериментів було дослідження впливу стану невагомості на фотосинтетичний апарат рослин, на запліднення та розвиток зародка, на експресію генів у тканинах сої і ріпи, на вміст фітогормонів у рослинах ріпи, на вуглеводний метаболізм та ультраструктуру клітин паростків сої, на процес ураження паростків сої патогенним грибок фітофтори. Внаслідок успішно проведеного експерименту астронавтом Леонідом Каденюком запилення на орбіті квітів рапсу вперше досліджено розвиток зародків покритонасінних рослин на послідовних стадіях. Обробка матеріалів цього експерименту надала нову наукову інформацію щодо росту та розвитку вищих рослин в умовах космічного польоту, зокрема, впливу мікрогравітації на структурно-функціональну організацію рослин на клітинному та молекулярному рівні. Припускається, що реакція рослин на дію мікрогравітації на рівні генної активності подібна реакціям рослин на стрес. Гіпергравітаційний стрес здатний справити суттєвий вплив на різні біохімічні та фізіологічні системи, причому, при зростанні віку та розмірів, можливості організмів переносити гіпергравітаційні навантаження суттєво знижуються [1, с. 242].

На нагрудній нашивці Леоніда Каденюка зображена емблема спільного експерименту. В центрі емблеми розміщено зображення рослини ріпи –

облиствлене стебло із кистю золотисто-жовтих квіток, яке наче проростає з корпусу «Шаттл Коламбія». Зображення розташоване на фоні земної кулі, на якій позначені вишитими білими зірками столиця України – Київ та столиця Сполучених Штатів – Вашингтон. Праворуч та ліворуч від зображення розташовані аббревіатури Національного управління з аеронавтики і дослідження космічного простору Сполучених Штатів – NASA та Національного космічного агентства України – NSAU. Зображення обрамлене кольорами прапорів Сполучених Штатів та України. По колу розміщено напис українською та англійською мовою: «Collaborative Ukrainian Experiment. США. USA. Україна. Ukraine» [4].

Крім цих експериментів під час космічного польоту проходили експерименти Інституту системних досліджень людини по тематиці «Людина і стан невагомості». На 9 добу польоту, а саме 27 листопада був запланований перший вихід на зв'язок з Україною. Вперше громадянин України з навколоземної орбіти вів діалог зі своєю державою [1, с. 244]. Зі спогадів Леоніда Костянтиновича: «кожну вільну хвилину я і мої колеги використовували для фотографування Землі та космосу. Такі заняття були найулюбленішими, а я вважав їх ще одним вражаючим і надзвичайно цікавим експериментом на борту «Колумбії» [1, с. 322].

Український астронавт замовив для сигналу пробудження екіпажу, який транслювався із Центру управління польотом на борт «Колумбії» Гімн України. Кожен член екіпажу міг обрати мелодію за власним вподобанням. Таким чином, Гімн нашої держави двічі пролунав у космосі над всією планетою. Окрім того, Леонід Костянтинович взяв з собою на борт державний прапор України. Цей прапор у 2015 році 23 серпня експонувався на виставці в Національному музеї історії України до Дня державного прапора [1, с. 289].

На Землю «космічний човник» повернувся 5 грудня 1997 року. Це був не лише успіх держави, але й особистий успіх нового космонавта, що потребувало відповідної винагороди. Для початку відомий модельєр за домовленістю з НКАУ пошив Каденюку гарний костюм, адже сам він, хоч і космонавт, –

грошей на це не мав. На той час він обіймав посаду старшого наукового співробітника Інституту космічних досліджень НАНУ, і тільки в січні 1998 року його було призначено начальником управління авіації Сил Протиповітряної оборони України. 20 січня 1998 року Каденюк стає генерал-майором. Пізніше він став заступником генерального військового інспектора при Президентові України, який ще поклав на нього обов'язки свого позаштатного помічника з питань авіації та космонавтики. Звання Героя України Леонід Каденюк отримав лише 3 грудня 1999 року. Йому було вручено орден «Золота Зірка» за номером 4 – за заслуги перед Українською державою у розвитку космонавтики, визначний особистий внесок у зміцнення міжнародного співробітництва в космічній сфері. Окрім того Леонід Костянтинович має звання почесного громадянина міста Чернівці. Має такі нагороди та відзнаки: Орден «За заслуги» III ступеня (від 12 квітня 2011 р. за внесок в створення і впровадження космічних систем і технологій; Орден «За мужність» I ступеня (від 19 січня 1998 р. за мужність і героїзм, проведення досліджень на борту космічного корабля «Колумбія»; Іменна вогнепальна зброя (25 січня 2001 р. за заслуги у забезпеченні обороноздатності України).

З 1999 року Леонід Каденюк став позаштатним радником президента України Леоніда Кучми по питанням авіації та космонавтики. У травні 2002 року Каденюка обирають депутатом Верховної Ради України від Чернівецької області. Політичне життя його захоплювало, він працював над проблемами своїх виборців, а на посаді заступника голови Комітету з національної безпеки та оборони ініціював ідею створення в Україні власного загону космонавтів. Планувалася підготовка до тривалої експедиції українського космонавта на Міжнародну космічну станцію у 2006-2008 роках. Але для цього були потрібні чималі державні кошти, яких не знайшлося. Каденція народного депутата закінчилася 2006 року. Леонід Каденюк продовжив працювати в комісії з питань космічної діяльності при Президентові України, а з 2011 року став радником Прем'єр-міністра України з питань авіації і космонавтики. Проте обов'язок «помічника» або «радника» пропонувати, але нічого не вирішувати.

А в Державному космічному агентстві України для нього посади не знайшлося.

Діяльність Леоніда Костянтиновича продовжилась на громадських засадах – член правління Українського молодіжного аерокосмічного об'єднання «Сузір'я», з 2015 року – президент Аерокосмічного товариства України. Це були громадські організації, які майже не мали впливу на державну космічну політику. Скільки життєвих ударів він витримав за останні 20 років життя – важко порахувати, спитати можна було б лише у нього.

Леонід Костянтинович раптово помер від серцевого нападу зранку 31 січня 2018 року під час пробіжки ще до приїзду карети швидкої допомоги. Похований на Байковому цвинтарі у Києві.

Висновки. Космічна галузь України має унікальний потенціал, який може забезпечити інноваційний розвиток країні та зберегти в країні висококваліфіковані кадри. Саме ця галузь може в майбутньому вивести Україну до складу розвинених країн. Про це неодноразово наголошував у своїх працях та численних інтерв'ю Леонід Костянтинович. Загальний внесок українців у розвиток дослідження космосу був надзвичайно вагомим. Імена Кондратюка, Корольова, Янгеля, Поповича вписані в історію світової космонавтики. Однак для пілотованої космонавтики незалежної України першим назавжди залишиться ім'я Леоніда Костянтиновича Каденюка. Постать першого космонавта України є прикладом професіоналізму, відданості власній меті, любові до своєї країни та нашої планети.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Каденюк Л. К. Місія – Космос. – К.: АДЕФ-Україна, 2017. – 515 с.
2. Каденюк Л. Я твій син, Україно! / редкол. Л. Кравчук, Б. Патон, О. Негода та ін. – К., 1999; Мюнхен: Ракурс-Автограф. – 164 с.
3. Лук'янов О. Леонід Каденюк – перший космонавт України (на матеріалах Національного музею України) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2019. – Вип. 52. – Том 2. – С. 149-152.

4. Національний музей історії України. Нашивка нагрудна до комбінезону першого космонавта незалежної України Леоніда Костянтиновича Каденюка. – Т-9096. – Колекційний опис № 632.

5. Панасов І. Леонід Каденюк. – К.: Агенція «ІРІО», 2018. – 124 с.

**РИТУАЛ РОЗБИВАННЯ, ПЕРЕВЕРТАННЯ ГЛИНЯНОГО ПОСУДУ В
ПОХОВАЛЬНОМУ ОБРЯДІ ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ**

Троцька Валентина Іванівна
старший науковий співробітник
Національний музей-заповідник українського гончарства
с. Опішне, Україна

Анотація: Здійснено огляд археологічних знахідок виявлених під час розкопок давньоруських поховань, а саме глиняного посуду, який в поховальному просторі наділявся символічним значенням. Розглянуто кілька різновидів покладання його в могилу, зокрема розбивання та перевертання догори дном.

Ключові слова: глиняний посуд, поховальна обрядовість, розбивання, перевертання посуду.

Важливими археологічними об'єктами епохи Київської Русі є поховальні пам'ятки, зокрема, курганні й без курганні могильники. На території України розкопано значну їх кількість, розглянуто елементи поховального обряду, який формувався під впливом етнічних і релігійних факторів [1, с.105-138; 2; 3, с. 123-131; 9, с. 302-303; 10, с.60-75; 12, с. 134-230; 16, с. 7-47; 17; 18; 22; 26]. В залежності від обряду поховання могильники поділяють на дві групи: трупоспалення і трупопокладення [16, с. 7-47]. При всіх видах обряду померлого до могили клали особисті речі, які повинні служити йому в потойбічному житті. Зокрема й глиняний посуд в якому до могили ставляли ритуальну їжу та питво. В ньому зберігали прах небіжчика поховання якого здійснювали за обрядом кремації [1-3; 4, с.132-160; 12, с.134-230; 16-18; 22]. Наявність глиняного посуду в могилах дослідники пов'язують із віруванням давніх жителів у потойбічне життя та намагання забезпечити покійного їжею та питвом на тому світі, оскільки наші пращури вірили, що в потойбіччі

продовжується життя [15, с.83-88]. Прах померлого та ритуальна їжа в глиняних горщиках зустрічається під час розкопок майже у всіх похованнях давньоруського часу. В могилу становили, як новий посуд, так і той, який використовувався в побуті. Його ставляли переважно в головах або ногах покійного. Деякі вироби виготовлялися спеціально для поховань про що свідчать знайдені на території Києва дві слабо випалені глекоподібні посудини, поверхня яких погано заглажена, через що їх не можливо було використовувати в побуті [26, с. 56-57].

Метою даної роботи є дослідження глиняних виробів у похованнях доби Київської Русі. Основна увага звернена на праці археологів в яких зафіксовано знахідки фрагментів та перевернутого догори дном глиняного посуду в давньоруських могилах.

Серед дослідників існує думка, що посуд, був не тільки ємністю для їжі та праху покійного, але й виконував певне ритуальне значення. Зокрема, під час археологічних досліджень поховальних пам'яток у могилах виявляють значну кількість фрагментів глиняного посуду. Зазвичай, дослідники його фрагментарність пов'язують з пограбуванням або обвалом перекриття поховальної камери [19, с. 14]. За іншими твердженнями – з обрядом «биття посуду», що нібито, символізувало оновлення життя [8, с.349; 23, с. 112]. Серед науковців побутує й гіпотеза, що значна кількість черепків, яка фіксується в могилах, як під час кремації так і під час інгумації померлих, можна пов'язувати із «тризною», яка займала досить важливе місце в поховальному обряді населення доби Київської Русі. «Тризна» не була простим поминанням померлого, а бенкетом на честь покійника та супроводжувалася військовими змаганнями, іграми та банкетом [4, с.152; 14, с. 33-34]. За свідченням писемних джерел після поховання померлого, живі пили за небіжчика «прощальну чашу», про яку згадував Ібн-Фадлан, виливали частину напою на могилу, а посуд розбивали щоб і надалі домашня власність і після смерті належала своєму господарю [4, с. 152-153]. Микола Сумцов стверджував, що у давні часи посуд розбивали на знак завершення жертвоприношення: «посудини, що послужили

богам, уже не могли служити людям» [24, с. 46], що зафіксовано етнографічно в деяких регіонах України [20, с. 71]. За даними арабських мандрівників, які описували поховальний обряд «русів» зазначається, що після смерті померлого, через рік після поховання – брали двадцять глеків меду, може трохи більше, ішли на пагорб де був похований небіжчик, там їдять, п'ють, б'ють посуд, а потім розходяться [5; 6, с. 264-265; 11, с.73; 13]. Серед дослідників існує й думка, що посуд розбивали цілеспрямовано, для захисту від покійника та переведення його в «потойбічний» світ [19, с. 14]. Інші стверджували, що такий ритуал здійснювався для відганяння смерті від живих [25, с. 119-128]. Ритуальне розбивання посуду широко практикувалося у багатьох народів під час переходу від одного до іншого етапу буття людини. У поховальному обряді ця магічна дія означала припинення земного життя [19, с. 14]. Рідше в похованнях давньоруського часу знаходять перевернуті догори дном посудини. Такий ритуал, як і обряд розбивання, на думку більшості науковців міг означати знак смерті, тобто перехід померлого в потойбічний світ. Такий ритуал також вважався складовою поховального обряду і мав на меті запобігти «поверненню» покійника з побойбіччя у світ живих [7, с. 16-17; 19, с. 13-14; 25, с. 126]. У давньоруських похованнях перевернутий догори дном посуд фіксується значно рідше ніж в похованнях інших археологічних культур [7, с.15-28; 19, с. 13-14]. Зокрема, при розкопках поховання № 102 у Києві 1876 року В. Б. Антоновичем виявлено глиняний горщик перевернутий вверх дном, в якому знаходилися обгорілі людські кістки [12, с. 164]. О. В. Демченко стверджує, що у перевернуту догори дном посудину можна заточити все негане, в тому числі хворобу, тим самим знешкодити її. Перевернутий посуд в таких випадках міг вказувати на особливість смерті людини і міг уособлювати захист живих від хвороби від якої помер похований [7, с. 18]. Дослідниця підкреслювала, що звичай встановлювати в могилу перевернутий догори дном посуд був способом маркування саме соціальних категорій верств населення. Таким способом давні жителі, могли відзначати категорії людей, які володіли магічною силою, зокрема чаклуни, «волхи» тощо, які були у живому світі

перевтіленням нечистої сили [7, с. 20-22]. А якщо брати до уваги, що горщик був містилицем для праху покійного з ним, як вважало давнє населення, поміщалася у посудину і душа померлого. А якщо ця душа несла в собі негатив то її старалися локалізувати способом перевертання посудини догори дном, щоб вона не вилетіла на поверхню [7, с. 22-23].

Згідно етнографічними даними, перевернутий посуд, широко використовували під час похорон, що символізувало перехід людини в «інший світ» [25, с. 22-24] або розбивали його під час похорон [21, с. 257].

Таким чином обряд розбивання, перевертання глиняного посуду бере свій початок з сивої давнини, про що говорять матеріали археологічних досліджень. За твердженням археологів міг виконувати різного роду захисні функції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бліфельд Д. І. Давньоруський могильник в Чернігові // Археологія, Т. XVIII / Д.І. Бліфельд. – 1965. – С. 105–138.
2. Бліфельд Д. І. Давньоруські пам'ятки Шестовиці / Д. І. Бліфельд. – Київ : Наукова думка, 1977. – 232 с.
3. Бліфельд Д. І. Дослідження в с. Шестовицях / Д. І. Бліфельд // Археологічні пам'ятки УРСР. Том III. Ранні слов'яни і Київська Русь. Матеріали польових досліджень Інституту археології АН УРСР за 1947– 1948 рр., 1952. – С. 123–131.
4. Боровський Я. Є. Світогляд давніх киян / Я. Є. Боровський. – К.: Наукова думка, 1992. – 176 с.
5. Гальковский Н. М. Борьба христианства с остатками язычества в Древней Руси /Н. М. Гальковский. – Т.1. Харьков: Епархиальная типография, 1916. – 376 с.
6. Гаркави Авраам Яковлевич. Сказания мусульманских писателей о Славянах и Русских : (с половины VII в. до конца X в. по Р. Х.) / собр., пер. и объясн. А. Я. Гаркави. – СПб., 1870. – IX, – 308 с.
7. Демченко О. В. Ритуал перевертання посуду в поховальному обряді

катакомбної культури та спроба інтерпретації його значення / О. В. Демченко // Записки історичного факультету [Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова]. — 2012. — № 23 — С. 15 – 28

8. Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография / Д. К. Демченко. — М.: Наука, 1991. — 511 с.: илл.

9. Івакін В. Г. Історія археологічних досліджень давньоруських поховальних пам'яток Києва / В. Г. Івакін // Древности. — Харьковский историко-археологический ежегодник. — Вып. 10 — Харьков: ООО «НТМТ» — 2011. — С. 302-313.

10. Івакін В. Г. Християнський поховальний обряд населення давньоруського Києва (XI–XIII ст.) / В. Г. Івакін // Археологія, 2008, № 3. — С.60–75.

11. Історія України в документах і матеріалах. Київська Русь і феодальні князівства XII–XIII ст. Видання 2-ге. АН УРСР. Інститут історії України. К.: Радянська школа, 1946. Т.1. — 310 с.

12. Каргер М. К. Древний Киев (очерки по истории материальной культуры древнерусского города) / М. К. Каргер.— М.–Л.: Издательство Академии наук СССР, 1958. Т. 1. — 580 с.

13. Ковалевский А. П. Книга Ахмеда Ибн-Фадлана о его путешествии на Волгу в 921–922 гг.: Статьи, переводы и комментарии / А. П. Ковалевский. — Харьков: Издательство Ордена трудового красного знамени Государственного университета имени А. М. Горького, 1956. — 348 с.

14. Котляревский А. А. О погребальных обычаях языческих славян / А. А. Котляревский. — М.: Синодальная типография, 1868. — 243 с.

15. Магомедов Б. В. Потойбічний бенкет у поховальному обряді черняхівської культури / Б. В. Магомедов // Старожитності I тисячоліття нашої ери на території України. — К., 2003. — С. 83-88.

16. Моця А. П. Население Среднего Поднепровья IX–XIII вв / А. П. Моця. — К. : Наукова думка, 1987. — 168 с.

17. Моця А. П. Погребальные памятники южнорусских земель IX–XIII

вв. / А. П. Моця. – К. : Наукова думка, 1990. – 156 с.

18. Моця О. П. Населення південно-руських земель IX–XIII ст. за матеріалами некрополів / А. П. Моця. – К. : Наукова думка, 1993. – 160 с.

19. Пеляшенко Костянтин Випадки нестандартного покладання ліпленого посуду в поховальний простір (пам'ятки скіфського часу лісостепової частини Північного Причорномор'я) / Костянтин Пеляшенко // Археологічна керамологія. – 2019. – №1 (1). – С. 12-17.

20. Потєбня А. О мифическом знании некоторых обрядов и поверий / А. О. Потєбня. – М.: Университетская типография, 1865. – 109 с.

21. Пошивайло Олесь. Етнографія українського гончарства: Лівобережна Україна / Олесь Пошивайло. – К.: Молодь, 1993. – 408 с.: іл.

22. Самоквасов Д. Я. Могильны древности Северянской Черниговщины / Д. Я. Самоквасов. – . Москва : Синодальная типография, 1916. – 106 с.

23. Седов В. Славяне верхнего Поднепровья / В. Седов // Материалы исследования по археологии СССР. – М.: Наука, 1970. – №163. – 200 с.

24. Сумцов Н. Ф. Символика славянских обрядов / Н. Ф. Сумцов. – М.: Издательство Восточная литература РАН, 1996. – 296 с.

25. Толстой Н. И. Перевоначивание предметов в 28 славянском погребальном обряде / Н. И. Толстой // Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Погребальный обряд. М., 1990. – С. 119–128.

26. Хойновский И. А. Раскопки великокняжего двора древнего града Киева, произведенные весной 1892 Археологически-историческое исследование / И. А. Хойновский – Киев: Типография С. В. Кульженко, 1898. – 82 с.

CULTUROLOGY

УДК 130.2:82-343.0.

ІСТОРИЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУХНІ

Грищенко Олена Володимирівна

викладач

Айрапетян Тігран

студент,

Донецький національний медичний університет

Лиман, Україна

Анотація. Українська кухня - це такий самий культурний спадок українського народу, як мова, музика, усна народна творчість, вишивка, писанкарство тощо. Вона створювалась протягом багатьох століть, має дуже давнє коріння, що й дало українцям таку різноманітність страв, яку ми фіксуємо наразі. Усі страви української кухні мали і мають високі смакові та поживні якості. Для приготування страв українські жінки використовували тваринну та рослинну сировину, раціональні способи приготування, що і робило їжу смачною, соковитою і дуже ароматною. Метою нашого дослідження стало визначення особливостей виникнення і розвитку української національної кухні.

Ключові слова: українська кухня, тваринна і рослинна сировина, традиції, харчування, їжа.

Як свідчать археологічні розкопки, населення, яке проживало в далекі часи на території України, мало можливість завдяки географічним умовам харчуватися як рослинною, так і м'ясною їжею.

Уже в період Трипільської культури (3 тисячі років тому), яку перейняли східні слов'яни, населення Правобережної України вирощувало зернові

культури: пшеницю, ячмінь і просо. Значно пізніше, близько тисячі років тому, в посівах з'явилося жито, яке майже повсюдно почали вирощувати у стародавній Русі.

Разом із землеробством, східнослов'янські племена займалися розведенням великої і малої рогатої худоби, свиней, а також полюванням і рибальством. Надалі ці напрямки розвивались із великою швидкістю, що давало українцям можливість вигадувати нові страви з продуктів тваринного походження.

Із часом на території східних слов'ян, до яких відносяться українці, утворилася стародавня держава – Київська Русь, яка стала колыскою для наших пращурів.

Літописи та інші писемні пам'ятки, а також археологічні розкопки свідчать про багатство і різноманітність їжі, що споживалась населенням Середньої Наддніпрянщини в період Київської Русі. Крім продуктів переробки зерна і різних овочів (капусти, ріпи, цибулі, часнику), до складу їжі входило м'ясо свійських тварин (свиней, овець, кіз, корів і телят) і птиць (курей, гусей, качок, голубів, тетеревів і рябчиків). З лісових звірів найчастіше вживались у їжу дикі свині (вепри), зайці та ін., що добувалися полюванням. Є також відомості про вживання молока, коров'ячого масла і сиру.

Значне місце в харчуванні наших предків здавна займала й риба, серед якої слід назвати коропа, ляща, осетра, сома, вугра, лина, піскаря, щуку, в'язя. Вживалась в їжу також ікра різних порід риб.

Окрім продуктів тваринного походження, дуже розповсюдженими були ще й рослинні продукти, серед яких найголовнішим по праву вважався хліб, що приготівлявся з житнього та пшеничного борошна на заквасці і випікався в печах. Зерно на борошно розмелювали на ручних жорнах, а пізніше — на водяних і вітряних млинах. Прісне тісто вживали у вигляді галушок та інших виробів. Нашим предкам було відомо багато видів хлібних виробів: пироги, калачі, короваї. Пекли також хліб із маком і медом. Але ж із пшениці жінки того дня робили не тільки випічку, деяку частину пускали на вироблення

круп. Окрім пшениці, використовували також пшоно.

Досить велику роль у харчуванні відігравали бобові культури — горох, квасоля, сочевиця, боби та інші.

Із городніх овочів використовували: капусту (свіжу і квашену), буряки, редьку, моркву, огірки, гарбузи, хрін, цибулю і часник. Для приготування їжі брали тваринний жир, різні олії, оцет і горіхи.

Через відсутність цукру велику роль у харчуванні відігравав мед.

Із фруктів і ягід споживали яблука, вишні, сливи, смородину, брусницю, малину, журавлину та ін.

У великій кількості наші предки вживали одержувані способом бродіння напої — мед різних сортів, пиво, квас і виноградне вино.

Серед солодких страв на той час були відомі: кутя з медом, кутя з маком і горіхами, рис із медом і корицею, кутя з родзинками і горіхами. З малини й журавлини варили узвар.

Приготування їжі як певна майстерність виділилось в окрему спеціальність при княжих дворах і монастирях. Так, вже в XI ст. в Києво-Печерському монастирі серед ченців було кілька кухарів. Кухарі були також і в багатих родинах.

В XV—XVII століттях, внаслідок подальшого розділення суспільної праці, успішно розвивалась торгівля, поступово розширювався внутрішній ринок, виростали торговища та ярмарки, посилювались економічні зв'язки між окремими містами і землями. На торговищах і ярмарках продавали хліб, м'ясо, рибу, мед, молочні та інші продукти. Крім того, український народ підтримував зв'язок з іншими країнами. У сільському господарстві на території України з'являються нові культури: кукурудза, гречка, гарбузи, квасоля, стручковий перець та ін.

В асортимент української кухні включаються страви з кукурудзи, яку використовують для харчування як відварену, так і у вигляді круп та борошна, з яких у багатьох районах готують найрізноманітніші страви — мамалигу, каші, гойданки, бабку гуцульську, кулеші, лемішку, книшики гуцульські, малай,

кукурудзянку та ін.

Поява гарбузів суттєво розширює асортимент страв. Населення починає варити гарбузові каші, приготувати гарбуз тушкований, гарбуз із сметаною, випічку з гарбузом тощо.

У цей же період вводяться у споживання страви зі стручкового перцю, квасолі, спаржі і селери. Квасоля культивується двох видів — луцильна (на зерно) і овочева (на зелені стручки).

У XVIII ст. в Україні дуже поширюються посіви картоплі, яка швидко впроваджується в харчування населення. Її починають широко використовувати для приготування перших і других страв та гарнірів до м'ясних і рибних страв. Майже всі перші страви — борщі, юшки та інші - приготувляються з цього часу з картоплею. Картоплю використовують у вареному, смаженому і печеному вигляді. Крім того, в цей період з неї починають виробляти крохмаль і патоку, які дали можливість населенню готувати киселі і солодке тісто.

У XIX ст. в Україні з'являються такі овочеві культури, як помідори і сині баклажани, що знайшли широке застосування в українській кухні: помідори використовуються для приготування холодних закусок і других страв. З помідорів роблять томат-пюре, яке використовується при готуванні борщів і соусів; із синіх баклажанів почали готувати холодні закуски (ікру, фаршировані баклажани та ін.) та інші гарячі страви у смаженому і тушкованому вигляді.

Значно розширила асортимент українських страв поява в Україні в XIX ст. культури цукрових буряків та виробництво з них цукру.

До цього часу населення України використовувало для приготування солодких страв і виробів з борошна в основному мед, оскільки тростинний цукор завозився з-за кордону, був дорогий і недоступний широким верствам населення. Буряковий же цукор був набагато дешевший, і населення широко почало використовувати його для готування різних страв та напоїв. Внаслідок цього розширився асортимент не тільки солодких страв і виробів із солодкого тіста, а й асортимент інших борошняних і круп'яних страв із цукром. З'явилися у меню різні бабки, пудинги, солодкі каші тощо.

Щодо напоїв, то повсякденними і дуже популярними були і є зараз різноманітні кваси, узвари, меди, настоянки на фруктах і травах. Смак справжнього чаю українці скуштували лише на початку XIX ст., але споконвічно вони пили власний «чай», який давала щедра навколишня природа. Улюбленими «чаями» українців були напої з молодих листочків яблуні, душиці, смородини, чебрецю, звіробою. Користувався популярністю і чай із пелюсток квітів, молодих листочків і шкірочок плодів шипшини. Як правило, весною, влітку, ранньої осені чай виготовляли із свіжих рослин, а взимку заварювали сушене листя, квіти, трави, сухі плоди. Шипшина взагалі мала велике лікувальне значення, її широко використовували при захворюваннях легень, шлунка, печінки, при виснаженні нервової системи, при малокрів'ї тощо.

Дикі ягідні і плодові рослини були з давніх часів основними постачальниками цукру й вітамінів. Скрізь, де в лісах росли дикі яблуні й груші, населення збирало їх і як корм для худоби, і для власного харчування. Крім того, робили великі запаси сушених груш і яблук на зиму, оскільки узвар із них набагато ароматніший, ніж із культурних. Кава з'явилася в Україні ще пізніше, аж у XX ст., переважно у західних областях, і була довгий час доступною лише заможній частині суспільства, хоча саме українець Юрій Кульчицький познайомив Європу з цим ароматним турецьким напоєм.

У другій половині XIX ст. у великих містах почали відкриватися великі ресторани для забезпечених верств населення, куди запрошувались на роботу шефи-кухарі, в першу чергу, французи, які приносили з собою рецептуру і технологію приготування західноєвропейських страв і доволно змінювали технологію приготування страв української кухні. Великі поміщики і землевласники навіть для домашнього приготування їжі почали запрошувати кухарів-французів. Дрібніші ж поміщики, наслідуючи приклад багатіїв, стали поступово відмовлятися від приготування багатьох українських страв.

Усе це призвело до того, що багато страв української кухні були забуті, велика частина з них зазнала змін у рецептурі і способах приготування,

внаслідок чого погіршились і їх смакові якості.

Протягом ХХ ст. харчова промисловість України значно розширилась. Були створені нові галузі харчової промисловості: молочна, м'ясна, маргарінова, птахообробна, консервна та ін.

З'явилися нові типи великих механізованих харчових промислових підприємств: м'ясокомбінати, молочні комбінати, холодильники, хлібозаводи-автомати, гігантські консервні заводи та ін.

Безперервне зростання посівних площ під зернові і овочеві культури, успішний розвиток тваринництва і птахівництва, а також розвиток харчової промисловості створили для цього всі необхідні умови. Населення України дістало можливість відтворити і використовувати у своєму харчуванні широкий асортимент страв української народної кухні. За останні роки значно розширився асортимент овочевих страв, особливо фаршированих помідорів, кабачків, синіх баклажанів, перцю та інших овочевих культур, а також страв із кукурудзи. Завдяки організації в Україні консервної промисловості населення дістало можливість протягом цілого року мати доступ до великого асортименту закусок з овочевих консервів.

З'явилися в асортименті страв української кухні також нові страви з м'яса, риби, молочних продуктів, крупів і борошна.

За часів незалежної України на всіх її теренах поширилися оригінальні регіональні страви: борщі — волинський, галицький, львівський, полядвиця, крученики волинські, картопляні пальчики, пряження гуцульська та багато інших. Останнім часом можна спостерігати цікаву тенденцію щодо харчових вподобань українців: попри велику кількість «вуличної їжі», фастфуду, впливу європейських і азійських кухонь, що пов'язано із глобалізацією світу, традиційна українська кухня не тільки не занепадає, а й розвивається швидкими темпами. Усі національні свята, родинні події в житті українців супроводжуються приготуванням страв народної кухні. Великою популярністю користуються кулінарні книги, збірки старовинних рецептів української кухні. По всій країні періодично проходять кулінарні змагання, ярмарки, презентації,

пов'язані із традиційним українським харчуванням. Український науково-дослідний інститут торгівлі та громадського харчування відновив рецептуру більше 400 старовинних українських страв, що викликало велике захоплення у громадськості, а Міністерство культури України готує документи для надання українському борщу статусу культурної спадщини ЮНЕСКО.

Отже, українська кухня має свою давню історію, що починається ще з часів Трипілля. Вона є невід'ємною часткою нашої ментальності та самоусвідомлення, народної самобутності. Наша задача – зберегти давню рецептуру української кухні, розвинути її та передати нащадкам.

ЛІТЕРАТУРА

- 1) Железняк С., Андрущенко С. Звичаї нашого народу. Страви української кухні. К., 2019.
- 2) Гримич М. Україна. Їжа та історія. К., 2020
- 3) Хіменко І.С. Українські страви. К., 1960.
- 4) <http://www.bizslovo.org/content/index.php/ru/koz-tvo/50-eda/299-ist-form-ukr-kuhni.html>

СИМВОЛІКА ТВАРИН

Грищенко Олена Володимирівна

викладач

Воєводін Артем

студент

Донецький національний медичний університет

Лиман, Україна

Анотація: стаття присвячена символіці тварин у світогляді давніх слов'ян. Змісторозрізнавальні ознаки тварин (їхні назви, табуїстичні найменування, опис зовнішнього вигляду, «статус» в ієрархії), якими оперували наші предки, дають можливість відтворити важливий фрагмент картини світу давніх слов'ян, зокрема східних, виявити зоологічний компонент мови і зрозуміти його глибинний сенс, з'ясувати особливості взаємодії світу людей і тварин.

Ключові слова: символіка, тварини, зооніми, східні слов'яни, народні вірування.

Зооніми - назви домашніх і диких тварин, які в традиційній картині світу східних слов'ян (як і інших народів) наділялися різними символічними значеннями.

Кінь. Витоки міфологічних повір'їв і уявлень про коня у східних слов'ян пов'язані з його великою роллю в господарстві: кінь є вірним помічником людини, втіленням сили, надійності і добробуту. Згідно з народними віруваннями, ця тварина благотворно впливає на здоров'я людини і родючість ниви, охороняє свого господаря від нечистої сили і приносить удачу. Цілком закономірно, що ситуація, коли людина перебуває «на коні», ототожнюється з успіхом і щастям: «Хотілося на коня, а дісталось під коня»; «Щасливий на коні, нещасний під конем». Здавна у русичів існував звичай "пóстриги", змістом якого було ритуальне постриження маленького (до семирічного віку) хлопчика

і саджання його на коня, що символічно підкреслювало його прилучення до чоловічої сфери. Зображення коня (кінської голови) нерідко прикріплювали до даху будинка, прагнучи тим самим передати під магічний захист і позитивну енергетику цієї тварини все житло і його мешканців. Добре відома «чортогінна» символіка кінської підкови, яка широко використовується і тепер як предмет-апотропея (захисний амулет-оберіг). Іржання коней, особливо тих, на яких молоді їдуть до вінця, вважалося дуже гарною прикметою.

Собака в міфологічних уявленнях східних слов'ян наділявся важливими магічними властивостями: даром передбачення, здатністю віщувати долю і відганяти нечисту силу.

Кіт (кішка) у слов'янській міфологічній картині світу осмислюється насамперед як тварина, близька до людини, здатна їй не тільки допомогти, але й додати магічного впливу на її долю. Згідно зі східнослов'янськими віруваннями, вбивство kota може мати для людини тяжкі наслідки. Досить поширеним є звичай, що зберігся до сьогоднішнього дня, коли при переході в новий будинок впускають першим kota. У народно-міфологічному осмисленні будинок є своєрідною «моделлю світу», а новий, не заселений господарями будинок сприймався людьми як небезпечне і ритуально нечисте місце, як необжитий, а значить, ворожий для людей простір. Саме тому заселення цього простору має відбуватися в тій же послідовності, що і в природі: спочатку - тварина, а потім - людина. Разом із тим, кіт міг сприйматися і як демонічна істота, пов'язана з нечистою силою, перш за все - з відьмою, незмінним «атрибутом» якої він був.

Вовк у східних слов'ян наділяється різноманітною символікою, має амбівалентний характер. Перш за все, в народних повір'ях вовк, будучи жадібним і жорстоким хижаком, співвідноситься зі сферою нечистої сили. Згідно з народними легендами, він був виліплений із глини або виструганий із дерева чортом. Вовк сприймався в міфологічних уявленнях як «нечиста» хтонічна тварина і через зв'язок з гадами, перш за все – зі зміями, бо вони, за народними віруваннями, з'явилися зі стружок від виструганого чортом вовка.

Вовк протиставляється людині, як і будь-яка інша нечиста сила: його

відганяють хрестом, він боїться дзвону, гучної розмови. Вовк у народних повір'ях наділяється негативною символікою, характерною для всього чужого, «не свого»: він співвідноситься з «ходячими» небіжчиками, може осмислюватися як іноходець (вовчу зграю називають ордою, а у замовляннях вовків називають євреями), «вовками» на весіллі називають дружину (весільний поїзд) нареченого, тобто представників чужого роду. «Нечиста» природа вовка проявляється і в його зв'язку з чаклунами, які не тільки насилають вовків на людей і домашніх тварин, а й можуть самі обернутися на вовків. Крім того, вовки знаходяться у підпорядкуванні в лісовика, якого іноді уявляють у вигляді великого білого вовка. Щоб задобрити лісовика, пастухи залишали в лісі на поталу вовкам одну вівцю. Якщо вовк забігав у село, це вважалося передвісником неврожаю, вовча зграя віщувала війну, вовче виття - голод. Позитивне ж сприйняття вовка могло сформуватися у древніх слов'ян-землеробів під впливом того, що вовки винищують травоядних, які завдають величезної шкоди посівам, а також від усвідомлення волелюбності, неприборканості цієї розумної та обережної тварини. Вовк, що перебігає дорогу подорожньому, що пробігає повз села або зустрівся в дорозі, віщує, згідно з загальнослов'янськими повір'ями, удачу, щастя і благополуччя.

Сокіл — у групі диких птахів безсумнівний лідер. Орел, такий популярний у пізніших і менш космологічних жанрах фольклору — пісні, балади та ін. — у світі замовлянь є лише варіантом сокола, і магічно вони не відрізняються, водночас орел у замовляннях — персонаж немовби проміжний поміж соколом і вороном. Проте сокіл — лідер, але не володар верхнього царства (порівняйте, змії — володар царства нижнього). У верхньому царстві володарів взагалі нема, його мешканці не підпорядковані один одному, вони діють самостійно в межах своїх функцій. Сокіл належить до найархаїчнішого шару світобудови замовлянь. Тільки сокіл (та ще ворон) посідають її «вівтарне», серцевинне місце: море і дуб (дуби) посеред нього, де сидять соколи. Лише сокіл співвіднесений із конем: на соколі їдуть верхи, як на коні, «сідельце» має епітет — «соколине», і сидить у цьому сідлі магічний вершник

— ніч . Зв'язок коня і сокола — міжнаціональне фольклорно-міфологічне явище, що сягає глибин тисячоліть. Птах-кінь завжди пов'язаний із магічними сюжетами та обрядами, міфологічними (або героїко-міфологічними) персонажами. Очевидно, співвіднести якийсь предмет із одвічними властивостями верхнього царства (висота, летючість, крилатість і так далі) — для стародавнього мислення означало визнати цей предмет (або цю особу) священним, наділеним надприродними силами. Крім того, птах був дуже рано осмислений як посередник: він був переносником мертвих або шаманів (або пізніше — душ) у верхнє царство. Коли головним засобом пересування став кінь, у міфологічних сюжетах коневі було надано атрибутів птаха (крилатий кінь, що скаче «нижче хмари ходячої» в билині), а за птахом закріплені атрибути коня. З усіх птахів лише сокіл супроводжується «священним числом» (12 соколів) і прямо пов'язаний з ніччю, всупереч орнітологічній логіці, але згідно з логікою «дійового», магічного часу доби. Співвіднесеність сокола (або орла) з деревом у центрі світу (дуб) повторюється у його співвіднесеності з деревом антисвіту, деревом лиха та безпліддя, що височить посеред царства напастей і «перелогів» — із колючою грушею. Сідаючи на неї, птах «заявляє» про свої повноваження і в цьому світі.

Зозуля в міфологічних повір'ях східних слов'ян осмислювалася як птах-провісник, а також як символ самотності і нещасливої жіночої долі. Згідно з народними віруваннями, у зозулі немає пари через те, що її чоловік потонув або вона сама його вбила, зжила зі світу. За однією з легенд, її чоловік - зозуль - покинув зозулю ще під час Всесвітнього потопу. Загальновідоме також повір'я про те, що за кількістю криків зозулі («ку-ку») можна рахувати роки, що залишилися до смерті (рідше - роки до заміжжя). В цьому випадку зозуля виступає в ролі віщунки, посередниці між світом людей та іншим світом («тим світом»), якій відомі всі людські долі. Так, українські дівчата зверталися до зозулі як до ворожки, питаючи у неї, чи скоро вийдуть заміж: «Сива зозуленька, скажи мені правдочку, / Доки я маю ходити в тім віночку?» Особливо яскраво посередницька функція зозулі проявляється в міфологічних уявленнях про її

зв'язок зі смертю. У повір'ях і прикметах кування часто сприймалося як зловісна ознака: зозуля кує - горе віщує. Тому, почувши зозулю, для того, щоб відвести біду, тут же вимовляли слова заклинального характеру: «Добре куєш, та на свою б голову!» Голос зозулі, почутий в ту пору, коли ще ліс не одягнений листям, вважався поганою прикметою: це віщувало неврожай, голод і хвороби.

Лелека (бусол, черногуз) здавна для українців був птахом-оберегом, потужним тотемом. У народі вважають, що цей розумний птах будує гніздо лише там, де живуть добрі люди. Їхню оселю він охороняє, а ще приносить щастя і добробут. Тому завжди сім'я раділа лелекам. Існує народна легенда про те, як Бог попросив якогось чоловіка віднести лантух, наповнений земними гадами, до моря й кинути у воду. Через надмірну цікавість чоловік розв'язав лантух попри застереження, гади розлізлись по землі, а Бог перетворив чоловіка на бусола, щоб той ходив болотами і берегами річок і збирав жаб і змій. Руйнування лелечого гнізда вважається в народі великим гріхом. У народі вірили, що за образу і жорстокість птах може суворо помститися – спалить хату, принісши у дзьобі жаринку, або накличе грозову хмару з блискавками і громом.

Ластівка – ще один улюблений птах-тотем східних слов'ян взагалі й українців зокрема. У народі вірили, що гніздо ластівки оберігає оселю від пожежі, але й сама ластівка може спалити хату тому, хто зруйнував її гніздо. Дуже розповсюдженою є прикмета про близьке заміжжя дівчини, якщо ластівка в'є гніздо в її домі, в'ється біля вікон чи залітає у кімнату.

Змія в міфологічному сприйнятті східних слов'ян є символом всезнання, мудрості і надприродних магічних здібностей. Названих якостей, як вважалося, могла набути і людина, котра з'їла зміїного м'яса. Згідно з народними повір'ями, змії можуть іноді відкривати людям скарби, які охороняють. Змія також наділяє людину цілющою «живою травою», що може оживляти померлих, а також «розрив-травою», котра відчиняє будь-які двері і замки. З іншого боку, цей плазун у сфері традиційної народної культури ототожнювався з дияволом, що

пояснюється християнським трактуванням біблійного образу змії (точніше - змія, що спокусив Єву в Раю) як втілення нечистої сили. За народними легендами, змії впали з небес при поваленні в пекло «занепалих ангелів»; вони з'явилися з крові Каїна, з тіла диявола, з утроби убитого дракона, з попелу переможеного змія. За вбивство змії, як вважалося, прощається кілька гріхів.

У той же час **вуж** у міфологічних віруваннях східних слов'ян наділявся виключно позитивними характеристиками, оскільки осмислювався як втілення домовика, як опікун і покровитель домашнього господарства. У традиційній народній свідомості вуж чітко протиставляється змії - так само, як добро протиставляється злу, а поняття «своє» - поняттю «чуже». Вужів часто тримали в будинках як мишоловів, на них покладалися також у захисті від отруйних змії під час сну і під час роботи в полі.

Отже, символіка тваринного світу наших предків є дуже давньою, різноманітною та різнобарвною. Вельми цікавим є спостереження за її дуалістичністю, коли почасти одна й та сама тварина може набувати і позитивних, і негативних рис. Зазвичай ці позитивні риси належать язичницькому періоду слов'янства, а значна частина негативних сформувалася через біблійну призму. Люди і тварини завжди співіснували разом у цьому мінливому світі, до того ж, тварини прийшли у нього набагато раніше «*homo sapiens*». Задача людини – охороняти, вивчати їх, формувати у прийдешніх поколіннях трепетне, шанобливе ставлення до істот, які не тільки допомагали давній людині вижити, а й долучили до світу магії та краси.

ЛІТЕРАТУРА

1. В. І. Коваль. «Міфологічні вірування східних слов'ян» Гомель, ГДУ ім. Ф. Скорини, 2016.
2. Андрій Гапченко. «Тварини в міфології». Київ.- Vivat, 2009.
3. <https://proridne.net/Українська%20міфологія%20Книги/Українські%20замовляння/Тваринна%20символіка.html>

РОЛЬ РОСЛИН У ЖИТТІ ПРАДАВНІХ УКРАЇНЦІВ

Грищенко Олена Володимирівна

викладач

Гайман Олександра

студентка

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Донецька область

Анотація. Кожний народ має свій світогляд, в якому відбиваються сформовані тисячоліттями вірування предків, серед яких виокремлюється надзвичайно цікаве ставлення до рослин. Давні українці наділяли рослини людськими рисами, беззаперечно вірили у їхній могутній вплив на людину. В уяві наших предків рослини набули символічного наповнення, стали невід'ємною частиною світосприймання, менталітету, народного характеру та поетики. Цей вплив триває і досі, його треба досліджувати і вивчати.

Ключові слова: рослини, слов'яни, символи, світогляд, язичництво, християнство.

Дбайливе ставлення до природи формувалося у слов'ян впродовж багатьох тисячоліть. Існувало уявлення про дерево як реінкарнацію людської душі після смерті, тому до дерев наші предки ставились як до живих істот. Але особлива пошана належала деревам, які в силу своїх природних особливостей і цілющих властивостей ставали священними.

Шанування дерев бере свій початок із сивої давнини. До прийняття християнства було багато священних гаїв, куди ходили на поклоніння Богам природи: там росли священні дерева, стояли кумири, відбувалися народні обряди.

Серед священних дерев українців найпочесніше місце займає **дуб**, недаремно його вважали «царем дерев». Дуб вважається аналогом Світового

Дерева. Він символізує світову вісь, яка сполучає верхній і нижній світи — живих істот і померлих предків, знаменуючи центр Всесвіту.

Із дубом пов'язане також уявлення про річне коло. Наприклад, у народній загадці говориться так: «Дуб-дуб довговік, на ньому 12 гілок, на кожній гілці по 4 гніздечка, а у кожному гнізді по 7 яєць, і кожному ім'я є», що означає відповідно рік, місяці, тижні та дні року.

Слов'яни обожнювали дуб як дерево громовержця Перуна, пов'язуючи його з вогнем та блискавкою. Особливо шанували дерево, спалене грозовим ударом: на його місці будували капища, в яких завжди горів «вічний» вогонь із «дубового дерев'я», а людину, вбиту блискавицею, вважали обраною Богом.

Християнська церква постійно боролася із язичницькими традиціями, тому виникло повір'я, ніби під дубом ховаються від Божого гніву чорти, а саме через це стріли-блискавки часто влучають у стовбур. Тому й остерігалися переховуватися від грози під таким деревом.

В українській народній поезії дуб завжди виступав символом здоров'я, сили і мужності. «Здоровий, як дуб», «міцний, як дуб»,- так кажуть у народі про здорових, сильних фізично людей, на яких завжди щедрою була українська земля.

Крім того, з давніх часів у народі вважають, що дуб має магичну силу. Під дубом часто росте й біла омела, що, за повір'ями, також відрізняється сильними магичними властивостями і разом з гілочками, листям, корою та жолудями дуба широко використовується у народній медицині і в чаклунстві. Дуби – наймогутніші і найдовговічніші дерева, які коли-небудь росли на наших територіях. Наприклад, на Рівненщині росте дуб, який справедливо вважається найстарішим деревом України, бо йому більше 1300 років.

Верба – інше важливе дерево слов'ян. Саме ця рослина дала назву «Вербна неділя» церковному святу Входа Господня в Іерусалим. Згідно з Євангелієм, жителі Іерусалима вітали Ісуса Христа, коли він прибув у місто, пальмовими гілками. Після встановлення християнської релігії на слов'янських територіях, пальмові гілки замінили на вербові.

Проте уявлення про незвичайні властивості верби походять з язичницьких часів. У весняних ритуалах верба – символ зростання, жіночий символ Світового Дерева, уособлення таємничої сили жінки, плодючості й материнства. Це дерево пов'язане з водою, отже, символізує здоров'я і життя. Вербу вважали Прадеревом життя, а Чумацький шлях (Молочну стежку) — її відображенням на зоряному небі. У давнину вважали, що верба уособлювала Бога Сонця.

У народнопоетичній символіці верба уособлює, на відміну від калини, нещасливу жіночу долю, про що говорить навіть зовнішній вигляд цього дерева: опущені додолу віти, тоненькі гнучкі гілочки, які хиляться туди, куди повіє вітер. За язичницької доби верба вважалася «чаклунським деревом», і ранні християни теж вважали цю рослину нечистою, бо з неї, за Біблією, були створені цвяхи для хреста, на якому розп'яли Ісуса. Пізніше таке ставлення до верби змінилося на протилежне: дерево стало символом відродження, оновлення завдяки «котикам», які з'являються, коли ще вся природа спить.

Березу слов'яни вважали даром богів, що оберігає людину, символом світла, чистоти, жіночності, уособленням ніжності. У зв'язку з цим вона була у слов'ян одним із найшанованіших дерев. У билинах, казках, легендах походження берези зазвичай пов'язують із перетворенням на неї дівчини, найчастіше - кимось ображеної.

За традицією, до берези часто приїжджають молодята. Вважається, якщо пара вклониться цьому дереву, то ніколи не буде знати розлуки. Народ вірив, що береза здатна приносити щастя і радість в будь-який будинок. Люди вірили, що залишені на горищі березові гілки захищають будинок від блискавки, грому та граду, а увіткнені в полі, відганяють від посівів гризунів і птахів і забезпечують хороший урожай.

Слов'яни виділяли у берези декілька функцій. Перша – світу світити: її використовували для освітлення хат, бо береза має властивість горіти довго та без сажі. Друга функція берези – крик вгамовувати: березовим дьогтем змащували колеса, щоб вони не скрипіли, а відвар із бруньок давали малим

дітям, щоб сон був спокійним. Ще однією функцією є зцілення: цілющі властивості мають майже всі частини дерева, особливо бруньки та кора. Люди вірили, якщо під коріння вилити воду, в якій купалася хвора людина, захворювання покине людину і піде до землі.

З повагою і любов'ю здавна українці ставляться і до калини. Ця рослина була, напевно, в кожному дворі та вважалася оберегом дому та сім'ї. Кущ калини завжди був символом вірності, безсмертя, дівочої чистоти, долі і милосердя.

На весіллі калиною прикрашали коровай, гільце, хату, одяг нареченої. Її ягодами дівчата підфарбовували губи й щоки. Червоний колір стиглих ягід калини втілював жіночу красу. Білий колір квітів символізував дівочу цноту. З квітів плели вінки, калину вишивали на сорочках, рушниках. Її ягоди клали між шибками. У найлютіші морози і хурделицю вони живили українську оселю теплом і красою. Гілочками калини прикрашали червоний кут у хаті, вірячи, що калина допомагає захиститися від зурочення, нечистої сили.

Калина - символ вічної пам'яті про померлих. Якщо обабіч дороги чи то в полі стояла могила, сільські дівчата вважали за свій обов'язок обсадити її калиною, «щоб про покійного пам'ятали і рід його продовжувався». Такі «калинові гаї» вважалися священними, біля них заборонялося випасати худобу.

Цей кущ має багато цілющих властивостей, що широко використовуються з давніх часів. Калина має кровоспинний, в'язучий та заспокійливий ефекти, що з успіхом використовуються і в сучасній медицині.

Ще одна рослина, що буяла на кожному подвір'ї та мала велике значення, – **барвінок**. Про його лікувальні та магичні властивості людям було відомо ще в середні віки. В ті часи ходили легенди про те, що барвінок має певні магичні особливості, завдяки яким він здатен відганяти злих духів та притягувати любов. Вважалося, що квіти, зібрані між Успінням та Різдом Богородиці, мали силу проганяти всяку нечисть, тому їх носили на собі або вішали над вхідними дверима.

У народній медицині траву барвінку малого використовують як

кровоочисний, в'яжучий, легкий проносний і кровоспинний засіб, при кровоточивості ясен і зубному болю, неприємному запаху з рота, хворобах горла, а також при бронхітах, запаленні тонкого і товстого кишківника. В офіційній медицині з цієї рослини виготовляють препарати, що використовують при гіпертонічній хворобі та неврозах.

Звіробій – одна з найважливіших лікарських рослин. Це трава, яка вбирає в себе сонячне світло, впливає відразу на весь організм людини, очищаючи його. Звіробій добре допомагає при депресії, втомі, перших ознаках простудних захворювань. Він відкриває людині серце, дозволяючи з'єднатися його душі, розуму і тілу в єдине ціле. Його боїться вся нечисть так само, як боїться вона сонячного світла. Люди вважали, що для захисту від нечистої сили потрібно було потримати кілька гілочок звіробою над вогнем, а потім повісити в будинку в затишному місці на стіні або заховати під поріг. У такому випадку людина з поганими намірами просто не зможе увійти в будинок.

Своїми захисними властивостями **полин (чорнобиль)** майже не поступається звіробою. Сухий полин розвішували не тільки навкруги хати, а й під стріхою, у кімнатах. Щоб захистити сім'ю від чужої енергетики, перед приходом численних гостей у старовину натирали цієї травичкою дверні ручки і пороги.

У слов'янських народів існувало повір'я, що дим від спаленого полину відлякує нечисту силу. Цим пояснювалася старовинна традиція обкурювати димом полину житлові приміщення в несприятливі роки, коли через неврожай починався голод або з якихось причин спалахували епідемії. В медицині полин гіркий використовують для поліпшення апетиту й нормалізації травлення. Рослина збільшує вироблення і відтік жовчі, відрізняється антисептичним ефектом і здатна знімати запалення.

Магічними функціями народ наділяв **чебрець** — українське "євшан-зілля". Для українця саме ця рослина є символом Батьківщини, її брали з собою, від'їжджаючи на чужину, як згадку про рідний край. Чебрець був однією з трав, які застосовувалися в богослужінні ще за доби Трипілля. Трава чебрецю має

надзвичайний запах, який вона здатна зберігати дуже довго навіть у висушеному стані. При спалюванні вона дає ніжні пахощі степу. Подекуди в Україні і нині під час церковних служб використовують підкурювання чебрецем і вважають, що це забезпечить добробут родині. У східних районах України чебрець ще називають "богородицькою травою".

Прадавні слов'яни вважали, що важливе значення мав правильний час збору рослин, бо від цього залежали їхні лікарські і магичні властивості. Збирання рослин здавна починалося до сходу сонця, "поки роса не впаде", інакше вони втрачають свою лікувальну силу. На Поліссі вважалося, що збір трав повинен відбуватися у першій половині дня (до 12 години), доки "день прибуває, щоб сила прибувала". Іноді (як на Купала) починали збирання трав уночі. Саме вночі трави вбирають більше вологи й корисних речовин, водночас виводячи з себе шкідливі елементи, тобто самоочищуються. Найкращим місцем збору цілющих трав завжди вважалися відлюдні місця, "де не чути голосу півня".

Зі збором цілющого зілля пов'язані дуже давні звичаї, що носять ритуальний характер. Землі треба дякувати за подаровані ліки. Тому перед початком збору під перший кущ чи пагінець рослини клали хліб-сіть або монети. Давні слов'яни перед збиранням обов'язково молилися і просили в богів, щоб зібране зілля було помічником від усіляких недугів.

Люди знали, що у кожного зілля є свій магичний час, коли воно має найбільшу силу для лікування. Збирати трави починали на свято "Злата" (християнське Симона Зилота або Семена), яке відзначається 10 травня. Із приходом християнства Семен став вважатися покровителем рослин, у давнину ж свято називалося Зільник. У деяких регіонах перший збір починався в середу на Русальному тижні.

Отже, дерева та трави мали велике значення для прадавніх слов'ян. Їхні магичні та цілющі сили використовувались не тільки для лікування хворих, а й у повсякденному житті. Важливе значення рослини мають і нині: багато рослин використовується не тільки в народній, а й в офіційній медицині.

ЛІТЕРАТУРА

1. http://evolv.ho.ua/Ukraine_History_and_Culture/Ukraine_Kultura/Lozko/3.3%20roslini_tvarini_pobuti_zvichayah_ukrayintsiv.html
2. С.А.Шуляк. Міфосвіт рослинних символів у текстах українських замовлянь, 2013р.
3. Лікарські рослини / за ред..А.М.Гродзінського – Київ, 1991р.
4. Міфи прадавніх слов'ян / І.Р.Кирєєвський – Харків, 2006 р.
5. Лікарські рослини і способи їх застосування в народі / Носаль М.А., Носаль І.М. – Київ, 1965 р.

POLITICAL SCIENCES

УДК 378-057.875(477) : 37.035.4

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСТВА В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ

Алмашій Альона Олександрівна

Аспірантка кафедри Політології

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Анотація: студентство не є однорідною масою, швидше, навпаки. Не багато спільнот в Україні є настільки строкатими за поглядами, інтересами, походженням як студентство. Тому і сам процес інституалізації студентства в українській політичній системі є багатоаспектним процесом.

Ключові слова: студентство, політика, інституалізація, політичний актор, суб'єкти політики, студентські організації.

В контексті нашого дослідження виникла необхідність вивчення інституалізації студентства саме як колективного публічного актора та подальшого аналізу інституалізації форм і каналів взаємодії студентства з іншими акторами політики. Для розуміння терміну інституалізації варто вказати визначення О. Чальцевої: «... всеосяжний процес, який складається з безлічі компонентів, включаючи індивідуальних і колективних акторів, практику їх взаємодії, характер зв'язків, специфічне середовище тощо. Облік процесуального компонента в аналізі публічної політики вельми показовий, тому що дозволяє не тільки виявити склад задіяних у ній учасників, але й ступінь їх впливовості на політичний процес прийняття рішень, ступінь співробітництва та конфліктності» [1].

На основі політологічного аналізу А. Зайцева, слід сказати, що інституалізація студентства як колективного політичного актора є формуючою основою інституційного дизайну студентства, під яким розуміється набір, внутрішнє поєднання й структурування інституту політики, за яким колективне студентство вписується у цілісне та єдине поле, систему інститутів [2].

О. Вишнеvsька на основі аналізу джерельної бази здійснила опис функціональних суб'єктів політики, до яких належить студентство. Студентство виступає не постійними, а лише ситуативним суб'єктом політики. До того ж воно не бореться за владу. Але за певних умов та на основі певних принципів студентство вступає у взаємодію з політичними інститутами, відстоюючи власні інтереси при здійсненні політики [3].

Інституалізація студентства як соціального актора – тенденція, яка вже отримала більш менш чіткі обриси в процесі становлення політичного поля в Україні. На початку 1990-тих років в країні на нетривалий час утворився вакуум організованого студентського руху через припинення існування піонерських та комсомольських молодіжних організацій.

М. Головатий відзначає, що відсутність чітко регламентованої ідеології сприяв появі широкого спектру молодіжних рухів до яких був прикутий інтерес вітчизняних науковців [4]. Технічний прогрес, комерціалізація вищої освіти, зміна ринку праці та інші процеси сприяли тому, що нині студентський рух представлений практично у всіх формах політичної і соціальної організації суспільства. А інтерналізація освітнього процесу вписала вітчизняний студентський рух в міжнародний контекст.

Щодо студентських організацій в Україні, то однією з перших таких стала правонаступниця комсомольської організації Спілка молодіжних організацій України (СМОУ). СМОУ у своїх програмних документах проголосила ведення своєї діяльності на загальнодемократичних принципах та зазначила неприпустимість монополії однієї політичної партії на політичне, економічне та духовне життя суспільства. На початку 1990-тих рр. у багатьох ЗВО було сформовано самостійні студентські організації: Українську

студентську спілку (УСС), Спілку українських студентів, Студентське братство, Український фонд студентів та ін. В подальшому кількість формальних студентських організацій достатньо інтенсивно збільшувалась.

На думку М. Кикотя останніми роками діяльність студентських організацій в Україні активізувалася, зокрема, шляхом проведення різноманітних акцій, формування спільної повістки із представниками адміністрацій ЗВО та органами державної влади (місцевого самоврядування), створення різноманітних студентських спільнот. У сучасному студентському русі автор виокремлює кілька типів функціонуючих спільнот: профспілки; органи студентського самоврядування; фахові студентські організації та об'єднання за інтересами; громадські студентські організації [5].

Інституалізація формальних студентських організацій відбувається через різноманітні форми роботи зі студентами. Студентські об'єднання з різною періодичністю та інтенсивністю впроваджують різноманітні програми та проекти, які спрямовані на розвиток студентського самоврядування та представництва, покращення безпечних умов навчання, життя та дозвілля студентів, нарощення їх соціального, культурного та інформаційного капіталу. Також об'єднання організують та проводять конференції, симпозіуми, форуми, круглі столи, конкурси, семінари, літні та зимові школи, акцій протесту, навчальні та дозвіллеві табори тощо.

Інституалізація студентства в політичному просторі регіонів та всієї країни полягає у просуванні своєї повістки у відносинах з іншими політичними акторами. Частина студентських організацій не виходить за рамки освітнього середовища і тому вважаються деполітизованими, з широкою ідейною платформою, високополітизовані. Деполітизованими студентськими організаціями називаються такі організації, до складу яких входять молоді люди, які не мають спільної ідейної платформи, і займають різні політичні позиції. Базою таких студентських організацій є матеріальна і організаційно-кадрова основа. Вони, як правило, не впливають на політичну ситуацію в регіонах або країні загалом [6].

Інституалізація студентства як політичного актора передбачає двоетапну схему: спочатку організації студентів стають учасниками життєдіяльності ЗВО через входження в управлінські структури, а потім за сприяння, або навпаки, всупереч волі керівництва ЗВО стають актором регіональної та загальнодержавної політики. Студентство є частиною громадянського суспільства і часто виступає як автономна, але невід'ємна складова цього глобального політичного актора. Студентство для своєї діяльності набуває та накопичує низку ресурсів. Найбільш дефіцитними є ресурси довіри та персоналу.

Отже, студентство як невід'ємна складова громадянського суспільства, інституціоналізуючись, набуває рис політичної та фінансової самостійності, яка характеризується активним просуванням своїх інтересів і включенням в процеси співуправління як на регіональному, так і на національному, іноді вписуючись в глобальний контекст. Безумовно, ми не можемо стверджувати, що цей інститут абсолютно незалежний у своїх рішеннях і діяльності, тому що він є частиною великих систем із різнорівневими учасниками і включений у простір множинних інтересів, але в той же час громадянське суспільство виступає в ролі каталізатора змін і показником стану настроїв соціуму й політичної системи в цілому. Найважливіший критерій формування громадянського суспільства і студентства у ньому – це залученість кожного студента в усі основні види діяльності політичного життя. Студент стає частиною політики шляхом включення в інституціоналізований діалог між студентськими організаціями, громадянським суспільством і владою. Чим більше студентство залучене в процес управління, тим ширше поле публічної політики та вище рівень легітимації влади. Інституалізація студентства в політичну систему України передбачає складний комплекс дій та вплив різнопланових факторів такої інституалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чальцева, О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика : монографія / О. М. Чальцева. – Вінниця : ФОП Барановська Т. П., 2017. – 336 с.
2. Зайцев А.В. Институциональный дизайн публичной политики и институционализация диалога государства и гражданского общества [Электронный ресурс] / А.В.Зайцев // Политика, государство и право. - 2014. - № 7. – Режим доступа: <http://politika.snauka.ru/2014/07/1768>
3. Вишневська О. А. Місце та роль суб'єктів і об'єктів соціальної політики в її статистичному забезпеченні [Електронний ресурс] / О. А. Вишневська // Державне управління: теорія та практика :електронне наукове фахове видання НАДУ при Президентіві України. – 2012. – <http://academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12VOAPSZ.pdf>
4. Головатий Н. Ф. Социология молодежи: Курс лекций. К.: МАУП, 1999. 224 с.
5. Кикоть М. Особливості розвитку студентського руху в Україні в період незалежності. Гуманітарний Вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 34. С. 251-259.
6. Корнієвський О. А. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні: [монографія]. – К. : Київське братство, 1997. – 132 с.

ОСНОВНІ МОДЕЛІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Гурицька Марія Серіївна

к. політ. наук, доцент
Інститут журналістики
КНУ імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

Рихлік Володимир Антолійович

к. політ. наук, доцент
КНЕУ ім. Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

За умов стрімких політичних змін у нашому суспільстві не викликає заперечень доцільність здійснення всебічного дослідження електоральної поведінки, чинників що її визначають та технологій впливу на прийняття рішення виборцями.

Теорії електоральної поведінки досліджені в роботах Б. Берельсона, Х. Года, П. Лазарсфельда, С. Ліпсет, В. Макфі, С. Роккан та ін. Основи соціально-психологічної теорії вибору розкриті в дослідженнях Е. Кемпбелла, В. Міллера, Д. Стоукса, Ф. Конверса тощо. У дослідженнях Д. Б'юкенена, Е. Даунса, Г. Таллока, М. Фіорини закладено основи раціонального підходу до прийняття рішення виборцями. Проблему електоральної поведінки з позицій вивчення політичної участі, політичних партій, виборів і виборчих систем в Україні досліджували Р. Балабан, О. Вишняк, В. Карасьов, І. Кононов, С. Рябов, О. Сушко, В. Шаповал, О. Яременко та ін.

«Електоральна поведінка» – це форма прояву політичної поведінки людей, яка пов'язана з реалізацією ними соціальних функцій виборців (делегування повноважень). У більш широкому трактуванні до змісту поняття «електоральної поведінки» включають не лише сам акт делегування повноважень (на етапі голосування), але й процес прийняття рішень та соціальні фактори, що впливають на модель голосування. У кожній країні електоральна поведінка громадян може бути охарактеризована певними

особливостями та визначається рівнем політичної культури суспільства, виборчим правом, статусною та майновою специфікою електорату, механізмами реалізації громадянських свобод тощо. Основним мотивом участі в політичному житті держави є прагнення впливати на владу, дати свою оцінку її діям та їх результатам. Суб'єктивне уявлення про відсутність причинно-наслідкового зв'язку між волевиявленням та наслідками для влади – є головним мотивами уникання участі у політичному житті та причиною зниження явки виборців на виборчі дільниці. В Україні електоральна поведінка населення, передусім, є механізмом зміни влади і представлена сукупністю дій та вчинків громадян, які пов'язані з реалізацією прав на здійснення місцевих (міське, регіональне самоврядування) або загальнонаціональних виборів (Верховна Рада України, Президент), а також їх участі в референдумах. Традиційно чинники електоральної поведінки громадян досліджують в межах трьох напрямків: соціологічного, соціально-психологічного та – раціонально-інструментального.

Найбільш широко моделі електоральної поведінки виборців на пострадянському просторі досліджуються в роботах В. Біанкі, О. Кудінова, Д. Локтіонової, Є. Малкіна, А. Серавіна, Є. Сучкова та ін.

Виділені дослідниками моделі електоральної поведінки за своєю суттю більш зорієнтовані на розкриття образу виборця, до якого можна апелювати та цілеспрямовано здійснювати вплив, щоб досягти успіху у передвиборчих перегонах політичним партіям та їх лідерам.

Адресна модель – ситуативна для кожної виборчої кампанії, передбачає відсутність чіткого стабільного поділу електорату на групи за демографічними або соціально-економічними чи іншими ознаками.

Модель стереотипу, що домінує – з умовним поділом виборців на три групи: «особистісно орієнтованих», «ідеологічно орієнтованих» і «рухливих». Перші дві групи передбачають наявність підгруп, які мають схильність голосувати за певний позитивний образ кандидата.

Модель ідентифікації – передбачає усвідомлене або несвідоме прагнення виборців асоціюватися з кандидатом (лідером) та іншими його прибічниками.

Таке прагнення викликається не обов'язково відповідністю програми кандидата уявленням виборців про «належний державний устрій», а, наприклад, його приємною зовнішністю. За такої моделі схожість психологічних особливостей виборців (цінностей, установок тощо), що обрали даного кандидата, може бути вища ніж схожість цінностей виборців та істинних цінностей самого лідера.

Ідеологічна модель – виходить з поділу за шкалою «ліві–праві» та передбачає відносно стабільний поділ електорату за ідеологічними переконаннями.

Іміджева модель – передбачає, що виборці віддають свої голоси за певний набір типажів («професіонал», «свій хлопець» тощо). Може виступати складовою моделі стереотипу, що домінує.

Класова модель – ґрунтується на модифікованому марксистському підході та наближена до соціально-економічної моделі, але є більш абстрактною. Для сучасного суспільства показовими є такі її варіанти: націонал-патріотичний, соціал-комуністичний, соціал-демократичний, ліберально-буржуазний, адміністративно-буржуазний, націонал-буржуазний. Адміністративна модель – передбачає, що виборець голосує, виходячи зі сподівання отримати заохочення або уникнути покарання (вперш за все, на робочому місці). Питома вага голосів адміністративного ресурсу залежить від регіону та явки виборців на дільниці регіону (зі збільшенням явки значущість зменшується).

Проблемна модель – передбачає звернення кандидатів до найбільш важливих проблем регіону або великої групи виборців. Недоліком такої моделі є те, що актуальність тієї чи іншої проблеми є параметром суспільної думки, який частково формується, і має варіативне значення для різних верств респондентів (виборців).

Програмна модель – передбачає, що виборці здійснюють вибір за програмами кандидатів. Однак, така модель не враховує схожості та малої конкретності програм сучасних українських політичних партій та громадських об'єднань (особливо, так званих «технічних» кандидатів), низького інтересу

виборців до програм та недостатньої компетентності більшості виборців для того, щоб здійснити ґрунтовний аналіз серйозної програми.

Модель профілю рис – передбачає «побудову» образу ідеального кандидата шляхом об'єднання рис, за кожно з яких будь-хто готовий віддати свій голос. Застосування такої моделі обмежене ефектом розбіжності ідеального та реального.

Модель референтної групи – базується на конформістських тенденціях і передбачає, що голосування виборців визначається домінуючою тенденцією в їх оточенні. Соціально-економічна модель – передбачає, що виборці віддають голоси, виходячи з мети задоволення своїх потреб, передусім економічних. Наближена до класової моделі, моделі референтної групи та соціологічної моделі.

Традиційна модель – передбачає, що виборці голосують «за звичкою» – завжди за однієї ті самі партії (кандидатів). Обмеженням такої моделі в умовах сучасного українського суспільства є нестабільність існування більшості партій та недостатня електоральна культура виборців в цілому (зокрема, несформованість звички брати участь у голосуванні).

Соціологічна модель – передбачає вирішальне значення для прогнозування електоральної поведінки соціально-демографічних характеристик (вік, стать, місце роботи та проживання, рівень освіти, рівень доходів тощо).

На особливу увагу, на нашу думку, заслуговують концепції маніпулятивної, когнітивної та патрональної моделей електоральної поведінки, автори яких прагнуть системно пояснювати динаміку структури електоральних установок, прогнозувати поведінку електорату та розкривати технології впливу на виборців. Також розглядаються такі моделі електоральної поведінки, як «парадокс Даунса», «парадокс Олсона» і «парадокс голосування». Акцентується увага на чинниках, що визначають прихід електорату на виборчі дільниці та результати його голосування. Підкреслюється взаємозв'язок індивідуальної та колективної електоральної активності. Обговорюються

проблеми прогнозування рівня електоральної активності населення та можливості управління нею.

Перша з них – «парадокс Даунса» – здобула назву за прізвищем відомого американського економіста Ентоні Даунса, який є одним із засновників теорії суспільного вибору. Мова, зокрема, йде про явку електорату на виборчі дільниці. Відомо, що в останні роки в багатьох країнах, у тому числі в Україні, спостерігається зниження такої явки. Зрозуміло, що це серйозно впливає на легітимність виборів, особливо коли йдеться про голосування менш ніж 50% зареєстрованих виборців. Але ж чому це відбувається? Саме вищезгаданий «парадокс Даунса» пояснює цю обставину. Йдеться про те, що, з точки зору Даунса, існує глибоке протиріччя між можливостями та результативністю участі у виборах пересічних громадян. Дійсно дуже важко переконати виборця, що потрібно брати участь у виборах, якщо він вважає, що його голос дуже мало впливає на кінцевий результат виборів, особливо за умов участі у них мільйонів виборців. Але все ж таки значна кількість виборців, іноді більшість, бере участь у голосуванні. Пояснити це можна тим, що поведінка виборців може бути не тільки цілераціональною, але й ціннісно-раціональною (за М.Вебером). Тобто вони вірять в етичну, громадянську тощо цінність своєї електоральної поведінки. Таким чином, «відповіддю» на ефект «парадоксу Даунса» політиків та партій, які зацікавлені у тому, щоб на виборчі дільниці прийшла максимальна кількість виборців (до речі не завжди і не всі потенційні народні обранці зацікавлені у підвищенні явки), може бути лише активна і ефективна агітація, спрямована на переконання електорату в особливій важливості та цінності виборів.

Наступна модель – «парадокс Олсона» (М. Олсон – видатний американський вчений, соціолог і політолог) – багато в чому подібна до тієї, про яку йшлося вище. Вона відтворює співвідношення індивідуальної та групової поведінки людей в умовах безпосереднього вибору тієї чи іншої електоральної поведінки. Вважається, що, якщо за умов, коли всі індивіди певної групи мають схожі інтереси, то вся група буде прагнути реалізації цих

інтересів, зокрема завдяки своїй електоральній поведінці, спрямованій на досягнення загальних цілей. М. Олсон доводить, що таке припущення є невірним. Проблема в тому, що у випадку, коли члени групи мають загальні цілі, далеко не всі із них будуть докладати зусиль щодо їхньої реалізації, оскільки здобутий завдяки цьому прибуток дістанеться будь-якому члену групи навіть тоді, коли він взагалі нічого не робив для досягнення бажаного результату. Тому, вважає М. Олсон, «великі групи людей не будуть діяти у своїх групових інтересах, зокрема у випадках, коли вони складаються із раціональних індивідів». Одному з авторів цієї статті пригадується, як кілька десятків років тому, коли у Радянському Союзі набула актуальності проблема впровадження бригадних форм організації праці (вираховувався загальний заробіток колективу (бригади), який потім розподілявся з врахуванням коефіцієнту трудової участі), група фахівців, які досліджували цю інновацію, виявили, що, чим більш інтенсивним було впровадження такої форми організації праці, тим меншою ставала її загальна ефективність. Чому ж таке відбувалося? Фактично фахівці, про яких йшлося вище, вже тоді винайшли та використали модель, в основі якої – парадокс Олсона: якщо кожний робітник у колективі отримав заробіток із того, що здобула вся бригада, то члени колективу починали сповідувати такий принцип: «навіщо я буду напружуватися в роботі, якщо мені все рівно щось дістанеться із заробленого іншими членами групи». Проблема полягала в тому, що так починали розмірковувати всі члени колективу. Таким же чином «працює» модель Олсона і в усіх інших випадках, наприклад у випадку електорального вибору. Якщо певний кандидат суттєво випереджає інших, то деякі його прихильники розмірковують: «Навіщо я піду голосувати, коли «мій» кандидат здобуде перемогу у будь-якому випадку?». Іноді подібна тенденція набуває такого розмаху, що кандидати, які мають високий рейтинг, вимушені спеціально звертатися до виборців, благаючи їх не їхати на дачі чи ще кудись, а прийти на виборчі дільниці і забезпечити перемогу кандидату, якого вони підтримують. Отже, модель (чи парадокс) Олсона свідчить про те, що при реалізації тих чи

інших соціальних чи політичних програм деяких людей треба примушувати до спільних дій, до співробітництва (використовуючи для цього спеціально розроблені методи і технології), оскільки, якщо ті, хто не робить внесок у діяльність групи, але здобуває при цьому таку ж винагороду, як і ті, хто такий внесок роблять, ефективність діяльності такої групи взагалі буде викликати питання.

Третій парадокс (чи модель), що ми розглянемо, здобув назву «парадокс голосування» та був відкритий відомим філософом та математиком маркізом де Кондорсе, що жив у XVIII сторіччі. Найбільш докладно він був сформульований американським економістом Кеннетом Ерроу у його теорії, яку найчастіше визначають як «теорію неможливості демократії». Відповідно до її положень, демократична процедура зовсім не суперечить прийняттю суспільно неефективних рішень. Маркіз де Кондорсе стверджував, що правило більшості не завжди дозволяє визначити переможця, оскільки при голосуванні порушується принцип транзитивності переваг. У результаті в процесі голосування завдяки дотриманню всіх базових умов часто-густо неможливою є реалізація дійсної волі більшості. Саме це демонструють в Україні вибори мерів міст, коли переможцем (завдяки відсутності другого туру виборів) стає людина, що набрала невелику кількість голосів; інші ж голоси «розсіялися» поміж іншими кандидатами. Причому дуже часто кандидати, що зайняли, наприклад, друге та третє місце в процесі голосування та в сукупності набрали голосів набагато більше, ніж «переможець», сповідують східні політичні принципи, і таким чином картина виборів практично спотворюється (приклад – вибори мером Києва Л. Черновецького). За К. Ерроу, парадокс полягає в тому, що демократичний вибір стає можливим лише у тому випадку, коли «знімається» хоча б одна з фундаментальних умов демократичної організації виборчої процедури. У випадку, що згадувався вище, введення другого туру виборів. Саме так оцінює необхідність дотримання раціональності вибору К. Ерроу, стверджуючи, що вибір, який необхідно зробити з будь-якої кількості альтернатив, може бути визначеним вибором поміж парами альтернатив. Таким

чином, врахування парадоксу голосування може регулювати та вносити корективи до організації виборчих процедур. До речі, зазначимо, що саме на врахуванні цього парадоксу базуються піарівські технології «двійників», коли висування кандидатів із однаковими прізвищами, а деколи й посадами дозволяє «розсіювати» голоси виборців та лишати перемоги кандидата, що мав реальні переваги. Представлені вище парадокси не вичерпують усіх моделей, що дозволяють прогнозувати особливості та впливати на електоральну поведінку виборців. Зокрема, можна назвати таку модель, як «спіраль мовчання», запропоновану відомою німецькою дослідницею Е. Ноель-Нойман. Ця модель відтворює специфічні особливості поведінки меншості населення, що на відміну від більшості, яка найчастіше відкрито висловлює свою думку, часто-густо відчуває себе ізольованою та намагається приховати свої оцінки, думки, вчинки, які можуть бути сприйняті оточенням як неадекватні. Ефект «спіралі мовчання» проявляється в процесі проведення виборчих кампаній у так званому «ефекті зсуву останньої хвилини». Цей ефект полягає у тому, що виборці, які відчувають, що їхні думки відрізняються від думок більшості електорату, намагаються до останньої хвилини не демонструвати своїх позицій. А вже безпосередньо на виборчій дільниці голосують зовсім не так, як збиралися раніше. Існують й інші моделі голосування, врахування дії яких треба мати на увазі у практичній діяльності з організації виборчих кампаній. Теорія електорального маркетингу та практика проведення виборчих кампаній свідчать про те, що, окрім загальних моделей електоральної поведінки, існують і повинні враховуватися специфічні моделі, зокрема представлені вище парадокси Даунса, Олсона та голосування, які не тільки пояснюють, але й дають можливість прогнозувати поведінку електорату у тих чи інших ситуаціях, що виникають під час проведення виборів.

У сучасній політичній традиції існує три основні теоретичні напрямки дослідження електоральної поведінки виборців – соціологічна, соціально-психологічна та раціональна. Нові підходи до аналізу та системного пояснення динаміки структури електоральних установок, прогнозування поведінки

електорату та розкриття технологій впливу на виборців мають розрізнений характер та поки що недостатню емпіричну базу. Здійснення міждисциплінарних досліджень з проблем електоральної поведінки, створення загальної теорії, що могла б об'єднати вже існуючі знання з даного питання та стати базою для синтезу, інтеграції нових знань зможуть сприяти вирішенню проблеми розкриття динамічних внутрішніх механізмів електоральної поведінки та можливостей її прогнозування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРА

1. Линеїцева К. С. Электоральное поведение как элемент электорально-правовой культуры [Текст] / К. С. Линеїцева // Молодой ученый. — 2013. — №2. — С. 248—250.
2. Локтіонова Л.А. Моделі електоральної поведінки: загальний огляд / Л.А. Локтіонова // Наукові праці [Текст]: наук.-метод. журн. / Миколаїв. держ. гуманіт. ун-т ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилян. акад.» — Миколаїв : МДГУ, 2001. — Т. 93 (вип. 80). — 2008. — С. 135—141.
3. Олсон М. Возвышение и упадок народов. Экономический рост, стагфляция, социальный склероз: Пер. с англ. / М. Олсон. — Новосибирск : ЭКОР, 1998. — 360 с.
4. Політична наука. Методи досліджень: Підручник / За ред. О. А. Габрієляна. — К. : ВЦ «Академія», 2012. — 320 с.
5. Полторак В. А. Социология общественного мнения / В. А. Полторак. — Днепропетровск: Центр «Социополис», 2000. — 264 с.
6. Пушкарева Г.В. Изучение электорального поведения: контуры когнитивной модели / Г.В. Пушкарева // Полис. — 2003. — № 3. — С. 120—129.
7. Циганенко Г. Партійна ідентифікація та електоральна поведінка / Г. Циганенко // Соціальна психологія. — 2004. — № 2 (4). — С. 61—69. — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=25&c=323>.

8. Шинкаренко О. Маркетинговая модель електоральної поведінки: сутність та основні характеристики / О. Шинкаренко // Український соціологічний журнал. – 2013. – № 1-2. – С. 87-91.

9. Шинкаренко О.Є. Електоральна поведінка в системі політичної поведінки (методологічні питання наукового аналізу) / О.Є. Шинкаренко // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. / [редкол. : О.Л. Східін (голов. ред.) та ін.]. — Запоріжжя : КПУ, 2011. — Вип. 51. — С. 173—180.

10. Эрроу Дж. Кеннет. Коллективный выбор и индивидуальные ценности: Пер. с англ. / Кеннет Дж. Эрроу. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2014. – 210 с.

ТЕНДЕНЦІ ІНСТИТУАЛІЗАЦІ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ ПОЛІТИКИ

Третяк Олексій Анатолійович

д. політ.н., професор
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, Україна

Анотація: Розглядається значення поняття «громадськості», яке висвітлює «перехідну ланку» між індивідуальною та колективною політичною участю. Вивчаються інституалізація публічної сфери політики як важливий індикатор глибини демократичних реформ. Розкриваються типи політичної участі, який виступає провідним чинником ідентифікації можливостей позитивного сценарію демократичних перетворень. Встановлюються особливості фундаментальних змін, що роблять незворотним розвиток глобального громадянського суспільства.

Ключові слова: громадськість, публічна сфера, політичне маніпулювання, громадянське суспільство, демократія, сталий розвиток.

Пошук причинно-наслідкових зв'язків між глобалізацією і темпами розвитку глобального громадянського суспільства призводять до екскурсів у площини економіки та соціальної природи змін, які відбуваються в сучасному світі. Ці зміни є фундаментальними й такими, що роблять незворотним розвиток глобального громадянського суспільства, а також стимулюють існування публічної сфери політики. У сучасному суспільствознавчому дискурсі вчені відзначають різні аспекти актуалізації самого розуміння глобального громадянського суспільства.

Важливим з методологічної точки зору можливостей побудови сучасної теорії взаємодії громадськості та публічної сфери є тло поширення квазіідеологічного підґрунтя політичного соціального і економічного розвитку. Одним з прикладів такого м'якого поширення ідей, як найбільш раціональних і

придатних у розвитку людства, є суспільно-політична доктрина сталого розвитку, яку рідко можна заперечити на рівні конкретних держав чи політичних організацій.

Ліберальний погляд на публічну сферу політики в сучасний період поступається місцем інтегрованому ноосферно-екологістському сприйняттю. Ці пріоритети можна порівняти з колишніми імперативами соціал-демократичної політики, яка мала на меті забезпечення існування держави загального добробуту. Тому комунікаційний підхід до публічної сфери політики є більш плідним, ніж висування вимог з перетворення національних держав, в яких є обмежені ресурси, для таких глибоких трансформацій. Можливість «рекрутування» громадськості як акторів формування мережі публічної сфери ґрунтується на усвідомленні множинності громадськостей.

Формування інтегрованої партисипативної концепції публічної сфери політики має включати й песимістичний погляд на розвиток глобального громадянського суспільства, оскільки не всі результати його існування є багатообіцяючими. Одним з таких підходів є негативні сценарії глобального розвитку і повсюдне домінування законспірованих глобальних еліт, які не звертають увагу на позитивні (гуманістичні) варіанти і засоби глобального розвитку. Підходи до реального втілення глобального громадянського суспільства також тяжіють до задіяння вже наявних ресурсів. Існування на пострадянському просторі громадянського суспільства як формальної інституції сьогодні певним чином, сповільнює розвиток і публічної сфери політики.

Частиною проблеми публічної сфери в політиці, яка потребує вивчення у теоретико-методологічному контексті, є проблема політичної маніпуляції, яка, з одного боку, визначає прагнення політичних суб'єктів реалізувати свої інтереси за будь-яку ціну і набути конкурентних переваг. Одночасно діяльність у межах політичної маніпуляції загалом відповідає засадам вільної конкуренції, що не суперечить розвитку демократії. Тому необхідним є визначення оптимального, або прийняттого рівня політичного маніпулювання для розвитку публічної

сфери. При цьому окремою темою є способи дослідження політичної комунікації як сукупності явищ, що потребують раціонального перетворення та оптимізації. Ці механізми участі громадськості можуть бути задіяні у випадку, якщо суспільство зможе досягти консенсусу щодо основних параметрів змін. Тому цілеспрямована та одномоментна раціоналізація політичної комунікації виглядає певною метафорою.

Таким чином, контекст взаємодії політичної участі й публічної сфери політики є надзвичайно багатовимірним. Аналіз усіх чинників цієї взаємодії не дозволяє робити прогнози, оскільки предметна сфера ще перебуває у стадії опису. Водночас прийоми маніпулювання та їх наслідки вже кваліфікуються як негативні та такі, що загрожують публічній сфері. В той же час зрілість публічної сфери демократичного суспільства визначається здатністю адаптуватися і запобігти відвертим маніпуляційним стратегіям. Як засіб, який притаманний всім політичним системам, маніпуляція політичною участю не може бути розглянута окремо від соціально-психологічного тла конкретного суспільства, а також його політичного порядку денного. Тому ця подвійна належність маніпуляції до доктринальних засад і конкретних політичних ситуацій дозволяє сформулювати її цілісну концепцію. Отже, політична маніпуляція в межах політичної комунікації є зворотною стороною конструктивної громадської комунікаційної дії.

PHILOLOGICAL SCIENCES

УДК 80

TEACHING ENGLISH LANGUAGE THROUGH INFORMATION- COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES

Chugunova Nelly V.

associate professor

State University of Intellectual
Technologies and Communications

Odessa, Ukraine

Summary Information technologies occupy significant positions in the study of foreign languages. They are the ways for success in the world of educational and scientific space. They are the tool for bridging the “knowledge gap”. Teaching English needs effective activities which make students practice skills of language properly, and make students confident users of English.

Key words: Information technologies, interactive learning, skills, web quest, computer technologies, multimedia, hyperlinks.

Information literacy is a set of knowledge, attitudes, abilities and skills that allow students to receive access to information and data, analyse them, evaluate and use them creatively, and then distribute. Technology plays an essential role to deliver education to students outside of university. The power of technology is to accelerate learning and support skills’ development for cancelling the gap in digital and human infrastructure, and top maintain technological architecture. The main objectives of modern society and education are to provide access to information-communicative technologies, to teach literacy skills, to form language media competence, to create a new open society. Students get the possibility to be tolerated, mobile, and creatively thinking people.

Modern technologies offer many tools to improve teaching and learning quality. The information age becomes an era of knowledge, exchange of information, communication and exploration. Learning technologies allow students to get necessary information; to participate in international video conferences; to develop foreign language knowledge erudition. Interactive learning based on multimedia programmes enables the cognitive process to be more interesting and creative at realizing the whole complex of methodological, pedagogical and psychological principles. This new cognitive activity excludes passive perception of information by students and leads the students' activity to knowledge mastering. While visualization of a teaching material stimulates the channels of perception supporting the students' attention it promotes decreasing of tiredness (fatigue) and provides the appropriate relaxation. Computer technologies allow us to change methods of study, control forming the analysis skills and activity realization.

Educational system cannot be separated from national and international interactions because today education is the centre of all changes and developments; information technology is not an exception. Education needs to use information technology as a means for communicating information in social structures. Only one problem should be discussed how to enter the field of information society and how to use information technologies. Integration of information technologies into education is more comfortable with blended learning. The quality of education, teachers and students should be interrelated to the developing technologies. In the digital era teachers need to be well-prepared with information technologies competencies.

Information technologies include lectures, seminars and independent study of special materials. By integrating the information technologies into the teaching methods we

- develop the listening skills, teach how to work with videos for creation of foreign language media;
- stimulate the students' motivation for speaking;
- can use any programme facility for new teaching material;
- can teach students to read different kinds of authentic texts;

- can present materials in more interesting and attractive way;
- guide to help students in searching;
- coach students;
- solve the students' problems.

Students can realize telecommunication internet projects; they can use computer dictionaries and encyclopedia in their study while completing lexical exercises on their PC thus combining visual and audio channels. Information technologies stimulate development and usage of telecommunication networks, and web quest technologies are the main accent in the development of students' language competency. The productivity of work with information increases if information technologies are properly used. Web quest activity, being the kind of research, helps to create the micro world where students can model physical space using hyperlinks for travelling around. A set of web quest patterns gives the teacher possibility to create different types of tasks and effectively use them in teaching. With the help of computer technologies the ensuring communicative competence is possible in international activities through adequate speech perception and comprehension of original texts. So, Internet can be used as didactic tool provides search, storage, and presentation of information. Thus, usage of information educational technologies is the necessity (demand), oriented not only to professional research, but to the development of universal and common professional competences. Information technologies make the teaching and learning more productive; promote new practices and paradigms for education: teacher can mentor, coach and help students in their study, and students can receive, use information of all kinds, and learn much more materials. They can participate in a media revolution, improve the ways of learning, work in groups for cooperative and collaborative learning, develop inquiry-learning habits, and exchange learning experiences and information with other students. Technologies used in education generate students' knowledge and skills taking into account the personal qualities of a student and the dynamics of knowledge.

REFERENCES

1. Anderson, J., Weert, T.: Information and Communication Technology in Education. A Curriculum for Schools and Programme of Teacher Development. Unesco (2002)
2. Egbert, J., and E. Hanson-Smith, eds. 2007. CALL environments: *Research, practice, and critical issues*. 2nd ed. Alexandria, VA: TESOL
3. Nesbett, Richard E. (2003). *The geography of thought*. New York: The Free Press.
4. Richards, J. C. & Rodgers. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. US: Cambridge University Press.

THE BASE ASPECTS OF CORPUS LINGUISTICS

Kapinus Olena

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
National University 'Odesa Law Academy'
Odesa, Ukraine

Abstract. The article considers the main concepts of corpus linguistics, their understanding by linguists in the course of their development and the text corpora analysis, appearing the new results necessary for applied goals.

Keywords: theoretical problems, dichotomy, concept, applied direction, frequency dictionary.

The basic concepts that linguists manipulated at the very beginning of the study of text corpora were the difference in the basic linguistic objects "language-speech" as well as the stylistic differentiation of texts. On the basis of these fundamental concepts the directions of corpus linguistics began to develop which were then named theoretical and applied linguistics.

We will begin our description with theoretical linguistics. This direction is not a widely ramified object with many fruitful aspects derived from the main idea. At first glance theoretical studies have rather modest results in comparison with the very successful and striking analytical products obtained in the process of applied research. But theoretical linguistics itself is very important. On the basis of its results it presents new knowledge and facts about the structure of the language. So the scientists have repeatedly noted that many grammatical structures and phenomena are found only when working with text corpora, and the study of typological phenomena of linguistics, grammatical (syntactic) analysis, along with lexical ones, is the most frequent type of research for which corpora are used. It can be argued that theoretical linguistics provides knowledge and necessary information to all areas of applied linguistics.

That is the practical value of theoretical research lies in the applicability of the results obtained to the analysis of discourse works, their optimization to some extent, and therefore can and is widely used in the educational process and practice of teaching and using the written version of the English language.

At first glance the differences in theoretical and applied areas of corpus linguistics should be huge and opposite to each other. However, in reality this does not happen, since corpus linguistics is based on a certain understanding that language is a completely social phenomenon, and it can be described by data based on experience, i.e. in a speech act [1]. Everyone who speaks and writes in any language must adapt to the social environment. Therefore the difference between these directions (theoretical, descriptive and applied) does not mean their isolation. Here we can talk about the triune focus of all linguistics [2]. Moreover applied research itself always contains theoretical elements.

Thus corpus linguistics is at the intersection of the tasks of theoretical and applied linguistics. Moreover theoretical research prepares the solution to practical problems and forms their basis.

Applied aspects of corpus linguistics appear almost every year. More recently there were only two very important and complex areas in the field of applied linguistics – the compilation of frequency dictionaries based on text corpora or statistical lexicography and automatic text processing or computational linguistics.

Statistical lexicography is characterized by the fact that it deals exclusively with speech phenomena, as well as the fact that it uses mathematical (quantitative) and statistical methods to study these phenomena. The use of statistical methods is extremely important for the formation of a representative corpus, the analysis of which is only yield results that are reliable in terms of statistics.

For the analysis of the text corpus and the creation of probabilistic and statistical models (frequency dictionaries), preference is given primarily to specialized texts, texts of scientific and technical discourses of various types, for example, legal discourse, which includes the main genres of legal and business documentation, technical discourse which includes texts from various fields of

technical knowledge.

Applied linguists (teachers, translators, etc.) use computer text corpora when teaching languages, to solve their professional tasks and certain didactic goals, to develop teaching technologies (methodological techniques). Applied linguistics includes, in fact, any practical tasks requiring linguistic knowledge: from such a traditional goal of linguistics as teaching a native or foreign language, and ending with the automation of management processes.

This understanding of the subject of corpus linguistics is reflected in the works of young scientists not only in Ukraine, but also abroad (Sadovnikova), in which the authors already directly point to the emergence of a new direction in corpus linguistics – linguodidactics. Calling corpus linguistics a promising direction in the field of teaching foreign languages, they mean by this both the use of corpus objects (a set of texts) and methods of creating and analyzing corpuses. At the same time they (teachers) emphasize that the corpus approach as a method of linguistic research is focused on the applied study of the language, its functioning in various types of discourse (for example, legal, humanitarian, or scientific and technical discourse), which is important for teaching a foreign language for special purposes. This approach allows them to determine the most frequent elements of the text, their compatibility, the implementation of the semantic structure of such units in real text corpora.

In turn, in technical universities of Ukraine, teachers who have not only many years of experience working with the texts of scientific communication, but also the results of the corpus research, the skill in the formation of probabilistic-statistical models and the use of frequency dictionaries, also begin gradually, along with the use of theoretical grammar, introduce elements of structural linguistics into the learning process, and in particular, structural syntax [3], [4]. They believe that in order to solve the problem of adequate analysis of the texts of written scientific communication in English, such an approach to teaching methods is quite possible. It is logically conditioned by the analytical sign system of the language, is more accessible for understanding by students of technical universities who are prone to

algorithmic activity, and is more economical in terms of time costs.

BIBLIOGRAPHY

1. Захаров В.П. Корпусная лингвистика: Учебно-метод. пособие. СПб., 2005. 48 с.
2. Щерба Л.В. О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании. *Языковая система и речевая деятельность*. Ленинград, 1974. с. 24-26.
3. Шапа Л.Н. Методические указания по работе с лексикой по специальности «Электроснабжение» (частотный словарь-минимум). Одесса, 1993. 36 с.
4. Ким Н.М. Первые 500 слов частотного списка английского субъязыка математики. *Субъязыки и функциональные стили*. Ульяновск, 1980. С.104-119.

**PROBLEM OF ORGANIZING FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN
MIXED GROUPS**

Lytvyn Svitlana

Sikaliuk Anzhela

Perminova Vladyslava

Ph.D, Associate Professors

Chernihiv Polytechnic National University

Chernihiv, Ukraine

Abstract. The article is devoted to the methods of teaching a foreign language in mixed groups of non-language specialties in the universities. The essence and significance of multilevel differentiation as one of the current learning technologies in the training of future professionals have been revealed. Important attention has been paid to the difficulties of teaching and learning a foreign language in students' groups with different levels of speech training. Methodical strategies of realization of multilevel differentiation which will promote effective training of a foreign language of students of non-language specialties have been offered.

Key words: differentiated learning, multilevel approach, mixed group, non-core discipline, teaching strategies.

According to the requirements of current foreign language programs for non-language universities, the main function of teaching a foreign language in higher education is to form students' professional communicative competence. During the course, students must master English at the B2 level, which involves communication in the professional sphere. Experience of teaching a foreign language shows that one of the factors that complicates the preparation and conduct of practical classes in non-language universities is the different one and, as a rule, low level of speech training takes place.

The problem of organizing English classes in mixed groups of students of non-

language specialties has been the subject of many studies in the methodology of teaching foreign languages. Among modern Methodists should be mentioned Yu.V. Pavlovska, V.Yu. Kolisnyk, N.V. Lominska, L.M. Nikityuk and others, who in-depth study the disadvantages and advantages of heterogeneous groups, the difficulties of teaching and learning a foreign language in a professional field.

For the modern teacher of a foreign language the question of technology of introduction of level differentiation in daily practice of foreign language preparation of students in the conditions of the current group organization of educational and cognitive process in high school remains popular. Therefore, the main focus of the article is on finding ways to work with students that allow the whole group to work on one material, and each student to master the generally accepted program, according to the level of their learning capabilities.

The experience of teaching a foreign language in different levels of groups proves that the effectiveness of the lesson is primarily determined by the teacher's ability to involve all students in active participation in the class. The teacher must skillfully combine the two tasks of the work: to support the cognitive activity of stronger students and to provide accessible material to weaker ones, ie to differentiate the learning process. Thus, the key concepts of our study are “mixed group, heterogeneous, multilevel group” and differentiated teaching. The general meaning of the first is defined as a group in which students with different levels of skills in reading, listening, writing and speaking [1]. In the general sense, the term "level differentiation" is used to denote a learning technology in which each student has the right and opportunity to master the program training material on the program at different levels [1]. Level differentiation is expressed in the fact that studying in one program, students can learn material at different levels and develop different levels of skills and abilities. The level of obligatory training is decisive [2]. Under the differentiated (multilevel) approach to learning a foreign language we understand the division of students into groups according to the level of knowledge, skills and abilities within one academic group. Moreover, the learning process is carried out according to a single curriculum and common materials. This micro level of

differentiation is sometimes called internal class. In the conditions of internal differentiation, multilevel learning is possible mainly at the stage of consolidation and generalization of knowledge. In her vision of differentiation, C. Tomlinson identifies three main aspects: grouping students based on the level of basic training; variability of the educational process in groups; making different demands on different groups of students in mastering the content of education.

When planning a practical lesson in a multilevel group, the teacher must first take into account the difficulties he may face. Some of the problems that disrupt the learning process:

1) minimum learning potential. The student group combines people with different individual psychological qualities, having different levels of speech training, different propensity to learn languages, unsystematically attend classroom practical classes. Under such conditions, the teacher focuses on the middle level, “strong students” are not interested, “weak” - difficult. As a result, both “strong” and “weak” due to low motivation do not achieve proper success;

2) lack of educational material. Textbooks are usually designed for a specific level of language and do not offer much flexibility or variability, do not provide additional exercises that would allow the teacher to take a differentiated approach. As a result, he must adapt the materials himself to make them more comfortable to the appropriate levels;

3) lack of classroom hours. The university has strict time limits, which do not allow the student to move forward in the study of educational material at a speed that corresponds to his individual abilities. Obtaining real results of multilevel group work takes more time than under conditions of its homogeneous composition. The number of hours for studying a non-professional discipline is reduced, damaging the skills of graduates;

4) difficulties with the professional profile of training. When teaching a professionally oriented foreign language, the teacher may feel unprepared to deal with professional mistakes made by the student. The teacher is mostly not an expert in the field to be considered. There are also linguistic, methodological and didactic

difficulties associated with the peculiarity of the translation of not always understandable to the teacher text due to specific terminology [3].

Given these difficulties, the teacher can and should apply special strategies to manage the multilevel group to maximize the learning potential of each.

Possible ways to overcome these problems:

1) settings (adaptation and modification). Multilevel learning requires thorough teacher training. He must be well acquainted with the individual characteristics of students, able to divide them into groups, clearly consider their own pedagogical activities in the classroom (content and structure of each lesson, control and verification of work results), adapt to the environment, change learning approaches, nature of material without changing content or conceptual complexity of the educational task, starting from the level at which students are.

The approach to learning according to different degrees of complexity of educational material encourages the teacher to self-improvement;

2) grouping of students. Work in micro groups (numbering 4 - 5 students of one or different levels), in pairs, individually at several levels of learning within one group;

3) differentiation of goals, requirements, control methods and evaluation criteria. In the practice of differentiated teaching, the teacher's ability to apply the current assessment of students taking into account the different initial level of academic knowledge is extremely important. Thus, teachers face a difficult task - to monitor the level of academic performance based on formal and informal assessment methods, build and implement an assessment system with the participation of students, use assessment data carefully and moderately to timely adjust their activities. By studying in one group according to a single program, students can learn foreign language material in different amounts. The assessment method may look different for each student.

However, open presentation to all participants in the educational process of the level of mandatory training and mastering of the material by all students at the mandatory level of program requirements is the basis for differentiation of learning

[4]. It is necessary to compare the qualitative changes (both improvements and deteriorations) that occur in the attitude to learning, in the achievements of the same student. Goals may be different for each student. The teacher can vary the requirements for the performance of tasks by students in a single lesson or during the study of the topic (scope, level of complexity, time and method of performance, form and method of demonstration, etc.). The learning process should not just adapt to the students' own level of knowledge and skills, deceiving methods, but focus on achieving the most important results for each student;

4) dosing teacher's help. The teacher must provide assistance to varying degrees, skillfully use the means of encouragement. Psychological support of the teacher is especially important in the process of teaching students with initial language training. He must help such students, motivate them, be sure to celebrate their success in the presence of the whole group. The teacher's help during the test is possible. It is recommended to distribute the options of tests according to the degree of complexity. It is important to give clear instructions to lower level students. To achieve an understanding of the tasks, allow stronger students to explain to weaker ones using their native language;

5) error correction. Do not exaggerate with the correction of weak students, be more careful in correcting mistakes, so that everyone feels a sense of achievement, rather than disappointment in the task. Stronger students probably need more correction;

6) selection of tasks of varying complexity. The teacher should develop and apply multilevel exercises for middle, weak and strong students. Different tasks are prepared for couples of different levels, for example, an interview in which one asks questions and the other answers; role play in which one of the roles is more important; two sets of questions to understand the text. Mandatory and optional tasks with additional materials are assigned if students have completed the main tasks;

7) different task execution times. The teacher must provide a reserve of time for refinement, build the pace of the lesson in accordance with the abilities of students;

8) the use of supports. Provide students with the necessary semantic, verbal, illustrative, schematic support - specially created, which help to build independent expression. Supporting materials of various levels, especially visuals, from the list of words used in the text to the transcript with deleted individual words will help students with different levels of competence to cope with the task [4].

The benefits of multilevel learning stimulate the maximum development of the student within the potential. Having analyzed the practical strategies of the multilevel approach, we come to the following conclusions. Different levels of learning make it possible to optimize the process of learning English in groups with different levels of speech training. Under the multilevel approach to learning a foreign language we understand the preparation of students in a group according to a single program and curriculum, but taking into account their heterogeneous basic training.

REFERENCES

1. Горіна О.М. Сутність та принципи диференційованого підходу в навчанні студентів / О. Горіна, П. Сікорський // Вища школа. – 2007. – № 5. – С. 55–63.

2. Дарійчук Л.П. Психолого-педагогічні аспекти організації диференційованого навчання студентів-нефілологів у процесі навчання іноземної мови / Л. Дарійчук // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Сер. «Соціологія. Психологія. Педагогіка». – 2001. – Вип. 11. – С. 69–72.

3. Павловська Ю.В. Особливості організації заняття з англійської мови у різнорівневих групах студентів немовних спеціальностей / Ю. Павловська // Наукові записки (Серія «Педагогічні та історичні науки»). – 2012. – Вип. СІІ (102). – С. 163–169.

4. Сікорський П.І. Теорія і методика диференційованого навчання : монографія / П. Сікорський. – Львів : В-во «СПОЛОМ», 2000. – 186 с.

HARVARD CONCEPT OF NEGOTIATION

Pylypiuk Kateryna Mykolaivna

PhD, assistant professor

Odessa National Maritime University

Odessa, Ukraine

Abstract Thanks to the analytical approach of negotiations, during the last quarter of a century has seen the development of a better dialogue between descriptive and prescriptive, as well as a growing interest in this field for both scholars and practitioners. The research was built upon the work in behavioral decision theory, that was aimed to examine the ways in which negotiators may deviate from rationality.

Key words: negotiations, biases, ethics, affect, intuition, negotiation training

In the early 1980s scholars from different disciplines started interacting with each other to explore exciting new concepts, and the field took a big leap forward with the creation of the Program on Negotiation, an interdisciplinary, multi-college research center based at Harvard University. Published in 1981 Roger Fisher and William Ury's popular book *Getting to Yes* had a pronounced impact on how practitioners think about negotiations. On a more scholarly front, a related, yet profoundly different change was occurring. "The Art and Science of Negotiation" by Howard Raiffa had transformed how researchers would think about and conduct empirical research for the next quarter century. [4, p.11]

The concept of "principled negotiation", developed by Fisher and Ury in "Getting to Yes" is one of the most influential approaches (if not the most influential approach) in current negotiation theory. It has received lots of support and some criticism. Most critics claim that the concept of principled negotiation is too "smooth". The aim of the following article is to justify this claim that the critics are generally right but that it is easy to integrate these aspects in an even stronger concept of negotiation. This article combines existing approaches into a coherent concept

rather than creating a completely new approach. Its goal is to give prescriptive advice to negotiators on how to manage the most important negotiation problems. The process of negotiation, defined as collective decision-making, can be described by two basic attempts: to create and to claim as much value as possible. Creating value describes the process of increasing the value of the negotiation subject through trade or reframing, “to expand the pie”; claiming value means the attempt to get as much as possible of this value, “to divide the pie”. The tension between creating and claiming value is a central challenge for almost any negotiation. This article tries to develop recommendations for how to manage this tension. Even purely distributive negotiations like simple selling and buying can create value just because they produce an agreement. [4, p.27]

If there is a “zone of possible agreements”, the negotiators leave value on the table, if they do not reach a settlement. This definition exists if there is room between the “best alternatives to negotiated agreements”, of the negotiators. The importance of value creation has often been described in negotiation theory. Fisher and Ury use the example of two children fighting for an orange. One child wants to eat the orange; the other needs the skin to bake. With a value-claiming approach, both children want the whole orange. A typical but inefficient solution would be to divide the orange in half and to give a half to each of them. Fisher and Ury recommend distinguishing positions and interests by asking why they want the orange. This question would double the value on the table because each child could get the whole fruit or the whole skin instead of half of it. In more general terms, Fisher and Ury characterize their approach as follows: “Behind opposed positions lie shared and compatible interests, as well as conflicting ones. We tend to assume that because the other side’s positions are opposed to ours, their interests must also be opposed. If we have an interest in defending ourselves, then they must want to attack us. [4, p.35-40] In many negotiations, however, a close examination of the underlying interests will reveal the existence of many more interests that are shared or compatible than ones that are opposed.” Principled negotiation is meant to be a synthesis between “hard” and “soft” negotiation. The table from “Getting to yes” on the next page illustrates

this distinction.

If “soft“ negotiation is defined as too much focus on the integrative aspect and too less focus on the distributive part of negotiation, one is easily tempted to say that the approach of “Getting to Yes“ is too soft. White makes this point very clear: “...the book’s emphasis upon mutually profitable adjustment, on the “problem solving” aspect of bargaining, is also the book’s weakness. It is a weakness because emphasis of this aspect of bargaining is done to almost total exclusion of the other aspect of bargaining, “distributional bargaining”, where one for me is minus one for you.”[4, p.83]

There is nothing to say against a focus on the value-creating aspect, but Fisher and Ury seem to claim that one can ignore (or at least pay less attention) to the claiming part. White also uses this argument: “Had the authors stated that they were dividing the negotiation process in two and were dealing with only one part of it, that omission would be excusable. That is not what they have done. Rather they seem to assume that a clever negotiator can make any negotiation into problem solving and thus completely avoid the difficult distribution....To my mind this is naive. By so distorting reality, they detract from their powerful and central thesis.” Other authors have tried to defend the approach that some of the basic principles of “Getting to Yes” are applicable to the distributive or value-claiming aspects of bargaining. For example, the objective of focusing on your “best alternatives to negotiated agreements” is not to create value but to avoid entering into an agreement that is distributionally less satisfactory than you could obtain elsewhere.” Even though, the point is valid that there is some focus on the value-claiming aspect in principled negotiation, the example just gives advice on how to avoid a bad agreement, not on how to claim value. [4, p.140]

Even though, the point is valid that there is some focus on the value-claiming aspect in principled negotiation, the example just gives advice on how to avoid a bad agreement, not on how to claim value. Therefore, the criticism seems to be justified that principled negotiation is too soft in general because it does not focus enough on the value-claiming aspect. While this is so far just a thesis, the following chapter tries

to add some empirical evidence to support it.

Negotiators play the negotiation game they perceive, rather than some objective specification of a game. As a result, attributional processes are critical to understanding the decisions of negotiators. Lee Ross and Andrew Ward found negotiators tend to exaggerate the polarization between two groups in conflict. In this work, pro-life and pro-choice advocates responded to a variety of questions surveying their own attitudes about abortion, as well as those of members of the other partisan group. [15, p.103-135]

Each side overestimated the differences between attitudes held by the two sides. In a related research stream, Kramer found that, when the basis for others' behavior is ambiguous, people will tend to attribute it to sinister motivations. Furthermore, "when their opponents offer friendly explanations for their behavior, negotiators discount them to the extent that more sinister explanations are plausible" [6, 110-135]

Such attributions are likely to engender blame and hostility, making agreement difficult. Lee Ross and Steve Samuels have found that decisions in a prisoner's dilemma game could be drastically influenced by the name assigned to that game. People who played "The Community Game" cooperated approximately twice as frequently as participants who played an identical game entitled "The Wall Street Game". Similarly, Richard Larrick and Sally Blount showed that the presentation of an ultimatum game influences participants' behavior. [8, p. 810-825] When the objectively identical game was described as a social dilemma (mutual "claiming" of a shared resource) rather than an ultimatum game (a "proposed division" followed by "accepting" or "rejecting"), those who propose the division ("first movers") are more generous in their allocations, and those who "accept" or "reject" the division ("second movers") are more tolerant of inequalities that favor the other player. Remarkably, second movers were three times more likely to accept allocations of zero for themselves when the game is described as a social dilemma ("claiming") rather than an ultimatum game ("rejecting"/"accepting"). Collectively, a robust body of research has integrated insights from social psychology into a descriptive model of

how negotiators make decisions. Even as it has transitioned from decision analysis to behavioral decision research to social psychology, the decision perspective to negotiation has remained central to practitioners and academics alike, offering both practical relevance and the foundation for exciting new lines of research.

Some of the most recent directions being pursued are surprises that early contributors to the decision perspective could have never predicted, as negotiation scholars engage with other disciplines and draw insights from diverse fields ranging from philosophy to neurobiology that can be viewed as a healthy sign for an ongoing line of negotiation research.

REFERENCES

1. Banaji, M. R., Bazerman, M. H., and Chugh, D. 2003. How (un)ethical are you? *Harvard Business Review* 81(12): 56-64.
2. Bazerman, M. H. and Moore, D. 2008. *Judgment in managerial decision making* (7th ed.). New York: John Wiley and Sons.
3. Diekmann, K. A., Samuels, S. M., Ross, L., and Bazerman, M. H. 1997. Self-interest and fairness in problems of resource allocation: Allocators versus recipients. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(5): 1061-1074.
4. Fisher, R. and Ury, W. 2012. *Getting to yes. Updated and Revised*. Random House, 240.
5. Keltner, D. and Robinson, R. J. 1993. Imagined ideological differences in conflict escalation and resolution. *International Journal of Conflict Management* 4(3): 249-262.
6. Kramer, R. M., Newton, E., and Pommerenke, P. L. 1993. Self-enhancement biases and negotiator judgment: Effects of self-esteem and mood. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 56(1): 110-133.
7. Kray, L. and Haselhuhn, M. 2007. Implicit negotiation beliefs and performance: Experimental and longitudinal evidence. *Journal of Personality and Social Psychology* 93 (1): 49–64.

8. Larrick, R. P. and Blount, S. 1997. The claiming effect: Why players are more generous in social dilemmas than in ultimatum games. *Journal of Personality and Social Psychology* 72(4): 810-825.
9. Menkel-Meadow, C., and Wheeler, M., eds. 2004. *What's fair? Ethics for negotiators*. San Francisco: Jossey-Bass.
10. Radzevick, J. R. and D. A. Moore. 2008. Myopic biases in competitions. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 107: 206-218.
11. Raiffa, H. 1982. *The art and science of negotiation*. Cambridge, MA: Harvard University Press/Belknap.
12. Robinson, R. J. and Friedman, R. A. 1995. Mistrust and misconstrual in union-management relationships: Causal accounts in adversarial contexts. *International Journal of Conflict Management* 6(3): 312-327.
13. Ross, L. and Samuels, S. M. 1993. The predictive power of personal reputation versus labels and construal in the prisoners' dilemma game. Unpublished manuscript, Palo Alto, CA (Stanford University).
14. Ross, L. and Stillinger, C. 1991. Barriers to conflict resolution. *Negotiation Journal* 7(4): 389-404.
15. Ross, L. and Ward, A. 1996. Naive realism: Implications for social conflict and misunderstanding. In T. Brown, E. Reed, and E. Turiel, eds. *Values and knowledge*: 103- 135.

**WAYS AND METHODS OF TRANSLATING MODERN ENGLISH
BUSINESS DISCOURSE**

Shevchuk Sofia

Student

Uzhhorod National University

Uzhhorod, Ukraine

Abstract: This article reflects the main characteristics of official business correspondence, its structure, ways of translating lexical items, types of occasional equivalents, terms, professionalism, clericalism, etc. The paper also highlights the basic requirements that a translator must follow when working on the translation of this type of documentation.

Key words: business discourse, terms, professionalisms, neologisms, clericalisms, equivalents, borrowing equivalents, lexical substitutions.

Nowadays, in connection with the expansion of public international contacts, internationalization of economic activity, unification of record keeping systems, as well as the creation of new types of information transmission (Internet, Fax, SMS, MMS) has significantly increased the volume of business broadcasting communications. This is expressed in the increasing importance of "business discourse", updating and differentiating the palette of speech genres, as well as in complicating the communicative and linguistic tasks faced by the participants in the communicative act.

The relevance of the topic of this study is due to the growing role of business communication at the present stage of development of society as a whole. Moreover, business correspondence covers various areas of human activity and is the basis for the existence of such areas of activity as diplomacy, commerce, as well as international economic, scientific and cultural cooperation. Modern linguistics deeply studies the functioning of language in the process of communicative activity, ie the

use of language as a means of communication.

The communicative act is the basic unit of verbal interaction, because it is in it that the transfer of thought from one person to another. Speech is influenced not only by the relationship between the addressee and the addressee, but also by the communicative situation [2].

Note that the official business style is a macro-environment of communication exclusively in the field of formal human relations, namely in the field of legal relations and people management. This area covers government activities, international relations, law, trade, economics, the military, advertising, communication in official institutions, in the life of an individual [5].

The main feature of official documentation (informational texts) is a clearly defined form, the rules of which are necessary for the correct interpretation of the document. The main characteristics of the official business style include: 1) high regulation of language (a certain stock of means of expression and methods of construction); 2) formality (strictness of presentation, words are used in the literal sense, imagery, as a rule, is absent, trails are very rare); 3) impersonality of lexical constructions. There are two sub-styles in the structure of official-business style: official-documentary (language of diplomacy and laws) and conversational-business (official correspondence, business papers) [3]. Note that the translation of official business texts is fully focused on the transfer of content, ie is informative. The form of the texts is mostly stereotypical. Despite the high culture and standardization of business correspondence in both European and Ukrainian languages, the translation has to be used verbatim [4].

Since the main feature of the language of business correspondence is the accuracy and clarity of presentation in the almost complete absence of emotional elements, it virtually eliminates the possibility of free interpretation of the issue. Therefore, the main requirements that must be met by a competent translation of business documents include:

- a) accuracy (all provisions of the original must be set out in translation);
- b) brevity (all provisions of the original should be stated briefly and concisely);

c) clarity (brevity and conciseness should not distort the understanding of vocabulary);

d) literaryness (the text of the translation must comply with generally accepted norms of literary language without using the syntactic constructions of the original language) [6].

In the language of official documents, terms and professionalisms are widely used in accordance with the subject and content of official documents. First of all, these are economic, diplomatic and legal terms (export, contract, business proposal, demand, etc.). Non-terminological words of the administrative-clerical language (duly, properly, above stated, etc.) are also used.

Characteristic is also the use of clericalisms, reproducible lexical and phraseological units, which correspond to frequently repeated situations and common concepts (within the reporting period, taking into account, it has been issued to submit, discussed, etc.). Business correspondence contains many nouns, namely the names of people on the basis of a certain action or relationship (manufacturer, supervisor, designer, consumer, etc.); complex prepositions that express certain standards of content (due to, with regard to, in connection with, etc.) [5].

In the considered type of business correspondence stable phrases of attributive-substantive type with coloring of official-business style (authorized fund, monetary policy, licensing agreement, fall due, etc.) prevail, and verb forms (to appoint, to decide, to appoint, to decide) , to advertise) replaced by parallel unfolded predicates (to make an appointment, to make a decision, to make an advertisement).

Business language is characterized by the use of neologisms, ie words and phrases that arose to denote a new object or phenomenon. As a rule, neologisms are of an occasional nature, as their appearance in language is always unexpected. For example, in English only in recent years there have been many neologisms with the element "in" in the pre- and postposition (in-company, in-depth, in-house, in-service, mail-in, lead-in, teach -in, etc.).

It should be noted that the analysis of business correspondence revealed a large amount of vocabulary of broad semantics, which has a significant denotative relation

and conditionality. Since they have a broad conceptual basis, it is impossible to reduce all the meanings of such tokens to a single semantic core. Therefore, when translating this type of vocabulary, occasional equivalents are created, for example, public opinion - public opinion, public debt - public debt, public scandal - public scandal, etc. As a rule, equivalents can only partially coincide in value with the unit being translated, as a result of which contextual substitutions are often used in translation, even in the presence of regular equivalents [1].

Note that the following types of occasional equivalents are used in the translation of lexical units:

1) borrowing equivalents that reproduce the form of a foreign word in the language of translation: *actuaries* – *актуарії*, *underwriters* – *андерайтери*, *promoters* – *промоутери*, etc. Such equivalents are created by translational transliteration or transliteration. In many cases, occasional equivalents created in this way can be recorded in the language of translation and regularly used in the translation of relevant words, for example, Ukrainian equivalents of English examples *outsourcing* – *аутсорсинг*, *franchising* – *франчайзинг*, *leasing* – *лізинг* та ін.; etc .;

2) tracing paper equivalents that reproduce the morpheme of a word or components of a stable phrase of the source language: *cost-per thousand* – *ціна за тисячу*, *career ladder* – *кар'єрна драбина*, *point of sale* – *точка продажу* etc.

In this case, the differences between occasional and regular equivalents are often temporary. Many tracing equivalents are widely used in translation practice and then used in non-translated materials in the language of translation;

3) equivalents-lexical substitutions that are formed during the transfer of the meaning of a lexical unit in the context with the help of one of the types of translation transformations used in linguistics to describe the translation process. The occasional counterpart is formed by semantic transformations of the meaning of this linguistic unit. When translating into Ukrainian the token facilities, which has no direct equivalent, in various contexts can be transformed or specified, for example:

- banking facilities – банківські послуги,

- transport facilities – транспортні засоби,
- computing facilities – комп’ютерне обладнання,
- borrowing facilities – кредитування;

4) if it is impossible to form a counterpart in the above ways, a description is used to translate the token, which reveals its meaning using the expanded phrase: *defined benefit scheme* – пенсійна схема, яка залежить від стажу працівника; *defined contribution plan* – пенсійна схема із встановленими внесками; *salesmanship* – мистецтво просування, нав’язування товару etc.

Often the use of a transcription or tracing paper to translate a token is accompanied by a description of the meaning of that token in a special note or reference. This makes it possible to maintain the brevity and conciseness of the means of expression inherent in transcription or tracing, while ensuring a full understanding of the occasional counterpart of the translation receptor.

The phrases “reduction in the workforce”, “voluntary reduction” and “employees affected” are subject to concretization and are translated as *скорочення робочих місць», «звільнення за власним бажанням» та «ті (співробітники), які підлягають скороченню»,* as the reduction and the phrases employees affected may have different equivalents in certain contexts. In the absence of a literal translation of the expression "the company to run at a loss", a descriptive translation of *компанія має збитки* is used. The translation of the tokens stagnation and consolidation uses transliteration ("stagnation" and "consolidation"), because they are equivalent to borrowings and are firmly established in the Ukrainian language of translation.

As a result of translation analysis of business correspondence, it was found that this type of documentation has a large number of special terminology, the composition and features of which are determined by the content of the letter and the scope of companies that communicate with each other through business correspondence.

Terms can be transmitted in translation in different ways, namely: with the help of available Ukrainian-language terminological equivalents, tracing, transcription and descriptive translation.

LITERATURE

1. Dolgopolova N.F. Business correspondence / N.F. Dolgopolova, Yu. V. Sukhacheva. Orenburg, 2002 .- 40 p.
2. Zalyaleeva A.R. Peculiarities of translation of cultural names // Comparative philology: linguoculturological aspect. Kazan, 2004. P. 116–121.
3. Stupin L.P. How to write letters in English (private and business correspondence) / L. P. Stupin, I. V. Ischuk. M., 1991. 216 p.
4. Schweitzer A. D. Theory of translation: status, problems, aspects. M., 1988 . 216 p.
5. United Nations Multilingual Terminology Database. URL: <https://unterm.un.org/unterm/portal/welcome>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АвіАЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ

Балабенко Анна Олександрівна

студентка

Національний аерокосмічний університет

ім. М. Є. Жуковського

"Харківський авіаційний інститут"

Анотація: авіаційна лексика англійської мови має важливе значення для забезпечення роботи та безпеки авіаційної галузі. Постійний розвиток цієї сфери породжує потребу у формуванні нових термінів, які мають гарантувати правильність передачі інформації. Для цього терміни повинні відповідати ряду вимог та виконувати визначені функції.

Ключові слова: авіаційна лексика, термін, функціонування терміну, визначення терміну, структура терміну.

Авіаційна лексика англійської мови виступає основою спілкування в професійному авіаційному середовищі і має статус інтернаціональної. Основою формування спеціальної мови, до якої належить авіаційна лексика, є терміни, які служать інструментом для точного вираження спеціальних понять галузі.

Термін – це мовна одиниця (слово чи словосполучення) переважно субстантивного характеру, яка позначає певне поняття фахової мови та призначена для задоволення професійних потреб спілкування.

Під авіаційними термінами розуміємо слова або словосполучення на позначення спеціальних понять з області аеронавтики. Це терміни на позначення всіх видів літальних апаратів; їх конструкцій, двигунів та систем забезпечення; озброєння; видів наземного забезпечення; обслуговуючого персоналу у повітрі та на землі; понять аеродинаміки, метеорології, радіолокації, аерофотозйомки, парашутно-десантної служби та авіаційної медицини.

Мову лексичного складу поділяють на дві частини (підмови) за їх функціональними відмінностями: мови для спільних цілей та мову для спеціальних цілей. Такий поділ зумовлює використання термінів лише у мові для спеціальних цілей, де термін знаходиться у природному середовищі. Таке вирізнення мови для спеціальних цілей з системи зумовлено з використанням специфічної лексики, бідністю та повторами певного набору синтаксичних конструкцій. Загальноживана лексика не має обмежень у сфері застосування, тоді як для терміну характерним є зв'язок з певним напрямом діяльності. Якщо зіставити об'єм лексичних одиниць мови для спеціальних цілей, буде з'ясовано, що кількість термінів значно перевищує кількість іншої лексики. Така статистика зумовлена обслуговуванням термінами численних систем предметно-професійних знань, а також стрімким та неперервним розвитком наукових знань. Розвиток призводить до потреби називати нові об'єкти та поняття [1].

С.В. Грінев-Гріневич [2] вважає, що термін є знаковою одиницею, та повинен розглядатися у таких аспектах: синтаксичному, семантичному та прагматичному. Виходячи з цих аспектів, можна надати терміну характеристику та вимоги до нього. Науковець виділяє такі вимоги до терміну:

1. Вимоги до значення терміну:

- несуперечність семантики, а саме відсутність суперечності між лексичним значенням слова (терміну) та значенням;
- однозначність у межах певної термінології;
- відсутність синонімів;
- повнозначність, іншими словами, наявність у терміні мінімальної кількості ознак, що ідентифікують поняття закладене у слово.

2. Вимоги до форми терміну:

- лексична та формальна стислість;

Лексична стислість, або ж не тавтологічність розуміє під собою фіксацію мінімальної кількості ідентифікаційних ознак у формі терміну, а також відсутність елементів, що не мають смислового навантаження. У межах поняття

формальної стислості, надають перевагу термінам більш стислим за формою.

— відповідність до мовних норм; більш детально — усунення професійних жаргонізмів, відхилення від фонетичних і граматичних норм, заміна незвичних для літературної мови форм слів;

— дериваційна здатність, тобто здатність створювати похідні значення;

— умотивованість, що означає семантичну прозорість, що надає більш легке розуміння значення терміну.

— систематичність, що також належить до умотивованості.

Систематичність відображає у структурі терміну зв'язки названого поняття з іншими поняттями та місце цього поняття у даній понятійній системі.

3. Функціональні (прагматичні) вимоги до терміну:

— впровадженість терміну, що також розуміє під собою степінь його загальноприйнятості та вживаності;

— інтернаціональність, а саме тотожність або ж подібність термінів за формою та змістом, які використовують в різних національних мовах;

— сучасність виступає засобом витіснення із вживання застарілих термінів, та заміни їх на сучасні;

— благозвучність, в рамках цієї вимоги термін не повинен викликати небажані асоціації поза вузькоспеціальним вживанням, не повинен мати асоціативної неблагозвучності;

— езотеричність, простіше кажучи — навмисна недоступність розуміння терміну.

Терміни вважаються словами, що виконують певну функцію. Д. Лотте визначає функцію терміну як роль, виконувану терміном, який, у свою чергу виступає у ролі засобу позначення загального спеціального поняття. В.М. Лійчик [3] пропонує при аналізі функцій терміна взяти за основу функції слова, оскільки терміни ґрунтуються на лексичних одиницях мови. Основними функціями терміну В.М. Лійчик вважає:

1. Номінативна функція. Терміни надають назви загальним поняттям, ознакам або властивостям понять, також називають відносини (операції) у

різних спеціальних сферах знань та діяльності: у науці, виробництві, сфері суспільного життя тощо.

2. Сигніфікативна функція. В межах даної функції вивчаються способи позначення, види мовних знаків за ступенем їх умотивованості. Належність знаків до типів об'єктів визначається за тим, чи позначає мовний знак окремий об'єкт або клас об'єктів, які співвідносяться процеси позначення об'єктів (класів об'єктів) та понять про об'єкти.

3. Комунікативна функція. Іншими словами — інформаційна, за цією функцією слову надається характеристика засобу передачі засіб передачі деякої змістовної та стилістичної інформації із встановленням зворотного зв'язку.

4. Навчальна функція — терміни слугують засобом передачі спеціального знання. Застосовується у науковому спілкуванні, та під час навчання.

5. Прагматична функція. Ця функція описується як мовний знак, що має зв'язок з учасниками комунікації, а також з певними умовами та сферою спілкування, є залежним від тієї установки, яку обирає мовець, маючи ціль вплинути на слухача: переконати, спонукати до дії тощо.

6. Евристична, яка має визначення функції відкриття нового знання. Під час створення визначень і класифікацій понять, при спробах однозначно співвіднести поняття з термінами, що позначають їх, нерідко виявляється неповнота або неточність понять. Вчені відзначають, що формалізація найчастіше супроводжується повною перебудовою теорії, яка вважалася раніше прийнятною. Наукові, технічні та інші терміни входять до складу наукових теорій як засобу позначення понять цих теорій.

7. Когнітивна функція. За такою функцією терміну надають значення у результаті тривалого процесу пізнання сутності предметів і явищ об'єктивної дійсності та внутрішнього життя людини, наприклад вербалізація особливого поняття, яке спочатку може бути не просто уявним об'єктом, а навіть проявом чуттєвого пізнання. Нині термін у працях представників когнітивної термінології описується як результат дискурсу, що реалізує процес пізнання.

А.А. Реформатський виділяє також таку функцію терміна з урахуванням

того, що терміни – це слова спеціальні, обмежені своїм особливим призначенням, слова, які прагнуть бути однозначними як точне вираження понять та називання предметів [4].

Отже, основою авіаційної лексики є терміни, які слугують для досягнення розуміння між всіма фахівцями авіаційної галузі, задовольняючи їх професійні потреби спілкування. Терміни повинні відповідати ряду вимог, виконувати певні функції, та мати певну характеристику.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чистюхина С. Н. О Некоторых Особенности И Функциях Термина [Электронный Ресурс] / Светлана Николаевна Чистюхина // Теория И Практика Общественного Развития. – 2011. – Режим доступа до ресурсу: <http://teoria-practica.ru/vipusk-1-2011/>.
2. Гринев-Гриневиц С.В. Терминоведение. – М., 2008. – 304 с
3. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. – М., 2007. – 256 с.
4. Реформатский А.А. Введение в языковедение. – М., 1996. – 536 с.

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У МОВЛЕННЄВІЙ СТРУКТУРІ М. ХАРКОВА

Бєлова Катерина Вікторівна

Викладач

Національного технічного університету
«Харківського політехнічного інституту»

м. Харків

Стаття присвячена сленгу м. Харкова. Автор визначив його специфіку в структурі мови міста. Виокремлено лексико-семантичну групу харківського сленгу та досліджено основні джерела поповнення соціолекту. З'ясовано такі словотворчі засоби як: аббревіатура та суфікси.

Ключові слова: жаргон, арго, сленг, міський соціолект, лексико-семантичні групи.

Мова сучасного міста – це складний лінгвопростір, який підпорядкований тривимірній системі координат: віковій, територіальній, соціально-груповій. Лексика різних соціальних груп формує лінгвосистеми, які мають за основу національну мову або є продуктом чужомовної експансії.

Актуальність дослідження полягає в тому, що молодіжний сленг активно поповнює словниковий склад молоді та потребує постійного відслідковування динаміки сленгової лексики та джерел його формування.

Метою дослідження – визначити специфіку сленгу в структурі мови міста.

Поставлена мета передбачала розв'язання таких **завдань:**

- виокремити лексико-семантичну групу харківського сленгу;
- дослідити основні джерела поповнення сленгу;
- з'ясувати словотворчі засоби харківського міського сленгу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що питанню соціолектів приділяється певна увага. Система одиниць ненормативного

лексикону була предметом дослідження наукових праць І.В. Арнольда, В.Д. Бондалєтова, І.Р. Гальперіна, В.А. Хомякова, П.М. Грабового, Л.І. Сворцова, С.В. Мартос, Ю.Л. Мосенкіса, Л.О. Ставицької.

Молодіжна мова така ж різнобарвна, строката, особливо здатна до сприйняття всього нового, як і її носії. Нові віяння у культурі, соціальний розвиток, технічний прогрес спричинилися до появи великої кількості молодіжних об'єднань та угруповань. Сленгом розмовляють не лише члени молодіжних об'єднань, а й підлітки, студенти, які не належать до якоїсь групи. Одні дослідники (А.І. Мазурова, Т.Г. Нікітіна, Л.І. Сворцов, В.М. Мокієнко), вважають поняття сленг і жаргон синонімами, інші – об'єднують в одну групу – арго (В.С. Елістратов), треті – розмежують поняття арго, жаргон і сленг (В.М. Шапошніков, Л.О. Ставицька, Ю.Л. Мосенкіс, П.М. Грабовий). У цьому випадку вони, як правило, дотримуються думки, що ці терміни відрізняються ступенем відкритості.

Поняття «жаргон» і «арго», як видно з термінологічних коментарів, історично вказують на обмеженість групи їх носіїв, а також на вузькість семантичного поля лексичних одиниць.

На відміну від арго і жаргону мовне середовище усного спілкування великої кількості людей, яке відрізняється від мовної норми, отримало назву «сленг». Вітчизняний дослідник І.В. Арнольд вказує, що сленг – включає лиш розмовні слова та вирази з грубуватим чи жартівливим емоційним забарвленням (неприйнятим) в літературній мові [1; 65].

І.Р. Гальперін пропонує розуміти під сленгом – той шар лексики та фразеології, який виявляється у сфері живої розмовної мови в якості розмовних неологізмів, які легко переходять у шар загальноприйнятої розмовної літературної лексики [2, с. 107]. Український мовознавець Леся Ставицька, тлумачить сленг як практично відкриту мовну підсистему ненормованих, стилістично знижених лексико-фразеологічних одиниць, які виконують, оцінну (звичайно негативну) та евфемістичну функції [5, с. 42].

«Енциклопедія українознавства» пропонує таке трактування сленгу:

«Сленг, міський соціолект, виниклий з аргю різних замкнених соціальних груп (правопорушників, крамарів, ремісників, в'язнів, бурсаків-учнів, вояків), як емоційно забарвлена лексика низького й фамільярного стилю, поширена серед соціальних низів і певних вікових груп (ремісничої, шкільної молоді) міст» [ЕУ; 285].

Отже, сленг – це емоційно-забарвлена лексика, яка виникає й існує внаслідок установки на інтимний, фамільярно-знижений стиль розмови за соціально-мовної єдності тієї чи іншої групи носіїв.

Лексичні одиниці, які відображають певне поняття входять до лексико-семантичних груп, в яких ряд лексичних одиниць об'єднується більш конкретним змістом, які характеризують предмет та його ознаки, явища, поняття, дії. В цьому випадку семантичні поле як клас найменувань ділиться на тематичні групи .

Найпоширенішою групою харківського сленга є назви станцій метро у Харкові:

Стекляшка – вихід із метро Університет;

Барабан – станція метро імені акад. Барабашова;

Прольот – станція метро Пролетарська;

Армійка – станція метро Червоної армії;

Назви предметів:

Тремпель –плечики

Трюмо – люстерка

Черпак – ложка

Ампулка – ручка

Назви навчальних закладів:

Електронік – Харківський національний університет радіоелектроніки;

Юрка – Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

Нацик – Національна академія Національної гвардії;

Гуманітарка – Приватний вищий навчальний заклад “Харківський

гуманітарний університет “Народна українська академія”;

Бандурка – Харківський національний університет внутрішніх справ.

Назви районів:

Холодка – Холодногірський район

ХТЗ, Рогань – Індустріальний район

Салтівка – Київський район

Одеська – Основ'янський район.

Отже, лексико-семантичні групи харківського сленгу є назви станцій метро, районів та навчальних закладів.

Джерелом поповнення харківського сленга є саме запозичення зі іноземних мов. Більшість запозичень в міському соціолекті на позначення організацій прийшли з англійської мови, а також з російської мови, наприклад: *автороад* (з англійського auto-road) – Харківський національний автомобільно-дорожній університет; *стекляшка* – вихід з метро Університет.

Словотвір відіграє головну роль у спілкуванні. Під словотвором розуміють правила творення мовних одиниць за певними моделями та схемами, систему способів та засобів творення нових слів. За допомогою цих способів харківський соціолект поповнюється новими словами. Абревіатура як один зі провідних способів словотворчого процесу використовується у найменуванні кінотеатрів, наприклад: *МД* – кінотетар MULTIPLEX у ТРЦ Дафі; *ПС*- кінотетар Palladium Cinema. Суфіксальний словотвір є притаманним для міського сленгу на позначення студентів певних вищих навчальних закладів. Суфік *-ик-* є зменшино-пестливим і найчастіше служить для утворення іменників, наприклад: *нацик* - курсант Національної академії Національної гвардії; *танчик* – курсант Військового танкового інституту таких військ НТУ «ХП»; *кожидубик* – курсант Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба; *юрчик* – студент Національного університету «Юридичної академії України імені Ярослава Мудрого».

Отже, харківський сленг поділяється на такі тематичні групи, як назви станцій метро, назви районів та вищих навчальних закладів і предметів, які

вживаються лише у м.Харкові. Основним його джерелом поповнення є запозичення з інших мов. Міський соціолект має свої словотворчі особливості такі, як аббревіатура та суфікс -ик-.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И.В. лексикология современного английского языка / И.В. Арнольд. – М.: Высшая школа, 1986. – 464с.
ЕСУМ: Етимологічний словник української мови [уклад. О. С. Мельничук]. – К.: Наукова Думка, 2006. -704с.
2. Гальперин И. Р. О термине сленг/ И. Р. Гальперин // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1956. – № 6. – с. 107–114.
3. ЕСУМ: Етимологічний словник української мови [уклад. О.С. Мельничук]. – К.: Наукова Думка, 2006. –704с.
4. Мосенкіс Ю., Грабовий П., Фурса О. Феномен українського молодіжного сленгу (сутність, розвиток, контакти) / Ю. Мосенкіс, П. Грабовий, О. Фурса. – Київ –Умань, 2009. – 219 с.
5. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг / Л.О. М.Ставицька – К.: Критика, 2005. – 462с.

**ПЕРЕКЛАД ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ, ЩО УТВОРЮЮТЬ КОНЦЕПТ
ВОРОГА (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ
ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ)**

Гапоненко Олександра Миколаївна

студентка

Національного авіаційного університету

Анотація: мета дослідження полягає у розгляді способів досягнення «адекватності» перекладу, а саме застосування конкретних перекладацьких трансформацій у конкретних випадках, а також вивчення специфіки перекладу концепту Ворог на матеріалі публіцистичних текстів журналу The Guardian.

Ключові слова: переклад, концепція, ворог, мова, трансформація.

Перекладачі працюють у різних умовах. Жанри, тематика і, звичайно, мова текстів, що перекладаються ними, дуже різноманітні. Переклади здійснюються в усній чи письмовій формі. Різні і вимоги, що пред'являються перекладачам щодо точності або повноти перекладу. Тому існують різні види перекладу, кожен з яких має свої особливості. Усі ці фактори лежать в основі наукової класифікації видів перекладу.

Сучасна теорія перекладу виділяє дві основні класифікації видів перекладацької діяльності: жанрово-стилістична класифікація (за характером текстів, що перекладаються) і психолінгвістична класифікація (за характером дій перекладача в процесі перекладу).

Відповідно до першої, жанрово-стилістичної класифікації існує:

- переклад художній;
- переклад інформативний (спеціальний).

Художній переклад - переклад творів художньої літератури. Головна мета такого виду перекладу полягає у створенні перекладною мовою твору, здатного надавати художню та естетичну дію на читача перекладу [2].

Інформативний (спеціальний) переклад – переклад текстів спеціалізованої тематики, головною функцією яких є повідомлення будь-якої інформації, відомостей. Залежно від того, до якого функціонального стилю належить текст, призначений для перекладу, виділяються окремі підвиди інформативного перекладу: суспільно-політичний переклад, науково-технічний переклад, юридичний переклад, переклад сайту тощо [2].

Друга, психолінгвістична класифікація, враховує характер дій перекладача у процесі перекладу, саме спосіб сприйняття тексту оригіналу та спосіб створення тексту перекладу, поділяючи перекладацьку діяльність на:

- усний переклад;
- письмовий переклад.

Усний переклад – це вид перекладу, у якому оригінал та її переклад виступають у нефіксованій формі. Перекладач має можливість лише одноразово сприйняти вихідне мовленнєвий твір або його відрізок та виконати переклад без можливості його подальшого аналізу, переосмислення та виправлення [4].

Письмовий переклад – це вид перекладу, у якому і текст оригіналу, і текст перекладу у вигляді фіксованих текстів. Перекладач у процесі здійснення своєї діяльності має необмежену можливість звертатись як до тексту оригіналу, так і до тексту перекладу [4].

Розглядаючи теорію В. Гумбольдта про народний дух, А.А.Потебня визнає питання про походження мови питанням про явища душевного життя, що передують мові, про закони його утворення і розвитку, про вплив його на подальшу душевну діяльність, тобто питанням суто психологічним. А.А.Потебня розуміє, що в душевній діяльності є поняття найсильніші і поняття, що залишаються далеко. Саме найсильніші уявлення беруть участь в утворенні нових думок. А.А.Потебня добре бачить роль асоціації і злиття асоціацій в утворенні рядів уявлень. Різномірні уявлення, сприйняті одночасно, не втрачаючи своєї цілісності, можуть складатися в одне ціле. При злитті два різних уявлення сприймаються як одне [3].

А.А. Потебня дуже добре розумів роль мови в процесах пізнання нового, в процесах становлення та розвитку знань людини про світ на основі психологічних процесів асоціації, на основі різних по силі уявлень людини про явища, які мають назву в мові [3].

Когнітивна лінгвістика досліджує ментальні процеси, що відбуваються при сприйнятті, осмисленні і пізнанні дійсності свідомістю, а також види і форми їх ментальних репрезентацій. Матеріалом лінгвокогнітивного аналізу є мова, а цілі такого дослідження в різних конкретних напрямках (школах) когнітивної лінгвістики можуть відрізнятися – від поглибленого вивчення мови за допомогою когнітивного категоріально-термінологічного апарату до конкретного моделювання змісту і структури окремих концептів як одиниць національної свідомості (концептосфери) [5].

Сукупність мовних засобів, які об'єктивують концепт в певний період розвитку суспільства, визначається нами як номінативне поле концепту. Номінативне поле концепту принципово неоднорідне. Воно містить як прямі номінації самого концепту безпосередньо (ядро номінативного поля), так і номінації окремих когнітивних ознак концепту, що розкривають зміст концепту і ставлення до нього в різних комунікативних ситуаціях (периферія номінативного поля). Так, в ядро номінативного поля концепту «керівник» увійдуть начальник, керівник, шеф, бос, господар, адміністратор, перша особа, керувати, розпоряджатися, командувати, керівний. В периферію – кричить, товстий, чинити свавілля, примхливий, компетентний, авторитарний, всевладний і багато інших [5].

Перерахуємо мовні засоби, які можуть входити в номінативне поле того чи іншого концепту і забезпечити його формування в процесі лінгвокогнітивного дослідження:

– прямі номінації концепту (ключове слово-репрезентант концепту, яке обирається дослідником в якості імені концепту і імені номінативного поля, і його системні синоніми);

– похідні номінації концепту (переносні, похідні); однокореневі слова,

одиниці різних частин мови;

– контекстуальні синоніми;

– оказіональні індивідуально-авторські номінації;

– стійкі поєднання слів, синонімічні ключовим словом (фруктовий сад, підводний човен, капітан команди і ін.);

– фразеологізми, що включають ім'я концепту (перша ластівка, залізниця, біла ворона та ін.);

– паремії (прислів'я, приказки та афоризми) – хто не з нами, той проти нас; молодозелено;

– метафоричні номінації (до концепту душа – душа співає, плаче, радіє, сумує, сміється, рветься назовні і под.);

– стійкі порівняння з ключовим словом (високий як стовп, розумний як Ейнштейн);

– вільні словосполучення, які номінують ті чи інші ознаки, які характеризують концепт (хмара грозова, велика, чорна) [3].

Найбільш надійний спосіб виявлення невербалізованих концептів – контрастивні дослідження, що дозволяють виявити одиниці, що не мають перекладних відповідностей, в одній з мов. В українській мові при порівнянні з англійською мовою виявляється відсутність позначення для наступних концептів:

«Вечір п'ятниці, субота та неділя» – *weekend*;

«Двотижневий період часу» – *fortnight*;

«Спускатися з кручі на мотузці» – *abseil*;

«Бурхливо аплодувати, шумно вітати» – *acclaim*;

«Позбавлений керівництва, без голови; без першої строфи (вірш)» – *acephalous*;

«Вплив сонця, вітру, води» – *exposure*;

«Думка, яка прийшла пізніше» – *afterthought*;

«Дозвіл на тимчасову відсутність в університеті або монастирі» – *exeat*;

«Бюрократ від освіти» – *educrat*;

«Той, хто звертається за порадою» – *advisee* [6].

З іншого боку, в англійській мові немає позначення для таких українських концептів, як окріп, борщ, маячити, квартира, погорілець та інші. В українській мові відносно німецької мови відсутні позначення для таких концептів як:

«Готовий допомогти» – *Hilfsbereit*;

«Заборона не професію» – *Berufsverbot*;

«Картонна підставка під пивний кухоль» – *Bierdeckel*;

«Діти одних батьків» – *Geschwister*;

«Йти на високих підборах, постукуючи ними» – *Stocken*;

«Навчальний текст, попередньо написаний вчителем на класній дошці» – *Tafelbild*;

«Вечір після роботи» – *Feierabend* [6].

Образ ворога в дискурсі дуже древній [4], він використовується для евфемістичного опису диявола: *the enemy of mankind* (New Testament), *the great (Last) enemy*. У разі опису ситуації неминучої небезпеки, використовується *enemy at the gate*, що набула популярності в ХХ столітті.

У базовій моделі «не можна виявляти почуття перед ворогами» зустрічаємо дидактичну формулу культури – пораду з приводу того, як поводитися перед ворогами. У цьому контексті концепт «ворог» визначає позитивну оцінну ознаку. У *never tell your enemy that your foot aches* виражено уявлення, що не можна видавати ворогові свої слабкі місця. *Don't boast until you see your enemy dead* концептуалізує застереження від того, щоб наперед святкувати перемогу над ворогом.

Корислива мотивація нещирої дружби (друг, поки його годують) представлена у *while the pot boils friendship blooms*. У *a fair-weather friend* використаний інший образ – «друг тільки за хорошої погоди, або до першого шторму». Ідея про те, що явний ворог кращий за невірного друга, відображена за допомогою подвійної перехресної антитези («відкритий ворог» – «оманливий друг»). Ця має варіант *a foe is better than a dissembling friend; false friends are*

worse than bitter enemies у журналі The Guardian.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

1. Красавский Н.А. Лингвистические методы исследования эмоциональной концептосферы / Н.А. Красавский // Лингвистические парадигмы: традиции и новации. – Волгоград, 2000. – С.18-20.
2. Кузлякин С.В. Проблема создания концептуальной модели в лингвистических исследованиях/ С.В. Кузлякин // Русистика и современность. Лингвокультурология и межкультурная коммуникация. – М., 2005. – С. 136-141.
3. Потебня А.А. Мысль и язык. / А.А. Потебня. – К.: СИНТО, 1993. – 192 с.
4. Слышкин Г.Г. Дискурс и концепт (о лингвокультурном подходе к изучению дискурса) / Г.Г. Слышкин // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. – Волгоград, 2000. – С.38-45.
5. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Ф. Соссюр // Труды по языкознанию. – М., 1977. – С.31-284.
6. Стернин И.А. Когнитивная интерпретация в лингвокогнитивных исследованиях / И.А. Стернин // Вопросы когнитивной лингвистики. – М., 2004. – № 1. – С. 65-69.
7. The Guardian [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.theguardian.com/international>

МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ У МЕРЕЖЕВОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Дакіч Вікторія Валеріївна

викладач

Кафедра теорії і практики перекладу
Харківський гуманітарний університет

«Народна Українська Академія»

м. Харків, Україна

Анотація. Стаття присвячується рогзгляду політичного дискурса у сучасних мережах. Мережевий політичний дискурс характеризується як об'єкт лінгвістичного та мультимодального аналізу. Цей вид дискурса у загальному значенні відрізняється неінституціональністю, стихійністю, високою швидкістю реагування на суспільні виклики. Виділяється здатність політичного дискурса у мережі щодо компресії інформації та оціночної інтерпретації дійсності, що відображається. Наводиться визначення мультимодального тексту, який задіює вербальний та зоровий канали сприйняття, які в свою чергу містять ключові елементи інформації для декодування змісту.

Ключові слова: мультимодальність, політичний дискурс, неінституційний дискурс, інтердискурсивність, мережевий дискурс.

Мережевий політичний дискурс швидше за всіх реагує на виклики та події дійсності, що в свою чергу є дзеркалом суспільного настрою та тенденцій. Політичне життя конкретної мовної спільноти миттєво знаходить своє відображення у нових засобах масової інформації, особливо у соціальних мережах. Дана реакція може приймати як лише мовну так і мультимодальну форму та задіює вербальні, слухові, візуальні канали сприйняття.

Зацікавленність лінгвістів щодо вивчення дискурсивних практик виріс завдяки перетворенню кіберпростору у повноцінне комунікативне середовище. Це призвело, в свою чергу, до виділення самостійного типу дискурса, що

називається мережевий, віртуальний або інтернет-дискурс, який являє собою як процес створення тексту у віртуальному середовищі на фоні прагматичних та соціокультурних факторів, так і кінцевий продукт цієї дії [1, с. 15; 2, с. 28].

Політичний мережевий дискурс як неінституційний різновид політичного дискурса взагалі відображає настрій суспільства. Цей тип дискурса реалізується на платформах нових засобів масової інформації, перш за все, у блогах та соціальних мережах. Він відрізняється своєю неофіційністю, стихійністю, швидкістю реагування на суспільні виклики. І ця швидкість є значно вищою, ніж у медійного чи інституційного політичного дискурса. Також слід зазначити багатослівність: комунікація припускає, часто, навіть, передбачає зворотній зв'язок й носить зворотній характер. Саме ці властивості дозволяють мережевому дискурсу інкорпорувати рухливі тренди, тренди, що швидко з'являються та згасають та існують у конкретній мовленнєвій спільноті.

Під час розглядання політичного мережевого неінституційного дискурса Н. А. Красильнікова визначає його як «оцінювальну інтерпритацію суспільно-політичного явища, події та їх учасників, обмін думками та участь у вирішенні вагомих проблем суспільства й держави, вплив на уявлення чи стереотипи комунікантів та формування або уточнення їхньої картини світу» [3, с. 131]. В. І. Карасик також зазначає властивість мережевого неінституційного дискурса компресувати інформацію за рахунок «особливого скороченого кода спілкування ... та цьому актуальним є багатообразна оцінювально-модальна емоційна кваліфікація того, що відбувається» [4, с. 215].

Я вважаю, що здатність політичного мережевого дискурса компресувати інформацію досягається завдяки його інтердискурсивному характеру. Інтердискурсивність є більш прийнятним терміном. І. В. Силант'єва зазначає, що інтердискурсивність «припускає злиття художнього та нехудожнього текстів: «перенос» у текст різних сфер знань, принципів мислення - художнього та нехудожнього» [5, с. 31]. Саме таке злиття різних дискурсів є особливою рисою політичного мережевого дискурса. Мережева комунікація, як і будь яка інша, є результативною, якщо всі її учасники володіють загальними знаннями.

На таких «загальних знаннях» може будуватися як вербальна комунікація, так і мультимодальна. Широке використання не лише вербальних, але й мультимодальних засобів комунікації є ще однією особливою рисою неінституційного політичного дискурсу у соціальних мережах. Вивчення мережевого політичного дискурсу без звернення до мультимодального матеріалу є неможливим.

На рубежі XX-XXI століть візуальні складові вербальної комунікації привертають значну увагу до себе. Виявилось, що ізольованих мовних засобів стало недостатньо для повноцінного контексту, а без контексту декодувати значення мовних одиниць було неможливо. У зв'язку із цим Г. Кресс та Т. ван Леувен вводять терміни мультимодальність та мультимодальний текст [6, 78с.]. Мультимодальним текстом вважається такий текст, сприйняття якого потребує від реципієнта задіяти щонайменш вербальний та зоровий канали, а також у якому обидва компоненти (вербальний та візуальний) включають ключові елементи інформації для декодування змісту. При аналізуванні мультимодальних текстів можна застосовувати дискурсивний підхід за допомоги «адаптації широкого трактування дискурсу як соціально обумовленої когнитивної структури, яка знаходить своє матеріальне втілення у текстах-репрезентаціях» [7, с. 5] у поєднанні з мультимодальним дискурс-аналізом.

Серед мультимодальних дискурсивних елементів політичного дискурсу розрізняють постери, платкати, карікатури тощо, які О. С. Іссерс пропонує називати «лінгвооб'єктами», що знаходяться у периферії мовленнєвого життя сучасного суспільства» [8, с. 10].

Висновки. Мультимодальність у сучасних текстах виникає як відповідна реакція суспільства на зовнішні події та виконує декілька функцій у мережевому політичному дискурсі: емоційно-експресивну (передача настрою); когнитивну (передачу знань та формування мислення); волюнтаристичну (пропаганда, агітація); ідеологічну (вираження ідеологічних поглядів та вподобань).

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахренова Н. А. Интернет-дискурс как глобально межкультурное явление и его языковое оформление: автореферат диссертации ... доктора филологических наук. Москва, 2009. - 35с.
2. Лутовинова О. В. Виртуальный дискурс как одно из направлений в исследовании киберпространства. Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Лингвистика. - 2009. - № 1. - с. 26 - 32.
3. Красильникова Н. А. Общество и неинституциональный политический дискурс в сети. Политическая лингвистика. - 2012. - № 4 (42). - с. 130 - 138.
4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. - 477с.
5. Силантьева И. В. Газета и роман: риторика дискурсных смещений. Москва, 2019. - 207 с.
6. Kreis G. R. and T. Van Leeuwen. Multimodal Discourse: The modes and media of contemporary communication. - London: Edward Arnold, 2001. - 152 p.
7. Вдовина Т. В. Дискурс-анализ: методологические основания и перспективы применения в социологических исследованиях: автореферат диссертации ... кандидата социологических наук. - Москва, 2012. - 23 с.
8. Иссерс О. С. Дискурсивные практики нашего времени. - Москва: ЛЕАНД, 2015. - 272 с.

КОНОТАЦІЇ ФОРМУЛ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ

Дубова Олена Анатоліївна
д-р філол. н., професор
Мовчан Луїза Степанівна
старший викладач
Національний університет
кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна

Анотація. У статті представлено результати аналізу конотацій, виявлених у формулах привітання української, англійської, туркменської і російської мов. Визначено репертуар конотативних значень для привітань, що використовують в офіційному і неофіційному спілкуванні. З'ясовано, що конотації етикетних формул привітання є відображенням експресій, прийнятних в національній культурі для експлікації ставлення до співрозмовника.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, формули мовленнєвого етикету, привітання, конотативне значення, комунікативний акт.

Формули мовленнєвого етикету відіграють істотну роль в успішному здійсненні комунікативного акту, оскільки є засобом реалізації декількох підфункцій комунікативної функції мови. Водночас такі формули є засобом репрезентації традицій мовленнєвої поведінки носіїв певної мови, оскільки у формулах мовленнєвого етикету конкретної мови зафіксовані етнічні особливості комунікативної етики. Саме завдяки значному обсягу своїх функцій вивчення формул мовленнєвого етикету набуло тривалої традиції і було представлене в різноаспектних дослідженнях [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Однак зіставне дослідження конотацій, властивих цим формулам, залишалось поза увагою лінгвістів.

Нашу розвідку здійснюємо з метою визначення конотацій, специфічних

для одного й того функціонального типу етикетних формул (привітань) різних мов: української, англійської, туркменської, російської.

Репертуар привітань сучасної української мови, вживаних в умовах офіційного спілкування, невеликий: *вітаю (вас / назва адресата / ім'я адресата); доброго ранку; добрий день; добрий вечір*. Ці привітання є функціонально нейтральними, цілком доречними і прийнятними також і в умовах неофіційного спілкування. Мають позитивні емоційно-експресивні конотації певної доброзичливості, шанобливості. В офіційному спілкуванні привітання *моє (вам) шанування* виражає підкреслену конотацію шанобливості.

Етикетні формули привітань сучасної української мови, вживані в умовах неофіційного спілкування, виражають різні позитивні конотації: привітності (*доброго ранку; добрий день; добридень; добрий вечір; добривечір*), доброзичливості (*доброго здоров'я; здрастуйте; дай, Боже, здоров'я; здорові будьте / здоров будь*), уваги (*як поживаєте?; Як ся маєте / маєш?*), шанобливості (в сакральних привітаннях: *Боже помагай; помагай Біг; дай, Боже; слава Ісусу Христу – слава навіки (Богу святому); Христос народився (родився / рождається / ся рождає) – славимо Його; Христос воскрес – воістину воскрес*), дружності (*здоров; привіт; салют*), жартівливості (*здоровенькі були; вітаннячко тобі / вам*).

У сучасній англійській мові є формула привітання, властива лише офіційному спілкуванню: *how do you do?*, яка має конотацію підкресленої шанобливості. Для повсякденного офіційного спілкування характерні привітання, які вживаються також у неофіційному спілкуванні і мають конотацію привітності: *good morning! good day! good evening! how are you?*

Типовою конотацією для формул привітань сучасної англійської мови, вживаних лише в умовах неофіційного спілкування, є демонстрація уваги до співрозмовника. Таку конотацію мають привітання, оформлені як риторичні запитання: *how are you? how's it going? how've you been? are you OK? are you alright?* Конотація дружності виявляється у формулах привітання, що вживаються у спілкуванні близьких друзів, знайомих, молоді: *hello; hi; what's*

ир?

1. Найпоширенішими і найтрадиційнішим вітанням у Туркменістані є форма *Assalam aleykum!* і відповідь *Aleykum assalam!* Ці привітання і відповідь підпорядковані приписам Корану і первинно мали винятково сакральне значення. Фрази-вітання сучасні люди нерідко трансформують у формули привітання, застосовуючи їх в неформальному спілкуванні: *salam!* – *salam!* Така форма привітання припустима лише у фамільярному спілкуванні, але незмінною у всіх варіантах привітання є конотація доброзичливості.

2. Для нейтрального привітання та привітання в офіційній обстановці в туркменській культурі використовують також формули, відповідно до часу доби, коли відбувається спілкування: *ertiriňiz haýyrly!* (доброго ранку!), *gündiziňiz haýyrly!* (добрий день!), *agşamyňyz haýyrly!* (добрий вечір!)

3. Серед молоді при спілкуванні з друзями, ровесниками застосовують кілька формул привітання з конотацією дружності, фамільярності: *gowmy* (здоровй), *salam* (привіт), *nähili* (як справи), *gowmy ýagdaýlar* (як справи), *hallar niçik* (як у вас справи), *näme täzelik* (які новини).

4. У туркменському мовному етикеті, незалежно від ситуації, формули привітання завжди мають конотації привітності, доброзичливості. Жодних натяків на жартівливість, іронічність, зневажливість у формулах привітання туркменської мови не знайдемо.

Для офіційного спілкування в сучасній російській мові існують як функціонально нейтральні привітання (*здравствуйте; добрый день; доброе утро; добрый вечер; доброго времени суток*) з конотацією певної доброзичливості, так і привітання, доречні лише в офіційній обстановці (*приветствую вас; моё почтение*), з конотацією підкресленої шанобливості.

Для неофіційного спілкування в сучасній російській мові, крім функціонально нейтральних привітань, існують специфічні етикетні формули: *здравствуй; привет; салют* тощо. Власне неофіційні привітання сучасної російської мови мають конотації дружності, фамільярності (*здравствуй; привет; салют;*), іронічності (*Привет честной компании! Привет, мой свет!*

Привет от старых штиблет! Наше вам с кисточкой! Здравствуй, здравствуй, проходи, садись да хвастай!), фамільярності і грубості (*здорово*), фамільярності і просторічності (*приветик; всем приветики; приветики-приветики*).

Етикетні формули привітань всіх чотирьох мов, вживані в умовах офіційного спілкування, виявляють однорідні конотативні властивості: функціональна нейтральність або наявність позитивних емоційно-експресивних конотацій доброзичливості, шанобливості. Відмінності конотацій у привітаннях досліджуваних мов виявляються в неофіційному спілкуванні. Крім функціонально нейтральних засобів, що є у кожній з розглянутих мов, в українській англійській і туркменській мовах наявні формули неофіційних привітань з різними позитивними конотаціями, а в російській – з позитивною і негативними конотаціями (причому негативні переважають). На відміну від англійської і російської мов, в українській і туркменській мовах застосовуються сакральні привітання. Якщо в українській і російській мовах застосовуються привітання з конотацією жартівливості, то в англійській і туркменській мовах ця конотація відсутня. Загалом у конотаціях формул привітання віддзеркалюється експліцитний характер припустимих у національній культурі відношень між активними учасниками комунікативного акту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богдан С. Мовний етикет українців: традиції. – К.: Рідна мова, 1998. – 475 с.
2. Кулішенко Л., Чечота Т. Мовленнєвий етикет та ментальність українців // <https://essuir.sumdu.edu.ua/>
3. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: Навчальний посібник/ Я. Радевич-Винницький. – К.: Знання, 2006. – 291 с.
4. Фабіан М. П. Семантика мовного етикету: новий підхід до її вивчення // Сучасні дослідження з іноземної філології. – 2014. – Вип. 12. – С. 7-13.
5. Формановская Н.И. Русский речевого этикет: Лингвистический и

методический аспекти. – М.: URSS, 2006. – 160 с.

6. Шутова М. О. Мовленнєвий етикет як система координат у міжособистісній і міжкультурній комунікації / М. О. Шутова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. : Філологія. - 2013. - Т. 16, № 1. - С. 134-142.

**МОВЛЕННЄВИЙ ПОРТРЕТ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ В
АМЕРИКАНСЬКОМУ ТЕЛЕСЕРІАЛІ «ЛЮЦИФЕР»**

Карімова Аліна Павлівна

Студентка

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Анотація: У статті висвітлено особливості репрезентації мовленнєвого портрету головного героя в американському телесеріалі «Люцифер» на концептуальному рівні. У роботі окреслено ключові поняття дослідження та їх приклади; встановлено особливості мовленнєвої репрезентації образу головного героя в телесеріалі «Люцифер».

Ключові слова: мовленнєвий портрет, стилістичний прийом, іронія, гра слів, зевгма, алегорія.

Антропоцентричний підхід у лінгвістиці змінив основний фокус наукових досліджень, зробивши носія мови, основним об'єктом вивчення. Саме тому наразі дуже цікавим є вивчення мовної особистості персонажів художніх текстів та героїв кінотекстів.

Мовленнєвий портрет персонажа зазвичай передає світогляд героя, його приналежність до певного соціального кола, професії, або ж вказує на зв'язок мовлення і характеру героя чи його емоційного стану. На думку Г. Матвєєвої, мовленнєвий портрет – це сукупність мовних уподобань людини, які вона використовує для реалізації намірів і стратегій впливу на співрозмовника [1,с.7].

У проаналізованому американському телесеріалі «Люцифер» мовлення головного героя відрізняється від мовлення інших персонажів, що дозволяє говорити про його індивідуальний мовленнєвий портрет, який містить персональні мовні звички героя. Загалом мовленнєвому стилю Люцифера

притаманна іронічна тональність, про що свідчить значна кількість прикладів відповідних стилістичних прийомів у мовленні кіногероя: іронія, гра слів, зевгма, алегорія.

Іронія як провідний стилістичний прийом використовується героєм для опису передусім себе та своїх звичок:

“So she should know that I’m not a serious relationship kind of devil” (S.4, Ep.5).

Іронічне ставлення до матері теж спостерігається у телесеріалі:

“Oh, when Dad cast me out, who stood by and nothing? Hint: it’s a palindrome for “mum”. You abandoned me, mum. Thrown into Hell and vilified for all eternity. There aren’t enough cheesy noodles in the Universe to fix all that, I’m afraid” (S.2, Ep. 2). У цьому прикладі Люцифер нагадує матері, яка спокійно відреагувала на його вигнання з Раю, що виконання типових материнських обов’язків, на кшталт приготування пасти з сиром, не допоможуть їй повернути його довіру та добрі стосунки між ними. Герой настільки розлючений на матір, котра несподівано повернулася у його життя, що починає приписувати їй усі злочини.

Люцифер критикує не лише своїх батьків, а й інших членів родини та персонажів серіалу. Спілкуючись з братом Уріїлом, герой іронізує над його зовнішнім виглядом та одягом, що нагадує одяг злочинця:

“Clearly, I got the fashion sense in the family. Word of advice: I’d lose the trench coat, cause as it stands, it’s less cool, brooding angel more sort of “pedophile chic” (S.2, Ep. 5).

В іншому контексті він метафорично порівнює свою подругу психіатра Лінду з вірусом Еболи, оскільки вона багато говорить та її неможливо зупинити:

“ - No, she is a verbal Ebola. Where is the button to put the glass up?

-It’s not a limo” (S.1, Ep. 8).

Демонів з підземного світу герой іронічно порівнює з дітьми, яких нібито можна заспокоїти смаколикками та мультиками на ніч:

“ -I’m going to need just a little bit more information than that, brother. Like,

for instance, who's watching Hell?

-They've promised to be good little demons, I left them a cheese plate and put on some cartoons" (S.5, Ep. 2).

Люцифер не стидається шуткувати і над зовсім незнайомими людьми : "Well, with all that Botox I'm surprised she can chew at all" (S.1, Ep. 11); "Since you are obviously lower on the human evolutionary chain perhaps your hearing hasn't developed as well as it should, so I'll repeat myself" (S.1, Ep. 6). «Ідеальна» зовнішність жінки та обмежені розумові здібності чоловіка стають об'єктом іронії у наведених прикладах.

Також головний герой з гумором ставиться до стосунків та шлюбу: "You parents' marriage failed. What exactly was the final nail in the coffin of their relationship?" (S.4, Ep. 8);

"-We've an injured groom and a deceased bride.

-Oh, they got to that "till death do us apart" nonsense" (S.2, Ep. 7).

Вдаючись до алегорії, герой порівнює стосунки Бога та його дружини зі стосунками звичайних людей, які згодом віддаляються один від одного. Традиційне уявлення про чоловіка, котрому стає нудно вдома і він починає проводити увесь свій вільний час з друзями у гаражі, викликає посмішку у даному контексті, оскільки мова йде безпосередньо про божественні створіння:

"In human terms once upon a time a boy met a girl, and they fell in love. They had sex. The only trouble was, they were celestial beings, so that moment they created the Universe. They became Mum and Dad. They had a whole litter of kids, including yours truly. And they built a house and called it Heaven. They were happy. Mum was rather lovely in the beginning. But things change, don't they? Dad started going into the garage and tinkering with a little project he called humanity..." (S.2, Ep. 1).

Окрім іронії, у мовленні героя телесеріалу «Люцифер» виявлено приклади гри слів та зевгми: "NY 1946. It was a wonderful time. Men wore hats, hemlines were on the rise, and so was crime. Rationing was over, the boys were home from the war, and the air was full of big band music and possibility" (S.5, Ep.

4). У цьому контексті зевгма реалізується у двох випадках: в першому – за допомогою уживання виразу *to be on rise* у прямому значенні стосовно рівня кримінальності у Нью Йорку, та переносному – відносно довжини спідниць. У другому випадку мова йде про музику, яка буквально відчувалася у повітрі, та про нові можливості, що раптово з’являлися у той час.

Гра слів використовується Люцифером у поданому прикладі:

“See? Didn’t have to chase him at all. He got tired. Come on, I thought that was one of my best puns” (S.4, Ep. 5). Декодування цього кінофрагменту стає можливим лише завдяки візуальному компоненту кінотексту. У наведеному контексті обігрується словосполучення *got tired* «втомитися» та *tire* «колесо», оскільки на персонажа падає реальне колесо, що змушує його впасти на підлогу.

Отже, аналіз мовного матеріалу показав, що мовлення головного героя американського телесеріалу «Люцифер» можна охарактеризувати як іронічне, оскільки воно насичене прикладами вживання іронії, гри слів, зевгми, алегорій та метафор. Саме ці стилістичні прийоми вказують на персональні мовні звички Люцифера та створюють індивідуальний мовленнєвий портрет кіногероя, в якому проявляється інтелектуальна обізнаність Люцифера, сучасність його образу та іронічний характер його особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Матвеева Г. Г. Скрытые грамматические значения и идентификация социального лица («портрета») говорящего : автореф. дис. ... док. филол. наук : 10.02.19. – СПб., 1993. 87 с.
2. Lucifer. URL: <https://www3.series9.ac/film/lucifer-season-1/watching.html>

КОЛЬОРИСТИКА ПРОЗИ ЛЮКО ДАШВАР

Ліштаба Тетяна Василівна

канд. філол. наук, доцент

Делюрман Марія Олександрівна,

студентка IV курсу першого бакалаврського рівня

вищої освіти факультету української філології

іноземних мов та соціальних комунікацій

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

У статті описано семантичні й функціональні особливості кольоропозначень у романах Люко Дашвар «Мати все» й «Молоко з кров'ю». З'ясовано, як кольористика формує мовний простір письменниці. Проаналізовано взаємодію традиційного й індивідуально-авторського у вживанні кольоративів.

Ключові слова: індивідуально-авторська картина світу, кольоролексема, колірний компонент, кольороназва, емоційно-оцінна функція, експресивність.

Постановка проблеми. У мові художньої літератури лексика на позначення кольору є активно вживаною, а тому її аналіз повсякчас перебуває в полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. Наприклад, історію сприймання основних кольорів від первісних часів до наших днів подав Г. П. Півторак [1]. Основні та другорядні назви кольорів, їхню семантичну структуру дослідив А. П. Критенко [2]. Основи кольоронайменування, етнокультурну інформацію про колір, зміни категорії кольору в історії української мови описав А. Є. Іншаков [3]. Кольористику як мовно-індивідуальну картину світу автора проаналізували Н. М. Сологуб [4], А. П. Критенко [5], І. М. Бабій [6] та інші вчені.

Сьогодні актуальним для мовознавства є дослідження специфіки колірної

лексики на ґрунті сучасної літератури.

Мета статті – з'ясувати особливості функціонування лексики на позначення кольору в жіночій прозі Люко Дашвар.

Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань:

1) виявити новації з колірним компонентом у творах вищезазначеного автора;

2) з'ясувати семантичні особливості та функціональне навантаження кольоропозначень;

3) визначити частотність використання назв конкретних кольорів;

4) простежити процеси естетичної трансформації загальномовної семантики позначень кольору в умовах художнього контексту.

Виклад основного матеріалу. Художній кольоропис письменниці – один із показників її індивідуального стилю. Колір відтворює настрій і переживання героїв, їхню психологію, зовнішню характеристику, а також набирає часто глибоко філософського значення, перетворюючись у кольори буття, стають, по суті, символами, якими кодуються ті чи інші явища життя.

Варто відзначити, що домінантною рисою письма Люко Дашвар вважається лаконічність: Найменші дрібниці з минулого, – багато років мучили, не мали відповідей! – в одну мить стали зрозумілими і такими **гіркими**, що Ліда відчувала ту **гіркоту** не тільки у серці – навіть на вустах [7, с. 171] – повне відчуття розпачу Ліди авторка описує без жодного натяку на колір, покладається на асоціації читача.

Завдяки кольоровим специфічним описам природи письменниці із самого початку твору пригнічує читача надмір великим емоційним нагнітанням оповіді: Того осіннього вечора у провулку поблизу Контрактової **темрява світло з'їла**. І око їй не виколоти – не видно. Нічого не рятувало – ні ліхтарі, ні лампи з вітрин і вікон. Небо порвалося. **Чорні** кишки долу. **Дощ-кров** фонтаном [7, с. 3].

У сучасній українській мові кольоронайменування утворюють кількісно багате та якісно різноманітне лексико-семантичне поле. Кольороназви, що

входять до його складу, відзначають неоднакове семантичне наповненням (колір може виражатися експліцитно чи імпліцитно), різна словотвірна структура та граматичне оформлення [8, с. 7]. У цьому разі домінантними його одиницями є лексеми червоний, жовтий, синій, зелений, білий, чорний, сірий, що відбивають базові колірні уявлення людини й належать до констант матеріальної й духовної культури.

Домінантними кольорами прози Люко Дашвар вважаються червоний, чорний, білий. Навіть у назві роману «Молоко з кров'ю» латентно закладені кольори: молоко – білий, кров – червоний. У контексті ці два кольори символізують нездорове, кволе кохання: Для людей, Стьопо, краса – то **кров з молоком**. А ми з тобою – **молоко з кров'ю** [9, с. 54].

Червоний колір та його відтінки в аналізованих творах проходить не лише як символ кохання, а й передає дію за кольором: ...Ангеліна відчинила двері й аж **почервоніла** од прикрощів [7, с. 36]; Мало...Ось вони **червоніють** – зле! [7, с. 110]; Тетянка **зашарілася**, кивнула [9, с. 87]. Зазначені кольорописи використані з метою показати різні емоційні стани героїв: збудження, люті та зніяковіння.

Центральним символом роману «Молоко з кров'ю» стає червоне коралове намисто, яке містично береже кохання молодих і передається з покоління в покоління. Червоні коралі згадуються вже з перших сторінок роману і до останньої: Курка без зволікань дзьобнула знахідку – й аж квок від болю: **червона принада** виявилася твердою, мов каменяка. Крутнула головою, наче сто курей з усіх боків уже поспішали відбити в рябої **червоний скарб**, і знову дзьобнула – моє! [9, с. 7]; У німця в руках лишилася лише гола нитка з однією **червоною намистинкою**, що якимсь дивом затрималася на нитці [9, с. 240].

Кольоративи із семантикою червоного посилюють його смислове навантаження при зовнішній та внутрішній характеристиці героїв, їхніх психологічних станів: Вчителька впала у крісло і **почервоніла** від люті... Тетянка теж **почервоніла**, але не здалася: підхопилася з дивана, пішла до серванта з посудом, дістала ще одну чарку, поставила на стіл поряд із двома і

вперто сказала [7, с. 75]; Льошка пояснює, а Стьоппі очі **червоним** залило [7, с. 84]; Маринка весело замотала головою: а як же! Німець **почервонів** ще більше і ще тихіше запитав: – А ніс у неї... З горбом чи... [9, с. 107]; Ліда раптом **почервоніла** до скронь, ухопила дівча за плечі, у самої з очей сльози, та великі, дощем [7, с. 136]; Нянька од прикрощів аж **почервоніла** [9, с. 148].

Номінація чорного кольору в аналізованих творах символізує знак туги, горя, негативу, розчарування, душевного спустошення: На годиннику – шоста вечора, надворі та в душі Іветтиній – **чорна** діра [7, с. 62]; Чого б це?– спекла його **чорними** очима [9, с. 219]; Стас обійняв **чорну** від горя Ліду, пригорнув до себе [7, с. 189]; Дивиться німець навкруги – нема нічого, зникло геть усе, тільки **чорні** хвилі до нього спішать і верещить щось у тій **чорноті** тоненько, як би, приміром, малі дівчатка верещали [9, с. 149] – показано гнів і розпач Степана, тому що дружина віддала дітей у дитбудинок. Письменниця використала кольоровий контраст наслідків катування, коли на біле накладається чорне, що ще більше посилює смислове навантаження та впливає на свідомість й емоційну сферу читача: Льошка кинув на подвір'я лихий погляд: **брудний** сніг, **багнука**, **чорні плями крові** та землі підталої. Губи скривав: – **Сніг** впаде, знову все **білим** буде [9, с. 189].

Як засіб характеристики людини номінація чорний набуває, зазвичай, позитивної конотації. Як наслідок, прикметники, які описують еталони жіночої вроди, містять виразний означений кольоратив: Несподіване збудження й естетичний захват змушували роздивлятися ідеальне голе тіло – рельєфні м'язи, **молочну шкіру**, довге **чорне волосся** [7, с. 10]; **Чорні** очі не світлішали при дні, не темнішали від гніву, пекли **чорним** вогнем з-під **чорних** вії, **чорні** коси лоскотали литки, а **червоні** вуста без помад квітли на **білому** личку [9, с. 26]; Кожному Маруся – найгарніша. І пісні ж... Пісні ж – геть усі про неї. «**Чорнії** брови. **Карії** очі...» [9, с. 27]. Навіть у зрілому віці та після пережитих негараздів врода Марусі не зіпсувалась на заздрість усім рокитнянським бабам: Пряма, як струна, **чорні** коси **сивина** не пофарбувала, очі **пекучі** сяють, на

високих грудях – намісто **червоне** [9, с. 240].

Негативної семантики чорний набуває не лише для змалювання емоцій страху, гніву героїв, а для хворої уяви Марусі після смерті сина Юрка: Тиняється, мов божевільна: чи до ставу посуне, чи всядеться у хаті, нитками та голками пообкладається і візьметься вишивати – і все **чорні** хрести та **червоні** кульки [9, с. 216].

Ще одним доміантним у колірному просторі мовної картини Люко Дашвар є білий та його номінативні відтінки: Відчинила двері й побачила на тумбі в передпокої **білосніжне**, певно, м'якесеньке, пухнасте іграшкове ведмежа [7, с. 72]; Іветта глянула на Раїні ноги й аж почервоніла від гніву: дівчина так і не наділа прозорих **сріблястих** колготок і не взула **білих** лакових черевичків [7, с. 106]; Тільки трішечки **молочно-білого** – аж ніяк не **сніжно-білого** [7, с. 107]; Стъопка **сполотнів**, розгублено витер засмальцьовані долоні об робочі штани і поправив окуляри [7, с. 58].

Кольоратив білий у прямому значенні в тексті часто позначає речі з білої тканини: В окремому пакуночку – **білі** трусики й ліфчик із мереживцем [7, с. 106]; На «раз-два-три» – знову в коридорі: руки вимиті, **білий** халат, білі туфлі на гумовій підшві, стетофонендоскоп, історії хвороб, картки призначень [7, с. 99]; Варто надягти **білий із молочним** відливом костюм, що так подобається Платону [7, с. 103]; Швидко поскидає одєжину, візьме її за плечі та ніжно покладе на **білі простирадла**, та так, щоби лице до лица, очі в очі, а там... [9, с. 38] – білі простирадла як символ чистого кохання. А як хазяйка з колегами – на Ангеліні мусить **білий** фартушок бути, Платонова кімната замкненою, а кава – гарячою [7, с. 36] – у цьому контексті білий фартушок символізує прислужливість та догоджання чоловікові.

Оскільки білий традиційно є кольором вбрання нареченої, Люко Дашвар акцентує увагу на весільній сукні Марусі: Та ж і серйозна, ніби на важливому завданні – **білу** фату, що на підвіконні має, до рук взяла, і все по підвіконню долонею мацає [9, с. 29]; У кімнату вбігла, **білу** фату на підвіконня кинула і завмерла перед дзеркалом. Прохолодний вітер із двору фату розвиває, наче хто

з **білим** прапором у полон проситься [9, с. 38] – білий прапор ніби символізує бажання здатись-віддатись у пристрасні обійми чоловіка у першу шлюбну ніч. **Білу** сукню до колін підбрала, всміхається – ще красивіша [9, с. 35]; З клубу в ніч вилетіли два щасливих птаха – Марусина **біла** сукня, мов ті крила тріпається, Льощин піджак полами лопотить [9, с. 37].

Контраст білого чистого снігу та гріхопадіння Марусі (втратила цноту задовго до одруження з німцем Стьопкою) відтворено завдяки яскравим кольоровим номінативам, надаючи емоційно-експресивного забарвлення оповіді: Голуб Льошка Ординський голяка сидів на ліжку і спантеличено дивився на **біле**, як зрада, простирадло. А де... Де **кров** цноти, незайманості, **чистоти** [9, с. 43]; – А-а-а-а... – та озирається. **Біле... Біле** скрізь. **Чистим** снігом, мов простирадлом усі гріхи прикриті. Тільки під Марусиним вікном **натоптано** [9, с. 154].

Висновки. Таким чином, кольорова гама як один з образів творчості письменниці має глибоке символічне навантаження для витворення оригінального індивідуально-авторського стилю Люко Дашвар.

Лексика на позначення кольору має великі експресивні можливості: відповідно до авторської інтенції і пов'язаної з нею організації тексту кольороназви набувають різноманітних прирощень смислу, завдяки чому зростає їхня роль у передаванні інформації.

Аналіз матеріалу показав, що кольороназви письменниці – це загальнономовні назви, індивідуально-авторські кольори здебільшого відсутні, що зумовлено, очевидно, стилем творів.

Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні синонімії, антонімії та омонімії в межах категорії кольору, у показі тенденції вживання кольороназв у різних творах авторки, виявленні морфологічних особливостей цієї лексики та її словотвірної-граматичних трансформацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Півторак Г. П. Сім барв веселки. *Мовознавство*. 1969. № 4. С. 77–81.
2. Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові. *Славістичний збірник*. Київ : Вид-во АН Української РСР, 1963. С. 97–111.
3. Іншаков А. Є. Теоретичні засади дослідження колірної лексики. *Філологічні студії*. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Кривий Ріг : Вид-во КДПУ, 2013. № 9. С. 188–195.
4. Сологуб Н. М. Мовний світ Олесея Гончара. Київ : Наукова думка, 1991. 140 с.
5. Критенко А. П. Колір і барви в поезії Тараса Шевченка. *Мовознавство*. 1967. № 4. С. 63–74.
6. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Хвильового) : автореф. дис. ... канд. філол. наук 10.02.01. Київ, 1997. 21 с.
7. Люко Дашвар. Мати все. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. 336 с.
8. Губарева Г. А. Семантика та стилістичні функції кольоративів у поетичній мові Ліни Костенко : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 18 с.
9. Люко Дашвар. Молоко з кров'ю. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2008. 272 с.

**ВИВЧЕННЯ БІБЛІЙНИХ РЕЦЕПЦІЙ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Северіна Крістіна Новрузівна

Магістр другого року навчання
Маріупольський державний університет
м. Маріуполь, Україна

Анотація: у статті розглядається особливості вивчення творів української літератури, що звертаються до Біблії як першоджерела, мають у своїй структурі рецепції біблійних сюжетів, мотивів, образів. Акцентується думка про те, що під час вивчення таких творів слід одночасно проводити діалог художнього тексту з історичною добою і з Біблією тощо.

Ключові слова: Біблія, біблійні рецепції, інтертекстуальність, діалогізм, міфологема.

На уроках української літератури вчитель часто звертається до Біблії. Що саме розповісти учням про Біблію порекомендував, наприклад, В.Шевчук – письменник, у творчості якого Святе Письмо активно присутнє[1, с.7] . Книга Книг не тільки вивчається спеціально – як збірка художніх текстів різноманітних жанрів, а й щороку актуалізується в пам'яті учнів під час проведення компаративного аналізу, коли художній твір зіставляється з Біблією. До нього вдаємося і тоді, коли український твір є близький Книзі Книг, і тоді, коли він, навпаки, виразно суперечить їй. На уроках української літератури нерідко предметом вивчення стає – поруч з національним художнім словом – біблійний мотив, образ, певний завершений текст зі Старого чи Нового Заповіту. Український письменник пропонує читачеві своє розуміння вічного образу, Біблія допомагає прояснити національну літературу – учневі слід знати ці зв'язки, на їх основі складати власне розуміння тих вічних питань, які поставлено в мудрій пам'ятці культури, і визначати художньофілософські

особливості присутності Біблії в іншому тексті. Наприклад, вдаємося до зіставлень під час вивчення поезії Т.Шевченка, який використовував афористичні вирази з Біблії як епіграфи, переспівував твори різних біблійних жанрів і творив свої оригінальні тексти в їх стилістичних рамках: псалми, молитви, пророцтва, легенди, притчі. Зіставлення художнього твору з Біблією завжди наділяє мистецький текст універсальністю, надає йому філософського загальнолюдського звучання, акцентує важливість моральних цінностей, що утверджуються у творі, який вивчається.

Питанню вивчення Біблії присвятили свої праці, зокрема такі дослідники, як В.Антофійчук, А.Коваль, А.Нямцу, Л.Ушкалова. З питань теорії методики викладання української літератури було використано праці Г. Токмань, Г.Машталер, А.Лісовського, А.Ситченка.

Є в українській літературі постаті, які не можливо характеризувати поза відношенням до Біблії, насамперед це постать Григорія Сковороди. Особливістю українського філософа, педагога, поета Григорія Сковороди є те, що він втілює і інтерпретує Біблію у всіх сферах власного «Я»: у філософських трактатах, художніх творах, а також своїм життям – власне принципами, стилем, вчинками. Так, художньо-христологічною інтерпретацією можна назвати «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди. Кожен з віршів збірки виріс із зерен Книги Книг, пісні є водночас і художньою рецепцією митця і інтерпретацією біблійного образу, зробленою мислителем, позаяк розмежувати мистецьке і філософське у цьому поетичному саду неможливо. Розглянемо в цьому ключі пісню 28-му: «О тайном внутри и вичном веселія боголюбивых сердец. Из сих зерн: Веселіе сердца – живот чоловіку, и радование мужа – долгоденствие; Иже аще погубит душу свою мене ради, той спасет ю. Что пользы чоловіку, аще приобрящет мыр весь, отщетится же души своей?»[2, с.71] Зробимо літературознавчий аналіз цього ліричного твору, застосувавши методи *міфологічного, хронотопічного, формального* дослідження.

Розуміння Біблії як світу символів, що своєю надтекстовістю охоплює зовнішній світ і поєднує його зі світиком людини, для Г.Сковороди стає

засадю вільного, мистецького, екзистенційного привласнення низки образів, наразі винесеного в епіграф пісні 28-ої.

Показово, що філософське, розмислове, і художнє, емоційне, ідуть поряд у тексті пісні, це впливає навіть на її метричну форму. Перші три рядки кожного катрена звучать як шумка, а от останній рядок випадає з цього народнопісенного ритму: він написаний 6-тистопним ямбом. Емоційне лється пісенно широко, виплескується безпосередньо із серця, а раціональне, висновкове втілюється в один завершальний рядок, підкреслено особливий, зі строгою формою і такою ж беззаперечною думкою.

Поет підносить настрій як цінність людського життя. М.Гайдеггер назве настрій одним з екзистенціалів існування, позаяк він виражає глибинний стан людини – поза її волею і зовнішніми впливами. Г.Сковорода обрав слова з Біблії, у яких якість життя, і в його щоденній цінності, і в ступені довголіття, і спричинюється емоційним станом індивідуума. Інтерпретуючи цю думку, поет підкреслює сердечні джерела настрою, він вдивляється у серце, душу, сердечні печери, вектор його поетичного руху передають вирази: «сам в себе», «внутрь тебе», «в нас» та подібні.

Мистецькою знахідкою сквородинівської інтерпретації є доведення істинності біблійної думки від супротивного: якщо священні автори говорили про «веселість серця», то український поет пише про існування, коли ти «невесоль», коли твоє серце ридає. У контексті теорії про три світи причиною невеселості виступає відсутність одного з них: коли відсутній світ Біблії в існуванні людини, два інших світи не мають гармонії, перебувають у суперечності між собою. Цю суперечність поет виражає в образі-оксюмороні: невесела людина є мертвою, хоча буквально це неможливо, бо смерть знімає всі настрої. Після показу мороку «невеселості-смерті» Г.Сковорода вказує вихід з нього: уведи в своє існування Боже Слово, помісти Його в найглибший шар свого «Я», той, де народжується настрій, – і тоді у відносинах світів запанує гармонія. Він підкреслює, що шлях до Божого глагола треба шукати не в Коперникових сферах, не у зовнішньому світі, а в собі: «Нужнейшее тебе

найдеш то сам в себе», третій простір є дотичним до внутрішнього простору людини, саме в серці є перехід у нього.

Г.Сковорода розгортає парадоксальну біблійну думку про смерть душі як її спасіння, винесену в епіграф. У глибинах людини є дотик не тільки до Божого світу, а й зла воля – ще один простір, який треба знищити, натомість впустивши «живий глагол». Отже, існують світи, проте існують і антисвіти – людина є місцем їх зустрічі, вона сама має обрати, який простір з'єднається з її світиком.

Пісня завершується афоризмом про те, що «нужность не трудна, что трудность не нужна». Думка інтерпретується тільки через герменевтичне коло, веселість, про яку йдеться на початку, і легкість, яка підноситься в кінці, є тотожними для цього поетичного тексту поняттями: ти не будеш страждати, незважаючи на земні турботи, у душі пануватиме веселість, труднощі долатимуться легко, якщо в тобі лунатиме Божий глас.

Г.Сковорода не тільки вчитується в рядки з Книги Книг – збагнувши їхній смисл, він грається ними, бо вони теж поезія. Ця барокова традиція втілюється в зміну ритму, заперечний паралелізм, гру словами душа і воля, кожне з яких у тексті може набувати протилежного сенсу і емоційного забарвлення, у зливу тропів і стилістичних фігур, у розгортання експресивних фантастичних картин (наприклад, «пещь ада» розкриває щелепи і поглинає усіх), у динамічну зміну контрастних зображень тощо.

Отже, інтерпретуючи Біблійні образи, поет посилює їх екзистенційність і додає власну мистецьку творчість, поетикальні засоби – зокрема ритмічні, хронотопічні, стилістичні.

На прикладі творчості Г.Сковороди доцільно навчити учнів застосовувати зіставлення з Біблією як шлях аналізу художнього твору української літератури, надалі це вміння має закріпитися. Близьким до біблійного може бути мотив сучасного твору – зіставлення з Біблією і в такому разі доцільне. Наприклад, при розгляді поезії В.Стуса порівняння з Євангелієм буде доречним і сприятиме як закладенню християнських моральних засад у душі школярів, так і патріотичному вихованню, адже в поета мотив сходження на Голгофу заради

любові до України є провідним, він поєднується з іншими біблійними: байдужості оточуючих людей, стійкості в стражданні, самотності у своєму виборі, віри.

О.Слоньовська пропонує залучати до процесу вивчення Біблії низку творів українських авторів, які особистісно прояснюють саме ті місця Книги Книг, що розглядаються в класі [3]. Наприклад, на уроках тлумачення Біблії в 9-му класі, розроблених нею, звучать вірші Л.Костенко «Перш, ніж півень запіє», «Псалми», «Брейгель. Шлях на Голгофу», уривок з роману В.Мороза «Галілеянин», історичні відомості про шанобу козаків до Біблії, музичні твори М.Березовського, Д.Бортнянського, А.Веделя.

Явища інтертекстуальності в українській літературі найчастіше пов'язані саме з Біблією, тож треба добре знати її текст, щоб їх відчувати і доносити до учнів. Міфеми, міфологеми, цитати, ремінісценції, алюзії, стилізації, жанрові запозичення – щось із цього ряду зустрінемо у творчості будь-якого українського письменника. Принести на урок Біблію, покласти її поруч з «Кобзарем» чи «Дорогою болю», прочитати суголосні фрагменти з книг – прекрасний прийом, на основі якого можна будувати бесіду. Оскільки нині Біблія є в кожному домі, даємо їй дослідницькі завдання для самостійної роботи вдома. Наприклад, знайти в Біблії Давидові псалми і зіставити тексти, біблійний і Шевченковий, псалма певного номеру. Слід одночасно проводити діалог художнього тексту з історичною добою і з Біблією під час вивчення таких складних творів, як «Мойсей» І. Франка, «І ти колись боролась мов Ізраїль...» Лесі Українки, бо в них українські письменники використовують біблійні образи і легенди задля показу історичної долі своєї, української нації, знаходячи паралельні ситуації і проблеми.

Отже, чинники навчального використання Біблії в процесі викладання української літератури можуть бути такими:

1. Християнські цінності є основою твору. Це стосується переважної більшості творів, що вивчаються.
2. Біблія спеціально розглядається як збірка художніх творів

різноманітних жанрів у контексті української давньої літератури.

3. Художній твір вітчизняного письменства є переспівом, художньою рецепцією біблійного тексту, що заявлено автором у назві.

5. В українському творі простежується біблійний мотив – міфема.

6. У творі наявний біблійний образ, сюжет, інша структурна одиниця – міфологема.

7. Зустрічаємо в тексті твору, що вивчається, цитату з Книги Книг, ремінісценцію, біблійну алюзію.

8. Біблія впливає на національний текст своїм стилем (це поєднується з певною емоційною чи розмисловою спільністю).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевчук В. Як би я викладав уроки Біблії в середній школі. *Слово і час*. 1991. №12. С.7
2. Сковорода Г. Сад Божественных песней. К.: Дніпро, 1988. С.71.
3. Слоньовська О.В. Конспекти уроків з української літератури: Нове прочитання творів. 9 клас. К.: Рідна мова, 2001.

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: РОЛЬ У ПЕРЕКЛАДІ МЕДИЧНИХ ТЕКСТІВ

Шевченко Олена Петрівна

к.пед.наук, доцент

Донецький національний медичний університет

Тихонова Вікторія Сергіївна

Студентка стоматологічного факультету

Донецький національний медичний університет

м. Краматорськ, Україна

Анотація. Переклад медичних текстів є найскладнішим видом перекладів. У його структурі присутні різноманітні граматичні, лексичні, стилістичні та синтаксичні особливості. У статті розглянуто особливості перекладу медичних текстів з позиції граматики. Виділено особливості граматичної будови англійської мови. Охарактеризовано термін «граматичні трансформації». Описані види граматичних трансформацій та прийоми, які використовуються при перекладі.

Ключові слова. Граматичні трансформації, медична термінологія, медичний текст, трансформаційний підхід, прийоми трансформацій, мова оригіналу/перекладу.

В сучасному світі медицина є дуже важливою сферою, що забезпечує лікування захворювань та підтримання здоров'я людей. Медицина знаходиться у тісній взаємодії з іншими галузями наукової діяльності і тому дедалі більше розвивається та вдосконалюється. Через такий бурхливий розвиток медичної сфери виникає необхідність у більш детальному та глибокому вивченні мовних аспектів різних країн для забезпечення відповідного перекладу текстів, які містять спеціальну медичну термінологію.

Медична термінологія – це система понять, що позначають стани і процеси, які проходять в організмі людини; хвороби та їх прояви, методи діагностики, профілактики та лікування захворювань.[1] Вона має свої

специфічні властивості, які полягають у повній відсутності стилізації та будь-якого емоційного забарвлення.

Мета даної статті – дослідження граматичних трансформацій, які зустрічаються в оригінальних англомовних медичних текстах, а також з'ясувати їх роль у перекладі.

Медичні тексти відіграють серйозну роль у сфері медицини. Насамперед вони допомагають лікарям всього світу взаємодіяти між собою. Але недостатнє знання різних мов стає перешкодою для цієї взаємодії. Завдяки перекладу текстів, обмін досвідом між спеціалістами з різних куточків планети став можливим.

До обов'язкових завдань, які є основою високоякісного перекладу медичного тексту відносяться детальний аналіз граматичної будови речень та вміння конструювати речення, як того вимагають норми мови перекладу. При перекладі медичних термінів необхідно враховувати існуючі складності, що викликані різницею граматичної будови речень різних мов, розвинутою системою аббревіації та схильністю до скорочення термінів. Поряд із стандартними скороченнями в медичних текстах з'являються аббревіатури, які не є широко поширеними, і виникають з метою скорочення довгих назв. Сам факт того, що ці аббревіатури не використовуються часто викликає найбільше труднощів при перекладі. Більш того, з кожним роком медична лексика поповнюється багатьма новими назвами, а слова та вирази, що використовувалися раніше можуть набувати нового значення. Особливо велика кількість назв з'являється для позначення нових методів діагностики та лікування хворих.

Розуміння англійського тексту безпосередньо пов'язано зі знанням особливостей граматичної будови англійської мови у порівнянні з мовою, на яку здійснюється переклад. Такими особливостями є наступні:

- аналітичний характер англійської мови, що зумовлено відсутністю відмінкових закінчень прикметників, числівників та дієприкметників; наявність лише трьох синтетичних форм у дієслова та утворення інших форм з

допоміжними дісловами; широке використання службових слів; стійкий порядок слів; часте використання зворотів з неособовими формами дієслів.

Всі особливості граматичної будови англійської мови визначають прийоми, які використовуються під час перекладу текстів, у тому числі й медичних. Під час співставлення англійської та української мов, найчастіше зустрічаються такі явища: відсутність будь-якої категорії в мові оригіналу або мові перекладу; часткове співпадання; повне співпадання.

Перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від мовних одиниць оригіналу до одиниць перекладу, називаються перекладацькими трансформаціями. При перекладі вони розглядаються як способи перекладу, які можна застосовувати для перекладу різноманітних текстів, коли словникове співвідношення відсутнє, або не може бути використаним в умовах даного контексту.[3]

Трансформаційний підхід визначає переклад як перетворення об'єктів і структур одної мови в об'єкти і структури іншої за певними правилами. Це означає, що слова та словосполучення вихідної мови замінюють їх схожими з мови перекладу за певними правилами та списками відповідностей, зафіксованих у словниках та граматиках.

Перекладацькі трансформації, в свою чергу, поділяються на види: лексичні, граматичні та комплексні лексично-граматичні.

До лексичних трансформацій, які найчастіше застосовуються при перекладі медичних текстів, належать калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція); перекладацька транскрипція і транслітерація.

Граматичні трансформації – це перетворення структури висловлювання відповідно до норм мови перекладу при незмінному наборі сем, які входять до його складу. Граматичні трансформації складаються з синтаксичних уподібнень, членування речень, об'єднання речень, граматичних заміни (частини мови, члени речення, форми слова).

Основні типи лексико-граматичних трансформацій включають

антонімічний переклад, компенсацію та експлікацію (описовий переклад).

Здебільшого, різні види трансформацій застосовуються одночасно – граматичне перетворення супроводжується лексичним, перестановка чергується із заміною. Саме такий складний, комплексний характер перекладацьких трансформацій робить переклад нелегкою справою.

Граматичні трансформації зумовлені контекстуальним оточенням, лексичним наповненням, змістовою структурою речення, синтаксичною функцією речення, експресивною функцією речення.

Контекстуальне оточення впливає на трансформацію тому, що в різних мовах існують різні стилістичні норми. Крім того, в англійській мові дієслівні префікси мають широкий діапазон значень.

Серед прийомів граматичних трансформацій доцільно виокремити нульовий переклад, частковий переклад, повний переклад, функціональна заміна (якщо не співпадають функції вихідних граматичних форм), уподібнення, конверсія, антонімічний переклад, розгортання та розщеплення, описовий переклад або коментар. Іншими розповсюдженими прийомами є перестановка частин речення, додавання або опущення інформації.

Переклад медичних текстів через граматичні трансформації ґрунтується на перетворенні структури речення у відповідності до норм мови перекладу. В залежності від того, як змінюється структура речення при перекладі виділяють повну або часткову граматичну трансформацію. Повна трансформація має місце при заміні головних членів речення, а якщо заміні підлягають лише другорядні члени, то таку трансформацію називають частковою.

Як вже зазначалося вище, граматичні трансформації поділяються на різні типи, тому розглянемо такі, які найчастіше використовуються у медичних текстах.

Синтаксичне уподібнення чи дослівний переклад – вид граматичної трансформації, який полягає у перетворенні синтаксичної структури оригіналу в подібну структуру мови перекладу. Цей тип трансформації застосовується за існування однакових синтаксичних структур у вихідній мові та мові перекладу.

Наприклад: *acute myocardial infarction* – *гострий інфаркт міокарда*.

Також необхідно враховувати, що синтаксичне уподібнення може призводити до повної узгодженості між кількістю мовних одиниць і порядку їх розташування в оригіналі та перекладі.

Грамматична заміна – це різновид трансформацій, за якого оригінальна граматична одиниця перетворюється в одиницю мови перекладу, що має зовсім інше граматичне значення. При чому граматична одиниця оригіналу водночас може бути і словом, і частиною мови, і членом речення.

Грамматична заміна пропонує не просто застосування в перекладі форм мови перекладу, а їх заміну на відмінні форми, які відрізняються за змістом, що виражається чи граматичним значенням.[4]

Дуже розповсюдженою є заміна частин мови, при якій іменник змінюється на дієслово, а прикметник - на іменник. Наприклад:

to control – *під нагляд*;

reduction – *знижує*.

Типовою є заміна іменника на дієслово у перекладі у таких умовах:

- коли не існує прямого аналогу для іменника

- в українській мові розповсюджені префіксальні дієслова, які передають відтінки значення слова в англійській мові.

При граматичній заміні частин мови, відбувається перебудова синтаксичної структури речення. Наприклад, при заміні іменника дієсловом здійснюється заміна прикметника обставиною.

Використання таких заміन в англо-українському перекладі підтверджує той факт, що в англійській мові підмет виконує й інші функції, окрім функції позначення суб'єкта дії.

Особливої уваги потребує переклад синтаксичних конструкцій. Наприклад, герундіальний оборот – узгодження герундія з присвійним займенником, перекладаються підрядним реченням відповідно до синтаксичної ролі герундія у реченні.

Інфінітивні конструкції також не мають аналогу в українській мові. За

походженням та використанням інфінітивів близький до герундія. Проста форма інфінітиву не викликає труднощів. Але оборот *nominative + infinitive* широко розповсюджений в англійській мові та є складним для перекладу, бо в українській мові такого немає. В англійській мові речення з такими оборотами є простими, а перекладаються вони українською мовою як складно-підрядні речення.

Часто граматичні трансформації необхідні у зв'язку з розбіжностями значень та вживання. Наприклад, у категорії числа. Це має відношення як до злічуваних, так і до незлічуваних іменників. Незлічувані іменники, особливо такі, які означають абстрактні поняття, існують у великій кількості. Кількість розбіжностей велика, багато з них є парадигматичними.

Різності в мовних аспектах різних країн знаходять своє відображення в описі конкретних ситуацій. Ситуація, яка в одній мові описується за допомогою однієї ознаки, в іншій мові потребує для свого опису декілька характеристик. Для вирішення цієї проблеми існує трансформація членування речень.

Членування речень є граматичною трансформацією, при якій синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється у дві чи більше граматичних структур мови перекладу. Це призводить до виникнення у мові перекладу складного речення, у якому складні синтаксичні конструкції замінюються простими. При цьому воно утворюється з простого речення мови оригіналу.

Об'єднання речень є перетворенням, яке, на відміну від членування, полягає у заміні складного речення мови оригіналу простим реченням мови перекладу чи зміні синтаксичної структури в оригіналі шляхом з'єднання двох чи більше простих речень.[5]

Таким чином, у процесі перекладу необхідно застосовувати різноманітні трансформації, які допоможуть зробити переклад медичного тексту більш точним та адекватним. Але для ефективного застосування граматичних трансформацій досить важливим є вміння перекладача працювати з медичною термінологією, як мови оригіналу, так і мови перекладу.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Осатаева А. Н. Лексико-семантические особенности медицинской терминологии. Журнал «Достижения науки и образования». Вип. 6, 2016.
2. Солнцев Е.М. Общие и частные проблемы перевода медицинских текстов. Вип. № 5. С.131.
3. Осатаева А.Н Основные проблемы перевода медицинской терминологии //Журнал «Наука, техника и образования» 2016 г.
4. Грамматические замены при переводе URL:<http://www.lingvo-plus.ru/grammaticheskie-zameny/>
5. Рушаков В.А. Основания лингвистического перевода и проблемы сопоставления. - СПб, 2012 – 127 с.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

РОЛЬ МІФОЛОГІЧНОГО ТИПУ СВІТОГЛЯДУ У ФОРМУВАННІ ОПОЗИЦІЇ «СВІЙ-ЧУЖИЙ»

Літус Інна Іванівна

к.філос.н

старший викладач ЦГО НАНУ

м. Київ, Україна

Анотація: серед основних культурно-світоглядних типів опозиції «свій-чужий», міфологічний, хоч і є історично першим, але не менш актуальним за релігійний чи філософський. Лише дослідивши особливості прояву опозиції в основних історичних типах світогляду, з'являється можливість виокремити її форми в сучасній культурі.

Ключові слова: опозиція «свій-чужий», міфологічний тип світогляду, перевертництво, сакральний, профанний.

Весь існуючий досвід людства демонструє нам постійне протистояння понять «свій - чужий», що відображається в різних формах: війна, боротьба, зіткнення, завойовницькі походи, міграції тощо. Така опозиція носить універсальний та позачасовий характер, що проникає в різні сфери людського існування.

З одного боку, опозиція «свій-чужий» виникла ще на зорі формування людських взаємин та існує в культурі багато тисячоліть. З іншого боку, поява нових аспектів і смислів цієї опозиції дозволяє ствердно говорити про її значимість і актуальність в сучасних культурно-цивілізаційних процесах.

В сучасному суспільстві спостерігається загострення проблеми самовизначення людини. Позначення таких собі кордонів «свого» відбувається

через усвідомлення кордонів «чужого», і навпаки. В зв'язку з цим, ідентифікуюча функція опозиції «свій-чужий» продовжує бути затребуваною в сучасному суспільстві.

Образ «чужого» і відношення до нього відображає особливості культури, показує рівень її розвитку. Саме тому, філософський аналіз даної опозиції важливо розглянути в аспекті основних історичних типів світогляду, першим і основоположним з яких є міфологічний.

Міфологічний тип позиції «свій-чужий» пронизує всі сфери буття людини, а досвід «чужого», в залежності від культурно-історичного матеріалу може проявлятися як «інший», «потойбічний», «чужинець», «ворог», тощо.

Уявлення про «своє-чуже» формується ще з давніх часів, відображаючи особливість архаїчної свідомості виокремлювати і фіксувати об'єктивні протилежності у світі. Таку особливість свідомості пов'язують з колективними уявленнями, до яких свого часу звертався Еміль Дюркгейм [Див.1]. Сукупність вірувань і чуттів, на його думку, єдиних для членів однієї спільноти, утворює певну систему, що має своє особливе життя. Його можна назвати колективною свідомістю (це поняття продовжив досліджувати Клод Леві-Брюль). На думку Дюркгейма, у нас є дві свідомості: одна містить тільки стани, що властиві особисто кожному і характеризують його індивідуальність; стани, що охоплені іншим – є загальними для цілої соціальної групи. Колективні уявлення не запозичуються людиною з її безпосереднього досвіду, а, ніби, нав'язуються їй соціальним середовищем [Там само]. «Так, наприклад, мова, хоча й існує, лише у свідомості особистостей, що говорять нею, - тим не менше, є соціальна реальність, що базується на сукупності колективних уявлень. Мова нав'язує себе кожній з цих особистостей, вона передує їй і переживає її» [2].

Саме колективні уявлення можуть фіксуватися у міфах. Традиційні міфи містять у собі фундаментальні опозиції культури, мета яких – «дати логічну модель для вирішення протиріч», тому вони потребують художньо організованої сюжетної будови. Сучасні ж міфи слугують не вирішенню та подоланню протиріч, а їх «натуралізації» і виправданню. Вони є дискретними,

бо висловлюються не в об'ємних оповідних формах, а лиш у вигляді «дискурсів» з набором фраз, стереотипів. Міф, як такий, зникає, залишаючи по собі «ще більш підступне міфічне» [Див. 3]. Барт говорив: «Міф – це вкрадене і повернуте слово, але повертається слово вже не зовсім таким, яким було вкрадене; по поверненню його поставили не зовсім на своє місце. Його тактика - ані правда, ані брехня, а відхилення» [Там само, с. 23].

Виокремлення людини з природи супроводжувалось процесом протиставлення їй міфологічного буття, що вимагало організації певних відносин з нею. Форми організації з «чужим» середовищем (природним і людським) передавались від старших поколінь нащадкам у вигляді діяльності (напр. обрядів) та уявлень (міфів). Протиставлення «своїх» людей, одного плем'я, «чужим», було зумовлене та супроводжувалось міфічними уявленнями.

Джерелом формування опозиції «свій-чужий» прийнято вважати дуальність сприйняття з одного боку, з іншого – «стан власного ім'я», що притаманний архаїчній свідомості та впливає з синкретизму мислення, в інтерпретації певної дії з її носієм [4, с. 121].

Міфологічний тип мислення властивий етнічним групам на ранній стадії їх культурного розвитку, але елементи міфологічного мислення присутні, наприклад, в мовній поведінці сучасної людини. В зв'язку з цим, культури можуть бути орієнтовані на міфологічне і неміфологічне мислення [Див. 2].

Свою концепцію структури колективних уявлень запропонував і В. Йорданський. Він відмічає, що для давньої свідомості характерна дуалістичність, «конфліктність реальності». «Ця дуалістичність розділяла окремі колективні уявлення. Навколишній мікрокосм розкривався перед суспільством як єдність протилежностей, але ці протилежності, хоч і не завжди, були ілюзорні, фантастичні, наповнені сенсом, який не витікав з їх сутності, але був зумовлений впливом міфу на суспільну свідомість» [5, с.27].

Кордони між «своїм» і «чужим» змінюються в межах кожної епохи. До кінця епохи Середньовіччя фундаментальна протилежність «свого» і «чужого» мала форми стійкого протиріччя – соціального, культурного і, більше за все,

релігійного (напр., елліни та варвари, як різні культурні спільноти; християни та язичники, як релігійні). Новий час приніс принципові зміни в розумінні поняття «свій-чужий», бо ставить питання не про знання цієї проблеми з розширенням картини світу, а про її актуалізацію на новий лад. З ростом кількості населення із індивідуалізованих спільнот поступово виростили нові, в яких люди не знали одне одного. Відтак, потрібна була ідея, що здатна подолати роз'єднаність спільноти. Так виникла «національна ідея», що не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Ідея національностей передбачала багатоманіття всередині єдності. Але, в ХІХ ст., на новому етапі національних ідей, з'являється ідея націоналізму. Образ ворога, частіше за все, визначався за національною ознакою. Проблема «свій-чужий» стала не лише філософською, соціальною чи історичною, а й політичною.

Опозиція «свій-чужий» пов'язана з опозицією «сакральний-профанний». Все, що доступне нашому сприйняттю отримує значення «свого», бо свій не викликає зацікавленості і розцінюється як «профанний», на противагу «чужому», якого неможливо пізнати, звідси й з'являється статус профанного.

Міфологічному мисленню властиво сприймати світ як щось єдине, одне. Таку форму світосприйняття уособлює в собі перевертництво, коли одні форми існування змінюються іншими. «Кожна річ для такої свідомості, - зазначає А.Ф.Лосєв – може перетворюватись в будь-яку іншу річ, і кожна річ може мати властивості іншої речі. Іншими словами, всезагальне, універсальне перевертництво є логічним методом такого мислення» [6, с.12-13]. Але, у міфології перевертництво не є якоюсь тимчасовою, магічною зміною з наступним поверненням до початкового стану, воно постає як опозиція істинного й хибного, що напряду пов'язана з опозицією «свій-чужий». «За його допомогою у міфологічній свідомості досягається, хоч і в перетвореній формі, модифікація чи, взагалі, інформація тих вже не природних, але не соціальних, не суто історичних форм діяльності, ролей і статусів» [7, с.20]. Ознака перевертництва світів один щодо одного фіксується через протиставлення цього та потойбічного світу. Для потойбічного світу характерне

протиставлення його, починаючи з часового ритму (замість дня – ніч) і закінчується перевертництвом земних норм і настанов [Див. 8]. Мотив перевертництва, за Неклюдовим, базується на практиці мисливського маскування, а також на деяких тотемних і анімістичних світоглядах: про втілення душі людини в тварині (рослині чи предметі) [Там само]. В переревертництві втілились уяви про двоїсту зооантропоморфну природу міфічних персонажів – тотемних першопредків і культурних героїв. Для переходу з одного стану в інший потрібно повернутись, перевернутись, повернути каблучку або інший предмет (сюжет звичайних казок). В такому ж контексті, ми можемо ствердно говорити й про протиставлення понять «свій» та «чужий» як ознаку єдиного цілого, загального, світу.

В міфологічному типі даної опозиції з самого факту наявності «чужого» формується абсолютна невідповідність «чужого» «своєму»: все, що притаманне, властиве «своєму», непритаманне «чужому» і навпаки.

Опозиція «свій-чужий» переходила і, як показує історичний досвід людства, очевидно, буде переходити з однієї епохи в іншу, виконуючи різні функції – від консолідації плем'я, полісу, держави в боротьбі з зовнішнім ворогом до розділу держави на два ворожих табори. Беззаперечним лишається те, що саме міфологічна свідомість давньої людини культивувала даний архетип, але ворожнеча всередині плем'я була можливою лиш у рамках певного ритуалу, що відповідав за підтримку загального порядку. Такий ритуал був потрібен для відтворення акту, що мислився як боротьба Світла з силами Темряви, тобто акту Творення. Така боротьба в різних культурах відтворювалась у вигляді фізичного поєдинку, гри в шахи, змагань на колісницях тощо. Поза ритуалом територія, де проживало плем'я, вважалась своєю, але відвойованою в Чужого (Темряви).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Еміль Дюркгейм. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. – Київ: Юніверс, 2002. – 423с.
2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.es-dejavu.ru. (дата звернення 19.10.2021) – Назва з екрана.
3. Барт Р. Мифологии. М., 1996. – 312с.
4. Лотман Ю. М., Успенский Б.А. Миф-имя-культура // Труды по знаковым системам. Сборник научных статей. – Тарту, 1973.
5. Иорданский В.Б. Хаос и гармония. – М.: Наука, 1982.
6. Лосев А.Ф. Античная мифология в ее историческом развитии. – М.: Учпедгиз, 1957. – 620с.
7. Барг М.А. Эпохи и идеи: Становление историзма. – М.: Мысль, 1987. – 348с.
8. Неклюдов С.Ю. Оборотничество // Цит. по: Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. – М.: Советская энциклопедия, 1991. – Т.2. – 719с.

**ІДЕАЛИ ГУМАНІЗМУ В СУЧАСНОМУ
ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ**

Мараєва Уляна Миколаївна
к.філос.н., доцент кафедри філософії
Долішняк Василь Юрійович
Магістрант кафедри філософії
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Анотація: Історія гуманізму пройшла довгий шлях розвитку від її становлення у стародавньому світі, класичних її ідеалів в епоху Відродження до трансформації основних уявлень щодо призначення людини у сучасному світі. Обґрунтування ідеалів гуманізму та його нове потрактування на тлі соціальних зрушень сучасності стає важливою умовою прогресу суспільства, в якому людина як основний суб'єкт історії покликана зреалізувати себе на основі синтезу ідей і знань, шляхом критичного мислення побудувати своє життя на принципах людяності, моральності, толерантності, створити умови для власного саморозвитку. Цьому сприятимуть цивілізаційні проекти, основою яких є вибір стратегії розвитку (саморозвитку) не тільки окремої людини, а й її гармонізації відносин зі світом (суспільством, іншими).

Ключові слова: гуманізм, цивілізаційний проект, метаантропология, етнофор, самоутвердження, людяність.

Актуальність теми гуманізму та передумов його формування як світоглядної системи залишається центральною проблемою сучасного цивілізаційного простору. Глобалізаційні процеси в культурі, політиці, постійний розвиток інформаційних технологій, постмодерна критика усталених норм та цінностей, руйнація бінарної, ієрархічної картини світу потребують перегляду класичної гуманістичної парадигми.

Попри всі спроби перейняти філософсько-світоглядний досвід гуманістичного ідеалу, людина в сучасному світі залишається на роздоріжжі у виборі між ідеалами новоєвропейської філософії з її раціоналістичним світоглядом і концепцією щастя, рівних прав і свобод, власного призначення та потрактуванням людини в екзистенційній філософії, де вона відчуває страшний тиск знеособленого суспільного механізму, прагне звільнитися від нього і стати автономною. На тлі духовно-світоглядної кризи це відчуження має наслідком відсутність комунікації, «замкненість власного Я» стосовно інших, споживацький світогляд, що став результатом цивілізації. Поява людини-дикуна в ХХІ столітті, що «зростає в еру комп'ютера та засобів масової інформації» і перетворюється лише на споживача, веде до неминучої кризи комунікації, а відтак, і руйнування соціальності. [1, с. 36]

Аналіз філософсько-теоретичної літератури показує широке зацікавлення проблемою людини і її шляхів реалізації в сучасних умовах життя. Критика і синтез попереднього соціокультурного досвіду змушує шукати нові шляхи залученості людини у глобалізаційних процес, де у синтезі наукового та соціогуманітарного знання людина як суб'єкт історії змогла б зреалізувати не тільки свої вітальні потреби, а й створити умови для саморозвитку. Однак така реалізація не можлива без стратегії розвитку, яка б стала орієнтиром незалежно від зміни середовища, в якому проживає людина.

Для сучасного простору визначальним стає включення людини у суспільство, її соціальна роль. Суспільство є тим плацдармом, середовищем, де людина розкриває свої соціально-комунікативні потенції. Гармонізація відносин людини як одиниці, таким чином, із соціумом є «умовою існування і розвитку цілого, і навпаки, здичавіння одиниць веде до занепаду суспільства» [1, с. 39]. Встановлюючи постійний діалог зі світ інших суб'єктів, людина встановлює діалектичну єдність інтерсуб'єктивного і інтерперсонального, конструюючи при цьому свій реальний світ у синтезі світоглядів, думок і знань, тобто життєвого досвіду. Цей досвід допомагає їй (чи окремому суспільству) обрати головну стратегію свого розвитку і втілити її у цивілізаційному проєкті.

З одного боку – вибір стратегії дає можливість стати розвиненому суспільству суб'єктом геополітики [2, с. 82], з іншого ж – вільний індивід, здатний творити свою власну історію на засадах гуманізму, творчості і самоутвердження – сильний гравець у сучасному цивілізованому суспільстві.

Сучасний гуманізм – це система наукових знань, головними блоками якої є антропологічні, філософські, психологічні, юридичні, екологічні та педагогічні знання. Весь цей потенціал людство отримало у результаті аналізу, синтезу та модифікації ідеалів, які гуманізм висуває особистості у наш час. По-перше, *особистісні* – ідеали жити здоровим і осмисленим життям, до других, *моральні* – дотримуватися загальноприйнятих норм моралі, до третіх, *цивільні або правові* – дотримуватися правових норм держави, насамперед, зафіксованих у конституції, до четвертих, *естетичні* – виховувати естетичний смак, уміння відрізнити прекрасне від потворного, до п'ятих, *інтелектуальні* – культивувати цінності розуму, пізнання, критичного мислення, до шостих, *екологічні* – дотримуватись екологічної етики, спрямованої на збереження та оздоровлення навколишнього середовища. Всі ці вимоги, які сформулював сучасний гуманізм, проявляються у різних сферах буття людини, з самого початку зародження ранніх суспільств.

Новий гуманізм прагне зосередитися на наукових дослідженнях у пошуках нових основ буття людини і суспільства. В межах дослідження сучасних перспектив гуманізму активно функціонують напрямки гуманістичної орієнтації, спрямовані на перспективи людини, її буття та подальшого розвитку, проблеми соціального прогресу та подолання відчуження як духовного, так і соціального. Тому сучасні перспективи гуманізму намагаються активно розробляти і впроваджувати різні соціальні проекти гуманізації людських стосунків, визначаючи принципи сучасного гуманізму в його перспективах як «нового сенсу моральної відповідальності в ставленні до життя <...> у формі «позамовної комунікації», тобто внесення гуманістичного ідеалу в масову свідомість» [3, с. 214-215]. Тому гуманізм виступає засобом самозбереження та мотивації людини у світі, виступає проти авторитарності та

контролю людського мислення.

Сучасна криза духовності, а відтак і деформація фундаментальних цінностей, пов'язана з розвитком науки, техніки, інформаційних технологій все більше змушує замислитися про основні критерії гуманізму і їх трансформацію у сучасному цивілізаційному просторі. Ідеали епохи Відродження виявляються недієвими у ситуації постмодерну. Простежуючи генезис ідеалів гуманізму в філософії, політиці, праві, мистецтві, науці, релігії, освіті та економіці, а також виводячи антигуманність, як процес занепаду епохи, кризу духовності і відчуження людини суспільству можна зрозуміти причини упадку, застою і розвитку країн.

Критичне переосмислення ідеалів і цінностей гуманізму у XXI столітті зумовлює переорієнтацію їх вимог на основі синтезу передової наукової думки та соціальних наук, порушуючи соціально-зорієнтовані питання і тим самим формуючи інтеграцію соціальних дисциплін і науки, раціоналізуючи концепції і процеси, закладені у соціології, історії та філософії з відповідними технологіями і соціальними проблемами. [4, с. 884-885] З одного боку, людина як носій духовності відображає основні світоглядні цінності в результаті своєї практичної діяльності, з іншого – в процесі комунікації людина конструює свій власний простір на принципах гуманізму, поєднуючи розум, волю, емоції, відчуття і цінності, ідентифікуючи себе у суспільному бутті, створюючи свій власний «життєвий проект» як етнофор, разом із свободою, вибором і відповідальністю. Такий цивілізаційний проект, за визначенням Н. Хамітова, здатний актуалізувати «нерепресивні умови по справжньому гідної самореалізації», де творча і співтворча атмосфера сприяє відтворенню реальності, а не ілюзорності цивілізаційного розвитку. [2, с. 76-77]

Разом з цим, людина як носій свідомості, творить свою власну історію, поєднуючи традиційне із сучасними потребами, тому «для життя свідомості необхідним є дотримання проекту своєї минулої історії», що реактивує минуле і проектує майбутнє, посилюючи особистісне начало на колективному суспільному тлі. [5, с. 91] Саме традиція як фактор самозбереження і

самовідтворення відповідає домінуванню власного «ми». «У феномені історичного поєднані ідея об'єктивного часу і часовість суб'єктивного самоздійснення» [5, с. 92]. Вона в історичній ретроспективі показує життя однієї людини з іншими та спадковість поколінь, збереження їх досвіду і відтворення у майбутньому. У світлі етико-антропологічного зрізу людського буття людина моделює своє власне середовище згідно гуманістичних принципів, де не егоцентризм чи матеріальний прибуток є основою самореалізації людини, а творче самоздійснення людини як суб'єкту історії, її щастя і успіху, гідного життя, прав і свободи у відповідності до моральних цінностей та ідеалів. Такий «проект щастя» в сучасному цивілізаційному просторі показує основне призначення людини, де щастя постає як гідна самореалізація, зумовлена не споживанням, а *творчістю* – робити щось для когось, отримуючи задоволення; усвідомлено діяти згідно вищих цінностей, утверджуючи позитивний баланс життя в цілому (В. Татаркевич); «бути, а не мати», встановлюючи взаємозв'язки зі світом і самим собою, де самореалізація не стає засобом для володіння чимось, а самоцінністю (Н. Хамітов). В цьому сенсі «бути» означає відбутися, здійснитися, зреалізуватися як людина, тобто залишити слід. Важлива роль у розробці даного проекту, на думку Н. Хамітова, надається сучасній інтелектуальній еліті, яка через освіту і виховання гуманістичних принципів повинна змінити ціннісні акценти та «неплідні паттерни поведінки як особистості, так і суспільства» [2, с. 78].

Таким чином, з одного боку, гуманізм постає як ідеологія чи світогляд, в межах якого визначені ціннісні орієнтири людини, її права на щастя, розвиток та прояв своїх позитивних здібностей, на вільну та відповідальну участь у житті світу та суспільства, можливості її реалізації. Такі критерії гуманізму були проголошені ще в епоху Відродження.

З іншого, гуманізм як метод, тобто спосіб осмислення місця і призначення людини в сучасній цивілізації. В такому контексті можна розглядати його з урахуванням метаантропологічного підходу, де основні принципи сучасного гуманізму стають актуальними в інтеграції філософської

антропології, екзистенціалізму і персоналізму із залученістю їх світоглядних ідей до процесу подолання сучасної кризи людини, її цілей і самоствердження у світі. Метаантропологічний підхід розглядає, таким чином, людину не тільки природну і соціальну, чи творячу світ символів і духовних артефактів, а ту, що здатна вийти за межі свого буття у світ духовно-душевний, моральний, трансцендентний. В цьому контексті саме духовність як «кордоцентрична горизонталь» постає вихідним принципом гуманізму.

Сучасні реалії показують, що існування сучасного суспільства не можливе без розвитку інформаційних технологій та мережі Інтернет. В добу інформатизації суспільства людина отримує доступ до широкого спектру знань, на основі узагальнення і синтезу шляхом критичного мислення може обирати для себе ті найбільш цінні, що відповідають гуманістичним ідеалам. Саме людяність як незмінна ознака суспільства стає основою формування людини в її культурно-історичній та творчій діяльності, визначаючи її творцем самої себе у синтезі унікального та універсального.

Людина, попри все, постійно виходить за свої межі, відтворюючи людяність, протиставляючи себе природному, стихійному, тваринному, повертаючись до світу цінностей, працюючи над своїми помилками, творячи себе, падаючи і знову піднімаючись, утверджуючи себе, діючи у відповідності до власного вибору і переконання, відтворюючи у своїй особі реалії соціокультурного буття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Целік Т. В. Особистісне начало у філософській культурі Київської Русі / Т. В. Целік. – К.: Вид.ПАРАПАН, 2005. – 312 с.
2. Хамітов Назіп Філософія цивілізаційного проекту України: людина та її гідна самореалізація як мета і умова поступу / Назіп Хамітов // Наукові записки ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 4 (90). С. 71-89.
3. Філософський словник соціальних термінів / [В. П. Андрущенко, М. І. Бойченко, М. І. Михальченко, ін.]. – Харків : «Корвін», 2002. – 672 с.

4. Glen S. Aikenhead Review of Research on Humanistic Perspectives in Science Curricula // The Handbook of Research on Science Education, edited by Sandra K. Abell and Norman G. Lederman, Lawrence Erlbaum Associates, Inc. 2007. Pp. 881-910.

5. Філософія: світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов та ін. – К.: Либідь, 2003. – 432 с.

6. Татаркевич В. О счастье и совершенстве человека. – М.: Прогресс, 1981. – 367 с.

ECONOMIC SCIENCES

330.341

THE ROLE OF VENTURE BUSINESS IN THE COUNTRY'S ECONOMY

Bezrukova Nataliia Valeriyvna

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Novak Mariia Andriyivna

Student

National University

"Poltava Polytechnic named after Yuri Kondratyuk"

Poltava, Ukraine

Summary: The authors investigate the essence and role of venture business in the country's economy. It is noted that the venture business involves investing in risky projects. The advantages and disadvantages of venture capital investment are highlighted. It is emphasized that several types of enterprises can be objects of investment. Measures that can promote the development of venture business in the country are outlined.

Keywords: venture business, venture capital, economy, investor, enterprise.

Venture capital is a form of direct investment in small and medium enterprises, whose main activity is to conduct research and development and creating new knowledge-intensive ideas that are applied in practice. This type of business begins with the calculation and development of plans for financial benefits. Many people call this type of business small because it usually starts with an idea, which in turn starts with a small amount of capital or financial resources. Most businesses are supported by profitable business organizations.

In general, the venture business is born out of a need for something that is lacking in the current market. This demand could be a service or product that

consumers ask for or need to achieve a goal. Once the need is identified, a prudent investor or small business person can start a business that has the resources to develop and sell a new product on the open market. This covers many different economic sectors. Everything from restaurants / cafes / bars to multimillion-dollar technology startups can be considered a business event. The main difference between such investments and ordinary ones hides in the potential of the project. If a risky company finds the right business model, it will be able to become a major player in the market, and investors will expect a profit that is sometimes thousands of times greater than the investment. In the case of ordinary investments, the investor expects a stable but not very high income, but the risks of such an enterprise are usually much lower. If the company is waiting for success, then later it will be possible to sell its share in it with great benefit.

The main disadvantages of venture capital investment [1]:

1) High risk. According to statistics, 75% of venture projects do not return money to investors. 20% of startups fail within the first year, 30% - within two, 50% - in the next five years. The future of the startup is uncertain, and the possibility that it will burn out is great.

2) Long wait. Some projects take off quickly, but some companies need time to promote, sometimes quite long.

3) Danger of fraud. This is a fairly common phenomenon in the world of venture capital. For example, financial pyramids can operate under this cover. Therefore, you need to study very carefully the projects you plan to deal with.

4) A large amount of independent work. It is difficult to find a good project, because all early startups are not public, and several similar startups are difficult to compare.

5) Passing threshold. Usually this threshold is quite high, so the venture business does attract no one.

Usually the objects of investment are several types of enterprises [2]:

1) business ideas (seed stage) - in fact, it is only a project that needs to be funded to conduct additional research or create pilot product samples before entering

the market;

2) start-up firms - a newly established company that is just being formed and has no market experience, funding for such companies is needed to conduct research and start sales;

3) early stage companies - those enterprises that were born independently, already have ready-made developments, but do not have the funds for further development. Such companies may be unprofitable and may require additional funding to complete research;

4) expansion companies - are companies that have already fully mastered their market and are ready to expand their influence to others, but they have no money to develop new territories. Investments can be used to expand production and sales, conduct marketing research and more.

Thus, venture capital investment is one of the most effective ways to finance venture capital for private ventures engaged in risky research and development.

To support and accelerate the development of the venture capital market in Ukraine, the following measures of state support for venture capital development should be taken [3,4]:

Direct measures include: specific state support mechanisms aimed at increasing the supply of venture capital (tax incentives, riskier public investment in equity and public loans);

Indirect measures include: development of competitive stock markets for small firms, expanding the range of products offered by financial institutions, development of long-term sources of capital, simplification of venture capital funds, stimulating cooperation between large and small enterprises and financial institutions, encouraging entrepreneurship, creating appropriate conditions for the participation of venture funds in crowdfunding.

LIST OF REFERENCES

1. Smartcapitalmind [Electronic resource]. – Resource access mode: https://www-smartcapitalmind-com /what-is-a-business-venture.htm?_x.

2. Rbc [Electronic resource]. – Resource access mode: <https://trends.rbc.ru/trends/innovation/60afc5cd9a794770bd30b37b>

3. Долгова Л.І. Проблеми та шляхи розвитку венчурного бізнесу в Україні [Electronic resource]. – Resource access mode: www.kneu.kiev.ua/data/.../3-rkeowgj.doc.

4. Кисіль В.Л., Садловський Р.В. Венчурний бізнес в Україні, його стан та характерні риси [Electronic resource]. – Resource access mode: http://www.rusnauka.com/13_NPN_2019/Economics/65283.doc.htm.

ACCOUNTING SYSTEM OF FIXED ASSETS AT THE ENTERPRISE

Bunda Olga Mykolaivna

Ph.D., Associate Professor of the
Department of Digitalization and Business Consulting
Kyiv National University of Technology
and Design, Kyiv, Ukraine

Korzh Vladyslav Konstantinovich

M.Sc.
Kyiv National University of Technology
and Design, Kyiv, Ukraine

Abstract: The system of accounting of fixed assets at the enterprise is investigated. Organizational and methodological principles of formation of information on fixed assets in the accounting system are considered. Classifications of fixed assets according to National Regulation (Standard) of Accounting 7 "Fixed assets" and the Tax Code of Ukraine are described.

Key words: accounting, accounts, fixed assets, assets.

In the current conditions of development of economic relations at the enterprise, both in the world and in Ukraine, more and more attention is paid to the rational management of assets. An important role here is played by the characteristics of the accounting system of fixed assets in the enterprise.

Organizational and methodological principles of formation in the system of accounting for information on fixed assets are defined in National Regulation (Standard) of Accounting 7 "Fixed assets" [1].

Fixed assets - tangible assets that an enterprise / institution holds for use in the production / activity or supply of goods, services, rental to others or for administrative and socio-cultural functions, the expected useful life of which is more than one year [2].

Account 10 "Fixed assets" is intended for accounting and generalization of

information on the availability and movement of own or received under the financial lease of objects and leased integral property complexes, which are classified as fixed assets, as well as investment property.

The debit of account 10 reflects the receipt (purchased, created, received free of charge) of fixed assets on the balance sheet of the enterprise, which are accounted for at cost, the amount of costs associated with the improvement of the object (modernization, modification, completion, equipment, reconstruction, etc.). , which leads to an increase in future economic benefits initially expected from the use of the object; the amount of revaluation of fixed assets, on the loan - disposal of fixed assets due to sale, gratuitous transfer or non-compliance with the criteria for recognition as an asset, as well as in case of partial liquidation of fixed assets, the amount of depreciation. The debit of account 10 also reflects the amount of security provided, in particular for the reclamation of disturbed lands provided by law.

According to sub. 14.1.138 of the Tax Code of Ukraine: fixed assets - tangible assets, including reserves of minerals provided by subsoil areas provided for use (except for the value of land, unfinished capital investments, public roads, library and archival funds, tangible assets, the value of which does not exceed 20,000 UAH, non-productive fixed assets and intangible assets) designated by the taxpayer for use in the taxpayer's business, the value of which exceeds 20,000 UAH and gradually decreases due to physical or moral wear and the expected useful life (operation) of which the date of commissioning is more than one year (or operating cycle if it is longer than one year) [3].

In accounting, enterprises can establish the value of items that are part of low-value non-current tangible assets. These "values" in the enterprise are determined by the order of the accounting policy. Most companies specify a 20,000 UAH criterion in the accounting policy order. This simplification will not only avoid the differences between tax and accounting for income tax. However, this will avoid the issue of accrual of VAT liabilities in the event of liquidation of fixed assets in a situation where the asset is classified as a fixed asset in accounting and is classified as a low-value non-current tangible asset in tax accounting.

This value criterion is set only for low-value non-current tangible assets, namely for objects accounted in the same sub-account 112. It is not used for library funds, temporary untitled buildings, inventory, rental items, etc.

It is necessary to mention another condition for the recognition of fixed assets in accounting, namely - controllability. Assets are resources controlled by the enterprise as a result of past events, the use of which is expected to lead to economic benefits in the future [4].

Accounting Regulation 7 "Fixed Assets" establishes the classification of fixed assets by the following groups: 1. Land. 2. Capital investments for land improvement. 3. Buildings, structures and transmitting devices. 4. Machinery and equipment. 5. Vehicles. 6. Tools, devices, inventory (furniture). 7. Working and productive livestock. 8. Perennial plantings. 9. Other fixed assets [1].

The tax classification of fixed assets is as close as possible to their classification in accounting. Yes, in accordance with sub. 138.3.3 of the Tax Code of Ukraine fixed assets and other non-current tangible assets are classified into 16 groups. In each group the object account of material values is conducted.

With this in mind, the classification of fixed assets should focus primarily on P(S)BO 7 and the Tax Code of Ukraine, as well as relevant regulations, and various classifiers should be used as a general guide, provided that their provisions do not contradict current legislation.

There are currently several current classifications of fixed assets in Ukraine, which certainly leads to differences in tax and accounting reporting.

The study of theoretical positions, published works of domestic and foreign scientists, the practice of enterprises shows that the accounting of fixed assets has recently become somewhat more complicated, and a number of issues negatively affect the production management process, reducing the efficiency of fixed assets.

Such problematic issues include various approaches to the terminology and definition of fixed assets in accounting and taxation, the principles of valuation of fixed assets, improving the depreciation system, improving the informativeness of primary documents on fixed assets, as well as analysis of fixed assets and

possibilities of its forecasting. The enterprise needs to take specific measures to promote the efficient use of fixed assets: eliminate excess equipment, machinery and other fixed assets; timely repair the fixed assets, improve the skills of employees of the enterprise; improve the quality of automation of production processes; to introduce new information technologies.

REFERENCES

1. National Regulation (Standard) of Accounting 7 "Fixed Assets" Approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 27.04.2000 № 9 [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.visnuk.com.ua/ru/publication/100009262-pbo-7-osnovni-zasobi>

2. O. Lazarenko Organizational aspects of the analysis of fixed assets at the enterprise / O. Lazarenko, O. Bunda // Abstracts of the XV All-Ukrainian scientific conference of young scientists and students "Scientific development of youth at the present stage". Vol. 3: Section "Economic and socio-political problems of intensification of innovative activity of enterprises of Ukraine". Section "International and national standards in the field of technology and design" [Text]: April 28-29, 2016 - K .: KNUTD, 2016. - P. 44.

3. Tax Code of Ukraine № 2755-VI of 02.12.2010, as amended. [Electronic resource]. - Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

4. A. Chernetska Features of accounting for fixed assets of the entity / A. Chernetska, O. Bunda // Dominants of socio-economic development of Ukraine in terms of innovative type of progress: a collection of abstracts of the All-Ukrainian scientific-practical conference of applicants for higher education and young scientists, dedicated to the 90th anniversary of Kyiv National University of Technology and of Design, Kyiv, March 26, 2020 / emphasis. O. Olshanska. - Kyiv: KNUTD, 2020. - P. 392-395. [Electronic resource]. - Access mode: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/15916>

UDK 006.83:658

**PRODUCT STANDARDIZATION AND CERTIFICATION AS A BASIS FOR
IMPROVING ITS QUALITY**

Nikiforova Liliia Oleksandrivna

Ph.D. (Econ.), Associate Professor

Kondratyuk Vladyslav Vadimovich

student

Vinnitsia National Technical University

Vinntsia, Ukraine

Abstract. Considered concepts such as "standardization" and "certification". The goals of standardization and certification of products and their main regulatory documents have been determined. The basic requirements for product quality have been determined.

Keywords: standardization, certification, quality, products, competitive advantages, competitiveness, ISO.

Modern conditions of economic activity require each company to implement an effective comprehensive mechanism for quality management and strictly adhere to its requirements. The main elements of such quality management, which have an important impact on the process of continuous production and supply of competitive products on the market, are standardization and certification of products.

To ensure the appropriate quality in the process of constant production and consumption of products set certain requirements and standards. The key role in quality assurance and as a result of product competitiveness in the market belongs to standardization, certification and quality management system.

Standardization is the activity of establishing provisions aimed at achieving the optimal degree of order in a particular area for the general and repeated use of potential tasks [1].

Standardization in the field of production is aimed at creating norms, rules and

requirements for the quality of the product itself, technologies of its design and production, their consolidation in the relevant regulations.

The purpose of standardization is:

1. 1. ensuring compliance of standardization objects with their functional purpose;
2. ensuring the optimal streamlining of standardization objects to accelerate scientific and technological progress; improving the organization of national economy management;
3. ensuring constructive production through recognized rules and procedures;
4. improving product quality;
5. ensuring the rights and interests of consumers;
6. support for product development and competitiveness.

The main task of standardization is to create a system of regulatory documentation and ensure control over its proper use. The main normative documents are the standard, the code of good practice and technical conditions. The standard contains certain requirements for terminology, labels, markings, packaging, which apply to a particular type of product. The Code of Good Practice includes specific rules for the design, manufacture, installation, maintenance, operation of equipment, structures or products. Specifications establish the technical requirements that products must meet. Product certification also plays an important role in ensuring product quality.

Certification is a procedure by which the authorized body documents the conformity of products, quality systems of the environmental management system, personnel, established by law [2]. Confirmation of the relevant product quality is carried out on the basis of its testing, analysis, inspection, certification of production and general assessment of quality management systems. Certification serves the interests of consumers, protecting them from low-quality and sometimes unhealthy products. Product certification is not only a means of control, but also a factor of economic regulation of quality and an element of market relations. During the

certification and in case of a positive decision of the certification body, the applicant is issued a certificate and the right to label products with a special mark of conformity of products to national standards - the national mark of conformity. The certificate certifies a high level of product quality. In international trade, the development of quality management systems and environmental management systems based on ISO 9000 series standards is important to ensure competitive advantages [3].

At the current level of economic development, in order to satisfy the material and social needs of consumers, the problem of increasing product output and improving its quality on the basis of standardization and certification arises. Of paramount importance are the issues of quality, reliability and safety of products for public consumption. All this provides competitive advantages that provide an opportunity to successfully participate in tenders for the supply of quality products. Due to standardization and certification, the profitability of enterprises is increased, which is carried out to increase the competitiveness of products. Changes that occur in various areas of human activity due to improved product quality, competitiveness and affordability are an assessment of the results of standardization and certification of products.

REFERENCES

1. Law of Ukraine "On Standardization". URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
2. M.I. Shapoval Fundamentals of standardization, quality management and certification. URL: <https://www.twirpx.com/file/621490/>
3. Kalita T. Three levels of maturity of the management system. Standardization, certification, quality. 2010. № 5. С. 57–62.

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE FIELD OF INNOVATION

Petrova Iryna Pavlivna,

Ph.D.

Institute of Industrial Economics of the
National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

The role of public-private partnership in the field of innovation is analyzed. The experience of using public-private partnership in foreign countries is considered. The concept of international public-private partnership in the field of innovation is proposed.

Keywords: public-private partnership, innovations, state, business, science

The development of the national innovation ecosystem should be carried out on the basis of partnership between international organizations, the state, universities, research institutes and business. The most important task of public-private partnership (PPP) in innovation development is to intensify innovation and create a holistic system of its financial support, which should be based on large-scale involvement and the most efficient use of financial resources.

EU documents emphasize the socio-economic importance of implementing public-private partnership projects in terms of promoting the highest competitiveness in the field of innovation. In particular, the adoption of the EU Lisbon Strategy, which was continued in the EU 2020 Strategy, and highlighting the innovation imperative of integration development gave a strong impetus to public-private partnerships in the EU innovation sphere, in particular through the deployment of PPP research projects with part-time funding. EU [1]. In Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, among the three interrelated and complementary priorities is intellectual growth: developing an economy based on knowledge and innovation. The European Commission has proposed seven initiatives in each of the priority areas to stimulate progress [2]. One of these initiatives is the

Innovation Union, which is a comprehensive plan for the implementation of the EU's innovation strategy, aimed at stimulating the full innovation chain from the idea to the finished product market. The new institutional element of the Innovation Union is the Innovation Partnerships, which bring together all stakeholders in innovation to address key European social issues. Each such "partnership" should focus on research and innovation, as well as promote the reorientation of current European science and technology programs and instruments (structural funds, university reform, joint technology initiatives) to address these issues. Joint European public-private partnership projects are focused on achieving the goals of sustainable development, environmental security, and the well-being of society [3]. For example, Austria is implementing programs to create Competence Centers, where public-private partnerships are the main tool for long-term relationships between companies and research institutes in the field of innovation. Popular programs are K-ind / K-net, SOMET, Christian Doppler Research Association. The K-ind / K-net program aims to create industrial centers of competence and a network of institutions for research and technology transfer under the management of industrial companies and consortia. The SOMET program (Centers of Excellence for Advanced Technologies), which has become the most influential in the history of public-private partnerships in Austria, provides for the possibility of creating PPP in the form of large, medium and small joint ventures, enterprises without institutionalization (without legal entity). The Christian Doppler Research Association's program supports the establishment of temporary laboratories at universities working to focus on the applicability of basic research [4].

In Belgium, an example of the implementation of the PPP in the field of innovation is the START program, which is funded by one third of the funds available at universities, one third from the private sector (enterprises, individuals, foundations) and one third from the Walloon regional budget [4].

In addition to the programs for the establishment of Competence Centers, European Technology Platforms are being created on the basis of public-private partnerships. Within the framework of the EU 2020 Strategy and the VII Framework

Program of the EU, "Joint Technology Initiatives" are created in the form of Joint Undertaking to carry out scientific and technical developments in industry by combining resources of the EU, participating countries and business. Funding for research projects "Joint Technology Initiatives" by private business in the amount of 50%. Introduced in areas of strategic importance for the EU's competitiveness: biopharmaceuticals, computer systems, environmentally friendly aeronautics, nanoelectronics, hydrogen energy. One of the main goals of the European Technology Platforms is the development of cost-effective research programs and rapid implementation of scientific results in practice. In recent years, more than 30 European technology platforms have been created, covering various sectors of the economy [5].

Thus, the European experience of PPP in the field of innovation shows that the role of the state is to promote the production of basic knowledge and technology technologies, create infrastructure and a favorable climate for business innovation, and the role of the private sector - to create technologies based on their own research, transfer and market development of innovations. Different options for the implementation of public-private partnership, depending on the conditions of socio-economic development of countries, form the national characteristics of the interaction between the state and the private sector.

Within the framework of Ukraine's integration into the scientific, technical and innovation spaces of the European Union, the positive experience of public-private partnership is gaining special importance. After all, insufficient innovation activity and lack of funds for innovation activities in Ukraine actualize the use of PPP as an alternative mechanism for financing innovation projects to implement and accelerate modernization transformations in the old industrial regions of Ukraine.

However, it should be borne in mind that public-private partnerships in science, technology and innovation have their own characteristics related to funding and management methods [6].

The multiplicity of financing models in public-private partnerships is due to the presence of different partners (public and private), instruments and sources of

funding (private partner equity, funds of banks and investment funds, budget funds, government loans, grants, government guarantees and other government support instruments, tax preferences, subsidies and other various payments from the budget, etc.), the ratio of instruments (debt, equity, hybrid), the use of project financing.

The number of organizational management models is formed by different ways of cooperation between public and private partners, by assigning certain functions and contractual obligations, transferring facilities to external management, involving third parties [3].

To date, there are no special acts in Ukraine that regulate the implementation of public-private partnerships in innovation, and this undoubtedly hinders its implementation. Assessment of the dynamics and sectoral differentiation of investment in public-private partnership projects proves the existence of a significant lag in the development of public-private partnership in Ukraine from European markets. The modern concept of public-private partnership, which is declared in the legislative activity, has not been fully implemented and does not fulfill its main mission - the maximum attraction of private investment in projects to reduce the burden on the budget. After all, the degree of investment attractiveness of the country's economy is characterized by: the willingness of the authorities to participate in the implementation of public-private partnership projects; ability to create the necessary conditions; provide special benefits and preferences that will help attract both domestic and foreign investment [7].

In this regard, it is proposed to supplement the public-private partnership with an international component, taking into account the investments of international organizations and international donors, and to introduce into scientific and practical circulation the concept of "international public-private partnership" institutions, public authorities, higher education institutions / research institutions and business in the joint financing of projects in scientific, technical and innovative activities.

The implementation of international public-private partnership projects involves the process itself, which consists of several stages, and the involvement of a wide range of participants. The result of this interaction is the implementation of

projects in scientific, technical and innovative activities and the constant interaction of international organizations, international foundations, the state, business and science.

LITERATURE

1. Тараненко І.В., Охінько О.В. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2011. № 1 (44). С. 376-386.

2. Арабей Е. Новая европейская стратегия «Европа 2020». URL: <http://eulaw.ru/content/307>.

3. Тараш Л.І., Петрова І.П. Державно-приватне партнерство – управлінська технологія модернізації економіки. Економічний вісник Донбасу. 2015. № 2 (40). С. 128-134.

4. Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства. Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». К.: Фенікс, 2011. 349 с.

5. Європейські технологічні платформи та підходи до створення українських технологічних платформ. Формування мережі обміну інформацією про науково-освітні програми Європейського Союзу. Проект № 45309. Бюлетень. 2012. № 2. 21 с. URL: http://cstei.lviv.ua/upload/pub/IRF/1340728263_69.pdf

6. Залознова Ю., Петрова І., Трушкіна Н. Класифікація форм державно-приватного партнерства: узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. 2016. № 3. С. 88–105

7. Европейский банк реконструкции и развития. Переходный процесс: остановка в пути? Доклад о переходном процессе за 2013 год. URL: <http://tr.ebrd.com/tr13/ru/>

U.D.C. 2964

**DEVELOPMENT OF A MARKETING STRATEGY TO BUSINESS-
ACCOUNTS IN INSTAGRAM ON ITS ALGORITHMS**

Shylina Viktoriia

Student

National university of food technologies

Nazarenko Tatiana

Doctor of Pedagogical Sciences,
Department of Geography and Economics,
Institute of Pedagogy, National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Shylina Nataliia

Candidate of pedagogical sciences

Gym №283

Kyiv, Ukraine

Annotation: This article is devoted to developing a marketing strategy to promote the content of commercial pages on the social network Instagram based on a system of algorithms and ranking of content within the social network.

Key-words: Instagram, Instagram algorithms, Instagram business, marketing, marketing strategy, content plan.

Introduction. In the last few years, business has begun to move to the Internet environment. To promote their brands, products and services, companies have begun to use not only traditional marketplace platforms, or sites in Google networks, etc. Today, companies are mastering the environment of social networks. The most popular is Instagram. This platform is popular not only among large companies but also among small brands.

The promotion of products on such a platform takes place in an unusual way - by creating a variety of content that captivates the consumer, immerses him in the world of the brand, introduces him to the values of the company and brand, and thus

increases sales and profits. But it is not so much the company itself that is responsible for promoting the content on the platform, but the system of this social network algorithms.

The aim of the article is to investigate the impact of the algorithm system on the promotion of brand page content, to analyze the algorithms of 2021 and the new 2022, to develop a scheme of effective promotion for commercial page content according to the algorithm system of Instagram.

Materials and methods of research. To write an article on such an innovative topic, we used the new articles on the aspects to be considered in the study, presented on various information sites and blogs of modern SMM experts [1-12].

Results. The Instagram algorithm is a set of systematic commands and rules according to which the application system decides which content and publication to show to users. To find the best content for its user, the system uses thousands of individual data points, also known as ranking signals. The algorithm is not the same for all functions (parts) of the application. Each has its own algorithm that uses certain ranking signals. That is, the sections Feed, Stories, Explore, Reels have a separate algorithm.

Throughout the existence of the social network Instagram, algorithms have taken various forms, modified and improved. To date, it is already known what new algorithms will await Instagram users. The work of the system of algorithms (namely their ranking methods) in 2021 and 2022 was analyzed (table. 1), and based on this analysis, the most effective way to promote a business-account in this network was developed. There are a number of specific criteria that the algorithm pays attention to when promoting account content. These criteria are different for each position. So in order for the publications in the feed to move forward, you need to create high-quality and diverse content, for Stories - interesting and short video links, games, polls, and the like. In order for the publication to be distributed in Explore, subscribers need to react positively to the post - they like it, leave comments, save or send it to their friends, etc.

Table 1**Requirements for account publications to reach a large audience****Conclusions**

	2021	2022
1	2	3
Feed	<ul style="list-style-type: none"> - "carousels" - constant posting (very often) - hashtags relevant to the topic of the post - geolocation - posting at a specific time when the largest audience is online 	<ul style="list-style-type: none"> - posting by thematic interests - unique photo and video content - interesting and readable text in the post - periodic posting during the week - exchange of likes, mark people on publications and in the post - posting at a specific time when the largest audience is online - use of thematic hashtags - focusing on life values
Stories	<ul style="list-style-type: none"> - regular posting, no more than every 2 hours - a variety of content - subscribers must watch the video to the end, it must be interesting 	<ul style="list-style-type: none"> - a variety of content - subscribers must watch the video to the end, it must be interesting - has no restrictions on the number of stories and time intervals between them
Explore	<ul style="list-style-type: none"> - number of likes, reposts, saves - quality content - if your subscribers are active with your posts, they are offered to people with similar interests, or subscribers to these subscribers 	
Reels	<ul style="list-style-type: none"> - high quality videos - without watermarks - no politics - non-horizontal format - only original new videos - less than 30% of the text on the video image 	<ul style="list-style-type: none"> - following trends but without losing individuality - create subtitles - posting videos at a time when subscribers are online - clips must have value for the audience - share them (clips) in the feed

Compiled by the author according to sources [1-7]

Thus, as can be seen from table. 1 for successful activity in Instagram it is necessary to develop not one general strategy, but several - on each structural part: Reels, Feed, Stories. In this way, it will be possible to work out the promotion strategy and the content plan based on it in as much detail as possible, which will ensure the success of the page.

Let's consider in more detail what should be included in the content plan of each structural part and for greater convenience we will present it in the form of the scheme (Fig. 1).

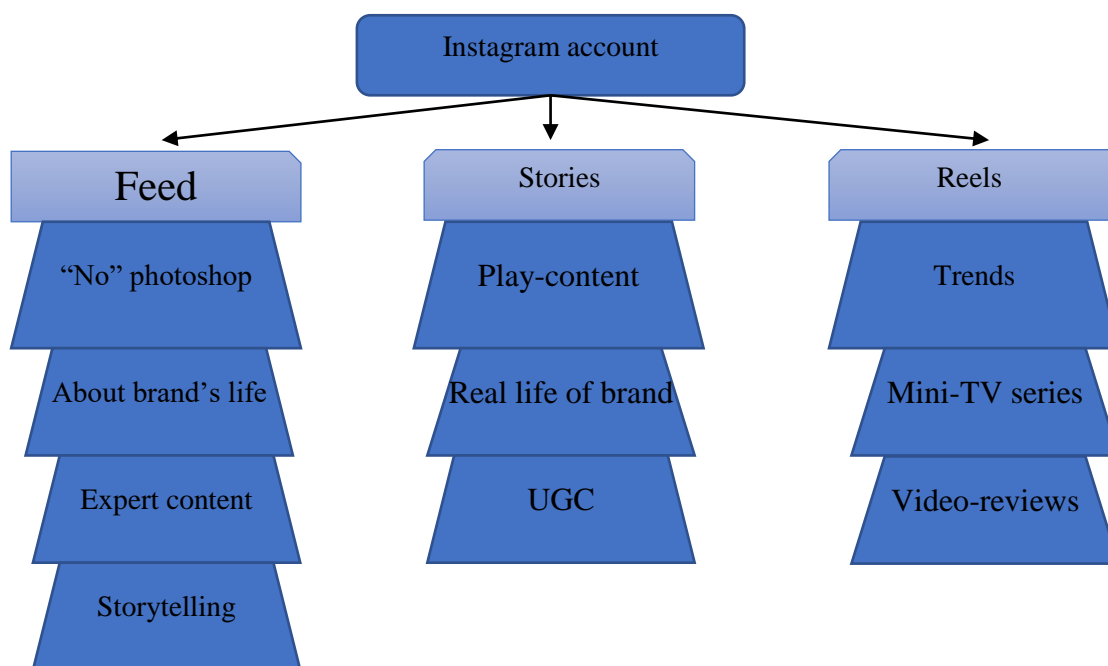

Fig. 1. Universal content plan formula

In fig. 1 presents a scheme for a universal content plan for 2022 for commercial Instagram accounts. Consider in more detail each structural part. So the Feed section consists of the following parts [8-12]:

"No photoshop" means that the content of the page should be based on the most realistic photos and videos. Minimum video editing, minimum Photoshop. Real life - this is what is interesting to modern audiences. This is how a commercial account can win the loyalty and commitment of consumers.

"About brand's life" – create posts where you tell about the life of the brand, its history, funny moments, sad moments. Uncover episodes of staff work, packaging or product creation and all that, which will help the consumer understand what the brand is like, feel sympathy for the brand and of course it will work as engaging content, and it will increase the number of coverage, views, etc., which has a positive impact on promotion pages system of algorithms.

"Expert content". Many consumers come online not only to have fun, but also to get useful information. If it's a brand of cosmetics - you should start a column and from time to time do posts with tips, such as how to choose lipstick. Explain to the consumer what he does not understand, immerse him in your niche and he will love your blog and company. Such content will take the loyalty policy to a new level,

because the consumer will see that the company care about they, and do not want to profit from they.

Storytelling is one of the principles of engaging and entertaining content. It is a story not from the face of the account, but from a certain person: the manager, supplier, consumer or even the mother of the boss. Stories are usually entertaining and can come out in series, like "fan fiction".

A tool like Stories on Instagram also requires attention and a content plan. When developing this, you should include the following positions in your "stories":

"Play-content" is a variety of polls, challenges, voting, etc., which are conducted in the format of short 15-second video images. It's a great way to engage your audience and keep their attention within your account, but you shouldn't use this tool too often.

"Real life if brands" – the main content of Stories. Thanks to which you acquaint the consumer on the other side of the screen with the real life of the brand. These can be not only videos like "this is our office", but also short announcements of new projects, or a detailed analysis of old projects that you already plan to replace. Funny stories or some news.

UGC – customer feedback in the form of stories or posts, which are then sent to the Stories of the commercial account. This shows other consumers that your brand is real and that its products or services are used by real people. Also in this way, the brand "thanks" the consumer for his trust.

In 2021, Reels was only introduced to the social network as a separate option, which is extremely popular today. With its help you can not only attract new subscribers, but also keep the old ones, increase the coverage of the page, etc.

"Trends" – follow trends. Shoot similar to popular videos, pick up challenges, make beautiful photo cuts to music, and more.

"Mini-TV series" is a very specific method that is not suitable for every niche, but the creation of series, even very small ones, can be adapted to a specific niche.. For example, a shoe repair account can tell the story of the "difficult fate of one pair of shoes" from the time they were purchased to the time they came to the master. And

such scenarios can be unlimited amount. Such series are hidden advertising of the company and attract the new audience.

"Video-reviews" – this format of video clips in particular is specific and not suitable for every company. However, for businesses that sell food or flower bouquets, etc., this method is an integral part of the content.

Conclusion. Thus, Instagram algorithms are the "brain" of the social network, which is responsible for promoting user content. Developing content plan and create business-account according to this plan, despite algorithms, is an inefficient approach. Because if the content does not meet the requirements of Instagram's algorithms – it will not be seen other users. Therefore, the study was devoted to the analysis of the system of Instagram algorithms, and the development of a universal formula for creating the content of commercial pages - business-accounts. This scheme will simplify the selection of ideas for content, which will save time SMM-marketer.

BIBLIOGRAPHY:

1. IT forse : Работа алгоритмов в инстаграмм URL: <https://itforce.ua/uk/blog/rabota-algoritmov-instagram/>
2. Supa: Алгоритм Instagram в 2021 году: как привлечь внимание к вашему контенту URL: <http://surl.li/axxdy>
3. VC. RU: Instagram рассказал как на самом деле работают алгоритмы URL: <https://vc.ru/social/257685-instagram-rasskazal-kak-na-samom-dele-rabotayut-algoritmy>
4. Studio Ifish: Новые алгоритмы Instagram в 2022 году. URL: <https://ifish2.ru/algoritmy-instagram/>
5. Evo business: 7 Instagram-трендов 2022 року для вашего бизнеса. Розповідає Зоя Лобод. URL: <https://evo.business/7-instagram-trendiv-2022-roku/>
6. Postium: Тренды в Instagram в 2022. URL: <https://postium.ru/trendy-instagram-2022/>
7. Martending: Тренды в Instagram в 2022 – на что стоит обратить

внимание. URL:<https://martrending.ru/smm/trendy-instagram-2022>

8. Martending : Инстаграм Reels – полный гайд. URL:
<https://martrending.ru/smm/instagram-reels>

9. VC. RU: Тренды социальных сетей 2021-2022. URL:
<https://vc.ru/u/615241-anna-vikarchuk/238897-trendy-socialnyh-setey-2021-2022>

10. Лайкни: 9 трендов Instagram в 2022. URL:
<https://www.likeni.ru/analytics/9-trendov-instagram-v-2022-godu/>

11. Gruzdevv: Как измениться Instagram в 2022. URL:
<https://gruzdevv.ru/stati/kak-izmenitsya-instagram-v-2022-godu/>

12. Later blog: This is How the Instagram Algorithm Works in 2022. URL:
<https://later.com/blog/how-instagram-algorithm-works/>

**CRYPTOCURRENCIES IN UKRAINE: CURRENT STATE AND
PROSPECTS OF USE**

Svichkar Vitaly Anatoliyovich,
Ph.D. in Economics, Associate Professor
Orlenko Rostyslav Volodymyrovych
Student
National University
"Poltava Polytechnic named after Yuri Kondratyuk"
Poltava, Ukraine

Summary: The authors analyze features of cryptocurrency development in Ukraine. The problems faced by owners of cryptocurrency are investigated. It is noted that cryptocurrencies are quite popular among Ukrainians as a way of saving money. Therefore, the cryptocurrency market in Ukraine is developing rapidly and authority is trying to legalize it at the legislative level as soon as possible, which will help to solve a number of economic problems.

Keywords: cryptocurrency, financial system, central bank, virtual assets, blockchain.

Currently, there is a renewed debate about the reasons for the huge demand for cryptocurrencies and the role of cryptocurrencies in the global financial system. In parallel, digital currencies are being discussed by many central banks around the world. They are not familiar to us cryptocurrencies, but due to the general growth of interest in the topic of digital money also attracts attention (and often causes a lot of confusion) [1].

As for the growth of cryptocurrency markets, global stimulus plays, in our opinion, the main role in this. At the height of the 2020 corona-crisis the central banks of the most countries increased the purchase of assets in traditional financial markets. Governments increased their state costs and offered cash payments to the general population. This led to a significant decrease in interest rates, as a result

investors in search of additional income turned their attention to alternative assets, in particular to cryptocurrencies.

In November 2021 Ukraine is actively staking on cryptocurrencies, and this may transform the country's suffering economy into a global "sinkhole" of digital financial assets. The New York Times reports about this [2].

The Ministry of Digital Transformation of Ukraine earlier announced the country's plans to become a leading player in the cryptocurrency world. Apart from the implementation of the new law on virtual assets, Ukraine plans to actively attract the cryptocurrency business by means of highly competitive tax rates. Companies will pay 5% of profits and will not be taxed by value added tax, while individuals will pay 5% with a grace period until the end of 2025 [3].

At the beginning of September 2021, the Parliament approved the law on legalization and regulation of Bitcoin, which became the first step in the ambitious campaign aimed at making the country's flourishing cryptocurrency trade the main one and rebranding the whole country. Data mining centers are trying to stimulate companies to open their business in Ukraine, because cryptocurrency collection is energy intensive business, and cryptocurrency mining consumes an astronomical amount of energy. This is because digital currency is generated, created and traded using the massive and highly complex digital volumes known as blockchain. These blockchains can be connected to an unlimited number of powerful computers [3].

"In Ukraine we have a great talent pool and a strong team of blockchain developers. They picked up the cryptocurrency trend faster than people in many other countries, and most importantly, they understood how to build a business on its basis. There are not many countries that are friendly to cryptocurrencies, so private companies do not have such a great choice," said Deputy Minister of Digital Transformation Oleksiy Borniakov[4]. Many cryptocurrency companies which are already operating in Ukraine are legal. There are also companies engaged in blockchain development which create very complex systems, such as transactional logs which move cryptocurrencies. There are various fintech companies such as support firms. Unfortunately, as reported by The New York Times, in November

2021, there are still many economists and politicians deeply suspect cryptocurrency, calling it a currency that is chosen by money launderers, terrorists, mafiosi and bribe evaders. If investors are going to invest money in these cryptocurrency companies, the business must be interested in relocation and change of jurisdiction. And from the middle of 2021, investors will invest with great speed in the financing of all technologies related to blockchain, cryptocurrencies.

The main problem in the country is that many technology entrepreneurs in Ukraine say they like the system as it is, and they particularly like its shortcomings. This leads to a paradox that lies at the heart of Ukraine's request for reform. The country breaks through the sunshine and lightness for a group of executives who often favour darkness and the status of quasi-auditors. Ukraine has already attracted some Americans and Brits to the cryptoindustry, and they came not because they are supporters of the rule of law [6]. Ukrainians are among the most active cryptocurrency users in the world, ranking fourth on the Global Crypto Adoption Index compiled by Chainalysis. Annually Ukrainians receive and send cryptocurrency worth \$8 billion. The amount of transactions with it in a day is about \$ 150 million, exceeding the amount of transactions in one day. This exceeds the amount of interbank exchanges in physical currencies [7]. The problem is not only in the «crypto fever», but also in the lack of alternative options for the citizens of the country and foreigners, because the banks in Ukraine are so formalized that sending or receiving even small amounts of money in the amount of \$50 or \$300 needs exhausting paperwork. The underdevelopment of the stock market in Ukraine and its weak level of integration into the global stock market have created a situation where the securities as a way of forming assets for the population of the country are practically inaccessible. For those who want their wealth to grow, real estate and cryptocurrencies are left.

"Ukraine has gone through too many financial scandals to expect a great influx of executives from major international investment banks with or without benefits, but here cryptocurrency has emerged which has its own reputation problems. Perhaps, it will be an ideal couple," said Mikhail Chobanyan, the head of Kuna [8].

At the beginning of October 2021, Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy vetoed the law on legalization of cryptocurrency. The head of state returned the document to the Verkhovna Rada with his suggestions. It is noted that Volodymyr Zelenskyy was against the creation of a separate regulator on the market of virtual assets. In his opinion, world experience shows that the regulation of cryptocurrency circulation is carried out by financial market regulators in order to prevent the emergence of financial pirates with virtual assets. The President has requested that the functions of regulation of the circulation of virtual assets be within the competence of the National Commission for Securities and Stock Market of Ukraine. The bill approved in its second reading proposes to create a new central body of the state administration - the National Service for the Regulation of Virtual Assets, which, in the opinion of the Ukrainian leader, will cost the budget a lot."This document defines the principles of state regulation of the circulation of virtual assets. Thus, according to the law, regulation of the market of virtual assets is carried out by different state bodies depending on the type of such assets, including through the establishment of a new central regulatory authority. Establishment of the new body, as required by this law, will require significant expenditures from the state budget," the press service of the Ukrainian president reports [9].

The bill on the legalization of cryptocurrency in Ukraine was supported by the majority of MPs. According to the document, market participants have pay taxes from income from cryptocurrency and receive legal protection in courts for violation of their rights. Its goal is the comprehensive regulation of relations that arise during the conduct and conclusion of agreements with digital currency, as well as ensuring a unified approach to the organization of cryptocurrency trading - the council said.

Ukraine ranked first for the percentage of population that owns cryptocurrency - 12.7% (nearly 5.6 million Ukrainians have assets in cryptocurrencies). Such data for 2020 were obtained by Triple A payment platform analysts at the beginning of October 2021 [10]. So, as you can see, the cryptocurrency market in Ukraine is developing rapidly and there is an attempt to legalize it as soon as possible at the legislative level in order to reduce the amount of illegal money in the country,

receive additional revenues to the budget due to the cost of each transaction of purchase and sale of cryptocurrency on the stock exchanges and enable the population to receive the proceeds of this type of activity without violating the law. Cryptocurrency is one of the most promising areas of activity around the world, which is developing at an incredible pace and it is possible that not only Salvador will make cryptocurrency transactions possible in any part of the country, but also in other countries it will be possible to purchase anything for virtual money.

LIST OF REFERENCES

1. [Electronic resource] - Resource access mode: https://finuslugi.ru/navigator/stat_perspektivy_razvitiya_kriptoalyuty.
2. New York Times [Electronic resource] - Resource access mode: <https://www.nytimes.com/>.
3. Ministry of Digital Transformation of Ukraine [Electronic resource] - Resource access mode: <https://thedigital.gov.ua/>.
4. [Electronic resource]-Resource access mode:http://economica.com.ua/article/ukrayna_khochet_stat_tsentrom_dlja_kriptoalyut.html.
5. CB Insights [Electronic resource] - Resource access mode: <https://www.cbinsights.com/>.
6. [Electronic resource] - Resource access mode: <https://www.tadviser.ru/index.php/>
7. Global Crypto Adoption Index [Electronic resource] - Resource access mode: <https://blog.chainalysis.com/reports/2021-global-crypto-adoption-index>.
8. [Electronic resource] - Resource access mode: <https://uaworld.com.ua/the-new-york-hochet-stat-stoliczej-kriptoalyut/>.
9. Экономическая правда [Electronic resource] - Resource access mode: <https://www.althoughda.com.ua/rus/news/2021/10/5/678456/>.
10. [Electronic resource] - Resource access mode: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3326707-ukrainci-persi-u-sviti-z-volodinna-kriptoalutou-za-versieu-triple-a.html>.

**СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ДИСТРИБУТИВНОЇ ПОЛІТИКИ
КОМЕРЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Ажаман Ірина Анатоліївна

д.е.н., професор

Пушціна Наталія Валентинівна,

асистент

Одеська державна академія будівництва та архітектури

Мельник Діана Михайлівна

студентка

Одеський державний аграрний університет

м. Одеса, Україна

Анотація: сформована актуальність досліджень щодо управління дистрибутивною політикою підприємства. Визначено, що дистрибуція у маркетингу - комплексна логістична діяльність, що полягає в просуванні продукції від виробників до кінцевих споживачів, організації розподілу продукції в сегменті, на території, організації продажів, передпродажного та післяпродажного сервісу.

Для організації дистрибутивної діяльності на підприємстві запропонована маркетингово-логістична модель дистрибуції. Встановлено, що вибір конкретної маркетингово-логістичної моделі на підприємстві повинен здійснюватися з врахуванням загальної стратегії розвитку підприємств та цілей і завдань збутової політики, обраної стратегії збуту.

Ключевые слова: дистрибуція, підприємство, маркетинг, збутова діяльність, дистрибутивний канал, торговий посередник.

Кожен виробник товарів стикається з питанням, як реалізувати свій товар і довести його до кінцевого споживача: займатися цим самостійно, домовитися з посередниками, реалізувати через торговельні мережі або працювати безпосередньо з невеликими торговими точками. На вирішення таких питань

направлена саме дистрибутивна політика підприємства – управління каналами розподілу товару.

Дистрибуція у маркетингу - комплексна логістична діяльність, що полягає в просуванні продукції від виробників до кінцевих споживачів, організації розподілу продукції в сегменті, на території, організації продажів, передпродажного та післяпродажного сервісу.

Є кілька поглядів на дистрибуцію – як процес з боку постачальника та самого дистрибутора. Для компанії дистриб'ютора – це організація руху товарів від виробника до покупця та розподілу товарів на певній території.

Дистрибуція для постачальника продукції - це створення системи управління продажами, яка ґрунтується на управлінні та плануванні продажів по різних каналах продажу (збуту). У широкому розумінні дистрибуція - це розподіл. Дистрибуція (або місце, place) - один із чотирьох елементів маркетингу, що входять до маркетинг-міксу "4P" [1-3].

Маринов С. визначає дистрибуцію як процес створення максимальних зручностей для споживача щодо місця та методу купівлі товару [3]. Тобто дистрибуція передбачає концентрацію уваги на споживачеві, його побажаннях та уподобаннях.

Дистрибуцію також розглядають як вибір та керування способами за допомогою яких оптимізується доступ до продукту максимального числа клієнтів, котрим він призначений за мінімальних витратах на організацію просування [4,5]. Система дистрибуції складається з елементів, за допомогою яких товар просувається до споживача. До основних елементів відносять канали розподілу (просування) та інструменти дистрибуції.

Так, Т. Дибева визначає ідентичність «каналу розподілу» каналам дистрибуції, реалізації; продажу та збуту продукту. Сам канал автор визначає як певну конфігурацію організацій та індивідів між бізнесом та його клієнтом, які роблять продукт доступним для останнього.

Основною метою каналів дистрибуції є надання достатньої інформації найбільш підходящим клієнтам, в самому відповідному місці і в найкращий

час, яка допоможе прийняти рішення про покупку. Канали забезпечують і механізм оплати купівлі, тобто вони є найважливішим зв'язком між попитом та пропозицією [3,6].

Дистриб'юторський канал (канал розподілу) також визначають як сукупність усіх фірм, що беруть участь у переміщенні та розподілі товару (дистриб'ютори, дилери, агенти, рітейл - як підвид дилера), які приймають на себе право керування товаром та відповідальності за товар, допомагають передати право власності на товар або послугу покупцю. Це все організації, якими має пройти товар з його виготовлення досі продажу [2,3].

Рух продукції за каналами розподілу можливий як з використанням посередницьких структур, так і без їх залучення. В загальному розумінні під посередницькою діяльністю розуміється встановлення суб'єктом правових чи економічних відносин із контрагентами через посередництво або за участю іншої особи. Отже посередництво виступає як надання посередником юридичних та фактичних послуг у здійсненні продажів (закупівель) товарів за рахунок коштів інших осіб від імені або від імені [7].

Залежно від конфігурації виконуваних торговими посередниками функцій вони класифікуються на такі типи [8,9]:

1. Товарний брокер - торговий посередник, що сприяє скоєнню угод купівлі-продажу товарів між заінтересованими сторонами (Клієнтами). Як правило, укладає угоди від імені, за дорученням та за рахунок клієнтів. Деякі брокери можуть діяти від імені, але з допомогою довіритель [2]

2. Торговий агент - особа, яка здійснює певні маркетингові дії за дорученням принципала. Агент не має права власності на товар. У літературі розрізняють агентів зі збуту, які ведуть переговори з потенційними покупцями, та торгових агентів, які можуть укладати угоди з покупцями.

3. Комісіонер - торговий посередник, який продає та купує товари від свого імені, але за рахунок та за дорученням поручителя (комітента) за обумовлену винагороду (комісію). Комісіонер діє строго в межах наданих йому повноважень та зобов'язаний передати поручителю все отримане за укладеною

угодою [10]

4. Дилер - учасник бізнесу, фізична чи юридична особа, що закуповує продукцію оптом та торгує нею в роздріб або малими партіями. Зазвичай це агенти фірм-виробників продукції [3].

5. Дистриб'ютор (у вузькому сенсі) - це юридична особа, яка купує товари у виробника або оптового продавця, що зберігає їх на своєму складі та що перепродує його ритейлерам або кінцевим споживачам.

Більшість виробників надають своїм дистриб'юторам допомогу, у тому числі матеріальну, у просуванні реалізованого товару, зокрема, постачаючи товар на викуп або навчаючи співробітників, надаючи послуги інформаційної, технічної підтримки, післяпродажного обслуговування та кредитування покупцям товару [3]. Вибір оптимального типу торговельного посередництва здійснюється виробником (постачальником), як правило, на основі аналізу економічної доцільності та ефективності системи продажу, що вибудовується.

У широкому сенсі дистриб'ютор - це підприємство, що займається розповсюдженням товару, у вузькому сенсі - оптова фірма, як правило, що має власну торгово-складську мережу, яка в процесі руху товару до кінцевого споживача набуває права власності на товар, що реалізується.

Основні функції дистриб'ютора закупівля та перепродаж продукції іншим торговим підприємствам, виробничим та масовим споживачам, здійснення контролю якості та проведення маркетингових досліджень, планування сталого збуту та своєчасне повернення коштів від реалізації товарів, що поставляються.

Іншими словами, під дистриб'юторською діяльністю у вузькому розумінні розуміється діяльність оптових фірм (торгових посередників), які купують товар у виробника (постачальника) у власність і перепродують його іншим торговим підприємствам або великим покупцям, здійснюючи при цьому необхідні дії у сфері маркетингу, що мають на меті підтримання та збільшення попиту продукцію, що розповсюджується.

Саме діяльність дистриб'ютора у вузькому розумінні опосередковується дистриб'юторською угодою та є предметом справжнього дослідження [7].

Дистрибуція як процес виконує такі завдання [4]:

- цілеспрямована атака на клієнтів конкурентів і захист власних найбільш важливих клієнтів;
- економічно обґрунтоване скорочення кількості клієнтів;
- структурне покращення клієнтської бази шляхом ретельного вивчення категорій клієнтів;
- стратегічне вдосконалення організації збуту, підвищення рівня сервісу;
- посилення впливу на ринку завдяки вертикальному маркетингу та франчайзингу;
- контроль та оптимізація мережі партнерів по збуту, залучення нових торгових представників;
- прагнення до зближення з клієнтами, до задоволення їх потреб і підвищення лояльності;
- вдосконалення служби доставки й дотримання термінів поставок;
- полегшення контактів із клієнтами завдяки новим ЗМІ (Інтернет, мобільний зв'язок);
- управління всіма процесами, пов'язаними з покупцями, за допомогою комп'ютера (CRM, CAS);
- аутсорсинг збуту і здійснення продажів у разі відмови від самостійної діяльності на ринку [6,9].

Функції дистрибуції можна згрупувати таким чином:

1) логістичні функції дистрибуції – доставляти в розпорядження споживачів ті товари і послуги, які їм потрібні, у той момент, коли їм потрібно, і в адекватних кількостях;

2) маркетингові функції дистрибуції – спілкування зі споживачем і надання йому послуги, тобто, з одного боку, функція контакту зі споживачем, з іншого – контакту з виробником [2,3].

При управлінні маркетинговою діяльністю на підприємстві необхідно забезпечити умови для досягнення місії та системи цілей. Для цього

розробляються та реалізується ряд стратегій, зокрема:

- 1) ринкова,
- 2) позиціонування та сегментування,
- 3) конкурентної,
- 4) просування товарів і послуг,
- 5) товарна,
- 6) ціноутворення.
- 6) дистрибутивна, що включає стратегії Pull та Push.

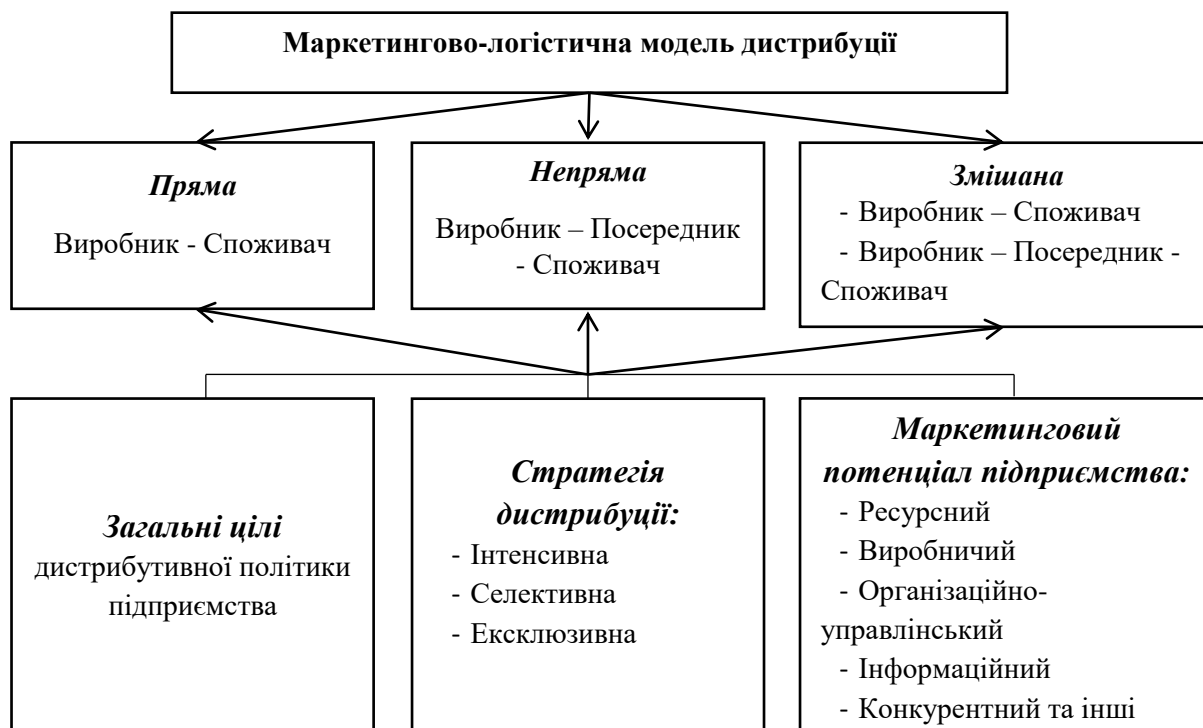

Рис. 1. Маркетингово-логістична модель дистрибуції [10]

Для організації дистрибутивної діяльності на підприємстві пропонується до впровадження маркетингово-логістична модель дистрибуції. Узагальнюючи результати досліджень за даним питанням визначено, що дана модель може існувати в трьох формах:

- пряма (передбачає активне здійснення виробником власної збутової діяльності, тобто самостійний пошук покупців та поставка продукції);
- непряма (використання виробником послуг одного або кількох оптових посередників, які здійснюють комплекс робіт з логістики та

дистрибуції);

- змішана (диверсифікація виробником збутової діяльності, самостійний продаж продукції споживачам і комерційним посередникам) (рис.1.).

Вибір конкретної маркетингово-логістичної моделі на підприємстві повинен здійснюватися з врахуванням загальної стратегії розвитку підприємств та цілей і завдань збутової політики, обраної стратегії збуту, а також стану внутрішнього маркетингового середовища та потенціалу суб'єкту господарювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Бащук Т. О. Аналіз потенціалу збутового ланцюга через поділ функцій дистрибуції на різних рівнях мережі. Механізм регулювання економіки. 2007. № 4. С. 151–154.

2. Беловодская Е.А., Сигида Л.А. Формирование теоретико-методического подхода к оценке состояния маркетинговых каналов распределения на промышленных предприятиях. Проблемы современной науки: сборник научных трудов. Ставрополь : Логос, 2013. №8, С. 123-132.

3. Камілова С. Р., Яцун Ю. Ю. Управління збутовою діяльністю. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Зб.наук. праць: Вип. 31. Київ: НАУ, 2011. С. 15-23.

4. Котлер Ф., Армстронг Г.. Основы маркетинга: Краткий курс М. : Издательский дом «Вильямс», 2007. 656 с.

5. Мінько Е. В., Карпова Н. В. Маркетинг. М., 2007. С. 272.

6. Дибчук Л. В., Пчелянська Г. О. Маркетингового-логістична модель дистрибуції на продовольчому ринку. URL: www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2019-3_0-pages-54_60.pdf

7. Горчелс Л., Мариен Э., Уест. Ч. Управление каналами дистрибуции М.: Издательский Дом Гребенникова, 2005. 248 с.

8. Дудяк П.П., Бігуль С.Я., Дудяк О.Р. Маркетингове забезпечення

конкурентоспроможності підприємств у формуванні їх збутової політики. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. 2009. № 649. С. 268-275.

9. Корольчук О.П., Сиваненко Г.П., Торопков В.М. Формування каналів розподілу в маркетинговій діяльності торговельних підприємств. Сборник научных трудов «Вестник НТУ «ХПИ». Технічний прогрес та ефективність виробництва. 2010. URL: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/2010/62/2_10.pdf.

10. Лабурцева О. І., Яцишина Л. К. Маркетингові засади організації дистрибуції та сервісу. Вісник Хмельницького національного університету. 2011. № 6. Т. 2. С. 73–77. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_6_2/073-077.pdf

УДК: 657.15(100)

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВЕДЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ
В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ**

Варламова Аліна

студентка 3 курсу ЕПфК ЗНУ

Варламова І. С.

д.е.н., проф. кафедри обліку та оподаткування

ЗНУ

м. Запоріжжя

Інтеграція до міжнародного простору економіки, активізація участі України у європейських та євроатлантичних процесах, залучення іноземних інвестицій до економіки нашої держави потребує створення оптимальних умов для формування професійних здібностей спеціалістів з обліку і аудиту на світовому рівні вимог, забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Це потребувало створення Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) та Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), які визначають загальні правила та процеси в бухгалтерському обліку а також створення фінансової звітності для того, щоб користувачів належною інформацією для прийняття управлінських та економічних рішень.

Проблемами залучення міжнародних стандартів а також їх застосування є предметом дослідження багатьох дослідників. Слесар Т. М., Дергачова В.В. Бархатов А.П., Голов С.Ф, Губачова О.М.

Бухгалтерський облік – це сукупності елементів з певним змістом та формою, що пов’язані між собою та об’єднанні систематичною взаємодією. Бухгалтерський облік відображає стан та рух ресурсів підприємства, результати господарської діяльності, у тому числі відображає та збирає господарські операції в єдиному грошовому вимірнику [1, с. 16].

Ведення самого процесу бухгалтерського обліку в різних країнах має відмінності, але подвійний запис господарських операцій на рахунках об’єднує

усі різновиди обліку.

Можна виділити декілька підходів для класифікації міжнародних облікових систем (табл.1).

У світі також існують такі системи бухгалтерського обліку:

а) Європейських країн – наявність загальної та аналітичної бухгалтерії, прибуткова база плану рахунків, мета усієї системи – збільшення рівня прибутку;

б) Організації Об'єднаних Націй – існування двох бухгалтерій, виробнича база плану рахунків, мета облікової системи – зростання рівня доходу;

в) країн Близького Сходу – головна мета моделі облікової системи є під впливом релігійних вчень [1 с. 11].

Таблиця 1

Класифікація систем бухгалтерського обліку.

Назва системи	Країни, в яких поширена система	Характерні риси
Англо-американська	Австралія, Велика Британія, Гонконг, Ізраїль, Ірландія, Ісландія, Індія, Канада, Кіпр, Мексика, Нідерланди, Центральна Америка, США та інші країни зі значним британо-американським впливом	Характерні фінансові основи обліку, тобто сильний зв'язок з акціонерним капіталом і цінними паперами різного рівня: - орієнтація обліку на потреби інвесторів і кредиторів; - наявність розвинутого ринку цінних паперів; - високий рівень професійної бухгалтерської підготовки; - наявність великої кількості транснаціональних корпорацій та утворень
Континентальна	Австрія, Бельгія, Греція, Єгипет, Італія, Норвегія, Португалія, Франція, Німеччина, Швейцарія, Швеція, Японія та 12н..	Характерна висока залежність від банківської системи і держави: - щільні виробничі зв'язки з банками; - детальна юридична регламентація фінансового обліку та звітності; - орієнтація обліку та звітності на інтереси державного управління оподаткуванням; - макроекономічне планування(суттєвий вплив ЄС)
Південно-американська	Аргентина, Бразилія, Перу, Чилі, Еквадор та інші країни з нестабільною економікою	Характерні: - високий рівень інфляції; - жорсткі вимоги держави до обліку і контролю доходів фірм та населення; - уніфікація принципів обліку (облікова політика жорстко визначена)

Джерело: складено на основі [1].

Для гармонізації фінансової звітності було створено Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Під бухгалтерськими

стандартами мають на увазі стандартні вимоги до методів та процедур ведення бухгалтерського обліку, у тому числі: нарахування амортизації, оцінка запасів, нарахування податків, порядок включення результатів діяльності асоційованих та дочірніх підприємств до зведеної (консолідованої) звітності, облік курсових різниць тощо.

Існують два види стандартів обліку:

а) міжнародні – це ті, які створюються Комітетом міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО) і рекомендуються до використання;

б) національні – нормативи з бухгалтерського обліку, які розроблюються в кожній країні окремо для внутрішнього користування.

Структура стандарту: об'єкт обліку – передусім це окреслення об'єкту обліку та узгодження основних понять, які безпосередньо пов'язані з даним об'єктом; визнання об'єкту обліку – надаються перелік критерії для зарахування об'єктів обліку до різних складових звітності; оцінка об'єкту обліку – надання рекомендації для застосування засобів оцінки та вимоги до оцінки різних частин звітності; інтерпретація в фінансовій звітності – розкриття повної інформації щодо об'єкту обліку в різних формах фінансової звітності [4 с. 45].

Отже, дослідивши фінансовий облік в зарубіжних країнах. Можна дійти висновку, що необхідність створення та застосування єдиних міжнародних стандартів в країнах полягає в тому, що:

- 1.Інвестори шукають об'єкти інвестування у всьому світі
- 2.Компанії бажають отримати кредит з найменшим відсотком в будь-якій країні.
- 3.Об'єднання підприємств, які знаходяться в сусідніх країнах
- 4.Відмінності в системах, був обліку можуть повністю заплутати порівняння показників фінансової звітності.

Зазначимо що, кожна держава розвиває свою власну облікову систему та звітність та визначає фактори, які мають вплив на створення та функціонування

цих систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1) Дергачова В.В. Облік у зарубіжних країнах : навч. посіб. / В.В. Дергачова, Н.Є. Скоробогатова, Л.М. Шик. – К.: НТУУ «КПІ», 2011. – 257 с.
- 2) Губачова О.М Облік у зарубіжних країнах.-2008р.- С.432
- 3) Бархатов А.П. Бухгалтерский учет внешнеэкономической деятельности— 2007р.
- 4) Слесар Т. М. Особливості трансформації бухгалтерського обліку в аграрному секторі / Т. М. Слесар // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. - 2013. Вип. 10(4). С. 236-240.

РОЛЬ ТОКЕНОМІКИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Гончарук Наталія Сергіївна

к.е.н., доцент

Донецький національний університет

ім. В. Стуса

м. Вінниця, Україна

Анотація: На сьогоднішній день ринок криптовалют зростає у зв'язку з цим з'явилася нова наука, яка називається «токеноміка». Саме вона займається регулювання грошово-кредитної політики на цьому ринку. Токеноміка охоплює усі аспекти токенив, їх створення, видалення та управління, тобто вивчає економічну поведінку роботи токенив. У зв'язку з чим, необхідно і в подальшому продовжувати економічні дослідження щодо функціонування токенив для формування та регулювання ринку криптовалют.

Ключові слова: токен, криптовалюта, блокчейн.

Токеноміка зводиться до проведення аналізу ринку криптовалют. Якщо порівняти поняття «економіка» та «токеноміка», то головними особливостями та відмінностями будуть такими як у табл.1.

Таблиця 1

Головні відмінності та особливості макротокеноміки та мікротокеноміки[1]

Особливості та відмінності	Економіка	Токеноміка
Головні цілі	Прогнозні цілі	Цілі дизайну (створення)
Загальний підхід	З огляду на ті правила, яких результатів можна очікувати.	З огляду на бажаний результат, які правила треба створити?
Питання та відповіді	Якщо ціна на нафту зростає, ціни на електроенергію підвищаться чи спадуть?	Враховуючи бажану пропозицію монети у мережі, необхідно дати фіксовану «шапку»?

Токеноміка як і звичайна економіка поділяється на два різновиди:

макротокеноміка (загальна блокчейн-економіка) та мікротокеноміка (окремі індивідуальні змінні у блокчейні) [2]. Головні особливості та відмінності видно на табл.2.

Таблиця 2

Головні відмінності та особливості макротокеноміки та мікротокеноміки[1]

Особливості та відмінності	Макротокеноміка	Мікротокеноміка
Дослідження	Сукупні властивості мережі.	Індивідуальні властивості мережі
Управління	Економічні сили залежать від третіх осіб, інвесторів, або інших членів економіки мережі	Економічні сили залежні прямо від параметрів та правил у системі блокчейн або SDT-систем.
Відповіді та питання	Яким буде вплив роздрібного продажу на ціну монети?	Якою буде вигода майнера без надмірної інфляції?

Ще до основних питань токеноміки можна віднести:

1. Як відбувається розподілення токену?
2. Чи може ціна токена бути потенційно стабільною?
3. Чи існує стабільність і послідовність операцій?
4. Права власника, які вони?
5. Якою має бути масштабованість? [3]

Так як токеноміка напряму пов’язана з поняттям «токен», то дамо йому визначення «токен» — це віртуальний жетон. Актив у криптовалюти, який дає право на користування певними товарами чи послугами у цифровому еквіваленті. Це ключ доступу для ідентифікації користувача та надає право на доступ до певного об’єкту [4].

Використання токенів –це проце токенизації, тобто перетворення прав на певний актив у цифровий маркер.[5]. Токеноміка напряму використовується у стартапах для збирання необхідного капіталу за допомогою інвесторів через продаж токену усім бажаючим. Вона надає можливість реалізувати випуск криптовалют, які працюють для цілей певного проекту.

Отже, токеноміка схожа на економіку, але управляє криптовалютами. Вона вміщує в собі пропозицію та ціну. Якщо токеноміка певної криптовалюти є неправильно побудованою, то вона не буде продаватися через незацікавленість користувачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. What is tokenomics? URL: <https://www.he3labs.com/blog/2018/6/4/what-istokenomics> Дата звернення 13.12.2021 р.
2. Токеноміка: Что это такое? Где применяется?.URL: <https://bytwork.com/articles/chto-takoe-tokenomika> Дата звернення 13.12.2021 р.
3. What is tokenomics? URL: <https://medium.com/whitebit/tokenomics-to-buy-or-not-to-buy-a7c437ccc908> Дата звернення 13.12.2021 р.
4. Токенізуй мене повністю. Що таке токенURL: <https://nachasi.com/crypto/2020/11/19/what-is-token/>Дата звернення 13.12.2021 р.
5. Що таке токеноміка і як це може перезапустити економіку. URL: <https://tokenization.com.ua>. Дата звернення 13.12.2021 р.

**РОЛЬ АНАЛІЗУ ЧУТЛИВОСТІ В СИСТЕМІ ПЛАНУВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ВИРОБНИЧОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ**

Заїка Олексій Олександрович

аспірант Державної установи
«Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долішнього НАН країни»
директор з питань експорту
ДП ДГЗП «Спецтехноекспорт»
м. Київ, Україна

Анотація. В ринкових умовах у менеджменті підприємств важливе місце посідає процес ефективної системи планування, аналізу, обліку та контролю виробничих процесів, які дають змогу вивести підприємництво на новий рівень господарювання. Абсолютно усвідомлено, яка визначна роль належить системі планування, оскільки не виникають запитання «планувати чи ні», а «як планувати». Накопичений досвід «пострадянських країн» з урахуванням знань, методів та підходів вітчизняних учених економістів у системі планування з іноземним досвідом без втрати наукових здобутків вітчизняних та іноземних учених.

Важливу роль сьогодні відведено питанням прикладного використання й адаптації методів планування до умов функціонування конкретної виробничо-господарської системи господарювання з використанням методів аналізу чутливості в системі планування, насамперед, для підприємств зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД).

Ключові слова: планування, аналіз чутливості, доходи, витрати, прибуток, прогнозування, оптимальні рішення, зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД), оперативне та стратегічне планування, інвестиційний проєкт.

Теоретичною та методологічною основою дослідження проблематики

процесу планування діяльності підприємств слугували праці вітчизняних та іноземних учених. Зокрема, серед іноземних авторів варто згадати таких, як: М. Котч, М. С. Косіолі, Р. Хенсен, А. Аткинсон, К. Друрі, Т. Сяті та інших; серед вітчизняних відомі науковці: З. Е. Шереньов, В. С. Федоркін, О. Е. Кузьмін, М. Чумаченко, М. Бухалков, І. І. Коркуна, О. І. Графська, М. Алексеєв, М. Москалюк, які констатували, що систематизація та формалізація зусиль у системі планування спрямовані на підготовку планових документів різного типу, де окреслено майбутнє виробництво, що передбачає досягнення поставленої мети в оптимальний час і з мінімальними затратами.

У ринковій економіці України управління підприємством є пріоритетним завданням для вдосконалення системи планування та аналізу витрат, розробки напрямків вдосконалення в плановій роботі з урахуванням сучасного стану справ. Використання сучасних методів та моделей у системі планування, а саме ролі аналізу чутливості, маржинального прибутку визначеного коефіцієнта безбитковості в системі планування дозволить бути активним гравцем та ефективно провадити господарську діяльність підприємства.

Метою статті є визначення ролі аналізу чутливості в системі планування, який забезпечить високу маневреність й адаптивність підприємств до динамічного ринкового середовища. Отримані показники допоможуть швидко аналізувати наявну ринкову кон'юнктуру та схвалювати правильні управлінські рішення.

Важлива функція в управлінні ЗЕД, успішному провадженні бізнесу, в його розвитку та процвітанні належить системі планування з використанням аналізу чутливості на певних етапах адаптації впровадження та контролю, що створює основу успішної діяльності підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Згідно з визначеними системами планування можна передбачити мету підприємства, результати його діяльності, потребу в ресурсах та інвестиціях. У сфері ЗЕД планування також забезпечує вміння сформулювати мету діяльності, яка не повинна мати розбіжностей із загальною метою діяльності підприємства.

Планування – заздалегідь визначений порядок дій, які необхідні для досягнення поставленої мети. Планування – це оптимальний розподіл ресурсів для досягнення поставленої мети та реалізації цілі.

Планування в організації – це процес визначення цілей організації та прийняття рішень щодо шляхів його досягнення [1].

Суть планування полягає в обґрунтуванні цілей організації та прийнятті рішень щодо шляхів їх досягнення на основі відповідних завдань і праць. До функцій планування можна зарахувати:

- ✓ визначення мети;
- ✓ прогнозування;
- ✓ моделювання;
- ✓ програмування.

Система планування поділяється залежно від терміну, на який складається план, а саме:

- ✓ перспективне планування (термін від 5 років);
- ✓ середньотермінове планування (термін від 1 до 5 років);
- ✓ поточне планування (термін до 1 року).

Перспектива планування прописана в довготерміновій стратегії підприємства і є складовою соціального, економічного та науково-технічного розвитку.

Середньотермінове планування практично суміжне з поточним. У даному випадку складається п'ятирічний план, де перший рік еквівалентний поточному плануванню. Поточне планування – це плани на півріччя, квартал, місяць.

За складом планові рішення поділяють на:

- ✓ стратегічне планування;
- ✓ поточне (оперативно-календарне планування);
- ✓ зведене планування загальних ресурсів та фінансове планування.

Оперативне планування – це поточне виробниче фінансове і виконавче планування на короткий та середній терміни часу, орієнтоване при потребі на корекцію, деталізацію до затверджених планів та їх удосконалення.

Стратегічне планування – це довготермінове планування на основі проміжних цілей. Стратегічне планування визначається головною ціллю та допоміжними, які дозволяють досягнути головної цілі [2].

Ціль стратегічного планування – дати комплексне обґрунтування проблем, які можуть виникнути в процесі роботи в майбутньому, узагальнити їх та розробити певні запобіжники, які дозволять підприємству працювати без збоїв у роботі, без корегування стратегічних напрямків та підвищувати якість виробництва. В ринкових умовах функціонування підприємств, що характеризуються невизначеною і високою динамічністю зовнішнього середовища, з'являється необхідність застосування фінансового планування для забезпечення стійкого фінансового стану підприємств в ЗЕД, яке в майбутньому сприятиме ефективній роботі підприємства. Фінансове прогнозування є одним з етапів фінансового планування.

Фінансове планування – це один з елементів діяльності, пов'язаний з управлінням фінансами, складова частина всього народногосподарського планування.

Об'єктом фінансового планування виступають фінансові ресурси, що створюються в процесі розподілу і перерозподілу валового національного продукту. Найважливішими серед них є прибуток, амортизація, відрахування, податки, обов'язкові збори в цільові фонди та інше [3].

Метою фінансового планування є формування фінансових рішень за допомогою визначених відповідних критеріїв, які спрямовані на отримання максимального прибутку, об'єктів продажу та виробництва. Вихідним (початковим) етапом фінансового планування є прогнозування. Підприємство повинно прогнозувати обсяг продажу, витрати, пов'язані з ним, у розрізі найважливіших видів продукції, потребу в джерелах фінансування, величину грошових потоків тощо. Прогнозування як один із методів управління на підприємстві не зводиться лише до розрахунку орієнтирів за критеріями, що мають кількісний вимір. Його слід розуміти ширше, зокрема, як метод виявлення оптимальних варіантів дій на підприємстві. У такому розумінні

прогнозування тісно пов'язане з перспективним аналізом, оскільки кінцевий варіант дій вибирається після розгляду й порівняльного аналізу різних варіантів, зокрема, й альтернативних.

В умовах мінливих економічних явищ, нестабільності, невизначеності необхідно використовувати економіко-математичні моделі, які реагують на умови мінливості виробництва, переробки, реалізації продукції, її постачання, кон'юнктуру ринку. До таких належать метод визначення аналізу чутливості системи планування.

Аналіз чутливості досліджує залежність результативного показника (чистої вартості та внутрішньої норми дохідності) від варіації значень, що беруть участь у його визначеності (ключових перемінних). В основу аналізу чутливості покладено поетапну зміну вихідного показника за незмінності інших показників.

Аналіз чутливості проводиться в три етапи.

I. Встановлення формального зв'язку у вигляді математичного рівняння або нерівності між результативним та формуючими його відхиленними показниками.

II. Визначення найбільш ймовірних значень для вихідних показників та можливий розрахунок їхніх змін, тобто, варіацій.

III. Дослідження впливу зміни значень вихідних показників на кінцевий результат [4].

Проект з меншою чутливістю результативного показника вважається менш ризиковим. Аналіз чутливості проекту використовується на етапі планування інвестиційного проекту, коли приймаються рішення основних факторів проекту. За його допомогою можна показати як змінюється чистий прибуток або прибутковість інвестицій з урахуванням питомої ціни реалізації, питомих витрат, обсяг продажів, величини інвестицій собівартості ціни та одиниці продукції та інше. Для визначення фактора чутливості вибирають ключовий показник ефективності інвестицій (внутрішня дохідність або чиста – обґрунтована вартість проекту). Крім цього, вибирають показник, стосовно

якого є невизначеність, а саме:

- капітальні витрати (кошти, вкладені в обіговий капітал);
- час будівництва та введення в дію виробничих потужностей;
- ціна товару, яка залежить від реалізації;
- встановлення мінімальних та максимальних значень невизначених факторів виробництва на другому етапі процедури;
- визначення основних ключових показників для всіх виробничих граничних факторів.

В інвестиційному менеджменті використовують графік чутливості «SPIOLES GRAPH» (рис.1).

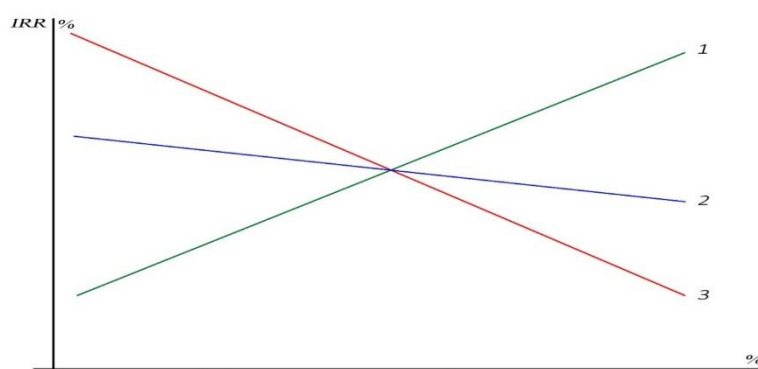

Рис.1. Варіація факторів невизначеності

- 1- ціна товару;
- 2- вартість обладнання;
- 3- матеріальні витрати [5].

Мета чутливості інвестиційного проєкту – встановити рівень впливу окремих варіюючих чинників на фінансові показники інвестиційного проєкту. Факторами можуть бути використані: обсяг реалізації продукції, ціна і собівартість, рівень інфляції, величина капітальних вкладень, ставка дисконтування та інше [6].

Розглянувши вищенаведений графік, можна констатувати, що найбільш критичні фактори інвестиційного проєкту існують. І в процесі реалізації проєкту необхідно звернути увагу на ці фактори для мінімізації ризиків невиконання інвестиційного проєкту. Для прикладу: якщо ціна продукції є критичним фактором, то під час реалізації проєкту потрібно покращувати

програму маркетингу та підвищувати якість товару. Якщо проєкт є чутливим до обсягів виробництва, необхідно звернути увагу на вдосконалення внутрішнього менеджменту підприємства.

Аналіз чутливості проєкту дозволяє фахівцям зменшити ризик невизначеності.

Розгляньмо приклад із застосуванням аналізу чутливості для торговельної мережі з продажу снекової продукції.

Розгляньмо план випуску продукції на наступний квартал з урахуванням аналізу чутливості прибутку до змін його основних параметрів. Нехай змінні витрати на 1 кг готової продукції становлять 9 гривень. Позначимо змінні витрати Zm .

Постійні витрати на перший квартал складають 15 000 гривень. Позначимо найбільші витрати – Vp .

Відпускна ціна снекової продукції планується на рівні 30 гривень. Позначимо відпускну ціну – Y .

$$T = \frac{Vp}{Y - Zm} + \frac{1500}{30 - 9} + \frac{1500}{21} = 714.29$$

де, T – точка беззбитковості.

При даному виробництві всі витрати будуть покриті, можливий вихід на нульовий прибуток при виробництві лише вказаної норми, яку отримали в розрахунках, будуть мати місце збитки і діяльність вважатиметься збитковою. Припустимо, що досліджуване нами підприємство запланувало випуск продукції на наступний квартал у загальній кількості 16 000 кг. Позначимо випуск продукції – P .

При такому об'ємі рівень прибутку (Π) становитиме:

$$\Pi = P(Y - Zm) - Vp = 16000(30 - 9) - 15000 = 321\ 000 \text{ грн.}$$

Розгляньмо чутливість прибутку до зміни основних параметрів на 1%, тобто, $Zm' = 1.01Zm$

Обчислимо прибуток з урахуванням зміни на 1%.

$$\Pi z = P(Y - Zm') - Zm = 16000(30 - 9.09) - 15000 = 319\ 560 \text{ грн.}$$

Отже, при зміні витрат (збільшені на 1%) відбулося зменшення прибутку на 0,9%.

$$= 0.996\%$$

При зменшенні змінних витрат відбувається збільшення прибутку на 0,4%.

Розгляньмо зміну постійних витрат на 1%. Очікується зміна прибутку на 0,05% (зменшена).

$$P_y = P(1.01Y - Z_m) - V_p = 1600(30.3 - 9) - 1500 = 325\,800 \text{ грн.}$$

$$= 1.027\%$$

Це означає, що при плановому обсязі випуску продукції збільшення ціни на 1% пропорційно збільшить прибуток на 2,7%.

Розгляньмо випадок збільшення обсягів виробництва на 1%. Побачимо, як вплине дана ситуація на зміну прибутку порівняно з планом.

$$P_p = 1.01P(Y - Z_m) - V_p = 16160(30 - 9) - 15000 = 324\,360$$

$$= 1.01\%$$

Отже, результати аналізу чутливості свідчать, що прибуток торговельного підприємства найбільш чутливий до зміни ціни на товар. При умові збільшення на 1% ціни на товар підприємство отримує прибуток на 2,7% вищий від запланованого, а при демпінгу на ціну на 1% відбувається зменшення прибутку на 2,7%.

Дослідивши аналіз чутливості прибутку торговельних мереж по всіх параметрах, які впливають на кінцевий результат фінансової діяльності, враховуючи найвищу чутливість прибутку до зміни ціни, можна зробити висновок, що система маркетингу на підприємстві відіграє значну роль в отриманні прибутку підприємствами з найбільшим економічним ефектом. Варто зазначити, що висока чутливість до змін ціни може вплинути на фінансовий стан підприємства у випадку несприятливої ситуації на ринку, тобто, зниження ринкових цін, які встановлюються за рахунок попиту та пропозиції. Це обмежує можливості підприємства до саморегуляції.

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що ефективна

система планування ЗЕД на виробництві з використанням аналізу чутливості дає можливість динамічно управляти процесом виробництва, слідкувати за кон'юнктурою ринку та запроваджувати сучасні технології шляхом інвестиційних програм, миттєво реагувати на систему ціноутворення, дозволяє проводити кореляцію поточних планів виробництва для успішного провадження бізнесу та отримання максимальних прибутків від виробничої діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Оперативне планування: <https://wikipedia.org>
2. Стратегічне планування: <https://wikipedia.org>
3. Фінансове планування: <https://wikipedia.org>
4. Аналіз чутливості: <https://pidruhniki.com.economica>
5. Аналіз чутливості проєкту: <https://singal.com.ua>
6. Аналіз чутливості інвестиційного проєкту: <https://stud.com.ua>

**ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ У
ГЛОБАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Заяць Олена Іванівна

д. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

Ярема Томаш Васильович

асистент кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

Кут Віталій Васильович

магістр кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

Анотація. Ідентифіковано силові, економічні, політичні причини дезінтеграції. Розглянуто «ритми виклику-і-відповіді», які існують у вигляді двох формул: прогресуючого розпаду; прогресуючого зростання. Визначено, що дезінтеграція у більшості випадків призводить до послаблення взаємозв'язків і взаємодії між складовими частинами раніше цілісної системи. Наголошено, що дезінтеграційний процес не можна розглядати як однозначно негативний, оскільки він стимулює, з одного боку, розпад (занепад), а іноді й поділ багатонаціональних держав, а з іншого – народження нових або відродження раніше існуючих національних держав. Проаналізовано основні форми дезінтеграції.

Ключові слова: інтеграція, дезінтеграція, міждержавне інтеграційне об'єднання.

Інтеграційний процес припускає процес дезінтеграційний. Наприклад, низка двох і багатосторонніх договорів і угод між державами та створені на їх основі відповідні установи (що мають самі по собі інтегруючий характер), перетворюються у гальма для поглиблення інтеграційних процесів. При цьому, з одного боку, швидкість, напрямок і форма інтеграційного процесу залежать не

лише від вагомості причин, що діють у напрямі інтеграції, але й від вагомості протидіючих дезінтегруючих причин. З іншого боку – протиріччя між зацікавленістю держави у інтеграції у певних галузях економіки та відсутністю або недостатньою важливістю внутрішніх стимулів підприємств і організацій до їх об'єднання у зв'язку з невизначеністю розмірів і строків отримання синергетичного ефекту від дії економічних чинників.

Виділяють силові, економічні, політичні причини дезінтеграції. Так, існують, щонайменше, чотири основні причини, які можуть призвести до дезінтеграції:

- 1) зростання проблем у економічній, військовій або політичній сферах для всього співтовариства або будь-якої його складової частини;
- 2) посилення політичної активності;
- 3) збільшення регіональної, економічної, культурної, соціальної, лінгвістичної або етнічної диференціації;
- 4) кризовий стан внаслідок відсутності політичних і адміністративних можливостей здійснювати реформи в країні [1, с. 46-47].

Основною причиною виникнення у одних регіонах світу процесів інтеграції, а у інших – дезінтеграції є нерівномірний соціально-економічний і етнополітичний розвиток. Прикладом може бути сучасна Європа, де у західній її частині панують інтеграційні процеси, а у східній – дезінтеграційні.

Необхідно також відзначити, що, згідно запропонованій Арнольдом Тойнбі закономірності, і процес дезінтеграції, і процес інтеграції базуються на «ритмах виклику-і-відповіді», які існують у вигляді двох формул:

- прогресуючого розпаду;
- прогресуючого зростання.

Формула № 1: «Виклик, на який надається негативна відповідь, породжує інший, на який також надається негативна відповідь і так далі, аж до повного знищення».

Формула № 2: «Виклик, на який надається позитивна відповідь, породжує новий виклик, на який знову надається позитивна відповідь» [2].

Таким чином, суспільство дає ефективну відповідь на виклики часу, зупиняючи процес зростання і породжуючи процес розпаду або дезінтеграції. Необхідно зауважити, що дезінтеграція у більшості випадків призводить до послаблення взаємозв'язків і взаємодії між складовими частинами раніше цілісної системи. Однак, цей процес не можна розглядати як однозначно негативний, оскільки він стимулює, з одного боку, розпад (занепад), а іноді й поділ багатонаціональних держав, а з іншого – народження нових або відродження раніше існуючих національних держав. Якщо у ХХ ст. головними причинами інтеграції були економічна схожість розвитку, територіальна близькість, демонстраційний ефект (демонстрація успішного розвитку країн, які інтегрувалися, що сприяло приєднанню нових), «ефект доміно», то у ХХІ ст., під впливом бурхливого розвитку нових технологій, інноваційних процесів, зменшення природних ресурсів, причини інтеграції змінюються. При цьому, допускається домінування тимчасової «дезідентичності», характерної для процесів дезінтеграції – інтеграція і дезінтеграція змінюють одна одну у залежності від глобальних процесів технологічного розвитку, які трансформуються. Розвиток дезінтеграційних процесів обумовлене переважно економічними факторами (дисбаланс і економічне домінування), при цьому він може сприяти прийняттю нових ефективних рішень (тобто, його можна розглядати як необхідний елемент розвитку суспільства).

Сьогодні серед економістів-фахівців у сфері інтеграції досить популярною є так звана конфліктна модель економічної дезінтеграції, яка базується на основі двох складових:

а) або на ініціативі у політичній системі (при цьому економіка відіграє другорядну роль у процесі дезінтеграції, що здійснюється);

б) або на стагнуючій економічній дезінтеграції, чинниками якої є: відсутність реальних економічних передумов для об'єднання, нав'язування інтеграції більш економічно могутніми партнерами більш слабким [3].

Таким чином, з одного боку, наразі у сучасному світовому господарстві існують як «чинники тяжіння» (зацікавленість у розширенні ринків збуту для

товарів), так і «чинники відштовхування» (відмінності політичних систем, прагнення позбутися «гегемонії» великих і економічно могутніх країн, переорієнтація на більш перспективний світовий ринок). У той же час існують також приклади, коли інтеграційні зв'язки, які сформувалися, мають тенденцію до відмирання, що пов'язано із примусовим або напівпримусовим характером їх створення. З іншого боку – процеси інтеграції і дезінтеграції, викликані перебудовою системи міжнародних відносин і зміною центрів геополітичного впливу, у довгостроковій перспективі сприяють розвитку глобального соціально-економічного простору, у якому економічна ефективність супроводжується збереженням ментальних і національних цінностей.

Отже, дезінтеграційні процеси необхідно розрізняти, насамперед, за інтенсивністю, ступенем порушення зв'язків між країнами-учасницями дезінтеграції. У цьому контексті і за визначеною ознакою, на наш погляд, необхідно розрізняти наступні типи дезінтеграційних процесів:

а) м'яка або часткова дезінтеграція, яка не порушує цілісності інтеграційної структури, але помітно її послабляє;

б) значна дезінтеграція, що проявляється у помітній трансформації інтеграційної структури як системи: зміни її учасників, зміни прав учасників інтеграційної структури, у т. ч. відносин країн-учасниць і наднаціональних структур та ін.;

в) радикальна дезінтеграція, у результаті якої відбувається зникнення або припинення функціонування інтеграційного угруповання.

Різноманіття чинників, що детермінують дезінтеграційні процеси, дозволяє класифікувати їх за різними змістовними функціями. Існує підхід, згідно якого класифікація вказаних чинників відбувається за причинами виникнення: дезінтеграційні процеси, обумовлені внутрішніми і зовнішніми причинами [4].

При цьому, відповідно до дії внутрішніх причин виділяють наступні форми дезінтеграції:

- вбудована, основною особливістю якої є існування споконвічно

закладених у механізмі об'єднання держав протиріч, що мотивують на певному етапі самоліквідацію інтеграційної структури;

□ дезінтеграція багаторівневих систем, причиною якої є посилення неоднорідності країн-учасниць інтеграційної структури;

□ дезінтеграція як причина відсутності країни-ядра. Наявність країни, навколо якої будується інтеграційна структура, з одного боку, підсилює залежність успішності такої структури від економічної і військово-політичної сили такої країни, але з іншого, перетворюється у важливу умову реалізації переваг інтеграції держав. Зовнішні чинники дезінтеграційних процесів у сучасних умовах можна розділити на дві групи:

1. Що стали результатом об'єктивних передумов, подій, що історично не мали цілеспрямованого дезінтеграційного вектора:

- ✓ регіональні та глобальні економічні кризи;
- ✓ військово-політичні конфлікти;
- ✓ гуманітарні катастрофи.

2. Що є результатом цілеспрямованих зусиль третіх країн, спрямованих на імплементацію м'яких, значних або радикальних дезінтеграційних процесів [5].

Характеризуючи сучасні дезінтеграційні чинники, важливо відзначити, що інтеграційні процеси вже самі по собі мотивують виникнення дезінтеграційних «течій» у межах інтеграційних об'єднань.

З наведених об'єктивних передумов виникнення інтеграційних структур, їх поступального розвитку, ускладнення характеру взаємозв'язків між учасниками, можна виділити об'єктивні причини дезінтеграційних процесів:

❖ різноспрямована динаміка економічного розвитку країн-учасниць інтеграції;

❖ переорієнтація структури економіки та експорту на запити третіх країн і інтеграційних структур, що зменшує ступінь економічної взаємозалежності й взаємодоповнюваності у інтеграційному угрупованні;

❖ невідповідність країн-учасниць інтеграційних структур за рівнем економічного розвитку;

❖ суттєві перетворення політичних і правових систем держав, що беруть участь у інтеграційному угрупованні;

❖ обумовлені, головним чином, зовнішніми причинами (в основному міграційними процесами) зміни у соціально-культурному просторі країн-учасниць інтеграційного угруповання;

❖ геоекономічна переорієнтація інтересів країн, що беруть участь у інтеграційному угрупованні (географічна зміна вектора економічної політики) [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Процеси економічної дезінтеграції в сучасному світовому господарстві: монографія / О. Шнирков та інші. – Київ: ВПЦ «Київський університет» 2018, 159 с.

2. Тойнби А. Дж. Цивілізація перед судом історії: збірник / А. Дж. Тойнби; пер. с англ. – М.: Рольф, 2002. – 592 с.

3. Капелюшников Р.И. Новая институциональная теория [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.libertarium.ru/libertarium/10625>

4. Полуях Д. С. Эволюция системы многоуровневого управления в Европейском союзе // *Политическая наука*. – 2014. – № 2. – С. 259-275.

5. Барабанов О. Проблемы глобального управления: выбор аналитической парадигмы. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: [http://ecsocman.hse.ru/hse/2011/01/21/1208899867/Analytical Paradigms.pdf](http://ecsocman.hse.ru/hse/2011/01/21/1208899867/Analytical%20Paradigms.pdf)

6. Булатова О. Потенциал развития трансконтинентальной интеграции // *Журнал европейской экономики*. – 2014. – Том 13 (№ 3). – № 9. – С. 266-292.

**СУЧАСНИЙ СВИТОГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОСТІР:
ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ**

Калінін Владислав Валерійович

Аспірант

Інститут підготовки кадрів державної
служби зайнятості України
м. Київ, Україна

Анотація: В статті досліджено глобалізацію як історично обумовлений діалектичний процес, який через комплекс постійних змін транснаціонального і трансрегіонального характеру призводить до зростання взаємозалежності між компонентами світової системи. Підкреслено, що глобалізація характеризується комплексом наслідків позитивного і негативного характеру, які можуть по-різному проявлятися у різних країнах. Зроблено висновок, що глобалізація, відкриваючи можливості та породжуючи значні загрози та ризики, демонструє ознаки трансформації імнуючої глобалізаційної парадигми.

Ключові слова: глобалізація, глобалізаційна парадигма, світогосподарський розвиток, інтернаціоналізація, глобальний світогосподарський простір

Постановка проблеми. Найважливішою характеристикою розвитку світової економічної системи, яка визначає темпи розвитку останньої на сучасному етапі світогосподарського розвитку, є глобалізація.

Сучасні економічні, політичні і соціальні зміни, які відбуваються у світі, свідчать про трансформацію системних проявів взаємозв'язку і взаємозалежності на глобальному рівні, що об'єктивно обумовлює необхідність дослідження глобалізації в контексті різних аспектів і рівнів даного процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню процесів глобалізації присвячено роботи таких відомих зарубіжних і вітчизняних вчених,

як В. Будкін, Р. Вернон, Дж. Даннінг, Р. Коуз, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, С. Хаймер, С. Якубовський та ін. Разом з тим, особливості сучасного етапу світогосподарського розвитку свідчать про становлення нової глобалізаційної парадигми, що вимагає подальших досліджень в даному напрямку.

Метою статті є аналіз проявів новітньої глобалізаційної парадигми на сучасному етапі світогосподарського розвитку.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація економічного розвитку виникає через повну взаємозалежність складових світового господарства, з його єдності та цілісності, що збільшується за умов широкого розгортання інтернаціоналізації виробництва й обігу, інтенсифікації інтеграційних процесів. Відбувається глобальний синтез світового масштабу, який є суперечливим та багатограним, здійснює вплив на усі держави і регіони світу. [1, с. 54]

Процес інтернаціоналізації господарського життя, що є характерним для перехідної стадії розвитку світової економіки – від індустріальної по постіндустріальної (інформаційної стадії), визначається як об'єктивний процес зближення національних економік, що проявляється у зростанні виробничої взаємозалежності економічних суб'єктів з різних країн, міжнародного товарообігу, руху капіталів і робочої сили.

Нерідко поняття інтернаціоналізації і глобалізації використовують як синоніми. Однак, це різні процеси. Інтернаціоналізація є наслідком промислової революції, яка сформувала базис техногенної цивілізації, тоді як глобалізацію визначають як продукт інформаційно-комунікаційної революції. Остання, створивши передумови та стимули для розвитку внутрішньогалузевого міжнародного поділу праці та новітні технології управління транскордонними товарними і фінансовими потоками у режимі реального часу, призвела до створення потужних транснаціональних корпорацій як самостійної, практично некерованої державою та міжнародними інститутами сили. [2, с. 8]

Таким чином, глобалізація є процесом, що втілює в собі трансформацію просторової організації світу та його регіонів, соціальних відносин та

взаємодій, що вимірюються за допомогою таких показників, як тривалість, інтенсивність, швидкість і вплив, які породжують міжконтинентальні або міжрегіональні потоки та структури активності, взаємодій та прояви на соціально-економічному та екологічному рівнях (рис 1).

Рис.1. Глобалізація як об'єктивний системний процес [5, с. 17]

Зазначені потоки стосуються переміщень фізичних об'єктів, людей, символів, знаків і інформації у просторі і часі, а структури виступають як відрегульовані стійкі взаємодії між незалежними агентами, точками перетину діяльності або центрами влади, що відповідають визначеним зразкам. [3]

Глобалізація може розглядатись як процес (множинність процесів), який трансформує сферу організації суспільних відносин і взаємодії транснаціональних (трансрегіональних) потоків, мереж економічної активності та влади. Тобто глобалізація представляє собою множинність зв'язків і взаємозв'язків між державами, економіками, політичними системами, суспільствами і культурами [4], на основі чого можна зробити висновок, що це історично обумовлений діалектичний процес, який через комплекс постійних змін транснаціонального і трансрегіонального характеру призводить до

зростання взаємозалежності між зазначеними компонентами світової системи.

Формування глобального світогосподарського простору є багатограним і суперечливим процесом. Наслідки глобалізації є неоднозначними. Глобалізація характеризується наявністю комплексу наслідків позитивного (рис. 2) і негативного (рис.3) характеру, які можуть по-різному проявлятися у різних країнах.

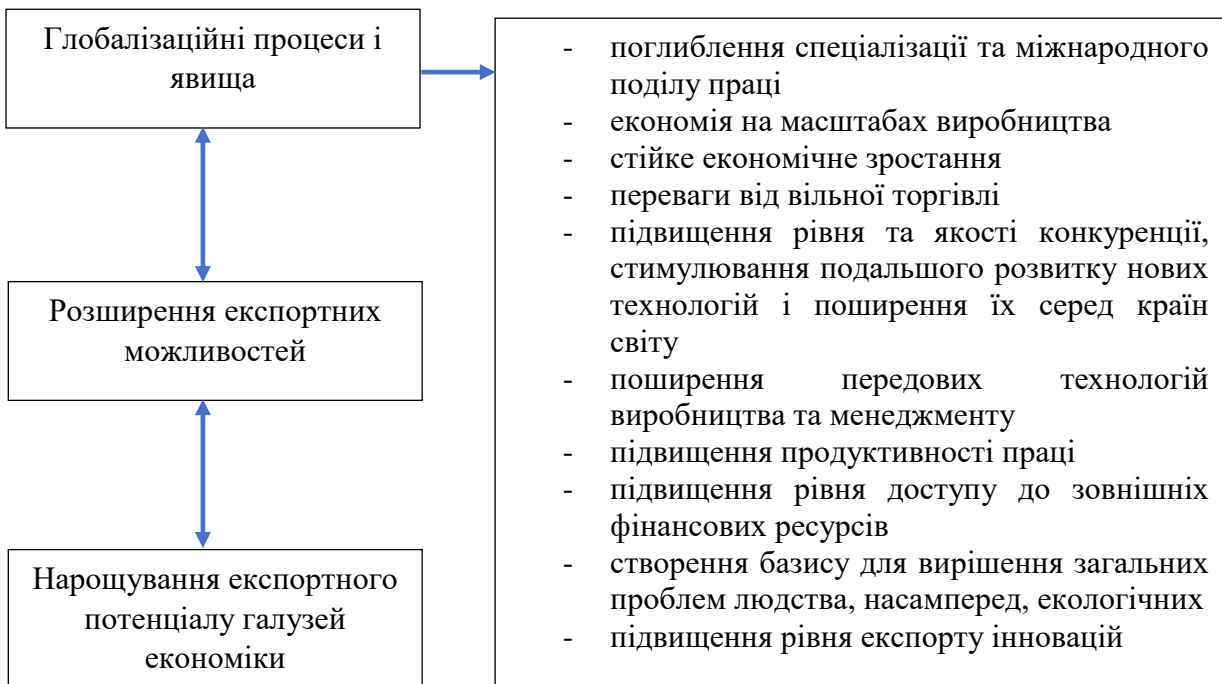

Рис. 2. Позитивні наслідки глобалізаційних процесів і явищ [1, с. 55]

Основним позитивним наслідком глобалізації є використання її потенціалу для підвищення конкурентоспроможності національних економік за умови узгодження інтересів держав і міжнародних компаній (ТНК), удосконалення інструментів впливу держав на діяльність міжнародних компаній, створення механізмів державного сприяння міжнародній діяльності національних компаній, формування оптимального рівня відкритості національних економік, готовності останніх до структурних зрушень як наслідку глобалізації. [6, с. 113]

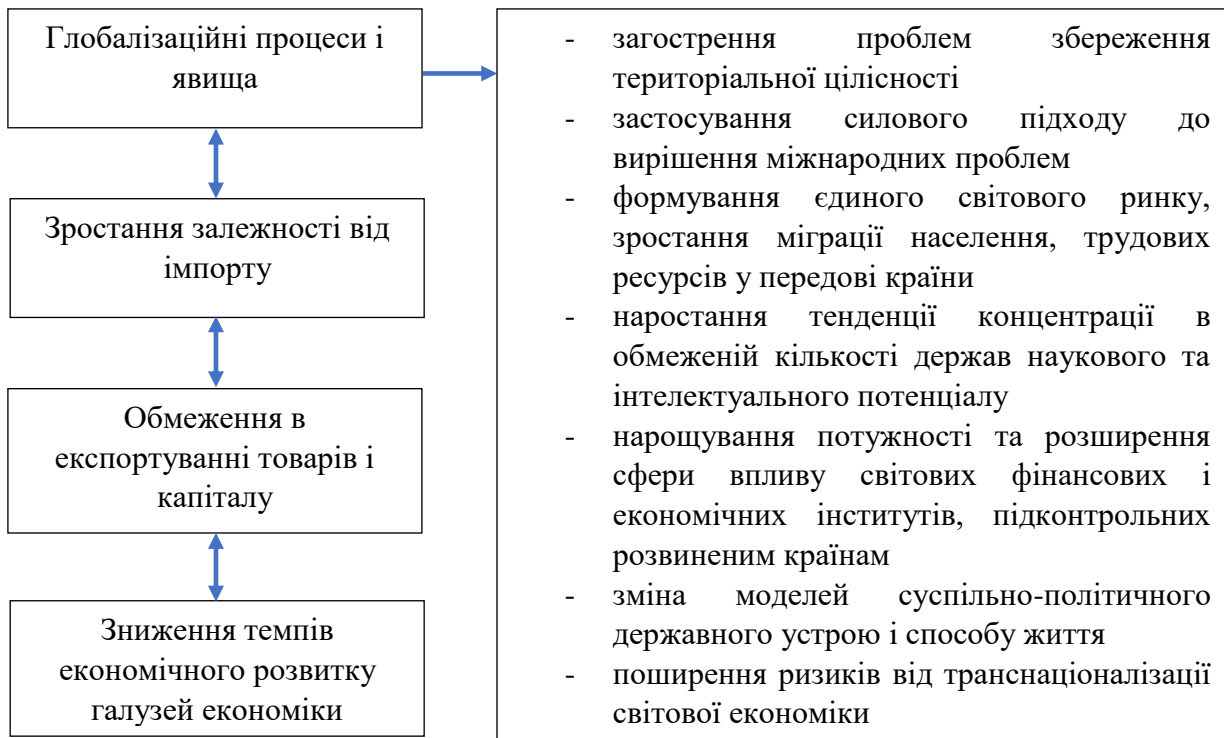

Рис. 3. Негативні наслідки глобалізаційних процесів і явищ [1, с. 55]

До найбільш суперечливих наслідків глобалізації можна віднести такі:

- зміна значущості внутрішніх і зовнішніх чинників при розробці національних стратегій розвитку;
- посилення економічної інтеграції на мікро- і макрорівні;
- зростання протиріч між суб'єктами світового господарства;
- поглиблення глобальних технологічних диспропорцій;
- ін.

Таким чином, глобалізація, з одного боку, відкриває безпрецедентні можливості, а з іншого – породжує значні загрози та ризики (рис. 4).

Одночасно слід зазначити, що на сьогодні формуються ознаки трансформації наявної глобалізаційної парадигми. Перш за все, йдеться про розвиток масових засобів комунікації – інформатизацію світогосподарського простору, яка призводить до якісної зміни концепції глобалізації: прояв *гіперглобалізації* (експансія соціальних процесів у нові форми просторовості) та *деглобалізації* (редукція просторовості соціальних процесів) [7, с. 34] внаслідок прискорення і розширення у просторі всіх процесів взаємодії (масові комунікації більше не обмежені просторовим чинником). Дане явище отримало

назву *пост-глобалізації* – розширення транснаціональних зв’язків.

Рис. 4. Вплив глобалізації на світогосподарський розвиток [5, с. 45]

На перебіг процесу глобалізації значний вплив також здійснює взаємозв’язок процесів транснаціоналізації і регіоналізації і їх трансформація: згортання транснаціоналізації та регіональної інтеграції стосовно кількості ТНК і нових міждержавних торгово-економічних блоків, і в той же час, очікування

нових хвиль створення стратегічних альянсів та злиття корпорацій (на мікрорівні) і поглинання континентальними інтеграційними угрупованнями численних регіональних та міжрегіональних утворень (на макрорівні). [8, с. 15] При цьому певним чином синхронізуються темпи глобалізації, відбувається соціалізація економічних відносин, формується єдиний фінансово-інформаційний простір, в якому здійснюється не лише комерційна, а й уся діяльність людства як така. [8 37, с. 23] Підсумовуючи вищевикладене, *глобалізацію* можна трактувати як поширення у планетарному масштабі процесів якісного перетворення міжнародної економічної взаємодії, що через комплекс змін транснаціонального характеру сприяє трансформації міжнародного поділу праці та становленню системи єдиного світового господарства. Сучасний етап розвитку глобалізації характеризується уповільненням даного процесу через новітні пандемічні виклики, що призводить до зниження рівня добробуту у всьому світі і, насамперед, в країнах, де кількість робочих місць залежить від обсягу світової торгівлі. Одночасно об'єднуючу роль перебирають на себе інформаційні технології, які, формуючи контури нового світогосподарського устрою, висувають кардинально нові вимоги до якості трудового ресурсу, надаючи останньому вирішального значення у формуванні конкурентних переваг в системі новітнього світового поділу праці, становлення якого відбувається, перш за все, в рамках транснаціональних господарюючих структур.

Висновки. На сучасному етапі світогосподарського розвитку спостерігаються потужні трансформації, зумовлені активізацією процесів глобалізації і зміною міжнародного поділу праці, що призводить до якісного перетворення змісту міжнародної економічної взаємодії на всіх рівнях та становлення нової глобалізаційної парадигми: синхронізуються темпи глобалізації, відбувається соціалізація економічних відносин, формується єдиний фінансово-інформаційний простір. Таким чином, глобалізація виступає об'єктивною умовою та визначальною ознакою функціонування світової економіки, складним механізмом узгодження цілей розвитку національних та

світової економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вишневська О.М., Татабріна А.-М. О., Соколов С.В., Бурлака С.В. Глобалізаційні передумови транснаціоналізації економіки. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук "Modern Economics"*. №7 (2018). С. 52-59.
URL : <https://modecon.mnau.edu.ua/en/globalization-preconditions-for-transnationalization-of-the-world-economy/>
2. Зиновьев Ф.В., Реутов В.Е. Транснациональные корпорации: монография. Под ред. проф. Ф.В. Зиновьева. Таврия, 2007. – 220 с.
3. Вишневська О.М., Лісковецька Т.П. Глобалізаційний вплив у формуванні критеріїв оцінки середовища держави. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. Вип.3 (86). С. 22-32.
4. World Economic Outlook. Global Manufacturing Downturn, Rising Trade Barriers. Washington D.C. October 15. 2019. URL : <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2019/10/01/world-economic-outlook-october-2019>
5. Куцик П.О., Кортун О.І., Башнянин Г.І. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування та розвитку : монографія. Львів. Видавництво ЛКА. 2015. 594 с.
6. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються : монографія / [Л.В. Руденко-Сударєва, О.М. Мозговий, В.В. Токарь та ін.] : за наук. ред. д.е.н., проф. Л.В. Руденко-Сударєвої. К. : КНЕУ. 2015. 270 с.
7. Кравчук М. Концептуальна еволюція теорій глобалізації. *Політичний менеджмент*. 2002. № 3. С. 122-136.
8. Глобальна економіка ХХІ століття: людський вимір : монографія / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, А.М. Колот та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А.М. Поручника. К. : КНЕУ. 2008. 420 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ
РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ПРИ ГОТЕЛЯХ**

Капліна Тетяна Вікторівна

д.т.н., професор

Москаль Людмила Юрївна

студентка магістеріуму, 2 курс навчання

Вищий навчальний заклад Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі»

м. Полтава, Україна

Анотація: у статті охарактеризоване місце ресторанів при готелях та особливості їх існування в умовах економічної кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Наведено поняття стратегії та обґрунтовано необхідність її формування для існування закладу у сучасних економічних умовах. З використанням PEST та SWOT-аналізу, а також моделі Mckinsey 7S проаналізовані фактори впливу на діяльність ресторану «Раффінато» та запропонована стратегія його розвитку.

Ключові слова: заклади ресторанного господарства, готелі, стратегія, види стратегій, PEST та SWOT-аналіз, модель Mckinsey 7S.

Головною умовою сучасного підприємства готельного господарства є наявність закладів ресторанного господарства (ресторани, кафе, бари та ін.), що підтверджено ДСТУ 4269:2003. Ресторани при готелях є більш стабільними та перспективними порівняно з одиничними закладами ресторанного господарства. Оскільки готельний бізнес у порівнянні з останніми має у розпорядженні більше ресурсів для розвитку, тому у закладах ресторанного господарства при готелях як правило більш дорогий інтер'єр, висококваліфікований персонал, вони швидше реагують на зміни. Поряд з цим для закладів ресторанного господарства, розташованих при готелях, номерний фонд готелю є своєрідною страховкою від банкрутства: в разі збитковості

ресторану, прибутки, отримані від профільного виду діяльності покривають їх.

В свою чергу, незалежні заклади ресторанного господарства часто не можуть відбити вкладені інвестиції та змушені закриватися. І, якщо збитки таких закладів толерантні, тому немає приводу для банкрутства й підтримання своєї діяльності відбувається як правило за рахунок зниження витрат, що призводить до погіршення якості страв та обслуговування. У готелях такий підхід як правило не використовують. Інший істотний плюс закладів ресторанного господарства при готелях – менші витрати, оскільки вони не оплачують оренду приміщення та комунальні витрати, витрати на охорону, транспорт, пральню і ін. Незалежні ресторани на ці статті витрачають до 50% загального бюджету. Проте, у ресторанів, розташованих при готелях, особливо в Україні, є суттєвий мінус – невеликий відсоток гостей, що не є гостями готелю. Багато людей не розглядають для відвідування такі ресторани, зазвичай це пов'язано з їх менталітетом та непоінформованістю.

Пандемія COVID-19 стала негативним викликом щодо розвитку усіх галузей світової економіки, особливо туристичної галузі. За даними Держприкордонслужби, кількість туристів в Україні, що зупиняються у засобах розміщення, зменшилася в січні-червні 2021 року на 31% у порівнянні з аналогічним періодом 2020 року та на 75%, ніж у першому півріччі 2019 року [1]. Збереження у сьогоднішньому нестійкому середовищі своїх позицій на ринковому просторі і забезпечення конкурентоспроможності функціонування закладів ресторанного господарства при готелях можливо завдяки чітко розробленій стратегії.

Науковці нашої країни з базовим поняттям «стратегія» ознайомилися десь на початку другої половини ХХ століття завдяки перекладу книги А. Чандлера, який характеризує це поняття як «визначення основних довгострокових цілей організації, адаптація дій та розміщення ресурсів» [2, с. 23].

У подальшому, зі зростанням числа публікацій з питань планування та прогнозування, стало зрозуміло, що стратегічно орієнтований характер діяльності підприємств дає йому змогу забезпечити стабільні ринкові позиції у

довгостроковому майбутньому та сприяє перетворенню потенціалу на фактичний прибуток будь-якому підприємству [3, с. 143]. Виділяють чотири види стратегій [4, с. 131–137]:

1) прискороного зростання – притаманна підприємствам, які тільки розпочали свій розвиток, і передбачає щорічне значне підвищення рівня їх коротко- та довгострокових цілей над вже досягнутими ними показниками у попередні періоди розвитку;

2) обмеженого зростання – характерна для підприємств, які в основному задоволені своїм становищем на ринку. Формування цілей згідно з цією стратегією змінюється від досягнутого результату;

3) збереження становища – орієнтована на забезпечення стабільного становища підприємства на ринку, зміцнення його ринкових позицій;

4) скорочення або останнього засобу, рішення про її запровадження приймається тоді, коли намітилась тенденція постійного погіршення показників діяльності підприємства і спостерігається економічний спад. У межах останньої стратегії можлива реалізація таких стратегічних альтернатив: ліквідація підприємства; «відсічення зайвого», тобто реорганізація або ліквідація окремих підрозділів підприємства; скорочення обсягів діяльності та його переорієнтація (диверсифікація).

Вивченням та питаннями розробки стратегії займалися вчені наукових шкіл різних країн світу: США (А. Чандлер, М. Енрайт, Ф. Котлер, М. Портер), Японії (Т. Сакайя, І. Кобаясі, І. Нонака, Х. Такеучі), Європи (Австрія – Ф. Хайек, І. Кірцнер; Швеція – Б. Карлоф; Німеччина – К. Криппендорф; Франція – Ж.-Ж. Ламбен, П. Сален; Ірландія – Д. Макаліз), України (Л. Агафонові, М. Бойко, М. Босовська, А. Капліна, М. Мальська, С. Мельниченко, Л. Нечаюк, О. Ремеслова, І. Свида, Т. Ткаченко та ін).

Формуванням, розробкою стратегій для підприємств ресторанного бізнесу, вчені В. А. Антонова, Г. Т. П'ятницька, Л. І. Нечаюк, Н. О. Телеш, Л. В. Лукашова, В. М. Момот та ін. Проте, необхідно відмітити, що вони є узагальнюючими та не враховують прикладні завдання – особливості діяльності

закладів ресторанного господарства при готелях.

Тому актуальним є аналіз діяльності закладів ресторанного господарства при готелях в умовах сьогодення та формування їх стратегії розвитку. У роботі наведемо приклад формування стратегії розвитку ресторану «Раффінато», що є складовим підрозділом готелю «Алея гранд» (м. Полтава).

Готель «Алея Гранд» відкрився на початку січня 2014 року. Входить до корпорації «Алея смаку», яка включає в собі SPA-салон «Лотос», кафе-бар «Європа», ресторан «Козачка». Готель, розташований неподалік від центру міста, поряд з основними діловими, культурно-історичними, розважальними та спортивними спорудами, для гостей пропонуються 21 номер. До закладів ресторанного господарства при готелі належить ресторан «Раффінато» та «Нега» бар. До послуг готелю належать: конференц-зала, автостоянка, пральня, обслуговування номерів, термінал для оплати карткою, сейф на рецепції, послуги до прасування одягу, щоденне прибирання.

Ресторан «Раффінато» розрахований на 30 місць. Режим його роботи – з 11.00 до 20.00. Пандемія значно вплинула на організацію роботи закладу: на початку 2020 року заклад був закритий і лише почав працювати у звичайному режимі з 12 травня 2020 року з дотриманням усіх проти епідеміологічних заходів. Оскільки потік відвідувачів значно зменшився, то у закладі було запропоновано доставку страв і з квітня 2021 року для зручності міленіумів – доставку через мобільний додаток на iPad або iPhone.

З метою підтримання своїх конкурентних позицій на ринковому просторі у ресторані «Раффінато» пропонуються акції: знижка 20% на страви при замовленні через сайт чи додаток з самовивозом; для маленьких гостей, що заїжджають з дітьми у готелі очікують безкоштовне розміщення до 12 років без надання додаткового спального місця, дитячі банні засоби, «комплімент» для дітей; при здійсненні онлайн бронювання через сайт існують акційні пропозиції – за умови підписання договору надається знижка на 8% за умови одиничного постелення і 10% на групове поселення (для корпоративних клієнтів): знижка 5...10 % на оренду конференц зали при проживанні учасників конференції від

10 осіб; знижка на проживання спікера конференції (оговорюється окремо); організація кави-брейк, фуршетів, ділових обідів. Кількість акційних пропозицій та додаткових послуг аналогічна іншим засобам розміщення.

До недоліків організації роботи закладу є слабка маркетингова політика: аналіз інтернет сторінки показав, що її оновлення відбувається нерегулярно – останній раз інформація була висвітлена 27.04.2021 на офіційному сайті. Сторінка у фейсбук оновлюється регулярно. Але, не зважаючи на певні переваги закладу, завантаженість його мінімальна, в основному відвідувачами є мешканці готелю та замовники банкетів (1–2 рази на тиждень).

Тому, актуальним є розробка стратегії розвитку ресторану «Раффінато». Відомо, що формування останньої відбувається під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. З метою формування стратегії розвитку було досліджено вплив цих факторів на діяльність закладу ресторанного господарства. Дослідження проводили у декілька етапів:

- на першому визначали фактори зовнішнього середовища (Pest-аналіз);
- на другому – фактори внутрішнього середовища (модель Mckinsey 7S);
- на третьому визначали сильні та слабкі сторони, можливості та загрози (Swot-аналіз), що дозволило визначитися з стратегією розвитку діяльності ресторану «Раффінато».

При аналізі факторів зовнішнього середовища було визначено, що найбільший вплив на діяльність закладу мають політичні – забезпечення державної політики підтримання малого бізнесу; економічні – наявність кризової ситуації на ринку та її наслідки (зниження платоспроможності населення та рівня життя, розвиток великої кількості конкурентів); соціологічні – відносно низька заробітна плата у галузі, що призводить до відтоку молодих спеціалістів, зміна смакових уподобань – підвищення уваги покупців якості продуктів, які використовується при приготуванні страв; технологічні – розвиток internet-середовища, зміцнення комунікацій. В умовах сьогодення ринок закладів ресторанного господарства розвивається в умовах жорсткої

конкуренції, оскільки у місті постійно відкриваються нові заклади з принципово новими форматами. Тому доцільним є вивчення конкурентів закладу серед закладів ресторанного господарства, розташованих при засобах розміщення і одиничних закладах ресторанного господарства. До закладів розміщення розташованих поруч належать Music Hostel, Аристократ, Dream hostel Poltava, Вігвам, Royal hotel Poltava, Атмосфера, Reikartz Галерея Полтава, Premier hotel Palazzo, Готель Київ. Серед них виокремимо конкурентів – ресторан Атмосфера, ресторан Reikartz Галерея Полтава, Об'єднане готельне господарство, Premier hotel Palazzo, які пропонують більш ширший асортимент послуг і мають меню, складене з врахуванням сучасних трендів.

До закладів ресторанного господарства розташованих поруч належать Concrete Bar, ресторани Поперчино, Old Tiflis, Панорама, TAU, Тот самий Барашек, Shade, Shade Burger, Шалена шкварка, міське кафе Чічіков.

Основними конкурентами серед закладів ресторанного господарства є ресторан Панорама та Concrete Bar. оцінювання конкурентних переваг закладів-конкурентів ресторану «Раффінато». Оцінювання проводили за 10-бальною системою за наступними критеріями: якість і рівень сервісного обслуговування, асортимент продукції, інтер'єр, вартість продукції, реклама, місце розташування, імідж, наявність унікальних послуг/пропозицій (таблиця 1).

Таблиця 1

Оцінка конкурентних переваг закладів-конкурентів ресторану «Раффінато»

Критерій оцінювання за 10- бальною системою	Найменування закладів- конкурентів						
	Ресторан Раффінато	Ресторан Атмосфера	Reikartz Галерея Полтава	Об'єднане готельне господарство	Premier hotel Palazzo	Панорама	Concrete Bar
Якість і рівень сервісного обслуговування	9	9	7	9	10	9	7
Асортимент продукції	5	9	6	7	10	8	10
Інтер'єр	10	10	8	8	10	10	10

Вартість продукції	8	7	8	8	5	5	6
Реклама	3	4	3	4	8	6	4
Місце розташування	8	10	10	8	9	9	8
Імідж	5	4	7	9	3	7	7
Наявність унікальних послуг/пропозицій	5	4	6	4	8	5	5
Загальний бал	53	57	55	57	63	59	57

Як бачимо з таблиці 1 лідуючі позиції на ринковому просторі м. Полтави займає ресторан, розташований при готелі Premier hotel Palazzo, ресторан «Раффінато» займає останню позицію серед закладів-конкурентів, тобто даному закладу потрібно активно працювати у цьому напрямку.

Ключові факторами успіху досліджуваного ресторану:

- 1) інтер'єр закладу
- 2) якість і рівень сервісного обслуговування;
- 3) місце розташування;
- 4) вартість продукції.

Але варто відзначити і параметри, якими поступається ресторан «Раффінато» конкурентам:

1) асортимент продукції (асортиментна політика розглядає динаміку товарообігу, структуру виручки і дає уявлення про товари, що забезпечують найбільший приплив коштів і товари, що представляють основну ціль компанії, на жаль, асортиментна політика закладу не змінювалася протягом останніх років. Відсутність змін характеризує про можливу втрату у найближчому часі ринкової позиції);;

- 2) маркетингова діяльність;
- 3) імідж;
- 4) наявність унікальних послуг, пропозицій.

Навколишнє середовище підприємства швидко змінюється, до того ж спостерігається ріст великої кількості конкурентів, які агресивно налаштовані на захоплення ринків. Ріст ринку пов'язаний з ростом великої кількості споживачів; ріст конкурентів – високим бар'єром входу при невисокій вимозі до капіталу. Аналіз внутрішнього середовища проводили з використанням моделі Mckinsey 7S, серед яких лише два елементи мікросередовища: система

управління (яка допомагає вибудувати систему підпорядкування та відповідальності) і система цінностей (яка дозволяє досягати поставлених цілей на високому рівні) розвиваються без суперечок. Але інші 5 елементів мікросередовища суперечать один одному, це свідчить, що існуюча стратегія компанії не є життєздатною. Завоювавши велику частку ринку стає все складніше. І на даний момент кращою стратегією є впровадження нових продуктів і збільшення кількості реалізації.

Також можна сказати, що підприємству не вистачає системи стратегічного планування, системи збору та аналізу інформації. Дані системи необхідні для утримання існуючої частки ринку і для координації дій усього бізнесу. Все це полягло в основу проведення SWOT-аналізу (таблиця 2).

Таблиця 2

SWOT-аналіз ресторану «Раффінато»

Зовнішнє середовище	SWOT-аналіз	<p>Можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розробка нової стратегії розвитку закладу; - чисельності додаткових послуг; - впровадження унікальних пропозицій; - зростання попиту на страви – розвиток культури споживання страв; - розвиток програм лояльності; - підвищення ролі шеф-кухаря 	<p>Загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зростання цін на продукти харчування; - посилення позицій найближчих конкурентів; - карантин/локдаун – зниження кількості споживачів; - зниження платоспроможного попиту; - інфляція; - текучка кадрів; - зниження попиту через продукти-замінники; - податкова політика
Внутрішнє середовище	<p>Сильні сторони:</p> <ul style="list-style-type: none"> - якість продукції; - місце розташування; - розумна цінова політика; - працюють на власній території гарні відносини з постачальниками 	<p>Сила і можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зміцнення лідерських позицій; - збільшення доходів; розширення діяльності (кейтеринг, виклик працівників виробництва додому) 	<p>Сила і загроза:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мобілізація власних резервів для зміцнення конкурентоздатності
	<p>Слабкі сторони:</p> <ul style="list-style-type: none"> - низький рівень стратегічного планування; - слабка асортиментна політика; - система збуту і маркетингу; - відсутність унікальних пропозицій; - відсутність активної рекламної діяльності; - низький ступінь мотивації персоналу. 	<p>Слабкість і можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> - удосконалення системи збуту за рахунок формування системи маркетингу; -оптимізація асортиментної політики 	<p>Слабкість і загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> - скорочення доходів/збитки

Таким чином, провівши SWOT-аналіз діяльності ресторану «Раффінато»,

виявилися вузькі місця в стратегії підприємства, які могли б привести як до невдачі проекту (втрати потенційних споживачів), так і до краху підприємства в цілому. Матриця SWOT-аналізу допомогла поглянути на сильні і слабкі сторони, проаналізувати можливості і загрози зовнішнього середовища, і в результаті створити нову стратегію діяльності підприємства основними складовими якої є:

1) маркетингова стратегія;

2) зниження витрат шляхом зменшення накладних витрат, скорочення експлуатаційних та адміністративних витрат; реструктуризації штатного розпису зменшення премій, перейти на почасову оплату праці для виробничих працівників;

3) стратегія охорони довкілля.

Розроблена стратегія буде сприяти формуванню та зміцненню ринкової позиції досліджуваного ресторану, що дозволить укріпити імідж закладу, підвищить впливовість готелю, зміцнить його репутацію, а також дозволить підвищити лояльність гостей та конкурентоспроможність на ринку готельних і ресторанних послуг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики України. *Офіційний сайт*. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 13.11.2021).
2. Чандлер А. Стратегия и структура / А. Чандлер. – М. : Мир, 1988. – 464 с.
3. Піжук О.І. Стратегія підприємства [електронне видання] навчальний посібник / О.І. Піжук. – Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. – 390 с.
4. Хоменко О.І. Види стратегій та інструментарій формування стратегії розвитку підприємства / О.І. Хоменко // *Управління розвитком*. – № 3 (181), 2015. – С. 131–137.

ЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГРОМАД В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Клочан В'ячеслав Васильович,

д.е.н., професор

Голова ГО Агенція Розвитку Південного регіону

м. Миколаїв, Україна

Клочан Ірина Володимирівна,

д.е.н., доцент

Миколаївський національний аграрний університет

м. Миколаїв, Україна

Вступ./Introduction. Сучасний етап децентралізації України відмічається певними особливостями, одними з яких є навчання складати та впроваджувати в громади стратегічне планування. Для країни, яка позиціонує себе як правову, демократичну та соціально-орієнтовану державу – важливість стратегії розвитку громад місцевого самоврядування в системі місцевого самоврядування важко переоцінити. Стратегія розвитку громад місцевого самоврядування, при правильному підході, є одним з найефективніших інструментів місцевого управління та розвитку територій. Там, де стратегія дійсно функціонує, де місцеве населення має реальне право та можливість самостійно вирішувати питання місцевого значення, спостерігається зростання доходів місцевих бюджетів і соціально-економічний розвиток в цілому.

Мета роботи./Aim. На основі проведеного аналізу вже затверджених стратегій розвитку об'єднаних територіальних громад Миколаївської області – визначити значення стратегічного розвитку в системі місцевого самоврядування. Окреслити потенційні перспективи розвитку громад відповідно до їх стратегій розвитку з врахуванням історичних, соціальних, географічних, економічних та інших особливостей.

Матеріали і методи./Materials and methods. В статті використані статистичні дані та матеріали з відкритих джерел. Наведені дані власних досліджень авторів. Проведено системний аналіз Стратегій розвитку

об'єднаних територіальних громад Миколаївської області. Виокремлені певні особливості громад, які через об'єктивні фактори можуть бути імплементовані у вже прийняті Стратегії розвитку.

Результати і обговорення./Results and discussion. Стратегія розвитку громад в системі місцевого самоврядування на місцях формується і приймається у відповідності до загальнонаціональної стратегії, та має враховувати особливості затвердженої регіональної стратегії. Причому, вона передбачає самостійну діяльність населення, враховуючи їх інтереси та географічні, економічні, соціальні та інші особливості визначені обраними представниками громади. Таким чином, через стратегію розвитку, місцеве самоврядування надає громадянському суспільству організований самоврядний початок, сприяє більш повній самореалізації громадян, впливає на сталий розвиток правової держави. Стратегія є запорукою ефективного функціонування влади у суспільстві та в державі загалом.

Актуальні питання впровадження стратегії розвитку громад в системі місцевого самоврядування та розвитку місцевого самоврядування в Україні розглядаються у різних контекстах, найважливішим з яких є якісне нормативно-правове забезпечення; досліджуються та визначаються можливі шляхи висхідного руху у цьому напрямку та надаються пропозиції щодо вирішення основних проблемних питань розвитку місцевого самоврядування.

На даному етапі розвитку роль стратегії розвитку місцевого самоврядування закріплена на законодавчому рівні, та характеризує його принципи. По-перше стратегії громад підготовлені з урахуванням вимог законодавства України, насамперед, Закону України «Про державну регіональну політику», а також враховані положення низки підзаконних нормативно-правових актів: «Порядок розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів» (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 931), «Методичні рекомендації щодо

формування і реалізації прогностичних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади», затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 30 березня 2016 року № 75 [1, 2].

Поява інституту стратегічного розвитку місцевого самоврядування пов'язана з усвідомленням того, що централізація державної влади не може бути ефективною однаково для всіх територіальних одиниць держави. Якщо брати за основу, що місцеве самоврядування – це право і реальна здатність територіальної громади – жителів села або добровільного об'єднання в сільську громаду жителів декількох сіл, селища й міста – самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України, то – стратегія місцевого самоврядування є складовою організації управління суспільством [3]. На відміну від місцевого управління, стратегія місцевого самоврядування – діяльність, спрямована на забезпечення потреб і інтересів місцевого населення. У політичному аспекті місцеве самоврядування є інститутом парламентського режиму, специфічною формою реалізації публічної влади, відмінною і від держави і від об'єднань громадян.

Основним носієм функцій стратегічного розвитку громад є безпосередньо сама територіальна громада. Територіальна громада – об'єднання мешканців населених пунктів, яких пов'язують між собою спільні інтереси у вирішенні питань місцевого значення.

Представницькими органами місцевого самоврядування в територіальних громадах є сільські, селищні й міські ради, які складаються з депутатів, вибраних жителями сіл, селищ, міст. Ради наділені функціями й повноваженнями, які є основою для їх практичної діяльності, працюють за принципом розподілу повноважень, мають визначену виняткову компетенцію в певних організаційних, контрольних і нормативних питаннях [4]. Сільські, селищні і міські ради в межах своїх повноважень приймають стратегічні рішення, які є обов'язковими на підвідомчій території з її особливостями.

Для реалізації стратегії розвитку громад створюються виконавчі органи, комітети, відділи які наділяються власними та делегованими повноваженнями. Політичним гаслом сьогодення має стати розвиток держави через розробку стратегічного розвитку громад в системі місцевого самоврядування в інтересах кожного українського громадянина.

Стратегічний розвиток громад та розвиненість місцевого самоврядування, як інституту публічної влади, дозволяє громадам самостійно вирішувати питання місцевого рівня в межах Конституції і законів України, виступає як інститут впровадження публічної влади, і водночас він є також формою безпосередньої участі населення у вирішенні місцевих проблем.

Висновки./Conclusions. Стратегія розвитку громад місцевого самоврядування, при правильному підході, є одним з найефективніших інструментів місцевого управління та розвитку територій. Там, де стратегія дійсно функціонує, де місцеве населення має реальне право та можливість самостійно вирішувати актуальні питання місцевого значення, спостерігається зростання доходів місцевих бюджетів і соціально-економічний розвиток в цілому.

Тому впровадження стратегії розвитку громад в системі місцевого самоврядування є одним з найважливіших напрямів роботи на сучасному етапі розвитку державності України. Головним чинником якісного управління є чіткий розподіл повноважень та компетенцій між всіма органами державної влади як по горизонталі, так і по вертикалі, а також між органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Klochan, V., Miroshnyk, V. and Nadtochiy, K. (2020), “Features of association of territorial communities in Ukraine”, *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 142–147. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.1.142
2. Закон України «Про державну регіональну політику». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

3. Klochan V.V., Klochan I.V. Improvement of the mechanism of state regulation of investment in the innovative development of the agrarian sector. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4 №2. 99-105.

4. Kutsyk P., Kovtun O., Klochan V., Klochan I., Krakhmalova N., Prokopenko O. The use of economic engineering in the context of strategic enterprise management. *Laplace em Revista (International)*, vol.7, n. Extra E, Aug. 2021. P.427-436.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ

Ковалевська Катерина Анатоліївна

здобувач вищої освіти, другого (магістерського) рівня
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна

Анотація. У наведеній статті розглянуто передумови та причини автоматизації бухгалтерського обліку, охарактеризовано сучасний стан та особливості розвитку бухгалтерського обліку в контексті зміни технологічних укладів, аргументовано важливість та визначено проблеми у запровадженні інформаційних технологій у бухгалтерському обліці.

Ключові слова. Бухгалтерський облік, глобалізація, Digital-технологія, інноваційні технології, цифрова економіка.

В епоху нових технологій інновацій, вимоги до бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту набагато вищі, ніж в попередні часи. Найбільш визначальним є технологічні зміни, які проявляються у суцільній комп'ютеризації бухгалтерського обліку та аудиту, впровадженні нових технологій, автоматизації записів бізнес-операцій, імпорту даних з інших підсистем, веденні обліку в електронній формі за допомогою штучного інтелекту [1].

Темпи глобалізації виявились настільки значними, що теорія бухгалтерського обліку, як і його методологія, методика та організація, відстали і не відповідають економічним інтересам. Інструментарій сучасної теорії бухгалтерського обліку не взмозі пояснити нові об'єкти спостереження, нові технологічні можливості і нові відносини власності [2, с. 5].

Упровадження в аудиторську практику іновацій як запоруки якості аудиторських послуг забезпечить розвиток аудиту, підвищить довіру до професійної думки аудиторів щодо фінансової звітності та забезпечить елімінавання інформаційного ризику її користувачів [1].

На сьогодні політику в питанні стандартизації бухгалтерського обліку в світі визначають 2 центри: IAS (International Accounting Standards) – Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) – Лондонський офіс; GAAP US (Generally Accepted Accounting Principles) – загальновизнані облікові принципи США. International Accounting Standards відноситься до англо-саксонської моделі фінансового обліку [2, с. 11].

В умовах інформатизації суспільства бухгалтерський облік як система знань та практична сфера діяльності зазнає значних змін: змінюються форми ведення обліку; з'являються нові облікові об'єкти, як наприклад інтелектуальний капітал, бази даних, що, в свою чергу, вимагає нових підходів до оцінки облікових об'єктів; посилюється аналітична складова облікового відображення; стираються межі між оперативним та бухгалтерським обліком, тощо [2, с.31].

Сучасне суспільство є постіндустріальним, інформаційним або суспільством зі іноваційною економікою [4].

На різних етапах розвитку суспільства бухгалтерський облік мав враховувати його особливості та відповідати управлінським запитам, що формувало його мету, завдання. Наприклад, за адміністративно-командної економіки метою обліку було відображення виконання плану [1]. Основним завданням функціонування системи бухгалтерського обліку при цьому - реалізація контрольної функції (контроль за збереженням державної власності, виконанням плану, цільовим використанням бюджетних коштів) [2]. При розбудові економіки на ринкових засадах домінуючою функцією стає інформаційна та відбувається зміна внутрішнього її змісту (державні органи контролюють не виконання планів, а дотримання податкового законодавства), а метою ведення бухгалтерського обліку – надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства [6].

Становлення інформаційного суспільства у глобальному середовищі передбачає підпорядкування економічного зростання якісним параметрам

соціального та економічного розвитку. Адже подальший прогрес визначатиметься не стільки виробництвом товарів, скільки розширеним використанням інформації. Цифрова економіка складається з 3 основних частин, до яких належать: розвиток та підтримка інфраструктури; електронний бізнес та електронна комерція. Для ефективного функціонування та розвитку кожної складової цифрової економіки потрібна обліково-аналітична система, яка забезпечує надання якісної, достовірної та повної інформації для прийняття управлінських рішень на рівні підприємства, узагальнюючи її шляхом статистичної обробки на національному і міжнародному рівнях. Завдяки цифровізації економічних відносин таку інформацію про господарську діяльність підприємств можливо своєчасно формувати в бухгалтерському обліку, відстежуючи і порівнюючи динамічні та структурні зрушення показників за допомогою інструментарію економічного аналізу для потреб управління [7].

Комплексне впровадження Digital-технологій на рівні підприємств (установ, організацій), дозволить швидко і безпомилково визначати облікові та звітні показники фінансово-господарської діяльності та максимально їх використовувати за запитами усіх цільових ланок взаємопов'язаного інформаційного ланцюжка, а саме: в економічному аналізі, плануванні, розробці фінансової стратегії і тактики тощо. Це сприятиме виявленню та задіянню існуючих резервів, раціональному бюджетуванню їх використання у вигляді інвестицій на подальше удосконалення процесу виробництва (надання послуг) і виготовлення продукції або послуг, що будуть користуватися попитом. Реалізація цифрового підходу до інформаційного обігу в обліково-аналітичному процесі здатна надати можливість оперативно оцінити, чи залучало підприємство в необхідних обсягах кошти в попередній період, наскільки виправданими виявились обрані напрямки вкладень капіталу і як вплинули раніше здійснені операції на прибутковість підприємства, що спрощує прийняття обґрунтованих управлінських рішень на перспективу. Ґрунтуючись на Digital-технологіях та глобалізаційних трендах, завдання

обліку та економічного аналізу зосереджуються навколо інтегрованих об'єктів управління: розвитку підприємства, ефективного використання ресурсів, впровадження інновацій, виробництва продукції, економічних наслідків інвестування в інновації.

З усього вищенаведеного, можна зробити висновок, що впровадження систем комплексної автоматизації типу SAP ERP, яка враховує всі сторони діяльності підприємства за сферами діяльності (планування виробництва, збут, закупівля), а не тільки облік, надає підприємству конкурентні переваги, які полягають у комплексному контролі за усіма бізнес-операціями, повній прозорості фінансової звітності, спрощенні періодичного трудомісткого процесу закриття періоду, зниженні операційних витрат та зростанні економічної вартості компанії, її інвестиційної привабливості, можливості онлайн доступу керівництву або власнику в будь-якій географічній точці на віддаленому дистанційному РМ, отримувати звіти/прогнози і приймати управлінські рішення, що набуває особливої актуальності в час карантину та епідемії Covid-19.

Інноваційні технології сприяють цифровій трансформації в аудиті, який надає впевненість у якості даних. В цифрову епоху зацікавлені сторони очікують від органу державного фінансового контролю і підрозділів внутрішнього аудиту та суб'єктів аудиторської діяльності ді на випередження.

Цінність технологій штучного інтелекту полягає у тому, що з ними пов'язують успіх бізнесу у зв'язку з автоматизацією технологічно складних процесів, можливістю визначення тенденцій за статистичними даними для підвищення ефективності бізнесу; видобутком прогнозних даних для підвищення якості управлінських рішень з виявленням та поясненням ймовірних ризиків [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проскуріна Н. М. Розвиток процедур аудиту : теорія та методологія. На правах рукопису: дис. на здобуття наукового ступеня док. екон. наук :

08.00.09, Київ, 2012.

2. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах глобалізації та інформатизації суспільства : монографія / [О. В. Пальчук, В. М. Савченко, І. В. Рузмайкіна та ін.]. Кропивницький, 2017. 248 с.

3. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку. URL: http://imanbooks.com/book_328_page_1.

4. Ахмятов М. К. Концепція інтелектуального забезпечення інноваційного розвитку підприємництва : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.00.05. Санкт-Петербург, 2010. 44 с.

5. Кушніренко Д. І. Місце бухгалтерського обліку в інформаційній системі підприємства. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Економічні науки. 2012. URL: <http://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=1280>*

6. SAP-ERP Introduction. URL: https://www.tutorialspoint.com/sap/sap_introduction.htm.

7. Рух з інноваційною швидкістю. Високотехнологічна служба внутрішнього аудиту: ключовий інструментарій і кадрова стратегія. *Дослідження сучасного стану професії внутрішнього аудитора за 2018 рік.* URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-2018-state-of-the-internal-audit-ukr.pdf>

УДК 336.2

ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ ТА БОРОТЬБА З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Лисенко Денис Олегович,

студент

Лободзинська Тетяна Петрівна

к.е.н., доцент,

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Анотація: податкова політика, як важливий фактор в системі економіки будь-якої країни світу безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток країни, недосконалість податкової системи сприяє виникненню тіньова діяльність підприємств, що, в свою чергу, негативно впливає на економічний розвиток держави.

Ключові слова: податки, податкова політика, соціально-економічний розвиток, тіньова економіка.

Податкова політика будь-якої країни є одним з найважливіших факторів державного регулювання соціально-економічного розвитку. Кожна держава прагне забезпечити формування такої системи оподаткування, яка сприяла б розвитку економіки. Необхідно оновлювати існуючу податкову політику відповідно до соціальних потреб суспільства і визначати пріоритети розвитку не лише для економічного зростання країни, але і для забезпечення нормального якісного рівня життя населення.

Питання податкової політики досліджували зарубіжні економісти, серед яких: Дж. М. Кейнс, Я. Тінберген, Р. Манделл, Р. Лукас, В. Ойкен, Ф. Кідленд та ін. Це питання висвітлювали у своїх працях і вітчизняні вчені, а саме: З. Варналія, Ю. Іванова, А. Крисоватий, І. Радіонова та ін.

Мета роботи – дослідити вплив податкової політики на економічний розвиток держав світу та встановити залежність росту тіньової економіки.

Податкова політика – це термін, що позначає діяльність держави у сферах запровадження правової регламентації та організації розрахунків за податками і податковими платежами до централізованих фондів держави. Саме за рахунок системи податків держава має безпосередній вплив на роботу ринку, регулює розвиток виробництва, сприяє прискореному зростанню тих чи інших галузей. Податкова політика виступає в ролі інструменту, використовуючи який, держава може сприяти призупиненню спаду виробництва, запобігти інфляції, небажаним змінам у споживчих витратах та інших. Податки забезпечують близько 90% доходів у бюджет. Держава формує свої доходи і цілеспрямовано впливає на економіку. Найбільш поширені наступні методи податкового регулювання: зміна маси податкових надходжень, заміна одних способів або форм оподаткування іншими, диференціація ставок податків, зміна податкових пільг і знижок, зміна сфер поширення податків.

На думку Джона Мейнарда Кейнса, англійського вченого, економіста та засновника кейнсіанського напрямку в економічній науці, податкова політика управляє податками, що у свою чергу, формують дохідну частину бюджету країни. Оподаткування формує і впливає на ціни товарів і послуг, збільшуючи тим самим шанси інфляції, через зростання державних витрат. Збільшення державних витрат та зниження податкових надходжень за інших рівних умов призводить до інфляції. На думку англійця, держава вживає заходи лише епізодично, а не на постійній основі, зазвичай в період прояву кризи. [1]

Необхідно відмітити останнє припущення англійського економіста з приводу нерегулярного використання державою заходів для регулювання економіки. На нашу думку, держава має створити таку податкову систему, яка б перебувала під постійним наглядом і контролем та, у разі виявлення проблем, рішення щодо змін проводилися у короткі терміни. На стадії зародження критичної ситуації набагато легше проаналізувати та знайти шляхи її рішення.

Проблема формування ефективної податкової політики — одна з

найактуальніших у сьогодні, період становлення в Україні ринкових відносин та процесу інтеграції української економіки в європейський ринок. Дану проблему можливо вирішити методом аналізу і вивчення як наявної законодавчої бази, так і здобутого у світі досвіду у сфері оподаткування, аби новостворена податкова система не гальмувала економічний розвиток країни. Податкова політика України взяла за мету формування достатнього обсягу надходжень до державного бюджету. Головним завданням на сучасному етапі є ефективно застосування елементів системи оподаткування, що сприяло б соціально-економічному розвитку України. За останні роки Україною був обраний напрям Євроінтеграції щодо податкової політики. Проте, і до сьогодні це питання залишається досить суперечливим і неоднозначним, відбуваються постійні зміни, правки, численні конфлікти між контролюючими органами у сфері оподаткування та платниками податків, і таких проблем ще незлічена кількість.

Головна, на нашу думку, проблема податкової політики України – значні масштаби тінізації економіки. Як відомо, близько половини економічно активних суб'єктів знаходяться в тіні, не сплачують податки, приховують свої доходи, аби уникнути оподаткування. Саме це є найбільшою проблемою української економіки та потребує першочергового вирішення. Середній податковий тягар в Україні склав 41,2%. Однак при суворому дотриманні податкового законодавства цей показник складав би 60-62% - більше за показники розвинених європейських країн. Для порівняння, в Австрії – 8,2%, у Франції та Великобританії – 11%, у Німеччині – близько 13%, в Італії, в Польщі – 25%, а в Болгарії близько третини. [2]

На нашу думку, головною причиною ухилення від сплати податків в країнах Євросоюзу є велике податкове навантаження та недовіра до інститутів влади. Недовіра до використання державою податків в обіцяному напрямі – головний фактор розвитку тіньової економіки кожної країни.

Що стосується саме України, то ми вважаємо, що «активаторами» тіньової економіки є не тільки високі податки, а й адміністративна напруга і

непрозорі правила гри в податковій сфері. Саме недовіра і призводить до ухилення від сплати податків все більшої кількості малих та середніх підприємств з метою збереження рентабельності.

Отже, податкова політика є важливим фактором в системі економіки будь-якої країни світу та безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток країни, а також, необхідна не лише для економічного зростання країни, але і для забезпечення нормального якісного рівня життя населення. Від того, наскільки прогресивною буде податкова політика, наскільки обґрунтованими будуть рішення щодо застосування тих або інших форм, методів, інструментів та важелів податкового впливу, залежить інтенсивність соціально-економічного розвитку держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Оподаткування в теорії Дж. М. Кейнса [Електронний ресурс]. URL: <http://epi.cc.ua/nalogooblojenie-teorii-keynsa-teorii-ekonomiki.html>.
2. Детінізація економіки [Електронний ресурс]. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/07/29/663486/>.

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ

Лищенко Олена Германівна
к.е.н., доцент, завідувач кафедри
Обліку та оподаткування
Філь Римма Євгенівна
магістр
НУ «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Анотація: У даній статті розглядаються питання облікового забезпечення банківської діяльності з фізичними особами. Запропоновано методи удосконалення організації обліку операцій з фізичними особами, які призведуть до спрощення облікової процедури та покращення аналізу діяльності банку.

Ключові слова: Бухгалтерський облік, банк, актив, пасив, банківські операції.

Бухгалтерський облік у банках зобов'язаний своєчасно надавати правдиву порівняльну інформацію про активи, зобов'язання, фінансовий стан та результати діяльності банку.

Згідно із Законом України “Про банки і банківську діяльність” банк — це юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати в сукупності такі операції:

- залучати як вклади грошові кошти фізичних та юридичних осіб;
- розміщувати кошти вкладів фізичних та юридичних осіб від власного імені, на власних умовах та на власний ризик;
- відкривати і вести банківські рахунки фізичних та юридичних осіб. [1]

У Положенні НБУ про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України облікова політика визначена як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються банком для складання та подання фінансової

звітності [3].

Облікова політика відображає особливості організації та ведення бухгалтерського обліку банку є основною частиною для складання фінансової звітності установи. Вона визначає методи підходу до побудови та організації бухгалтерського обліку в банку, принципи обліку статей звітності, єдності методики оцінки активів, зобов'язань та капіталу банку, порядок відображення в обліку операцій, які суттєво впливають на фінансові показники банку.

Установи банків виділяють в Положенні про облікову політику за розділами загальні принципи бухгалтерського обліку, методи оцінки активів і зобов'язань банку, організацію та методику обліку окремих банківських операцій чи статей балансу.

Предметом бухгалтерського обліку в комерційному банку виступають банківські операції, які впливають зі статутної діяльності банку: розрахункові операції, депозитні операції, операції з цінними паперами, позичкові операції, операції з касового обслуговування бюджетних рахунків, операції з основними засобами банку, валютні та ін. Облік цих операцій значно впливає на результати банківської діяльності.

Сьогодні банки пропонують своїм клієнтам різні умови залучення коштів на депозити, внаслідок чого кожний вкладник може вибрати депозит, який задовольнить його індивідуальні потреби стосовно термінів депозитів, виду валюти і банківського металу, можливості поповнення вкладу та дострокового отримання коштів.

Облік коштів фізичних осіб, залучених банком на вклади (депозити) на вимогу здійснюється за рахунками 2 класу, 26 розділу «Кошти клієнтів банку» таких груп:

- 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»;
- 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

За вкладним (депозитним) рахунком фізичної особи можуть проводитися операції, пов'язані з реалізацією майнових прав на суму коштів, що

зберігаються на цьому рахунку, відповідно до договору застави грошових коштів.

Облік коштів фізичних осіб, залучених банком на строкові вклади здійснюється за рахунками 2 класу, 26 розділу, за групою 263 «Строкові кошти фізичних осіб»;

Банк надає можливість забезпечити клієнтові можливість одержати необхідних йому коштів, і тим самим розміщує власний і залучений капітал. Такі операції називаються кредитними.

Надані банком фізичним особам кредити в національній та іноземній валюті обліковуються на рахунках 2 класу «Операції з клієнтами», у розділі 22 «Кредити фізичним особам» за такими групами Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України: [2]

- 220 «Кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам»;
- 221 «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам»;
- 222 «Кредити, що надані за врахованими векселями фізичним особам»;
- 223 «Іпотечні кредити, що надані фізичним особам».

Більшість із зазначених вище груп рахунків включає рахунки для обліку наданих кредитів, неамортизованої премії та неамортизованого дисконту за наданими кредитами, простроченої заборгованості за наданими кредитами, нарахованих доходів та прострочених нарахованих доходів.

Правильна організація банком процесу обліку кредитних операцій забезпечить ефективну й гнучку систему управління кредитними операціями. Зросте довіра кредиторів і вкладників до банків у результаті підвищення стабільності, стійкості та конкурентоспроможності на світовому ринку банківської системи України, спроможної максимально і якісно задовольнити потреби населення й економіки в кредитах та інших банківських послугах.

Касові операції банків дуже різноманітні, їх поділяють на операції з готівкою національної валюти, іноземної валюти, а також операції з цінностями, дорогоцінними металами і камінням.

У бухгалтерському обліку Готівкові кошти банку в національній та іноземній валюті обліковуються на рахунках 1 класу «Казначейські та міжбанківські операції», 10 розділу «Готівкові кошти» Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. [2]

Облік готівки в національній та іноземній валюті в операційній касі банку здійснюється за рахунком 1001 «Банкноти та монети в касі банку», а готівки, що знаходиться в касі відділень банків - за рахунком 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

Оскільки План рахунків бухгалтерського обліку банків України є мультивалютним, то готівкові операції, які здійснюються в іноземних валютах обліковуються на тих самих рахунках, що й операції у національній валюті. Використання рахунків Плану забезпечує ведення синтетичного обліку готівкових операцій. Детальна інформація про здійснені готівкові операції відображається на рівні аналітичного обліку, з використанням встановлених НБУ параметрів аналітичних рахунків.

Виконання касового обслуговування банком своїх клієнтів дозволяє регулювати кількість готівкових грошей в обігу. Банк здійснює обслуговування готівкового обігу в країні в цілому.

Специфіка здійснення комерційними банками операцій з розрахунково-касового обслуговування клієнтів полягає в тому, що, незважаючи на інтенсивний розвиток сучасних платіжних технологій та розрахунків, левова частка в грошовому забезпеченні господарського обороту суб'єктів підприємницької діяльності продовжує припадати на готівкові кошти. Ось чому банки, що прагнуть надавати комплексні банківські послуги, повинні забезпечити якісне виконання всіх необхідних операцій з касового обслуговування фізичних осіб.

Отже, доцільно запропонувати для удосконалення кредитних операцій з фізичними особами додати групи рахунків, які відображатимуть операції з фізичними особами-підприємцями – 23 «Кредити, що надані фізичним особам-підприємцям», а до чинного Положення про порядок формування та

використання резервів на покриття можливих витрат за кредитними операціями банками України потрібно внести зміни в частині установлення вищого значення коефіцієнтів резервування для фізичних осіб-підприємців.

Для удосконалення організації обліку по депозитним операціям доцільно створити додаткові аналітичні рахунки 2638/1 «Нараховані витрати за залученими вкладками фізичних осіб» та 2638/2 – «Нараховані витрати за розміщеними вкладками фізичних осіб», що надасть змогу виділити рахунки за типом депозитного продукту із загального масиву рахунку 2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб». Таке нововведення посприє зменшенню навантаження на фінансово-економічні підрозділи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. № 2121- III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. План рахунків бухгалтерського обліку банків України. Затверджено постановою Правління НБУ від 11.09.2017 № 89. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України. Постанова Правління Національного банку України 30.12.98 № 566 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Майстренко Юлія Володимирівна

к.е.н., доцент

Зюзь Наталія Юрївна

магістр

Європейський університет

м. Київ, Україна

Анотація: Сучасні умови господарювання характеризуються необхідністю змін системи управління персоналом у вітчизняних закладах охорони здоров'я.

Одна з головних задач – пошук ефективних способів управління працею, що забезпечить активізацію людського фактору. У статті проаналізовано теоретичні підходи до мотивації працівників у закладах охорони здоров'я. Визначено недоліки організації мотивації медичних працівників.

Проаналізовано загальні державні стандарти мотивації персоналу та запропоновано авторську розробку мотивації працівників у вигляді мотиваційного механізму, який сприятиме формуванню у працівників комунікативної компетенції та підвищить ефективність всього процесу. В процесі дослідження проведено оцінку певних факторів, які впливають на ефективність діяльності медичних працівників.

Ключові слова: мотивація; персонал; заклади охорони здоров'я; «Університетська клініка НМУ імені О. О. Богомольця»

Сучасні умови господарювання характеризуються необхідністю змін системи управління персоналом у вітчизняних медичних установах. Вирішальним фактором результативності діяльності працівників медичних установ є їх мотивація. Проте, сьогодні працівники закладів охорони здоров'я

опинились на периферії державних інтересів, що пов'язано з соціальною незахищеністю медичних працівників, а саме: недосконалою законодавчою базою; вкрай низьким рівнем заробітної плати; формальними методами оцінки результатів діяльності; відсутністю трудової мотивації та необхідних умов праці для повноцінної й ефективної діяльності.

Такі умови призводять до занепаду системи охорони здоров'я, тому назріла необхідність поглибленого аналізу мотиваційної політики у менеджменті закладів охорони здоров'я, метою якого є пошук принципово нових підходів і механізмів формування ефективної мотиваційної політики, що активізує продуктивність праці, породжуватиме ініціативність, підвищить соціальний статус працівників та забезпечить галузь висококваліфікованими фахівцями.

Трудова мотивація – це процес стимулювання окремого виконавця або групи людей до діяльності, спрямованої на досягнення цілей організації, продуктивне виконання прийнятих рішень або намічених робіт [8].

Мотивація персоналу, згідно концептуальним підходам до мотиваційної політики діяльності персоналу підприємства, – це процес формування у персоналу потреби ефективно працювати.

Відзначимо, що особливо значущими інструментами вдосконалення системи мотивації сучасного підприємства є:

- впровадження цільної системи;
- створення ефективної системи оцінки праці працівника і визначення його трудового потенціалу;
- розробка системи преміювання, пов'язаної з результатами діяльності;
- різнобічність змісту робіт, ротація;
- створення умов для кар'єрного просування.

Мотиваційна політика підприємства – це стратегічна лінія організації, орієнтована на досягнення глобальних цілей, що стоять перед її співробітниками в поєднанні з цілями, що стоять перед самою фірмою.

Мотиваційна політика спрямована, в першу чергу, на мотивацію і

стимулювання персоналу компанії до високоефективної і продуктивної праці за допомогою вибудовування міцних зв'язків між продуктивністю праці і задоволенням насущних потреб працівників. Вона покликана визначати базові принципи, методи, форми і засоби впливу на потреби, мотиви, інтереси, діяльність і поведінку працівників заради досягнення цілей, що стоять перед тим підприємством, на якому вони працюють [9, с. 17]. Головне завдання мотиваційної політики полягає в тому, щоб перетворити співробітників підприємства у власників своєї особистої робочої сили, які вміють правильно і ефективно нею розпоряджатися, підвищуючи тим самим продуктивність і результативність робочого процесу підприємства в цілому.

До числа інших її завдань можуть бути віднесені:

- створення об'єктивної та прозорої системи стимулювання;
- формування мотиваційного середовища для розвитку та навчання персоналу;
- надання сприяння в підтримці стабільності і якості кадрового складу за допомогою визначення та забезпечення оптимальних умов, що сприяють утриманню і залученню висококваліфікованих кадрів;
- побудова кадрового резерву і реалізація соціальної політики.

Головне в мотивації – її нерозривний зв'язок з потребами людини [10]. Оволодівши сучасними моделями мотивації, керівник зможе значно розширити свої можливості в залученні компетентного працівника сьогоденного дня до виконання завдань, спрямованих на досягнення цілей організації. Для проведення дослідження щодо мотивації працівників закладів охорони здоров'я була обрана «Університетська клініка НМУ імені О. О. Богомольця». На сьогодні університетська клініка – багатопрофільний медичний заклад, що поєднує в собі освіту, науку та лікування. На базі клініки існують 12 кафедр. Робота менеджерів з персоналу закладу охорони здоров'я «Університетська клініка НМУ імені О. О. Богомольця» у сфері мотивації виражається в комплексі заходів, які застосовуються для підвищення ефективності праці співробітника і колективу.

Система мотивації персоналу даної лікарні, як і будь-якого іншого закладу, складається з декількох складових (блоків):

- матеріальна форма мотивації;
- нематеріальна форма мотивації;
- соціальна форма мотивації;
- самомотивація.

Майбутнє національної системи охорони здоров'я та її постійний розвиток безпосередньо залежать від її фахівців, які використовують свої здібності та навички, намагаються досягнути самовдосконалення та є вмотивованими до успішної професійної діяльності, оскільки це є ключовим завданням політики управління персоналом у закладах охорони здоров'я сьогодні [6]. У резолюції 70/1 Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року», зазначено, що необхідно «істотно збільшити фінансування охорони здоров'я та набір, розвиток, професійну підготовку та утримання медичних кадрів в країнах, що розвиваються» [2]. Розглядаючи матеріальну форму мотивації, слід враховувати, що за останні роки на стимулюючі виплати середньому медичному персоналу виділено великі видатки. Цю тенденцію можна вважати сприятливою для закладу охорони здоров'я «Університетська клініка НМУ імені О. О. Богомольця», оскільки збільшення матеріального стимулювання праці за рахунок прибутку, сприяє поліпшенню соціального становища працівників, а отже, і збільшення продуктивності їхньої праці і мотивації в кінцевих результатах роботи. До позитивних моментів, слід віднести і участь у відомчих цільових програмах, що дозволило закладу охорони здоров'я «Університетська клініка НМУ імені О. О. Богомольця» зміцнити матеріально технічну базу. Таким чином, можна зробити висновок, що у клініці яка виступає об'єктом спостереження, є проблеми з реалізацією нематеріальної форми мотивації. У соціальному блоці мотивації медичного персоналу можна назвати лише обов'язкові відрахування роботодавця на пенсійне забезпечення працівників. Для ефективного управління персоналом

організація потребує досконалого мотиваційного механізму, під яким мається на увазі сукупність методів і прийомів впливу на працівників з боку системи управління закладу охорони здоров'я «Університетська клініка НМУ імені О. О. Богомольця», які спонукають їх до певної поведінки в процесі праці для досягнення цілей організації, заснованої на необхідності задоволення особистих потреб.

З метою проведення розробки мотиваційної політики і цілеспрямованої роботи по її реалізації в рамках проектних пропозицій установи, рекомендується розробити механізм мотивації підвищення ефективності праці середнього медичного персоналу. Необхідно встановити певні критерії і стандарти, на основі яких буде вимірюватися результативність праці виробничого персоналу.

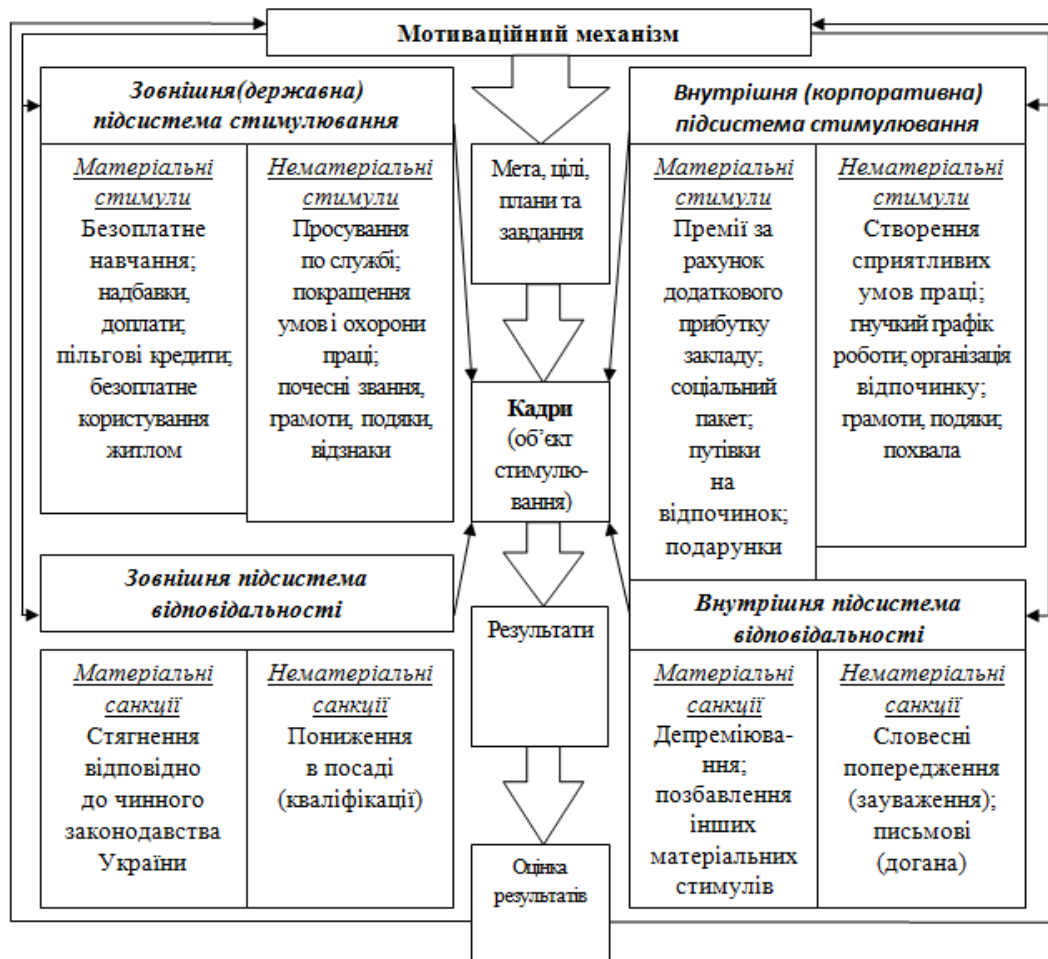

Рис. 1. Мотиваційний механізм закладу охорони здоров'я «Університетська клініка НМУ імені О. О. Богомольця»

В процесі впровадження проекту в заклад охорони здоров'я

«Університетська клініка НМУ імені О. О. Богомольця», повинні проводитися наступні заходи:

- проведення зборів, на яких потрібно докладно пояснити, в чому полягає процес вдосконалення мотиваційного механізму, і показати його кінцеві переваги. На зборах заступнику генерального директора необхідно відповісти на питання, які можуть виникнути у співробітників;

- розробка необхідних для впровадження проєкту Регламентів;

- навчання керівників і фахівців необхідним знанням і процедурам;

- складання плану-графіка робіт, необхідних для реалізації проєкту.

Відповідальність за реалізацію проєкту, необхідно покласти на головного лікаря, а підтримку і сприяння реалізації надаватимуть його заступники. Виконання даних заходів щодо вдосконалення системи управління мотивацією в закладі охорони здоров'я «Університетська клініка НМУ імені О. О. Богомольця» дозволить значною мірою підвищити привабливість установи, мотивувати до діяльності вже наявного персоналу (особливо середнього медичного персоналу), а також поліпшити основні економічні показники фінансово-господарської діяльності установи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Health workforce and services Draft global strategy on human resources for health: workforce 2030. WHA69/38. URL https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA69/A69_38-en.pdf (дата звернення: 15.10.2021).

2. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement> (дата звернення: 25.11.2021).

3. Введено в дію закон щодо автономізації закладів охорони здоров'я. Аптека.online.ua. URL: <https://www.apteka.ua/article/433045> (дата звернення: 15.09.2021).

4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента

Україні від 12 січня 2015 року № 5/2015.

URL:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 20.09.2021).

5. Головне управління статистики в м. Києві.

URL:<https://kyiv.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=3730&=1> (дата звернення: 23.09.2021).

6. Антощина Н. І. Сучасний погляд на систему управління персоналом в аспекті забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3350> (дата звернення: 23.09.2021).

7. Ровенська В. В., Саржевська Є. О. Управління персоналом закладів охорони здоров'я в нових умовах господарювання та перспективи розвитку в Україні.

Економічний вісник Донбасу. 2019. № 3 (57). С. 162–168.

8. Богиня Д. П., Грیشнова К. К. Основи економіки праці: навч. посіб. Київ : Знання. Прес, 2012. 313 с

9. Державна політика у сфері охорони здоров'я : кол. моногр. : у 2 ч. [кол. авт. ; упоряд. проф. Я. Ф. Радиш ; передм. та заг. ред. проф. М. М. Білинської, проф. Я. Ф. Радиша]. Київ : НАДУ, 2013. Ч. 1. 396с.

10. Аніщенко М. А. Перспективний розвиток правової освіти у сфері охорони здоров'я як гарантія реалізації медичної реформи в Україні. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. 2019. Т. 12, № 1. С. 67–73.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Матковський Андрій Всеволодович

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківського бізнесу та оподаткування
Національний університет Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка
м. Полтава, Україна

Анотація. У статті актуалізована проблема підвищення ефективності формування та реалізації фіскальної політики України. Проведено ґрунтовний аналіз впливу пандемії COVID-19 на державний бюджет України та визначено основні фіскальні ризики. Обґрунтована необхідність мінімізації потенційних фіскальних ризиків, запровадження фіскальних стимулів з визначенням чітких цілей, завдань, інструментів підвищення ефективності формування й реалізації фіскальної політики.

Ключові слова: фіскальна політика, державний бюджет, фіскальні ризики, фіскальні стимули, пандемія COVID-19.

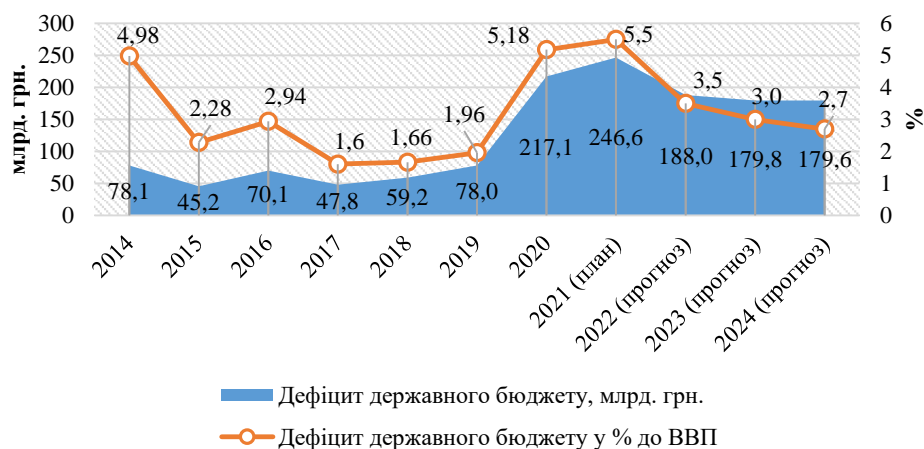
Специфічний характер і наслідки пандемії COVID-19, зокрема сформовані безпрецедентні ризики та загрози функціонуванню національних економік, зумовили необхідність впровадження заходів, спрямованих на підтримку сукупного попиту, ділової активності, стабілізацію фінансового становища громадян і суб'єктів господарювання.

Подолання негативних впливів можливе лише за умови узгодженості реалізації монетарної, фіскальної, макропруденційної та комунікаційної політики держави. Поряд з монетарним пом'якшенням, фіскальна політика повинна бути спрямована на підтримку платоспроможного попиту, макропруденційна – забезпечити вивільнення резервів для здешевлення

кредитної пропозиції, а комунікаційна політика має створити базис взаємодії економічних суб'єктів та держави [1].

Протягом 2019-2021 рр. в Україні регуляторні заходи спрямовані на подолання наслідків пандемії, що виявляється у протидії поточним ознакам нестабільності, підтримці попиту населення та, відповідно, чинить тиск на державний бюджет. У цьому контексті підвищення ефективності фіскальної політики є необхідною умовою стабілізації національної економіки.

Бюджетне стимулювання, запроваджене для підтримки населення та бізнесу вплинуло на розмірі дефіциту бюджету, який за оцінками експертів з 2022 року поступово зменшуватиметься, але буде вищим за попередні періоди (зокрема за 2017-2019 роки). Враховуючи офіційні дані Міністерства фінансів України та прогнозні показники, визначені у Бюджетній декларації на 2022 – 2024 роки, представлено графічну інтерпретацію динаміки дефіциту державного бюджету України за період 2014 – 2024 рр. (рис. 1).

**Рис. 1. Динаміка дефіциту державного бюджету України
2014 – 2024 роках***

*Складено автором за [2, 3]

Попри об'єктивну обмеженість фінансових можливостей, фіскальна політика в Україні має передбачати запровадження додаткових фіскальних стимулів. У 2020 році з метою забезпечення фінансовими ресурсами заходів, спрямованих на боротьбу з COVID-19, дефіцит держбюджету було збільшено до 7,5% ВВП. Однак цей показник вдалося утримати на значно нижчому рівні –

5,2% ВВП. Тобто потребу в боргових зобов'язаннях зменшено на 81 млрд. гривень. Законом України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» передбачено дефіцит на рівні 5,5% ВВП, що цілком відповідає аналогічним показникам інших країн, що розвиваються.

У 2022 році забезпечення стабілізації та відновлення зростання економіки України можливе за умови впровадження достатніх монетарних та фіскальних стимулів й ефективності координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики. За прогнозами експертів, м'яка фіскальна політика поступово згортатиметься [4]. Зокрема, дефіцит державного бюджету планується знизити з 5,5% ВВП (за планом на 2021 рік) до 3,5% ВВП. Також передбачається подальша фіскальна консолідація в 2023 – 2024 роках зі скороченням дефіциту бюджету у 2024 році до 2,7% ВВП (див. рис. 1).

Водночас заплановане з 2022 року прискорене згортання стимулюючої фіскальної політики може створити ризики звуження економічної бази доходів бюджету та матиме негативні соціальні наслідки, які вимагатимуть додаткових витрат бюджету. У зв'язку з цим доцільно вжити заходи, спрямовані на удосконалення адміністрування податкових платежів, зокрема в частині контролю за наданням податкових пільг. Також слід розширити податкову базу шляхом впровадження рекомендацій ОЕСР з протидії розмиванню податкової бази та виведення прибутків за кордон.

У 2022 році залишається актуальним потенційний ризик, пов'язаний зі збільшенням обсягу державного боргу, зумовлений необхідністю державної підтримки банківської системи шляхом капіталізації державних банків та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також суб'єктів господарювання державного сектору шляхом як капіталізації, так і надання державних гарантій за їх борговими зобов'язаннями [5]. З метою мінімізації фіскальних ризиків, пов'язаних із управлінням державним боргом та гарантованим державою боргом, є необхідним повернення до практики дотримання фіскальних правил, визначених Бюджетним кодексом України, в першу чергу – обмеження на дефіцит державного бюджету у 3% до ВВП.

З огляду на вищезазначене, враховуючи недостатню виваженість фіскальної політики в Україні, вбачаємо необхідність у розробленні стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки на основі мінімізації потенційних фіскальних ризиків, запровадження фіскальних стимулів з визначенням чітких цілей, завдань, інструментів підвищення ефективності формування й реалізації фіскальної політики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Консенсус-прогноз «Вплив COVID-19 на економіку і суспільство країни: підсумки 2020 року та виклики і загрози постпандемічного розвитку». Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Квітень 2021, № 53. 68 с.

2. Виконання державного бюджету України. Офіційні дані Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2021/>

3. Постанова Верховної Ради України від 15 липня 2021 року № 1652-IX «Про Бюджетну декларацію на 2022 – 2024 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-20#Text>

4. Чинники, складові і результати запровадження і реалізації антикризової політики в окремих країнах світу та Україні. Прогноз соціально-економічного розвитку України у 2021 р. / Наук. ред. В. Юрчишин. Київ: Заповіт, 2021, 200 с.

5. Інформація про фіскальні ризики та їх вплив на показники державного бюджету в 2021 році. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/Інформація%20про%20фіскальні%20ризики%20та%20їх%20вплив%20на%20показники%20держбюджету%20у%202021%20році.pdf>

УДК: 657.4

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІЗУ ТОВАРНИХ ОПЕРАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Нагорна Ірина Володимирівна,
к.е.н., доцент кафедри міжнародного бізнесу
фінансів та обліку
Української інженерно-педагогічної академії
Навчально-наукового Харківського
торговельно-економічного інституту УПА
м. Харків, Україна

Оберло Юлія Євгенівна,
магістр II курсу
Української інженерно-педагогічної академії
Навчально-наукового Харківського
торговельно-економічного інституту УПА
м. Харків, Україна

Анотація. У статті розглянуто основні етапи аналізу товарних запасів підприємства, наведено модель визначення оптимальної величини товарних запасів, визначено напрямки аналізу товарообігу за даними автоматизованого обліку на торговельних підприємствах, розроблено модель аналізу та оперативного управління товарообігом.

Ключові слова: товарні запаси, попит, підприємство, постачання, споживачі.

У ринкових умовах та конкурентному середовищі управління товарними запасами розглядається як здатність підприємств торгівлі забезпечити споживачів товарами, що користуються попитом. У зв'язку з цим завданнями управлінського обліку є надання рекомендацій з формування найбільш оптимальних для здійснення господарської діяльності запасів, організація дієвого контролю за їх фактичним станом, ведення обліку та зберігання інформації про запаси, проведення дієвого економічного аналізу товарних

запасів і їх прогнозування.

Завданням проведення аналізу руху товарів полягає у тому, що він дає інформаційні передумови для прийняття управлінських рішень щодо їх достатньої наявності або додаткової потреби для належного функціонування підприємства. Управлінські рішення фактично відображають необхідність того чи іншого аналізованого показника у часі. Так на попередньому етапі планування аналітичною групою здійснюється прогнозний аналіз, який вказує на цілі підприємства одержати дохід від такої діяльності.

Основні етапи та завдання проведення аналізу руху товарних ресурсів при плануванні наведено на рис. 1.

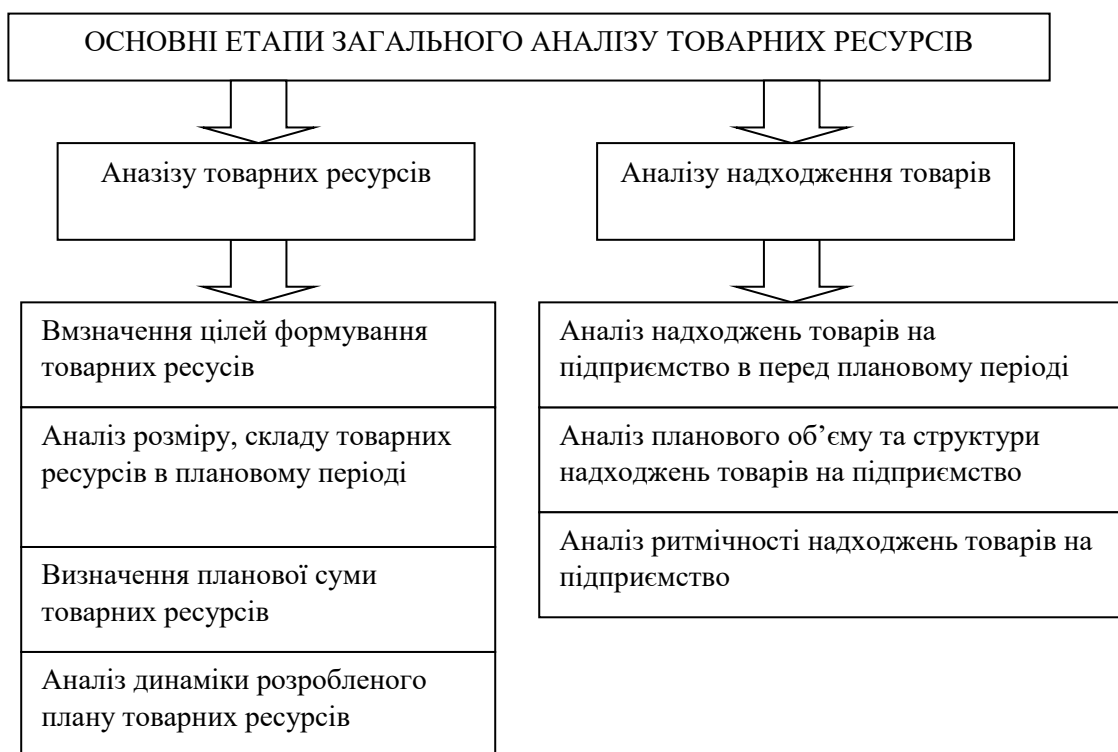

Рис. 1. Основні завдання аналізу товарних ресурсів

У процесі безпосереднього етапу прийняття рішення, тобто управління використовують оперативний аналіз, який полягає у здійсненні безперервного контролю за діяльністю суб'єкта господарювання, тобто виконанні поставлених завдань із продажу товару та спрямований на пошук внутрішніх резервів для забезпечення виконання поставленого завдання.

Оперативний аналіз як правило проводиться у режимі реального часу, який проводиться на даних первинного бухгалтерського чи управлінського

обліку і призначений для прийняття відповідних управлінських рішень.

Проведені нами дослідження свідчать, що частина вітчизняних підприємств гуртової торгівлі підтримують велику кількість запасів. У 60% досліджуваних нами суб'єктів господарювання товарні запаси становлять не менше 40 % оборотних активів підприємства. Значний рівень запасів створюється переважно до групи товарів промислового призначення, а також товарів, які імпортуються підприємствами. Проведений нами аналіз показав, що причинами формування товарних запасів на підприємствах гуртової торгівлі є: можливість випадкових коливань попиту та пропозиції, інтервалу завою товарів, дискретність процесу постачання товарів за відносно безперервного споживання.

Товарні запаси також існують для нейтралізації перебоїв у поставках. Крім того, наявність товарних запасів дозволяє уникнути потреби в частих закупівлях, а також дає можливість підприємствам отримати додатковий прибуток завдяки зниженню гуртової ціни у разі закупівлі великої кількості товарів. Проте за наявності великої кількості запасів є небезпека виникнення передумов до розбіжностей між можливостями та потребами. Крім того, підприємства з високим рівнем запасів повільно реагують на зміни у ринковому середовищі. Як наслідок, виникнення збитків через утримання понаднормативних запасів і нереалізованих ринкових можливостей. Велика кількість запасів приводить до збільшення поточних витрат на їх зберігання, а також вимагає залучення значних фінансових ресурсів, які автоматично вилучаються з оборотної частини капіталу. Для потреб управління запропоновано методику визначення оптимальної величини товарних запасів підприємства гуртової торгівлі, схематично відображену в моделі на рисунку 2.

Запропонована методика визначення оптимальної величини товарних запасів передбачає проведення ABC та XYZ-аналізу товарних позицій підприємства, аналізу фізичних та фінансових можливостей формування товарних запасів, оптимізацію витрат на придбання та зберігання запасів і, як наслідок, вибір оптимальної системи управління товарними запасами.

Ефективною, на наш погляд, буде така політика, за якої максимум надійності у постачанні товарів споживачам забезпечується за наявності мінімуму товарного запасу.

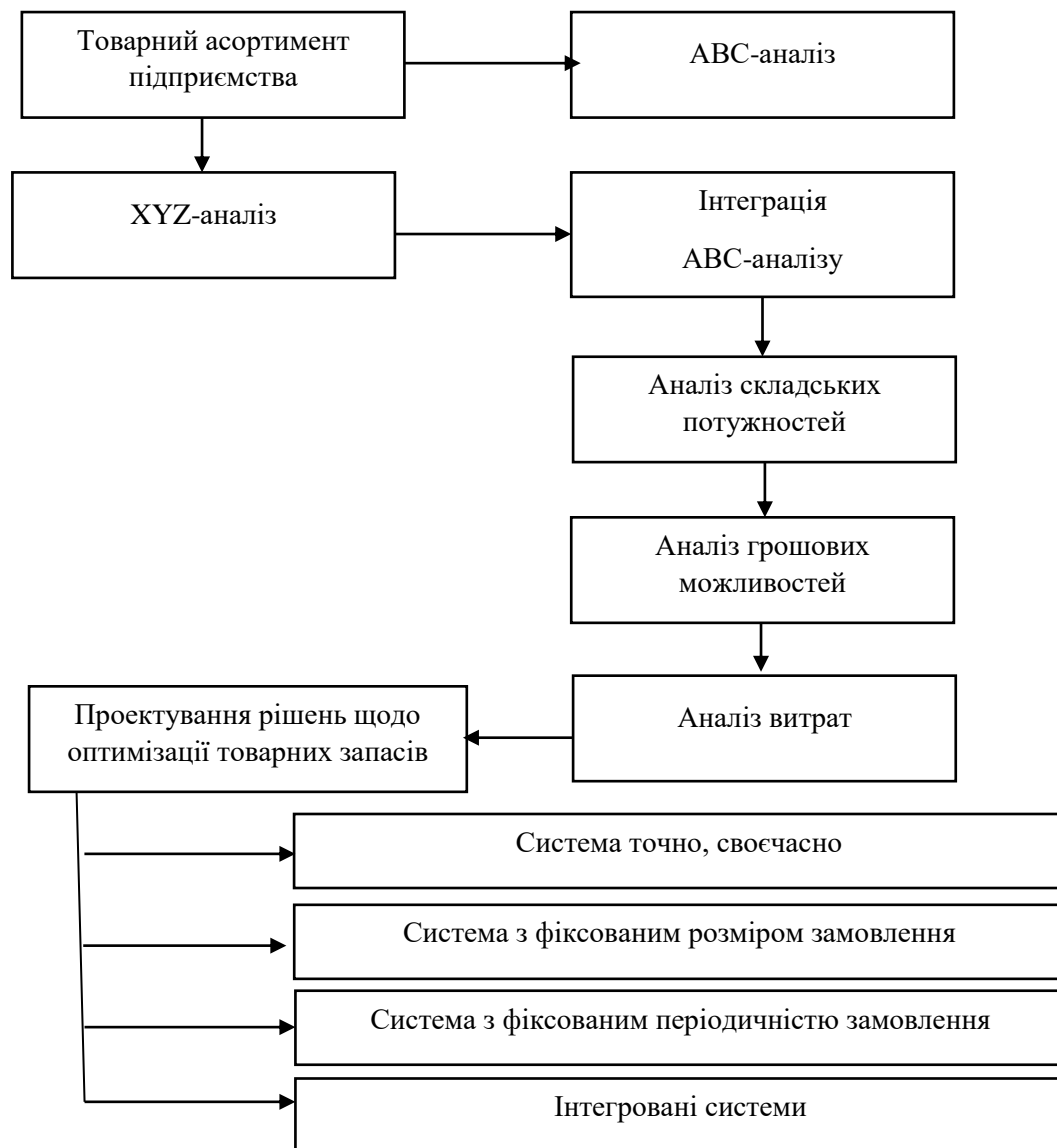

Рис. 2. Модель визначення оптимальної величини товарних запасів

Проведені дослідження показали, що метод прогнозування запасів, який базується на теорії нечітких множин, найбільш прийнятний для вітчизняних підприємств сфери обігу. Адже він дає змогу, враховуючи особливості діяльності кожного гуртового підприємства зокрема, найбільш точно та оптимально спрогнозувати товарні запаси в умовах яскраво вираженої невизначеності, яка характеризується нечіткістю цілей і обмеженістю (лінгвістичною невизначеністю), коли немає можливості застосувати класичні моделі для опису процесів і явищ.

Після одержання облікової інформації про товарообіг відбувається її аналітична обробка. Аналіз товарних потоків у торговельних закладах традиційно проводиться в п'ятьох напрямках. Зокрема, формуються аналітичні показники щодо надходження та зберігання товарів, їх реалізації, фінансового результату, персоналу й клієнтів торговельного закладу.

Аналіз надходження та зберігання товарів проводиться з метою визначення потреби в поповненні товарних запасів торговельного закладу. Аналітичні дослідження реалізації товарів забезпечують ефективний вибір збутової політики торговельного підприємства, до якої входять селекція асортиментного набору, дисконтні та рекламні програми. Визначення фінансових показників торговельної діяльності дає змогу здійснювати моніторинг ефективності функціонування окремих торговельних підрозділів, відділів магазинів, товарних груп і категорій. Аналіз персоналу, пов'язаний з порівнянням реалізації товарів з роботою працівників магазину, надає інформацію для кадрового управління закладом. Аналітичні показники товарообігу, які враховують кількість покупців, розраховуються з метою розширення цільової аудиторії магазину. Усі показники аналізу товарних операцій пропонується розраховувати на основі узагальненої інформації, наданої системою обліку з використанням сучасних інформаційних технологій (рис. 3.).

Практична обробка облікових операцій із застосуванням комп'ютерної техніки пов'язана в основному із отриманням місячних аналітичних даних і не дає своєчасної інформації, необхідної для ухвалення саме оперативних управлінських рішень, що потребує нових методичних й організаційних напрацювань у сфері обліку й аналізу на базі інформаційних технологій. Натомість З. В. Гуцайлюк звертає увагу на необхідність розробки методів впливу на господарські процеси до моменту їх завершення на основі аналітичної інформації.

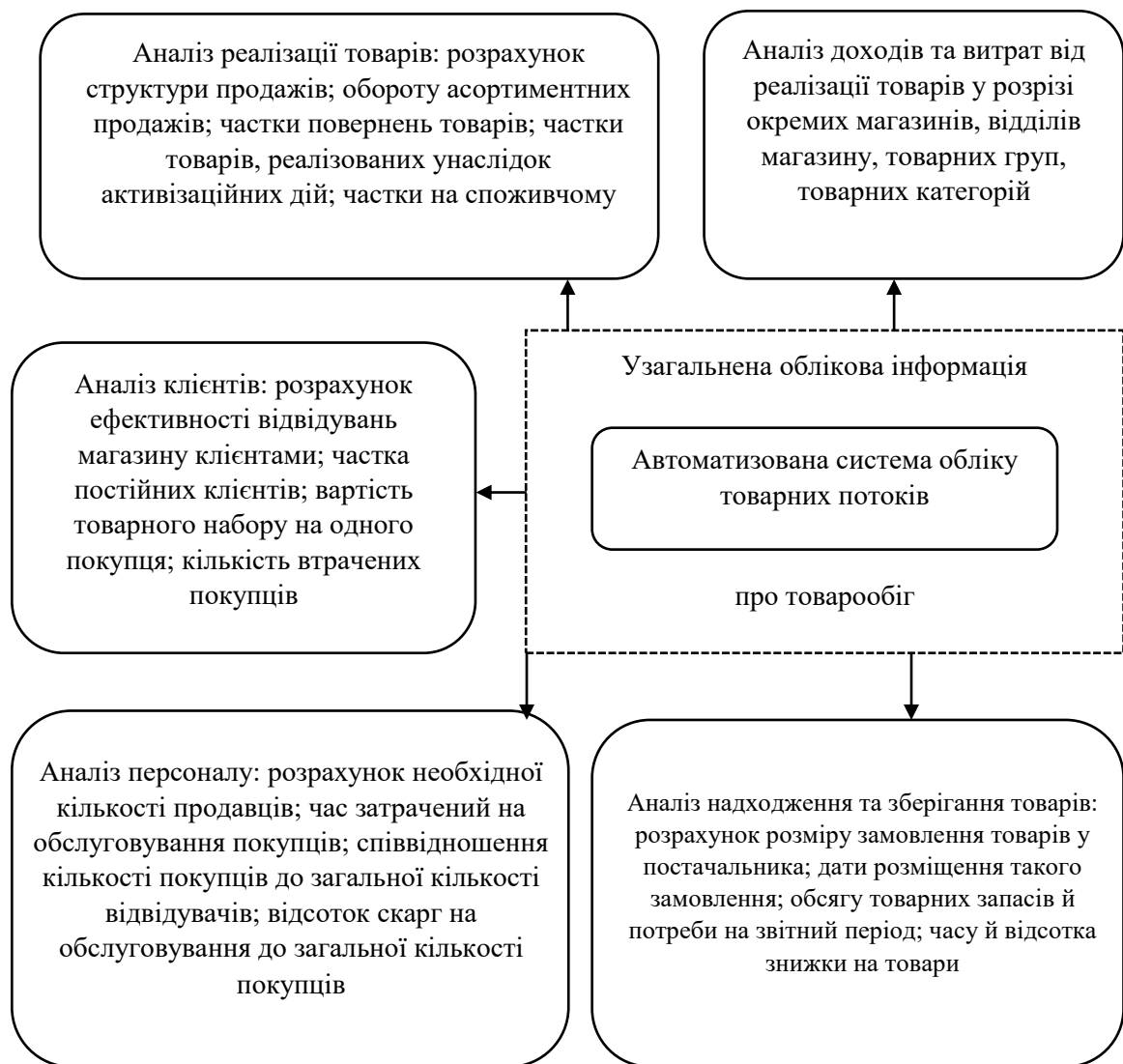

Рис. 3. Напрямки аналізу товарообігу за даними автоматизованого обліку на торговельних підприємствах

З. В. Задорожний зазначає, що важливим напрямком розвитку обліку та аналізу є забезпечення інформаційних потреб щогодинного, щозмінного, щодобового управління на підприємстві, коли потрібне гнучке маневрування, постійне регулювання, контроль та оцінка ходу робіт [56]. Облік та аналіз оперативного характеру надають інформацію про факти господарської діяльності ще до завершення звітної періоду. Після закінчення торговельних операцій облік та аналіз, необхідні для оперативного управління, втрачають своє інформаційне призначення.

До завершення звітної періоду доцільно визначати потребу в придбанні товарів у постачальників. Оскільки ринкові умови діяльності магазинів є досить

динамічними, то й управління постачальницькою політикою повинно характеризуватися оперативністю. Іншими словами, у міру виникнення змін на споживчому ринку необхідне й коригування потреби магазину в товарах. Надмірне накопичення товарно-матеріальних цінностей також є недоцільним, оскільки призводить до зростання витрат на їх зберігання та втрати якості продукції з плином часу. Водночас врахування часових рамок потребує розробки оперативних методів управління ціною з метою регулювання попиту на товари ще до завершення звітнього періоду.

Як наслідок, особливо важливе значення для оперативного управління торговельним закладом з усіх аналітичних показників товарообігу має визначення оптимального розміру товарних запасів, своєчасного їх поповнення та коригування реалізаційної ціни. На основі первинного обліку товарів у місцях зберігання та реалізації, здійснення яких доцільне без безпосередньої участі облікових фахівців, можливий і автоматизований аналіз, що являє собою реалізований програмними засобами математичний алгоритм обробки інформації про стан та рух товарів. Після автоматизації аналізу показників обліку товароруку теоретично стає ймовірним прийняття оперативних управлінських рішень без безпосередньої участі працівників закладу торгівлі, а лише під їх контролем.

Таким чином, на сьогоднішній день існує можливість та необхідність автоматизації аналізу надходження та зберігання товарів, який надає інформацію для прийняття оперативних управлінських рішень. На основі первинної інформації про стан та рух товарів у торговельному закладі, зібраної з використанням технології радіочастотної ідентифікації, пропонується здійснювати автоматизований аналіз надходження та зберігання товарів, інформаційну модель якого відображено на рис. 3.3.

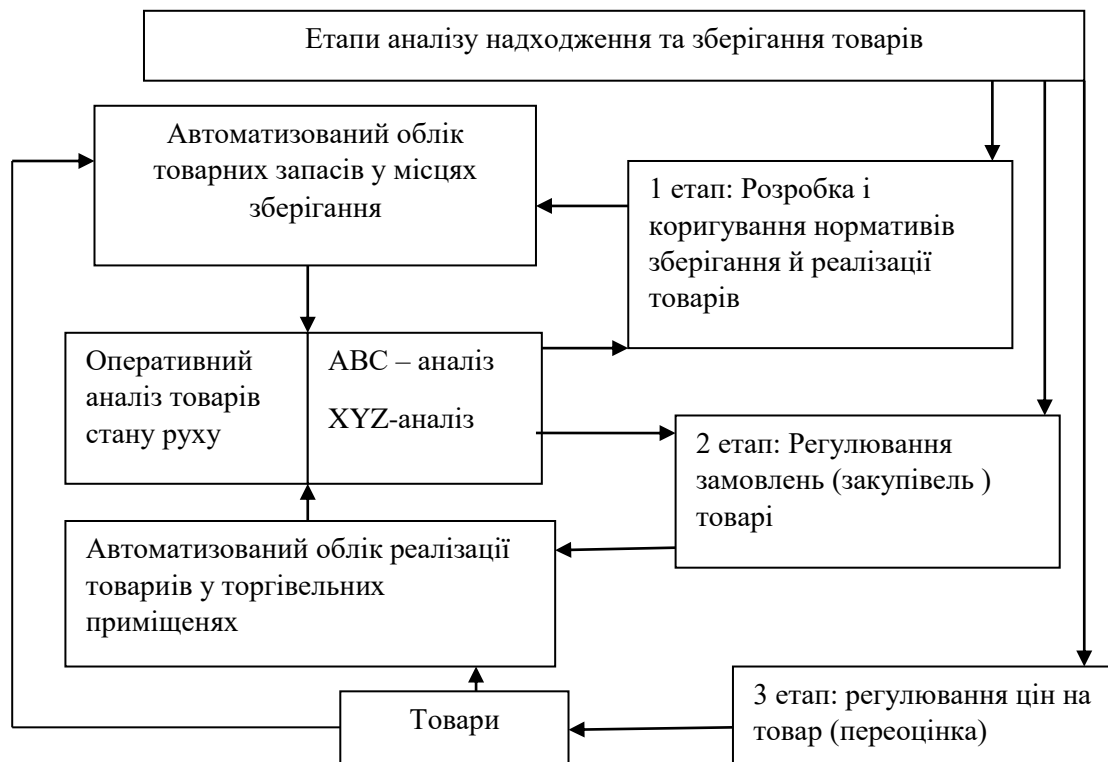

Рис. 4. Модель аналізу та оперативного управління товарообігом

Першим етапом аналізу з метою оперативного управління товарообігу є нормування товарних запасів. Нормування товарів (визначення оптимального розміру товарних запасів) на певний період забезпечить, по-перше, безперебійну роботу торговельного підприємства; по-друге, запобігатиме надмірному накопиченню товарів у місцях зберігання та реалізації. На основі даних повністю автоматизованого обліку товарообігу можна визначати нормативні потреби у кожному виді товару або групі товарів на будь-який період часу.

Після отримання фактичних даних щодо обсягу реалізованих товарів пропонується проводити автоматизоване порівняння нормативних показників потреби в товарах з фактичними, за результатами якого здійснюватиметься оперативне коригування нормативів. У разі суттєвої різниці між фактичними та нормативними показниками (наприклад, більше 20 %) автоматизована система коригуватиме нормативи на наступні місяці, збільшуючи або зменшуючи їх планове значення.

Критичним рівнем товарних запасів, досягнення значення якого потребує поповнення товарів, є період часу, за який постачальник здійснить доставку

товарів на торговельне підприємство, тобто за оптимальних умов у момент доставки товарів до магазину на складах розмір товарних запасів має дорівнювати нулю. Коли фактичний залишок товарних запасів у закладах торгівлі зрівняється з встановленим критичним рівнем, система управління зніщує замовлення товарів у постачальників. Для ефективного управління поставками товарів доцільно також розраховувати показники кількості замовлень за плановий період та кількість днів між замовленнями.

Для торговельного підприємства оптимальним замовленням буде така кількість товарів, за якої сумарні витрати на їх придбання й обслуговування, враховуючи втрачені можливості одержання знижки, будуть мінімальними.

Третім етапом аналізу товарообігу є розрахунок показників, необхідних для оперативного управління ціною товарів. Наприклад, неходові товари, а також товари з критичним терміном реалізації підлягають уцінці з метою підвищення темпів їх реалізації (оборотності).

Аналіз товарообігу за методом виділення груп товарів доцільно здійснювати на основі інтеграції ABC та XYZ-аналізу, що дасть можливість розробити більш ефективну закупівельну політику для різних груп товарів за багатьма критеріями. Наприклад, окрім критерію частки в прибутках, товари паралельно можна розподіляти за стабільністю на них попиту. До першої групи XYZ-аналізу доцільно віднести товари зі стабільним попитом, до другої – з нерегулярним, а до третьої – з періодичною потребою у покупців.

Отже, завдяки розглянутим алгоритмам обчислення й коригування показників товарообігу доцільним стає автоматизоване формування обліково-аналітичної інформації про рівень запасів, популярність того чи іншого товару в покупців, необхідність у замовленні товарів, реалізаційну ціну товарів тощо. Аналітичні показники діяльності торговельного підприємства, надані аналізом товарообігу, використовуються для оперативного управління діяльністю торговельного закладу, формування підсумкової інформації, яка подається з допомогою розроблених форм внутрішньої та зовнішньої звітності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гелей Л. О. Управління бізнес-процесами підприємств роздрібної торгівлі: монографія / Л. О. Гелей, К. І. Редченко // – Львів : СПОЛОМ, 2015. – 224 с.
2. Квач Я. П. Облік руху товарів: нормативно-правові аспекти. / Я. П. Квач, О. І. Дроздова // Вісник соціально-економічних досліджень, 2015. – Випуск 2. – С. 135–143.
3. Макаренко А.П. Стан та перспективи обліку виробничих запасів / А. П. Макаренко, Т. Г. Ярданова // Соціально-економічний розвиток / Матеріали XXXII Міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці, 18-19 січня 2016 р. – Том 3. – Київ : Науково-видавничий центр «Лабораторія думки», 2016. – С. 4-6.

РІВЕНЬ ВВП В УКРАЇНІ: ЙОГО ЗМІНИ ТА ДИНАМІКА

Наумова М. А.

к.ф-м.н., доцент

Ткачук А. В.

студентка

Донецький національний університет

імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Анотація: У статті досліджено динаміку зміни валового внутрішнього продукту(ВВП) України. Визначено методи розрахунку ВВП та його особливості. Зроблено аналіз динаміки його показників та описано чинники, які вплинули на зміни валового внутрішнього продукту країни.

Ключові слова: ВВП, ВВП України, ВВП на людину, ВВП на душу населення, номінальний ВВП, реальний ВВП.

У наші дні є велика кількість показників економічного розвитку країни. Але все ж основним показником на макрорівні залишається валовий внутрішній продукт(ВВП). Він описує загальну ринкову вартість товарів та послуг, вироблених організаціями, підприємствами та установами в конкретний період часу економічної території країни.

Також, крім загального рівня ВВП, для правильнішого оцінювання економічного розвитку використовується й обсяг ВВП у розрахунку на одну людину. Це відіграє значну роль, у процесі порівняння показників з іншими країнами. Спрогнозувати подальший економічний розвиток та чинники, що на нього валиватимуть можна за допомогою статистичного аналізу.

Тема мінливості ВВП України присвячені ряду праць українських та зарубіжних вчених. Серед них – Томашевська А.В., Смиковчук Т.В., Бойко Я.М. та Гапак Н.М.[1, с. 90].

Показники ввп описують економіку та її особливості забезпечення

добробуту населення в кількох аспектах. По-перше, це ефективність розподілу виробництва на продукти призначення(кінцевого та проміжного). По- друге, це структура споживання, внутрішньо торговельне сальдо та нагромадження(кінцевий попит). І по-третє, первинні доходи. Крім того, валовий внутрішній продукт є основною вимірювання структури виробництва, грошової емісії, оцінювання дефіциту державного бюджету та міжнародних порівнянь якості життя. Його головною характеристикою є охоплення вартості тільки тих товарів і послуг, вироблених на території окремої країни. Так як всі основні показники системи національних рахунків показують результати економічної діяльності за весь рік і виражені в вартості конкретного року, то вони є номінальними. Але такі показники не дають змогу здійснювати аналіз та порівняння валового внутрішнього продукту кількох країн світу, а також, здійснювати порівняння показників однієї країни в різні періоди часу. Ці показники порівнюється за допомогою реальних даних, а саме показників реального виробництва та реального рівня доходів, що виражені в незмінних зіставлених цінах. Саме тому, аналіз динаміки ВВП України пов'язаний як з номінальним, так і реальним аналізом ВВП.

Протягом 2010-2013 років реальний ВВП країни зростав (Рис.1.). Така тенденція показувала незначне, але все ж, зростання економіки України загалом. Проте, у 2014 році зріст обсягу номінального ВВП у порівнянні з 2013 роком сягнув 121 717 млрд. грн., або цілих 108,5%. У цей же час, обсяг реального ВВП 2014 році впав на 35 103 млрд грн., або 96,4%. Такі зміни, при яких номінальний ВВП зростає, а реальний падає, спричиняється під час інфляції, у зв'язку зі збільшенням цін на товари і послуги, але скороченням обсягів їх виробництва та споживання.

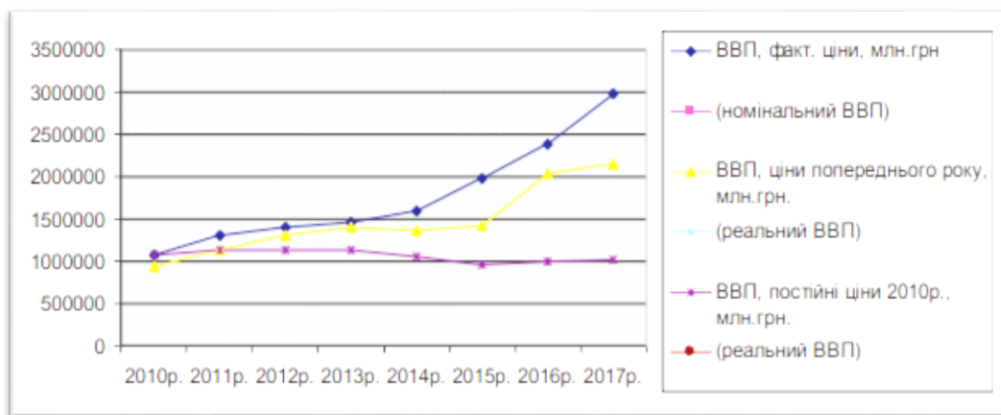

Рис. 1. Зміни в номінальному та реальному ВВП України

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України [2].

ВВП на душу населення є обсягом випуску продукції на людину в доларах постійної купівельної спроможності, при якому нівелюються інфляційні процеси.

За 2017 рік, ВВП України виріс з 93,27 млрд. грн., у 2016 році, до 112, 2 млрд. грн. Із цього виходить, що збільшення ВВП за минулий рік склав більше 20%, а це один із найбільших результатів серед інших країн світі.

Отже, для покращення становища економіки України першочерговою дією має бути забезпечення макроекономічної стабільності фінансового сектору. Такий крок має супроводжуватися забезпеченням ключових структурних реформ, для подальшого поштовху економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Я.М. ВВП України. Тенденція змін: тез. доп. / Ужгород. нац. ун-т: 2017. С 90-94.
2. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.12.2021).

УДК 338.45.01

**ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ З РЕАЛІЗАЦІЇ ЯЄЦЬ В УКРАЇНІ**

Науковий керівник:

Пашкуда Тетяна Вікторівна

к.е.н., старший викладач

Гринчук Олександра Олександрівна

студентка

Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Анотація: у статті досліджено основні тенденції стану та динаміки показників, які характеризують рівень розвитку ринку реалізації яєць в Україні. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення та визначено лідерів галузі. Особливу увагу приділено формуванню ціни та державному регулюванню цього питання.

Ключові слова: ринок, реалізація, підприємство, продукт, ціна.

Ринок яєць в Україні є одним із важливих галузевих ринків агропродовольчої продукції, що забезпечує споживачам біологічно повноцінну їжу. Стратегічним пріоритетом розвитку економіки України в умовах глобалізації та посилення глобальної конкуренції є підвищення рівня продовольчої безпеки на основі нарощування виробництва продуктів харчування, підвищення їх якості та безпеки, а також забезпечення захисту вітчизняного виробника.

Сьогодні ринок яєць в Україні є одним із важливих галузевих ринків агропродовольчої продукції, що забезпечує споживачам відносно дешеву та біологічно повноцінну їжу. Це ринок, на якому поєднуються інтереси виробників, посередників та кінцевих споживачів. Ринок швидко розвивається, змінюючи свою конкурентну структуру та поглиблюючи диференціацію.

Головними факторами, які впливають на ринок популярного білкового

продукту, за твердженнями фахівців є наступні фактори: загальна чисельність поголів'я курей, їх продуктивність, а також економічна ситуація та навіть, сезонність. [1]

Яйця курячі використовують для харчування населення і промислової переробки на продукти харчування і призначені для реалізації в Україні, а також на експорт.

Оскільки яйця харчові курячі є харчовим продуктом, до них застосовується законодавство щодо харчових продуктів, а саме:

- Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [2],
- Закон України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин»[3].

Стосовно територіальних меж, оскільки виробники та споживачі яєць куриних розташовані по всій території України, а транспортування їх, хоча і потребує певного налаштування транспортних засобів, але не має помітного впливу на рівень якості та споживчі властивості зазначеного товару, бар'єри для переміщення з одного регіону України (в якому виробляються яйця курячі) в інший (де вони реалізуються) відсутні, що дозволяє визнати територіальними межами ринку всю територію України.

Отже, ринок на якому діють його учасники є загальнодержавним. Учасниками ринку яєць курячих харчових є вітчизняні виробники.

Якщо проаналізувати статистику балансу яєць на Україні можна побачити що до 2020 року відбувалось збільшення обсягів, представлено у табл. 1.

За січень 2021 року виробництво яєць в Україні зменшилося на 16,3% порівняно із січнем 2020 року, до 1,02 млрд штук.

За обсягами виробництва яєць курячих основними учасниками ринку є:

- група компаній «Ovostar Union»;
- група компаній ПАТ «Агрохолдинг «Авангард»;

- група компаній «Інтер-Агросистеми»;
- група компаній «Ландгут Україна».

Таблиця 1

Баланс яєць в Україні за 2018-2019 рр., у тисячах тон

Стаття балансу	2018	2019
Виробництво	932	963
Імпорт	4	5
Усього ресурсів	936	969
Експорт	186	198
Витрачено на корм	77	78
Втрати	4	4
Фонд споживання	671	683

Джерело: складено за інформацією з сайту Державної статистики України [9].

Частина вироблених яєць реалізується різним групам споживачів у вигляді яєць у шкаралупі, а частина – переробляється в яєчні продукти (сухі та рідкі).

Показники ринкових часток основних виробників яєць в Україні дещо знизились, що вказує на значну конкуренцію між виробниками та вплив зовнішніх факторів на виробництво і збут продукції.

Відбулося поступове вирівнювання конкурентних позицій двох компаній, таких як «Авангард» та “Ovostar Union”. На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що ринок яєць України має характерні риси олігополії, оскільки сукупна частка трьох найбільших промислових груп учасників ринку («Авангард», «Овостар Юніон» та «Інтер-Агросистеми») становить понад 46%, а в окремі періоди наявні прояви картельної змови.

Узагальнена інформація щодо учасників ринку яєць курячих харчових та продукції, що ними виробляється наведено нижче за змістом:

1) ПАТ «Агрохолдинг «Авангард» [4]. Одна з найбільших агропромислових компаній України, що спеціалізується на виробництві яєць і сухих яєчних продуктів. Входить до групи компаній Є найбільшим експортером яєць і сухих яєчних продуктів з України. Компанія експортує свою

продукцію до більш ніж 40 країн світу, в основному на Близький Схід, країни Африки, Азії, СНД та ЄС. На внутрішньому ринку компанія постачає продукцію в мережі супермаркетів і роздрібні магазини, оптовим покупцям та промисловим клієнтам по всій Україні.

2) ТОВ «Ovostar Union» [5]. Вертикально інтегроване виробництво «Овостар Юніон» охоплює всі процеси від виготовлення кормів до широкої дистрибуційної структури продажів.

3) ПрАТ«Інтер-Агросистеми» [6]. Виробництво курячих яєць і яєчних продуктів У 2015 році структурні підприємства холдингу увійшли в рейтинг топ-30 найприбутковіших птахофабрик України за версією Hubs. Частка ринку - 12,02%.

4) ТОВ «Ландгут-Бройлер» [7]. Бізнес-напрямки:

- Яєчний. Виробництвом товарного яйця збагаченого селеном, вітаміном Е і каротиноїдами на базі ЗАТ «Птахофабрика Київська» під торговою маркою (ТМ «Від доброї курки»).

- Селекція і інкубація. Виробництво інкубаційного яйця, добових курчат фінальних форм, м'ясних кросів птиці (ТМ Hubbard, ТМ Ross, ТМ Cobb) і яєчних кросів (ТМ Lohmann) на базі підприємств ЗАТ «Ландгут Бройлер» і СТОВ ППР «ЗУГРЕСЬКИЙ».

- Кормове виробництво повнораціонних комбікормів і БВМД для птиці та тварин на базі підприємства ЗАТ «Феоніс» (ТМ Viprocom).

- М'ясний. Виробництво курячого м'яса і продуктів м'ясопереробки на базі підприємства ЗАТ «Ландгут Бройлер» під торговою маркою (ТМ «Добра курка»).

Сукупна частка трьох найбільших промислових груп-учасників ринку («Авангард», «Овостар Юніон» і «Інтер-Агросистеми») становить 46,61% [8].

Антимонопольний Комітет здійснює моніторинг діяльності учасників ринку яєць курячих на предмет дотримання вимог законодавства про захист економічної конкуренції у зв'язку з ціновими коливаннями на ринку

З метою вивчення ситуації на ринку яєць курячих Антимонопольний

Комітет розпочав дослідження для з'ясування: обсягів виробництва та реалізації яєць курячих через торговельні мережі для експорту та промислової переробки; факторів, що впливають на собівартість продукції та кінцеві ціни реалізації; структури ринку; часток учасників; впливу на рівень конкуренції продукції, виробленої домогосподарствами; відносин контролю основних учасників ринку; можливих порушень конкурентного законодавства.

Станом на 2021 рік, АМКУ передав інформацію у відповідь на запит УНІАН, проводиться розслідування щодо зростання цін на соняшникову олію та яйця, які за останній рік подорожчали більш ніж наполовину. "Зараз проводиться оцінка дій суб'єктів господарювання на відповідність законодавству про захист економічної конкуренції у зв'язку з підвищенням цін на олію соняшникову і на яйця курячі", – сказано в листі відомства

Зокрема, комітет вже направив ряд вимог про надання інформації найбільшим виробникам соняшникової олії та яєць (яким саме компаніям - не уточнюється), щоб встановити, чи були об'єктивні фактори для підвищення цін.

Проблеми, які існують на ринку: вплив зовнішніх чинників(економічні-фактори, що пов'язані, з обігом грошей і товарів; конкуренція-фактори, що відбивають майбутні та поточні дії конкурентів, зміни в частках ринків, концентрація конкурентів; географічні-фактори,які пов'язані з розміщенням місцевості, кліматом.); сезонні коливання попиту та пропозиції; зростання цін та енергоносії та інші складники собівартості впливають на ціну реалізації.

За результатами проведених АМКУ досліджень, структурні ознаки монопольного становища на ринку яєць курячих відсутні, ринок є конкурентним із сталим колом учасників. Разом із цим, залишається невирішеним питання щодо причин щорічних коливань цін на продукцію у всіх учасників ринку яєць курячих.

Сучасний ринок харчових яєць характеризується високим рівнем концентрації виробництва у секторі підприємств промислового утримання птиці, що вимагає підтримки конкуренції з боку малих і середніх підприємств, фермерських господарств і кооперативів. Пропозиція на внутрішньому ринку у

повній мірі задовольняє внутрішню потребу, тому подальший розвиток харчової і переробної промисловості стимулюватиме внутрішнє споживання і створення додаткової вартості на основі яєчних продуктів.

Інтеграційні процеси в галузі приводять до об'єднання підприємств у холдингові структури, які забезпечують замкнений цикл руху продукції, її переробку, реалізацію, але водночас монополізують ринок і пригнічують конкуренцію, яка стимулює якісний і ефективний економічний механізм розвитку економічних відносин. Крупних гравців на яєчному ринку небагато, ринок набуває рис монополістичної конкуренції. Саме великі підприємства диктують цінову політику в Україні, роблять ставки на вертикально інтегровану систему, тобто здійснюють контроль над ланцюгом просування продукції від початкових стадій виробництва до споживача. Перспективи нарощування обсягів виробництва яєць в Україні пов'язані із зростанням попиту на яйця і яєчні продукти на зовнішніх ринках, основними експортерами яєць є ОАЕ, Ірак, а яєчних продуктів-Данія, Індонезія та ін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Золоті кури: перспективи розвитку ринку яєць в Україні. Газета Київської області: Нова доба. Режим доступу: URL: <https://novadoba.kiev.ua/2020/03/27/5732>
2. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України. 771/97-ВР від 21.03.2021 р.
3. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин: Закон України. 2042-VIII від 21.03.2021 р.
4. Сайт ПАТ «Агрохолдинг «Авангард». Режим доступу: URL: <https://avangardco.ua/nasha-dijalnist/>
5. Сайт ТОВ «Ovostar Union». Режим доступу: URL: <https://ovostar.ua/ru/>

6. Інформаційний портал «Ландгут Україна». Режим доступу: URL:
<https://latifundist.com>

7. Інформаційний портал «Агрополіт.юа». Режим доступу: URL:
<https://agropolit.com>

8. Сайт Державної статистики України. Режим доступу: URL:
<http://www.ukrstat.gov.ua/>

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Науковий керівник:
Пашкуда Тетяна Вікторівна
к.е.н., старший викладач
Медері Анастасія Шандорівна
студентка
Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Анотація: у статті проаналізовано основні тенденції динаміки показників, які характеризують стан та рівень розвитку ринку туристичних послуг в Україні. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення та визначено лідерів галузі. Особливу увагу приділено формуванню пропозиції на ринку та сегментування ринку, а також державному регулюванню цього питання.

Ключові слова: ринок, туристична галузь, підприємство, послуга, попит.

Туристична галузь є однією з найчуттєвіших на національному ринку та дуже піддається зовнішньому впливу. На сьогоднішній день функціонування ринку туристичних послуг знаходиться у стані наближеному до занепаду через зовнішні та внутрішні фактори. Відповідно до маркетингових досліджень ринку туристичних послуг, що проведені Всесвітньою організацією туристичних послуг, причини занепаду українського туризму наступні:

- нехтування міжнародним досвідом розвитку туризму;
- відсутність послідовної державної політики в галузі;
- неефективна діяльність влади у сфері туризму;
- відсутність належних умов для розвитку туризму, податкового і фінансового стимулювання державою експорту туристичних послуг і вітчизняних туроператорів;

- незадовільна робота по формуванню та зміцненню туристичного іміджу України, розробки та просування національного туристичного продукту на міжнародному та внутрішньому ринках

Ознаки та наслідки занепаду:

- зменшення кількості туристів;
- значне скорочення питомої ваги туризму в ВВП країни;
- падіння доходів від туристичних послуг і послуг готелів, туристичного збору, валютних надходжень від експорту туристичних і готельних послуг, інвестицій в туристичну інфраструктуру, робочих місць.

Частка туризму в українському ВВП становить лише 2%, а в розвинених країнах - цей показник сягає 8%. До України туристи їдуть в основному з Німеччини, США, Великобританії, Китаю і Японії.

Територіальні та економічні проблеми і політична невизначеність призвели туристичну галузь України в занедбаний стан, наприклад, в 2014-2015 ринок туризму впав на 40%. Але в 2016 і подільших роках вже спостерігалось поліпшення, яке відобразилося в 20% зростанні. Це сталося завдяки Єгипту і Туреччини, які рятували свою туристичну галузь і знизили ціни для залучення українських туристів. Туризм в Україні відображає її внутрішній соціально-економічний і політичний стан. Так, анексія Криму різко скоротила потоки іноземних туристів. Інфляція і девальвація гривні зумовили зменшення кількості виїзних туристів, зате дещо пожвавили внутрішній туризм. Останнє, як показує світовий досвід, може викликати значний позитивний економічний ефект. У структурі доходів від туризму в розвинених країнах внутрішній туризм дає 80-90%, а в середньому в світі - понад 72%. В Україні - близько 64%.

У найближче десятиліття туризм залишиться одним з джерел нових робочих місць у багатьох регіонах світу. За прогнозами експертів, протягом наступних п'яти років, рівень щорічного приросту в цій галузі складе 5%, що дорівнює 2 млн. нових робочих місць. Результати проведених досліджень СОТ показують, що туристичний рух до 2020 р виросте до 1,6 млрд. Туристів за рік,

а їх витрати на поїздки досягнуть \$ 2 трлн - тобто \$ 5 млрд в день. Туризм буде забезпечувати економічне зростання в XXI столітті нарівні з телекомунікаційною індустрією і сектором ІТ.

Таблиця 1

Динаміка в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну і виїзду громадян України за кордон за даними Державної прикордонної служби України за 2010-2019 рр., осіб [2]

Рік	В'їзд іноземців та осіб без громадянства в Україну	Виїзд громадян України за кордон	Сальдо
2010	21203327	17180034	4023293
2011	21415296	19773143	1642153
2012	23012823	21432836	1579987
2013	24671227	23761287	909940
2014	12711507	22437671	-9726164
2015	12428286	23141646	-10713360
2016	13333096	24668233	-11335137
2017	14229642	26437413	-12207771
2018	14342290	27976681	-13634391
2019	13709562	29345897	-15636335

Після 2014 року помітне суттєве зменшення в'їзду іноземців відносно виїзду громадян України, що свідчить про поживлення виїзного туризму та скорочення внутрішнього.

Світова туристична організація UNWTO оцінила туристичні потоки України 2012 року в \$ 4,8 млрд, а 2018 року - лише в \$ 1,6 млрд.

Всесвітній економічний форум оцінив загальний дохід від туристичної діяльності в Україні у 2012 році в \$ 3,2 млрд, однак в 2014-2015 роках, у зв'язку з кризою і російською агресією на сході країни, Україна взагалі не увійшла в рейтинг.

Щодо внутрішнього туризму – Олешківська пустеля і Оптимістична печера, Умань і Львів, Шацькі озера і Світязь, водоспад Шипот і Тунель кохання, «Софіївка» і «Асканія-Нова», найдовший будинок в світі в Луцьку і п'яна церква в Чернівцях, а також сотні інших місць, на які варто подивитися в

Україні, пропонують туроператори.

Близько шести мільйонів чоловік здійснюють понад 10 млн турпоїздок просторами країни. Протягом 2001-2011 років обсяги інвестицій в готельну і ресторанну сферу зросли з 469 до 4908 млн грн., Або в 10,5 разів. Протягом 2011-2014 років капітальні інвестиції в сферу розміщення і харчування туристів скоротилися до 1,5 млрд грн. Внутрішні туристичні потоки на 70-80% забезпечені в'їзним туристичними потоками і лише на 20-30% - вітчизняними туристами. Протягом 2000-2014 років частка внутрішніх туристів на ринку мала тенденцію до скорочення, і навіть різке скорочення в'їзного туризму в 2014 році не суттєво вплинуло на структуру туристичних потоків, що може свідчити про недостатній розвиток внутрішнього туризму в Україні.

Популярністю користуються Херсонська, Одеська та Миколаївська області. Але і там сервіс не відповідає вартості, яка виросла в рази після окупації Кримського півострова.

Хоча в південній частині країни в минулому році відпочило близько 3 млн осіб. На інших напрямках, таких як Карпати, Чорнобиль і Прип'ять та інших - збільшилася кількість туристів на 20%. Туроператори при цьому виконують роль організаторів екскурсії, тому що онлайн-маркетинг готелів України знаходиться на досить високому рівні.

У той же час, дані офіційної статистики від різних джерел мають істотні відмінності, що обумовлено з одного боку - різними методологічними базами обліку, а з іншого - значним тіньовим оборотом в галузі. Точно визначити обсяги ринку обслуговування туристичних потоків на сьогоднішній день - неможливо.

Ситуація з COVID-19 для українських громадян обмежила вибір відпочинку за кордоном, що в свою чергу значно збільшило потік туристів на внутрішньому ринку туристичних послуг. Така ситуація зобов'язує суб'єктів туристичної галузі посилювати позиції внутрішнього туризму, а саме розвивати в країні тематичний туризм, який передбачає розвиток сільського зеленого, культурно-пізнавального туризму та їх різновидів. Одним із важливим

документів щодо стабілізації функціонування та перспектив розвитку ринку туристичних послуг в Україні, внаслідок пандемії, є "Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні", яка розроблена за підтримки Європейського банку реконструкції і розвитку. Основною метою даного документу є знайти способи розкриття туристичного потенціалу країни та мінімізація наслідків COVID-19 .

Задля зменшення негативного впливу карантинних обмежень та стабілізації ринку туристичних послуг запроваджено ряд заходів з боку держави. Так, 16 червня 2020 р. Верховна Рада України підтримала проєкт Закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)". Вживання заходів щодо подолання пандемії на ринку туристичних послуг України може швидко відновити зростання внутрішнього туризму, що в свою чергу забезпечить додаткові надходження в бюджет та відновлення соціально-економічної стабільності як країни в цілому, так і її регіонів.

Ринок туристичних послуг України має всі передумови для ефективного функціонування, щоб привабити туристів і розвивати туристичну галузь, але потрібно виправити деякі проблеми, які гальмують її розвиток. Насамперед це проблеми управлінського, економічного, екологічного, соціального та культурного характеру. Ступінь подолання кризових явищ у туристичній галузі залежить від можливостей національної економіки, а також від стратегічних цілей туристичної політики держави, органів місцевого самоврядування та туристичних організацій. Водночас таку ситуацію на ринку туристичних послуг слід розглядати, як можливість виведення туристичної галузі на якісно новий рівень за рахунок додаткових антикризових заходів з боку уряду.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. І. С. Гурська, І. О. Федуняк, І. В. Стемковська. Формування та перспективи розвитку ринку туристичних послуг в Україні під час та після пандемії. Агросвіт. Випуск 5-6, 2021, С. 63-67.
2. Туристичний барометр України. Аналітичний звіт за фінансування Національної туристичної організації України та Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України». Режим доступу: URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-statistics-barometer-2020.pdf>
3. Сайт UNWTO: <https://www.unwto.org/ru>
4. Сайт Національної туристичної організації України. Режим доступу: URL: http://www.ntoukraine.org/nsts_analytics_ua.html

ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИНКУ ЦУКРУ В УКРАЇНІ

Науковий керівник:

Пашкуда Тетяна Вікторівна

к.е.н., старший викладач

Харчук Владислава Миколаївна

студентка

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Анотація: у статті досліджено основні тенденції стану та динаміки показників, які характеризують рівень розвитку ринку цукру в Україні. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення та визначено лідерів галузі. Особливу увагу приділено формуванню ціни на цукор та державному регулюванню цього питання.

Ключові слова: ринок, виробництво, підприємство, продукт, ціна.

В умовах нестабільного розвитку економічних процесів важливим завданням для країни є забезпечення населення необхідними продуктами, одним з яких є цукор. Загалом, Україна – це аграрна країна, яка має потужний виробничий і ресурсний потенціал, проте за останні роки спостерігався занепад буряківництва і, як наслідок, негативні тенденції розвитку ринку цукру. Заводи недостатньо забезпечуються сировиною і в результаті цього зменшується виробництво. Тому регулярне дослідження ринку цукру є необхідним у діяльності підприємств, а також для прийняття рішень на макrorівні. Виробництво цукру в Україні – це одна із найстаріших та найважливіших галузей харчової промисловості і має сезонний характер. Учасниками ринку цукру є виробники даного товару, які реалізують товар оптом на внутрішній ринок, та здійснюють експорт оптових партій цукру. Цукор потрапляє в роздрібну торгівлю (на полиці українських магазинів, супермаркетів, ринків) в основному через оптових постачальників, а головними факторами, які

впливають на ціну реалізації є: технологія виробництва цукру; обсяги виробництва та ціни цукрових коренів; стан національного цукрового балансу в поточному і наступному сезоні; державне регулювання ринку цукру; кон'юнктура світового ринку цукру; тип ринку за рівнем конкуренції; експорт та імпорт цукру, в тому числі контрабанда рафінованого цукру і цукру-сирцю [1]. Так як і будь-яка галузь, ринок цукру регулюється нормативно-правовими актами, перелік яких наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Нормативно-правове регулювання галузі

№	Назва акту	Тип	Видавники	Номер	Дата
1.	Про встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини	Закон	Верховна Рада України	404-V	30-11-2006
2.	Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів	Закон	Верховна Рада України	771/97-ВЗ	23-12-1997
3.	Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції	Закон	Верховна Рада України	468/97-ВР	17-07-1997
4.	Про приєднання України до Міжнародної угоди по цукру 1992 року	Закон	Верховна Рада України	178/94-ВР	22-09-1994

Джерело: складено авторами.

До 22.09.2016 року цукор відносився до соціально важливих продуктів харчування та підлягав державному регулюванню шляхом встановлення граничних рівнів торговельних надбавок та рентабельності виробництва. Станом на теперішній час цукор реалізуються у вільному продажу за вільними цінами. Територіальні межі ринку визначаються шляхом установлення мінімальної території, за межами якої, з точки зору споживача, придбання товарів (товарної групи), що належать до групи взаємозамінних товарів

(товарної групи), є неможливим або недоцільним. Умови зберігання товару дозволяють перевозити його без втрати споживчих властивостей у межах країни. Тому, територіальними межами ринку цукру визначено територію держави. Часові межі ринку визначаються як проміжок часу, протягом якого відповідна сукупність товарно-грошових відносин між продавцями (постачальниками, виробниками) і споживачами утворює ринок товару зі сталою структурою. Відповідно до отриманої інформації, наявна структура ринку цукру за період 2018-2020 року була сталою, що підтверджується, зокрема, кількістю виробників товару та їх ринковими частками протягом зазначеного періоду часу. Отже, дослідження ринку цукру та перевірка дотримання учасниками ринку вимог законодавства про захист економічної конкуренції здійснювалась у часових межах: 2018-2020 роки. Нами було сформовано перелік основних найбільших учасників даного ринку, і представлено у табл 2.

Таблиця 2

Найбільші учасники ринку цукру

Назва підприємства	Код ЄДРПОУ	Вид діяльності
ТОВ ФІРМА «АСТАРТА-КИЇВ»	19371986	Основний: 46.36. Оптова торгівля цукром, шоколадом і кондитерськими виробами
ТОВ «Радехівський цукор»	36153189	Основний: 46.36. Оптова торгівля цукром, шоколадом і кондитерськими виробами
ТОВ «УПІ-АГРО»	31953808	Основний: 64.20. Діяльність холдингових компаній; Додатковий: 46.36. Оптова торгівля цукром, шоколадом і кондитерськими виробами
ТОВ «Панда»	31189253	Основний: 10.81. Виробництво цукру
ТОВ «Галс-Агро»	37109938	Основний: 70.10. діяльність головних управлінь (хед-офісів); Додатковий: 46.36. Оптова торгівля цукром, шоколадом і кондитерськими виробами 10.81. Виробництво цукру

Джерело: складено авторами.

Під час дослідження ринку цукру ми звернулись до звітів Антимонопольного комітету України починаючи з 2016 року і сформулювали

наступні позиції. Протягом останніх місяців Комітетом досліджувалася ситуація, пов'язана з підвищенням цін на цукор. Встановлено, що з вересня 2020 р. підвищували оптово-відпускні ціни. Вартість зростала подібними темпами і в один період: протягом вересня-листопада 2020-го – в середньому на 48 %. У Комітеті не вбачають об'єктивних причин для такої динаміки. За даними Лондонської біржі, світові ціни не зазнали такого стрімкого підвищення. У цей час не відбулося і значних коливань на валютних ринках чи зростання оподаткування. АМКУ вбачає, що група «Астарта» та ТОВ «Радехівський цукор» знаходяться у різних умовах господарської діяльності, однак схожими діями обмежили конкуренцію на ринку, та отримали можливість підвищувати ціни понад конкурентний рівень. Сукупна частка групи «Астарта» та ТОВ «Радехівський цукор» на загальнодержавному ринку є значимою для впливу на ринок і становить біля 40 % [5]. У процесі дослідження ми також концентрувалися на визначенні проблематики ринку цукру. Серед найбільш виражених є несучасний механізм управління галуззю, який уже непридатний для ринкової економіки, а нова система ще не створена, тобто немає таких нормативно-правових актів, які б могли відповідати потребам виробництва; немає сформованої обґрунтованої державної економічної політики щодо бурякоцукрового виробництва; втрата державою впливу та контролю за виробництвом і реалізацією цукру як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. А всі ці проблеми не сприяють створенню умов для дієвої конкуренції на ринку цукру.

Регулювання ринку цукру в Україні здійснюється відповідно до стримуючих інструментів через квотування вирощування буряків, виробництва цукру заводами, декларування наявності цукру, встановлення мінімальних цін та іншими інструментами. Існуюча система регулювання ринку цукру в Україні значною мірою копіює підходи, що застосовувались у країнах ЄС до реформи 2006 року. Але вона не враховує специфічних особливостей нашої держави. Неналежне виконання передбачених заходів щодо підтримки вітчизняних виробників, відсутність фінансових ресурсів, неефективний механізм розподілу

квот, тіньові схеми реалізації та імпорту не сприяють підвищенню ефективності цукробурякового виробництва і стабілізації ринку цукру. Нагальною є необхідність внесення змін у механізм державного регулювання щодо поновлення довгострокового цільового програмування, квотування виробництва на тривалі терміни, запровадження прямого субсидування виробництва цукросировини, пільгового кредитування та сприяння залученню інвестицій. Збільшення виробництва цукрових буряків та українського цукру, підвищення доходності цукрового буряківництва можливе лише при значному зростанні їх урожайності. У сучасних умовах господарювання серед факторів, які сприяють цьому, найбільше значення має забезпеченість аграрних підприємств засобами виробництва, в тому числі, високоякісним вітчизняним насіннєвим матеріалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мудрак Р. П. Фактори ціноутворення на ринку в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Уманський національний університет садівництва. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/02/160.pdf> (Дата звернення: 28.09.2021)
2. Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення: Закон України від 22.09.2020р. №341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 30.09.2021)
3. ДСТУ 4623:2006. Цукор білий. Технічні умови. [Чинний від 29 червня 2006 року]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2006
4. Звіти Антимонопольного Комітету України 2016-2020 роки. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti> (Дата звернення: 02.10.2021)
5. АМКУ розпочав розслідування імовірної змови на ринку цукру. АМКУ від 5 квітня 2021 року. URL: <https://amcu.gov.ua/news/amku-rozpochav-rozsliduvannya-imovirnoyi-zmovi-na-rinku-cukru> (Дата звернення: 02.10.2021)

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

Петряєв О. О.

к.е.н., доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва

Явнікова А. О.

Студентка

Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Анотація: в статті розглянуті старі, сучасні та найпопулярніші методи мотивації персоналу. Також, наведені основні стимули та ряд закономірностей задля ефективної мотивації персоналу.

Ключові слова: мотивація, управління персоналом, стимулювання, ефективність персоналу.

Висококваліфікований персонал – одна з головних складових розвитку успішного бізнесу. На сьогодні, на ринку праці існує проблема нестачі кваліфікованого персоналу. Тому підбір персоналу для підприємства стає величезною проблемою. Багато керівників вдаються до такого методу, як переманювання працівників. Через це і виникає таке явище, як «плинність кадрів».

Слід зазначити, що саме ті підприємства страждають найбільше від плинності кадрів, які мають явні проблеми в управлінні персоналом і не хочуть вкладати кошти в його мотивацію. Усі організації прагнуть зібрати співробітників-професіоналів, а не любителів.

Нині дедалі більше уваги приділяється питанню мотивації персоналу. Дослідженнями у цій галузі протягом багатьох років займалися такі вчені, як К. Альдерфер, Ф. Герцберг, Е. Лоулер, Л. Портер, А. Маслоу, А. Наумова, Ю. Одегова, та ін.

Застосування в управлінні сучасних методів та засобів ефективної мотивації персоналу підвищує працездатність персоналу. Розробляючи, програми мотивації необхідно краще дізнатися про своїх співробітників, дізнатися хто зі співробітників професіонал, хто просто любитель. Можна проводити, наприклад, тестування. Для основного персоналу підійдуть звичайні засоби мотивації, такі як матеріальні заохочення, корпоративні заходи, додаткове навчання. А от мотивувати працівника-професіонала не так і просто, для таких людей головна мета – саморозвиток.

Якийсь час тому були дуже затребувані дошки пошани, корпоративи, в наш час вони вже не дають належного ефекту і необхідні інші методи [1].

На сьогодні можна назвати такі найпоширеніші методи мотивації працівників, як премії та корпоративи. Нажаль, не всі керівники знають, що примусове проведення часу працівника не є ефективним, якщо в офісі є пригнічена атмосфера.

Ефективна мотивація можлива за дотримання ряду закономірностей:

- мотивування буде ефективним у тому випадку, якщо підлеглі відчують визнання своєї діяльності, володіючи при цьому заслуженим статусом. Положення працівника має бути підкреслено в очах колег та сторонніх осіб. Це виявляється у наступному: розмір та розташування кабінету, володіння повноваженнями представника фірми, відрядження за кордон та ін. Варто відзначити, що використовувати цей метод варто з обережністю і тактично, так як при позбавленні працівника даних привілеїв, статусу, виникає його негативна реакція, що може призвести до звільнення працівника;

- нерегулярні заохочення мотивують ефективніше, ніж очікувані. Не рекомендується прирівнювати їх до зарплатних виплат, замінюючи преміальні протягом місяця;

- негативне підкріплення має менш виражений ефект, чим позитивне;

- підкріплення має виражатися в негайній та справедливої реакції на дію чи бездіяльність співробітника.

Працівник починає помічати, що його досягнення помічаються та

винагороджуються керівником. Потрібно розуміти, що тимчасовий проміжок між виконаною якісно роботою та несподіваною винагородою має бути мінімальним. Чим більше тимчасовий інтервал, тим ефект зведений до мінімуму.

Має місце стимулювання співробітників по проміжним досягненням, за умови, що виконувана робота трудомістка. У цьому випадку позитивну мотивацію рекомендується підкріплювати через невеликі проміжки часу. В такому разі поточна виконувана робота має бути диференційована на інтервали, з урахуванням результату виконання кожного з них має бути дана оцінка та оптимальна винагорода. При цьому важливим моментом є досягнення почуття впевненості у співробітника, задоволення його потреби самоствердження.

Варто мати на увазі, що невеликі, але часті нагороди доставляють співробітнику задоволення та дають стимул йому, та його колегам, до самовдосконалення своєї діяльності. В свою чергу великі заохочення, що рідко кому дістаються, викликають заздрість у колег, тим самим створюючи несприятливу обстановку для роботи в колективі[3].

Для стимулювання діяльності працівника можна виділити кілька типових, основних стимулів:

- просування кар'єрними сходами вгору;
- розширення повноважень;
- визнання його роботи;
- усна подяка керівника у присутності колег;
- матеріальна виплата із зазначенням причини;
- страхування життя та здоров'я співробітника;
- оплата медичних послуг;
- позачергова оплачувана відпустка;
- гарантія безпеки робочого місця;
- придбання житла тощо.

На практиці конкретного пакету стимулів на підприємстві не існує. Стимулювання має бути індивідуальним, спрямованим на кожного окремого

співробітника.

Виділяють найефективніші методи стимулювання персоналу:

- Покарання як засіб мотивації працівників. В залежності від мети, яку хоче досягти керівник, залежить рівень покарання. Основна мета даного методу – не допустити дій співробітника, які можуть завдати шкоди діяльності організації. У цьому разі, покарання виступає певним бар'єром, який не допустить повторення дій співробітника в майбутньому і послужить наочним прикладом для всього колективу. При цьому, припиняючи дії одного співробітника, ми заохочуємо діяльність інших, що працюють у дозволеному напрямку. При покаранні працівника обов'язковим фактором є наявність вагомих аргументів, чому застосовується даний захід, і має відповідати провині. Застосування матеріального покарання здійснюється у тому випадку, коли діями співробітника завдано матеріальна шкода. Якщо головною метою покарання працівника в організації є уникнення повторення аналогічних негативних вчинків у майбутньому, то відповідно застосування заохочення спонукає працівників до досягнення найкращих результатів та розвитку.

- Грошові виплати у виконанні поставлених цілей. Мотивація працівників у вигляді грошових виплат є найбільш поширеним типом мотивації. Дані виплати здійснюються у тому випадку, коли співробітник відповідає заздалегідь певним критеріям. Такими критеріями можуть бути: економічні показники роботи, позитивні показники якості роботи чи оцінка роботи співробітника іншими особами. Кожна організація встановлює критерії, за яких здійснюються грошові виплати самостійно.

- Виплати до заробітної плати для стимулювання здорового способу життя працівників. Такі виплати, у вигляді матеріальної винагороди можуть здійснюватися за відмову від куріння на робочому місці, якщо працівник не пропустив за рік жодного робочого дня по лікарняному листу і т. д. Критерії грошових виплат у кожній організації індивідуальні.

- Спеціальні індивідуальні винагороди. В тому випадку, коли працівник має спеціальні навички, які необхідні компанії на даний період її

діяльності, співробітнику виплачуються спеціальні премії, що стимулюють його діяльність і його значимість в організацію.

- Удосконалення системи організації праці та управління. Для підвищення мотивації, ефективності та продуктивності праці, фірмі слід удосконалити координацію та взаємодію між співробітниками, логічно розподілити службові обов'язки кожного з працівників, мати чітку систему просування кар'єрними сходами, вдосконалення відносин між підлеглими та керівництвом організації та ін.

- Соціальна політика організації. За цієї політики, на фірмі реалізуються соціальні гарантії для працівників – соціальне страхування по старості, у разі тимчасової непрацездатності тощо – передбачені на державному чи регіональному рівнях. Також, організація в рамках соціальної політики надає додаткові пільги працівникам та членам їх сімей із коштів фонду соціального розвитку фірми.

Таким чином, чим більше пільг та послуг надає організація своїм працівникам, тим вищий результат її економічної діяльності, зважаючи на зацікавленість співробітників у роботі фірми. Мотивація діяльності працівників організації веде до скорочення плинності кадрів, що сприяє збереженню кваліфікованої робочої сили, навіть за умов невисоких заробітних плат. У співробітників формується почуття захищеності та стабільності робочої діяльності, згуртованість у колективі, підтримується сприятливий психологічний клімат – все це завдяки ефективній та справедливій оцінці діяльності, як кожного співробітника, так і всього колективу.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бабинцева Е. И. Сучасні способи мотивації. *Електроний науково-практичний журнал «Сучасні научні дослідження та інновації»*. 2016. № 6 - URL: <https://web.snauka.ru/issues/2016/06/69217> (дата звернення: 10.12.2021)

2. Устіловська А.С. Мотивація персоналу як один з основних інструментів успішного управління персоналом. *Науковий електронний журнал*

«Молодий вчений». 2017 р. № 4.4. - URL:
<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.4/26.pdf> (дата звернення:
10.12.2021)

3. Богацька Н.М. Форми мотивації праці робітників. Економічні
науки: веб-сайт. URL:
www.rusnauka.com/4_SND_2011/Economics/10_77959.doc.htm (дата звернення:
10.12.2021)

**ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ
СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Самосват Валерія Олексіївна

магістр

провідний інженер відділу цифрової економіки

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Анотація. Досліджено засади трансформації ринкової системи під впливом цифрових технологій. Розкрито зміст інновацій як специфічного інструменту цифрової адаптації підприємницьких бізнес-моделей до умов господарювання в стані глобальної пандемії. Виявлено, що цифрова трансформація створює нові можливості для суспільного розвитку; при цьому її переваги найбільшою мірою відчуються на ринках з великою кількістю учасників та високим ступенем застосування ІКТ-послуг.

Ключові слова: цифрові трансформації, інноваційне підприємництво, диджитал-маркетинг, кібербезпека, цифрова економіка, суспільний розвиток.

Упродовж останніх 40 років специфіка всіх перетворень у виробничих або економічних відносинах зводиться до того, що всі процеси виробництва, розподілу, обміну та використання інформації стають на чільне місце серед інших видів господарської та економічної діяльності, суттєво на них впливаючи. Актуальність теми дослідження визначається необхідністю виявлення основних викликів та перспектив на шляху цифрової трансформації, управління та розвитку цифрового підприємництва.

Цифрова трансформація створює нові можливості взаємодії всіх учасників. У таких умовах інновації виступають специфічним інструментом підприємництва, при цьому варто відзначити, що не інновації як такі є підприємницьким інструментом, а саме спрямований організований пошук

нововведень, постійна націленість на них підприємницьких структур. Інноваційне підприємництво є процесом створення та використання в комерційних цілях нових технологій. Базисом цієї діяльності є нововведення, що використовуються при створенні продукції, здійсненні робіт і наданні послуг, які дозволяють сформувати зовсім інший ринок, здатний задовольнити нові потреби суспільства [1]. Так, у період локдаунів та карантинних обмежувальних заходів під час пандемії у всьому світі змогли продовжити свою діяльність ті підприємства, які своєчасно адаптувалися до нових реалій [2]. Зокрема, де керівники компаній зуміли трансформувати бізнес-модель: перевести співробітників на дистанційну роботу, налагодити онлайн-менеджмент, автоматизувати процеси, організувати доставку, запропонувати нові продукти та послуги, деякі навіть задіяли штучний інтелект.

Цифрова економіка дозволила значно підвищити ефективність виробництва та надала новий поштовх розвитку інноваційного підприємництва, адже навіть найменша компанія може в сучасних умовах створити свій сайт і продавати продукцію по всьому світу, не вкладаючи величезні суми в приміщення, офіси та інші ресурси, що були необхідні раніше. Цікавою тенденцією є використання акаунту в соціальних мережах, таких як Facebook та Instagram, як майданчика для торгівлі товарами або надання послуг. За рахунок всесвітньовідомих маркетплейсів компанії можуть суттєво розширювати ринки збуту, зростаючи у вагомих операторів ринку.

Наступна особливість цифрової економіки – це принцип прискорення економічного зростання. Поширення і адаптація продукції за допомогою мережі Інтернет набирає обертів. Використовуючи влучний і якісний диджитал-маркетинг, товари знаходять свого споживача за віком, статтю, інтересами тощо в усіх куточках земної кулі і продаються в режимі online з величезною швидкістю. Подібний інтернет-маркетинг забезпечує прискорення економічного зростання будь-якої компанії.

Другим фактором є актуалізація переходу від матеріальних до нематеріальних складових виробничих процесів, зокрема інформації – її

цифрової обробки та передачі даних (інтернет-послуги і сервіси, програмні продукти). З розвитком мережі Інтернет важливість відстаней та географічного розташування суб'єктів підприємництва зменшується. Відповідно, вагомим фактором є глобалізація економічного простору – перетворення онлайн середовища в одного глобального споживача і конкурента одночасно [3].

Технологічні зміни, що властиві цифровій економіці, створюють нові ринкові правила ведення бізнесу як для виробників, так і покупців. Цифровізація економіки призводить до щорічного скорочення потреби підприємств у людських ресурсах та їх частковою заміною на комп'ютеризацію бізнес-процесів, тому на сьогодні дедалі складніше стає вирішувати організаційні та управлінські проблеми компаній знайомими та зручними способами. У цифровому економічному середовищі інформація стала одним із ключових ресурсів для будь-якого підприємства, тому компаніям необхідно безперервно шукати нові конкурентні стратегії, підвищуючи ефективність конкурентної боротьби, для чого слід підвищувати власну компетентність у сфері цифрових інформаційних технологій, що і спричинило зміну структури витрат: відбулося зростання значущості фахівців на виробництві як суб'єктів, що мають необхідні знання. Саме кваліфікацією кадрів, кадровим резервом, людськими ресурсами, знаннями фахівців тощо, і визначається цінність будь-якої компанії.

Не менш значущою особливістю є те, що основною базовою причиною розширення цифрового сегмента економіки є зростання транзакційного сектора, який у розвинених країнах становить понад 70% національного ВВП, в той час як цифрова економіка дозволяє скорочувати транзакційні витрати взаємодії і здійснювати більш тісну співпрацю господарюючих суб'єктів з державними структурами [4]. Особливість цифрової економіки полягає також у тому, що її найбільш ефективне функціонування здійснюється на ринках з великою кількістю учасників та високим ступенем застосування ІКТ-послуг. Це призвело до виокремлення певних «інтернет-залежних» галузей економіки, які в сучасних реаліях без цифровізації не зможуть існувати. До них належать

передусім такі галузі, як транспорт, торгівля, логістика, реклама, освіта тощо.

До глобальних проблем сьогодення також відносять цифрову довіру суспільства, цифрову культуру компаній та кібербезпеку. За підрахунками, в 2020 році компанії виділили від 54,2 до 54,7 мільярдів доларів на кіберзахист своїх IT-інфраструктур, де все ще спостерігається позитивна динаміка. До витрат належать рішення для захисту корпоративних даних, веб-захисту, мережевої безпеки, особистих даних користувачів, Endpoint-рішення й різні засоби аналітики та виявлення вразливостей в системах безпеки [5].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, можна говорити про те, що в сучасному світі склалася необхідність постійного удосконалення не лише технологій, систем управління, а й підвищення знань і компетенцій для того, щоб уміти знаходити нестандартні рішення в тих чи інших ситуаціях, бути постійно готовим до ризиків і вільно орієнтуватися в умовах нестабільності. Цифрова грамотність, розвиток когнітивних здібностей, уміння встановлювати і підтримувати дистанційні комунікації, диджитал-маркетинг, пошук нових цифрових інструментів для задоволення потреб підприємства та споживача стають головними компетенціями в поточній дійсності. Основні ключові пункти, над якими повинні зосередити максимальну кількість зусиль цифрові команди, – це розвиток цифрових стратегій, управління цифровою діяльністю, пошук балансу між машинною роботою та кількістю зайнятих працівників, а також ефективне використання послуг безпеки інформації та зменшення витрат на кіберзахист.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Скорик О. О. Особливості інноваційного підприємництва у цифровій економіці. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8047> (дата звернення: 23.11.2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.7.55
2. Умнова М.Г., Бусалова А.Д. Обзор тенденций в цифровизации предпринимательства и менеджмента. *Экономика, предпринимательство и*

право. 2020. Том 10. № 6. С. 1689–1700. DOI: 10.18334/erp.10.6.110512.

3. Бужимська, К. О., Желіховська, М. В. Сучасні тенденції та моделі розвитку підприємництва в умовах цифрової економіки. *Підприємництво і торгівля*. 2021. № 28. С. 15–19. URL:<https://doi.org/10.36477/2522-1256-2021-28-02>

02

4. Розгон О. В. Проблеми та перспективи цифровізації промисловості: матеріали круглого столу «Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення» (м. Харків, 5 квітня 2019 р.). С. 114–120.

5. Кибербезопасность в 2021 году: прогнозы на расходы и главные тренды. *TechExpert*: веб-сайт. URL: <https://techexpert.ua/cybersecurity-2021-yar/> (дата звернення: 10.06.2021)

ВИБІРКОВІ ОБСТЕЖЕННЯ: ПИТАННЯ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ІНФОРМАЦІЇ

Сєрова Ірина Анатоліївна

к.е.н., доцент

Харківський національний економічний

університет ім. С. Кузнеця

м. Харків, Україна

Анотація: Визначено доцільність проведення вибірових обстежень. Розглянуто взаємодію виміру й результату в дослідженні економічних процесів. Виокремлено взаємозв'язок витрат, джерел інформації, помилок вибірового обстеження та дизайну вибірки задля оцінки якісної інформації при проведенні вибірових обстежень. Зроблено акцент на розрахунку довірчих меж середнього показника задля зменшення рівня невизначеності при оцінці вартості вибірових досліджень.

Ключові слова: вибірове обстеження, помилки, джерела помилок, надійність даних, оцінка якості інформації.

Вступ. Важливим інструментом опису соціально-економічних явищ й процесів як в будь-якій країні світу, так й світовій спільноті взагалі, є інформація, що виражена різними статистичними показниками. В сучасних умовах розвитку економіки ймовірнісна природа масових суспільних явищ унеможливорює абсолютну точність відображення реальності сьогодення й тенденцій розвитку статистичними показниками. Збільшення кількості суб'єктів господарювання, їх постійне оновлення відповідно до зміни характеру ринків й бізнес-моделей та, як наслідок, складності організації статистичного обліку, призводять до підвищення вимог щодо якості статистичної інформації.

Загальновідомо, що якість статистичної інформації залежить від способу отримання даних. Поєднати розширення програми статистичних спостережень

з економією ресурсів дозволяють вибіркові обстеження.

Мета роботи. Формування загальної схеми оцінки якості інформації на основі вибіркових обстежень.

Матеріали й методи. Швидкі темпи зміни технологічного прогресу призвели до зміни підходів до ведення бізнесу. Сьогодні цифрові платформи використовують алгоритми, що призначені для збирання й обробки даних, які є основою для подальшого прийняття рішень. Якщо традиційні підходи ведення бізнесу передбачали спрямованість компаній на отримання максимального прибутку, то нові бізнес-моделі віддають перевагу досягненню максимальної кількості споживачів. Тому, в умовах сьогодення, збирання й обробка даних складає основу підприємницької діяльності та має суттєвий вплив як на рівень конкурентоспроможності фірм, так й економіку країни.

Виходячи з цього, дослідження, що базуються на даних офіційної статистики, необхідно перепроверити на інших даних. Надійність даних визначається декількома джерелами, які повинні бути не пов'язаними поміж собою. Техніка обробки даних має обмежені можливості щодо визначення надійності результатів, якщо дані мають помилки [1,3].

Випадкові помилки не можуть вплинути на значення підсумкових показників й результати аналізу, тому що вони не мають певної направленості й при узагальненні даних погашаються. Систематичні помилки мають певний напрям (зостаються незмінними) й призводять до скривлення як проміжних, так й кінцевих результатів. Інформація вважається якісною якщо в ній відсутні помилки.

В умовах цифрової економіки спеціалістам різних напрямів діяльності й рівнів підпорядкування все більше приходиться мати справу зі зростаючою кількістю об'єктів чи спостережень. Тому більшість існуючих методів Data Mining засновуються на вибіркових обстеженнях.

Проведення вибіркових обстежень базується на загальних вимогах, що включають наявність, перш за все:

- відповідності зібраних даних чіткому формулюванню мети дослідження;

- структурну змістовність співпадіння сукупності, що обстежується з сукупністю, що вивчається;
- розуміння бажаної точності даних, відповідно до мети дослідження;
- науково-обґрунтованого підбору методів дослідження вибіркової сукупності;
- чіткого розуміння основи вибірки.

Головна проблема вибіркового методу – оцінка того, наскільки впевнено за властивостями вибірки можна отримати уяву щодо властивостей всієї сукупності, яка вивчається [2,3,4]. Така оцінка має ймовірнісний характер. Побудова бізнес-моделей або алгоритмів дослідження на обмеженій кількості даних спрямована як на точність статистичних оцінок, так й максимальну ймовірність вірних висновків, що повинні мати місце при розповсюдженні виявлених закономірностей на всю сукупність.

Взаємозв'язок вилучення даних з бажаним результатом дослідження має наступну схему визначення (рис.1).

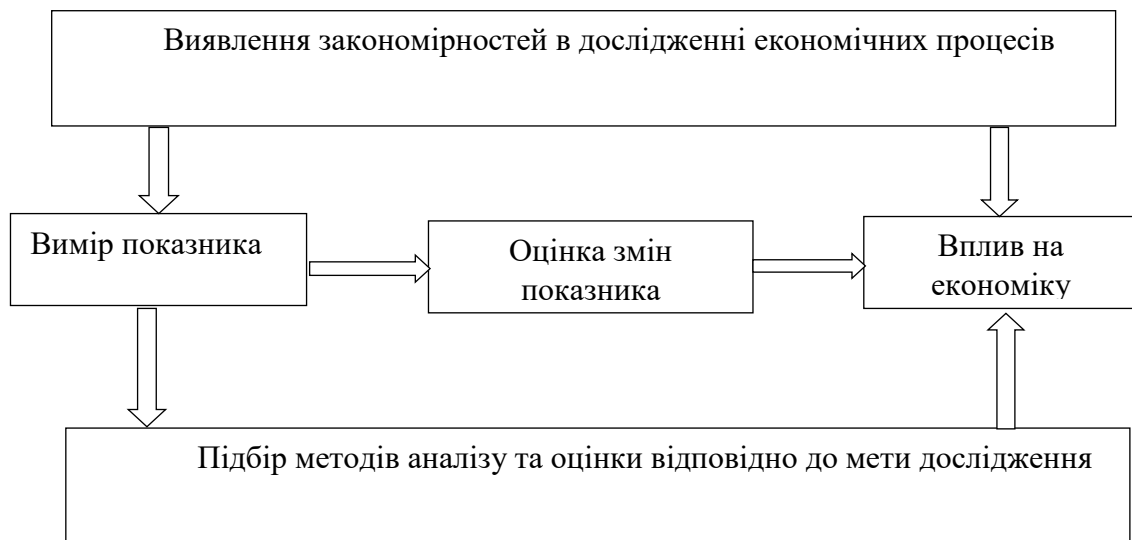

Рис.1. Спрощена схема взаємодії виміру й результату в дослідженні економічних процесів

Коректне використання вибіркового методу є складним процесом. Відсутність чіткої методики проведення вибіркового обстеження відповідно до певної мети дослідження або певного виду діяльності, неузгодженість нормативних документів, недостатня систематизація теоретичної бази та

неповнота практичної проробки проблеми призводить до різного виду помилок.

Якісною вважається інформація в якій немає помилок. Досягти абсолютної якості інформації, навіть проводячи суцільне спостереження, неможливо. Тому представляє інтерес думка [5], що коли помилки вимірити й виправити неможливо, то треба знати джерела їх виникнення, щоб керувати ймовірністю виникнення помилок.

Розуміння сутності та залежності поміж помилками реєстрації, репрезентативності та помилками розрахунку, що впливають на якість вибіркової статистичної інформації дає можливість досліднику підвищити точність дослідницької роботи на етапі збирання даних, врахувати неповноту охоплення одиниць сукупності та можливість застосування різних способів оцінки параметрів сукупності, що вивчається. Це забезпечить базові умови отримання якісної інформації, загальна схема визначення яких має наступний вид (рис.2).

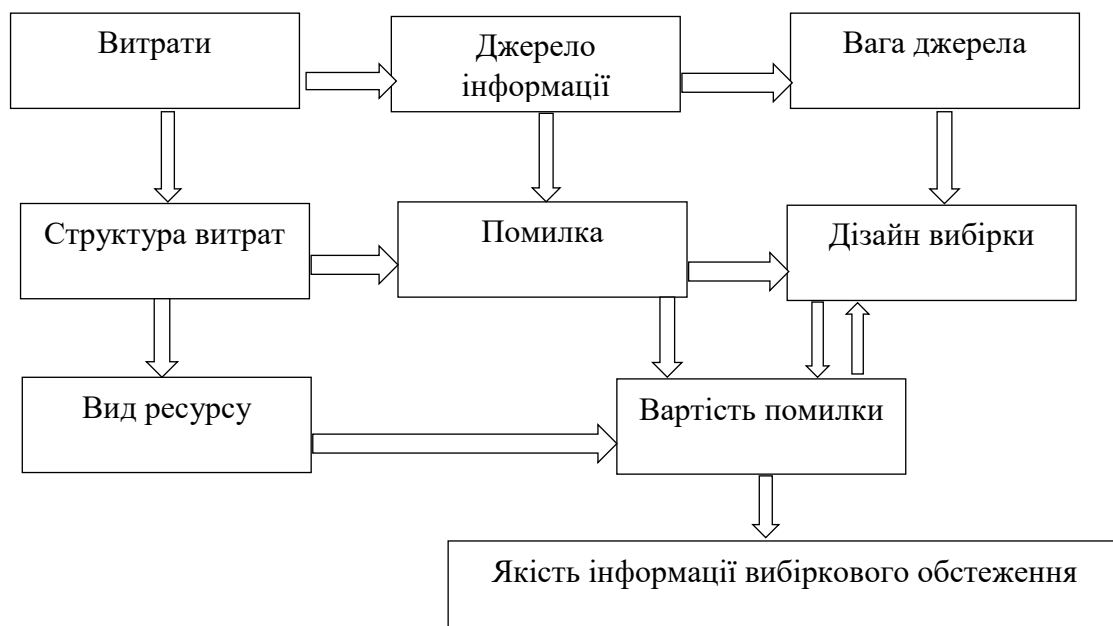

Рис.2. Схема визначення якості вибіркової інформації

Перевага вибіркового обстеження визначається дієвістю сформованої вибірки при збиранні даних. Витрати на етапі підготовки до проведення вибіркового спостереження будуть окупатися як при збиранні даних, так й при їх обробці, коли дослідник передбачить помилки, що притаманні не тільки

початковому, але й наступним етапам дослідження. Розподіл витрат на проведення обстеження напряду залежить від дизайну вибірки та через розподіл ресурсів впливає на можливу вартість помилки. Таким чином, вартість помилки можна вважати базою в визначенні якості вибіркової інформації.

В умовах ринкової економіки, що трансформується в цифровий формат, результат оцінки не є точним значенням ринкової вартості. Виходячи з того, що кожне джерело помилки оцінюється величиною витрат можливо розрахувати вартість помилки, котра враховує структуру витрат, розподілену за ваговою характеристикою джерела помилки при проведенні певного обстеження [5].

Результати й обговорення. Оцінка якості інформації за результатами вибіркового обстеження базується на достовірності даних, які визначаються через вилучення джерел помилок, перш за все, на початковому етапі дослідження. Але помилки будь-якого виду обумовлені декількома джерелами. Тому при оцінці якості інформації за результатами вибіркового обстеження необхідно першочергово визначати способи, що дозволяють розрахувати як абсолюті, так й відносні помилки вибірки з врахуванням витрат на проведення обстеження.

Простим способом оцінки інформації є розрахунок довірчих меж для середнього показника коли не треба його корегувати за наявністю вибірових даних. Така оцінка довірчих меж базується на передбаченні що число елементів вибіркової сукупності буде складати менше 5% загального їх обсягу [2]. У цьому випадку буде мати інформація тільки про ширину інтервалу, що відрізняється від нуля, а не точне значення середнього показника. Інформація ж щодо обсягу сукупності, яку необхідно дослідити, дає можливість зменшити одну зі складових невизначенності оцінки вартості.

За наявністю відносно великих вибірок й початкових сукупностей, котрі складають десятки й тисячі одиниць, розподіл вибірових середніх нормалізується навіть при наявності несиметричного розподілу вихідних даних сукупності, що досліджується. Якщо дані сукупності, що досліджується є наближені до симетричних, то нормалізація розподілу вибірових середніх

здійснюється й на малих вибірках. Але малі вибірки не дозволяють встановити вид розподілу показника за допомогою статистичних тестів.

Виходячи з того, що етапи вибіркового обстеження є взаємозв'язаними й помилки певного виду обумовлені декількома джерелами, розподіл джерел помилок є декілька умовним.

Висновки. Коректність використання вибіркового обстеження є важливою умовою якісного аналізу будь-якого статистичного дослідження й багато в чому визначається метою дослідження та особливостями предмету аналізу.

Базуючись на схожості ознак вибіркового обстеження (організаційно-методична спрямованість; врахування не тільки статистичної інформації для повноти вивчення об'єкту дослідження; визначення розподілу ресурсів в процесі організації та проведення вибіркового обстеження) необхідно визначати й враховувати термінологічні й методичні проблеми його проведення. Базовою термінологічною проблемою є розуміння відмінності поміж вибіркоким обстеженням й вибіркоким методом, що виникає при обстеженні сукупності, яка складається з кінцевої чисельності одиниць. Методичною проблемою є можливість сполучення вибіркового й суцільного обстеження з достовірністю інформації форм бухгалтерської й статистичної звітності. З позицій кінцевого результату оцінка якості інформації буде більш цікавою за умов моделювання довірчих меж вибірки з певним рівнем надійності. Таким чином, якість інформації залежить від якості проведеного вибіркового обстеження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Василенко О. А. Математично-статистичні методи аналізу у прикладних дослідженнях: навч. посіб. / О. А. Василенко, І. А. Сенча. – Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2011. – 166 с.

2. Зельдин М.А., Баринов Н.П., Аббасов М.Э. Доверительный интервал для среднего по выборке из конечной генеральной совокупности.

<http://www.appraiser.ru/UserFiles/File/Articles/DI-dlia-malih-GS.pdf>

3. Левин Девид М., Стефан Девид, Кребель Тимоти С., Беренсон Марк Л. Статистика для менеджеров с использованием Microsoft Excel, пер. с англ. – М.: издательский дом «Вильямс», 2004 г. – 1312 с.

4. Sampling: specifics of business processes analysis.
http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/23758/1/Gavkalova%2C_Sierova%2C_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82_%D1%8F.pdf

5. Шмарихина Е.С. Оценка качества статистической информации в выборочных обследованиях населения.
<https://www.dissercat.com/content/otsenka-kachestva-statisticheskoi-informatsii-v-vyborochnykh-obsledovaniyakh-naseleniya>

**ОБЛІКОВА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ
ЛІСОГОСПОДАРСЬКИМ ПІДПРИЄМСТВОМ**

Ткаль Ярміла Сергіївна

к.е.н., доцент

Бурякова Олена Сергіївна

здобувач вищої освіти ступеня магістр

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Анотація: Лісогосподарські підприємства здійснюють виробництво готової продукції. Тому особливої актуальності набуває питання організації бухгалтерського обліку і контролю продукції лісу. Одним із головних завдань системи управління підприємством є характеристика продукції лісу як об'єкта бухгалтерського обліку і контролю. Необхідне чітке обґрунтування облікового забезпечення наявності та руху продукції лісу. Досліджено відображення господарських операцій з надходження і вибуття продукції лісу на рахунках бухгалтерського обліку, визначено порядок документального оформлення операцій з руху деревини, проаналізовано систему побудови електронного обліку деревини.

Ключові слова: облік, контроль, виробництво, продукція лісу, деревина, електронний облік, рахунки бухгалтерського обліку.

Сучасна система управління наявністю та рухом лісоматеріалів повинна бути постійно спрямована на забезпечення обліку та контролю, адаптації до зростаючих проблем функціонування та розвитку виробничої діяльності.

Питаннями удосконалення системи обліку наявності та руху лісоматеріалів в управлінні підприємством займалися вчені Вовчук Т.І., Врублевська О.В., Дворяшина Н.С., Дорогунцов С.І., Дружинська Н.С., Замула І.В., Кисиль Н.М., Котляревська Н.С., Мороз Ю.Ю., Несходовський І.С., Пономаренко Т.І., Сторожук Т.М.

Одним із напрямків дослідження є розробка системи контролю та відстеження руху деревини для контролю в процесі приймання, переробки, транспортування, купівлі та продажу за умови виявлення її походження.

Лісозаготівля – це підприємницька діяльність, пов'язана із вирубкою дерев у лісі, трелюванням, розробкою хлестів для класифікації, зберіганням та вивезенням заготовленої деревини з лісу. Облікові процеси, пов'язані з іншою продукцією лісу (заготівля, переробка, обробка), розпочинається після оформлення відповідних документів, які відображають при їх надходженні чи вибутті.

Після оформлення всіх господарських операцій, пов'язаних із рухом продукції лісу, відповідними первинними документами, здійснюється організація їх зведення за місцями зберігання і матеріально-відповідальними особами на лісогосподарських підприємствах в загальній системі управління.

Прийняті від матеріально-відповідальних осіб первинні документи з обліку продукції лісу, їх реєстри, звіти в бухгалтерії перевіряють, таксують, групують за джерелами надходження та вибуття, після чого здійснюють записи в реєстрах аналітичного і синтетичного обліку за відповідною кореспонденцією рахунків.

Використання рахунків для обліку продукції лісу залежить від її виду, призначення, виконання технологічних процесів щодо одержання продукції при заготівлі, переробці, обробці. З метою організації обліку продукції лісу лісогосподарські підприємства можуть використовувати три підходи: універсальний, спеціалізований та напівфабрикатний.

Лісопродукція – «продукція одержана в процесі лісозаготівлі (одержання деревної сировини), лісопиляння (механічна обробка круглих лісоматеріалів для виготовлення пиломатеріалів) і деревообробки (виготовлення виробів)» [1, с. 34].

Серед актуальних проблем, що стосуються готової продукції лісового господарства, можна виокремити: недосконалу нормативно-правову базу щодо ведення лісового господарства та лісових відносин; недосконалість управління

лісами, що належать до різних форм власності; відсутність правових і економічних механізмів стимулювання запровадження природо ошадних технологій або їх елементів, охорони, захисту, відновлення лісів; зростання антропогенного навантаження на лісові екосистеми; глобальна зміна клімату; недосконалість фінансового та економічного механізму розвитку лісового господарства; недосконалість податкової бази, яка не враховує довгострокового періоду лісовирощення; зниження попиту на внутрішньому ринку на низькосортну деревину; ріст самовільних рубок, неналежний правовий статус лісової охорони [2].

Необхідність посилення боротьби з незаконною вирубкою деревини та достовірного обліку обігу лісопродукції вимагає появи та впровадження двох систем контролю за переміщенням продукції. Зокрема це видача обов'язкового сертифіката походження на основі документів про закупівлю деревини, що перешкоджає експорту незаконної деревини в круглому або переробленому вигляді. Друга система контролю здійснюється шляхом введення електронного обліку деревини, забезпечуючи ідентифікацію місць заготівлі деревини, передачу та контроль інформації про характеристики деревини перед реалізацією покупцеві.

Видача сертифікатів походження законодавчо регламентується. Два нормативно-правових акти визначають порядок видачі сертифікатів. Зміст сертифіката полягає у підтвердженні законності придбання деревини та пиломатеріалів. Це обов'язковий документ для експорту деревини усіма суб'єктами господарювання та видається експортеру для пред'явлення на митниці. Для отримання сертифіката необхідно надати копію лісорубних квитків (для постійного користувача лісу) та оригінал товарно-транспортних накладних (для інших економічних операторів) [3, с. 119].

До недоліків зазначеної системи можна віднести: її функціональне обмеження лише контролем кількості продукції, призначеної для експорту; неможливість виключити заміну або домішки деревини незаконного походження; невиконання вимог ЄС щодо сертифікації законності походження

деревини; законодавче нерегульоване застосування коефіцієнтів виходу деревини; не передбачені регламентом запити деяких документів; недосконалий перелік лісоматеріалів та пиломатеріалів, експорт яких призводить до видачі сертифіката походження.

Електронний документообіг забезпечує поштучне маркування та ведення електронного обліку кругляка на всіх технологічних та логістичних етапах виробництва; електронний облік надходження, транспортування, інвентаризації та реалізації деревини; створення електронного реєстру щодо галузевого напряму; створення системи підтвердження походження лісопродукції та електронних систем щодо взаємодії з правоохоронними органами.

Слабким місцем є те, що діяльність покупця з підтримки відстеження руху ідентифікованої деревини не регулюється жодними нормативними актами. При обробці необробленої деревини дані запасів знеособлюються, незалежно від того, чи була інформація в електронному документообігу, чи на паперовій накладній, або в її специфікаціях. Залишається невирішеним питання включення недержавних постійних лісокористувачів до системи контролю за переміщенням деревини, запровадження механізму контролю та контролю за транспортуванням деревини з боку правоохоронних та контрольних органів. Недосконалість правового положення полягає у існуванні та розвитку двох різних систем. Їх інтеграція в одну систему дозволить їм виконувати як економічні, так і бухгалтерські функції, контролювати деревину постійних лісокористувачів та підтверджувати законність походження лісопродукції.

Створення та вдосконалення систем контролю та відстеження руху лісопродукції залежить від багатьох факторів, зокрема від мети та завдань, які вона перед цим ставить; масштабності та зобов'язуючого характеру системи; складності ланцюгів поставок; методологічних підходів до моніторингу.

Різноманітність існуючих систем можна систематизувати на основі регулятивного впливу держави: обов'язкова (створені та впроваджені державними органами для контролю переважно державних лісових ресурсів); приватна добровільна (розроблені та впроваджені соціально та екологічно

відповідальними лісовими та лісовими компаніями або їх асоціаціями); незалежна добровільна (запроваджений міжнародними або національними системами сертифікації лісів або органами з сертифікації, які пропонують різні програми верифікації); комбінована (засновані на використанні кількох попередніх систем).

Відповідно до методологічних підходів системи поділяються на балансову та індивідуальну ідентифікації. Метод балансування контролює рух лісопродукції без фізичної ідентифікації. Потік інформації про вхід і вихід лісової продукції та її переробку в готову продукцію. на всіх етапах просування до кінцевого споживача, це основа побудови методу балансу. Це залишається фундаментальним у створенні різних моделей систем управління рухом та систем відстеження деревини. Одиницею відстеження для цього методу, як правило, є вироби з дерева, що мають невеликі фізичні розміри (наприклад, тріска) або мають невеликі розміри та якісні характеристики (дрова, сировина). У цьому випадку транспортна відвантаження деревної продукції є обліковою одиницею для цілей відстеження [4, с. 207].

Застосування методу індивідуальної ідентифікації базується на фізичному відстеженні кожного окремого асортименту, що має високі розмірні та якісні характеристики (сировина, пиломатеріали). Як правило, індивідуальний метод ідентифікації закінчується передачею лісопродукції від первинного виробника (лісове господарство) до вторинного виробника (деревопереробний завод). Надалі наступні етапи контролю та моніторингу передбачають використання балансового методу. У більшості випадків системи, що охоплюють весь ланцюжок поставок від виробника до споживача, використовують обидва методи.

Таким чином, перш за все, потрібно сформулювати нормативно-методологічні принципи побудови системи контролю, її масштаби (географічні та виробничі), наявність відповідної інфраструктури для її реалізації, готовність персоналу, технічне оснащення, технологічні рішення і потреби в підтримці та обслуговуванні.

Електронний облік деревини є системою реєстрації переміщення деревних ресурсів з використанням автоматизації на всіх етапах лісозаготівлі, поряд із введенням та надсиланням бухгалтерської інформації поколодного (штабельного) обліку з використанням сучасних інформаційних технологій для подальшого використання в бухгалтерському та управлінському обліку.

Відповідно до даних Державного агентства лісових ресурсів України до системи ЕОД до 17.02.2020 року підключилися 503 постійних лісових користувачів, з них 338 – це державні підприємства, організації та установи, 136 – комунальні підприємства та 29 лісокористувачі, які входять до інших організаційно-правових форм господарювання [5, с. 194].

При використанні електронного обліку деревини є введення до електронного пристрою (бази) даних підприємства інформації про лісорубні квитки, квартали, виділи, ділянки, наряди-акти на виконання робіт, договори підряду, структурні підрозділи, договори з контрагентами, діапазони бирок та «завантаження» їх до КПК відповідного підрозділу, лісництва.

Первинний облік лісопродукції починається з приймання її безпосередньо в місцях заготівлі. По мірі заготівлі та транспортування деревини відповідальні особи отримують її щодня від власних бригад (працівників) компанії та від бригад (економічних операторів), які займаються заготівлею деревини за контрактами. Приймання заготовленої деревини за допомогою КПК відбувається із створенням Специфікації поколодного обліку, яка є додатком до Щоденника приймання лісопродукції від заготівлі. Матеріально-відповідальна особа відбирає в КПК інформацію про місце збору із зазначенням кварталу, виділу, її площі, номера підтвердження заготовленої деревини, виду рубок, умов отримання (без лісу, без верхнього складу), деталі контракту або акта замовлення. Потім КПК сканує бирку у торці колоди та вибирає інформацію: асортимент, клас якості, довжину та діаметр (висота та ширина штабеля). Після збереження цикл сканування повторюється з відтворенням та можливістю зміни інформації про попередню колоду. Обсяг кожної колоди (штабеля) і відповідно до Специфікацій поколодного обліку обчислюється автоматично і

включає повний перелік колод та номери бирок, якими вони позначені.

Після перегляду або редагування роздруковується Специфікація поколодного обліку на портативному принтері та «вивантажується» GSM на центральний сервер лісництва, лісгоспу. За відсутності з'єднання GSM передача даних до лісгоспу або лісництва відбувається не пізніше кінця поточного дня, коли КПК знаходиться в межах досяжності, або через Інтернет через підключення до персонального комп'ютера або через Wi-Fi або за допомогою флеш-карти. На підставі Специфікацій поколодного обліку за весь робочий день одного підрядника (бригад) на одній робочій станції (вид рубки) автоматично створюється Щоденник приймання лісопродукції від заготівлі. Відповідальна особа за приймальна друкує та підписує Щоденник у трьох примірниках: для майстра (представника підрядника), особи, яка приймала продукцію лісу та в бухгалтерію лісгоспу для складання звітності.

Специфікація поколодного обліку та Щоденник приймання лісопродукції від заготівлі є основою для підготовки складання Наряду-акта на виконання робіт (форма ЛГ-1), власними бригадами та Акта приймання-передачі робіт із заготівлі деревини (форма ЛГ-7) для заготівлі деревини на підставі договорів. Основним документом для перевезення лісової продукції є Товарно-транспортної накладної (форма ТТН-ліс).

Реєстрація накладної в лісогосподарських підприємствах має такі особливості: формування на місцях у лісі за допомогою КПК; збір даних за відпуск деревини відповідальною особою; автозаповнення на основі специфікації-накладної.

З метою систематизації та узагальнення даних програма «Електронний облік деревини» взаємодіє з галузевою системою «Управління лісовим господарством для України». Синхронізація галузевої системи з програмою «Електронний облік деревини» здійснюється з використанням сучасних Інтернет-технологій WSDL та Web-сервісу. Для роботи з програмою «Електронний облік деревини» потрібне з'єднання з Інтернетом, логін та пароль для імпорту даних.

Отже, організація обліку надходження та реалізації продукції лісу лісгосподарських підприємств має свої особливості: створення первинних документів відбувається за місцем отримання продукції; первинні документи складаються відповідальними особами; існує галузева програма.

Організація бухгалтерського обліку має свої переваги та недоліки. Звичайно, це свідчить про подальше його вдосконалення.

До переваг належать: ефективна реєстрація документів та отримання інформації для управління; розподіл бухгалтерської роботи між бухгалтерами та матеріально-відповідальними особами; відсутність шаблонної роботи та зменшення кількості паперових документів тощо. Недоліком є неможливість підключення до Інтернету на всій території.

Процес електронного обліку деревини повністю заснований на електронному документообігу. Він базується на програмному забезпеченні, що дозволяє контролювати етапи руху деревини, під час яких вся облікова інформація передається в електронному вигляді.

Важливим результатом роботи системи є значне зменшення формальностей та різного роду звітування між виробничими підрозділами лісгоспу, а також зменшення незаконної торгівлі незаконно заготовленою деревиною.

Електронна система дозволяє переглянути весь ланцюжок потоку заготовленої деревини – від місця її заготівлі до споживача. Таким чином, за допомогою реєстру походження деревини, за допомогою нумерації бирки, що позначається деревина, можна визначити законність її заготівлі: місце та час, назву бригади, яка проводила заготівлю, повний опис позначеної продукції.

Продовжується розробка для використання громадськістю, щоб забезпечити доступ до інформації про використання лісових ресурсів. На офіційному сайті ЄДСЕОД ДП «ЛІАЦ» вже можна перевірити законність заготівлі деревини за допомогою системи «Ліс у смартфоні» та здійснити онлайн перевірку лісоматеріалів за номером бирки, номером товарно-транспортної накладної та номером транспортного засобу.

Державне агентство лісових ресурсів України запустило пілотний проект щодо електронного реєстру лісорубних квитків на заготівлю деревини на лісгосподарських підприємствах.

Контроль у управлінні підприємством здійснюється з метою перевірки відповідності та виконання завдань, рішень, тобто фактично після виконання інших функцій управління. При здійсненні управлінської функції підприємству важливо дотримуватися встановлених параметрів. Це досягається шляхом організації контролю.

Контроль є процесом оцінки та інформування про існуючі відхилення фактичних величин від встановлених значень або їх збіг. Організація контролю є економічним процесом, доцільність якого можна оцінити за ступенем виконання та обмеженнями підприємства. Контроль за лісовими відносинами вважається невід'ємною частиною контролю, що в свою чергу є однією з управлінських функцій природокористування.

Процес контролю за лісопродукцією може бути розроблений за схемою: визначення загальної концепції контролю; вибір типу контролю; визначення завдань перевірки; планування процесу перевірки (пункти та об'єкти перевірки, обсяг і засоби, графік та тривалість); виконання конкретних видів діяльності з визначення фактичних та заявлених величин, параметрів та нормативів; ідентифікація та відмінності; підготовка кінцевих результатів; перегляд рішення; документування рішення; повідомлення про рішення; аналіз та ступінь відповідальності; пропозиції щодо усунення недоліків.

Таким чином, метою контролю є вирішення проблем, що стоять перед підприємством та досягнення бажаних результатів. Контроль впливає на підприємство. Невдало розроблені системи контролю можуть змусити людей зосередитись на них, тобто працівники будуть прагнути відповідати вимогам контролю, а не досягти цілей підприємства. Своєчасність є важливою умовою ефективного обліку наявності та руху лісо продукції в загальній системі управління підприємством, тобто наявність відставання у часі, яке адекватно відповідає явищу, що контролюється, і не дозволяє незаконну заготівлю або

вивезення деревини. Значення оптимального періоду часу визначається з урахуванням його рамок до основного плану, швидкості змін та витрат на вимірювання та розповсюдження результатів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Касич А., Шара В. Понятійний апарат терміна «готова продукція» як об'єкта бухгалтерського обліку. Економіка. 2016. № 11(188). С. 33-36.

2. Кондратюк Т.В., Сиротинська А.П. Готова продукція лісового господарства України: стан, тенденції та перспективи розвитку в умовах глобалізації світової економіки. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/46.pdf>.

3. Котляревська Н.С. Особливості ведення обліку та формування облікової політики на підприємствах лісового господарства. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник Національного університету «Львівська політехніка» / Редкол.: відп. ред. професор, д.е.н. Кузьмін О. Є. Львів, 2012. № 721.1. С. 119-125.

4. Сторожук Т.М., Дружинська Н.С. Організація електронного обліку продукції лісового господарства деревного походження. Економічний вісник. Серія: Фінанси, облік, оподаткування. 2018. Вип. 2. С. 206-212.

5. Сторожук Т.М., Дружинська Н.С. Готова продукція лісгосподарської діяльності, її форми та види. Економічний вісник. Серія: Фінанси, облік, оподаткування. 2020. Вип. 4. С. 193-203.

ЭКСПЕРТНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ

Федорович Ангелина Николаевна

студент

Белорусского государственного экономического университета

Республика Беларусь, г. Минск

Макеенко Геннадий Иванович

кандидат экономических наук, доцент

Белорусский государственный экономический университет

Республика Беларусь, г. Минск

Аннотация: Данная статья рассматривает современные проблемы, с которыми сталкивается эксперт-бухгалтер при проведении исследований операций по исследованию нематериальных активов. Определены задачи, и источники информации для проведения экспертизы. Методика исследования операций по учету расчетов с подотчетными лицами зависит от видов допущенных злоупотреблений, которые указаны в статье.

Ключевые слова: нематериальные активы, судебно-бухгалтерская экспертиза, экспертное исследование

При современном уровне развития рынка предприятия не могут получить существенных преимуществ только за счет материальных и финансовых ресурсов. Решение данной проблемы в настоящее время во многом зависит от эффективности использования уникальных по своей природе ресурсов нематериального, неосязаемого характера.

Нематериальные активы являются специфическим видом активов, которые представляют собой в основном права на результаты интеллектуальной деятельности, среди которых наиболее значительной составляющей является интеллектуальная собственность.

Судебно-бухгалтерская экспертиза нематериальных активов

устанавливает истину по делам, связанным с правами владения, распоряжения, пользования нематериальными активами, а также назначается для установления сумм недостачи, хищения, правильности документального оформления учета движения нематериальных активов. Предметом судебно-бухгалтерской экспертизы нематериальных активов являются действия юридических и физических лиц, связанные с использованием нематериальных активов, приведшие к нарушениям законодательства.

Объектами судебно-бухгалтерской экспертизы нематериальных активов

являются:

- 1) Состав нематериальных активов.
- 2) Достоверность и полнота оценки нематериальных активов.
- 3) Правильность отражения в учете операций, связанных с поступлением и созданием, выбытием, начислением амортизации, налогообложением нематериальных активов.

Основными задачами судебно-бухгалтерской экспертизы нематериальных активов являются:

- 1) Установление обоснованности прав на владение и использование конкретного нематериального актива.

С этой целью проверке подлежат правоустанавливающие документы: патенты, свидетельства, лицензии, соответствующие договора. Определяется правомочность владения и использования, ограниченность прав (например, исключительная или неисключительная лицензия), срок действия прав (если он конкретизирован в этих документах). Отсутствие обязательных реквизитов в первичных учетных документах влечет за собой признание такого документа не имеющим юридической силы, а значит, неправомерность признания в бухгалтерском учете объекта интеллектуальной собственности в составе нематериальных активов и искажение бухгалтерской отчетности организации.

- 2) Установление правильности оценки стоимости конкретного нематериального актива.

Стоимость оценивается на основании первичных учетных документов путем суммирования затрат, связанных с его приобретением, созданием, доработкой.

Ошибочно относить стоимость работ, услуг по доработке нематериального актива на увеличение стоимости этого нематериального актива, если вследствие такой доработки технико-эксплуатационные характеристики объекта не меняются (за исключением работ, услуг по доведению нематериальных активов до состояния, пригодного к эксплуатации). Так, работы по технической поддержке программного обеспечения, отраженного в бухгалтерском учете в составе нематериальных активов, являются текущими расходами организации и подлежат отнесению на затраты в полном объеме в месяце их приобретения.

3) Установление правильности и своевременности отражения данных о наличии и движении нематериальных активов в бухгалтерском и налоговом учете и отчетности.

Нематериальные активы отражаются в бухгалтерском учете на счете 04 «Нематериальные активы» по фактической (первоначальной) стоимости, которая зависит от способа поступления нематериального актива в организацию.

4) Установление правильности начисления и отражения в бухгалтерском учете амортизации нематериальных активов.

Амортизационные отчисления по нематериальным активам, используемым в предпринимательской деятельности, относят на себестоимость продукции (работ, услуг), расходы на реализацию. Нормативный срок службы объектов нематериальных активов и принимаемый равный ему срок полезного использования определяются исходя из времени их использования (срока службы), устанавливаемого патентами, свидетельствами, лицензиями, соответствующими договорами и другими документами, подтверждающими права правообладателя. При отсутствии в них указания на время использования (срок службы) эти сроки устанавливаются по решению комиссии, но не более

установленных законодательством. В случае ошибочного установления более короткого срока полезного использования в себестоимость товаров (работ, услуг) неправомерно включается большая сумма амортизации.

5) Установление обоснованности затрат, связанных с приобретением (созданием, доработкой) нематериальных активов.

Основными критериями для отнесения расходов в состав затрат, учитываемых при налогообложении прибыли, являются объективная необходимость и обоснованность таких расходов в процессе производства. Степень «безопасности» расходов зависит от специфики работы организации, профессионального суждения членов комиссии по амортизационной политике и аргументированности в необходимости приобретения (создания, доработки) конкретного нематериального актива.

При отнесении на затраты расходов, организациям нужно быть готовым доказывать производственную необходимость этих расходов, более внимательно отнестись к подготовке документов, подтверждающих их обоснованность.

б) Правомерность включения объекта в состав нематериальных активов.

Проверяется выполнение всех критериев признания произведенных затрат объектом нематериальных активов.

Сайт признается нематериальным активом, если соблюдены все установленные условия. Тогда он числится на счете 04 «Нематериальные активы» по сформированной первоначальной стоимости. Она увеличивается на сумму расходов по доработке, улучшению сайта, если данные вложения не влекут создания нового объекта нематериальных активов.

Однако сайт может и не учитываться как нематериальный актив: не соответствует установленным признакам, принимался к бухгалтерскому учету до их введения и прочее. В этом случае доработка существующего сайта (без изменения его доменного имени) признается расходами по текущей деятельности организации, а для исчисления налога на прибыль это затраты, учитываемые при налогообложении.

Неправомерное включение объекта в состав нематериальных активов, отсутствие обоснованности в произведенных расходах, неверное определение срока полезного использования и прочие нарушения бухгалтерского учета нематериальных активов, выявляемые с помощью судебно-бухгалтерской экспертизы, приводят к искажению финансового результата организации за отчетный период, влекут за собой перерасчет (как правило, доначисление) налога на прибыль.

К нормативным источникам информации, используемым для судебно-бухгалтерской экспертизы нематериальных активов, относятся: Налоговый и Гражданский кодексы, законы и инструкции, методические указания и отраслевые инструкции в части хозяйственных операций, связанных с нематериальными активами.

К нормативной информации, формируемой внутри организации, которая подлежит проверке, относятся:

1. учетная политика организации, рабочий план счетов, график документооборота;
2. первичные учетные документы, отражающие хозяйственные операции по приобретению, созданию, выбытию, переоценке, модернизации (доработке), инвентаризации нематериальных активов;
3. регистры синтетического и аналитического учета, амортизации нематериальных активов;
4. протоколы заседаний комиссии по амортизационной политике организации, принимающей решения по отнесению объектов интеллектуальной собственности в состав нематериальных активов и прочие источники информации.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1.Макеенко Г.И. Судебно-бухгалтерская экспертиза / Учебное пособие для студентов. Минск, БГЭУ, 2001
2. Зубков, А.С. К вопросу состава и оценки нематериальных активов /

А.С. Зубков // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр». – Дата доступа: 20.11.2021

3, Раковец, В. Нематериальные активы или затраты? Поможем найти правильный ответ / В.Раковец // Электронный журнал «Главный бухгалтер». – 2018. – № 39.

**ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ КАНАЛІВ ЗБУТУ ОРГАНІЧНОЇ
ПРОДУКЦІЇ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ**

Циган Раїса Миколаївна

старший викладач

КрНУ ім. Михайла Остроградського

Лижова Єлизавета Миколаївна

студент

КрНУ ім. Михайла Остроградського

Анотація: Розглянуто основні тенденції збуту органічної продукції у світі та в Україні. Наведено основні канали збуту органічної продукції, їх особливості, переваги та недоліки. Досліджено особливості збутової діяльності органічних виробників в країнах Європи.

Ключові слова: органічна продукція, органічне виробництво, продаж органічної продукції, канали збуту органічної продукції, збут органічної продукції.

З кожним роком у світі зростає кількість сільськогосподарських земель органічного призначення та з кожним роком зростають продажі органічної продукції у світі. Органічні роздрібні продажі у світі та в Україні зростають стрімкіше, ніж площі органічних земель (рис 1). В Україні виробництво органічної продукції є перспективним завдяки наявності родючих чорноземів та сприятливого клімату. З метою формування стабільного та зростаючого ринку органічної продукції в Україні необхідно сформувати надійні джерела збуту продукції, що забезпечать ефективну та безпечну її реалізацію.

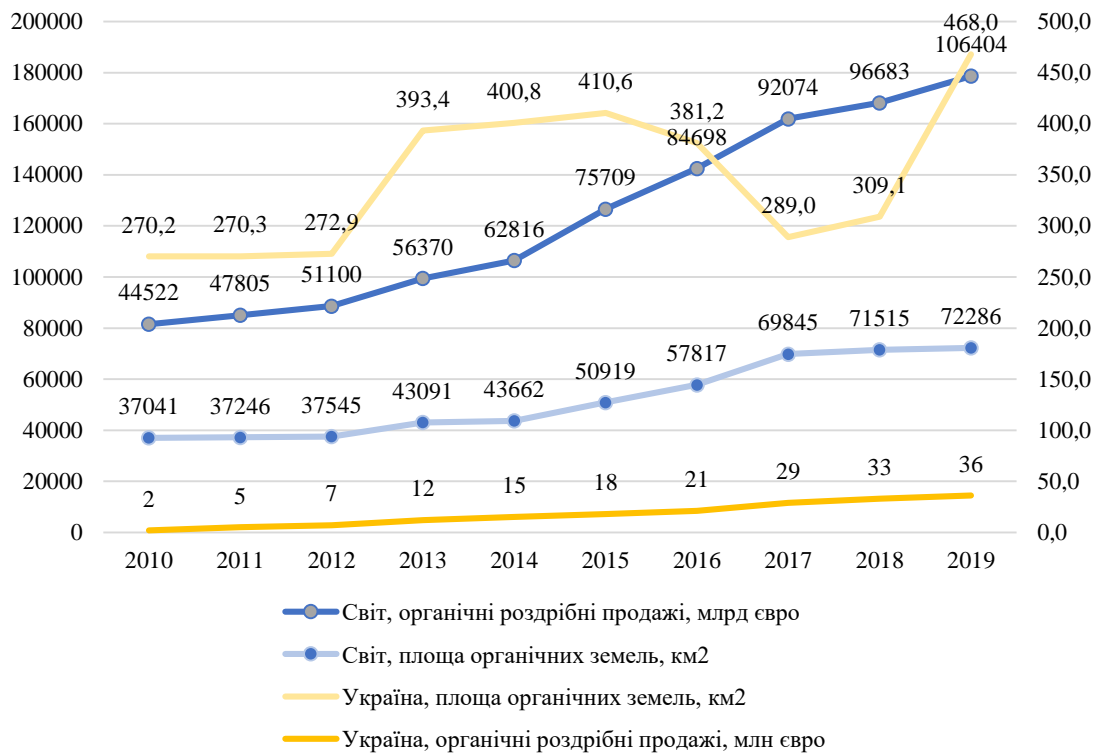

Рис 1. Динаміка площ органічних земель та роздрібних продажів органічної продукції у світі та в Україні за 2010-2019 роки.

*розроблено авторами на основі [3]

Таким чином, за розглянуті роки спостерігається позитивна динаміка зростання продажів органічної продукції в світі та Україні. Проте світова динаміка випереджує українську, тому органічним виробникам необхідно розширювати канали збуту своєї продукції.

Загалом, канали збуту органічної продукції можна розділити на прямий продаж та через посередників. Завдяки прямому методу виробник має можливість зацікавити споживача у своїй продукції напряму, проте обсяги продажів можуть бути невеликі; при продажі через посередників підприємство має можливість продавати великі партії продукції, але втрачається зв'язок з покупцем та виникають певні ризики при транспортуванні та зберіганні продукції відповідно до особливостей органічної продукції. Кожен з цих шляхів має певні канали збуту, що характеризуються обсягами, рівнем охоплення, перевагами та недоліками (табл.1).

Таблиця 1

Канали збуту органічної продукції

Канал збуту	Обсяги	Рівень охоплення	Переваги	Недоліки
<i>Прямий продаж</i>				
Магазини виробника	малий, середній	місцевий, регіональний	контроль продажів товару, зв'язок виробника та споживача, найменші націнки на продукцію	Невелика кількість споживачів та незначне охоплення ринку
Інтернет-магазин, соціальні мережі, торгові платформи	високий	національний, світовий	контроль продажів товару, зв'язок виробника та споживача, зниження витрат на збут, розширений ринок збуту за рахунок просування інформації про продукцію	Недовіра споживачів до продукції, що продається в інтернет-просторі, витрати на просування продукції
Продаж з місць виробництва, під час агротуризму	малий	місцевий	контроль продажів товару, зв'язок виробника та споживача, без додаткових витрат на обслуговування онлайн/офлайн магазину, можливість зацікавити покупця щодо майбутніх покупок	нестабільність та випадковість продажів, невелика кількість, сезонність
Ринки вихідного дня, виставки, ярмарки	малий	місцевий	контроль продажів товару, зв'язок виробника та споживача, можливість зацікавити покупця щодо майбутніх покупок	нестабільність та випадковість продажів, сезонність
<i>Через посередників</i>				
Спеціалізовані магазини та ресторани	малий, середній	регіональний, національний	додатковий канал збуту, орієнтація на споживача, високий рівень довіри споживачів, можливість дегустації	відсутність прямого контакту з споживачем, ризики забруднення продукції
Супермаркети, спеціалізовані відділи	середній, великий	національний	залучення великого кола споживачів, здійснення споживачами покупок з зацікавлення, можливість розширення обсягів збуту	відсутність прямого контакту з споживачем, ризики забруднення органічної продукції через контакт з традиційними, складність пошуку у магазині
Переробні підприємства	великий	регіональний, національний	додатковий канал збуту	відсутність прямого контакту з споживачем, ризики забруднення продукції
Оптова торгівля	великий	регіональний, національний, світовий	додатковий канал збуту, збільшення обсягів продажів	зниження контролю над подальшим збутом, відсутність контакту з споживачем, ризики пошкодження продукції
Експорт	залежить від обсягу замовлення	національний, світовий	вихід на нові ринки збуту, велика вірогідність зростання попиту, освідченість споживачів, висока платоспроможність	вірогідність проходження додаткової сертифікації, здійснення протекціоністських заходів країною-імпортером, коливання валютних курсів, вистока конкуренція, ризики пошкодження продукції

Отже, не існує єдиного та оптимального каналу збуту для органічної продукції, кожен з методів має свої переваги та недоліки, тому, виходячи з

структури попиту та власних можливостей, підприємству необхідно збалансовано розподіляти збутові шляхи продукції. Структура розподілу каналів збуту органічної продукції у країнах Європи наведена на рис 2.

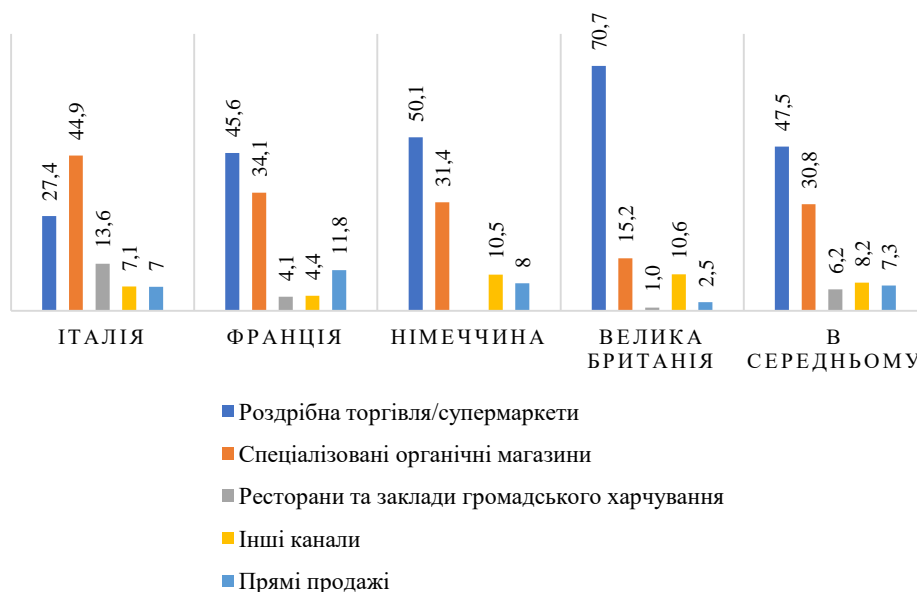

Рис 2. Основні канали збуту органічної продукції у країнах Європи

*розроблено авторами на основі [2]

Найпоширенішим та найбільшим за обсягами каналом збуту є роздрібна торгівля та супермаркети, що в середньому між розглянутими країнами становить 47,5% - це є свідченням наявності спеціальних відділів та полиць у супермаркетах, що дозволяють безпечно продавати органіку. Другим великим каналом збуту є продаж у спеціалізованих органічних магазинах, що в Італії складає близько 45% та є найпоширенішим каналом збуту, а в середньому між чотирма країнами даний показник складає 30,8%. До інших каналів належать: фруктові та овочеві магазини, фермерські ринки, невеликі фермерські магазини, Інтернет-магазини, АЗС. Їх частка в середньому складає 8,2%, проте в останні роки спостерігається зростання покупок органічної продукції в інтернет-просторі [2]. Прямі продажі та співпраця з ресторанами та закладами громадського харчування в середньому становить 6%.

Таким чином, органічні роздрібні продажі з кожним роком зростають та мають тенденцію до зростання. Реалізація органічної продукції, за підсумками досліджень авторів, здійснюється за двома напрямками:

- 1) прямиий;
- 2) через посередників.

Найбільш пріоритетним можна вважати канал збуту прямим способом, тому що ризики забруднення продукції майже відсутні. Основними каналами збуту органічної продукції у країнах Європи є супермаркети, спеціалізовані магазини та інші канали, до яких включають фермерські ринки, інтернет-магазини. Подальші дослідження будуть спрямовані на вирішення проблеми ціноутворення та фінансування агровиробництва органічної продукції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Country Reports and Country Information on Organic Farming in Europe: Organic Europe. URL: <https://www.organic-europe.net/country-info-europe.html> (дата звернення 11.12.2021)
2. What's driving sales growth for organic products at retail? Supermarket news. URL: <https://www.supermarketnews.com/organic-natural/whats-driving-sales-growth-organic-products-retail-0> (дата звернення 11.12.2021)
3. Yearbook "The World of Organic Agriculture". Organic World. URL: <https://www.organic-world.net/yearbook.html> (дата звернення 12.12.2021)

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ПРЕДМЕТ КОНТРОЛЮ ТА АНАЛІЗУ

Шерстюк Олександр Леонідович
Доктор економічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу обліку та оподаткування,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»,
м. Київ, Україна

Анотація. Визначено термін «інвестиційна привабливість підприємства». Охарактеризовано чинники, які впливають на інвестиційну привабливість та її оцінку в інтересах потенційних та реальних інвесторів. Розкрито характеристики інвестиційної привабливості як предмету аналізу та контролю. Запропоновано алгоритм контролю та аналізу інвестиційної привабливості.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, контроль, аналіз, підприємство, інвестори.

Формування, обґрунтування та реалізація рішень, пов'язаних в інвестування у капітал підприємства, має відбуватися з урахуванням умов його функціонування. Вплив таких умов на прийняття рішень суб'єктами інвестиційної діяльності є визначальним чинником, від впливу якого залежить можливість досягнення мети інвестування.

Зважаючи на це, існує потреба в ідентифікації терміну «інвестиційна привабливість підприємства», яка може бути визначена як характеристика можливості (або імовірності) шляхом реалізації інвестиційного проекту через механізм поповнення капіталу підприємства адекватно розв'язувати завдання, пов'язані з досягненням мети інвестування.

Інвестиційна привабливість будь-якого підприємства може бути охарактеризована як сукупність двох взаємозалежних та взаємообумовлених

складових: об'єктивної наявності середовища (або сукупності умов) його функціонування, з одного боку, та суб'єктивної оцінки таких умов, що надається в інтересах потенційного чи реального інвестора. Надання відповідної оцінки може розглядатися як результат процесу визначення ступеня відповідності умов інтересам інвесторів.

В контексті зазначеного, можемо констатувати, що оцінювання інвестиційної привабливості підприємства відбувається шляхом застосування методу компаративності, тобто порівняння фактичних характеристик (в даному випадку – існуючих умов діяльності підприємства) очікуваним або нормативним значенням (які формалізуються в якості інтересів інвестора). Тобто, мова йде про заходи контролю, одним з яких є застосування методів економічного аналізу.

Таким чином, інвестиційна привабливість підприємства має бути визнана в якості одного з предметів контролю та аналізу.

Варто зазначити, що чинники, які впливають на інвестиційну привабливість підприємства та її оцінку, постійно змінюються. Причиною цього полягають як у поточних змінах економічних характеристик суб'єкта господарювання (вартість і структура активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів, витрат), так і у змінах очікувань та відповідних інтересів інвесторів.

Водночас, змін зазнає і сам вплив окреслених чинників. Зокрема, це стосується сприятливого чи несприятливого фіскального середовища, наявності чи відсутності істотного державного впливу на галузь, ступеня доступності фінансових ресурсів на ринках капіталу та зобов'язань, готовності потенційних та реальних інвесторів до реалізації інвестиційних проектів тощо.

Наведені та інші види змін можуть істотно вплинути на процеси обґрунтування, вибору та реалізації інвестиційних рішень. Зважаючи на це, необхідно визнати необхідність виконання заходів контролю та аналізу інвестиційної привабливості підприємств. Суб'єктами таких заходів можуть бути як безпосередньо інвестори, так і фахівці (в тому числі й незалежні), які виконують відповідну роботу в інтересах інвесторів.

Під час контролю та аналізу інвестиційної привабливості підприємства очікувані інвестором результати впровадження інвестиційного проекту мають визнаватися як визначальні, еталонні характеристики, зміст яких дає підстави ідентифікувати їх як критерії інвестиційної привабливості. В більшості випадків, їх має встановлювати інвестори для подальшого використання в контрольних та аналітичних заходах.

Алгоритм заходів контролю та аналізу інвестиційної привабливості підприємства з метою оцінювання її рівня може бути формалізований на основі моделі, викладеної на рис. 1.

Рис. 1. Алгоритм контролю та аналізу інвестиційної привабливості підприємств (авторська розробка)

За результатами проведення заходів аналізу та контролю інвестиційної привабливості мають бути сформовані, обґрунтовані та формалізовані висновки щодо оціночної характеристики ступеня відповідності фактичних умов функціонування підприємства очікуванням потенційних і реальних інвесторів. Зазначені висновки є основою оцінки інвестиційної привабливості, яка береться до уваги з метою прийняття інвестиційного рішення.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ІТ

Шрейнер С. В.

Викладач І категорії

Юридичний фаховий коледж

Національного університету

«Одеська юридична академія»

Белінська Ю. В.

студентка

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова

Анотація. У статті розглядаються методологічні аспекти моніторингу факторного впливу в антикризовій моделі управління підприємством. Наводиться обґрунтування методологічних підходів до структурування факторів антикризового управління. Метою статті є аналіз основних напрямів антикризового управління у сфері ІТ. У статті розглядаються основні фактори, що впливають на забезпечення сталого розвитку організації підприємства. Проаналізована природа і характер виникнення кризових ситуацій на підприємстві поглиблюють розуміння важливості стратегічного планування, дозволяють визначити напрямки діяльності підприємства і можливі кризові ситуації, своєчасно реагувати, в рамках запланованих заходів, на виникнення кризових ситуацій на підприємстві, а також є передумовою для обґрунтованого формування його концептуальних засад.

Ключові слова: криза на підприємстві, кризис–менеджмент, план безперервної діяльності, банкрутство, антикризова програма.

Необхідно розглядати перспективи розвитку фірми (корпорації) з чітким прогнозуванням можливості виникнення кризових явищ. Такі поняття як "криза" і "ризик" нерозривно взаємопов'язані, що впливає на процес антикризового управління фірмою (корпорацією). Неможливо виключити з

ризиком можливість настання несприятливого результату, що може призвести до прийняття помилкових рішень, що ведуть до негативних наслідків, і виникнення, в цілому, кризових явищ. Для фірм (корпорацій), найважливішими завданнями є збереження сталого фінансового стану та підвищення ефективності підприємницької діяльності. Проблема неспроможності (банкрутства) супроводжує конкуренцію, тому її раціональне рішення, з одного боку, дозволяє запобігти погіршенню фінансово–економічних результатів діяльності, з іншого боку створює умови для подолання негативних явищ.

Проаналізувавши різні підходи багатьох авторів, як Бойчик І.М., Балашов А.П., Шикина С.А та інших щодо визначення поняття антикризове управління підприємством можна дійти висновку, що на сьогодні це поняття є досить багатозначним і не існує однозначної думки щодо його трактування. Також у дослідженнях вчених і практиків не міститься єдиної думки на кризові явища, що виникають в ході розвитку різних систем.

Метою статті є аналіз основних напрямків антикризового управління у сфері ІТ. Досягнення цієї мети передбачає вирішення комплексу наступних завдань:

- освоєння понятійного апарату, функцій і механізмів антикризового управління;
- вивчення комплексу проблем і методів їх вирішення, пов'язаних з функціонуванням і розвитком соціально–економічних систем, виникненням кризових змін та необхідністю їх попередження.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Становлення ринкових відносин в нашій країні характеризується неоднозначним і динамічно-змінним економічним середовищем. Багато підприємств та організацій перебувають у кризовій ситуації, є неплатоспроможними. Для подолання кризових явищ на підприємствах повинна застосовуватися система спеціальних профілактичних і оздоровчих заходів, іменована антикризовим управлінням.

Антикризове управління – це управління, націлене на передбачення небезпеки кризи, аналіз його симптомів, вжиття заходів щодо зниження негативних наслідків кризи, використання факторів кризи для подальшого розвитку підприємства. Іншими словами, антикризове управління–система заходів з діагностики, попередження, нейтралізації, подолання кризи. [1, с.11]

У вузькому сенсі антикризове управління – це система організаційно–управлінських заходів щодо окремого підприємства, що потрапило в стан кризи, що зазвичай виражається в неплатоспроможності, яка в разі її затяжного непереборного характеру нейтралізується через процедуру банкрутства. Для антикризового управління у вузькому сенсі велике значення має встановлення факту фінансової неспроможності підприємства. Офіційне встановлення такого факту регулюється законодавчо. [2, с.17]

У найзагальнішому вигляді криза – це крайнє загострення протиріч в соціально–економічній системі (організації), що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі. Сутність кризи в термінах конкретної економіки можна визначити наступним чином:

1) криза – це неузгодженість у діяльності окремих систем організації (економічної, фінансової, соціальної та ін.);

2) криза – це неплатоспроможність, це наростаюча небезпека банкрутства і ліквідації організації. [3, с.5]

Програма антикризового управління підприємством включає сукупність форм і методів реалізації антикризових процедур. Реалізація антикризових процедур розпочинається на певному етапі життєвого циклу підприємства, в умовах різкого спаду, який характеризується неплатоспроможністю підприємства.

Трактуючи банкрутство як незадовільний фінансовий стан підприємства, можна виділити такі його стадії: приховане банкрутство, фінансова нестабільність, явне банкрутство.

Приховане банкрутство зовнішньо непомітне і жодним чином не виказує погіршення економічного стану підприємства. Обсяги продажу не

зменшуються, працівників не звільняють, авторитет підприємства начебто зберігається. Погіршення стану підприємства усвідомлює лише невелика група фахівців.

Фінансова нестійкість відрізняється порушенням грошових потоків, нестачею оборотних коштів. При цьому керівництву слід зважувати на такі ознаки: затримка з наданням звітності та зниження її якості, наявність помилок, що свідчить про неякісну діяльність фінансових служб підприємства, яка стає причиною недостатнього рівня економічного аналізу; різкі зміни структури балансу та фінансових результатів; підвищення рівня конфліктності на підприємстві через неузгодженість дій різних підрозділів.

Явне банкрутство характеризується неспроможністю підприємства сплачувати свої борги. Тут виникає невідповідність грошових потоків тв. зовнішні конфлікти з партнерами. Об'єктивним виходом з цієї ситуації є санація або порушення процедури банкрутства. [4, с.356]

Діагностика неспроможності часто розуміється як специфічний вид економічного аналізу, що проводиться в відносно неплатоспроможного підприємства. Але в загальному випадку, діагностика – це засіб отримання достовірної якісної інформації про реальні можливості СЕС на будь-якій стадії кризи на основі особливих методів і механізмів менеджменту. [5, с.43]

Таким чином, при організації управління будь-якого підприємства повинні застосовуватися елементи механізму антикризового управління, сутність якого полягає в наступному:

- передбачати можливі кризи, очікувати і викликати кризи змінюючи внутрішнє середовище;
- кризи у визначеній мірі можна прискорювати, випереджати, відтерміновувати;
- формувати заходи, що дозволять підприємству адаптуватися до зміни зовнішнього середовища;
- формувати заходи по удосконаленню системи управління підприємством; – проводити аналіз меж керованості кризових процесів;

– проводити ранню діагностику кризових явищ у фінансовій діяльності підприємства, терміновість реагування на різні кризові явища, адекватність реагування підприємства на ступінь реальної погрози його фінансовому благополуччю, а також повну реалізацію внутрішнього потенціалу для виходу з кризи;

– підготовка персоналу для реалізації антикризового управління (управління в умовах кризи вимагає особливих підходів, спеціальних знань, досвіду і мистецтва). [6, с.11]

На сучасному етапі розвитку можна використовувати різні стратегії для антикризового управління, але найголовнішим є попередження кризи, підготовка до його появи; протидія кризі, уповільнення його процесів; стабілізація ситуації завдяки резервам, додатковим ресурсам; розрахований ризик; послідовний висновок з кризи. Правильно вибрати ту чи іншу стратегію можна виходячи з глибини і характеру кризи.

Провідні менеджери ІТ відзначають, що поняття кризи на підприємстві, за умови ефективного кризис-менеджменту в контексті відношення до ІТ-процесів, може розглядатися як позитивне явище.

Антикризове управління починається задовго до безпосереднього виникнення проблеми. У більшості західних компаній обов'язковим документом є антикризовий план дій (у міжнародній класифікації – Business Continuity Plan – BCP). Антикризовий план в частині ІТ, відповідно, регламентує дії ІТ-департаменту в кризовій ситуації і носить назву ІТ BCP. Найважливішим є те, що при наявності антикризового плану практично будь-яка кризова ситуація, яка може статися в компанії, зі стихійного лиха перетворюється просто в ще один сценарій ведення бізнесу на певний період часу.

Отже, у сучасних умовах виникнення кризових ситуацій у діяльності основної ланки економіки підприємства-обумовлюється, як правило, багатьма причинами, в основному пов'язаними з невідповідністю структури підприємства ринковим умовам і змінам зовнішнього середовища під впливом

наростаючих кризових процесів на світових фінансових ринках. Для фірм (корпорацій), найважливішими завданнями є збереження сталого фінансового стану та підвищення ефективності підприємницької діяльності. Проблема неспроможності (банкрутства) супроводжує конкуренцію, тому її раціональне рішення, з одного боку, дозволяє запобігти погіршенню фінансово-економічних результатів діяльності, з іншого боку створює умови для подолання негативних явищ. Резюмуючи вищесказане, хочу відзначити, що антикризове управління, не будучи основним напрямком діяльності компанії, тим не менш, відіграє значну, а часом і критичну роль у веденні бізнесу. Чим більше часу приділено антикризовому управлінню, чим краще опрацьований антикризовий план, тим більше шансів у бізнесу вистояти перед обличчям різних загроз і максимально швидко повернутися до колишніх темпів роботи без істотних втрат. Практично всі існуючі ризики можливо в тій чи іншій мірі оцінити і, або опрацювати план їх закриття, або прийняти як є.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антикризисное управление: Учебно–методическое пособие. Составитель: Марчева И.А. – Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2012. – 134 с.
2. Антикризисное управление: Учебник / Под ред. И. К. Ларионова. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2012. – 380 с.
3. А.П. Балашов. Антикризисное управление: Учеб. пособие / Новосибирск: ГУП РПО СО РАСХН, 2004. – 176 с.
4. Бойчик І.М Економіка підприємства: підручник. / І. М. Бойчик. – К.: Кондор –Видавництво, 2016. – 378 с.
5. Антикризисное управление: учебное пособие / В.Г. Плужников, С.А. Шикина; под ред. В.Г. Мохова. – Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2016. – 112 с
6. Антикризове управління: навчальний посібник / В. І. Борзенко – Х. : Видавництво Іванченка І С., 2016. – 232 с.

LEGAL SCIENCES

SOME PROBLEMS OF HOLOGRAPHIC PERFORMANCE

Koval Olga

Candidate of Juridical Sciences
Associate Professor of the Department
of Private and Public Law at the KNUTD
Kyiv, Ukraine

Summary. Although the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" protects some aspects of holographic performances of deceased artists, the current legislation regulates this issue only by analogy with various existing intellectual property. We offer, for convenience, to make in Art. 1 of the said law the concepts of "hologram" and "holographic protrusion," "holographic replication" to avoid possible confusion in the future.

Keywords: holography, replication, tour, mediatour, right of publicity

Holographic performance is creating an exceptional three-dimensional performance, built from existing objects of copyright and related rights, created during the figure's life [1]. However, suppose that the holographic performance of the deceased celebrity is an entirely original work, created with a completely new meaning. What will happen if the holographic replication of the singer is used not as a musician-performer but as an actor, and in his life, a man has never played in plays?

Who in this case will have the right to the newly created object of intellectual property? It is possible to resolve this nuance using a legal analogy because there is no clear legislative guidance.

Consider this question on the example of the already mentioned Tupac Hologram, whose speech set an exciting precedent. Namely, the hologram creators received a license from ASCAP for the music that was performed during the show.

However, the hologram created was an original reproduction of Tupac's movement (and not just a copy of footage from one of Tupac's previous videos). As a result, the copyright for this performance belongs to AV Concepts, the ends of the hologram[2].

Similarly, Miku Hatsune, a Japanese virtual singer, raises interesting legal questions about the affiliation of musical works to her performance. The computer simulation is not a subject of intellectual law, so everything that Mika sings belongs to the authors of the songs (music, poems), and its performance - the company that created it.

So holographic performance is a process that can result in a new object of intellectual property that logically belongs to the creators of the hologram...

The Law "On Protection of Rights to Marks for Goods and Services" [3] provides additional protection from unwanted holographic replications.

Public figures (show business stars, bloggers, singers, and actors) may register their name (pseudonym) as a trademark under Part 2 of Art. 5 of the law. The object of a mark for goods and services may be any designation or any combination of designations.

Trademark blurring occurs when a third party uses a similar mark in a way that overshadows or disfigures a brand associated with a public figure. If someone creates an unauthorized hologram for marketing purposes, using the image of a deceased celebrity or creating confusion for the consumer, the trademark owner can sue the hologram manufacturer.

REFERENCES

1. Philippe Jougoux, Eleni Synodinou. Holograms and intellectual property law: a multidimensional issue. *European intellectual property review*. January 2016. 13 p. URL: <https://www.researchgate.net/publication/323167162> (date of application: 12.11.2021).

2. Recommendations on the observance of copyright and related rights in the organization and conduct of touring events Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. URL:

<http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id = 196e6351-07bc-4252-a0fe-be9bbef8f0f4 & title = RekomendatsiiSchodoDotrimanniaAvtorskogoPravaISumizhnikhPravPriOrganizatsiiTaProvedenniGastrolnikhZakhodiv>

3. Law “On Protection of Rights to Marks for Goods and Services” Information of the Verkhovna Rada of Ukraine Official Gazette of 15.02.1994 - 1994, № 7, Article 36

4. Brandon Marsh Tupac Hologram Rocks Coachella and IP Laws. *AM. UNIV. WASH. COLL. OF LAW: INTELLECTUAL PROP. BRIEF* (Apr. 19, 2012) URL: <http://www.ipbrief.net/2012/04/19/tupac-hologram-rocks-coachella-and-ip-laws>. (date of application: 12.11.2021).

5. Коваль О. М. Деякі проблеми створення і використання голограми людини: правові новели та сучасні цифрові технології суспільства / О. М. Коваль // *Правова позиція*. – 2019. - № 4 (25). - С. 107 – 113.

INTEGRATION OF GEORGIAN LAW INTO LEGAL REGULATION IN
THE CAUCASUS

Meskhishvili-Epadze Mariam

Doctor of Law, Professor
of Millennium University

Abstract. The article examines the legislative acts on the inclusion of Georgia and the Caucasian peoples into the Russian Empire. According to the author, the sources of local law in the Caucasus and Transcaucasia should be considered in the context of the fact that the public-law sphere of legal regulation was attributed exclusively to the competence of the Russian imperial power, which determined the legislation on local law. Government and its features in the national region. As for the regulation of private law relations, in the author's opinion, they mainly relied on local sources of law.

Keywords: Legislative acts, Georgian Law, Integration, Russia, Caucasus

The public law sphere of legal regulation entirely depended on the Russian supreme power. By the will of the Russian emperor, Georgia received a government similar to the all-Russian governorate, and its principles were laid down mainly in the decree of September 12, 1801 “On the establishment of an internal government in Georgia.”

The representation of the supreme power in Georgia and the North Caucasus was concentrated in the hands of the commander-in-chief [6]. They entrusted local administration to a special body - the Supreme Georgian Government, which comprised four expeditions: executive (as governor of governorate), state (in charge of the financial and economic part), and two judicial (for criminal and civil cases). They showed local bodies - the commander-in-chief and the Supreme Georgian government - took part in the legislative activity in relation to the region.

At the national level, the State Council, the Committee of Ministers, and the

Governing Senate dealt with the problems of legal regulation in the region. In 1833, a special supreme legislative and administrative body, the Caucasian Committee (existed under different names), was created and until 1882 operated, which took an active part in resolving issues of maintaining the validity and making adjustments to the local law of the region.

Branches of the Own e. And. Took part in preparing draft laws. v. Chancery: the II department, which was engaged in the systematization of local legalizations and prepared legal acts, and which operated in 1842-1845. IV (temporary) department, which was in charge of the preparation of reforms in the Transcaucasian region [13]. The private law sphere of legal regulation in the Caucasus was based on particular civil law. In 1813, in a report to Alexander I, the Minister of Justice noted that “this land was ruled by:

1. The laws of the prophet Moses,
2. The laws of the Greek emperors: Constantine, Justinian, and Leo the Wise,
3. The laws of the Georgian King George III,
4. The decrees of Prince Agbug of Atabag,
5. Armenian laws on trade,
6. The laws of King Vakhtang.

What was missing was borrowed from the Russian code and articles ... of Emperor Peter the Great (Cathedral Code of 1649 and Military Code of 1716). This complex of “Georgian laws” was called “Code issued by King Vakhtang”, or “Code of Laws of King Vakhtang” [14].

The Code of the Georgian Kingdom as a collection of legalizations in force in the region was compiled by King Vakhtang, when he, during the absence of King George XI in 1703-1711. (as King Vakhtang VI) ruled over the Georgian kingdom. “In the introduction to the Code, he pointed out the importance of collecting sources of local law:

“Georgia was a country endowed and decorated with all the benefits, but due to the inconstancy of times and changes in circumstances, some were distributed according to their own wisdom, kinship, fear, lack of fear of God, and some out of

greed. We published this book so that no one would distort the scales of justice with greed, kinship or any addictions.”

Vakhtang emphasized the continuity and preservation of the established sources of Georgian law for centuries and indicated that he decided to “compose this code, placing in it the laws of Moses from the Bible, laws from Greek and Armenian books translated, Catholicos laws and the institutions of King George and Beka.” With regard to this Code, he indicates that it was drawn up with the assistance of the Catholicos Dementy, metropolitans and archbishops, princes, dignitaries, and noble people of the country and contains “laws that only our mind could invent.”

The Code of King Vakhtang was a collection of local legalizations in seven parts:

The first part – “The Laws of Moses” - consisted of 62 articles and was an extract from the "Deuteronomy" of the Holy Prophet Moses.

The second part – “Greek laws” - included “legalizations issued by Leo the Wise, Constantine, and other sovereigns to guide kings and judges”, i.e. Byzantine legalizations, extracted mainly from their collections - Basilic, edited by the Byzantine emperor Leo VI the Wise and his son Constantine. 318 articles of this part determined the provisions regarding civil, criminal, and partly ecclesiastical law.

The third part of 431 articles – “Armenian Laws” - was based on the Code of Laws of Mkhitar Gosh - a legal collection compiled in 1184, combining the provisions of Armenian customary law, Byzantine legal sources (Theodosius and Justinian codes), church decrees, etc. On behalf of Vakhtang, this collection was brought from the residence of the Catholicos of All Armenians, - Echmiadzin, - and translated into Georgian.

The fourth part – “Catholicos Laws”: 23 articles contained extracts from the Georgian “Nomokanon”, made in 1605 by the Georgian Catholicos in view of the riots that had arisen in Imereti. They contained provisions on the rights and duties of bishops, as well as some provisions of a criminal law nature.

The fifth part – “The Laws of King George” - in 46 articles set out the laws of the Georgian King George V the Brilliant (1318-1346), which mainly related to

criminal law.

The sixth part – “Laws of Agbuga” - in 178 articles contained civil and criminal statutes, which were published by the governor of the Samtskhe principality of the Georgian kingdom Atabag Beka II in 1361-1391, and which were supplemented by his grandson Agbuga, who ruled the same principality in 1444-1451. In Georgian jurisprudence, it was also sometimes referred to as the “Code of Law of Beka and Agbuga”.

The seventh part – “The laws of King Vakhtang” - in 266 articles contained the “Code of King Vakhtang” - civil, criminal, and state laws [15]. The Armenian judicial code in local law in the Caucasus actually acted as another source of local law. It was compiled in the second half of the 18th century. In connection with the presence in Astrakhan of a large colony of Armenians, regarding which, by the decrees of Elizaveta Petrovna dated April 13, 1744 [16] and August 5, 1746 [17], it was determined: “on production to the Armenians living in Astrakhan, according to their previous laws” and given the right to choose judges “at their own discretion.”

The Astrakhan magistrate had the right to decide the affairs of local Armenians according to their ancient customs. By his order, S. Ioannov, K. S. Kompanian, and E. Krikorian prepared a draft of the Code of Law. Its sources were the Code of Laws of Justinian applied in Armenia during the Roman rule, Byzantine legalizations, Armenian customary law, the Code of Laws of Mkhitar Gosh, as well as the Cathedral Code of 1649. The draft reflected the state of local Armenian legislation at the time of its preparation, since “the exclusion from the Justinian Code of those decrees that have retained their force, and the replacement of others with their own legal provisions, have never been expressed in writing, but passed, according to legend, from ancestors to descendants”, - notes K. Alekseev [18]. The Code of Law included 49 chapters (more than 870 articles), covering the judicial system and legal proceedings, criminal law, and civil law. The bulk of legal provisions related to the regulation of relations of a civil nature (more than 600 articles) [19].

Since 1779, the Armenian law code has been applied in the Nakhichevan Armenian magistrate when considering civil cases between Armenians in accordance

with the letter of the grant of Catherine II of November 14, 1779, which was allowed to “use ... all those rights and advantages” and “to conduct a trial and punishment according to your rights and custom.” [20]

Conclusion The Code of Law was not published in print and did not have an official translation from Armenian into Russian. There was only an unofficial translation of the Code of Law into Russian, which was made in 1844 by the translators of the Nakhichevan magistrate M. Kushnarev and F. Khadamov on behalf of Senator Zhemchuzhnikov. Although the Armenian judicial code was not sanctioned by the Russian supreme power as a source of local law, it was recognized in judicial practice. On March 1, 1848, Nicholas I was allowed to use the Armenian Code of Law and “decide their civil cases on the basis of their own laws and customs until the publication of a new civil code for the empire.” It operated until the introduction of the legislation of the Judicial Reform of 1864 in Transcaucasia.

REFERENCES:

1. A personal decree given to the Senate, with the attachment of a treaty signed with the King of Kartli and Kakheti Irakli II “On the recognition of the supreme power and patronage of the Russian emperors over oneself.” September 29, 1783 // PSZRI-1. T. 21. No. 15835.
2. A treatise of eternal peace and friendship, concluded between the All-Russian Empire and the Ottoman Port in Iasi through the plenipotentiaries appointed from both sides and confirmed by mutual state ratifications exchanged between the plenipotentiaries in Iasi on the 29th day of January 1792”. December 29, 1791 // PSZRI-1. T. 23. No. 17008. Art. 5-6.
3. Manifesto “On the annexation of the Georgian kingdom to Russia.” With the attachment of the form of the imperial title. January 18, 1801 // PSZRI-1. T. 26. No. 19721.
4. A personal decree was given to the Senate “On the establishment of an internal government in Georgia”. With the attachment of the manifesto to the Georgian people, resolving the internal administration of Georgia and the state.

September 12, 1801 // PSZRI-1. T. 26. No. 20007.

5. A personal decree was given to the Collegium of Foreign Affairs “On the attitude of the Georgian peoples at the request addressed to His Majesty through the commander-in-chief in Georgia.” September 12, 1801 // PSZRI-1. T. 26. No. 20008.

6. The highest approved poster, announced in Kakheti and Kartli by Lieutenant General Knorring, “On the establishment of the Supreme Georgian government in Tiflis” September 12, 1801 // PSZRI-1. T. 26. No. 20009.

7. A treatise of eternal peace and friendship, concluded between the All-Russian Empire and the Persian state in the Gulistan tract by the Zeiva River, through plenipotentiaries appointed from both sides, and confirmed by mutual state ratifications exchanged by mutual plenipotentiaries in Tiflis on September 15, 1814 // PSZRI -1. T. 32. No. 25466. Art. 2.

8. Treatise concluded between His Majesty the All-Russian Emperor and His Majesty the Persian Shah “On Peace between Russia and Persia.” February 10, 1818 // PSZRI-2. T. 3. No. 1794. Art. 2.

9. Eichelman O. Treaties between Russia and Persia // Reader of Russian international law. - Kyiv, 1887. Part 1.S. 371-372.

10. The highest approved provision is “On the temporary administration of the Imereti region.” April 19, 1811 // PSZRI-1. T. 31. No. 24597.

11. Certificate of Merit to the Baku owner Huseyn-Kuli-Khan “On his acceptance of him and the entire Baku region into Russian citizenship.” August 28, 1801 // PSZRI-1. T. 26. No. 19994.

12. North Caucasus as part of the Russian Empire. - M., 2007.S. 61.

13. Gatagova L.S. Administrative structure of the Caucasus at the beginning of the 19th century // National outskirts of the Russian Empire: the formation and development of the management system. - M., 1998; Krasnyakov N. I. The imperial factor in the state administration of Russia in the 18th - early 20th centuries. - M., 2011. Ch. 6.

14. The highest approved report of the Minister of Justice “On the

establishment of the Committee to consider the translations of the Code of the Georgian King Vakhtang.” July 19, 1813 // PSZRI-1. T. 32. No. 25429. Georgian laws. - SPb., 1828.

15. Senate decree “On the rules on which to accept Persian merchants in Astrakhan for trade trades; on the proceedings of the Armenians and Indians and Bukharians living in Astrakhan according to their previous laws, and on allowing them to start factories and conduct services without hindrance.” April 13, 1844 // PSZRI-1. T. 12.No. 8919.

16. Senate decree “On trade and duties of Armenians and other Asians living in Astrakhan.” August 5, 1746 // PSZRI-1. T. 12.No. 9311.

17. Alekseev K. Statement of legal provisions contained in the Armenian code of law. - M., 1870.S. 3.

18. Astrakhan Armenian Law Code / Prepared. to ed. F.G. Poghosyan. - Yerevan, 1967.

19. Certificate of Appreciation to the Christians of the Armenian law who left the Crimea. November 14, 1779 // PSZRI-1. T. 20. No. 14942.

20. Alekseev K. Statement of legal provisions contained in the Armenian code of law. Pp. 1, 5. The nominal decree announced to the Senate by the Minister of Justice, “On the appointment of residents of Georgia for filing appeals to the Senate of complaints of two years”. January 3, 1809 // PSZRI-1. T. 30. No. 23430.

ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ДУМКИ І СЛОВА В УКРАЇНІ

Ануфрієва М. С.

студентка юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Рибалкін А. О.,

к.ю.н., доцент, доц.кафедри загальправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація. У статті аналізується право людини на свободу думки і слова, на свободу виразу поглядів і переконань, а також конституційно-правові гарантії їх забезпечення. Автор приділяє увагу дослідженню права на інформацію як фундаментального права людини. Особлива увага приділяється аналізу конституційних норм, чинного інформаційного законодавства і системі гарантій, що забезпечує їх реалізацію. Зазначається, що ефективність реалізації вказаних прав і свобод залежить від досконалості правової сфери і впливає на розвиток демократизму.

Ключові слова: права і свободи, конституція, свобода думки і слова, свобода вираження поглядів, конституційні гарантії, інформаційні правопорушення, юридична відповідальність

Демократія не може існувати без свободи. Свобода вважається передумовою рівності елемента демократії. Це можливість самовизначення у політичних поглядах, та можливість активно використовувати свої права в управлінні. Свобода досягається через права людини, а права натомість вважаються невід'ємною частиною людини, оскільки становлять складову частину особистості, є її правовим надбанням. Свобода думки, слова і переконань починається із свободи особи. Свобода в широкому розумінні —це

можливість і здатність людини робити вибір згідно зі своїми, ніким ненав'язаними переконаннями, обумовлювати свої вчинки світоглядними уявленнями, сформованими за власним бажанням.

Права і свободи людини і громадянина повинні визнаватися та гарантуватися державою в обсязі загально визнаних міжнародних стандартів. Свободу слова в Україні захищають 110 нормативно-правових актів, зокрема: Стаття 34. Конституції України, - «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.» Свобода слова передбачає не лише висловлювання вільних поглядів та думок, а й повну відповідальність за все вищесказане [1]. Хоча держава і повинна забезпечувати повну свободу слова для громадян, але все ж існують випадки, в яких законодавство України має право обмежувати свободу вираження поглядів для того, щоб запобігти заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації та прав інших осіб, для недопущення розголошенню конфіденційної інформації, для підтримання авторитету. Гарантування свободи слова в Україні починається зі згадування в Преамбулі Конституції про те, що Основний Закон України був прийнятий для забезпечення прав і свобод людини. Ст. 3 Конституції України визнає, що права й свободи людини, а також їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Свобода слова виступає необхідною умовою для реалізації наступного конституційного принципу. Конституцією України (ст. 15) проголошено, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної й ідеологічної багатоманітності, що є одним з основоположних принципів життєдіяльності українського суспільства, заснованого на безперечному визнанні демократії, прав і свобод людини і громадянина. Відповідно, дотримання принципів ідеологічного й політичного плюралізму в суспільстві є важливою гарантією свободи думки і слова. Свобода думки й слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань необхідні людям, так само як і свободи публічних дискусій із проблем, які є значущими і є

формою існування демократичного толерантного суспільства. Таке суспільство виходить із того, що жодна думка не може й не повинна втрачати права заявити про себе. Ідеологічна багатоманітність означає вільне здійснення в суспільстві різних політичних і інших поглядів, шкіл, ідей, а також можливість без перешкод пропагувати свої погляди, ідеї за допомогою засобів масової інформації, а також привселюдно захищати свої ідеологічні погляди [2, с. 296]. У свою чергу, свобода думки і слова, свобода інформації гарантує створення в суспільстві клімату ідеологічного плюралізму й конкуренції інформаційних джерел. Важливою гарантією свободи слова є заборона цензури (ст. 15 Конституції України; ст. 2 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», ст. 24 Закону України «Про інформацію», ст. 5 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»); законодавче закріплення таких принципів інформаційних відносин, як: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя (ст. 2 Закону України «Про інформацію»); неможливість притягнення до відповідальності за висловлення оціночних суджень; оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості (ст. 30 Закону України «Про інформацію»); державне гарантування вільного і відкритого обговорення суспільно важливих проблем із застосуванням телебачення і радіомовлення (ст.4 Закону України «Про телебачення і радіомовлення») та ін.

Отже, можемо дійти висновку, що свобода слова є однією з основ демократичного суспільства, вона виражає загальнолюдські цінності, допомагає розкрити потенціал особистості [3, с. 197]. Разом із тим свобода слова є, по суті, істотним фактором прояву людської індивідуальності, утвердження самобутності й унікальності кожної особистості. Невипадково російський дореволюційний юрист Е. Н. Тарновський писав, що «свобода особи найбільше утверджується й підтверджується свободою друку й слова» [4, с. 182].

Ставлення до свободи думки й слова простежується через систему гарантій, завдяки яким стає можливим їх безперешкодне здійснення, охорона від можливих протиправних посягань і захист від незаконних порушень. Адже мало лише декларування права на свободу думки й слова – важливим є встановлення певних гарантій їх реалізації, тобто закріплення певних умов та засобів, що забезпечують існування свободи слова й інформації в демократичному суспільстві. Без відповідних гарантій проголошені в Конституції та законах України права і свободи стають «пустим звуком».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Скрипнюк О. Свобода думки і слова: конституційно-правові гарантії в Україні. *Юридична Україна*. 2011. № 3. С. 28-32.
2. Слинько Т. М. Конституційно-правові гарантії свободи слова в Україні. *Нац. акад. прав. наук України*. Харків: Право, 2013. С. 294–297.
3. 8. Слинько Т. Н. Свобода слова как элемент конституционализма (постсоветские реалии). *Нац. ун-т “Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого* Харьков : Право, 2013. С. 189–213.
4. Тарновский Е. Н. Четыре свободы . Москва: Макет, 1995. С. 182.

ВИЩИЙ АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ

Блошкіна Ольга Олегівна

студентка

Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного
господарства та природокористування
м. Рівне, Україна

Анотація: Розглянуто передумови й особливості правової генези Вищого антикорупційного суду України. Проаналізовано правовий статус і завдання Суду. Означено колізії щодо трактування актуальності Вищого антикорупційного суду та його перспектив. Сформульовано ідеї щодо підвищення ефективності Суду шляхом реалізації принципу доступності.

Ключевые слова: антикорупційна політика, Антикорупційна стратегія, правосуддя, Вищий антикорупційний суд.

Одним з важливих чинників утвердження демократичної та правової держави є розбудова ефективної судової системи і протидія корупції. Отож логічно, що слідуючи ідеалам Революції Гідності в Україні одним із пріоритетів державної політики у сфері правопорядку було визначено боротьбу із корупцією, а одним із засобів реалізації вказаної політики стало створення антикорупційного суду. У подальшому викладі нами буде розглянутий Вищий антикорупційний суд України в контексті судової реформи, узагальнено національний досвід функціонування такого суду й означено його перспективи.

Передусім відзначимо, що появі в Україні Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС) передувало визнання на рівні держави – у межах Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки, того факту, що: 1) в Україні фактично була відсутня чітка законодавча та інституційна основа для

формування та реалізації антикорупційної політики на основі співпраці державних органів та громадськості; 2) однією з основних причин руйнування судової влади була невдала реалізована у 2010 році судова реформа, яка негативно вплинула на органи суддівського самоврядування; 3) серйозною вадою національної системи боротьби з корупцією була визнана відсутність дієвих органів щодо протидії корупції [1]. Отож у межах Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки була проголошена нагальність здійснення ефективної скоординованої політики щодо протидії корупції. Одним з вагомих кроків у цьому напрямі стало ухвалення Верховною Радою України 7 червня 2018 року Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [1].

Зауважимо, що створення цього суду було задеклароване ще у судовій реформі 2016 року. Як відзначають дослідники становлення ВАКС, «у процесі судової реформи 2016 року і внесення змін до Конституції України щодо правосуддя велика увага приділялася саме подоланню корупції і створенню реальних механізмів притягнення до відповідальності вищих посадових осіб держави, причетних до корупційних діянь» [3, с. 3]. Між тим, на практиці, відповідний суд розпочав свою діяльність лише від 5 вересня 2019 року.

Парадоксально, але і створення Вищого антикорупційного суду, і зміст та його подальша діяльність не викликали однозначного позитивного захоплення. Показовим в цьому сенсі є виступ Голови Верховного Суду України (2013-2017 рр) Ярослава Романюка, який назвав «зайвою ланкою» Вищий антикорупційний суд, створений за ініціативою Президента України Петра Порошенка і підтриманий Верховною Радою. Суддя, як і чимало інших експертів, наголошував, що чинна на той час «судова система досить велика, цілком здатна забезпечити розгляд усіх категорій справ» [4].

Зрештою, відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [1] встановив, що цей суд є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України, а його завданням є: 1) здійснення правосуддя з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень; 2) судовий контроль за

досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень; 3) вирішення питання про визнання і стягнення необґрунтованих активів.

Необхідно зазначити, що Вищий антикорупційний суд здійснює розгляд кримінальних проваджень про злочини, які класифікуються здебільшого як тяжкі й особливо тяжкі. Класифікація справ за коефіцієнтами складності показує, що середній коефіцієнт складності кримінальних проваджень, які перебували на розгляді Суду у 2020 році, становить 46, найвищий коефіцієнт складності 55 – у 20% справ. Отже, з огляду на предметну підсудність ВАКС, категорії осіб, справи щодо яких розглядає суд, коефіцієнти складності справ за категоріями, можна констатувати, що Суд розглядає найбільш складні категорії кримінальних проваджень [5, с. 6-7].

За статистикою, в середньому на розгляді кожної колегії суддів одночасно перебуває 30-35 кримінальних справ здебільшого щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Станом на вересень 2021 року шість колегій суддів Вищого антикорупційного суду ухвалили 45 вироків (щодо 50 осіб), з яких, всупереч думці прибічників «обвинувального ухилу» суду, 7 є виправдувальними: у шістьох кримінальних провадженнях обвинувачених повністю виправдали, ще в одному – особу виправдали щодо частини пред'явленого їй обвинувачення [6]. Реальне покарання у виді позбавлення волі строком від 2 до 9 років призначено 27 особам. Поміж них народні депутати України та депутати місцевих рад, керівники державних підприємств, судді, прокурори й адвокати [6].

Заради істини, необхідно визнати, що існують певні суперечки та недовіра щодо змісту вироків, що їх постановляє ВАКС. Про це зокрема пише адвокат Наталія Мисник, яка аналізує справу стосовно судді апеляційного суду Дніпропетровської області Надії Посунся за декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 Кримінального Кодексу – декларування недостовірної інформації). Суддю оштрафували на 51 тисячу гривень, також їй заборонено обіймати державні посади протягом року. Втім, наголошує адвокат, такий вирок навряд чи можна вважати суворим, з огляду на те, що обвинувачена сама

подала заяву про відставку задовго до створення ВАКС і була звільнена з посади судді ще 24 травня 2018 року [7]. Отож такі рішення певною мірою дискредитують діяльність антикорупційного суду.

Крім того скептики щодо функціонування ВАКС вказують на те, що такі суди функціонують лише у 20 країнах світу, серед яких такі, як Афганістан, Бангладеш, Ботсвана, Бурунді, Камерун, Палестина, Сенегал і Уганда (тобто так звані країни «третього світу»). Натомість у жодній країні, що їх відносять до країн успішного права, досі не створено такого органу [8, с. 104].

Принагідно відзначимо, що Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яка чинна в Україні з 2010 року прямо вказує, що запобігати корупції та викорінювати її – це обов'язок усіх держав членів ООН. При цьому, ст. 36. цієї Конвенції передбачає, що кожна держава забезпечує, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи, наявність органу чи органів або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних заходів. Отож, створення ВАКС цілком вкладається в логіку Конвенції ООН. Крім того, ми поділяємо позицію тих експертів, які вказують, що Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» не суперечить принципам і нормам Конституції України, які регламентують царину правосуддя, а можливість створення спеціалізованих судів прямо передбачається Конституцією [3, с. 7].

Показово, що діяльність Вищого антикорупційного суду позитивно оцінили як експерти, так і громадські діячі, які до вагомих досягнень Суду за рік роботи віднесли: 1) низький відсоток процедурних та процесуальних порушень у роботі суддів; 2) прискорення розгляду та оголошення вироків у корупційних справах; 3) збільшення кількості реальних строків ув'язнення і конфіскацій незаконно набутого майна; 4) підвищення якості судових рішень [10]. Вказане має стати для суддів ВАКС мотивацією щодо якісного здійснення правосуддя і власного внеску у розбудову правової держави.

Водночас, ми вважаємо за можливе порушити питання про більшу територіальну наближеність Вищого антикорупційного суду до населення,

іншими словами йдеться про доступність цього суду. При цьому виходимо з положення Конституції України (ст. 8), яким гарантується звернення до суду для захисту прав і свобод людини і громадянина. Як було відзначено, Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» встановлює, що завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень. Очевидно такий захист має бути доступним для звернення зацікавлених осіб. Оскільки доступність правосуддя забезпечується оптимальною побудовою судової системи, зокрема територіальною наближеністю до населення, то вважаємо за доцільне розглянути можливість внесення змін до ч. 3 ст. 1 Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» на підставі ч. 1 ст. 125 Конституції України, відповідно до якої система судів загальної юрисдикції будується за принципами територіальності й спеціалізації, і ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що вказує на можливість рішенням зборів суддів відповідного суду запроваджуватися спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ. Це відкрило б можливість створення антикорупційних палат у загальних місцевих судах, які б певних категоріях справ щодо корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень виступали як суди першої інстанції. Можливо, в якості експерименту, такі палати варто створити у місцевих судах у Львові, Харкові, Одесі, тобто там де вже є територіальні підрозділи Національного антикорупційного бюро України. У разі продуктивності такої судової новації, її можна поширити на всю територію України. Фінансові питання можна вирішити, у тому числі, залучивши кошти, які повертатимуться державі за результатами успішної реалізації антикорупційної політики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII. Законодавство України. Законодавство України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text> (дата доступу: 19.11.2021).

2. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VIII. Законодавство України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата доступу: 19.11.2021).

3. Мищак І. Діяльність Вищого антикорупційного суду в Україні: чи є приводи для оптимізму? *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2021. № 1 (81). С. 3–8.

4. Романюк жорстко розкритикував Президента і ВР за антикорупційний суд. *Закон і бізнес*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата доступу: 19.11.2021).

5. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 2020 році (як судом першої інстанції). Відділ судової статистики, аналітичної роботи та узагальнення судової практики 2021. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/analyses/justice_22.07.2021.pdf (дата доступу: 19.11.2021).

6. Два роки міфів і результати: чим живе ВАКС? LEXINFORM.COM.UA. URL: <https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/dva-roky-mifiv-i-rezultaty-chym-zhyve-vaks/> (дата доступу: 19.11.2021).

7. Мисник Н. Высший антикоррупционный суд: первая практика, перспективы и проблемы правового регулирования. «Информационно-аналитический центр «ЛИГА»», 2019. URL: file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/yz_mysnyk_12_19_1575647388_ua.pdf (дата доступу: 19.11.2021).

8. Прокопів Б. Специфіка функціонування вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018 р. Випуск 3 (15). С. 103–107.

10. Перший рік роботи Антикорууду: «зрада» чи «перемога». Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pershyu-rik-roboty-antykorsudu-zrada-chy-peremoha-/30822651.html> (дата доступу: 19.11.2021).

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ СЛІДЧИМ

Віткова С. В.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник

Савіщенко В. М.

д.ю.н., доцент,
професор кафедри кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: Розглядаються особливості відображення злочинів в пам'яті людей, що обумовлює не-обхідність дослідження психічної сфери цих людей з метою отримання вербальних доказів.

Ключові слова: психологія, досудове розслідування, формування показань, юридична деонтологія, слідчий.

Діяльність по розслідуванню злочинів(слідча діяльність) – цілеспрямований процес, метою якого є відтворення справжньої картини події злочину на основі дослідження як прямими, так і непрямими доказами. Її психологічна структура розглядається як сукупність певних(пізнавальної, конструктивної, комунікативної, організаційної, засвідчувальної та профілактичної) різновидів діяльності. Ефективність слідчої роботи багато в чому залежить від уміння слідчого правильно та в повному обсязі використовувати психологічні знання. Нині важко уявити якісне розслідування чи судовий розгляд без використання спеціальних психологічних знань. У кримінальному судочинстві накопичено чималий досвід залучення психологів як фахівців, експертів, консультантів.

До основних структурних елементів психологічної характеристики

слідчої діяльності відносяться:

- 1) власні психологічні та інші спеціальні знання слідчого;
- 2) психологічні основи висунення версій та планування розслідування злочинів;
- 3) тактичні, психологічні та моральні аспекти взаємодії слідчого та психолога;
- 4) психологія вчинення окремих слідчих дій.

Наявність такої психологічної структури пред'являє до особистості, яка обрала професію юриста, відповідні вимоги і водночас формує певні психологічні властивості, необхідних для здійснення юридичної діяльності. Тому студенти юридичного факультету зобов'язані усвідомлено вдосконалювати свої психічні якості, виробляти професійні навички та вміння. Складність розслідування обумовлюється недостатністю у ряді випадків вихідної інформації на його початковому етапі, пошуковим характером слідчої діяльності, практичною оперативністю, де результати попередньої дії визначають вибір іншої дії, подолання протидії зацікавлених осіб, підвищену психічну напруженість слідчого, викликану емоційними навантаженнями, а також ході прийняття рішень, іноді у гранично короткі терміни. Очевидним є факт, що багато випускників юридичних вузів, які влаштовуються на роботу до слідчих органів, психологічно виявляються далеко не завжди професійно придатними. Невідповідність їх індивідуально-психологічних якостей специфічним вимогам праці в слідчих органах сприяє виникненню у молодих спеціалістів психічної перенапруги, різних невротичних, психосоматичних розладів і навіть захворювань. Зрештою це призводить до незадоволеності своїм службовим становищем, обраною професією, у результаті частина випускників іде у інші структури працювати чи взагалі змінює профіль роботи. Діяльність слідчого характеризується різноманітністю завдань, правильне вирішення яких потребує величезних та різнобічних знань. У законодавстві наголошується, що слідчий з метою виявлення слідів та інших речових доказів зобов'язаний робити фото, відеозйомку, застосовувати інші науково-технічні

засоби. Крім того, слідчий повинен використовувати спеціальні знання як власні, так і обізнаних осіб (фахівців, експертів). Обов'язковою частиною професійної підготовки юриста є вивчення психології (загальної та юридичної). Знання психології дозволяє слідчому правильно кваліфікувати дії злочинця, своєчасно висувати та перевіряти версії під час планування розслідування злочину, визначати психічний стан учасників кримінально-процесуальної діяльності, вивчати особу обвинуваченого. Судово-слідча практика показує, що точна кваліфікація скоєного можлива лише за умови, що слідчий визначає психологічні особливості взаємовідносин злочинця і потерпілого, з'ясовує внутрішні мотиви, які спонукали обвинуваченого вчинити протиправні дії, оцінює особисті якості та властивості суб'єкта злочину. Наприклад, розслідування факту доведення до самогубства потребує оцінки вчинків людей з урахуванням їх особистих взаємин і психологічної характеристики кожного, тобто певних знань з психології. При вирішенні питання про відповідальність суб'єкта за злочин, скоєний у стані афекту, слідчий має вміти розпізнавати ознаки, характерні для названого стану. З цією метою він використовує власні спеціальні знання, вивчає довідкову літературу і лише у необхідних випадках запрошує спеціаліста (психолога, психіатра). Знання психології дає слідчому можливість зрозуміти словесне оформлення сприйнятих суб'єктом фактів, витягти з потоку цих відомостей необхідну для розслідування інформацію, тобто оперативно переробити у своїй свідомості дані, отримані під час допиту.

Таким чином, спеціальні знання допомагають слідчому провести попередній аналіз об'єктів, виключити деякі експертні дослідження, сприяють своєчасному плануванню розслідування, вирішенню питання щодо доцільності призначення та провадження судової експертизи. Володіння необхідними спеціальними знаннями та навичками надає слідчому впевненості у роботі, формує в нього переконаність у правильності своїх дій, виховує діловитість і наполегливість у досягненні поставленої мети.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пчеліна О.В. Щодо питання використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики : збірник матеріалів III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 27 лютого 2020 року). Київ-Маріуполь, 2020. С. 246-249.
2. Марчак В.Я., Шувальська Л.Р. Використання спеціальних психологічних знань суб'єктами судочинства. Юридична психологія та педагогіка. 2012. Вип. 1. С. 164-173.
3. Якіміва В.С., Пашура А.Ю. Спеціальні знання та їх межі: актуальне питання теорії судової експертизи і криміналістики: збірник матеріалів III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції(м. Київ, 27 лютого 2020 року). Київ-Маріуполь, 2020. С. 324-326.
4. Степанюк Р.Л. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2014. Спецвип. С. 38-42.
5. Ходанович О.В. Сучасні проблеми судово-психологічної експертизи неповнолітніх. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Том 11. Число 3(31). С. 170-178

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Ворона В. І.

студентка юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Наливайко Лариса Романівна
проректор
доктор юридичних наук
професор кафедри загальнопрпавових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація. У статті охарактеризовано особливості відповідальності держави за порушення міжнародних зобов'язань згідно з Проектом статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, прийнятих Комісією міжнародного права. Також проаналізовано природу правопорушень та зазначено, що основний недолік полягає, зокрема, в особливій увазі до застосування контрзаходів до держав із позиції міжнародних організацій та щодо субсидіарної відповідальності держав-членів.

Ключові слова: міжнародно-правова відповідальність, міжнародний правопорядок, міжнародно-протиправне діяння, реалізація міжнародної відповідальності, міжнародно-правові примусові заходи.

В наш час існує досить важлива та не до кінця врегульована проблема, а саме - це міжнародно-правова відповідальність. Поки це питання залишається не вирішеним, це призводить до безкарності міжнародних правопорушень держав. Також ця проблема в загальному призводить до дестабілізації міжнародного правопорядку й підриває авторитет міжнародного права.

Функціонування інституту міжнародно-правової відповідальності є необхідним для забезпечення підтримки міжнародного правопорядку та мирних

відносин в міжнародній системі. Хоча в міжнародному праві принцип, відповідно до якого будь - яка шкода повинна відшкодовуватись, існує здавна, відповідальність держав в міжнародному праві є однією з найбільш актуальних проблем сьогодення.

Актуальність проблеми відповідальності в міжнародному праві зумовлена тим, що саме функціонування міжнародно - правової відповідальності здатне забезпечувати світовий мир і правопорядок у міжнародній системі.[1]

Проблеми міжнародно-правової відповідальності є досить складними, та включають в себе багато аспектних факторів впливу. Безперечно, для того, щоб кодифікувати та створити нормативно- правовий акт за яким можна буде притягнути до відповідальності держав порушників, потрібно зробити аналіз та узгодження багатьох питань. При чому кожне питання має розкривати якомога ширше зміст проблеми та враховувати зміни обставин.

Держава – єдиний соціальний організм, всі функції якого, здійснюються через систему державних органів. Діяльність держави на міжнародному рівні може виявитися лише через дію її органів, що реалізують суверенну волю держави.

В українській науці міжнародного права велика увага приділяється проблемі основ міжнародної відповідальності, тобто умов її виникнення. Мається на увазі визначення того, на підставі яких даних і за яких обставин можна установити відносно якої-небудь держави наявність міжнародно-протиправного діяння як джерела міжнародної відповідальності[2].

Міжнародно-правова відповідальність - це перш за все конкретно негативні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права внаслідок порушення ним міжнародно-правового зобов'язання.

Саме це визначення розкриває основні характерні риси поняття, які в свою чергу залежать від деяких факторів. По-перше - це існування дійсного зобов'язання між суб'єктами; по-друге, наявність діяння, яке порушує вказане зобов'язання; по-третє шкода, яка є результатом протиправного діяння[3].

Підстави для відповідальності поділяються на юридичні (нормативно-

правові) та фактичні.

Юридичні підстави – це сукупність юридичних обов’язкових міжнародно-правових актів, на підставі яких певна поведінка кваліфікується, як міжнародне правопорушення.. Юридичні підстави відповідальності можуть міститися в будь-яких джерелах міжнародного права. Ними є: правомірні, юридично чинні договори, обов’язкові акти міжнародних органів та організацій(Ради Безпеки ООН) звичаї, окремі односторонні акти держав міжнародно-правового характеру, тощо.

Фактичні підстави міжнародно-правової відповідальності - це те, за що настає відповідальність . Тобто-це певний юридичний факт, а саме, міжнародне правопорушення[4].

Підсумовуючи можна сказати, що інститут міжнародно-правової відповідальності потребує ретельного вдосконалення, так як цього потребує сфера міжнародного права для врегулювання міжнародних конфліктів та збереження миру в світі. Також це є необхідним для того, щоб держава правопорушник була притягнена до відповідальності. Удосконалення механізму міжнародної відповідальності сприятиме зменшенню кількості ухилень від відповідальності у міжнародному праві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Морозюк Р. Відповідальність держав в міжнародному праві. 2017. С. 249-251.
2. Вербанський О.В., Скиба Е.К. Діяльність міжнародних органів щодо забезпечення міжнародно-правової відповідальності в публічному праві. 2019. С.55-58.
3. Антипенко В.Ф. Міжнародне публічне право підручник в 3 т. т.2 . 2012. С. 384
4. Проект статей об ответственности государства за международно-противоправные деяние. 2001. С.3-4. С.26-46

УДК 4414

**ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ В УКРАЇНІ (1917-1921 РР.)**

Головко Світлана Григорівна

к.і.н., доцент

Євченко Анастасія Олександрівна

Заліська Єлизавета Ярославівна

здобувачі вищої освіти

першого бакалаврського рівня

Юридичний факультет

Національний авіаційний університет, м. Київ

Анотація: проаналізовано підходи щодо земельно-правових відносин періоду Національної революції в Україні 1917-1921 років; розкрито питання аграрної політики доби Центральної Ради та її законодавства щодо приватної власності.

Ключові слова: Центральна Рада, УНР, аграрна реформа, приватна власність.

Земельно-правове питання постало з новою силою під час Української національно-визвольної революції, що тривала протягом 1917-1921 років. Незважаючи на те, що середняки відігравали не мало важливу роль, а саме прийняли активну участь у створенні потужного кооперативного руху, більшість із селян не мали своєї земельної власності. Значна частина земельних угідь належала великим землевласникам, які і відроджували експортний потенціал України.

Актуальність аграрного питання для Центральної Ради була очевидна і продиктована наступними факторами:

- наріжним питанням революційного руху народів Російської імперії, а тим паче українського селянина було саме вирішення земельного питання;
- від вирішення аграрного питання чинною владою залежало її

легітимне майбутнє існування;

- для українського селянина земля завжди виступала головною цінністю, не лише її економічний вимір, а й ірраціональний.

Клаптик власної землі для хлібороба був своєрідним символом свободи, а не звичайним джерелом доходу. Українці з максимальною впевненістю захищали свою землю від усяких намагань обмежити права на її володіння. Такі загарбницькі дії зазвичай виходили ззовні, а тобто з боку власної держави або сусідніх країн [1, с.33]. Слушне зауваження виніс Сергій Кримський щодо цього питання: «... владні структури в Україні не були константними, стабільними, в той час як земля залишалася інваріантною цінністю при усіх перетвореннях влади» [2, с.276].

Щоб докладніше розглянути вирішення земельного питання УЦР та урядами «першої» УНР нам варто проаналізувати його окремі сегменти, спираючись на праці науковців, що їх досліджували.

У контексті актуалізації теми, Михайло Бурдін у своїй праці виносить актуальні міркування, виокремлюючи їй наступними факторами: по-перше, реформування земельних відносин діяльністю Центральної Ради проводилося з позицій політичної теорії і в дусі українського національно-ідеологічного романтизму. По-друге, однолінійна схема пояснення державно-правових реформ земельних відносин в Україні Центральною Радою виявляється у звичних для радянської доби термінах «революція», «селянська революція», «скасування земельної власності», та ін., що засвідчує переміщення центру уваги до історії політичних рухів українського народу та віддалення від теорії та історії держави і права. По-третє, для законодавців сучасної держави проблеми реформування земельних відносин, які Центральна Рада прагнула ухвалити, стали такими ж невідкладними, як і в часи УНР [3, с.103].

Нова доба в земельному питанні почалася з революції 1917 р. Усі соціально-політичні прагнення українського народу у перші місяці після скасування монархії наражалися на затятий опір Тимчасового уряду, тому власне аграрне законодавство Україна могла здійснити лише після

проголошення державної незалежності [4].

Загалом, характерною особливістю доби УЦР було те, що законодавство стосовно приватної власності, зокрема на землю, весь час еволюціонувало. 1 січня 1918 р. був ухвалений спеціальний земельний закон УЦР, який скасовував право приватної власності на землю, норма земельного володіння не повинна була перевищувати 25 десятин [5, с. 139]. Цей закон привів до конфліктів як у самій ЦР, так і в суспільстві.

Серед усіх підходів, що обговорювалися в Центральній Раді, перемогла примусова соціалізація землі. Це була велика помилка, так як ліквідація приватної власності ні в якому разі не могла задовільнити український народ, який був опорою тільки-но створеної держави. Втративши його довіру та підтримку, Центральна Рада була приречена. Українські політичні партії затруднялися у формування власної позиції з приводу земельної реформи, яка задовільнила б всіх.

Єдина цивілізована аграрна реформа поступила від Української демократичної хліборобської партії, що була створена 1917 року. В'ячеслав Липинський пропонував дієву модель земельної реформи, а саме: створення державного фонду з викуплених державою надлишків земель у великих землевласників та її розподіл серед малоземельних селян; кожен власник міг продати свою землю, але не міг купити більше, ніж 25 десятин. Але його партія не була при владі, а гетьман Скоропадський не прислухався до Липинського.

Через невирішення земельного питання настав крах, розкол і розбрат Української держави, чим скористалася ліцемерна більшовицька пропаганда і почала діяти на її території.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стародубець Г. Українське село як основа повстанського запілля / Г. Стародубець, В. Стародубець // Мандрівець. - 2008. - № 6. - С. 33-37.
2. Кримський С. Архетипи української ментальності / Проблеми теорії ментально сті / С. Кримський. - К.: Наукова думка, 2006. - С. 276

3. Бурдін М. Реформування земельних відносин Центральною Радою УНР / М. Бурдін // Підприємництво, господарство і право. - 2016. - № 11. - С.103-109
4. Ухач В.З. Земельне законодавство ЗУНР, УНР та Української держави: порівняльний аналіз / В.З. Ухач. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lexline.com.ua/?go=full_article&id=324.
5. Історія українського права. За ред. О. Шевченко. - К.: Олан, 2007.- С.139.

УДК 343.98

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПІД ЧАС ДОПИТУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Григоренко Андрій Олександрович

молодший науковий співробітник
Лабораторії "Використання сучасних
досягнень науки і техніки у боротьбі
зі злочинністю" Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН України
аспірант кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Анотація: Розглянуто особливості застосування криміналістичного методу реконструкції під час провадження допиту. Встановлено ретроспективний характер зазначеної слідчої (розшукової) дії. Проаналізовано важливість здійснення реконструктивної діяльності на стадії підготовки до проведення допиту. Досліджено проблеми реалізації процесу відтворення в процесі надання показань допитуваним. Зроблено висновок щодо необхідності застосування методу реконструкції під час використання результатів проведення допиту.

Ключові слова: реконструкція, допит, відтворення, слідча (розшукова) дія, ретроспективний характер.

Допит як слідча (розшукова) дія має значний інформаційний потенціал, оскільки надає можливість отримати відповідні дані та відомості, які мають значення для здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення безпосередньо від особи допитуваного. За своєю сутністю допит має ретроспективну спрямованість, оскільки відповідні події, дії та явища, які мають значення для справи та є предметом допиту завжди існують у

минулому відносно допитуваного.

Реконструкція є методом за допомогою якого здійснюється відтворення відповідних предметів, об'єктів, явищ, дій та подій, що мають значення для розслідування. Враховуючи сутність методу реконструкції та ретроспективний характер допиту є актуальним дослідження особливостей реалізації криміналістичного методу реконструкції під час провадження зазначеної слідчої (розшукової) дії.

Процес реконструкції є основою для здійснення підготовки до проведення допиту, а саме прийняття рішення про його проведення та визначення предмету допиту. Реконструкція є лише методом здійснення підготовки, а не самостійною підготовчою стадією. "Підготовка до допиту може бути поділена на три рівні: пізнавальний, прогностичний та синтезуючий. Пізнавальний рівень полягає у вивченні матеріалів кримінального провадження (справи), збиранні відомостей про особу допитуваного, вивченні спеціальних питань. Інформація, яка буде одержана на цьому рівні, дає змогу прогнозувати різні ситуації допиту, визначати можливість виникнення у допитуваного реакцій на використання того чи іншого тактичного прийому або небажаного психічного стану, обирати найдоцільніші способи встановлення психологічного контакту. Підготовка до допиту завершується на синтезуючому рівні й охоплює складання плану допиту, а також вирішення питань, пов'язаних із визначенням доцільного місця, часу та режиму його здійснення" [1, с. 589-590]. В процесі здійснення реконструкції на підготовчій стадії у свідомості слідчого створюється ідеальна модель кримінального правопорушення, яка формується в результаті аналізу наявних у кримінальному провадженні матеріалів. Реконструйована модель є основою для визначення предмета допиту, кола учасників, місця і часу його проведення, тощо.

Реконструкція реалізується безпосередньо під час надання допитуваним показань щодо відповідних фактів, дій або подій, які існували у минулому. В процесі відтворення подія або факт піддаються перетворенню, іменованому в психології реконструкцією у відтворенні. Реконструкція здійснюється в одних

випадках як перетворення, що не порушує адекватності відтворення, і в інших – як перетворення, що порушує його. При реконструкції, що не порушує адекватності, свідок, наприклад, передаючи почуту розмову, відтворює його зміст в тій послідовності і виразах, які мали місце. У тому випадку, коли перетворення порушує адекватність, свідок передає тільки зміст розмови, та ще й у власній інтерпретації. В ході допиту важливо встановити, яка реконструкція має місце. Від цього нерідко залежить повнота допиту, точність показань і напрямок подальшого розслідування. Розпізнавання виду реконструкції у відтворенні досягається мисленням зіставленням показань з іншими точно встановленими фактами [2, с. 34]. Реконструкція реалізується в процесі надання показань допитуваним, шляхом відтворення інформації про відповідні факти дії та події, які мають значення для досудового розслідування. Проте, з метою визначення правдивості наданих показань та співставлення них з інформацією, що міститься в матеріалах кримінального провадження, у свідомості особи, яка здійснює допиту, також, реалізується реконструкція, в результаті якої відбувається порівняння та співставлення отриманих свідчень та ідеальної моделі суспільно небезпечного діяння, яка утворилася внаслідок аналізу матеріалів кримінального провадження.

Використання результатів допиту також відбувається за допомогою процесу реконструкції. З метою найбільш ефективного застосування результатів проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії є доцільним здійснення правильної та всебічної фіксації процесу проведення допиту. Відповідно до статті 104 КПК "хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього" [3]. Фіксація процесу здійснення допиту за допомогою засобів звуко- або відеофіксації надає можливість більш детально відтворити процес допиту у майбутньому, що має своїм наслідком не лише більш

ефективне використання результатів проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, але й встановлення допустимості отриманих доказів. Доцільним є фіксація не лише відповідей допитуваного, але й запитань, які були поставлені особою, яка здійснювала допит.

Криміналістичний метод реконструкції має вагомe значення для здійснення допиту, що обумовлено його ретроспективною сутністю. Процес відтворення є основою для здійснення підготовки до проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, оскільки визначенню предмета допиту, його учасників, місця і часу проведення завжди передує реконструювання у свідомості особи, уповноваженої на розслідування кримінального правопорушення ідеальної моделі відповідного суспільно небезпечного діяння на основі аналізу наявних у кримінальному провадженні матеріалів.

Надання показань допитуваним, перевірка їх правдивості, а, також, фіксація і використання результатів здійснення допиту відбувається за допомогою використання криміналістичного методу реконструкції. Важливим є те, що в процесі реалізації даної слідчої (розшукової) дії процес відтворення відбувається паралельно як у допитуваного, під час надання показань, так і у допитуючого, шляхом зіставлення отриманої інформації із реконструйованою ідеальною моделлю суспільно небезпечного діяння.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т., Харків: Право, 2018. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол. В. Ю. Шепітько (голова) та ін. 952 с.
2. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология. Харьков: Издатель СПД ФЛ Вапнярчук Н. Н., 2006. 176 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

ГЕНДЕРНЕ ОНЛАЙН-НАСИЛЬСТВО ЯК ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ

Демиденко Д. С.

студентка юридичного факультету

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Наливайко Лариса Романівна

проректор

доктор юридичних наук

професор кафедри загальнопрправових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація. Насильство щодо жінок в онлайн-середовищі – масштабна проблема, яка торкається багатьох жінок та дівчаток у всьому світі. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, інтернету та соцмереж змінило багато аспектів життя, включаючи способи спілкування та взаємодії. Хоча інтернет та інформаційні технології надають багато переваг та широкі можливості, вони нерідко використовуються як засіб домінування, контролю, приниження, створення сексистського та насильницького контенту. Таким чином, гендерне насильство щодо жінок проявляється у різних формах та в онлайн-середовищі.

Ключові слова: гендер, дискримінація, насильство, інтнет.

Соціальні мережі - це місце, де ми нерідко висловлюємо своє обурення з приводу будь-чого, від неякісних послуг до політичних проблем. Це дозволяє нам випустити пару, але перетворює нашу стрічку новин на безкінечний потік негативу. 2015 року дослідники Центру Pew Research у Вашингтоні спробували з'ясувати, чи соцмережі насправді звільняють нас від негативних емоцій, чи спричиняють більше стресу. [1]

Онлайн-насильство виражається у різних формах та способах.

Спеціальний доповідач ООН виділив такі форми насильства в Мережі:

- секс-шантаж – використання інформаційних технологій для шантажу жертви (наприклад, загроза публікації інтимних фото жертв в інтернеті з метою здирства додаткових фотографій, відео або сексуальних дій);
- доксинг – публікація в інтернеті персональних даних жертви зі злим наміром (наприклад, оголошення про те, що жертва пропонує сексуальні послуги, тощо);
- тролінг – розміщення повідомлень, завантаження зображень або відеозаписів та створення хештегов з метою викликати роздратування, спровокувати когось або розпалити насильство щодо жінки;
- кібер-буллінг – цькування в інтернеті (може включати агресивну поведінку, образи, погрози);
- сексуальні домагання онлайн – будь-яка форма небажаної вербальної або невербальної поведінки сексуального характеру (наприклад, відправлення сексуально відвертих повідомлень або фотографій, які змушують жертву почуватися ображеною);
- кібер-сталкінг – переслідування в інтернеті за допомогою електронної пошти, текстових повідомлень, додатків для дзвінків та обміну повідомленнями;
- порномістка – поширення інтимних зображень без згоди зображеної особи.

За даними опитування, яке правозахисна організація Amnesty International провела у листопаді 2017 року в США, Данії, Польщі, Італії, Новій Зеландії, Швеції, Іспанії та Великій Британії, 23% жінок хоча б 1 раз у своєму житті зазнавали насильства онлайн. Це явище загалом має чітко виражений гендерний компонент. Публікування і поширення інтимних фото, кібербулінг із погрозами фізичного та сексуального насильства, кіберсталкінг часто використовуються не просто як спосіб особистої помсти, але і як інструменти тиску на активних жінок політичної, журналістської, громадської та інших сфер життя. Хвиля ненависницьких коментарів чи поширення порно-фейків можуть

не звучати як «достатньо серйозний злочин» для того, аби звернутися до поліції, утім вони можуть зруйнувати репутацію, зупинити жінок від активного вираження своєї думки, викликати у постраждалих відчуття безсилля, депресію й навіть посттравматичний стресовий розлад. [2]

Жертвою онлайн-насильства може стати кожен незалежно від статі та віку. Однак статистика свідчить, що дані злочини не є гендерно-нейтральними: за даними 2015 р., жінки в 27 разів частіше ставали жертвами насильства в Мережі. Соціальні мережі збуджують центри задоволення в нашому мозку, що є причиною ризику виникнення значної залежності. Користувач відчуває приємні емоції, кожен раз, коли читає позитивний коментар під своєю фотографією або залишає гарний відгук. Бажання повторного отримання цих емоцій знову примушує нас відвідувати простори соціальних мереж, змушуючи там проводити все більше і більше часу. [2]

Гендерне насильство щодо жінок та дівчаток, як і раніше, широко поширене у всьому світі. Воно є дискримінацією в щодо жінок і дівчаток, що перешкоджає їх повної та рівної участі в житті товариства. На жаль, воно все ще відкрите або побічно прийнято, розглядається як приватна справа і часто залишається безкарною.

Онлайн-насильство щодо жінок, як і офлайн-насильство, є дискримінацією та порушенням прав людини згідно з міжнародним правом. Генеральний секретар ООН, Рада з прав людини ООН, а також Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок наголосили, що нові форми насильства щодо жінок спостерігаються в інтернеті та інших видах цифрового середовища, і закликали держави та інтернет-провайдерів боротися з цим. 2018 р. Спецдоповідач ООН з насильства щодо жінок і дівчат підготував доповідь, присвячену проблемам онлайн-насильства, в якій наголосив на необхідності вжиття законодавчих та інших заходів, спрямованих на боротьбу з онлайн-насильством та запобігання його. Він також висловив державам побажання чітко заборонити та криміналізувати мережне насильство щодо жінок, забезпечити жертвам можливість отримання охоронних ордерів.

У багатьох країнах форми онлайн-насильства криміналізовані як окремі злочини. Наприклад, порномісце є окремим злочином у США, Великобританії, Канаді, Австралії, Новій Зеландії, Ізраїлі, Японії та ін. Максимальне покарання варіюється від півтора до п'яти років позбавлення волі. Причому, якщо злочинець порушив припис охоронного ордеру або вчинив повторне порушення, покарання значно збільшується.

Отже, можемо дійти висновку, що успішна боротьба з онлайн-насильством має включати вжиття заходів як державою, так і інтернет-посередниками (включаючи провайдерів, пошукові системи, власників доменів та сайтів). Останні повинні забезпечити швидку та зрозумілу процедуру подання та розгляду скарг на неприйнятний контент та оперативно його видаляти. Такі процедури вже передбачені багатьма соціальними медіаплатформами (Facebook, Instagram, ВКонтакте) та пошуковими системами (Google, Яндекс). З боку держави необхідний, на мою думку, комплекс заходів. По-перше, криміналізувати різні форми онлайн-насильства, щоб захистити жертв і чітко дати зрозуміти порушникам, що вони чинять злочин, за яким слідує серйозне покарання. По-друге, важливо вчасно запобігти порушенню, тому жертви повинні мати можливість отримання охоронного ордеру. Такий ордер повинен надавати суддя чи поліцейський за заявою жертви ще до розгляду справи у суді сутнісно. Ордер може зобов'язувати інтернет-провайдерів видалити контент з різних платформ і з пошукових систем, заборонити порушнику відправляти повідомлення або іншим чином контактувати з жертвою, публікувати ганебну або образливу інформацію, розповсюджувати фотографії та ін. По-третє, дуже важливими є заходи підтримки жертв онлайн-насильства: наприклад, безкоштовна гаряча лінія, де розповідали б про перші кроки, які слід зробити жертвам, а також надання безкоштовної психологічної та юридичної допомоги. По-четверте, необхідно змінити розуміння цієї проблеми суспільством, для чого проводити заходи щодо інформування широкого кола населення про види та наслідки онлайн-насильства, а також про цифрову безпеку, включаючи освітні тренінги для

правоохоронців, суддів та психологів. Також необхідно вести офіційну статистику, яка враховує стать та вік жертв, проводити подальші дослідження проблеми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Плахотнік О. Гендероване насильство: між звичаєм і злочином . Київ : Критика, 2013.С. 152—154. 3.
2. Мельник Т. Насильство щодо жінок . Київ : К.І.С., 2005.С. 139—141.

**ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Джаним А. С.

студентка юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Наливайко Лариса Романівна

проректор

доктор юридичних наук

професор кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: Досліджується сутність та особливості державного суверенітету як політологічної категорії. Визначено традиційне (Вестфальське) розуміння державного суверенітету, притаманне національним державам, його ознаки; проаналізовано історичний розвиток цього поняття та зміст основних теорій суверенітету. Наведено поствестфальські визначення державного суверенітету та прослідковано особливості трансформації його змісту.

Ключові слова: державний суверенітет, національна держава, національний суверенітет, вестфальський суверенітет, “повнота влади”, незалежність, внутрішній суверенітет, суверенітет взаємозалежності, міжнародний правовий суверенітет

Історія нашої могутньої держави демонструє нам тяжкий шлях до сьогодення. Мабуть, кожен українець хоч раз цікавився історією своєї Батьківщини і водночас захоплювався та дивувався мужністю, волелюбністю та наполегливістю наших героїв. Зараз наше життя пропливає по спокійній течії, що не можна сказати про життя наших предків. Зараз перед нами Україна – це символ незалежної, могутньої та непохитної держави. Але завдяки чийм силам і

боям вона досягла цього рівня? На це питання мають відповідь навіть діти, бо з самого дитинства наші батьки вчать нас патріотичності та розповідають про тих мужніх козаків, які віддали життя за наше існування.

Звання «незалежності, самобутності та непокірності» Україна отримала не відразу. Великий та тяжкий шлях «вона» пройшла для отримання цієї можливості. 16 липня 1990 рік – мабуть, одна із самих визначних дат в історії України. Саме в цей час Верховна Рада прийняла Декларацію про державний суверенітет України. Насамперед ця подія несла патріотичний характер. Прагнення влади надати волю народу, створити демократичне суспільство, забезпечити права та свободи людини стало на першому місці у тодішній політичній системі, яке, на щастя, принесло великі результати.

Прийняття державного суверенітету України стало першим кроком до розвитку та покращення існування держави та життя людей. Значних пріоритетів суверенітет надавав Україні у міжнародних відносинах. Однією з ознак, притаманних суверенітету є самостійність, що характеризується можливістю самостійно приймати рішення усередині країни і зовні. Ця можливість надає Україні значних переваг у переліку індустріальних держав. Але однією з найважливіших ознак і принципів, які має суверенітет України – це територіальна цілісність кордонів держави, що захищає права держави на цілісність і недоторканість її території.

Держава є неможливою без суверенітету саме як верховної влади. Вона не може не володіти її крайнім, кінцевим носієм, сувереном. Державний союз, що не володіє ним, не може розглядатися як самостійна, незалежна держава. [1] «Якщо такого Верховного носія немає, якщо останнє рішення за державу виносить хтось інший, то це вже не держава, а провінція, область чи щось інше, що входить до сфери якихось суверенних владних відносин як цілком самостійний член».[2] Наявність суверенітету саме як верховної влади і є найістотніша, відмітна ознака держави, без якої вона не може існувати як самостійне, незалежне політичне ціле.[3] Згідно цієї статті, ми розуміємо усю значущість прийняття Державного суверенітету України, що надає країнам

багатьох переваг і прав.

Незважаючи на достатньо велику увагу науковців і вчених щодо проблем демократії, теорія Державного суверенітету України є досі незавершеною. Це відбувається у зв'язку з різними думками і діяльністю суспільства. Пояснення даного процесу є відстоювання власних прав і свобод у навколишньому середовищі, що не рідко призводить до суперечностей та проблем з співвідношенням «держава – народ». Перешкода, що впливає на остаточне формування теорії Державного суверенітету. Саме через цю проблему, сучасний світ приділяє більшу увагу практиці.

Нині, влада намагається якнайбільше створити сучасних методологічних підходів до завоювання довіри нації, задля дружніх відносин між людиною та владою, що характеризує проблеми практики суверенітету. Дана практика являю собою комплексні підходи, виступи і установи для утвердження людини у політичній владі, але не завжди ці спроби є вдалимими, бо народний суверенітет доволі складне політико-правове явище. Суверенітет Української держави забезпечується не лише формально-юридичним закріпленням даної категорії на конституційному рівні, але й ефективним гарантуванням суверенного стану державної влади економічними, військовими, дипломатичними та іншими засобами і ресурсами.[4] Проте, для вирішення даних проблем необхідне започаткування розвинутих національних вчень суспільства про державний суверенітет на основі базової системи знань, що надало би країні значного поліпшення життя і міцного підґрунтя для процвітання країни, незважаючи на будь-які обставини.

Отже, проаналізувавши всі нинішні проблеми теорії та практики Державного суверенітету, можна дійти висновку, що прийняття цієї Декларації змінило життя людей та існування держави в повний оберт. По-перше, Україна визначила свої права і можливості у ряді країн світу, наявність власної політичної системи і територіальної цілісності, що призвело до функціонування нової, самостійної і незалежної держави. По-друге, створення демократичного суспільства, забезпечення прав і свобод людини призвело до самоврядування

народу України, яке за все своє існування робить успішні кроки для покращення свого життя і діяльності могутньої країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Грачов, Н. І. Суверенітет як феномен верховної влади . *Вестн. Саратов. держ. акад. права.* 2006. № 6. С. 17

2. Алексєєв, Н. Н. Сучасний стан науки про державу та її найближчі завдання Москва: Аграф, 2002. С. 540.

3. Грачов, Н. І. Суверенітет як феномен верховної влади .*Вісн. Саратов. держ. акад. права.* 2006. № 6. С. 13-18.

4.Ковтун В.І Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти. 2014. С.4-5

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА

Іванченко М. А.

студентка юридичного факультету

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Савіщенко В. М.

д.ю.н., доцент

професор кафедри кафедри

загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація. Розглядаються психологічні особливості діяльності юриста, визначено систему особистісних якостей юриста, що обумовлюють ефективність професійної діяльності. Розглянуті компоненти особистості юриста, сукупність яких спрямована на удосконалення професійної діяльності.

Ключові слова: професійно значущі якості, професіоналізм, мотивація праці юриста, елементи професійної діяльності юриста, психологічна культура.

Вивчення психологічної культури юриста займає визначне місце в сфері правової культури населення і розуміння важливості знань в теорії права. Рівень правової культури суспільства прямо пропорційно залежить від правової культури юриста. В діях знань законів і захисту прав людини має бути правова свідомість суспільства. Правосвідомість залежить від рівня знань права і відношення до юриспруденції. Правова культура юриста займає професійний рівень в сфері правової культури юриста, суспільства. Без загальних знань психології буде дуже складно видобувати процес спілкування, сформувані відповідні психологічних процесах.

Психологічна культура юриста це органічна єдність психологічної освіченості (знань, навичок, при-йомів, аутотренінгу, саморегуляції тощо) волі,

відповідних професійно-психологічних якостей, які спричиняють ефективний вплив на регулювання право-відносин у суспільстві.[1]

З підручника “Юридична Деонтологія” за редакцією Петришина, розглянемо деталі ознайомлення з фундаментальними показниками структур правової культури особи [2,с. 185].

Структура правової культури особи ділиться на три головні показники. Зі змісту цих показників будемо детально досліджувати зв’язок правової культури з психологічною культурою юриста.

Перший показник-це інтелектуальний зріз, тобто знання права. Найважливіший критерій в роботі юриста-це знання права. Юрист повинен завжди мати кваліфікаційну освіту та належний диплом спеціаліста. Кожний юрист не знає що саме трапиться в справі й треба перебувати в динаміці знань, постійно шукати нові підходи до клієнта. Насамперед, увагу потрібно приділити до підвищення кваліфікації, щоб бути в центрі професійно-правової майстерності. З теорій психології вагоме місце займає в професійному плані навчитися “тримати в себе в руках” і мати холодний розум до справи, не піддавати волю зайвих емоцій.

Другий показник-це емоційно-психологічний зріз, тобто ставлення до права, оцінка його необхідності та соціальної корисності. Юридична наука- це спеціалізована галузь наукових знань у сфері суспільства. Юрист працює з суспільством, щоб вміло працювати з суспільними проблемами юрист повинен розуміти психологію людських відносин. З психологічного погляду, завдяки розумінню психології правник може долати психологічні бар’єри й знімати напруженість під час спілкування. Психологічна культура юриста ґрунтується на відповідних принципах та виконує певні функції в юридичній практиці. З цього виділяємо одну із функцій юриспруденції- комунікативна. Комунікативна функція безпосередньо впливає на психологічну культуру юриста. Правильне спілкування генерує потрібний потік інформації в процесі діяльності юриста між учасниками юридичного процесу.

Третій показник- це поведінковий зріз, тобто використання правового

інструментарію-законів та інших юридичних актів- у практичній діяльності. Практика в юриста повинна бути присутня постійно. З вивчення дисципліни “Юридична деонтологія” звертають увагу одну із шкіл права, а саме Харківську школу права. З Харківської школи права знайомимося з президентом Національної академії правових наук України Петришином Олександром Віталійовичом, який ділить юридичну діяльність на три блоки: специфіка юридичної професії, відношення науки практики й юридичної освіти, системні професійні вимоги. Детально розглянемо другий блок- відношення. Візьмемо до уваги, що без кваліфікованої юридичної освіти не буде відбуватись потрібна практика, яка виступає головним чинником в юриста. Відношення цих трьох критерій показують цінність практики. Без освіти і практики не буде йти розвиток науки. Висновок з цього питання, що юриспруденція може існувати тільки завдяки належній якості науки, практики й освіти.

Психологічна культура юриста все охоплює всі сфери життєвих цінностей. На формування життєвих цінностей впливають принципи людини. Принципи генерують особистість в суспільстві. Всі переконливі дії, які людина буде робити в сфері своєї діяльності відбуваються завдяки внутрішнім принципами особистості. Звісно, кожна людина має свої власні принципи, але в юриста принципи формують його в професійній практиці. Наведемо кілька прикладів, принцип справедливості, коли юрист повинен оцінювати себе, колег чи клієнтів за реальні заслуги. Принцип плюралізму виховує терпимість до ідеологічних позицій щодо клієнта. Принцип гуманності впливає на шанобливе ставлення до конкретної людини з урахування її індивідуальних особливостей

З вивчення психологічної культури юриста не можна не згадати психологічний метод в професії правника. Психологічний метод вивчає психофізіологічних властивостей юриста як особи, його темпераменту, характеру, психологічних установок. Доцільно розглянемо на прикладах кожних одних із видів темпераментів: сангвінічний, холеричний, флегматичний, меланхолічний особистостей в системі правових відносин. У

зв'язку з цим можна говорити про психологічну культуру юриста-сангвініка, психологічну культуру юриста-холерика, психологічну культуру юриста-флегматика, психологічну культуру юриста-меланхоліка.

Юрист-сангвінік характеризується як ідеальне поєднання психологічних прийомів впливу на людей і вміння розв'язання конфлікту в правових нормах, уміло веде юридичні справи, не створює конфліктів. Сангвінік має велику рухливість, активність, але домінує врівноваженість, планомірність, швидко входить в контакт з людьми.

Юрист-холерик характеризується неврівноваженістю, гарячкуватістю, збудженістю і непередбачуваністю. Небезпечним є те, що юрист з такою психологічною культурою може зопалу прийняти неправомірне правове рішення. Але холерик незалежно від ситуації знаходить будь-який вихід з неординарній оперативній обстановці. Сангвінік і холерик мають міцну нервову систему.

Юрист-флегматик характеризується міцним типом нервової системи. Флегматик має стриману манеру поведінки, рівноваги, його неможливо вивести із себе, діє на свій розсуд. Юрист-флегматик завдяки упевненості у прийнятті своїх рішень приймає безпомилкові юридичні рішення. Недоліком, виступає повільно прийнятті рішень, не спішить із пропозиціями.

Юристи-меланхоліки дуже вразливі, з підвищеною емоційністю, в результаті чого вони легко впадають у відчай і розпач, вдаються до сліз, відчувають безпорадність. Зауваження і пропозиції сприймають неадекватно, насторожено. Більше того, вони потребують особливого підходу, так-товної бесіди тощо. Меланхоліків може вразити навіть погляд людини, вони надзвичайно чутливо вловлюють оцінки, думки про свою особистість. Зрозуміло, що та-ким юристам притаманні надзвичайно тонкі внутрішні переконання, а їх юридичне рішення може бути незрозумілим навіть для колег.

Отже, психологічна культура юриста займає вивчення психологічної адаптації правника в юриспруденції, узгодження різноманітних несподіванок в практичній діяльності. Правильний підхід до особистого складу психологічного

стану дає можливість вдало володіти емоціями, вдосконалювати свій темперамент, що покращить роботу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бандурка А. М. Юридическая психология: учебник . Харків: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2001. 640 с.
2. Бедь В. В. Юридична психологія: навч. посіб. Київ: МАУП,2004. 436 с.

ГЕНДЕРНІ ПИТАННЯ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ

Іванько Є. Д.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Орлова О. О.

к.ю.н.

доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація. На підставі проведеного емпіричного дослідження у статті піднімається питання гендерного виміру суддівської діяльності. За його результатами вдалося відобразити реальну картину реалізації гендерного паритету в судовій системі та сформуванню розуміння тих чи інших проблем судьями-чоловіками та судьями-жінками, визначити спільний знаменник для них та сфери, які не дотикаються в силу їх різного сприйняття. Вирішення проблеми викорінення гендерної асиметрії українського судочинства значною мірою залежить від комплексного використання різних методологічних підходів, принципів та методів наукового пізнання при дослідженні конкретних аспектів, адже тільки у їх органічній єдності можна ефективно побудувати модель забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків суддів. Вирішення вказаного питання потребує розроблення надійних засобів вимірювання гендерної специфіки суддівської діяльності загалом та окремих її аспектів зокрема.

Ключові слова: суд, суддя, гендер, суддівська діяльність, емпіричне дослідження, результати.

В процесі актуальних соціальних і економічних перетворень, вирішення

питань гендерної рівності набуло чіткого окреслення в різноманітних сферах життєдіяльності. Не виключенням є і судова галузь. Співвідношення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків впливають, насамперед, на дотримання принципу верховенства права. На протязі довгого часу, юридична професія сприймалася виключно чоловічим видом діяльності, проте сьогодні тенденція змінюється [2].

Нині гендерне рівноправ'я – це не далека мрія, а європейська реальність. Країни-члени Європейського Союзу усіма силами намагаються подолати нерівність в оплаті праці, зайнятості та посадах жінок і чоловіків. Підписавши угоду про асоціацію з ЄС, Україна зобов'язалася забезпечити, зокрема, і гендерну рівність під час прийому на державну службу та в інших питаннях, пов'язаних з кар'єрним зростанням. Чи існують гендерні стереотипи і упередженість в судах? [1].

Відповідь на це запитання є ствердною. Гендерні стереотипи у судовій галузі не дають змоги жінкам в повній мірі проявити професійні якості і реалізувати свій потенціал. Дослідження представництва жінок у суддівській професії вимагає детального вивчення, оскільки є показником залучення жінок до процесу прийняття важливих рішень. Більше того, вже в самому законодавчому визначенні суддя трактується як особа, яка наділена повноваженнями здійснювати правосуддя, зокрема, шляхом прийняття відповідних рішень [2].

Проблематика «гендер і судівництво» привертає значну увагу закордонних науковців, проте в нашій країні для більшості суддів та адвокатів та їх клієнтів зв'язок «гендеру» і здійснення судочинства не завжди очевидний. Невидимість проблеми підсилюється відсутністю належної гендерної статистики як щодо суддівського корпусу, так і щодо стану здійснення судочинства, а також відсутністю узагальнення відповідної судової практики, проведеного судами чи громадськими організаціями [4].

Згідно статистики, остання тенденція – збільшення розриву в оплаті праці та зниження можливості у працевлаштуванні в ролі керівника, на жаль, не на

користь жінок. Достатньо непогано виглядають показники в судовій сфері. Мабуть, це пов'язано з тим, що суддівство, є однією з найскладніших юридичних сфер діяльності, а в нашому суспільстві, зазвичай, все найважче роблять жінки. Трохи гірша ситуація у Верховному суді України. Серед 20 суддів (Зам. Голови ВСУ не вказані): чоловіків – 12, а жінок – 8. Тобто співвідношення вже 60% / 40% (чоловіків у 1,5 рази більше). Найгірша ситуація прослідковується на ринку юридичних послуг. За результатами рейтингу «Вибір клієнта. ТОП – 100 найкращих юристів України 2014 / 2015» (видання «Юридична Газета»), серед лідерів: чоловіків – 82, жінок – 18 (відповідно, 82% / 18%) [3].

Серйозною перепорою забезпечення гендерної рівності у судовій галузі залишається наявність упереджених установок з питань соціальної ролі жінки в суспільстві. Досягнення гендерної рівності можливе лише у випадку подолання існуючих стереотипів за допомогою активної взаємодії із засобами масової інформації та вироблення новітнього інструментарію запобігання та протидії гендерній дискримінації у судовій галузі, основується при цьому на досвіді міжнародно-правової практики [1].

Ще одним чинником, що зумовлює важливість дослідження гендерних проблем для судової системи, є роль суду у виконанні міжнародних зобов'язань України щодо утвердження гендерної рівності та застосуванні чинних для України міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства. Не варто забувати, що права людини, складовою яких є гендерна рівність, є не внутрішньою справою кожної країни, а предметом міжнародного контролю, і держави-члени, які взяли на себе зобов'язання у рамках тих чи інших універсальних (під егідою ООН) чи регіональних (Ради Європи, Європейського Союзу тощо) угод, звітують про їх дотримання [4].

Таким чином, розгляд вищевказаних положень дозволяє окреслити ряд рекомендацій щодо забезпечення гендерного рівноправ'я у судовій галузі: запровадження гендерної спрямованості у матеріалах програм підготовки суддів; дослідження питання гендерної рівності в процесі здійснення

правосуддя, як одного з елементів професійної освіти; формування бази статистичних даних для аналізу масштабу та сутності проблеми гендерної нерівності; створення новітнього інструментарію запобігання та протидії гендерній дискримінації у судовій сфері, яка ґрунтується на міжнародно-правовому досвіді; організація масштабних інформаційних кампаній у засобах масової інформації, направлених на подолання гендерних стереотипів та упереджених ідей з питань соціальних ролей жінок та чоловіків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрусак І. П. Гендерні упередження у судовій системі. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: зб. тез VIII Всеукр. наук. – практ. конф. Львів: *Видавництво Львівської політехніки*, 2019. С. 15–17.
2. Гендерна рівність у судовій сфері: веб-сайт. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/genderna_r_vn_st_u_pdf
3. Дмитрієва О. Л. Гендерна рівність в юридичній професії – чи є така проблема в Україні. *Юридична газета*. URL: <http://yurgazeta.com/golovna/yak-pidvishchiti-doviru-do-sudovoyi-vladi-v-ukrayini.html>
4. Фулей Т. І. Гендерна рівність при здійсненні правосуддя. Київ: ВАІТЕ, 2016. 180 с.

СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Ксіонда Є. Г.

Студент юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Чепік-Трегубенко О. С.

к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.
Дніпро, Україна

Анотація. Здійснено систематизацію поглядів стосовно причин виникнення юридичних колізій. Сформульовано негативні та позитивні аспекти їх існування. Визначено роль вказаного явища у національній правовій системі. Наведено перелік умов, необхідних для забезпечення ефективності законодавства. Проаналізовано вплив суспільної думки на правотворчий процес.

Ключові слова: законодавство, юридичні колізії, правові норми, причини колізій, правове регулювання, суспільство

Система законодавства є невід'ємною частиною функціонування права у будь-якій цивілізованій державі. Сама система включає в себе сукупність взаємопов'язаних між собою норм права. Основними аспектами системи законодавства України є: Конституція України, закони України, укази, розпорядження та інші складові (як то кодекси) Верховної Ради України, постанови і розпорядження кабінету міністрів, рішення органів місцевого самоврядування тощо.

Особливо важливо розрізнити поняття право та законодавство. Право - це, в першу чергу, система правових норм, а законодавство являє собою систему документів, які є зовнішнім виявом права. Гарне трактування системи

законодавства пропонується у дисертаційному дослідженні О.С. Лисенкової “Система законодавства України: структурно-функціональна характеристика” . У ньому авторка підкреслює особливості функціонування законодавства як високоорганізованої багаторівневої системи взаємопов’язаних елементів, визначає ці елементи та характеризує критерії їх виділення [1].

За посібником В.І. Курченко-Харченко -"Правознавство" розділ 2.9, законодавство ділиться на дві основні категорії : вертикальна та горизонтальна структура законодавства . Вертикальна система законодавства включає в себе певну систему ієрархії пов'язаної з юридичною силою нормативно-правових актів. Так, найвищу юридичну силу у законі держави займає Конституція України . “Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй” (ст. 8 Конституції України) .

Далі потрібно розглянути такі нормативні акти як : закони України , підзаконні нормативно-правові акти та чинні міжнародні договори , ратифіковані Верховною Радою України відповідно до ст. 9 Конституції України і які стали частиною національного законодавства. Закони України містять у собі: 1)конституційні закони, що вносять корегування та доповнення до Конституції України, 2)органічні закони, які конкретизують чинну Конституцію України, її положення, визначають порядок організації та діяльність органів державної влади,3)звичайні нормативні акти,які можуть бути кодифікованими (Бюджетний кодекс, Земельний кодекс та інші) і некодифікованими (Закон України "Про оплату праці", Закон України "Про відпустки" і тп), що регулюють інші важливі суспільні відносини,4)надзвичайні закони-приймаються для врегулювання ситуацій, які наперед передбачити було неможливо, але врегулювання яких є нагальним . До підзаконних нормативно-правових актів відносяться :постанови Верховної Ради України, Укази Президента України, Декрети та Постанови Кабінету Міністрів України, рішення органів місцевого самоврядування тощо [2].

Горизонтальна структура законодавства спрямована на розподіл нормативно-правових актів держави за галузевою ознакою , об'єднуючи

нормативно правові акти з урахуванням їх відповідності певним галузям права . Так можна розділити галузеву структуру за таким принципом: конституційне законодавство, адміністративне законодавство, трудове законодавство, сімейне законодавство та інші. При цьому, кожне галузеве законодавство має свою внутрішню структуру : загальні засади підприємницької діяльності ,правове положення суб'єктів підприємництва, правовий режим майна суб'єктів підприємницької діяльності і тп.

“Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - Верховна Рада України” (Конституція України ст. 75).Загальною назвою органу законодавчої влади прийнято називати парламент ,який виступає від імені народу та лобіює його інтереси . Головним завданням парламенту є створення та вдосконалення законів держави . Він формується завдяки виборчому процесу та працює на постійній основі протягом певного визначеного законом часу . Рішення парламент приймає колегіально, шляхом голосування. Верховна Рада України не обмежується виконанням лише законодавчих функцій, не менш важливим завданням є щорічне утвердження бюджету Українию. Також важливо підкреслити засновницьку функцію, яка здійснюється через участь парламенту у формуванні вищих виконавчих і судових органів та контрольну функцію, що спрямована на контроль роботи уряду та інших посадових осіб виконавчої влади [3].

У процесі розвитку України як цивілізованої правової держави дуже важливим фактором є постійне вдосконалення системи законодавства. Кандидат юридичних наук Т.О Подковенко аргуменує цей факт у своїй роботі “Система законодавства України”. Авторка вважає що, характерна риса процесу розвитку будь-якої цивілізованої правової держави має бути постійний процес, спрямований на вдосконалення, поліпшення та оптимізацію правового регулювання існуючих суспільних відносин.Також вона підкреслює важливість дійсної реалізації правових приписів. Тому на перший план виходить не кількість нормативно-правових актів, а їх можливість реально врегулювати ту чи іншу конкретну ситуацію. Важливим фактором стає стратегія реформ яка

буде спрямована на подолання кризових явищ та завершення перехідного періоду розвитку Української держави, у зв'язку з чим відповідно зростає потреба в розробці теоретичних основ законодавчої, виконавчої, судової та інших видів державної влади, високого рівня наукового забезпечення їхнього реформування, у формуванні чіткої, внутрішньо узгодженої системи законодавства.

В підсумку потрібно підкреслити, що кожна складова правової системи держави відіграє важливу роль у функціонуванні всього механізму. Злагоженість роботи усіх органів та інститутів права спонукає до покращення життя громадян та справедливого вирішення сучасних питань на користь країни та її народу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Подковенко, Т. Система законодавства України: стан та шляхи вдосконалення . Підприємництво, господарство і право. 2005. № 9. –С. 40-44.
2. Скакун О. Теорія держава і права. Харків: Консул, 2001.655 с
3. Шмельова Г. Юридичні засоби удосконалення змісту і форми законодавства. Концепції розвитку законодавства України. Матеріали науково-практичної конференції. Київ .1996. 508 с

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ COVID-19

Кусайко І. Ю.

Кравченко А. В.

курсанти 4-го курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Пожидаєв М. Ю.

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

У статті визначено основні тенденції дистанційного навчання у вищій освіті в Україні й світі в умовах пандемічних обмежень. Акцентовано на особливостях використання телекомунікаційних технологій, навчальних платформ та он-лайн курсів, що забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів і студентів. З використанням методів анкетування виявлено переваги та недоліки дистанційного навчання з точки зору студентства України, що є важливим при формуванні студентоцентристської моделі вищої освіти. До переваг дистанційного навчання віднесено гнучкий графік навчання, можливість поєднання роботи і навчання, можливість опанування додаткових компетенцій, курсів, хобі та підвищення мотивації до самонавчання. Недоліками дистанційного навчання у період пандемії є: технічні проблеми, неможливість доступу до Інтернет, складність засвоєння матеріалу самостійно, низький рівень володіння викладачами і студентами інформаційними технологіями. Визначено, що додаткового захисту у період пандемії потребують науковопедагогічні працівники. Зокрема, необхідним є поліпшення технічних, економічних, організаційних та психологічних умов праці,

забезпечення мотивації викладачів, надання їм матеріальних і нематеріальних стимулів до високоякісної професійної діяльності й професійного розвитку в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: вища освіта; дистанційне навчання; пандемічні обмеження; якість навчання; онлайн навчання.

Постановка проблеми. В умовах пандемії в Україні було запроваджено «адаптивний карантин», що включає в себе поділ країни на зони епідеміологічної безпеки, в залежності від ступеню поширення COVID-19 в областях. Протягом останнього року заклади освіти переходили з дистанційного навчання на змішане та навпаки, при цьому більшість закладів вищої освіти залишалися працювати у дистанційному форматі. Ураховуючи складну епідеміологічну ситуацію у світі, та у нашій країні зокрема, виникла потреба у зміні формату спілкування між учасниками освітнього процесу, тому актуальним постало питання використання дистанційних технологій у навчальному процесі. Дистанційну освіту визначають як освіту, яка частково чи повністю здійснюється за допомогою комп'ютерних та телекомунікаційних технологій та засобів. Заклади вищої освіти зіткнулися з потребою переходу у найкоротший термін всіх студентів на дистанційне навчання, проте не всі викладачі та здобувачі вищої освіти змогли швидко адаптуватися під нові умови навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика впровадження інформаційних технологій у навчальний процес є доволі актуальною на сьогоднішній день, зокрема масштабне дане питання досліджують науковці UNESCO. На їхню думку одним з ефективних методів у боротьбі з проблемами під час пандемії є формування так званих «Learning cities», тобто міст, які ефективно мобілізують ресурси для поширення освіти, переосмислюють навчання у домогосподарствах та громадських суспільствах, використовують сучасні технології для навчання в онлайн просторі за допомогою чого місто має потенціал до розширення можливостей та соціальної інтеграції, економічного

розвитку, культурного процвітання та сталого розвитку. Дані напрацювання є науковим підґрунтям для розробки ефективних заходів щодо поліпшення онлайн освіти в умовах карантинних обмежень.

Мета статті полягає в дослідженні впровадження інформаційних технологій в навчальний процес та надання рекомендацій щодо його вдосконалення в умовах пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання - це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, навчальних платформ, он-лайн курсів, що забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі. Варто зауважити, що метою дистанційної освіти є можливість надати особам, що навчаються освіту, яка дозволяє їм бути адаптованими до соціально-економічних умов, що постійно змінюються. Відповідно до сучасних реалій у країні виникла необхідність організації процесу навчання, заснованого на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, що дозволяють здійснювати навчання на відстані без безпосереднього контакту між викладачем та студентом. Технологія дистанційного навчання полягає в тому, що навчання та контроль засвоєння матеріалу відбувається за допомогою комп'ютерної мережі Інтернет, використовуючи технології on-line та off-line[1].

Згідно статистики 86% українських викладачів були не в змозгу користуватися інструментами онлайн-освіти, так як не мали досвіду в цій сфері, тому університетам довелося забезпечити навчання викладачів через випуск інструкцій, створення каналів у YouTube, Telegram, груп у Facebook, інструкції зі створення силабусу курсів для змішаного навчання тощо. Тож навантаження на викладацтво збільшилося у зв'язку з оволодінням навичками користування інформаційними технологіями, до того ж збільшився і час на спілкування зі студентами, адже письмово пояснювати завдання значно довше ніж в очному форматі, окремо варто додати до цього питання від студентів, що потребують відповіді та потребу у розробці занять у новому форматі та пошук матеріалів.

Також варто зауважити, що деякі університети працювали в змішаному форматі навчання, тому на викладачів покладалася подвійна робота, як онлайн, так і в аудиторіях.

Виділяють такі основні форми дистанційного навчання:

- Відеолекції (off-line), on-line лекції (Skype, Zoom технології);
- Відеоконференції (off-line, on-line), форуми, дискусії;
- чат - заняття (консультації, поточне оцінювання, ділові ігри, підсумкове оцінювання);
- вебіари (on-line семінари, тренінги, практичні заняття) [2].

Кожен вуз обирає свою інформаційну платформу системи дистанційного навчання. Наприклад, ХНПУ імені Г.С. Сковороди розробкою платформи для дистанційного навчання на базі Moodle почав займатися з 2009 року. Також в період карантину була розроблена технологія проведення екзаменаційних сесій у дистанційній формі. Разом з Moodle активно використовуються системи відеоконференцій Google Meet та Zoom, сервіси з пакету Google Suite. Однак, на початку карантину виникли значні складності з використанням системи Moodle, оскільки для повноцінного її використання треба було довести кількість зареєстрованого персоналу та студентів Університету до 100%. Була проведена велика адміністративна робота в результаті якої з'явилося ряд нормативних документів по організації дистанційного навчання.

У Національному фармацевтичному університеті у період запровадження карантинних заходів постійно проводився освітній процес; поряд з платформою Moodle активно застосовувалась система відеоконференцій Zoom; зіткнулися із значним навантаженням на сайт дистанційних технологій навчання НФаУ, що спричинено було щоденним збільшенням відвідувачів.

Проте більшість викладачів не стикалися до цього часу з дистанційним викладанням навчальних дисциплін, у зв'язку з чим у них були відсутні навички щодо застосування технічних засобів відеозв'язку та комунікацій. Тому фахівцями Центру дистанційних технологій навчання та Центру інформаційних

технологій НФаУ для викладачів були підготовлені методичні матеріали - відеоролик та інструкція щодо принципів роботи та підключення до онлайн-конференції на базі платформи Zoom. Випускники НФаУ державні іспити та захист кваліфікаційних робіт проводилися також із застосуванням дистанційних технологій. Для цього були розроблені методичні матеріали - відповідні алгоритми дій для здобувачів вищої освіти та НПП для проведення державної атестації, які допомогли досить успішно подолати окреслені виклики та забезпечити якість освітнього процесу [3].

Дистанційне навчання у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ реалізовується завдяки інформаційним платформам системи дистанційного навчання Moodle та МІА:ОСВІТА. Працювати на даних платформах не так складно, правила прості: кожен студент зобов'язаний увійти в систему відповідно до розкладу і виконувати всі подальші вказівки викладача. Якщо існують питання, то на сайті Університету розміщена Інструкція користувача по роботі з системою управління дистанційним навчанням на вказаних інформаційних платформах.

На початку карантину з переход до дистанційної форми навчання у багатьох учасників освітнього процесу назрівало багато питань з вибором форм та інструментів для проведення дистанційних занять. Тому університети самостійно приймали рішення про можливість використання різних засобів комунікацій зі студентами: електронна пошта, Viber, Zoom, Скайп та власні розробки систем дистанційного навчання кафедр. Як свідчить практика більшість викладачів використовували Moodle [4].

Кожен заклад вищої освіти України обирає свою інформаційну платформу системи дистанційного навчання.

Користуватися можна як системою, так і окремими модулями. Для викладачів є безліч варіантів надання інформації - онлайн навчальних посібників, заочних матеріалів. Також необхідно зазначити, що система дає можливість здійснювати контроль щодо знань та засвоєння компетенцій тієї чи іншої дисципліни. Викладач може сам формувати матеріал для тестового

контролю та творчих завдань в онлайн ресурсах . Критерії оцінювання вже закладені у програмі, тому система сама виставляє бали рейтингу студента та великим плюсом є доступність самостійного контролю балів для самого студента в особистому кабінеті. Виконання чи невиконання фіксується та видається у табличному вигляді на особистій сторінці студента [5].

Контроль за дистанційним засвоєнням навчального матеріалу студентами відбувається під час проведення практичних занять, шляхом індивідуального опитування за темами аудиторної й самостійної роботи, а також оцінки поточного контролю, надісланих в електронному вигляді.

З метою вивчення технічних можливостей переходу на дистанційне навчання було проаналізовано деякі дані щодо пристроїв, що використовуються у навчанні. Студенти використовують планшет - 1%, персональний комп'ютер - 6,9%, ноутбук - 57,4%, мобільний телефон - 34,7%, але якщо немає можливості використовувати ці кошти з якихось причин, то телефон (100 %).

На запитання, чи зручний дистанційний формат здобуття освіти отримали такі відповіді: «так, зручний» - 40,6 %, «так, але важче, ніж очне навчання» - 37,6 %, «ні, дуже складно» - 12, 9%, «важко відповісти» - 8,9%. Повністю задоволено - 40,6%.

З метою, що спричиняє складнощі було поставлено питання про обсяг навчального навантаження у дистанційному форматі та можливо з цим не справляються студенти. Відповіді питання були такі «загалом зменшився» - 7,9 %; "загалом збільшився" - 72,3%; "не змінився" - 11,9%; «Важко відповісти» - 7,9%. Збільшення навантаження констатують - 72, 3% учнів [6].

Отже, через вплив COVID-19 система вищої освіти має бути трансформована та пристосована до нових умов. Необхідною є розробка нових підходів та моделей освітнього процесу. Адаптивність студентів та викладацького колективу до специфіки дистанційного навчання передбачає набуття ними цифрових та інших пов'язаних навичок. Науково-педагогічні працівники мають підвищувати свою педагогічну майстерність, розробляти нові онлайн курси і програми з урахуванням специфіки віддаленого навчання

тощо.

В сучасних умовах необхідним є об'єднання потенціалів органів публічної влади, закладів вищої освіти, громадських організацій та органів студентського самоврядування задля забезпечення ефективного освітнього процесу та набуття здобувачами вищої освіти програмних загальних і професійних компетентностей у повному обсязі. На особливу увагу заслуговують питання поліпшення технічних, економічних й організаційних умов праці, забезпечення мотивації праці науково-педагогічних працівників, надання їм матеріальних і нематеріальних стимулів до високоякісної професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Portal "Vyscha osvita" (2020), "Dystantsijne navchannia" [Distant learning], available at:<http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro> (Accessed: 28.11.2021).
2. Быстрова Н.В. Технология дистанционного образования / Н.В. Быстрова, К.Д. Цветкова // Образование и наука в России и за рубежом. – 2018. – № 11. – С. 206-212.
3. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.09.2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF>
4. Дистанційне навчання [назва з екрана]. URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro> (дата звернення: 28.11.2021)
5. Learning cities: Drivers of inclusion and sustainability. 2020. URL: <https://uil.unesco.org/lifelonglearning/learning-cities/learning-cities-drivers-inclusion-and-sustainability> (Accessed: 28.11.2021).
6. Інформаційно-аналітична довідка про результати опитування щодо стану використання технологій дистанційного навчання у закладах вищої освіти України: Державна служба якості освіти України, 2020.

УДК 342.

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ

Левадна В. С.

студентка юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Бахчев К. В.

к.ю.н., доц, доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: У даній науковій статті досліджено зміст адміністративного примусу як методу забезпечення права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю. Визначено, що адміністративного примусу в діяльності публічної адміністрації, вважаємо, що це, імперативна діяльність, яка здійснюється уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації та передбачає застосування заходів впливу щодо суб'єктів адміністративного права у разі порушення ними приписів адміністративно-правових норм. Визначено, що особливостями адміністративного примусу, що може бути застосований суб'єктами публічної адміністрації як метод забезпечення права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю є: 1. В адміністративно-правовій літературі, передусім, звертається увага на те, що застосування адміністративного примусу завжди поєднується з широким використанням багатогранних виховних засобів, з активним формуванням правосвідомості, нетерпимого ставлення до антигромадських учинків. 2. Адміністративний примус використовується в публічному управлінні для охорони суспільних відносин, що виникають у сфері охорони здоров'я. 3. Суб'єктами застосування, як правило, є органи виконавчої влади і їх посадові особи. 4. Адміністративно-примусові заходи застосовуються не лише за наявності факту вчинення правопорушення, але і з попереджувально-

припинювальною метою, коли факту вчинення правопорушення може і не бути.

5. Адміністративний примус за змістом значно ширший від адміністративної відповідальності, яка є лише його частиною. 6. Заходи адміністративного примусу застосовують як до фізичних, так і до юридичних осіб (наприклад, позбавлення дозволу пільгового оподаткування, анулювання чи позбавлення ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики тощо). 7. Адміністративний примус застосовують щодо організацій, посадових осіб і громадян, які безпосередньо не підпорядковані органам і посадовим особам, що застосовують вплив; іншими словами, адміністративний примус не пов'язаний зі службовою підпорядкованістю, не може здійснюватися всередині тієї або іншої системи управління, а завжди має зовнішнє виявлення. 8. Підстави та порядок застосування адміністративного примусу визначено нормами адміністративного права, причому не тільки законодавчими актами, а й низкою підзаконних актів. 9. Застосовуються в примусовому порядку, тобто незалежно від волі й бажання суб'єкта, до якого їх застосовують, зазвичай з можливістю використання для його реалізації інших примусових заходів.

Ключові слова: захист, особа з інвалідністю, адміністративний примус, адміністративна відповідальність, заходи попередження, право

У нашому світі найважливішими завданням правової демократичної держави являється забезпеченням прав людини. Значне місце у системі правоохоронних органів України, що забезпечує реалізацію забезпечення прав людини, займає Національна поліція. Проте незважаючи на те, що працівники поліції повинні захищати права та законні інтереси України, водночас вони порушують права, адже в їх повноваження також входить застосування заходів примусу. Хоч цей метод має авторитарний характер, проте на сьогодні кожна країна використовує примус, як один із найважливіших засобів управління.

Одним з основних ставлень в адміністративному праві є дослідження поняття адміністративного примусу в діяльності Національної поліції. Тому

поняття адміністративного примусу в діяльності Національної поліції України є актуальним питанням, адже поліція застосовує великий спектр таких заходів, оскільки заходи адміністративного примусу має великий вплив на права, свободи та законні інтереси громадян та можуть обмежувати їх.

Цій темі постійно приділяється увага в юридичній науці. Поняття адміністративного примусу у діяльності Національної поліції у своїх працях досліджували такі науковці, як Авер'янов В.Б, Барах Д.М., Голосніченко І.П., Донін Є.В., Коваль Л.В., Коломоєць Т.О., Кучерявенко М.П, Бандурка О.М..

Мета статті є дослідження поняття адміністративного примусу та аналіз праць вчених, які досліджували це питання.

Поняття «адміністративний примус» хоч і має широке вживання в адміністративному праві, але більшість науковців вважає, що тлумачення юридичної природи цієї правової категорії й досі залишається суперечливим.

Як зазначає український правознавець Коломоєць Т.О., то адміністративний примус являється особливим різновидом державного примусу, тобто визначені нормами адміністративного права способи офіційного фізичного або психологічного впливу уповноважених державних органів, а у деяких випадках і громадських організацій, на фізичних та юридичних осіб у вигляді особистих, майнових, організаційних обмежень їх прав, свобод та інтересів у випадках вчинення цими особами протиправних діянь (у сфері відносин публічного характеру) або в умовах надзвичайних обставин в межах окремого адміністративного провадження задля запобігання та припинення протиправних діянь, забезпечення провадження в справах про правопорушення, притягнення винних осіб до відповідальності, запобігання та локалізації наслідків надзвичайних ситуацій [1]. А ось юрист Комзюк А.Т. вважає, що адміністративний примус є застосуванням відповідних суб'єктів до осіб, котрі не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі та бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного та іншого характеру з метою охорони суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, шляхом

попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення [2].

В підручнику «Адміністративне право України» поняття адміністративного примусу трактується так: застосування суб'єктами публічної адміністрації, а у випадках, прямо визначених у законі, – також іншими особами, до осіб, які не перебувають у їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного (фізичного) та іншого характеру з метою запобігання правопорушенням та їх припинення, притягнення винних до відповідальності [3]. Наразі в юридичній науці існує багато визначень адміністративного примусу, але на жаль не існує єдиного трактування цього терміну.

Дослідивши поняття адміністративного примусу, постає питання щодо особливостей даного виду примусу. В своїй науковій роботі Іванцов В.О. та Чишко К.О. виокремлюють такі риси адміністративного примусу:

- Заходи адміністративного примусу виконуються органами виконавчої влади та їх посадовими особами.
- Заходи адміністративного примусу застосовується не тільки до фізичних осіб, але й до юридичних осіб.
- Адміністративний примус не пов'язується з підпорядкованістю.
- Заходи адміністративного примусу використовуються незважаючи на волю та бажання суб'єкта, до якого він застосовується.
- Заходи адміністративного права виконуються відповідно до чинного законодавства [4].

Щодо заходів адміністративного примусу, то в підручнику «Адміністративне право України» виділяють такі види: 1) адміністративно-запобіжні; 2) заходи адміністративного припинення; 3) адміністративні стягнення [3]. Опираючись на закон України «Про Національну Поліцію України», то поліція застосовує ці види адміністративного примусу, адже на думку багатьох науковців-адміністративістів поліцейські заходи являються заходами адміністративного примусу.

Отже, розглянемо більш детально види заходів адміністративного примусу. В підручнику адміністративно-запобіжні заходи трактується, як комплекс заходів впливу морального, фізичного, організаційного та іншого характеру, які дозволяють виявляти й не допускати правопорушення, забезпечувати публічний порядок і безпеку за різних надзвичайних обставин [3]. А заходи адміністративного припинення - припиняють можливі адміністративні протидіяння, також можливе недопущення шкідливих наслідків для суспільства [3]. Згідно з статтею 23 Кодексу про адміністративні правопорушення адміністративне стягнення являється мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [5]. Всі ці види застосовуються в діяльності Національної поліції України. Проте, незважаючи на те що поліція використовує ці заходи, метою використання цих заходів є доповнення проведення виховних та організаційних заходів.

Отже, науковці пропонують різні визначення адміністративного примусу, також адміністративний примус є видом державного примусу. Було виокремлено які саме заходи адміністративного примусу застосовується в діяльності Національної поліції України. Поняття адміністративного примусу є складною правовою категорією, тому потребує більш поглиблених досліджень.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Адміністративне право України: Підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / За заг. ред.. Т.О. Коломоєць. Київ: Істина, 2012. 528 с.
2. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Комзюк Анатолій Трохимович. Харків, 2002. 408 с.
3. Галуцько В.О. Адміністративне право України. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

4. Іванцов, В. О. Характеристика поліцейських заходів крізь призму методів адміністративної діяльності поліції . Міжнар. гуманітар. ун-т, Ін-т нац. та міжнар. права. Одеса : Гельветика, 2017. С. 158-173.

5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 № 2747-IV (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 2020 Ст. 446.

УДК 341.

КОРУПЦІЯ – ЯК ОСНОВНА ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Павлішин В. Є.

студент юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Примаков К. Ю.

к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація: Проаналізовано проблеми реформування судової системи України, і насамперед – структурного спрямування. Судову реформу розглянуто як механізм, що набуває позитивного ефекту тоді, коли відомі недоліки не є критичними, серед таких: процеси адаптації українського законодавства до законодавства європейського, впровадження у життя європейських цінностей, реформування інституцій, перехід до європейських стандартів судочинства. Зазначено, що критичними є: безвідповідальність судової влади, соціальні та економічні ризики втрати довіри до судової влади, низька ефективність механізму виконання судових рішень, низька якість та оперативність менеджменту судової влади.

Ключові слова: судова система України, концептуально-правові засади реформування судової системи, проблемний моніторинг

На сьогодні корупція – одна з ключових проблем українського суспільства. Зрозвитком судової системи, органів місцевого самоврядування, а також інших великих угруповань у різних сферах діяльності громади почало з'являтися негативне явище, яке вже зробило «чорну пляму» на тлі нашої країни – корупція. Україна потребує системної судової реформи та рішучих

змін у діяльності, насамперед, судових установ, що вже давно не вселяють довіри, щодо своїх рішень.

Проблема обмеження масштабів корупції в нашій країні досі є однією з найбільш гострих і складних у процесі становлення України як незалежної демократичної держави. Саме корупція стала реальною загрозою цьому процесу, оскільки вразила більшість сфер суспільного життя, створила соціальну напругу, породжує в населення невпевненість у здатності влади вжити організаційні та практичні заходи для подолання системної кризи, реально протистоїть конституційному і суспільному ладу. Тобто корупція є рушійною складовою у процесі загострення соціальних проблем країни, а також зростання економічної кризи, через укорінення з владними інституціями та залученням у свої сіті окремих політиків і громадських діячів.[1]

Україна розпочала з реформи правосуддя як основоположного принципу досягнення прогресу і змін, прийнявши європейські стандарти в Конституції. Цей крок був дуже важливим, оскільки завдяки ньому створили умови для незалежного правосуддя. Суть даної реформи полягала в позбавленні президента права утворювати суди, а Верховну Раду призначати суддів. Таким чином влада показала, що Україна демократична, і не просто враховує думку громадян, а взагалі ставить її вище за все. Ніхто не повинен мати можливості впливати на роботу суддів. Вони мають керуватися лише законами й Конституцією, а не приватними інтересами, хабарами чи політикою. Незалежність правосуддя — це дії кожного окремого судді, підсудного, органів влади і громадян України. Кожен суб'єкт правових відносин має розуміти, що його дії відображаються на суспільному тлі та несуть за собою певні наслідки. Саме через це правосуддя має бути ізольованим від будь-якого політичного чи економічного впливу, але водночас воно не повинно ізолюватися в закриту систему, де судді працюють заради власної вигоди, а не для користі суспільства.[2]

Взагалі, з політичної точки зору, корупція в судах є однією з найважливіших ланок системної корупції, що ми бачимо в Україні. Саме у цій

сфері діяльності суспільство вбачає найбільш глибоке розширення даної проблеми, з якою Україна бориться вже багато років, і розглядаючи шлях вирішення цієї проблеми, треба виділити декілька важливих аспектів, щодо корупції у судах. Види корупції у судах: Міжнародна асоціація юристів виокремлює такі види судової корупції:

- Хабарництво;
- Надмірний політичний вплив на результат або політичне втручання в судовий процес;
- Вимагання потерпілих та свідків;
- Зловживання державними коштами та ресурсами.

Етапи реалізації корупції у судах: Одним з найрозповсюдженіших аспектів цього механізму є вимагання неправомірної вигоди зі сторони судді за такою схемою: 1) Існує справа, що розглядається в суді; 2) Суддя, або прямо, або через інших осіб, звертається до однієї зі сторін

справи з вимогою заплатити хабар, щоб суддя виніс вирок на їх користь; 2) Одна зі сторін справи надає неправомірну вигоду, бо звісно хоче виграти справу і не бачить можливості уникнути неправомірних дій. Іншим механізмом може бути навмисне затягування справи: 1) Існує справа, що розглядається в суді та набуває суспільного розголосу; 2) Одна зі сторін втручається в діяльність судового органу – відбувається підкуп судді; 3) Суддя навмисно затягує розгляд справи, адже не існує формального строку розгляду, необхідно розглянути справу у «межах розумного строку». Суддя може влаштовувати невинновданов довгі перерви між засіданнями, призначати судові експертизи, що будуть невинновданов довго проходити, одна зі сторін може не з'являтися на судові засідання, а суддя буде на це неефективно реагувати; 4) Суспільна увага до справи із часом спадає і суддя ухвалює рішення на користь того, хто його підкупив.

Розглядаючи дану модель корупційних звязків, можна виділити, що у суспільства сформувалась саме негативна думка, щодо концепції влади суддів, через що українські просто не довіряють судовій системі – про це свідчать

соціологічні дослідження останніх років.

Останнє таке опитування проводилось 13.09.2021 року компанією Active-Group за підтримки Future Research Foundation. У рамках опитування до українців ставили питання на тему: «Ставлення українців до української судової системи». Більшість опитуваних громадян не довіряють суддям (62,7%), слідчим органам (60,9%), судовим експертам (51,3%). Згідно з даними дослідження, 56,2% українців також вважають, що центральна влада впливає на ті чи інші рішення судів, 27,6% - не впливає, 16,3% не змогли відповісти. Водночас 55,8% опитаних не вважають достатніми зусилля президента Володимира Зеленського щодо реалізації судової реформи, 15,9% вважають достатніми, 28,3% не змогли відповісти. Це соціальне дослідження проводилось методом індивідуального інтерв'ю, Обсяг вибірки становив приблизно 2000 респондентів старше 18 років, яких опитували по всій території України, крім тимчасово окупаних територій.[3] На даному етапі, в Україні затримується важливий крок, щодо судової реформи - формування Етичної ради, яка має перевірити членів Вищої ради правосуддя (ВРП) на добросовісність і таким чином почати очищення судової системи від корупції. Не тільки українські політики та громадські діячі стурбовані через цю проблему, також західні дипломати висловлюють тривогу через цю затримку, а антикорупційні громадські організації вважають це «саботажем» судової реформи. Етична рада – орган, передбачений одним із законів про судову реформу – орган, який Верховна Рада ухвалила у липні. За задумом його авторів, Етична рада (в якій 3 з 6 членів є міжнародними експертами та мають у цьому органі «переважну роль») може приборкати корупцію та кругову поруку в судовій владі: очистивши Вищу раду правосуддя (ВРП), яка призначає, звільняє суддів і може знімати з них недоторканність. На думку соціологів та політичних діячів, на даному етапі становлення демократичної України – це єдина відповідь на вирішення питання корупції у судовій системі. Нажаль, вирішення цієї проблеми досі стоїть на місці і незрозуміло, коли чинне законодавство зможе її вирішити.[5]

Отже, можемо дійти висновку, що рушійною складовою, що підштовхує українців у боротьбі з корупцією є бажання стати членами багатьох європейських асоціацій та реалізувати себе як країну, що має найсучаснішу модель судової системи на рівні із найвисокорозвиненішими країнами світу. На даному етапі вже були зроблені рішучі кроки, щодо змін судової системи країни, в тому числі і судова реформа, але вона ще не була реалізована. Тобто питання досі залишається відкритим, оскільки невідомо коли саме будуть внесені зміни у діяльність судів та судових установ на території нашої держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Коліушко І. Пріоритети судової реформи на сучасному етапі . 2010. № 5. С. 5563.
2. . Конституція України Київ : Паливода А. В., 2014. 64 с.
3. Остапенко Т. А. Напрями роботи господарського суду та оптимізації навантаження . *Вісник господарського судочинства* . 2009. № 2. С. 22—25. 8.
4. Євграфова Є. Доступність правосуддя: можливості судової реформи . *Право України* [Текст]. 2012. № 8. С. 279—287.
5. Притика Д. М. Окремі думки з приводу чергової судової реформи . *Вісник господарського судочинства* . 2014. № 6. С. 69— 73. 10.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Порохня Д. О.

студентка юридичного факультету

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Припутень Д. С.

д.ю.н., професор

професор кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація. У сучасному світі, де інформація набула надзвичайного значення, важливим є поняття «інформаційна безпека». У статті розглянуто поняття «інформація», як важливий ресурс розвитку людства. Проаналізовано концепцію інформаційно-психологічної безпеки та визначено шляхи забезпечення інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформація, інформаційний простір, Інтернет, дезінформація, інформаційна безпека

В наш час поняття «інформаційна безпека» набула надзвичайного значення для сучасного суспільства. Роль інформаційних технологій в останні часи стрімко почала зростати та поступово почали визначати фактично всю діяльність людини. Актуальність проблеми зумовлена підвищенням ролі інформаційних технологій в усіх сферах життєдіяльності людини. Наразі цим питанням займалися чимало вчених, а саме: О. П. Мягченко, Я.І. Бедрій, М.М.Козяр та інші. Для початку розглянемо саме поняття інформаційної безпеки яке затверджене в Положенні про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах. «Інформаційна безпека - комплекс організаційних заходів банку, програмних і техніко-технологічних

засобів, що функціонують на всіх організаційних рівнях банку та забезпечують захист інформації від випадкових та/або навмисних загроз, наслідком реалізації яких може стати порушення доступності, цілісності, конфіденційності інформації щодо діяльності банку або його клієнтів» [1].

Варто зазначити одну з найбільш важливих питань, що стосуються проблем інформаційної сфери- це конфіденційність інформації. Тут варто розпочати з визначення поняття «інформації про особу». Відповідно до Закону України «Про інформацію» Інформація про фізичну особу (персональні дані) - відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.[3]. Існує велика кількість шляхів потрапляння персональних даних в Інтернет. Це може супроводжуватися збиранням даних під час: здійснення покупки в Інтернет магазині, участі в опитуванні, перегляду веб-сторінок, реєстрації в участі у конкурсі та багато іншого. Але така інформація може бути захищеною законодавством, що прописано у статті 2 Закону «Про захист персональних даних». Також численною проблемою людства у сфері інформаційних технологій може бути розповсюдження дезінформації. Розглянемо цей аспект на актуальній в наш час проблемі - COVID-19, а також з'ясуємо можливі засоби протидії поширенню неправдивої інфлрмації. Сутність проблеми полягає в тому, що учасники засобів масової інформації або медіапростору вживають заходи, що пов'язані з спростування дезінформації та убезпечення від неї у майбутньому. Наприклад, найбільші технологічні компанії Facebook, Google і Microsoft, а також LinkedIn, Reddit, Twitter і YouTube повідомили у спільній заяві, що вони взаємодіють з метою протидії шахрайству і дезінформації про новий тип коронавірусу, відсилаючи користувачів соціальних мереж, які коментували відповідні пости, ставили під ними лайк або ділилися цією інформацією з будь-яким, на сторінку «Руйнівники міфів» на сайті [2]. Хочеться додати про безпеку життєдіяльності при роботі з комп'ютерною технікою та саме вплив їх діяльності на психічне здоров'я підлітків. Ці аспекти висвітлює у своїх публікаціях Н.І.Коцур. За допомогою анкетування було проведення дослідження, в яких висвітлювалися

проблеми, пов'язані з користування комп'ютерної техніки. Установлено, що 38% школярів-користувачів ПК мають знижену гостроту зору. Також у ході дослідження розумової працездатності школярів за допомогою коректурної проби В. Анфімова встановлено, що 10% школярів-користувачів ПК мають знижену працездатність: у 55% – середній рівень працездатності; у 35% – високий рівень працездатності [2]. Для удосконалення системи профілактики несприятливого впливу комп'ютерної техніки на психофункціональний стан організму запропоновано комплекс оздоровчих заходів. У сучасному світі інформаційні процеси дають вагомі підстави щодо розгляду одного з глобальних завдань органів державного управління- інформаційної безпеки. Багато країн намагається забезпечити власну систему безпеки інформаційних технологій за рахунок інших країн. З одного боку це може насторожувати, але з іншого боку ці дії дають упевненість у необхідності формування діючої системи інформаційної безпеки. Також знання цієї сфери допомагає усвідомити сутність небезпеки, яку може завдати інформаційний простір, а також допомагає зрозуміти природу та властивості інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коцур Н. Безпека життєдіяльності школярів під час роботи з комп'ютерною технікою: медико-психологічні аспекти . *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 34. С. 182-190 .)
2. Основні напрями протидії поширенню дезінформації (на прикладі пандемії COVID-19) / В.С.Батиргарєєва// *Інформація і право*, 2020. № 2 (33). – С. 107-118.)
3. Мягченко О.П. *Безпека життєдіяльності людини та суспільства*. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 384 с.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Рабада А. І.

студентка юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Задаля Д. К.

к.ю.н., доц.
кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: Стаття присвячена вивченню стану наукових досліджень проблем організації дорожнього руху. Проаналізовано підходи вчених у різних галузях науки щодо правового чинника організації дорожнього руху. Автор акцентує увагу на завданнях адміністративно-правового дослідження зазначених відносин.

Ключові слова: дорожній рух, організація дорожнього руху, об'єкт дослідження, правове дослідження, правові аспекти

Проблема безпеки дорожнього руху є невід'ємною частиною загальної проблеми організації дорожнього руху, соціально-економічне значення якої в Угорщині останніми роками зростає. Правове регулювання поведінки учасників дорожнього руху та його подальша дисциплінована поведінка мають першорядне значення для забезпечення безпеки дорожнього руху. Для досягнення цих цілей передбачено заходи державного контролю, які реалізуються відповідно до законів та інших нормативних актів, що регулюють відносини у сфері безпеки.

Правова основа безпеки дорожнього руху в Україні включає такі положення, як закони України, чинні міжнародні договори та інші органи, що

регулюють цю діяльність, найважливішими з яких є:

- Закон України "Про автомобільний транспорт" від 5 квітня 2001 р. № 2344-III;
- Конвенція про дорожній транспорт від 8 листопада 1968 р. № 995_041;
- Закон України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 р. № 3353-XII;
- Дорожній знак від 10 жовтня 2001 р. №1306-2001;
- Положення Державної автомобільної інспекції Міністерства внутрішніх справ від 14.04.1997. №341-97;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань удосконалення регулювання у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху», 14 липня 2015 р., № 596-VIII;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування надмірного державного регулювання у сфері автомобільного транспорту», 05.07.2011 № 3565-VI.

Закон № 3353-XII передбачає, що завданням забезпечення безпеки дорожнього руху є захист життя, здоров'я та майна громадян, захист їх прав та законних інтересів, а також захист інтересів суспільства та держави шляхом запобігання нещасним випадкам [1].

Обговорюючи можливі заходи щодо покращення стану доріг, ряд експертів виділяють дві основні галузі: необхідність розвитку дорожньої інфраструктури та якнайшвидшого покращення управління рухом, а також підвищення культури дорожнього руху та створення атмосфери неприйняття порушення правил дорожнього руху. Результати моніторингу законодавства показують, що процес посилення адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху вже переступив межу певних видів порушень правил дорожнього руху, за межами яких стримуючий ефект адміністративних штрафів починає зменшуватися. На жаль, це дуже негативна тенденція, яка укорінилася в нашому суспільстві. Ефективність законодавства багато в чому залежить від своєчасного виявлення обставин та причин негативних явищ у цій сфері та належної оцінки ефективності організаційних та

правових засобів їх усунення, а також від того, наскільки зміст правових норм відповідає суспільним нормам. потреби. відносини.

Масова автомобілізація країни, мала довжина доріг та розрізненість дій держави в особі Міністерства транспорту України негативно позначаються на реалізації єдиної транспортної політики та безпеки дорожнього руху. В умовах зростання попиту на послуги автомобільного транспорту ці тенденції становлять загрозу для життя та здоров'я людей.

В ході аналізу поточного стану безпеки виробництва автомобілів в Угорщині щорічно реєструвалися десятки тисяч дорожньо-транспортних пригод за участю марок. Зрозуміло, що аварійність автомобіля визначається не так його конструктивним походженням, як діями людини за кермом і, звичайно ж, плануванням доріг, погодними умовами та ступенем керованості.

До усвідомлених та вирішених проблем активної та пасивної безпеки конструкції автомобілів, що впливають на масштаби дорожньо-транспортних пригод та тяжкість їх наслідків, слід додати, що увага була приділена збільшенню кількості ДТП в останні роки. десятиліття. через відволікання водія від водіння, особливо руху.

Законодавці та світова спільнота автомобільного обладнання наразі розробляють законодавчі та конструктивні заходи проти відвернення уваги водіїв.

Загальноприйнята схема визначення рівня безпеки дорожнього руху на автомобільному транспорті нині, з погляду, недосконала, оскільки відповідає поточному рівню автомобілізацію і може гарантувати досягнення поставлених цілей. Законодавство не визначає та не аналізує більшість компонентів, що впливають на безпеку дорожнього руху, складання документів значною мірою неорганізоване, погано координується на основі загальних принципів, документи дублюють один одного, тому нормативна база у деяких випадках містить внутрішні невідповідності та низку бійниць.

Транспортна діяльність автотранспортних засобів, зокрема приватних автоперевізників та підрядників, не підлягає поглибленому аналізу. Мало уваги

приділяється дослідженням, новим, передовим технологіям перевізного процесу. Ці та інші негативні тенденції створюють сприятливе середовище для зниження рівня безпеки дорожнього руху.

Провівши порівняльний аналіз нормативно-правових документів, ми приходимо до висновку, що законодавцям необхідно надалі розробляти нові адаптивні механізми підвищення безпеки дорожнього руху, підвищувати рівень безпеки транспортної системи за рахунок розвитку систем професійного допуску до транспортної діяльності шляхом декларування чи ліцензування.

Поряд із існуванням ефективного управління, нормальної внутрішньовиробничої системи та технології з наявністю певної виробничої бази для безпечного функціонування транспортної галузі, необхідні справедливі та адекватні методи державного регулювання, а також стандарти комплексної профілактики порушень обов'язкових вимог, таким чином забезпечення безпеки дорожнього руху є однією з основних напрямів України

Головним документом, що визначає поступальний рух у галузі транспортної безпеки на найближчу перспективу, є Розпорядження Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року від 30.05.2018 № 430-2018-р.

Транспортна стратегія спрямована на формування єдиного транспортного простору України на базі збалансованого випереджального розвитку ефективної транспортної інфраструктури, забезпечення доступності та якості транспортних послуг для населення відповідно до соціальних стандартів, забезпечення доступності та якості транспортно-логістичних послуг в галузі вантажних перевезень, інтеграцію у світовий транспортний простір реалізацію транзитного потенціалу країни; підвищення рівня безпеки транспортної системи

Транспортна стратегія сприятиме вирішенню системних соціально-економічних проблем, таких як:

- Наявність територіальних та структурних диспропорцій у розвитку транспортної інфраструктури;

- Недостатній рівень доступності транспортних послуг для населення, мобільності трудових ресурсів;
- Недостатня якість транспортних послуг;
- Низький рівень експорту транспортних послуг, зокрема використання транзитного потенціалу;
- Недостатній рівень забезпечення транспортної безпеки;
- Посилення негативного впливу транспорту на екологію [2].

Таким чином, завдання збереження життя та здоров'я учасників дорожнього руху (за рахунок підвищення дисципліни на дорогах, якості дорожньої інфраструктури, організації дорожнього руху, підвищення якості та оперативності медичної допомоги потерпілим та ін.) та, як наслідок, скорочення демографічної та соціально- економічний вред від дорожньо-транспортних пригод та їх наслідків погоджуються з пріоритетними завданнями соціально-економічного розвитку України в довгостроковій та середньостроковій перспективі та спрямовані на забезпечення зниження темпів зменшення населення України, створення умов для зростання його чисельності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дмитриченко М.Ф. Системологія на транспорті : підручник. Київ : Знання України, 2005. 452 с.
2. Клинковштейн Г.И. Организация дорожного движения . Москва : Транспорт, 2001 247 с.

**ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА НАГЛЯДУ ЗА
СТАНОМ ДОРІГ**

Рабада А. І.

студентка юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ковбаса В. М.

к.ю.н., доц кафедри загальноправових
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація:Стаття присвячена вивченню стану наукових досліджень проблем організації дорожнього руху. Проаналізовано підходи вчених у різних галузях науки щодо правового чинника організації дорожнього руху. Автор акцентує увагу на завданнях адміністративно-правового дослідження зазначених відносин.

Ключові слова: дорожній рух, організація дорожнього руху, об'єкт дослідження, правове дослідження, правові аспекти

Безпека дорожнього руху займає чільне місце в соціально-економічній програмі Організації Об'єднаних Націй. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, дорожньо-транспортні пригоди є восьмою причиною смерті в усьому світі та основною причиною смерті серед людей у віці від 15 до 29 років.

Приблизно 1,25 мільйона людей гинуть у дорожньо-транспортних пригодах у всьому світі щороку, 90% з них у країнах з низьким і середнім рівнем доходу [1]. Нестабільність дорожньо-транспортних пригод у цих країнах, низька безпека дорожньої інфраструктури, значне використання автопарку, низька ефективність і неузгодженість аварійних служб, недосконала

законодавча база тощо. У цьому контексті відповідні установи Організації Об'єднаних Націй регулярно підтримують відповідні держави-члени у зміцненні DRM. ВООЗ тут є провідною агенцією, а регіональні економічні комітети ООН відповідають за регіональну роботу.

У другій половині 20 століття, дослідники, які працюють над соціальними відносинами, такими як управління транспортним засобом, почали усвідомлювати, що питання безпеки дорожнього руху є комплексними і їх можна ефективно вирішувати лише шляхом широких досліджень. Науково-правові розробки охоплюють різноманітні теоретико-правові, історико-правові, адміністративно-правові теми, кримінальне право, кримінологію та інші аспекти проблеми. Висновки та погодження ґрунтуються не лише на правових джерелах, а й на технічних даних щодо конструктивних характеристик транспортних засобів, характеристик дорожнього покриття; аналіз міжнародного регуляторного досвіду в цій сфері; вітчизняні та зарубіжні статистичні документи; психологічне дослідження.

Однак до змісту основних понять та визначення загального регламентованого обсягу трудових відносин закон не підходить єдино, що значно ускладнює його правове регулювання.

Відповідно до статті ч. 2 ст. 6 Закону України «Про дорожній рух та безпеку дорожнього руху», «дорожній рух» - це процес пересування дорогами та іншими місцями, не забороненими цим законом, транспортними засобами та учасниками дорожнього руху [2].

Що стосується поняття «управління транспортом», то його можна визначити як комплекс організаційно-правових, організаційно-технічних заходів, а також адміністративних заходів, спрямованих на оптимізацію умов розвитку та руху транспортних і пішохідних потоків у області. дорожні мережі, які включають: не лише діяльність з організації дорожнього руху, а й суміжні сфери міського життя в контексті регіонального та регіонального транспортного планування; це, звичайно, дозволяє врахувати вимоги до транспортування. Одним із перших способів регулювання руху було розділення

дороги на дві смуги для розділення зустрічного руху. В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, прийнятий правий рух. Розклад і дизайн автомобіля адаптуються до цієї системи. Найважливішим способом регулювання дорожнього руху є рух. Правила дорожнього руху встановлюватимуться з урахуванням міжнародних договорів в Україні. Правила дорожнього руху визначають права та обов'язки учасників дорожнього руху: водіїв, пасажирів, мопедів і велосипедистів, водіїв та утримувачів тварин. У цьому документі пояснюється, як керувати рухом за допомогою дорожніх знаків, світлофорів, світлофорів та елементів керування.

Правила включають:

- рух на автомагістралях, житлових масивах, житлових масивах та пішохідних зонах;
- Зупинка, стоянка, обгін та інші маневри;
- перехрестя, пішохідні переходи та залізничні переходи;
- використання освітлювальних приладів і світлових сигналів;
- перевезення пасажирів, вантажів та буксирування;
- навчання водіїв.

У правилах також вказується технічний стан та оснащення транспортних засобів та інші вимоги, від яких залежить безпека дорожнього руху. Одним з найважливіших принципів управління є безпека. Безпека дорожнього руху – це стан дорожньо-транспортного процесу (системи), що визначає ступінь (рівень) захищеності учасників дорожнього руху від дорожньо-транспортних пригод та їх наслідків [2]. Також зазначимо, що відповідно до Постанови «Про затвердження вимог щодо проведення контролю якості робіт з нового будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг загального користування», технічний нагляд на автомобільних дорогах загального користування — це забезпечення здійснення замовником контролю за дотриманням проектної документації, вимог будівельних норм, національних стандартів, а також контролю за якістю виконання дорожніх робіт та їх обсягами під час нового будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних

доріг загального користування [4]. Тобто утримання доріг передбачає підтримання дороги, обладнання та прилеглих територій у справному технічному стані. Незалежно від призначення та розташування дороги, забезпечення ефективної експлуатації та безпечного транспортування повністю залежить від належного обслуговування. Термін «утримання доріг» охоплює широкий спектр робіт з утримання, ремонту та капітального ремонту доріг. Майже всі види ремонтно-будівельних робіт, які здійснюються після введення дороги в експлуатацію, можна віднести до поняття ремонту та утримання доріг. Комунальні підприємства відповідають за утримання та ремонт існуючих доріг загального користування, критих і відкритих терас і проїздів, житлових доріг, озеленення громад, житлових фонтанів. Відповідно до статті 21 Закону України «Про автомобільні дороги» [3] органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за стан вулиць і автомобільних доріг міст та інших селищ. Відповідальність за стан доріг несуть дорожні служби населеного пункту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алімов А. С., Митрошин Д. В. Міжнародне нормативне регулювання в галузі дорожнього руху: проблеми та перспективи // Про заходи щодо підвищення безпеки дорожнього руху на середньостроковий період планування (2018–2023 роки): збірка доповідей семінару. Москва, 2017. С. 109.
2. Закон України «Про дорожній рух та його безпеку» від 26.09.2016 № 5184 // URL.: https://ips.ligazakon.net/document/view/jh40000a?an=4&ed=2016_09_26
3. Закон України «Про автомобільні дороги» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 51, ст.556) // URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15#Text>
4. Постанова «Про затвердження вимог щодо проведення контролю якості робіт з нового будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг загального користування» // URL.: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249776005>

**КОЗАЦТВО В КОНТЕКСТІ ПЕРЕТВОРЕНЬ, ПОЛІТИЧНОЇ ТА
ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ НА УКРАЇНІ: XVI-XIX СТ.**

Твердохліб Я. В.

студент юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Талдикін О. В.

к.ю.н., доцент
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті проаналізовано стан дослідження українського козацтва в період формування його як соціальної верстви. Основну увагу звернуто на досягнення вітчизняної історичної науки.

Ключові слова: козацтво, гетьманщина, політична боротьба, збройна боротьба.

Гострі та динамічні політичні події в Україні, що розпочалися наприкінці 2013 р., швидко перейшли у жорстке протистояння та збройну боротьбу, крім іншого, викликає підвищений інтерес і до дуже непростої і часом драматичної історії цього регіону. Це не випадково. Справді, в минулому на землях України, що нині входять до складу України, мали місце багаторазові повстання та широкомасштабні бойові дії. Широко відомо, що збереження своєї релігійної та культурної самобутності малоросіяни багато в чому завдячують місцевому козацтву. Невипадково в енциклопедичних виданнях наводяться такі самоназви українців як козаки та козацький народ у збройному протистоянні. Тому простежити історичні витоки та причини подібної роз'єднаності та протиборства сучасних козаків України з моменту зародження козацтва на берегах Дніпра є дуже актуальним завданням.

Козацтво одне із самобутніх явищ в історії як України. Воно тіло від плоти народної, саме в козацьких повстаннях нерідко концентрувався весь народний гнів до завойовників і до утисків можновладців. В силу безлічі факторів і зовнішніх впливів, а також військових, економічних та політичних умов козацтво несло військову службу і просто існувало у різних формах, аж до максимального злиття з населенням. Зокрема, щодо історії України відомо: запорожців, сердюків, дейнеків і гайдамаків, а також козаків слобідських, малоросійських, реєстрових, курінних, надомних, панцирних.

У найважчих військово-політичних умовах козацька старшина нерідко змушена була лавірувати і кардинально змінювати свої пріоритети. Так, незабаром після походу на Москву, в 1620 р. П. Конашевич-Сагайдачний прагнув перейти на службу Росії. Прагнення лавірувати, у тому числі й на шкоду інтересам козаків, нерідко призводило до внутрішньокозацької боротьби³. Яскравим прикладом цього є страта гетьмана Я. Неродича-Бородавки в Хотині за наказом П. Конашевича-Сагайдачного [1].

У цьому XVII ст. козацькі ватажки неодноразово брали участь і у збройному протиборстві різних кримських та ногайських лідерів та Османської імперії. Укладали союзи з Кримським ханством та Османською імперією. Їхні стосунки з польсько-литовською владою в цьому столітті також були дуже суперечливими. Спільна участь у військових походах нерідко закінчувалася прагненням влади відмовити козакам у обіцяних виплатах або суттєво скоротити їх. Річ Посполита відмовляла запорожцям також і в обіцяних вольностях, запроваджувала значне обмеження їхньої чисельності та прагнула контролювати процес обрання козацького гетьмана. Прикладом цього може бути зміст Куруківського договору. Одночасно тривав і процес переселення козаків та селян на територію Слобожанщини, що призводило до формування чи перепідпорядкування російській владі козацьких полків. У міру зростання кількості військових успіхів козаків активізувалися і дипломатичні контакти Війська Запорізького та з представниками інших європейських держав. Підсумком численних козацьких повстань та насамперед визвольної війни під

керівництвом Б. Хмельницького стало рішення головної історичної мети запорізького та малоросійського козацтва – вигнання поляків, ліквідація безпосередньої загрози православ'ю та заснування Гетьманщини. У ході цих подій козаки отримали величезний досвід міждержавного співробітництва та підтримку не лише з Росії, але також із Кримського ханства та Молдови. Тим не менш, Б. Хмельницький та його оточення розуміли відносну міцність козацької держави, що зароджується. Однак деякі дослідники наголошують, що складання присяги царю після Переяславської ради не було одностайним. На підконтрольній запорізькому козацтву території (Гетьманщина) остаточно оформився особливий військово-адміністративний устрій. Саме Запорізьке військо увійшло до складу Росії фактично на правах автономії. При цьому частина підконтрольної Росії козацької старшини, як і раніше, прагнула підвищити свій статус. Наприклад, гетьмани І. Самойлович та І. Мазепа висловлювали намір отримати владу над сформованими у XVII ст. слобідськими полками. Бажання підвищити рівень своєї автономності спостерігалось і в раніше включеної до орбіти слобідської старшини. [2]

Примітно, що, незважаючи на неухильну ліквідацію козацьких військ біля Малоросії, прагнення місцевого населення перейти в козацьке стан спостерігалось досить тривалий час. Зокрема, про це свідчить успішне формування Українського козачого війська та найвищий дозвіл зарахувати в комплект Донського війська 3836 душ малоросіян, що оселилися на Дону. Яскравим прикладом прагнення малоросіян повернутися до козацького стану у другій половині XIX ст. стало повстання понад 150 тис. селян на території Київщини та Черкащини у 1855, що увійшло в історію під назвою «Київської козащини». Проте, у XIX ст. процес «розказування» населення Малоросії завершився.

Отже, у висновку можемо зазначити, що примітно, що практично одночасно з остаточним скасуванням козацтва на порядок денний знову активно вийшла ідея про походження та самобутність народу. Таким чином, у другій половині XIX ст. поступово почала формуватися ідея «українства».

Новий бурхливий сплеск козацької ідеї на території України стався на початку ХХ ст. Ідея «українства», що активно підтримується з-за кордону, суттєво вплинула на цей процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Н. Ю. Годун. Українське козацтво: цивілізаційно-правова ідентифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право.2015. Вип. 30(1) URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30\(1\)__7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_30(1)__7) (дата звернення 20.11.2021)
2. Руда О. Українське козацтво в інтерпретації польських істориків кінця ХІХ – першої третини ХХ століття. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010 *Вісник Черкаського університету*. Серія : Історичні науки. 2010. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI_2010_192_28 (дата звернення 20.11.2021)

ЩОДО ПИТАННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕЛЕМЕНТИ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ

Темченко Е. П.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:

Горбалінський В. В.

к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація. У статті проаналізовані причини, які впливають на виникнення проблем у виборчій системі України. Розглянуто та визначено механізми, за допомогою яких можливе їх подолання.

Ключові слова: виборча система, механізми подолання проблем, партійна система, пропорційна система.

Виборча системи є одними з найважливіших і найскладніших конституційних інститутів, який необхідний для встановлення демократії. Оскільки, залежно від організації виборчої системи, інститут виборів може або сприяти конструктивному розвитку політичної системи, коли відкритість, конкуренція є компетенцією політичних сил, або деструктивно впливати на політичну сферу, коли держава обмежена. до політичного плюралізму, усталених кланових кланів та атомізації політичних сил.

Виборча система є частиною інституційної бази держави, вона тісно пов'язана з конституційною, політичною та партійною системою і результат її дії буде різним у різних політичних, правових і партійних реаліях. Виборча система має обиратися не на вакуумі, а з урахуванням національних конституційних та політичних особливостей. У зв'язку з цим О. В. Лавринович вказує, що в різних країнах вибір типу виборчої системи залежить від способу

організації державної влади, форми правління, національного складу суспільства, його традицій і культури, впливу зовнішніх факторів [1, с. 5]. У свою чергу М. Баймуратов до факторів, що впливають на встановлення парламентської виборчої системи, додають: систему балансу сил, політичний режим і тип партійної системи, структуру парламенту, спосіб формування уряду та парламентська більшість [2, с. 32-33].

Виборча система - це сукупність взаємодіючих елементів, кожен елемент системи має своє функціональне призначення і всі вони разом достатні та необхідні для досягнення мети системи. Елементний склад виборчої системи являє собою сукупність виділених частин системи, вихідних одиниць у своїх необхідних і достатніх для досягнення мети населення. У науковій літературі пропонуються такі складові виборчої системи. Загалом можна визначити три основні складові: виборчу формулу (тобто те, що зазвичай розуміють як виборчу систему у вузькому розумінні), розмір виборчого округу (з точки зору кількості місць, розподілених в окрузі), виборчий бар'єр (мінімальна необхідна підтримка виборців). сторони для участі в розподілі мандатів). Ю. Ключковський доповнює цю думку ще одним елементом – структурою бюлетеня, що визначає спосіб голосування виборцем (спосіб заповнення бюлетеня) і залежить від суб'єкта, за який має проголосувати виборець (партія та/або кандидат). цей обсяг інформації, що міститься в бюлетені, та кількість дій, які виборець повинен виконати при його заповненні. При такому підході виборча система розуміється ширше, ніж виборча формула, але не так комплексно (внаслідок чого це поняття втрачає самостійне наукове чи доктринальне значення), як у його широкому тлумаченні [4, с. 89].

Як зазначає К. Браун, виборча система включає щонайменше три елементи: визначення того, що є єдиним голосом (які дії може зробити виборець), порядок підсумовування голосів (тобто національно чи за округами).); правила передачі частки голосів, отриманих при розподілі мандатів [5, с. 223].

Під факторами впливу на елементи виборчої системи Б. С. Мохончук розуміє групу факторів стану певного історичного періоду, які шляхом прямого

чи непрямого впливу визначають кількісний чи якісний склад елементів виборчої системи. Простіше кажучи, це фактори, які не є елементами виборчої системи, але впливають на їх особливості. Тому чинниками, що визначають політико-правовий менталітет, можуть бути історичні традиції, етнічний склад, державно-правові конфлікти, зміни політичної системи, міжнародний вплив тощо. [6, с. 30].

В.М. Шаповал також наголошує, що значна кількість питань, які виникають у зв'язку з виборчим законодавством, так чи інакше стосуються питання політичної доцільності, зокрема питання визначення виборчої системи. Вчена також звертає увагу на те, що межа політичної доцільності має бути встановлена, і якщо законодавець при розробці виборчої системи буде діяти понад цю межу, це порушить основні принципи виборчого права та закріплені в окремих положеннях Конституції України. вимоги до демократичних виборів. до виборчої системи загалом. Доцільність не може виходити за рамки закону, особливо за межі основних конституційних принципів демократичних виборів. Тому знайти межу, після якої вибори втрачають якість демократії, – це одне з ключових, фундаментальних питань для України, яке потрібно буде вирішити, бо просто сказати, що це питання політичної доцільності, означає, що законодавець може встановити що завгодно [7, с. 83-84]. Виборча система в трансформаційних суспільствах, до складу якої входить і Україна, є ефективним інструментом корекції обраної стратегії розвитку держави та суспільства, і саме відповідно до цих позицій її слід розглядати в процесі трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лавринович О.В. Виборче законодавство та проблеми його вдосконалення: автореф.дис. на здобут. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. К. : Ін-т законодавства ВРУ, 2001. 14 с.
2. Баймуратов М., Сліденко І. Парламентська виборча система: оптимальний вибір для України. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2009. No2–3(16-17). С. 29–34.

3. Ключковський Ю.Б. Загальні проблеми реформування виборчої системи в Україні. *Вибори і демократія*. 2008. №4(18). С.87-92.

4. Brawn K. The logic of Institutional preferences : German electoral law as a social choice outcome. *American journal of political science*. 1993. Vol. 37. №4 P.965-969.

5. Мохончук Б. С. Щодо питання факторів впливу на елементи виборчої системи. *Виборче право України в контексті європейських демократичних стандартів* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26–27 трав. 2016 р.). Київ, 2016. С. 211–216.

6. Шаповал В. Проблема демократичності виборчої системи у контексті рішень конституційного суду України. *Вибори та демократія*. 2008. №4. С. 82–84

УДК 342.

ГЕНДЕРНІ ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА СУЧАСНОГО ЖИТТЯ М. ХАРКОВА

Юдіна М. О.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Мінакова Є. В.

к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: На сьогоднішній день гендерна рівність є досить актуальним питанням у світі, адже всі люди рівні між собою і всі мають рівні права. Питання гендерної рівності є важливим для усіх країн світу. Нині важко уявити без діяльності жінок усіх сферах праці. Жінки все дедалі більше опановують чоловічі професії, та відстоюють свої права.

Ключові слова: громадські організації, гендерна складова, гендерна спрямованість соціальних послуг.

Питання гендерної рівності на всіх ступенях – від участі жінок у політичному процесі держави до належної оплати праці для представників обох статей – є ключовим для суспільства. Сучасна українська політика намагається досягати рівності прав між чоловіками та жінками у суспільстві та в усіх сферах праці, що є необхідним за для недопущення виникнення різних видів дискримінації та прагнути надати кожній людині можливість проявити себе, як особистість незалежно від віку, статті, соціальних або політичних поглядів.

Гендерна рівність в Україні стосується в економічних, політичних, освітніх та соціальних сферах життя. Нині світ має певний розвиток в вирішенні питань дискримінації прав жінок, але на жаль залишається. Тому

зادля вирішення цього питання і досягнення рівних прав між чоловіками та жінками, створюються гендерні організації, що вирішують питання з приводу нерівності прав між громадянами. В цьому не відстає з приводу рівності прав місто Харків.

Харків — прогресивне місто, у якому питання якості та комфорту життя для всіх груп населення стоїть на першому місці.[3] Кожна людина незалежно від статі, віку та соціального статусу повинна мати рівні права й рівний доступ до всіх послуг, які надають держава, органи місцевого самоврядування чи бізнес. У Харкові активно використовуються інструменти гендерної політики. Створено гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА» (ГІАЦ «КРОНА») — це українська неурядова громадська організація, заснована 1997 року у Харкові. Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА» здійснює просвітницьку, аналітичну та видавничу діяльність. Одним з важливих аспектів активності організації є систематична публікаційна робота. Використовуючи різні інформаційні канали, наприклад такий як ГІАЦ «КРОНА». Він публікує новини, відеоматеріали, інформацію про видатних особистостей та тематичні події, які покликані впливати на суспільне сприйняття проблем гендерної нерівності та забезпечувати читачів актуальними знаннями щодо фактичних зрушень у вирішенні гендерних проблем в Україні та світі. Основною метою створення центру є освітньо-просвітницька діяльність, яка спрямована підвищувати обізнаність освітян, молоді, працівників медіа та державних службовців у гендерних питаннях. Організація заохочує утвердження демократичних цінностей в українському суспільстві, сприяє подоланню гендерної нерівності та вдосконаленню гендерної політики в Україні[1].

Існує ще є проект направлений на привернення уваги громадян м. Харкова до гендерних проблем в суспільстві. А саме створення громадської організації «Харківський обласний гендерний ресурсний центр» (ХОГРЦ) створено у 2008 р Ніхто не буде заперечувати, що гендерна нерівність, що не видима на перший погляд, але все ж таки присутня у сучасному суспільстві.

Основним напрямом діяльності є гендерна просвіта та інформування широких кіл громадськості через створення та розвиток Центру гендерної культури як інноваційного майданчика. [2] Сьогодні Центр гендерної культури системно працює та розвивається як: - інноваційний центр неформальної інтерактивної гендерної освіти, в основі якого лежить ідея Life Long Learning — навчання протягом життя; інкубатор гендерних проєктів; інформаційно-методичний та ресурсний центр у сфері забезпечення гендерної рівності; тренінговий центр з підготовки тренерського складу у сфері забезпечення гендерної рівності, запобігання гендернообумовленому насильству; гендерний коворкінг; майданчик для обміну кращими національними та міжнародними практиками у сфері забезпечення гендерної рівності; місце міжкультурної комунікації, в якому зарубіжні гості Харкова можуть отримати інформацію про гендерні трансформації, що відбуваються в Україні, про український жіночий та феміністичний рух також.

У зв'язку з цим проєкт має змогу підвищити гендерну чутливість і компетентність з питань впровадження гендерного підходу у всіх сферах суспільного життя. Одним із відомих організацій у Харкові є «Харківське Жіноче Об'єднання «Сфера» . Українська громадська організація, заснована в 2006 році ініціативною групою жінок. У 2008 році була зареєстрована в реєстрі неприбуткових організацій та у 2017 році успішно пройшла перереєстрацію відповідно до чинного законодавства України.

Основна мета полягає в створенні можливостей реалізації для жінок в різних сферах суспільного життя і професійної діяльності в Україні та світі шляхом сприяння розвитку жіночого потенціалу взагалі та посилення впливу кожної жінки і жіночих спільнот в суспільстві. Пріоритетні напрямки роботи:

- просування ідеї рівних прав і можливостей для жінок у всіх сферах суспільного життя;
- здійснення освітньої діяльності в області прав людини, гендерної рівності, різноманітності сексуальних, гендерних та інших ідентичностей;
- сприяння інтеграції гомосексуальних і бісексуальних жінок і спільнот в

суспільство;[4]

- створення умов для соціального, економічного, професійного, творчого, вікового, культурного, спортивного та особистісного розвитку кожної жінки і жіночих спільнот.

Отже гендерні організації ,набирають велику популяризацію серед громадян. Вони є невід’ємною частиною не тільки держави а, а і суспільства в цілому. Гендерні організації грають важливу роль у сучасному суспільстві. З приводу цього організації сприяють, а саме :

- відновленню рівних жіночих прав з чоловіками .
- дотримання гендерного балансу в усіх сферах життя суспільства
- досягнення гендерної рівності в освіті і культурі;
- зріст інформованості сучасного суспільства в питаннях гендерної рівності.

Завдяки Харківським організаціям, клубам піднімаються досить актуальні питання , та соціальні проблеми спрямовані на вирішенню гендерних питань та подолання гендерної нерівності в сучасному світі .

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ :

1. Крона (громадська організація) //URL: [https://wikizero.com/index.php/uk/%d0%9a%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%b0_\(%d0%b3%d1%80%d0%be%d0%bc%d0%b0%d0%b4%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0_%d0%be%d1%80%d0%b3%d0%b0%d0%bd%d1%96%d0%b7%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f\)](https://wikizero.com/index.php/uk/%d0%9a%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%b0_(%d0%b3%d1%80%d0%be%d0%bc%d0%b0%d0%b4%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0_%d0%be%d1%80%d0%b3%d0%b0%d0%bd%d1%96%d0%b7%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f))
2. Остапчук О. Л. Особливості викладання спецкурсу “Гендерна педагогіка” для майбутніх соціальних педагогів. URL: http://eprints.zu.edu.ua/view/creators/=041E=0441=0442=0430=043F=0447=0443=043A=3A=041E=2E_=041B=2E=3A=3A
3. Гендерний паспорт м. Харкова, - с.1, - 2019. //URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Genderniy-pasport-KHarkova.pdf>